Rz-761

~~3012.~~
853

Kapriney

Ve

F. L. Schmitner sc Vieñæ.

INSTITUTIO ELOQUENTIÆ SACRÆ GENERATIM.

USUI TIRONUM.

EX VETERUM, AC RECENTIORUM PRÆCEPTIONIBUS CONCINNATA.

OPERA

STEPHANI KAPRINAI
De Societate JESU Sacerdotis, & Eloquentiæ Sacræ Publici Professoris.

M. DCC. LVII.

TOMULUS PRIOR

TYPIS
UNIVERSIT. CASSOV. SOC. JESU
M. DCC. LVIII.

H.K.RECHTSAKAD.
BIBLIOTHEK
IN KASCHAU

Okresná ľudová knižnica - Košice
Prír. č. 13028/964
Sign. K2 - 761
Odb. č. 180.-
251
K

Rev. 1968

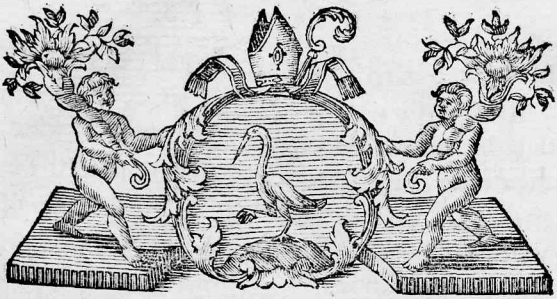

OPTIMI PRÆSULIS

BENEDICTI KISDI

OLIM

AGRIENSIS EPISCOPI, UNIVERSITATIS CASSOVIENSIS SOCIETATIS JESU FUNDATORIS

SÆCULARI MEMORIÆ.

CEnteſimus inde, quo prima Academiæ noſtræ jeceras (*a*) fundamenta, nuper exactus eſt annus *Optime Præſul.* Æquum erat, ut tanti beneficii memoriam, adjecta recens ſtudiorum Univerſitatibus E-

)(2 lo-

a) *Fundata eſt 1657. 26. Febr. Bulla aurea donata a Leopoldo I. Imperatore 1660. 7. Auguſti.*

loquentia Sacra, grata coleret recordatione: quæ ſibi, cum Sacra ſit, Sacrorum Antiſtitum laudes celebrare jure quodam vendicare videtur. Feciſti profecto rem grandem, non privato ſolum Societatis noſtræ commodo, ſed publico etiam Regni, & Eccleſiæ Hungaricæ bono maxime profuturam; ac idcirco feciſti rem Eloquentia Sacra digniſſimam, in qua, laudibus extollenda, primum illa ſe occuparet, atque ſuas inſtitutiones *TUÆ*, velut Parentis Optimi, memoriæ dedicaret.

Fuerat jam à primo Societatis exortu benevolentiſſimus ſemper Cleri Hungarici in nos animus, non uno ampliſſimi beneficii genere comprobatus. *Nicolai* enim *Olahi*, Strigonienſis Archi-Epiſcopi, opera primum in Hungaria *Tyrnaviæ* nati ſumus: diſſoluto haud diu poſt ob temporum calamitatem collegio, rurſum à Cardinale *Forgachio* revocati, per Antiſtitem *Pazmannum* ſtabiliori ſede firmati fueramus; unde per varias Hungariæ plagas diffuſi, piiſſimorum Præſulum *Lippaii*, *Szelepcsénii*, *Pálffii*, *Dalloſii*, *Draskovitſii*, *Jakuſitſii*, *Kolonicſii*, *Tarnoczii*, *Mattyaſovskii*, *Okolicſanii*, ac, ne aliquem ingratus prætream, haud ita pridem *Acſadii*, *Barbacſii*, ac *Polentarii*, cæterorumve inſi-

gni

gni beneficentia, in hanc, quam cernimus, virilem usque ætatem pervenimus: ut merito ob hæc ingentia de nobis merita Clerum Hungaricum, ceu filii Parentem, pio, submissoque cultu grati semper veneremur. Hæc autem beneficia eo nobis visa sunt potiora, quo præter insignem, in nos, & commoda nostra benevolentiæ significationem, amplius insuper conferunt ad Societatis institutum, ejusve finem, ad quem à Deo Optimo Maximo singulari munere vocati sumus, opere exequendum.

Cujus *TU Optime Præsul* memoria incitatus, ut præclara Sociorum Antistitum in nobis ornandis studia non augeres modo, sed etiam cumulares; voluisti hac *TUA* beneficentia studiosum boni nostri amorem expromere, ac præprimis eximiam de Societatis instituto existimationem attestari: dum condita ad publicum Patriæ bonum, ac Religionis incrementum Academia, nobis tanquam paratissimis ad provehenda tua consilia instrumentis, utendum judicasti. Erat quidem Petro (*b*) Pazmanno, liberalissimo in bonas artes, & rem Catholicam Principi, animus, post constitutam *Tyrnavienſem* Academiam afflictis superio-

 ris

b) *Ut testatur Bulla aurea Universitatis.*

ris Hungariæ rebus erecta aliqua ſtudiorum univerſitate ſuccurendi. At cum ei per fata integrum non eſſet, illius conſilium effeciſti tuum, non ſine maximo optimarum Artium cultu, &, quod inde conſequitur, Regni, & Eccleſiæ Hungaricæ emolumento. Quod ego lubens hic ſingillatim percenſerem, ſi mei foret (c) inſtituti: neque tam illuſtri poſitum eſſet loco, ut cuivis pateat aſpectanti.

Æquiſſimum igitur erat, ut Eloquentia recens Academiis adſcripta hoc primo ſuo opere ſæcularem *TUI* memoriam celebraret, qui ſæculis profuturum beneficium præſtitiſti, in animis, & annalibus noſtris, pro Societatis more, nunquam interitura recordatione celebrandum. *TU* vero *Præſul Optime* beatis, ut confidimus, ſedibus dudum recepte, *TUUM* de Cœlo opus tuere; ut exacto primo feliciter ſæculo plura porro vivat, ad Dei Optimi Maximi gloriam, bonarum Artium, ac Religionis in Hungaria majus decus, & incrementum.

c) *Erit tempus, & locus oportunior uberiorem dandi notitiam rerum memorabilium Academiæ, illiusve actorum, Scriptorum, Virorum illuſtrium &c.*

AD ELOQUENTIÆ SACRÆ CANDIDATOS.

PRÆFATIO OPERIS.

EL*oquentiam Sacram pridem à Vobis expetitam, ſiſto tandem* Domini Candidati. *Veſtra cauſa laborem ſuſcepi; par erat, ut primum vobis offeratur. At prius, quam intimiora illius adita ſubeatis, pauca in ipſo ſtatim veſtibulo, de ſuſcepti operis occaſione, ratione, & uſu exponenda judicavi.*

PRÆFATIO OPERIS

I. De operis occasione. *Amplius triennium est (ut vos ipsimet nostis) cum Eloquentia Sacra publico Augustæ imperio hac etiam in Academia cepit* (d) *explanari. Reperi plerosque vestrum non animis, sed libris ad discendum opportunis destitui. Nam qui suas de arte Rhetorica præceptiones hactenus ediderunt, sunt equidem non pauci: ac veteres inter è Græcis inclaruerunt*: Aristoteles, Demetrius Phalereus, Aristides, Hermogenes, Aphtonius, Cassius Longinus, *cæterique. E latinis*: Marcus Cicero, *princeps Oratorum*, Cornificius, *sive* Author ad Herennium, Marius Victorinus, Fronto Cornelius, Sulpitius Victoris, *& qui primo commemorandus erat loco* M. Fabius Quinctilianus, *Calagurra, Urbe Hispaniæ, oriundus, viginti ipsos annos publico in Gymnasio, accepto à fisco stipendio, primum Romæ Rhetoricam professus, ac subinde post institutos Domitiani Augusti ex Sorore nepotes consularibus ornamentis insignitus* (e). *Hunc, ad præcepta quod attinet, reliquis omnibus, ipsi etiam Ciceroni (Campano* (f) *& Juventio testibus) merito quidam anteponunt. Antiquorum vestigiis postea institerunt:* Nicolaus Vernulæus, Gerardus Vossius, Marcus Boxhornius, Emanuel Thesaurus, *ac de Societate nostra*: Jacobus Hautinus, Joannes Voellus, Martinus

d) Anno 1754. 14. Nov. *e*) Dodwellus in Annalibus Quinctilianeis. *f*) In Præfat. Quinctiliani ad Muretum apud Petrum Burmannum.

tinus Du Cygnius, Jacobus Maſenius, Bohuslaus Balbinus, Franciſcus Pomæus, Joſephus Juventius, Dominicus de Colonia, Gabriel Le-jajus, *denique Rhetores, ſive* Galli, *Sive* Moguntini *in ſuo*, *quod dixere*, Reginæ Eloquentiæ Palatio; *at quoniam Civilem ſolummodo tradunt Eloquentiam*, *ad propoſitum noſtrum non admodum facere videbantur. Reliqui*, *ut* Nicolaus Cauſinus, Carolus Regius, Paulus Joſephus Arriaga, Joſephus Moinius, *de noſtra Societate viri, Sacram Profanæ ſparſim ſociarunt quidem; immo* Ludovicus Granatenſis, Didacus Stella, Auguſtinus Valerius, Natalis Alexander, Ludovicus *item* Janingus, Caſimirus Wijukkoialowiczius, Tobias Lohnerus, *noſtræ Societatis homines*, *ſacram tantummodo Eloquentiam ſunt complexi; non tamen ad ſæculi præſentis morem*, *& ingenium. Unus itaque omnium* (*quod ſciam*) *è latinis ſuperest Diſertiſſimus* Amadæus (g) Bajocenſis, *qui ſuo* Paulo Eccleſiaſte, *ſive* Eloquentia Chriſtiana *omnes præſtantiſſimi Præceptoris numeros*, *mea ſententia*, *videtur expleviſſe.* Valerianus *etiam* (h) Zellnerus *ſuam nuper edidit* Rhetoricam Sacram, *ſatis opportunam*, *ſi quæpiam in eo ad publicos Scholæ uſus non fuiſſent deſiderata. Cum igitur præſto eſſe non poterat* Amadæus, *ac pleroſque veſtrum ab eo comparan-*

g) Ex ordine Capucinorum. *h*) Ordinis Eremitarum S. Auguſtini, Provinciæ Bavariæ, typis Ratisbonenſibus 1749.

PRÆFATIO OPERIS.

do sumptus absterrerent; sumpsi laborem ex nominatis, & aliis Præceptoribus, quæpiam excerpendi, ut hoc qualicunque subsidio inopiam vestram levarem, adjuvarem industriam, usum denique redderem faciliorem. Quod operis consilium, & occasio erat.

II. De Operis ratione. *Jam quod attinet ad operis rationem: consulto illud cum* Fabio Quinctiliano Eloquentiæ Sacræ institutionem *inscripsi. Nec enim diffiteor, sed gratus semper agnoscam, me plurima è* Fabio *hausisse; æquum erat, ut cui rem multa parte in acceptis habere debeo: ejus etiam in fronte libri nomen præfigam. Initio animus erat uno omnia volumine complecti; at quoniam* urceum paranti (*si Horatii verba convertere licet*) amphora exiit, *sive longius, quam putabam, opus procurrit, duos in tomulos, sive partes, placuit illud cum* Amadæo *dispertiri. Prior, quem nunc edimus, continet* Eloquentiam Sacram generatim; *posterior, quem juvantibus Superis propediem daturi sumus, continebit* Institutionem Eloquentiæ Sacræ speciatim. *Illo exponuntur, quæ ad Orationem Sacram universe construendam spectare videntur; isto unamquamque Concionis speciem, in triplici causarum genere, singillatim persequemur, additis* (i) *ad singula*

i) Quod ante nos præstitit *Joannes Christophorus Gottsched*, in sua Civili Eloquentia duabus partibus comprehensa.

la genera pro majori discentium commodo integrarum Orationum exemplis, vel marte nostro confectis, vel certe ex celebriorum Oratorum operibus depromptis, ut sic Augustæ, *Sacros prælegi Oratores jubentis, imperio fiat satis; discipuli vero Authoribus plerumque destituti in ipsas, quæ prælegentur, ideas possint intueri. Cum vero omnia ad Eloquentiam generatim pertinentia ad tria potissimum capita revocari queant: ad res nimirum vel ante structuram, vel in ipsa structura, vel denique post structuram necessarias, totidem libris tomulum primum definivi. Alteri autem, cum in triplici causarum genere omnis Orator facer versari queat:* Didactico *nempe, cum docet;* Panegyrico, *cum laudat;* Morali *denique, cum virtutes amplectendas, aut vitia fugienda suadet, tres pariter libros præstituam. Primo Orationem* Catecheticam, Paraphrasticam, *&* Polemicam *exequar. Altero* Panegyrim *in duplici genere,* puro, *&* mixto, *cum Orationibus* Eucharisticis, Epiniciis, *&* Funebribus *exponam. Tertio* Moralem *in genere* suasorio, *&* dissuasorio *complectar. Ubique sua præceptionibus paradigmata adjicio, vel ex præstantioribus, qui latine redditi extant, ævi nostri Oratoribus in rem accomodata, ut* Segneri, Bourdalone, Casini, Vieira, Calini *&c. vel nostras, discipulorum plerumque labore in Scholis confectas, exercitationes:* Gabrielem (*k*) Le-jajum

in

k) In Bibliotheca Rhetorum typis nuper Claudiopolitanis rursum edita.

PRÆFATIO OPERIS.

in eo imitatus, & Anonymum Gallum, *paucos abhinc annos* Parisiis (l) *editum*, *qui è celeberrimis Galliæ Oratoribus:* Flechier, Bossuet, Mascaron, Masillon, Du Jarri, Fontenelle, De la Motte, Montesquion, Fromentieres, Henaut, Quinaut, Tallemant, Charpentier, La Rue *&c. depromptis exemplis suam Eloquentiam multum illustravit; quem postea in idiomate Teutonico secutus est* Joannes Traugott Schultz, *in opere* (m) Lipsiæ *nuper edito. Fuere quidem, qui, nè opus excurreret, paradigmata omittenda censebant; fontes solum, ubi quæri exempla debeant, indicandos suadebant. At usu compertum*

l) *Cum hoc titulo, quem hic adscribere placet:* Modeles d' Eloquence, ou les traits brillans des Orateurs Francois les plus celebres. Espece de Rhetorique, moins en preceptes, qu' en Exemples, où l' on voit l' application, qu' ont faites des Regles de l' Art Oratoire ceux, qui l' ont possedé dans le plus haut degré. Ouvrage propre aux jeunes Rhetoriciens, & à tous ceux, qui se veulent former à l' Eloqvence de la chaire.

m) Muster der Beredsamkeit, aus den besten Geistlichen, und Weltlichen Rednern der Deutschen Gesammlet ∴∴∴ Heraus gegeben von M. Johann Traugott Schultzen, der Herzogl. Deutschen Gesellschaft zu Jena, und der Gesellschaft der Fr. Künste zu Leipzig Mitglied. Leipzig ∴∴ 1755.

tum habeo, nulla re fortius, & efficacius præcepta, quam exemplis, inculcari: fontes vero non semper, nec cuilibet (Tironibus præsertim librorum inopia plerumque laborantibus) ad manum adesse posse, ut indicata exempla inspicere queant, idcirco ea amici etiam adjicienda suasere. Posset quidem, non diffiteor, hæc penuria à Professore exempla è fontibus prælecturo facile sublevari; at mihi propositum est, non solum Candidatis Eloquentiæ Sacræ in schola operam navantibus prodesse; sed maxime extra scholam Tironum, privato labore discere volentium, industriam adjuvare. Exempla igitur addenda judicavi; tametsi opus in molem paulo majorem excresceret, non utique inani aere (ut amici dicebant) sed rebus ad rem maxime pertinentibus prolixius futurum. Quid autem singulis quibusque libris, quave ratione, ordine, modo progrediar, cujuslibet prooemio indicabo. PRÆFATIO OPERIS.

III. De usu operis. *In usu autem operis hujus hanc mihi methodum usurpandam putavi.* Primum ea, quæ libro primo adferuntur, privatæ discipulorum diligentiæ commisi; instituto tamen examine singulos periclitatus, an ea legissent. Prælectiones à tertia statim libri secundi parte exorsus, ut præmissa elocutionis, ac ejus styli, figurarum, & amplificationis notitia, facilius Tirones in cæteris partibus valeant exercere. Post aggressus sum partem ejusdem libri primam, seu Ora-

tionis

PRÆFATIO OPERIS.

tionis inventionem, quam excepit singularium partium dispositio, ut totius Orationis Sacræ structura generatim tomulum primum terminaret. Quod sex circiter mensium spatio commode confici posse, mea me docuit experientia. Inde progressus eram ad tomulum alterum, sive Eloquentiam Sacram speciatim, reliquo anni tempore facillime explanandam. Præter singulares quot hebdomadis exercitationes, datum est sub anni finem unicuique discipulorum thema Concionis, privata jam industria, sine Professoris adjumento, publici speciminis gratia elaborandum. Quæ autem tertio primi tomuli libro adferuntur, possunt Sabbato pertractari, atque una in exercitationibus ea hebdomada confectis, qui è memoria rite pronunciari debeant, exerceri. Hæc si cui methodus tradendæ, vel discendæ privatim, arriserit Eloquentiæ, poterit eam consectari.

IV. Duo hic adhuc appendicis instar habeo adjicienda. Primum: cum Eloquentia Sacra vernacula potissimum soleat in pulpitis tractari, in scribendis his præceptionibus, earumve exemplis non magnam admodum in sectanda styli latini venustate, & elegantia operam adhibui; consulto voces, & loquendi modos, tametsi non tersos, modo tamen Ecclesiasticæ Eloquentiæ usitatos, cum Edmundo (n) Campia-

n) *In Tractatu de Imitatione Rhetorica Cap. 5.* Apud Ciceronem *perpessio*, non *passio*, invenitur:

piano *usurpavi: ne affectata styli diligentia Sacra Oratio in profanum, vel Academicum sermonem deflecteret. In eo tamen princeps mihi cura fuit, ut pro mei tenuitate judicii, è memoratis ante præceptoribus optima quæque, favi instar, deligerem. Ac, ne ingratus eorum nomina silentio premam, ex veteribus magno mihi adjumento fuere* libri Rhetorici Ciceronis, &, *qui Tullio passim adscribitur,* Author ad Herennium, *quem* Cornificium *fuisse memoriæ nostræ prodidit Quinctilianus. Plures, ut jam prius memineram, suppetias attulit* Fabius Quinctilianus. *Nec è recentioribus defuerat:* Causinus, Moinius, Natalis Alexander, Juventius, Houdrius, Le jajus, Neumayrus, De Colonia, Zellnerus, Gottschedus, Schultzius, &, *quem principe commemorare loco oportebat,* Amadæus Bajocensis. *Nec præterire possum* Sigismundum Callesium, *ac* Stephanum Ga-

num propterea Christiani non audebimus *Christi Passionem* totidem literis, & syllabis enunciare? Per me quidem potius in Tiberim omnia Ciceronis opera projiciantur, quam hujus unius dictiunculæ jactura fiat. Quare? Sic enim increbuit jam significatio rei Sanctissimæ, & maximæ, ut non sit tutum abolere. Idem existimo de *Pœnitentia*, quæ fortius, & valentius Ecclesiæ Catholicæ sensum loquitur, quam *resipiscentia*; quæ mihi videtur non solum re infirmior, sed sono etiam durior &c.

PRÆFATIO OPERIS

Gasonem, *utrumque de literis politioribus optime meritum Provinciæ noſtræ Virum, quorum egregia Artis Oratoriæ manuſcripta non parum lucis affuderunt; præter meas plurium annorum concionandi uſu collectas obſervationes. Quorum omnium eo gratiori animo recordationem facio; quo firmiorem teneo veteris paræmiæ memoriam:* aquam hauris, puteum corona. *Alterum eſt, tametſi omnem in eo diligentiam poſuerim, ut editionem, quam maxime accurarem, multa tamen in eam menda obrepſere, partim vitio typorum rite exprimi non valentium, partim Typothetarum, & ipſius Cenſoris non ſat emendate corrigentis oſcitantia, quod æquus boni Lector conſulat, velim.*

Atque hæc ſunt Domini Candidati, *quæ principio ſtatim operis indicanda habebam. Fruimini jam hoc meo tenui conatu ad Dei immortalis gloriam, multarumque ſalutem animarum. Quod unicum ſuſcepto labori conſilium, & finem præpoſueram, ardenter precatus, ut à nobis vel poſt fata in terris laudetur Chriſtus.* Dabam Caſſoviæ ex Academico Collegio XVIII. *Kal. Auguſti*

M. DCC. LVIII.

Inscriptus Catalogo Librar.

INSTITUTIO ELOQUENTIÆ SACRÆ GENERATIM.

Resid. Seminarii Anno 1762.

Loquentiam universe, quam vulgus *Rhetoricam* appellat, *Fabius* (a) *benedicendi Scientiam* vocat. Duplex habet materiæ genus: hinc duplex enascitur Eloquentiæ Ars: *Sacra* nempe, & *Profana*. Illa res ad DEUM, illiusque Religionem pertinentes tractat. Ista profanas, ac civiles complecti-

INSTITUTIONIS PROOEMIUM.

A tur,

a) *Instit. Orator. L. 2. C. 15*

INSTITUTIONIS PROOEMIUM.

tur, ac idcirco *Civilis* etiam nomine compellatur.

Utriusque eadem pene est forma: immo hodiernæ Orationis Sacræ ars ex antiquæ præceptis (*b*) ortum trahit. Unde non sine Divina Numinis providentia factum puto, ut Civilis Eloquentia non longe ante nascentis Christi, & Ecclesiæ tempora in summum apicem, & fastigium fuerit evecta; ut subinde à foro in Ecclesiæ usum traducta, maximum fieret provehendæ Religionis Christianæ & adjumentum, & præsidium.

Olim apud veteres non idem, ac nunc est, construendæ Concionis Sacræ modus erat. Plerumque *Homilias* (*c*), vel (ut postea dixerunt) *Postillas* (*d*), paraphrasticum dicendi genus, Sancti Ecclesiæ Patres usur-

b) *Vincent. Houdri de Hodier. Concion. ratione proleg. 1. in Bibliot. Concion.*

c) Quod Latinis Sermo est ad populum, id esse Græcis Homiliam. Hoc ita se habere Beati Augustini locus in Proœmio enarrationis in Psalmum 118. aperte declarat, in quo ita est: statui autem per sermones id agere, qui proferuntur in populis, quos Græci Homilias vocant. *Ita Bern. Ferarius de ritu Sacrarum Vet. Ecclesiæ Concionum. L. 1. C. 5.* ὁμιλία *enim cœtum, turbam, plebem, vulgum significat;* ὁμιλέω *autem, vel* ὁμιλῶ *idem est: ac in cœtu versor, colloquor, sermonem ad populum habeo. Unde* ὁμιλία *congressus, conversatio, ad populum sermo. Est autem Homilia mera Evangelii explicatio, non alium ordinem, nexumque secuta, quam factorum, & dog-*

usurparunt. Quanquam Orationes etiam adhibitæ fuere, sæculo præsertim quarto, ac quinto, quibus Eloquentia, in foro silere jussa, maxime tonabat (ut ait (e) *Musantius*) in templis: quamvis nec tunc ita ad artis regulas fuerant exactæ; quemadmodum his jam temporibus exigi consueverunt. *Vincentius Houdri* Celebris de Societate nostra Orator *Gallus* testatur (f): singulis propemodum sæculis prædicandi rationem aliam fuisse, atque aliam, & quæ proximis hisce temporibus, in *Gallia* præsertim, invaluit, in omnibus fere ab ea discrepat, quæ elapsi sæculi (XVII) initio obtinuerat, & quinquaginta circiter ante hunc annis omnino ferme obsolevit. Atque sic per varias quodammodo ætates tradúcta, ad eum perfectionis gradum quoad

matum, quæ in ipso continentur Evangelio, additis brevibus ad recitata verba observationibus. Latini Tractatum etiam dixere, teste S. Victore Uticensi L. 1. de Persecut. Wandal. Augustinus usque ad illud tempus ducentos jam, triginta, & duos confecerat libros, exceptis innumerabilibus epistolis, -- atque Tractatibus popularibus, quas Græci Homilias vocant.

d) Postilla dicitur explicatio marginalis alicujus verbi in textu obscuri, & sonat: *post illa*, nempe post illa verba textus. Postillator autem est, qui Postillam interpunxit, quorum primus Hugo Cardinalis, qui floruit anno 1240. *Ita Domin. Macri in Hierolexico. Cæterum Postillæ nomen obtinuerunt etiam Conciones in Homiliæ formam dictæ; quia post*

INSTITUTIONIS PRODROMUM.

formam pervenit, quem jam admiramur, & à nobis pro virili tuendus est.

De hac igitur Sacræ Eloquentiæ arte, jam ad usum hodierni temporis comparata, hoc ordine agere constitui. Primo libro res ante Structuram Orationis Sacræ cognitu utiles complectar. Altero res in ipsa structura Orationis generatim acceptæ servatu necessarias exequar; res autem in Structura Orationis Sacræ speciatim sumptæ Tomulo posteriore exponam. Tertio demum libro res post Structuram Orationis Sacræ ad rite pronunciandum opportunas explanabo.

singulos Evangelii textus animadversiones, totidem quasi explicationes, subjungi solent.

e) *Musantius in Tabulis, ætatis septimæ tabula* 35. *Quas auxit Joan. Bapt. Fauere Soc. JESU Presbyter, & in Collegio Romano etiamnum Professor, in editione anno* 1651. *Romæ adornata.*

f) *In Præfat. & Proleg.* 1. *Bibliot. Concion.*

INSTI-

INSTITUTIONIS ELOQUENTIÆ SACRÆ GENERATIM

LIBER I.

DE REBUS ANTE STRUCTURAM ORATIONIS SACRÆ.

RES ante Structuram ſcitu neceſſarias ad ELOQUENTIÆ SACRÆ apparatum revocat *Amadæus* (*g*), quod iis, ceu quibusdam adjumentis, ad conſtruendam Orationis molem apparetur Orator Sacer. Prolegomena appellant alii, quæ à *Cicerone*, & reliquis Eloquentiæ Magiſtris præterita, tribus pene libris primum explicuit *Fabius Quinctilianus*, ut inde quaſi ab incunabulis formaret Oratorem. Nos ea totidem capitibus ſuos in Articulos diſtributis expo-

LIBRI I. PROLEGOMENON.

g) *In Paulo Eccleſiaſte, ſive Eloq. Chriſtiana.*

LIBRI PRIMI PROLEGOMENON.

nemus. Ac primum de rebus ipsius Artis Eloquentiæ Sacræ agemus. Postea: Oratoris, sive ipsius artificis, res prosequemur. Demum res ad comparandæ Eloquentiæ Sacræ adjumenta pertinentes explicabimus.

CAPUT I.

DE REBUS IPSIUS ARTIS ELOQUENTIÆ SACRÆ.

INter res ad ipsam Eloquentiæ Sacræ Artem spectantes tria veniunt exponenda. Primum illius natura, & artificii in ea consectandi cura. Postea finis, & officium. Denique materia, & partes, quæ totidem Articulis explicaturi sumus.

ARTICULUS I.

DE NATURA ELOQUENTIÆ SACRÆ, ET ARTIFICIO IN EA CONSECTANDO.

§. I.

De Natura Eloquentiæ Sacræ.

CUm *Fabius* Rhetoricam benedicendi Scientiam definierit, nemo ullus Eloquentiæ Sacræ naturam, quid ea sit, describet verius; quam si *artem* dixerit *benedicendi de rebus sacris, sive ad Dei Religionem pertinentibus.*

I. Dicitur: *ars benedicendi*, ut fortuitus, ac temerarius, nec ad artis regulas appositus dicendi habitus ab Eloquentia Sacra excludatur. Si uspiam, hic certe, cavendum quam maxime, ne quid prave, aut

aut temere, vel inconſulto, fallove dictum de rebus ad DEUM, illiusve cultum, ac hominum ſalutem pertinentibus ab Oratore proficiſcatur. CAPUT 1. ARTICUL. I. § 1.

II. Dicitur *de rebus ſacris*, ut hoc diſcrimine Sacra Eloquentia à profana ſecernatur. Additur poſtea: *Sive ad DEI Religionem pertinentibus*, ut clara *rei ſacræ* notio habeatur, quid illius nomine intelligatur. Quidquid enim materiæ Sacræ ad Eloquentiam pertinentis eſt, aut eſſe poteſt, hoc totum Religionis nomine comprehenditur. Religio enim duo complectitur, Fidei nempe myſteria, & dogmata: morum poſtea diſciplinam,& præcepta: quibus duplex hominis facultas, intellectus nimirum, & voluntas DEI obſequio conſecratur. Intellectus; ut fidei myſteria, & dogmata ſciat, & credat: voluntas verò, ut DEI præceptis, ac diſciplinæ, vel ejus conſiliis vitam, & mores conformet, quorſum laudes Sanctorum, totidem velut exempla, imitationi per Orationem propoſita, multum conferre poſſunt.

§. II.

De Artificio in Eloquentia Sacra conſectando.

CUm Eloquentiam Sacram *benedicendi artem* eſſe dixerimus, perſpicuum eſt, opus, & partum ejus dici debere ſolam dictionem ex arte inſtitutam. At ſunt non pauci,

CAPUT I. ARTICUL. I. § II.

qui omne ab Eloquentia Sacra in habendis Concionibus artificium remotum volunt, quatuor potiſſimum de cauſis, quas ad eximendum in re graviſſima errorem refellamus, oportet.

I. Quia ars Divinæ Gratiæ, qua dictio ſacra unice niti debet, officere videtur. At ſi natura non adverſatur Gratiæ, qui ars eidem poterit obeſſe? non aliunde, quam ex ipſius naturæ obſervationibus ortum trahens. *Verum quidem eſt*, (*h*) ait Vincentius Houdri, *quod DEUS ille ſit, qui magnos in animabus operatur effectus, & gratia ejusdem eam imprimit vim, quam omnes ſimul Rhetorum canones, & penitiora artis arcana producere nequeunt; - - - attamen docet experientia non ſemper concedere DEUM peccatorum convertendorum gratiam illis, qui artem omnino contemnunt, & non præcepta, non ordinem, in Concionibus habendis ſervant.* Deus enim ſtudium, & laborem noſtrum exigit, quem plurimum adjuvat ars, & imperito reddit difficillimum ejusdem ignoratio ad rite dicendum.

II. Scriptura (ajunt) Divina, unde ſua Orationi Sacræ petuntur momenta, nullis Rhetoricæ pollet ornamentis. Falleris. Quis enim (teſte (*i*) *Amadæo*) dilucidius narrat *Moyſe?* Quis acrius hortatur *Prophetis?* Quis

h) *In Biblioth. Concion. de hodierna concionandi ratione proleg. 1.*

i) *In Eloq. Chriſt. L. 1. C. 3. Art. 3. Sect. 2.*

Quis felicius ſcribit, ac *Paulus*, univerſum fere dicendi genus ſuis in Epiſtolis complexus? Cæterum, etſi Sacræ literæ parum haberent dicti artificii, nihil tamen vetat, quo minus artis ſtudium in Eloquentia Sacra conſectemur; Scriptura enim non eſt Oratio Sacra; ſed Orationis ſolum argumentum, & materia ab Oratore, ut eam Auditori perſuadeat, ex arte pertractanda.

III. At inquies: *Paulus* tametſi Sacræ Princeps ſit Eloquentiæ; *non* tamen *in ſublimitate ſermonis ſe veniſſe* ſcribit (k) ad Corinthios, & *annunciaſſe teſtamentum Chriſti: nec ſerma, & prædicatio ejus erat in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis; ſed in oſtenſione ſpiritus, & virtutis.* Verum hic Apoſtolus haud excludit Sacræ artem Eloquentiæ, ſed ſolum ait: Corinthiorum converſionem non fuiſſe factam *humanæ ſapientiæ*, id eſt: Philoſophiæ adminiculis, nec *ſublimitate ſermonis*, id eſt: profanæ Eloquentiæ lenociniis, quibus Oratores, & Philoſophi multum in Græcia valebant; ſed *oſtenſione ſpiritus*, Pauli ore loquentis, & *virtutis*, ſive miraculorum, quæ operatus eſt ad ea, quæ prædicabat, confirmanda. Paulus enim, ut acta illius, & epiſtolæ probant, admodum eloquens erat, ac eruditus, multaque ratiocinationis vi, ac vehementia pollebat;

k) 1. *ad Cor.* 2. V. 4.

CAPUT. I. ARTIC I. § II.

bat; licet haud ita Philosophica, quam Theologica (*l*). Secus Lycaonii non eum dixissent Mercurium cœlo delapsum, nec Sancti *Augustinus* & *Chrysostomus* concionantem Paulum audire, ac videre tantopere exoptassent.

IV. Nec Sancti obsunt Ecclesiæ Patres. Nam licet eorum sermones ab hodierna dicendi ratione non parum differant; nec tamen omnia omnino Rhetorices ornamenta neglexerunt, Græci præsertim. Lege, si placet, Divum *Basilium*, utrumque *Gregorium*: *Nyssenum*, & *Nazianzenum*, præcipue autem Divum *Chrysostomum*, quantam illic, oro, vim, & eloquentiam reperies? quam solida, & naturalia, id est: rebus ipsis insita, argumenta, ut plurimum ex Scripturis scite deprompta, belle explanata? quam graves sententias, quam venustas amplificationes, & figuras? quibus etiam inter Latinos excellit *Hieronymus*, legendi Ciceronis per quam studiosus; quanquam nec *Cypriano*, *Ambrosio*, *Augustino*, *Leoni*, *Chrysologo*, *Salviano* sui lepores desint.

V. Quisquis igitur Sacræ Eloquentiæ laude ad DEI gloriam, multarumque salutem animarum florere cupit, in habendis Concionibus arti studeat, oportet; sed cuperem hodiernæ, quam præsens ætas in apicem

l) *Vide Calmet. Comment. in epist. Pauli* 1. *ad Cor.* 2. *Du-Hamel in Instit. Biblicis Dissert* 4. *C.* 1.

cem videtur perduxisse. Ea enim edidit Eloquentiæ Sacræ opera, quæ veteribus Romanæ facundiæ Principum operibus, sive argumenta, quæ pertractantur: sive dispositionem, & ordinem, qui servatur: sive finem, qui consideratur, spectes, multo sunt præhabenda. Quæ res potissimum *Gallis*, & *Italis* accepta haberi debet, à quibus in *Germaniam* est propagata, utinam nostram etiam *Hungariam* (quod futurum spero) latius pervaderet. Nec tamen id vitio vertere ausit ullus, quod profanos imitati eorum methodum, & formam ad probandas fidei nostræ veritates traduxerimus; quemadmodum nemo sana mente crimini dat, quod veterum templa, gentilium Numinibus dicata, Christianos in usus sint conversa. (*m*)

ARTICULUS II.

DE FINE, ET OFFICIO ELOQUENTIÆ SACRÆ.

§ I.

De fine Eloquentiæ Sacræ.

QUi profanæ, idem Sacræ Eloquentiæ finis præstitutus est, nimirum rem dictione persuadere. Persuadere porro est: ad id, quod Orator intendit, animum auditoris dicendo inflectere. Ut si quoddam fidei nostræ mysterium, & dogma probandum, aut explicandum sumat, vel virtutem aliquam

m) *Lege Houdri Biblior. Concion. proleg.* 1. & 2.

CAPUT I. ARTICUL. II. §. I.

aliquam Viri cujuspiam Sancti collaudet, aut divino præcepto, vel consilio amplectendam suadeat; vitium vero dissuadeat, non mentem modo Auditoris ad ea credenda impellat; sed præterea voluntatem ad hæc exequenda, vel fugienda re ipsa inducat.

II. Hunc Eloquentiæ Sacræ finem non semper obtinet Orator Sacer; licet morsos ad ungues bene limatam adferat concionem. Sicut enim in potestate Medici, quamvis arte sua præcellentis, non est positum, relevetur ut æger; ita neque in Oratoris arbitrio stat, ut auditor persuadeatur. Idcirco tamen perfecti non perdet laudem Oratoris, modo fini (ut Rhetores ajunt) intrinseco, id est: officio non desit suo. Nec *Paulus* eapropter *Athenis* Gentium Apostoli magnum amisit nomen, quod irridentibus aliis uni fere *Damari*, ac *Dionysio*, cum paucis aliis, persuaserit Christi fidem.

III. Id vero triplici potissimum de causa evenire solet. Prima est *auditor*: cum audiendæ Concioni animum adfert imparatum, id est: indocilem, non salutis; sed pascendæ curiositatis studiosum, aut distractum, vel denique pervicacem, ac vitiis obduratum. Alteram præbet *Orator*: si magis suam, quam DEI gloriam spectet. Deus enim consulto vim, & efficaciam adimit laudem propriam appetentium verbis. Dein

si vo-

CAPUT I. ARTIC. II. § I.

si voce aliud, aliud vitæ exemplis probet. Validius semper opere docetur, quam sermone. Rectam postea habeat mentis intentionem. Non plausum, aut acclamationem (n); sed populi fructum quærat, *Chrysostomum* imitatus, qui toties domi suæ ingemuit (o), quoties in Ecclesia Concionis plausum tulit. Tertia est *DEUS*, optatum persæpe Orationis Sacræ fructum in pœnam peccati juste negans. Quapropter Orator Sacer tametsi semper, habendæ tamen Concionis tempore, cum rem fecerit Divinam, futuræ dictionis fructum DEO, quam potest maxime, commendet. Spiritus est Deus, ubi vult, spirat; nec tamen semper adspirat.

§ II.

De officio Eloquentiæ Sacræ.

ARtis cujusque officium est apposita ad finem obtinendum media adhibere. Finem porro Eloquentiæ Sacræ in persuadendo

n) *Plausus olim, & acclamationes fiebant concionantibus à populo: nunc* Orthodoxi, *jam* tertii decimi Apostoli, *vel aliis etiam laudibus, Oratorem celebrantes. Crebro manibus, pedibus, immo jactatis etiam Orariis, seu amiculis, & fasciolis plausus dabant, eâ de causa, ut testarentur se penitus assecutos esse, quæ dicta sunt, vel, ut res præclare dictas faustis vocibus, ac signis prosequerentur. Bern. Ferar. de ritu Sacr. Conc. L. 2. C. 23. 24. 26.*

o) Chrysost. hom. 30. in Acta Apost. *Credite mihi, vera dico: dum mihi applauditur dicenti, per ipsum quidem tempus humanum aliquid patior (cur*

CAPUT I. ARTIC. II. § II.

do Auditore conſtituimus, perſpicuum igitur eſt, officium illius non aliud eſſe, quam appoſite dicere ad perſuadendum. Perſuadere autem non eſt modo mentem ignorantis docendo colluſtrare, & ne diſtrahatur, vel faſtidiat, animum delectare; ſed etiam pervicaciam voluntatis motu frangere. Idcirco è triplici hoc Auditoris ſtatu tres officii partes conſurgunt Oratori Sacro: *docere, delectare, movere.*

I. *Docere* eſt rem pro Concionis themate aſſumptam *validis, perſpicuis*, & *ordinatis* argumentis probare. 1. *Validis*; nam ſi ea fuerint debilia, fidem non obtinebunt: ſi inutilia, docilitatem non parient: ſi curioſa, parum ponderis, nihil fructus habebunt. 2. *Perſpicuis*; ne ſublimitate auditoris captum excedant. Vitetur præterea ambiguitas in verbis, obſcuritas in ſententiis, denique tollatur difficultas in rebus intelligendis. Ubi claritas, ibi veritas. 3. *Ordinatis*; ut cuncta ſuis ordine locis procedant, prout vel rei natura, vel artis ratio depoſcit. Unde firmiora initio, debiliora medio, firmiſſima ultimo ſtatuantur loco. Vel ſi aliqua naturâ fuerint priora, præ-

enim non verum fatear) & geſtio, & exulto. Poſtquam domum ingreſſus, plauſores nihil adjutos eſſe cogitavero, & ſiquidem profeciſſe debebant, per plauſum, & laudes amiſiſſe, doleo, gemo, & lugeo, & ranquam omnia temere dixerim, ſic afficior.

præmittantur: si media consequantur: si postrema, postremo loco reponantur. CAPUT I. ARTIC. II. § II.

II. *Delectare* est: Auditorem cæterò futurum distractum, vel fastidientem, ita attentum tenere, ut sine molestia, immo cum voluptate audiat Oratorem. Quod pluribus obtinetur modis. 1. Novitate materiæ, sive exquisito (naturali tamen) themate, illiusve partitione Evangelio, tempori, personæ, loco, cæterisve rerum circumstantiis accommodata. 2. Styli elegantia tam in verbis, quam in sententiis, haud tamen affectata. 3. Ornatu figurarum, & transitionum. 4. Concinnioribus Scripturæ locis, & exemplis ingeniose exquisitis, materiæ prudenter, ac docte aptatis. 5. Rerum dicendarum ordine, claritate, ac varietate: nec sapidi placent cibi sæpius recocti. Denique eximia pronunciandi ratione: si gestu, voce, vultu materiæ conformato submissa submisse: iracunda irate: gravia graviter: læta hilariter: tristia dolenter enuncientur. Absit, ut Orator Sacer floseulis Rhetoricis, verbis ampullatis, eruditionibus Poëticis, vilioribus allegoriis, metaphoris longe petitis gratiam aucupetur. Vel certe (quod multo cavendum magis est) anilibus fabellis, jocis insulsis, gestibus inconcinnis rudioris plebeculæ risum provocantibus Sacræ Orationis majestatem profanet.

IV.

CAPUT I. ARTIC. II. § II.

III. *Movere* est voluntatem ad propositum re ipsa credendum, aut amplectendum, vel fugiendum inclinare. Quod duplici præstabitur ratione: 1. *Amplificatione* non inani verborum; sed gravi rerum, ac sententiarum, de qua prolixius alibi. 2. *Affectu*, qui labantibus animis, velut aries muro nutanti, incutitur, in complexionibus præsertim, & epilogo, vel assumptione, ut affectui locus esse potest. Non igitur motus animorum consistit in sola Oratorum clamosa vociferatione, qua plerumque aërem, non animos verberant artis imperiti.

ARTICULUS III.

DE MATERIA, ET PARTIBUS ELOQUENTIÆ SACRÆ.

§ I

De Materia Eloquentiæ Sacræ.

MAteria Eloquentiæ Sacræ est omne argumentum, quod de rebus ad DEI religionem spectantibus dictione sacra pertractari potest. Apud veteres in Civili Eloquentia, potissimum in causis dicendis versata, *causæ*, item *controversiæ* nomen habebat. Cum vero controversiæ quæstionis in morem in foro fuerint agitatæ, verbi causa: *an Cicero in accusando Verre sit Cæcilio præferendus*? materia Orationis apud eos *quæstio* fuit vocitata. Quod nunc etiam retinetur, licet tractanda ab Oratoribus Sacris

Sacris argumenta non jam *quæſtionis* in modum ; ſed abſolutæ inſtar propoſitionis proferantur. Sunt enim pleraque ejusmodi, de quibus nefas eſt litem movere, ea in judicium, ac controverſiam vocare.

II. Hæc *quæſtio* alia eſt *Generalis*, alia *Particularis*. *Generalis* (quæ etiam *materia remotior* dici poteſt) nullis temporum, loci, perſonarum, rerumque cæterarum adjunctis definitur : ac propterea à *Latinis* quæſtio *infinita* ; à Græcis (θέσις) *Theſis* appellatur. Verbi cauſa : *an Euchariſtia ſit adeunda* ? ſi autem ad certas circumſtantias revocetur, quæſtio evadet *particularis*, ſive finita, Græcè (ὑποθεσις) *hypotheſis* dicta, v. 9. *an Euchariſtia uno quovis die à profanis hominibus ſit adeunda* ? Atque hæc, *proxima materia*, item *propoſitio*, *ſcopus*, *thema*, *propoſitum* Orationis Sacræ vocari poteſt.

III. Utraque dividitur in *practicam*, & *ſpeculativam*, ſive *actionis*, & *cognitionis*. Iſta in ſola rei notitia ſiſtit, ut : (*p*) *nec Pater æternus Chriſto*, *nec Chriſtus hominibus majus aliquid facere poterat ; quam ut reſurgat*. Illa ad hominum mores, & actiones refertur, ut : *inimicis eſt benefaciendum*, *pro illis*

 oran-

p) *Hoc thema doctiſſimè pertractat* Steph. Cſete *Soc. JESU Presbyter*, *annos plures* Tyrnaviæ *Cathedralis Eccleſiaſtes in M. SS. Concionibus*, *quarum ſex*, *& triginta volumina à morte reliquit Bibliothecæ Collegii noſtri Academici* Claudiopolitani.

CAPUT. I. ARTIC. III. §. II.

orandum. Christi resurrectio est nostræ resurrectionis spiritualis ratio.

IV. Quamvis generalia themata tyronum exercitio permitti queant; Sacrum tamen Oratorem in Ecclesia *hypotheses* decent, quæ rejectis subtilioribus quæstionibus vel fidei dogmata credenda proponunt, vel virtutis amorem, aut vitii alicujus fugam suadent, vel Sanctorum laudes imitandas enarrant.

§. II.

De Partibus Eloquentiæ Sacræ.

IN arte *Eloquentiæ Sacræ* duo sunt, quæ primum, ac præcipue spectari queunt: *materia* videlicet, sive causa; *forma* dein, sive præcepta. Utrinque duplices Eloquentiæ Sacræ consurgunt partes.

I. *Ratione Materiæ.* Triplex ista causarum genus olim in Eloquentia Civili obtinebat: *Judiciale*, *Exornativum*, ac *Deliberativum.* Judicialis usus (*q*) jam pridem exolevit; imò tota reliqua profanæ Eloquen-

q) *Varia fuere Eloquentiæ fata. Primum floruit apud Græcos, postea apud Romanos, ubi ante Christi ortum*, Ciceronis *ætate, velut in gloriæ apice constitisse videtur. Post eversam populi libertatem, Cæsaribus rerum* Romæ *potientibus, cepit paulatim deficere, dum Sæculo II. primum à Rostris, mox & à foro pene repulsa langvebat. Sæculo IV. aliquantum reflorescere visa, in templis Christianorum, per* Constantinum Magnum *toto orbe apertis, maxime zonabat. Tandem Sæculo VII. omnis omnino Elo-*

quentiæ ars à foro, & curia ad moderandam religionem, nobiliorem Reipublicæ partem, in templum eſt traducta. Hìc autem in triplici plerumque genere Sacri Oratores verſari ſolent: in *Didactico*, cum docent: in *Panegyrico*, cum laudant: in *Morali* denique, cum hominum mores ad virtutis ſtudium, ac vitiorum horrorem informant. Unde è tribus his Cauſarum generibus tres Eloquentiæ Sacræ partes, ſive ſpecies, exoriuntur. Prima eſt *Didactica*, altera *Panegyrica*, tertia *Moralis*. Quarum ſingulas ſpeciatim alibi complectemur. CAPUT. I ARTIC. III, § II.

II. Si vero artis Eloquentiæ *forma*, ſive præceptiones conſiderentur, cum pleræque de quinque capitibus, de rerum videlicet *inventione*, de partium *diſpoſitione*, de totius Orationis *elocutione*, de *memoria* item, *ac pronunciatione* tractent, tota Eloquentiæ Sacræ ars ratione formæ, quinque enumeratis partibus continetur, quas ſecuturis libris perſequemur.

quentia defecit in Italia, *jacuitque in tenebris ad usque* Franciſci Petrarchæ *tempora (Sæculi nempe decimi quinti prope initia) quibus neglectos veterum codices, excuſſis* Italiæ *Bibliothecis, in medium protulit legendos, ac cum iis antiquam Eloquentiæ laudem reſtituere cepit. Quam poſtea Sæculo XVII, ac XVIII.* Galli *præcipuè plurimum provexere, veteri profanæ Eloquentiæ forma in templum traducta. Muſantius in Tabulis ætatis ſeptimæ tabula 35.*

CAPUT. II.
ARTICUL. I.
§ I.

CAPUT II.

DE REBUS SACRI ORATORIS.

EXpeditis, quæ ad ipsam *Eloquentiæ Sacræ* artem pertinuisse videbantur, prolegomenis, *nunc artifex* (ut (r) *Fabius* ait) *qui percipit hanc artem, ideſt Orator, cujus eſt ſumma benedicere, formandus venit.* Agit de eo *Cicero* libris tribus, ad *Q. Fratrem*, alio item ad *M. Brutum*, sed (ut *Fabius* advertit) *non mores conatur dare, & aſſignat Officia; ſed de ipſo demum dicendi genere, quo ſit uſurus perfectus Orator, ſatis habet dicere.* Primus Forensium Rhetorum *Fabius Quinctilianus* profani Oratoris mores, & officia præscribere cepit, quo nomine (s) *Turnebo* est magnopere commendandus, quia partem ab omnibus dicendi Magistris prætermissam pertractavit. Hujus vestigia secuti primum agemus de munere Oratoris Sacri, eccui illud conveniat? tum de dotibus, quibus instructus esse debeat? postea de vitiis, quæ in scribenda Oratione vitare oporteat.

ARTICULUS I.

DE MUNERE ORATORIS SACRI, ECCUI CONVENIAT?

§ I.

Munus Oratoris Sacri præcipuum eſt Epiſcoporum.

AD Concionem Sacram publice dicere non unicuique hominum generi est con-

r) *Quinct. de Inſtit. Orat. L. 2. C. 14.* (s) *Apud*

conceſſum. Mulieres jam pridem vetuit (*t*) & Apoſtolus, & Synodus IV. (*v*) *Carthaginenſis*. Laicis vero idoneis, cum pauci forent Presbyteri, aut ſæviente perſecutione haud ita facile ad prædicandum oportuni reperirentur, vel alia etiam de cauſa Sacri Antiſtites concionandi poteſtatem dedere : ut *Origeni* nondum Presbytero (*x*) ab Epiſcopis *Paleſtinæ* conceſſa eſt, legatione ad eum miſſa. Quod poſtea *Demetrius Origeni* infenſus multum quidem improbavit ; *Alexander* tamen *Hieroſolymitanus*, & *Theoctiſtus Cæſarienſis* acriter tuiti fuere : id offenſioni haud eſſe poſſe arbitrati : cum idem antea (verba ſunt *Nicephori*) *apud Sarandos Evelpis à Neone : Iconii Paulinus à Celſo, Synadæ Theodorus ab Attico, omnibus illis Beatis Fratribus, invitati fecerunt.* Hoc tamen univerſe vetitum fuiſſe è Divo diſcimus (*y*) Leone : *præter eos* (ait ille) *qui ſunt Domini Sacerdotes nullus ſibi jus docendi, aut prædicandi audeat vendicare, ſive ſit ille Monachus* (*z*), *ſive ſit Laicus, qui alicujus ſcientiæ nomine glorietur.* Merito igitur diſpici-

Petrum Burmannum in notis ad proœmium libri 12. de Inſtit. Oratoria Quinctiliani.

t) Docere autem Mulieres non permitto. 1. *ad Timoth.* 2. v) *Cap.* 99. *apud Bernard. Ferarium de ritu Sacr. Conc. L.* 2. *C.* 12. x) *Niceph. Calliſt. Hiſt. Eccles. L.* 5. *Cap.* 14 y) *S. Leo epiſt.* 62. *ad Maximum.* z) *Monachos ejuſmodi intellige, qui intra Laicorum ordinem cenſebantur.*

CAPUT. II. ARTICUL. I. § I.

ſpiciendum venit, eccui munus Oratoris Sacri præcipuum eſſe debeat?

II. Naſcente Eccleſia prædicandi verbi DEI cura primum Apoſtolis eſt commiſſa, ea de cauſa electis, ut *euntes in mundum univerſum prædicarent Evangelium omni creaturæ.* Ab Apoſtolis jam inde à primordio, præ cæteris omnibus, convenit Epiſcopis Sanctiſſimis Apoſtolorum Succeſſoribus. Confirmant hoc innumera & (*a*) Patrum, & Conciliorum teſtimonia. *Tridentini* (*b*) certe decreto: *nullus contradicente Epiſcopo - - prædicare præſumit.* Hi enim ſunt, quibus per Apoſtolum (*c*) dictum eſt: *attendite vobis, & univerſo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam DEI, quam acquiſivit Sangvine ſuo.* Quod etiam quam ſancte, ac religioſe admodum explere ſtuduerint integerrimi Eccleſiarum Præſules, teſtantur innumera tot *Homiliarum*, *Tractatuum*, ac *ſermonum* ad populos habitorum omni propemodum ætate pronunciata monumenta. At quoniam graviſſimis (ut ſæpe fit) utriusque Reipublicæ negotiis à prædicandi munere eos prohiberi contingat, jam à primis Eccleſiæ Sæculis vicariam alicrum, nunc *Presbyterorum*, ſæpe *Diaconorum*, interdum *Notariorum*, ac

Inter-

a) *Adducit de hoc complura Patrum, & Conciliorum teſtimonia Bernard. Ferarius de ritu Sacr. Conc. L. 2. C. 1 & 2.*

b) *Seſſ. 24. C. 4. de Refor.* c) *Actor. 20. v. 28.*

Interpretum operam; imo ipſas etiam *epiſtolas* adhibere ceperunt.

III. Ac ut *Presbyteros*, & *Diaconos* nunc præteream, de *Notariis* memoriæ prodidit (*d*) *Joannes Diaconus: dum adhuc Gregorius ad loquendum voce, flatuque ſibi ſufficeret, per ſtationes diſcurrens viginti Homilias Evangelii, diverſo tempore, coram populo declamavit. Reliquas verò ejusdem numeri dictavit quidem; ſed laſſeſcente ſtomacho, langvore continuo, aliis* (nimirum *Notariis*, ut ipſe (*e*) ſcribit *Gregorius*) *pronunciare permiſit.* Sanctus vero *Chryſoſtomus, ut Scytharum multitudinem* (*f*) *Ariana liberaret contagione, qui ejusdem cum illis linguæ eſſent, eis præfecit: ſæpius quoque ipſe eos viſens, doctrinisque ſuis per Interpretes illuſtrans ad veritatem perduxit.*

IV. De epiſtolis fidem faciunt Apoſtolicæ, in Eccleſiæ manibus, epiſtolæ. Cum præſto ubique haud eſſe poterant Apoſtoli, nec remotiores pro arbitratu adire valerent, per epiſtolas cœleſtibus diſciplinis imbuere, & corruptos, ſicubi fuerant, abſentium mores corrigere ſtudebant. Sanctiſſimus quoque *Carthaginenſium* Martyr, & Epiſcopus *Cyprianus* (referente (*g*) *Gregorio Nazianzeno*): *quamvis in exilio*

d) *In vita Gregorii L. 4. C. 74.*

e) *In prologo ad librum 40. Homiliarum in Evangelia ad Secundinum*: quorumdam dictata expoſitio aſſiſtenti plebi per Notarium eſt recitata. f) *Niceph. Calliſt. Hiſt. Eccl. L. 13. C. 3.* g) *Orat. 18.*

CAPUT. II. ARTICUL. I. § II.

positus corpore abesset, spiritu tamen aderat, in eodemque cum his, qui pugnabant, certamine versabatur, & quibus lingva opitulari non poterat, iisdem per literas succurrebat, - - cohortatorias orationes conscribens. - - Ac plures propemodum solus ipse per epistolas ad subeundum Martyrium inducit; quam cæteri per se omnes, qui cum dimicantibus præsto erant.

§ II.

Est etiam Presbyterorum.

PResbyteros etiam id operis habuisse perspicuum est ex *Leonis* Papæ verbis jam ante allatis: ut *præter eos, qui sunt Domini Sacerdotes nullus sibi jus docendi, & prædicandi audeat vendicare.* Concilium quoque *Vasense* II. (*h*) sancivit: *pro ædificatione omnium Ecclesiarum, & pro utilitate totius populi placuit nobis, ut non solum in Civitatibus; sed etiam in omnibus Parochiis, verbum faciendi daremus Presbyteris potestatem.*

II. In *Alexandrina* quidem, & *Africanis* olim Ecclesiis nemini ulli Presbyterorum fas erat præsentibus Episcopis assurgere pro concione. Hinc nonnullos *Africæ* Antistites molestе admodum tulisse memorat (*i*) *Possidius*: datam esse *Augustino*, adhuc Presbytero, potestatem à *Valerio Hipponensium* Episcopo *coram se in Ecclesia Evangelium prædicandi, contra usum & consue-*

h) *Can. 2. anno Domini 529.* i) *In vita Augustini C. 5.*

consuetudinem Africanarum Ecclesiarum, licet ipse homo Græcus ob Latini sermonis imperitiam hoc munere defungi neutiquam rite posset. Sed mos hic ab *Hieronymo* vehementer (*k*) improbatus, in *Alexandrina* Ecclesia initium habuit *Arii* solum tempore, cum accepta docendi provincia novis rebus Ecclesiam perturbare cepisset. De *Africanis* vero Episcopis constat (*l*) ex *Possidio*: complures Presbyteris copiam tribuisse tractandi verbi DEI, postquam *Augustinus* ingenti fructu, & fama concionatus tota *Africa* percrebuisset.

§ III.

Concessum est Diaconis.

PRo concione dicere olim concessum fuisse *Diaconis* ex Apostolorum actis compertum habemus. *Stephanus* Princeps *Diaconorum* magno Spiritu, & fructu (*m*) legitur prædicasse verbum DEI. Philippus etiam, de septem nascentis Ecclesiæ *Diaconis* unus, *Evangelistæ* (*n*) nomine ornatur, quod *Samariæ* Evangelium annunciarit. Divus *Ignatius* Martyr sua ad *Philadelphenses* epistola, non laudibus modo *Philonem* Diaconum effert ob verbi ministerium sibi præclare commodatum; sed eos præterea hortatur, ut Episcopo, Presbyteris, ac Diaconis DEI verbum tractaturis aures fideli-

k) *Epist. ad Nepot.* l) *Loco jam citato.*
m) *Actor.* 6. n) *Actor.* 21. v. 8.

CAPUT. II. ARTICUL. I. § IV.

ter præbeant. Sanctiſſimos quoque Viros *Vincentium* (o) Martyrem, ac *Gregorium* (p) Pontificem, *Diaconatus* ordine ſolum inſignitos, novimus Evangelii munere fuiſſe perfunctos.

II. Id autem præcipue expleverunt urgente perſecutione, dum Chriſtianos carceribus detentos ad mortem pro Chriſto fortiter ſubeundam fuerant adhortati. Atque iſtud eſt fortaſſe, cur *Diaconi* à Tyrannis præ cæteris fuere vexati. *Beniamin* Perſam à prædicatione deſiſtere nolentem exquiſitis affectum ſuppliciis prodidit (q) *Theodoretus*.

III. *Nec* hodie *Diaconus debet prohiberi* (r) *exercere onus prædicandi, niſi ob juſtam aliquam cauſam.* Imo plerisque etiam Religioſis, prima licet ſolum tonſura ornatis, Pontifices Maximi poteſtatem dedere publice concionandi. (s)

§. IV.

Incumbit Sacris Curionibus.

AUcto fidelium numero, cum Sacri Antiſtites tantæ haud ſufficere poſſent multitudini, inſtituti ſunt *Chorepiſcopi* (t); idcir-

o) *Aug. Serm.* 1. *de S. Vincent.* p) *Joan. Diaconus in vita Gregorii L.* 1. *C.* 41. q) *Theodor. Hiſt. Eccl. L.* 5. *C.* 38. r) *Declar. in C.* 4. *Seſſ.* 24. *de Ref.* s) *Bern. Ferar. de ritu Sacr. Conc. L.* 2. *C.* 10.

t) *Alii aliam Chorepiſcoporum originem ferunt; de hac, cæterisque Chorepiſcoporum rebus diſputa-*

idcirco hoc nomine compellati: quoniam (ut *Damasus* ait) *Villarum quasi Episcopi* fuere, vel certe (*ut Concilium Neo-Cæsareense* loquitur) ruri minoribusve locis *Episcoporum Vicarii* extitere, quorum vice animarum curam (ut nunc fere Sacri faciunt Curiones) illic exercebant. Sublatis *Chorepiscopis* solum Curiones, sive (ut dicimus) *Parochi* remansere. Horum (*v*) institutionem ad *Dionysium Papam* referunt non pauci; quanquam *Baronius* asserat: Parochias jam ante à *Dionysii* decessoribus certis limitibus distinctas, Presbyterisque divisas fuisse; cum persecutio Valeriani turbasset, iterum divisisse, ac pro ratione distribuisse, cœmeteriaque singulis consignasse (*x*). CAPUT. II. ARTICUL. 1. § IV.

II. At utcunque hæc sint, illud certum: quemadmodum *Paulum*, ad munus prædicandi divinitus electum *Evangelizandi* necessitas tenebat (*necessitas enim mihi*, ut ipse (*y*) ait, *incumbit*, *væ mihi est si non Evangelizavero*) ita Sacris Curionibus *Pastorali*

re, *non est nostri instituti. Qui plura volet, legat Natalis Alexandri Hist. Eccl. Sæc. IV. appendicem ad Dissert.* 44. *Item Dominicum Macri in Hierolexico.*

v) Parochus, παροχος, idest distributor, (*sive præbitor à* παρεχω, *dest præbeo*) quia distribuere, ac conferre Sacramenta subditis tenetur, pro quibus aliquando Sacrificium applicare debet. *Domin. Macri in Hierolex. Dicitur etiam Plebanus à plebe, cujus curam habet.*

x) *Sandin. in Vitis Pontif.* y) 1. *ad Cor.* 9. *v.* 16.

CAPUT II. ARTIC II. § I.

rali animarum *cura* obſtrictis ſpargendi verbi DEI maxime incumbit onus. Pridem hoc Sacra agnovere Concilia. *Tridentinum* (z) novo rurſum decreto ita conſtituit: *Archipresbyteri quoque, Plebani, & quicunque Parochiales, vel alias curam animarum habentes Eccleſias quocunque modo obtinent, per ſe, vel alios idoneos, ſi legitime impediti fuerint, diebus ſaltem Dominicis, & Feſtis Solemnibus plebes ſibi commiſſas pro ſua, & earum capacitate paſcant ſalutaribus verbis docendo, quæ ſcire omnibus eſt neceſſarium ad ſalutem, annunciandoque eis cum brevitate, & facilitate ſermonis vitia, quæ eos declinare, & virtutes, quas conſectari oporteat, ut pœnam æternam evadere, & cœleſtem gloriam conſequi valeant.*

III. Quare (Lemovicenſis (a) Concilii verbis utor) *omnes Sacerdotes, quibus Parochia commiſſa eſt, omnibus Dominicis, & Feſtis diebus admonere prædicando populum debent ſecundum illud: argue, obſecra, increpa: quia Sacerdos ſi ſine prædicationis ſonitu incedit, interminatione divina mortis reus eſt.*

ARTICULUS II.

DE DOTIBUS ORATORIS SACRI.

§ I

De Dotibus Naturæ.

NAturam vocamus: vim, ac indolem unicuique hominum à Natura parente, & autore DEO præſtitutam. Hæc ſi in

z) *Seſſ. 5. C. 2. de Refor.* a) *An. 1031. paulo ante finem.*

in Oratore Sacro fuerit præcellens, acce dente cultura multum fructus feret. Duabus illa partibus constat: *mente*, ac *corpore*, utriusque dotibus Sacer Ecclesiastes instruatur, oportet. CAPUT. II. ARTIC. II. § I.

I. In *Corpore* necessum est: 1. Ut habeat *pectus*, & *latera* laboris contentioni paria. 2. *Respiratio* non sit ei brevis, nec difficilior, aut debilior. 3. *Lingva* polleat volubili, & soluta, haud tamen præcipiti, ne voces sorbeantur; sed nec balba, aut gravi, & impedita, quæ audientis aurem, mentemve fatiget. 4. *Vox* sit solida, flexibilis, & canora. *Solida*: ne dicentis contentione facile frangi queat. *Flexibilis*: ut Orator suo arbitratu, quocunque voluerit, eo confestim ducat, ac reducat. Si spiritum suspendere debeat, possit. Si vocem submittere, aut erigere, vel quocunque flexu: lentius, celerius, concitatius, lenius quidpiam oporteat enunciare, continuo sine ulla præstet difficultate: nec enim in dictione deterius quidquam esse solet ὁμοτονία, sive æquali vocis, ac spiritus intentione. *Canora*; ut ab omnibus percipi, ac intelligi queat; non autem stentorea, quæ aures obtundat; sed, ut *Cicero* desiderat, sit *Tragædorum*. 5. Habeat *manuum* ac corporis agilitatem, ut gestu sit prompto, ac libero; non tamen audaci, aut scenico. 6. Tota denique *oris*, ac reliqua *corporis* conformatio virilem quamdam præfe-

CAPUT. II. ARTICUL. II. § I.

præferat venuſtatem, ut ipſe aſpectus in animos audientium influat, & dicenti pariat dignitatem.

II. Quod ad *mentem* attinet: tres illius præcipuas memorat dotes (b) *Amadæus:* ingenium, judicium, & memoriam. 1. Valeat Orator præſtanti *ingenio*, cui ſua inſit celeritas, acumen, perſpicuitas, flumen. *Celeritas* ad prompte invenienda Orationis ſive themata, ſive argumenta. *Perſpicuitas* ad explicandam, quæ in rebus eſſe ſolet, difficultatem, & obſcuritatem. *Acumen* ad confirmandum, ac refutandum. Denique *flumen* ad rite eloquendum. 2. Polleat *judicio* in ordine, ac rerum delectu, ut è pluribus materiis, & argumentis ea deligat, quæ fuerint Evangelio, tempori, loco, cæterisque circumſtantiis oportuniora; in ordine autem, ut rem unamquamque ſuo noverit conſtituere loco. 3. *Memoriam*, habeat celerem ac fidelem: ut dicenda facile menti imprimat, & impreſſa fideliter retineat. Nihil turpius in Oratore Sacro, quam memoria crebrius vacillare, vel penitus falli. 4. *Audaciam* præterea verecundiæ admixtam, quam *Fabius animi præſtantiam* vocat, in Oratore requirunt alii, *ut eum nec metus frangat, nec acclamatio terreat, nec audientium autoritas ultra debitam reverentiam tardet.*

III.

b) *Amadæus in Eloqu. Chriſt. L. 1. C. 3. Art. 2.*

III. Hæ autem dotes non perinde insunt unicuique. Vix ullum, imo ne vix quidem reperies, *in quem omnia hæc ornamenta mater natura plena manu contuliſſet.* Plerumque mediocritate inſtruimur; nec tamen propterea animo cadendum: multa labore, & artis ſtudio in altum provehuntur; quin teſte *Cypriano Soario*: *in re præſtantiſſima vel mediocritas commendari meretur.*

§ II.

De Dotibus Scientiæ.

SAncti Apoſtoli naſcentis Eccleſiæ principio, parum ab arte, & ſcientia inſtructi, omnem rerum dicendarum notitiam à Divino Spiritu accepere. At his temporibus, Religione Chriſtiana altiores jam radices agente, neutiquam ab hujusmodi portentis futura ſibi præſidia polliceatur Orator Sacer. Grandis profecto temeritas, ne dicam veſania, foret, quempiam in arte, & ſcientia rudem in pulpitum ſacrum ſemet inferre audere. Sit igitur Orator Sacer à doctrina tanto muneri idonea, & neceſſaria egregie comparatus. Duplici vero (ut diximus) parte Sacra quævis conſtat Oratio: *materia*, & *arte*: utriusque igitur cognitionem habere debet.

I. Calleat *artificium*, ſive *præcepta*, quibus nempe de fontibus themata eruantur, eruta apte proponantur, propoſita elegan-

CAPUT. II. ARTICUL. II. § II.

eleganter dividantur, divisa solidis, & ex ipsa re natis argumentis confirmentur, confirmata exornentur. Sciat præterea unde petenda sint exordia? qua ratione diducenda confirmatio? confutatio tractanda? digrediendum ad mores? Quomodo instituendæ transitiones? amplificationes faciendæ? affectus excitandi? denique tota Oratio quali epilogo, ubi maxima vis esse debet, concludenda. Nec satis est Eloquentiam generatim noviſſe; sciendum est insuper unumquodque Orationis genus ex arte pertractare, sive illud fuerit *Didacticum*, sive *Panegyricum*, sive *Morale*. Nolim tamen, cum artis studium commendo, ut quis in Oratione Sacra artificium affectet. Plerumque nimia hujus cura haud parum imminuit Oratoris autoritatem, elevat dictionis fidem, aridam veluti, & exanguem reddit Orationem. Summa ars est concionem ita struere, quasi sine arte structa esse videretur.

II. Quod ad *materiam* spectat: Omni propemodum sacræ eruditionis genere perpolitus sit Ecclesiastes. Cumprimis autem egregiam sanioris *Theologiæ* non *scholasticæ* modo, ac *Dogmaticæ*; sed etiam *Polemicæ*, ac *Moralis* habeat cognitionem, sine quibus nemo ullus solidi, doctique, quocunque in genere, Oratoris nomen obtinebit. Sit præterea instructus notitia *Scripturæ Divinæ*, *Sacrorum Conciliorum*, *Historiæ Ecclesia-*

cleſiaſticæ, ac præcipue Sanctorum Eccleſiæ *Patrum* aſſidua *lectione*, quibus, ceu totidem fundamentis, & ſanior *Theologia* niti debet, & verus, germanusque Sacrarum Literarum ſenſus peti ſolet, & ampliſſimus ad dicendum campus haberi poteſt. Non tamen (ut multis Oratorum uſuvenit) ad captandam doctrinæ famam, omnem, quam poteſt, eo congerat eruditionem. Farrago hæc farciet verius, quam ornabit concionem: magnam pariet ſermonis prolixitatem: denique Oratoris memoriæ non parvam adferet difficultatem.

§. III.

De Dotibus Virtutum.

VEtus *Fabii* (c) ex mente *Catonis* dictum eſt: *eum qui ſit Orator, virum bonum, dicendique peritum eſſe oportere, ſed nec futurum quidem Oratorem, niſi virum bonum.* Cum autem *vir bonus* (d) *citra virtutem intelligi non poſſit, ante omnia mores Oratori virtutum ſtudiis erunt excolendi, atque omnis honeſti, juſtique diſciplina pertractanda, ſine qua nec vir bonus, nec dicendi peritus eſſe poteſt.* Hæc ſi in profano Oratore requirunt Forenſis Eloquentiæ Magiſtri *Fabius*, & *Cato*, ſuntne in DEI Miniſtris, Divini verbi prædicatoribus prætereunda? Imo vero *in montem excelſum*, ideſt: Evangelicæ perfectionis culmen, *aſcende tu, qui evangelizas Sion*, inquit (e) *Iſaias.*

c) *Quinct. L. 12. C. 1.* d) *Ibidem C. 2.*
e) *Iſa. 40. v. 9.*

CAPUT. II. ARTICUL. II. § III.

Duabus autem præcipue virtutibus, totidem veluti gradibus, ex mente (*f*) *Amadæi* eo connitantur Oratores: *Puritate*, & *Zelo*.

I. *Puritate*, eaque *interna*, *externa*, & *intentionis*. 1. *Interna*; ne ullo graviori crimine mentem habeant inquinatam. *Peccatori* (g) *dixit DEUS, quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* 2. *Externa morum*, ut sint (*h*) *exemplum fidelium in sermone, in conversatione, in dilectione, in fide, in castitate. Nemini* (*i*) *dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum.* Princeps, (ut dixi) Sacri Oratoris officium est, apposita dictione persuadere: quî, oro, persuaserit? si iisdem, quæ concione perstringit, avaritiæ, ebrietatis, luxuriæ, superbiæ, iræ, cæterisque sceleribus notatum ipsum etiam Oratorem noverit auditor. Imo nec ea, qua oporteret, vi Spiritus interna, vitia potest insectari, si eorumdem vitæ male actæ criminum conscientia, & religione urgeatur. 3. Denique habeat *puritatem intentionis*. Non quærat, quæ sua sunt, sed quæ JESU Christi. Prædicet DEI verbum; sed nudum. Appetat gloriam; sed Divinam. Studeat fructui; sed animarum. Si laborem optatus destituat successus, nec populi excipiat frequentia, non idcirco tristitia

f) *In Eloq Christ. L. 1. C. 4. Art. 2. Sect. 3. & 4.* g) *Psal. 49. v. 16.* h) *1. ad Tim. 4. v. 12.* i) *2. ad Cor. 6. v. 3.*

ſtitia afficiatur; at nec multitudine, vel plauſu concurrentium hominum efferatur; minus circumpedis inſtar Urbem obeat, ut gloriolam, præclaræ prædicationis inane ſtipendium, aucupetur. Cuncta attribuat uni, qui dat incrementum, DEO.

II. *Zelo* inſtruatur Eccleſiaſtes, ideſt: eo animi ardore, ut quæcunque ad DEI gloriam, hominumque ſalutem profutura cenſuerit, edicat *ardenter*, *intrepide*, *prudenter*. 1. *Ardenter*, ne dicentis Oratio langueſcat. Id vero fiet, ſi interius ſincero Divini amoris ſpiritu, Gloriæ DEI, hominumque ſalutis deſiderio agatur, quem exterius præferat vultus, geſtus, vox, cæteraque morum conformatio, ut ex ipſo Oratoris aſpectu haud ita hominem dicere; quam ipſum DEI Spiritum loqui, intueantur. Hunc autem ardorem, velut ignem, continenter alat, & ſuſcitet aſſiduum meditationis, ac orationis ſtudium. *Meditationis*: qua in dies memoria repetat infinitam DEI Optimi bonitatem ſumma gloria, & amore dignam: atque infeliciſſimam tot animarum quotidie pereuntium conditionem. *Orationis* poſtea: qua ardentiſſimis precibus DEUM perpetuo interpellet, ut hunc Divini Spiritus fervorem Oratori benignus præbeat, & conſervet. 2. *Fidenter*; Sacer enim Orator pro Chriſto fungitur legatione: Legati munus eſt cauſam Principis *fidenter* agere. Proferat igitur Evangelicus

CAPUT. II. ARTICUL. II. § III

Preco omnem veritatem, quam vel occasio dicendam prudenter suaserit, vel officii ratio exegerit, vel Evangelium suggesserit. Nemini cuiquam blandiatur, vel assentationis studio placitura loquatur: sed nec minis, aut convitiis, vel autoritate terreatur. Prædicet verbum magna animi libertate, arguat errores, increpet vitia, hortetur ad virtutem, neglecti admoneat officii, *instet oportune*, *importune*; cum omni tamen *patientia*, & *doctrina*: sed maxime *prudentia*, quæ zeli ardorem, & fortitudinem temperet, libertatem moderetur. 3. *Prudenter* vero dicet: si concionem ad omnes rerum circumstantium leges exigat diligenter. *Sacro* enim *Oratori* (inquit (*f*) *Natalis Alexander*) *attendenda sunt omnia: non solum scilicet auditorum status, sed etiam locus, tempus, res, de qua dicturus est, & personæ suæ autoritas, & vitæ genus* (addo etiam modus) *ut apte, decore, & cum dignitate concionetur.* Libet singula seorsim ad mentem *Amadæi* (*g*) explicare.

III. Sacro igitur Oratori, ut prudenter dicat: 1. Advertendum est ad *statum auditorum*, ad quos dicit. *Aliter* namque, (*h*) teste *Gregorio*, *admonendi sunt viri, aliter fœminæ. Aliter juvenes, aliter senes. Aliter inopes, aliter locupletes. Aliter subditi, aliter Prælati. Aliter servi, aliter domini. Aliter mundi*

f) *Natal. Alexand. Instit. Conc. C. 8.* g) *Loco jam citato.* h) *Curæ Pastoralis p. 3.*

mundi ſapientes, aliter hebetes. &c. Non enim una, eademque exhortatio cunctis congruit; quia nec cunctos par morum qualitas adſtringit. Sæpe namque aliis officiunt, quæ aliis proſunt. Pro qualitate igitur audientium formari debet ſermo Doctorum, ut & ad ſua ſingulis congruat, & tamen à communi ædificatione nunquam recedat. 2. Advertendum eſt *ad locum*, ubi dicitur. Non omnia apta ſunt omni loco. Multis privatim multa dici queunt: imo non dici modo; ſed acrius etiam ob ea perſtringi, de quibus ne verbo palam admoneri ſuſtinerent. 3. Advertendum eſt *ad tempus*, quo dicitur. Arbores, & vites ſuis tantum temporibus putatæ fructum ferunt: nec ulcera, niſi tempore, matureſcunt. Sæpe Evangelico Oratori expectandum, ſæpe connivendum: mora ſanat, quod interimit temeritas. 4. Advertendum eſt *ad rem*, de qua dicitur. Multa ſæpe dicere liceret; ſed non decet: multa deceret; ſed non expedit. Caveat igitur Eccleſiaſtes ea pertractare argumenta, è quibus non DEI gloriam, & animarum ſalutem, ſed ignominiam potius, aut ſacrorum contemptum, vel majorem pervicaciam, aut aliud detrimentum providerit ſecuturum. Nec vitia, præſertim luxuriæ, minutius; quam par ſit, explicet, vel reprehendat; utilius eſt ea neſciſſe; quam cognita perpetraſſe. 5. Advertendum eſt *ad perſonæ autoritatem*, quæ dicit. Non quælibet conveniunt cuilibet

CAPUT II. ARTICUL. II. § III.

perſonæ Oratoris. Aliter dicendum eſt juveni, quam ſeni, quem ætas ratio, doctrina, uſus plerumque amplius commendant. Nec Religioſis ſtipe corrogata viventibus ſuaſerim crebriorem de eleemoſyna ſermonem; ne forſan ſua potius quærere, quam Chriſtum videantur. 6. Denique advertendum eſt *ad modum*. Abſit! ut Evangelicus Orator forenſibus, vel ſcurilibus, aut aſperis, & durioribus utatur verbis. Nec quidquam ejusmodi proferat, unde amore, vel odio, ira, vel invidia, aut quocunque proprii commodi ſtudio concitatus loqui videatur. Nunquam ſingularia ullius acta ita perſtringat, ut digito, quis ſit, intendi queat: minus certos hominum, ut *Cauſidicorum*, vel *Opificum*, aut aliorum ſtatus, & conditiones acerbe traducat, & irrideat: minime vero Principum Virorum, vel publici Magiſtratus, aut Prælatorum mores, & vitia caſtiget; hæc enim plerumque nihil utilitatis, plurimum detrimenti afferre ſolent.

ARTICULUS III.

DE VITIIS SACRORUM ORATORUM IN SCRIBENDA ORATIONE.

COmplura ſunt, nec omnium eadem, vitia Oratorum, quæ in ſcribenda Oratione tam veteres olim, quam recentiores modo, peccare conſueverunt. Alii errant in *delectu thematis*, & *materiæ*: in rerum

dedu-

deductione alii: complures *in elocutione*. Singula placuit seorsim tyronibus sub aspectum ponere, potissimum ex (*i*) *Houdrio*, *Juventio* (*k*), & *Amadæo* (*l*), ut ea ab incunabulis vitare condiscant.

§. I.

De Vitiis in Delectu Materiæ.

IN delectu materiæ, sive thematis multis modis peccari solet. Primum, cum themata deliguntur *allegorica* nimium *generalia*, dein *multiplicia*, admodum *particularia*, *theoretica*, *subtilia*, *inutilia*, denique *tempori*, & *personis auditorum* nequaquam *accomodata*.

I. Erratur *allegoricis*: ut enim novitate dicendi laudem sibi compararent, diu mos obtinuit apud veteres, præsertim posterioris ævi, Oratores, in *Panegyricis* usurpandi *themata allegorica*, non ex Evangelio, & Scripturis Sacris (quod laudandum foret) belle deprompta; sed aliunde à *rebus naturalibus*, vel ex *fabellis Poëticis*, aut *historiis profanis*. Item ex *anagrammatibus*, vel *nominum notatione*, aut *conjugatis* putide accersita, adeo, ut allegoria non partem unam; sed ipsum Orationis corpus effecerit. Hujusmodi sunt: 1. A rebus naturalibus: *S. Franciscus Borgias est phœnix ex Isabellæ ci-*

 neribus

i) *De Hodiern. Concion. rati. Proleg.* 1. k) *De Ration. discend. & docend. C.* 2. *Art* 1. § 7. l) *In Eloq. Christ. L.* 1. *C.* 3 *Art* 3. *Sect.* 3. *Item ex M. SS. Oratoriis* Sigism. Calles, & Steph. Gasó *Soc. JESU.*

CAPUT. II. ARTIC. III. §. I.

neribus redivivus. *S. Joannes Evangelista est aquila mystica altum volans.* S. *Thomas Aquinas est sol orbem Theologicum illustrans.* *S. Emericus est lilium in Regio Hungariæ horto enatum.* *S. Catharina est fortunæ rota.* *S. Vincentius Fererius est bos Cherubicus prædicatione boans in Europa.* *Pentecoste est æstas amoris.* *Nativitas hyems vitiorum.* Denique *S. Ignatius* (quod ipse non sine risu, verius indignatione audivi) *est cervus claudus altum saliens.* *Quinta in curru Ezechielis rota.* *&c.* 2. Ex Fabulis Poëticis: *S. Xaverius novi orbis Atlas.* *S. Ignatius mundi Prometheus.* *Christus Perseus.* *Natura humana Andromeda.* *Danaë Beata Virgo.* *Peccatum hydra.* 3. Ex anagrammatibus: *S. Aloisius via solis.* *Ursula laurus.* *Prudentia tarde puni*, & aliæ hujusmodi (ut candide loquar) Sacræ Eloquentiæ sordes, & quisquiliæ. 4. A notatione, & conjugatis: *S. Stephanus est corona.* *Agnes agna.* *Ignatius ignis.* *Ambrosius ambrosia.* *Corpus* denique *est pus.* 5. Fuit etiam ætas, quæ Sanctorum Ecclesiæ Virorum (quod multis jam modo non probatur) cum veteris Testamenti Patriarchis, aut Viris illustribus v. g. *S. Stephani* Hungariæ Regis *cum Moyse: Ladislai* cum *Josue*: *Ignatii* cum *Gedeone*: *Thomæ Aquinatis* cum *Salamone* comparationes instituebat. At quemadmodum ista scite, ac prudenter pertractata prorsus reprobare non ausim; præsertim, cum in Sacris Literis, & Sanctis Patribus, hujusmodi comparatio-

rationes factas esse sciam ; ita nec omnem omnino allegoriam, præcipue ex Evangelio, aut Scriptura desumptam, si ex arte, cum dignitate, graviter, & ad mentem SS. Patrum convenienter fiat, censeo esse rejiciendam. Nam ipse etiam orbis Servator Christus, ut populorum Orientalium mori se conformaret, in parabolis fere loquebatur. CAPUT. II. ARTIC. III. § 1.

II. Peccatur argumentis *nimium generiçis*. Cum pro Concione *Morali* non *hypotheses*, ideſt particularia (ut dixi) ac determinata themata ; sed *theses*, sive generales quædam propositiones usurpantur : quæ per omnia, vel saltem pleraque, rerum genera vagantur, nullam certam, & distinctam virtutis, ac vitii idæam exhibent. Ut: *dicam de officiis hominis Christiani* : quin addat, quo in statu, vel occasione. *De linguæ vitiis*, quæ plurima sunt. *De charitate proximi*, aut *viis ad salutem deducentibus*, quæ libri potius, vel cujusdam (ut ajunt) tractatus ; quam sermonis propiora sunt argumenta. Pro concione igitur probanda veritas sit simplex, ac determinata. Simplex, non quod porro dividi nequeat: ordinatæ enim Concionis corpus efficere debet, suis ergo partibus, ac membris constare debet: sed simplex, ideſt, ejusmodi una particularis veritas, quæ tot partes, seu puncta inter se connexa suppeditet, quot ad justæ Orationis materiam sufficiant. Ut ;

CAPUT. II. ARTIC. III. § 1.

pro inimicis eſt orandum : quia 1. *id Chriſtus docuit verbo* : 2. *Fecit exemplo* : 3. *Urget præmio. Beata Virgo immaculata conceptione* 1. *multum diſceſſit ab hominibus* : 2. *plurimum acceſſit Deo.*

III. Committitur error argumenti *multiplicitate* : ſive, dum ejuſmodi themata ſumuntur, quæ tot in ſe alias complectuntur conciones, quot pene habent partes. Ut : ſi quis ad concionem diceret *de reparatione triplicis injuriæ* : 1 *De reparatione injuriæ in bonis fortunæ per injuſtam uſurpationem illatæ* : 2. *De reparatione injuriæ in bonis famæ per obtrectationes cauſatæ* : 3. *De reparatione injuriæ in bono conſcientiæ per ſcandalum proximo illatæ.* Vide : ſingula hæc membra æquam Orationi ſeparatim inſtituendæ materiam præbent.

IV. Contra non minus errant etiam ii, qui argumenti ſimplicitatem, & unitatem religioſius ſervaturi ; multiplicitatem vero devitaturi, in aliud oppoſitum extremum ruunt : *particularibus* quibusdam argumentis adeo arctos ſibi cancellos præſtituunt, ut ea nec debite probare, nec latius queant amplificare ſine aliorum ope argumentorum. Quod plerumque contingit Oratoribus ad aliquas parabolæ Evangelicæ, aut actionis circumſtantias ſe nimium adſtringentibus. Ut : *calix frigidæ dandus pauperi ſitienti.* Vel certe percurrunt occaſiones, & *praxes* magis obvias exercendæ

cendæ virtutis, ut si *pietatem in Virginem DEI Matrem Sabbati jejunio exercendam* suaderes. Aut denique suggerunt media ad vitium quoddam fugiendum nimium specialia, quæ licet ad aliquam Moralis Concionis partem distinctius inductionibus tractandam deservire queant, omnem attamen concionem explere minime possunt.

V. Peccant nonnulli pro Concionibus Moralibus themata pertractantes *theoretica*, in sola rerum cognitione posita, ad usum, & formandos hominum mores non admodum profectura, verbi causa: *Christus quantum passus corpore, tantum animo: imo acerbiora fuere illius animi; quam corporis vulnera.* Sacer igitur Orator animi incertus, quod potissimum deligat è pluribus, quæ se offerunt, argumentis, semper *practicas*, ac præcipuas Religionis Christianæ veritates cæteris anteferat. Ejusmodi sunt pleraque Sermonum S. Chrysostomi ad populum Antiochenum themata. Ut: *modico vino utendum. Mors non est timenda. Utilis est Principum timor. Christianum oportet vitam rectam habere. Eleemosyna est ars omnium artium quæstuosissima. Magnum bonum est propria peccata agnoscere. Omni supplicio pejus est DEI regno privari. In virtute positum lædere nihil potest. Communicare nolens nec orationi dignus est interesse. Ob amorem Christi omnem oportet tribulationem sufferre. Maximum in tribulationibus lucrum gratiarum actio. Re-*

gnum

CAPUT. II. ARTIC. III §. I.

gnum cœleſte absque tribulationibus, & laboribus acquiri non poteſt. Nihil prodeſt jejunium, ſi reliqua deſint merita. Melius eſt injuriam pati, quam inferre. Nemo læditur niſi à ſe ipſo. Et his ſimilia; tum Auditori utiliora, qui iisdem magis movetur, cum Oratori faciliora, cui ad has egregie tractandas amplior ſuppellex ſuppetere poteſt.

VI. Sunt etiam Oratores tunc ſe pulchros ac beatos arbitrati, cum *ſublimiores* è difficilioribus Scripturæ, aut Theologiæ locis quæſtiones pertractant, inde varios (ut ajunt) conceptus formant: de *ſcientia DEI*, de *hominum prædeſtinatione*, de *gratia*, vel *libero arbitrio*, & his ſimilibus. Licet non negem Oratorem Sacrum, doctiorem apud Auditorem, poſſe interdum thematis ſublimitate altius aſſurgere; iſta tamen prudenter, nec promiſcue, ſed condimenti inſtar parcius ſunt uſurpanda. Vel ſiquid hujuſmodi in Concionibus præſertim Polemicis adverſum ſectarios examinandum fuerit, quam commodiſſime, ad vulgi captum, atque intelligentiam, omiſſis Scholarum vocibus, ac formulis, perficiendum erit.

VII. Alii res dicunt *inutiles*. Verbi cauſa: *quod pomi genus erat, cujus eſu lapſi ſunt primi Parentes? Tribusne an quatuor clavis fuerit Chriſtus cruci affixus? An Nabuchodonozor Rex re ipſa in brutum ſit mutatus? Ex qua arbore avulſa ſuerit miraculorum effectrix Moyſis*

Moyſis virga? &c. Quibus jure igni, & aqua interdixere recentiores Oratores. CAPUT. II. ARTIC. III. § 1.

VIII. Denique haud parum erratur concionem argumentis nec *tempori*, nec auditorum *perſonæ* accomodatis. 1. *Tempori* : cum ſolennioribus ſacrorum dierum celebritatibus, quibus maximorum Religionis noſtræ myſteriorum memoria recolitur, v. g. feſto *Dominicæ Nativitatis*, aut *Reſurrectionis* die, pauca de his verba in exordio dicunt, reliquum ſermonem de pœnitentia, vel de morte in peccato, ad morum diſciplinam ſtatim convertunt. Licet hæc alia occaſione utiliter tractarentur ; his tamen temporibus ſacra illorum dierum myſteria exiſtimo explicanda : ne populus hæc audiendi cupidus ſua fraudetur expectatione : tantorumque beneficiorum major æſtimatio concilietur. 2. Nec eorum conſuetudinem probo, qui omnia argumentorum genera ad quodlibet Evangelium trahunt, vel longis verborum ambagibus, vel ope violentæ cujuspiam SS. Patrum, aut Scripturæ interpretum explicationis. Naturalia, & rebus inſita ſint oportet Sacræ Orationis argumenta. 3. Non deſunt etiam, qui ad magna ſe exemplaria compoſituri, ea dicunt, quæ Principum, aut Nobilium aulis, vel doctiorum frequentia forent digniora : quaſi omne hominum genus iisdem ſceleribus, vel eadem doctrinæ præſtantia præditum foret. Potiſſimum Sacri

CAPUT. II. ARTIC. III. §. II.

cri Oratoris sit officium thema suum captui Auditorum conformare. Quod fecisse Divum *Chrysostomum* memorat *Simeon Metaphrastes*. Nam ad unius mulierculæ, sermonis sublimitatem assequi non valentis, murmur, priorem dicendi formam in simplicem ita commutavit, ut postea semper intellectu faciliorem, & apertiorem composuerit Orationem.

§. II.

De Vitiis in rerum deductione.

UT in delectu; ita in ipsa etiam argumenti deductione non unus error admitti solet. Primum peccatur in *argumenti divisione:* postea *in probationibus*: demum in *modo componendi.* Ordiamur ab ultimo.

I. Erratur *componendi ratione.* Multi cœco velut impetu aggrediuntur ad scribendum. Quodcunque congruere videtur proposito, statim arripiunt, in eoque desudant, sæpe frustra. Facerent commodius, si materiam Concionis ante suas in partes digererent, dein probationes invenirent, ex quibus σκελετον, sive ossleam quamdam compagem formarent, ac postea sua velut carne vestire occiperent. Sicut autem in corpore humano ossa suis juncturis, quasi vinculis, membra vero nexibus sunt juncta, & connexa, quin nexus ratio appareat; ita probationes, ac reliqua Orationis membra aptis transitionibus, totidem

dem veluti vinculis, ſunt inter ſe conjungenda, quin artis quæſitæ ſtudium pateat. CAPUT. II. ARTIC. III. § II.

II. Non leves admittuntur errores in *diviſione*. 1. Diu in more poſitum erat, nullam (ut dixi) in Oratione Sacra diviſionem uſurpandi, quam tamen præſtantiſſimi Græcorum æque, ac Latinorum in ſuis de arte Rhetorica præceptionibus, tanquam rem maxime neceſſariam, commendarunt. 2. Alii contra tametſi adhibuerint, haud tamen liquido, palam, ac diſtincte propoſuerunt, ſed neſcio quo conſilio, quibusve involucris ita celarunt, ut vix, ac ne vix quidem, vel à *Lynceo* ſtructura illa, & partitio percipiatur. Quod in Oratione Sacra merito correxerunt recentiores. 3. Quidam vero hujusmodi partitionum ſtudioſiores in tot iterum partes dividunt, ac iterum, iterumque ſubdividunt ſuas propoſitiones, ut ſatius foret nullam diviſionem attuliſſe. Nam hac ratione non ſat amplus Eloquentiæ Sacræ campus aperitur; cum ſingulæ probationes pro ſua dignitate, ac juſta magnitudine nequeant debite pertractari, niſi Orationem in immenſum opus excreſcere velimus. Quare hæ ſubdiviſiones in concionibus, præſertim brevioribus, & vulgaribus, niſi vel materia ſponte offerat, vel illius dilatandæ ratio depoſcat, utilius omittentur. 4. Similiter abſtinendum cenſeo à partitionibus nimium exquiſitis, ac nitentibus,

quæ

CAPUT. II. ARTIC. III. § II.

quæ caliginem plerumque argumento offundunt, & perſæpe plus, quam poſtea Orationis decurſu probari queat, pollicentur.

III. Inſunt etiam probationibus ſua, haud levia, peccata: ſi rationes ad confirmandum ſumantur *ineptæ*, *otioſæ*, *infirmæ*, *nimium congeſtæ*, *abſconditæ*, denique *longius petitæ*. Juvat ſingula explicare.

IV. *Ineptæ*, quæ non nituntur propriis Eloquentiæ Sacræ locis: nimirum autoritate Scripturarum, fide Conciliorum, teſtimonio Sanctorum Patrum, & Hiſtoria Eccleſiaſtica; ſed potiſſimum ex floſculis Civilium Hiſtoriarum, Philoſophorum, ac Profanorum autorum ſententiis, populorum legibus, ac conſuetudinibus, ſcitis rerum naturalium, ac phyſicarum obſervationibus depromuntur. Quibus ſuperiorum temporum Oratores Sacras Conciones farcire verius, quam ornare, ſolebant, adeo, ut fuerit tempus, quo *Plinium*, vel *Plutarchum* didiciſſe, idem erat, ac ſummam Oratoris gloriam occupaſſe. Hæc licet prudenter delibata, parcius, ac breviter aſperſa, non parum gratiæ habere poſſint (nec enim iſta magis Sacram Orationem dedecere puto, quam elegantem ſimilitudinem adferre, diſertam allegoriam concinnare) putide tamen, ac frequenter inculcata non mediocriter Sacræ Orationis decus obſcurant.

V. *In-*

V. *Infirmæ*, & *otiosæ*, quæ tametsi è locis *Theologicis*, Sacræ Eloquentiæ propriis, desumuntur, ad firmandum tamen propositum parum, aut nihil omnino conferre possunt. Talia sunt: applicationes verborum Spiritus Sancti sine ulla authoritate: Scripturæ loca in alium sensum male detorta: Biblici conceptus non ad rem pertinentes: locutiones emphatice prolatæ ex authoribus, quos sæculi barbaries male loqui coegit: varii mystici verborum nihil significantium sensus: historiæ, & Sanctorum exempla minus probata. Item cum diversæ Sacrarum literarum lectiones, ut: *Latinæ Hebraicæ*, *Græcæ*, nonnunquam etiam *Arabicæ*, *Syriacæ*, *Chaldaicæ*, item *Theodotionis*, *Aquilæ*, *Symachi* versiones longe, lateque cum fastidio Auditorum, vulgarium præsertim, commemorantur: imo ex *Cabalistis* etiam promuntur quædam, velut Oraculis similiora. CAPUT. II ARTIC. III. § II.

VI. *Congestæ*: cum argumenta agglomerantur, quin aliquod eorum debita cum amplificatione exornetur. Quod certe obruit, non erudit Auditorem. Similiter congerunt alia super alia Scripturæ, & Patrum testimonia, Sanctorum exempla, ut eorum locorum, & exemplorum fiat insulsa congeries, non jugis Oratio. Nec ii placent, qui probationes suas ita commutant, ut Orationis propositionem primum Scripturæ authoritate, dein sententiis Patrum, validis

CAPUT. II. ARTIC. III. §. II.

demum rationibus confirment. Nam hæc concionandi ratio, licet ſolida foret, ſemper tamen uſurpata haud leve tædium gigneret Auditori: non crebris citationibus modo, ſed æquabili etiam forma. Nec enim, quantacunque cura adhiberetur, ita diſponi, variari, ornari poſſent, quin locorum idem affirmantium moleſta farrago nauſeam tandem, & faſtidium crearet.

VII. *Abſconditæ.* Eſt in more quorundam, *Gallorum* præſertim, Oratorum, qui ne filum Orationis abrumpant, conſulto Scripturæ loca, maxime Patrum ſententias, abſcondunt: cum tamen uſu quotidiano doceamur, Divini Spiritus verba, & Patrum dicta majorem vim, ac pondus ad perſuadendum habere, quam marte noſtro, quamcunque eleganter, & Scripturæ, Sanctorumque Doctorum ſenſibus convenienter elaborata.

VIII. *Longius petitæ.* Diſplicent etiam magnopere probationes, quæ non ſunt ſimplices, & argumento propriæ; ſed aliunde longius petitæ. Dixi: *ſimplices*, quæ ſenſato Viro confeſtim ſe objiciunt, nec opus eſt multa meditatione, ut excogitentur. *Proprias* autem appello, quæ directe argumentum probant: nec remotius ex generalioribus quibusdam principiis inferuntur. v. g. Siquis *carnem eſſe domandam, jejunium vero amplectendum* ſuaderet, ducto inde argumento: *quia id ad majorem DEI gloriam*

gloriam foret: certe hæc ratio nec *ſimplex*, nec *propria* eſſet; cum proximior ſit iſta: *quod caro Spiritui repugnet, ac idcirco illius legi ſubjici debeat; jejunium autem vim ſit maxime ſalutaris ad eam rationi ſubjiciendam.*

IX. *Theoreticæ.* Cavendum etiam, ne ſoliditatis ſpecie, & obtentu rationes nimium theoreticæ, & abſtractæ, atque ex reconditioris Theologiæ penu depromptæ adferantur, in Concionibus præcipue Moralibus: ſicut enim argumentum eſt morale, ita illius pertractandi ratio moralis ſit, oportet: ideſt, facilis, & auditorum captui conformata. Quod ſi Theologica miſcenda ſunt, prudentiæ Oratoris intererit, ita explanare, ut, quid iis velit, diu quærendum non ſit.

X. Denique (cujus pene oblitum amicus admonuerat) ſunt, qui ſe in *theſi*, vel certe in argumenti parte, ad rem haud multum factura, totos occupant; in *hypotheſi* vero, vel ubi vis Orationis, quam Græci κρινόμενον vocant, conſiſtit, negligentius verſantur. Unde Tyroni diligenter pervidendum, quod ſit dictionis κρινόμενον, ut eo omnes poſtea probationum, & amplificationum nervos conferre queat. Alii Orationis propoſito fideliter non inſiſtunt: longe alia, quam promiſerant, Concionis decurſu tractant, extra oleas (ut ajunt) vagantur, omnia permiſcent, à cœlo incipiunt, in inferno deſinunt. Satagat

CAPUT. II. ARTIC. III. § III.

igitur Eloquentiæ Tyro, ut arreptum dictionis thema preſſe, ac fideliter probet.

§. III.

De Vitiis in Elocutione.

ELocutionis vitia ad quatuor capita revocari queunt. Alii dicunt *ſplendide*: contra alii *ſicce*: quidam *duriter*: non pauci *ſine affectu*, *jejune*.

I. *Splendide*: qui ſplendor ſæpe eſt tantum in *verbis*, aliquando in *ſententiis*, plerumque conſiſtit in *floſculis*. 1. *In verbis*: cum Oratio exquiſitis, & magnificis abundat verbis, rebus autem, ac ſententiis caret: quæ tamen dextre, ac diſſimulanter probationibus inſpergi deberent. 2. Alii contra toti ſunt in gravioribus ejuſmodi *ſenſibus*, omnia ingenioſe, ac ſubtiliter dicere geſtiunt, affectant ubique (magna ſint licet, vel parva, quæ dicunt) ſtyli genus conciſum, & ſublime; ut quot verba, totidem de cœlo oracula fudiſſe videantur. Verum hujusmodi tornata elocutio, tametſi mulcendis auribus ſit oppertuna, animis tamen permovendis minus apta: nam Auditor, dum ſplendidis his verbis intendit, abſtrahit quaſi mentem ab attentione, rebus ipſis impendenda. Accedit, cum omnia niteant, & magna ſint, nihil eſt, quod majorem præ cæteris excitet admirationem: cui poſtea hominis animus peculiariter adhæreret. Quare Oratio Sacra

ſit

CAPUT. II. ARTIC. III. § III.

sit quidem nitido, & eleganti stylo, ac, dum materia deposcit, etiam magnifico elaborata; naturali tamen, imaginis instar; quæ non eosdem ubique colores, sed aliquando umbras habet, ut ea, quæ sunt majoris momenti, potius eluceſcant. 3. Quidam haud ita graviores sensus, quam floridum styli genus affectant: adhibent descriptiones luxuriante calamo factas: ludunt acuminibus: antitheses studiose quærunt: allegorias, & similiter cadentia crebrius usurpant: denique compto, & phalerato dicendi genere adulterant verbum DEI. Dixi: *adulterant*: *adulter* enim (inquit (*m*) S. Gregorius) *non prolem, sed voluptatem quærit*: *ita vanæ gloriæ serviens prædicator recte adulterare verbum dicitur; quia per sacrum eloquium non DEI filios generare; sed suam scientiam desiderat ostentare.*

II. Alii dicunt *sicce*: deest, anguste, & exiliter. Audendum aliquando (ut ait (*n*) *Juventius*) nec semper littus legendum. Succus, vigor, dignitas Orationi concilianda, tum rerum copia, tum præcipue varietate figurarum, & splendore. Veteres, si lubet, vide Oratores: ut rem eandem multis versant modis; nunc interrogando urgent: nunc quasi adversario quærenti respondent: alias addubitant: quid e multis unum, aut quo pacto dicant: sæpe cum

m) *Moral. L. 8. C. 6.* n) *In Candid. Rhet. C. 5. Art. 6.*

CAPUT. II. ARTI. III. § III.

iis, qui audiunt, sæpe cum adversariis, aliquando secum ipsis deliberant: hominum sermones, consilia, mores pingunt: adducunt personas fictas: exclamant, jocantur, irascuntur, deprecantur.

III. Quidam agunt omnia duriter, & acerbe; ac tunc se operæ pretium ingens feciſſe arbitrantur, cum scelera, & scelératos diris omnibus devovent, in infanda capita congerunt, quidquid felis, & acerbitatis vel indoles, vel artificium suggerere potest: particulares hominum mores, status, & officia describunt, adeo, ut integri sermones meræ sint ejusmodi *Philippicæ*, & *Hypothipoſes*. Fateor in Moralibus Concionibus ingens vitium foret, de moribus, & Christiana disciplina generatim differere, ad causam particulatim vix unquam delabi; istud enim necessarium puto, ut se auditor, quis sit, velut in speculo, intueatur. Hæ tamen descriptiones modestius, nec prius adhibendæ, quam veritas solidis probetur argumentis. Præterquam quod ejusmodi frequentes, ac prolixæ, per omnia scelerum genera, hominum mores, status, conditiones, institutæ descriptiones inutiles sint; cum plerumque ad paucos præsentium Auditorum pertineant; facile etiam fastidium pariunt: cum mutatis vocabulis idem recitare, eandem semper crambem recoquere, incudem tundere videantur. Accedit

cedit, quod malignis interpretibus anſa præbeatur has inſectationes jam huic, jam illi, nunc præſentibus, nunc abſentibus attribuendi. Quæ res & offenſam, & negotium, ipſis etiam Oratoribus, perſæpe moleſtum faceſſere conſuevit. Utilius igitur agent, ſi morbi cauſam validis ante rationibus detegant, poſt medicinam proponant, ac demum ad eam amplectendam adhortationem, calcar veluti, ac ſtimulum, adhibeant.

IV. Aſt alii, hunc errorem evitaturi, in oppoſitum pene prolabuntur. Dicunt acute, (ut *Juventii* verbis utar), ſubtiliter diſſerunt, ornate, ac eleganter loquuntur: plaudit Auditor, ac miratur, ſed (ut *Auguſtinus* loquitur) non convertitur: hæret in cœno vitiorum: idem, qui venerat, abit iterum. Cujus mali cauſa eſt, quod Oratores in tanto verborum, ac ſententiarum ambitu in motibus ciendis, & affectibus, quibus voluntas concuti deberet, parci ſint admodum, ac jejuni. Plerumque in theſibus verſantur, vix unquam ad ſingularia deſcendunt, quæ tamen auditoris ſenſum, comminuti inſtar grani piperis (ut ait (o) *Segneri*) intimius afficere ſolent.

o) *In Inſtit. Parochi C. 7.*

CAPUT. III.
ARTICUL. I.
§ I.

CAPUT III.

DE REBUS AD ELOQUENTIÆ SACRÆ ADJUMENTA SPECTANTIBUS.

SIcut artes, & scientiæ reliquæ, ita Eloquentia Sacra rebus quibusdam, ceu adjumentis, parari debet. Multum quidem natura, & indoles eo conferre potest; at hæc tenuia sunt tantummodo semina, ut excrescant, subsidiis adjuvanda. Hæc autem ad quinque potissimum capita revocantur: ad *lectionem librorum*, ad *rationem excerpendi ex libris*, ad *scriptionem*, ad *auditionem*, & *dictionem*, denique ad *imitationem*. Sit.

ARTICULUS I.

DE LECTIONE LIBRORUM.

PRimum Eloquentiæ Sacræ adjumentum ponimus: *lectionem librorum*, Sacro Oratori perquam necessariam. Sicut enim vires humani corporis, nisi cibo repares, tandem acciduntur: ita Oratori in tanta rerum pertractandarum varietate haud semper suppetet, quo propositam materiam apte confirmet, ac illustret, nisi mentem perpetua excolat lectione. Ut autem ratio legendi recte instituatur, tria sunt cognitu necessaria. 1. *Numerus legendorum*, sive pluresne, an pauciores sint, legendi? 2. *Delectus legendorum*, sive qui è pluribus, vel paucioribus legi debeant? 3. *Modus legendi*. Singula totidem numeris explicabo.

§ I.

CAPUT. III. ARTICUL. 1. § 1.

§ I.

De numero legendorum.

LOnga jam pridem eſt diſceptatio de *numero legendorum*. Si meo ſtatur arbitrio, ita rem puto eſſe definiendam: ſpectata *materia*, & Oratoris *eruditione*, plures: *ſtylo* autem, pauciores eſſe legendos.

I. *Ratione ſtyli pauciores:* Tyronum enim ingenia plerumque ſunt infirmiora, nec judicio pollent ſufficienti ad facienda ſtyli diſcrimina. Ne fortaſſe imprudenti variorum authorum lectione vitia combibant, à principe potius Oratore germanum Eloquentiæ Spiritum hauriant. Poſtquam autem ſalubriori (ut ita dicam) ſucco fuerint imbuti, nihil vetat, quo minus plures legant; ut ab aliorum virtutibus aliquid trahant, quod ſuis adſtruant fundamentis: ac etiam ex ipſis, quos animadverterint, ſtyli erroribus reddantur cautiores. Ita tamen ad plures divertant, ut ſemper ad principem redeant, quem initio ſumpſerant conſectandum. Quod præſtantiſſimi fecere Oratorum. Sic *Cicero Demoſthenem Cyprianus Tertulianum* (quem Magiſtrum vocabat, *da*, inquit, *Magiſtrum*), *Ambroſius Origenem*, *Chryſoſtomus Paulum* aſſiduo volvebat.

II. Si autem *materiam*, & Oratoris *eruditionem* ſpectemus; quemadmodum cœlum diverſis ſyderibus, ſertum floribus, ima-

CAPUT. III. ARTIC. II. §. II.

go coloribus constat; ita eruditio Oratoris variorum lectione librorum comparari debet: nec enim omnes omnia complectuntur libri: nec pari claritate, aut ordine tractant. Plerumque qua in re proficit unus, deficit alter, ac viciſſim. Sacro autem Oratori, quis neſcit? pro multiplici rerum dicendarum varietate multiplicem neceſſariam eſſe materiæ cognitionem, è multis non niſi libris hauriendam.

§. II.

De Delectu Legendorum.

QUid de *delectu* ſentiam? aperio. Ingens eſt in uno quovis genere copia librorum. At quoniam non omnium idem eſt pretium, ac præſtantia, nec pervolvendis omnibus ullius hominis ætas ſufficere poteſt, eapropter ne inutilium lectione tempus conteratur, legendi ſunt cum delectu. Ad hoc autem multum refert ſcire, quos legas. *Probatos ſemper lege*, inquit *Seneca*, ideſt, in una quavis claſſe, qui habentur, optimos. Qui autem è pluribus meliores, ac probatiores ſint, ſapientum judicio definiri debet. Ungaro Tyroni, nullius exteri idiomatis, *Gallici*, vel *Italici*, aut etiam *Germanici* perito, Latini ſolum reſtant volvendi. Hos melioris ordinis gratia in duplici claſſe conſtituo. Primum pono eos, qui ad *artem Oratoriam* quoquo modo pertinent: poſtea, qui ad *eruditionem* Oratoris ſpectant (*p*).

Libri

p) *Brevis hic, qui additur, Catalogus prætermiſſis*

CAPUT. III. ARTICUL. I. § II.

Libri ad Artem Oratoriam quoquo modo ſpectantes.

I. Ex libris ad artem Oratoriam ſpectantibus ad condiſcenda facilius *præcepta* legat: 1. *Amadæi Bajocenſis* Paulum Eccleſiaſten, ſive Eloquentiam Chriſtianam typis *Venetis*, *Auguſtanis*, ac *Viennenſibus* nuper editam. 2. *Joſephi Moine* Soc. JESU Tyrocinium artis Oratoriæ Sacræ, & Profanæ. 3. *Franciſci Neumayr* Soc. JESU Ideam Rhetoricæ. Item Viri Apoſtolici partem III. Cap. I. 4. *Valeriani Zellner* Ordinis Eremitarum S. Auguſtini Rhetoricam Sacram, publicæ luci nuper datam. 5. *Don Pii Manzador* Clerici Regularis S. Pauli, Prooemium in utrumque tomum Concionum, ubi de inventione, amplificatione, & ſtructura agit Orationis. 6. *Abbatis de Bretteville* Galli Tractatum de Eloquentia Eccleſiaſtica, & Forenſi. 7. *Patris Sciripepoli* Soc. JESU Itali Inſtructionem Eccleſiaſtis, & Miſſionarii. &c.

II. Ad comparandum *Stylum Hungaricum* aſſidua manu terat opera *Petri Pazmanni Cardinalis*, præſertim Concionum, qui, mea ſententia, primis Oratorum eſſet conferendus, ſi ad argumentorum ſoliditatem, ad eximiam, qua pollet, ſtyli elegantiam, & copiam, affectus præterea, in quibus aſpergendis parcior

plurimis confectus eſt ex fuſiore Notitia Librorum Eccleſiaſticorum, *quam privato uſui confecimus, & ad operis calcem appendicis inſtar addituri ſumus, ni moles prohibuerit.*

CAPUT. III. ARTICUL. I. § II.

cior est, ac temporis hodierni plenius artificium adjecisset, quod tamen in eo tolerandum esse videtur, cum id commune ætatis illius vitium fuerit.

III. Inter *veteres Oratores* ex Sanctis Ecclesiæ Patribus gravitate, & suavitate pollet *Divus Basilius*: vi, & robusta facundia *Athanasius*: acumine, & vehementia *Gregorius Nazianzenus*: Orationis flumine *Gregorius Nyssenus*: eloquentia seria, & compta *Cyprianus*: sententiarum amœnitate *Ambrosius*: pugna, & argutia *Augustinus*: vi, & impetu *Salvianus*: majestate *Leo*: morum doctrina *Gregorius Magnus*: mellea quadam facundia *Bernardus*: diserta brevitate *Petrus Chrysologus*. Et quid de *Chrysostomo*? Hic ille est omnium veterum princeps Oratorum, cui ob aureum, quod in Græco habet, Eloquentiæ flumen, *Chrysostomi* nomen indidere. Quem Tyroni Sacræ Eloquentiæ nocturna, diurnaque manu versandum suadent.

IV. Ex *Recentioribus*, qui veteres arte multo præcellunt, studiosius legat *Gallos*, & *Italos*, quibus (ut ante dixeram) ad normam Civilium Oratorum restitutæ superiore sæculo Sacræ Eloquentiæ gloria merito debetur: ut in iis observet artificium, ac præcepta, quam sint in usum præclare deducta. *Galli* pollent ingenio, & ratiocinio, *Itali* affectu, & miro Scripturam, ac Patrum authoritatem tractandi artificio. Expertus sum gentem nostram multo amplius affici

arti

arti *Italorum*, quam *Gallorum*: utrumque tamen conjungendum eſt Ungaro Oratori; at *hic labor, hoc opus!*

V. Ex *Gallis* (*q*) *Vincentius* * *Houdri*, (celebris ipſe etiam Orator) præ ceteris commendat à vi, & vehementia detonandi *Patrem Deligendes*: à ſuavitate in animos obrependi *Patrem Caſtillon*: à Majeſtate Sarlatenſem primum, mox vero Matiſconenſem Antiſtitem *Deligendes*: ab eloquenti fluiditate Petrogorienſem Epiſcopum *Le Boux*: à patheticis motibus Præſulem Aginenſem *Claudium* * *Joli*: à ſoliditate *Jacobum* * *Biroat*: ab elegantia, & pietate *Patrem* * *Cheminais* Societatis noſtræ Virum. In panegyricis celebratur *Spiritus* (*r*) *Flechier* * Epiſcopus Nemauſienſis, & *Franciſcus* * *Senault* Congregationis Oratorii Jesu Præpoſitus Generalis. Sunt etiam alii tam in Morali, quam in Demonſtrativo genere, non ſine laude alibi (*s*) infra referendi. Id dolendum, hos omnes, cæterosque *Ungaro* Tyroni ob *Gallici* ſermonis, quo ſcripti ſunt, imperitiam uſui haud eſſe poſſe. Feliciores ſunt *Teutones*, quorum laudabilis induſtria plerosque celebrio-

q) *Quos hic, & alibi aſteriſco notatos legeris, noveris: idiomate etiam Germanico (quod ſciam) eſſe redditos.* r) *Principem in Panegyricis nominat Gottſchededen in ſua Eloquentia Teutonice ſcripta. Edidit etiam Conciones funebres, quibus Illuſtrium Virorum, ac Mulierum laudes poſthumas proſequitur.* s) *L. 1. C. 3. Art. 5. § 1.*

CAPUT III ARTICUL. I. § II.

briorum Oratorum tam *Gallorum*, quam *Italorum*, suorum adjumento Tyronum reddinit Germanice. Extant tamen Latine redditæ Conciones aliquot per Quadragesimam, & adventum *Ludovici* Bourdalove* Societatis JESU Presbyteri, *Ludovici XIV.* Christianissimi Regis quondam Oratoris celeberrimi. Item Sermones *Patris Texier*, & Anonymi *Scientia universalis concionandi, sive Dictionarium Morale. Zacharias Laselve* è Provincia Tolosana ordinis Recollectorum S. Francisci in Anno Apostolico tam Dominicis, quam festis diebus elegantes suggerit quidem partitiones; sedin iis deducendis ipsa Oratio admodum langvet, ac deficit.

VI. Ex *Italis*, longius alibi (*t*) memorandis, latinitate donata sunt: 1. Opera Concionum Cardinalis *Mariæ Cassini* ex Ordine *Capucinorum* Pontificii quondam Oratoris. 2. *Pauli* Segneri* (*u*) Societatis JESU Presbyteri, in Aula Pontificia olim Ecclesiastis, ac celeberrimi tota *Italia* Missionarii, quem alterum velut *Italiæ Ciceronem* ferunt miro DEI Spiritu plenum. 3. Sunt etiam latine conversa opera *Joannis Pauli Olivæ* Societatis nostræ Præpositi Generalis. 4. *Thomæ Reina* ex eadem Societate Quadragesimales;

t) *Loco jam citato.* v) *Inter opera P. Segneri recensentur: 1. Sermones Quadragesimales. 2. Panegyrici Sacri. 3. Sermones in Palatio Apostolico 4. Homo Christianus, opus Concionatori utilissimum. 5. Manna animæ. 6. Psalmus miserere explicatus &c.*

les, facile Dominicis diebus accomodandi. 6. *Cæsaris* * *Calini* Lectiones in Samuelem. *Ignatii Chiaberge* Panegyres, ac funebres Orationes, quas ab arte magnopere commendant Eruditi *Trivoltienses*. CAPUT. III. ARTIC. I. § II.

VII. Præter *Italos*, & *Gallos*, ex *Lusitanis* latine extantibus memoratur à rerum dicendarum subtilitate, ac profunditate *Antonius Vieira* nostræ Presbyter Societatis: à vehementia, & pathetico dicendi genere *Josephus de* * *Barzia* Episcopus Gaditanus in Excitatore Christiano, & Manuductione. Ex *Germanis* Latine scripsit propius jam ad nostri genium sæculi *Josephus Ignatius Claus* Parochus in *Oberdorff* in spicilegio Concionatorio duobus tomis distincto. Item in Spicilegio Catechetico Concionatorio. Edidit etiam Honorarias Conciones, sed Lingva Teutonica, in festa Domini, Beatæ Virginis, & Sanctorum. Sunt etiam *Petri Carlii* Sermones Latini in singulas totius anni Dominicas. Denique *Franciscus Xaverius Dorn* Decanus Fridbergensis in Bavaria, edidit quinque tomulis *Diurnale Concionatorium*, usui Parochorum ruri degentium profuturum (x).

VIII. Pro rerum apparatu ad construendas facilius conciones proderit: 1. Ex Polyantheis (y) *Josephi Langii* Florilegium Magnum

x) *Reliquos vide infra L. 1. C. 3. Art. 5. §. 1.*

y) *Sunt & aliæ Polyantheæ L. 1. C. 3. Art. 5. §. 3. referendæ.*

CAPUT. III. ARTIC. III. §. II.

Magnum, *Andreæ Spanner* Polyanthea Sacra, præcipue: *Tobiæ Lohner*, & *Vincentii Houdri*, Bibliotheca Concionatoria, ubi ampliſſima partitionum, ac probationum ſupellex præbetur. *Franciſci Heger* Soc. JESU Sylva cogitationum Sacrarum pro cathedra. *Natalis Alexandri* Inſtitutio Concionatoria, Theologiæ ſuæ Dogmaticæ accomodata, uberem in ſingulos Dominicos, & Feſtos dies materiam datura. *Jacobi Tiran* Soc. JESU Miſſionarius Apoſtolicus. Anonymi *Breviarium Scripturiſticum* recens Tyrnaviæ procuſum. *Abbatis de* Bretteville* Specimina Sermonum Moralium per Quadrageſimam, ac totius anni Dominicas Gallice primum ſcripta, poſtea Germanice reddita, ubi pulcherrimæ Concionum ideæ proponuntur, ſubjunctis, quæ ad propoſitam materiam facere poſſunt, ſcripturæ, & Patrum teſtimoniis. Dantur etiam *Specimina Sermonum Panegyricorum* Gallico idiomate facta. Denique Panegyrum uſui erit *Durandi* Libellus Gallicus de Charactere Sanctorum &c.

IX. Pro eodem apparatu ex *antiquioribus poſterioris ævi Oratoribus* non parum ſubſidii adferent Tyroni artis perito *S Vincentii Fererii* Sermones. *Michaelis Vivien* Ordinis Recollectorum S. Franciſci Tertulianus Prædicans. *Petri Beſſæi* Regis Chriſtianiſſimi Eccleſiaſtis Sermones. *Mathiæ Fabri* (z) Soc. JESU Presbyteri Opus tripartitum Con-

z) *Antea Parochus Neofori in Palatinatu ſuperio-*

Concionum, item Auctarium. *Henrici Engelgrave* Lux Evangelica, Cœlum Empyreum, & Cœleſte Pantheon. *Philippi Hartung*, Philippicæ. *Michaelis Pexenfelder* Florus Biblicus, & Concionator Hiſtoricus. *Michaëlis Garau* Sapiens à Divina Gratia inſtructus, ubi exquiſitos conceptus reperies (*a*) CAPUT III. ARTICUL. I. § II.

X. Multum etiam proderit legiſſe pro apparatu *opera Aſcetica*, verbi gratia: *S. Laurentii Juſtiniani*, *S. Franciſci* Saleſii*, *Dionyſii Carthuſiani*, *Ludovici Granatenſis*, *Cardinalis Bellarmini*, *Ludovici* de Ponte*, *Cardinalis Bona*, *Hieremiæ* Drexelii*, *Alphonſi* Rodriquez*, *Jacobi Alvarez*, *Nicolai* Cauſini*, *Nicolai Lancicii*, *Euſebii* Nierembergii*, *Leonardi Leſſii*, *Franciſci Senault.* Item *Cardinalis de Richelieu** Librum de Chriſtiana perfectione. *Suffren** Annum Chriſtianum. *Surin** Dialogos Aſceticos. *Santjure** de Cognitione, & Amore Domini Noſtri. *Corderii* Familiam

E liam

re, poſt ad S. Mauritium Ingolſtadii: ubi una Profeſſor, & Univerſitatis Procancellarius erat, demum Presbyter Societatis. Obiit Tyrnaviæ *in* Hungaria, *in Academico Societatis Templo tumulo conditus.*

a) *Ungaro Tyroni, ſi peritus ſit artificii, ampliſſimam non unius dictionis materiam dabunt domeſticè* Oratores, *ut*: Pelbartus de Temeſvár *ex Ordine S. Franciſci*, *Mathiæ Corvini Ungariæ Regis celeberrimus quondam Orator*, Stephanus Cſete, Steph. Landovics, Viſzocsányi, Paulus Baranyi, Georgius Kaldi, *maxime Conciones* Petri Pazmanni *Cardinalis. Tenta! experieris.*

CAPUT. III. ARTIC. I. §. II.

liam Sanctam. *Dozenne* Moralem JESU Christi &c. (*b*)

XI. Denique eò deservient, qui Sacra (ut dicimus) exercitia pro solitudine conscripserunt, ut: * *Columbiere*, * *Bourdalove*, *De Belingam*, *Martel*, *Delmas*, * *Nouet*, * *Cataneo*, * *Rogacci*, * *Rosignoli*, * *Pinamonti*, *Antonius Cito*, Augustæ Viduæ Imperat. *Amaliæ* à Confessionibus. Vel, qui meditationes in singulos anni dies ediderunt, ut: * *Crasset*, * *Croiset*, * *Boisieu*, * *Nepveu*, * *Chappuis*, * *De la Neuville*, * *Cimaroli*, * *Grossecz* (redditus etiam Ungarice à Patre *Paulo Baranyi* Soc. JESU.) * *Segneri* in Manna animæ. Aut Lectiones Sacras luci publicæ dederunt, ut * *Novet*, * *Croisset*, * *Cataneo*. Maxime *Cæsaris* * *Calini* duodecim menses, cæteraque doctissimi Viri opera uberrimam eruditissimis Concionibus materiam præbitura.

Libri ad Oratoris Sacri eruditionem pertinentes.

I. Ex libris ad *materiam*, & Oratoris Sacri *eruditionem* pertinentibus primus sit *Scriptura Sacra*, quæ fons est inexhaustus non tantum ad vitia profliganda, ac DEI hostes debellandos; sed etiam formam præbet pro

b) *Ex Ungaris inter ceteros ex Societate nostra Asceticis operibus inclaruerunt. 1. Joan. Nádasi primum pro Germania Substituti munere Romæ perfunctus, postea Eleonoræ Augustæ à Confessionibus 2. Gabriel Hevenesi Provinciæ Austriæ Præpositus Provincialis, cujus Quadragesimam Sanctam Latine Scriptam Germanice*

pro omni fere dicendi Characterum varietate. Et quidem ad Spiritum erigendum, legat *Isaiam*: Ad cor pathetico, animatoque dicendi genere aggrediendum, *Jeremiam*: ad terrorem inferendum, *Ezechielem*: ad amorem, ac devotionem inspirandam, *Danielem*. Universim: omnes Prophetæ habent vim, granditatem, ac naturalem quamdam eloquentiam, quam in profanis Oratoribus frustra perquires. Si pios sensus quæris? invenies in *Psalmis David*. Si exempla? innumera dabunt libri historici: *Moysis*, *Judicum*, *Regum*, *Machabæorum*, cæterique. Si morum vis doctrinam? nemo eam enucleatius tradet *Ecclesiastico*, & *Salomone*, ac libris ethicis *Sapientiæ*, *Proverbiorum*, *Ecclesiastis*. Si figuras, & argumentationes desideras? pulcherrimas suggeret *Paulus in epistolis*. Denique si fidei nostræ dogmata confirmare velis? solidissimum ad ea fundamentum præbebunt *Evangelia*, ac Novi Testamenti Scriptores. Verbo: Scriptura sit proprius Sacri Oratoris liber, quem statim ab incunabulis terat, ac perditum diem putet, quo unum, aut alterum non legerit caput, quod à pluribus magno proventu factitari scio. Memini etiam me audisse, ut quis eloquens, & patheticus sit Orator, nocte, diuque versandos ei esse *Prophetas*, *Psalmos David*, ac *Pau-*

CAPUT. III. ARTICUL. I. § II.

reddidit Anonymus: *Gallice P. Petrus Miel in Belgio*: *Hungarice Joan. Taxoni*, *ipse etiam scriptis idiomate Hungarico Asceticis libris clarus*.

CAPUT III. ARTICUL. I § II.

li epiſtolas, quas cum *Chryſoſtomo* è memoria noverit recitare.

II. At quoniam Scriptura ſæpe perquam eſt obſcura, *interpretibus* eget. Clariorem illius ſenſum ex Sanctis Patribus dabunt: *Origenes*, *Hieronymus*, *Chryſoſtomus*, *Auguſtinus*, *Gregorius*. Item *Theodoretus*, *Theophilactus*, *Nicolaus de Lyra* Ordinis S. Franciſci, *Cardinalis Hugo*, *Alphonſus Toſtatus*, vulgo *Abulenſis*: de quo dictum eſt: *Hic ſtupor eſt mundi, qui ſcibile diſcutit omne.* Denique *Dionyſius Carthuſianus*, ac utraque *Gloſſa*. Ex recentioribus univerſæ Scripturæ, vel ſaltem potiſſimæ, ſenſum literalem explicuerunt: *Thomas de Vio* Cardinalis, Ordinis S. Dominici, ab urbe *Cajeta*, cui Epiſcopus præerat, dictus *Cajetanus*. Ex Societate noſtra: *Emanuel Sa*, *Joannes Mariana*, *Jacobus Tirinus*, *Stephanus Menochius*. *Auguſtinus Calmet* Ordinis *S. Benedicti* edidit Commentarium Literalem cum eruditis Diſſertationibus in univerſam Scripturam. Præterea Dictionarium Hiſtorico Criticum Generale Sacræ Scripturæ. Denique *Cornelius à Lapide*, quem conſulto ultimum nominavi, ut primum intelligerem, unus omnium Concionatori utiliſſimus. Particulatim vero ad uſum Sacrorum Oratorum Evangelia interpretatus eſt: *Alphonſus Salmeron*, *Joannes Maldonatus*, *Cornelius Janſenius*, *Sebaſtianus Barradius*, *Baeza*, *Sylveira*, *Rota*, *Natalis Alexander*. Pſalmos explanavit: *Card. Bellarmi-*

nus

nus. *Thomas Le Blanc* Soc. JESU. In Jonam Prophetam ſcripſit *Paciuchelli*. Ethicas Commentationes in Geneſim, & Cantica Canticorum dedit *Joan Paulus Oliva*. *&c.* Denique *Cæſar Calini* acta Biblica veteris, ac novi teſtamenti edidit *Italice* cum Hiſtoricis, Theologicis, ac Scripturiſticis declarationibus, Sacro Oratori utiliſſimis. Extat hoc opus etiam Germanice, utinam redderetur Latine!

III. *Traditiones Divinas* ediſcat è Sanctis Eccleſiæ Patribus, qui primis ſæculis floruerunt, quorum plerosque eruditiſſimis notis, ac diſſertationibus illuſtratos ediderunt *Monachi Benedictini* Congregationis Sancti *Mauri*, immortali memoria digni, quos lubens recenſerem, ſi operis brevitas admitteret. *Eccleſiaſticas* vero ex antiquioribus ſcripſerunt: *Amalarius* Metenſis Eccleſiæ Diaconus: *Walfridus Strabo* de rebus Eccleſiaſticis: *Durandus* Mimatenſis Epiſcopus in Rationali divinorum officiorum. Ex recentioribus *Cardinalis Bona* de rebus Liturgicis: *Joannes Morinus* de Sacris Eccleſiæ ordinationibus: *Ludovicus Elias Dupinus* in Diſſertationibus de antiqua Eccleſiæ diſciplina. *Proſper Cardinalis de Lambertinis*, nunc Pontifex *Benedictus XIV.* in ſuis Operibus. *Ludovicus Thomaſſinus* de veteri, & nova Eccleſiæ Diſciplina. Denique *Edmundus Martenne* Congr. *S. Mauri* de antiquis Eccleſiæ ritibus. Item *Cardinalis Thomaſius*, *Grancolas*,

CAPUT. III. ARTIC. I. § II.

Cajetanus Merati, *Petrus Le Brun*, *Josephus Renaudotius* &c.

IV. *Sacra Ecclesiæ Concilia* longe, lateque complectitur Collectio Regia Maxima *Harduino-Labbeana*, edita Venetiis à *Nicolao Coletti*, quam auxit Cl. Pater *Mansi*. Brevius habet *Ludovicus Bail* in Summa Conciliorum duobus tomis distincta, quorum altero Generalia; particularia altero prosequitur ex *Merlini*, *Joverii*, *Baronii*, *Binii*, *Cariolani*, *Sirmondi*, aliorumque collectionibus cum adnotationibus Dogmaticis, ac Historicis edita. Brevissime *Bartholomæus Caranza*, *Joannes Cabassut*, ac *Petrus Annatus*. (c)

V. *Criticam* de operibus Sanctorum Patrum, ac *Historicam* de Scriptoribus *notitiam* dabunt: *Cardinalis Bellarminus* de Scriptoribus Ecclesiasticis: cujus supplementum edidit *Casimirus Oudinus* Belga Canonicus Regularis S. Augustini. *Aubertus Miræus* in Bibliotheca Ecclesiastica. *Antonius Possevinus* Soc. Jesu in Apparatu ad Historiam. *Elias Dupinus* Presbyter Gallus in nova Bibliotheca Scriptorum Ecclesiasticorum. *Gulielmus Cave* Anglus in Historia Literaria. Legendum etiam suadeo *P. Delaubrussel* Soc. Jesu Tractatum de abusibus Critices disciplinæ in iis, quæ attinent Religionem. Item *Honorati à S. Maria* Carmelitæ observationes super regulis, & usu Critices disciplinæ circa

c) *Hungariæ Concilia duobus voluminibus collegit, ac illustravit Carolus Péterfi Soc. JESU Presbyter.*

ca opera SS. Patrum, acta antiquorum Martyrum, & vitas SS. CAPUT. III. ARTICUL. I. § II.

VI. *Hiſtoriam Eccleſiaſticam* Veteris Teſtamenti ſcripſit *Flavius Joſephus* libris viginti Antiquitatum Judaicarum. Item de Bello Judaico, cui intererat, libros ſeptem, ob quos in Flaviam gentem adoptatus aurea ſtatua Romæ donatus erat. *Auguſtinus Torniellus* Clericus Regularis S. Pauli duobus tomis. *Jacobus Salianus* ſex tomis, cujus etiam epitome habetur. Brevius *Natalis Alexander*, & *Ignatius Amat de Graveſon* Ordinis Sancti Dominici. Novi Teſtamenti Hiſtoriam ex veteribus Græcis ſcripſit *Euſebius Pamphili* Epiſcopus Cæſarienſis, quem cum *Socrate*, *Sozomeno*, *Theodoreto*, *Evagrio*, *Philoſtorgio*, ac *Theodoro Lectore* Biſantino egregiis animadverſionibus, ac diſſertationibus illuſtratum Græce, ac Latine edidit *Henricus Valeſius*. *Nicephorus Calliſtus* Scriptor Sæculi XIV. Libris octodecim, quem ex Bibliotheca *Mathiæ Corvini Hungariæ Regis* à Turcis abreptum, ac poſtea redemptum, ex *Vindobonenſi* Cæſarea Bibliotheca Græce, ac Latine, ex recognitione ſua, edidit *Fronto Ducæus* Societatis JESU. Ex veteribus Latinis *Severus Sulpitius*, *Marcus Aurelius Caſſiodorus*, *Paulus Oroſius* Presbyter Hiſpanus, editus cum notis *Fabricii*, & *Lauſii* ex recenſione *Andreæ Schotti*.

VII. *Inter Recentiores*: Annalium Eccleſiaſticorum parens eſt Cardinalis *Cæſar Baro-*

CAPUT. III. ARTIC. I § II.

nius, quem continuavit *Abrahamus Bzovius*, postea *Henricus Spondanus*, qui etiam Baronii epitomen dedit, dein *Odoricus Rajnaldus*, ac noviſſime *Jacobus de Laderchio* Presbyter Philippi Nerii. Criticam in *Baronium* ſcripſit *Antonius Pagi* Ordinis Minorum Conventualium. *Emanuel Schelſtrate* dedit antiquitatem Eccleſiæ illuſtratam. *Sebaſtianus Tillemont* Gallus Hiſtoriam primorum ſex ſæculorum. *Natalis Alexander* cum notis Conſtantini Roncaglia. *Ignatius Amat de Graveſon.* Denique *Ludovicus Du Meſnil* Soc. JESU in Doctrina, & Diſciplina Eccleſiæ ipſis veterum monumentorum verbis (*d*)

VIII. *Notitiam Hæreſium* ex veteribus dabit *Epiphanius*, item *Auguſtinus* de Hæreſibus. Ex recentioribus *Maimbourg* Gallus de Bellis Sacris, quem latinitate donavit *Vietrovski* Soc. JESU Bohemus, *Florimundus Remondus*, *Benignus Boſſuet* in Hiſtoria variationis Proteſtantium, opus lectu digniſſimum. Breviſſime: *Danes*, & *Petrus Annatus.* Vitas Pontificum *poſt Alphonſum Ciaconium*, *Platinam*,

c) *Annales Hungariæ Eccleſiaſticos, edito jam uno volumine, ſcribere cepit Melchior Inchoffer Soc. JESU, Romæ ad S. Petrum Hungarus (ut ajunt) Pœnitentiarius. Memini etiam me vidiſſe Franciſci Foris Otrokoſi Hiſtoriam Hungariæ Eccleſiaſticam tomulis aliquot conſcriptam. Gabriel vero Heveneſi Soc. JESU, à morte reliquit centum, & amplius manuſcriptorum volumina ad Hungariæ Hiſtoriam Sacram æque, ac profanam pertinentia.*

nam, Onuphrium Panvinium &c. complexus est *Georgius Eggs* in Pontificio docto. *Franciscus Pagi* in Breviario. Denique *Sandinus* in Vitis Pontificum. Brevissime: *Burius*, & *Gregorius Kolb* Societatis JESU. Gesta Sanctorum fusissime complectuntur de Societate nostra Hagiographi Belgæ, vulgo *Bollandiani*. Item *Simeon Metaphrastes*, *Surius*, *Rosveidus*, *Ribadeneira*, *Bonnefons* Gallus &c. (*d*)

IX. *Scholasticæ Theologiæ* Princeps est S. *Thomas Aquinas*, cui addi possunt *Franciscus Suarez*, & *Gabriel Vasquez*, ac reliqui veteres, æque ac recentiores Scholastici (*e*). Dogmaticam complures pertractarunt, & quidem è Clero Gallicano : *Honoratus Tournelli* in Prælectionibus Theologicis. *Joan. Bapt. Du Hamel* in Theologia Speculatrice, & Dogmatica. *Ludovicus Habert* in

d) Vitas SS. Ungarice scripsit Steph. Illyés Canonicus Strigonienſis. Gabriel Heveneſi in Cœlo Pannonica M. SS. Martinus Czeles Soc. JESU in Indiciis Sanctitatis Hungaricæ. Joan. Bapt. Prileſzki ex actis Bollandianis collegit acta SS. Hungariæ notis Hiſtoricis, criticis illuſtrata. Martinus Szentiványi in miſcellaneis multa complectitur ad Hiſtoriam Sacram, & Sanctos Hungariæ pertinentia. Joan. Stiltingus Bollandianus dedit Commentarium in vitam S. Stephani Regis Hungarorum, adverſus Svarzium Hungarum, Hallenſem Hiſtoriarum Profeſſorem. Denique noviſſime Daniel Farlatti Italus Soc. JESU edidit jam duos tomos Illyrici Sacri, daturus reliquos, quibus Sacra Hungariæ, & Sanctorum Hiſtoria multum illuſtratur.

e) *Ex recentioribus Univerſam Scholaſticam Theologiam breviter, perſpicue, ac ſolide complexus* Antonius Erber *Soc. JESU Univerſitatis Græcenſis Cancellarius.*

CAPUT. III. ARTIC. I. §. II.

Theologia Dogmatica, & Morali &c. Ex Ordine S. Dominici: *Alexander Natalis* in Theologia Dogmatica, & Morali, *Carolus Renatus Billuart* in Summa S. Thomæ hodiernis moribus accomodata. *Vincentius* Cardinalis *de Gotti* in Theologia Scholastica Dogmatica. *Hyacinthus Serri*: cui addendus *Author de re Sacramentaria Dominicanus*, &c. Ex Scotistis: Cardinalis *Laurent. Brancatius*, *Claudius Fraſſen* in Scoto Academico, *Antonius Boucat*, *Joan. Gabriel Boyvin* &c. Ex Societate noſtra: *Dyonyſius Petavius*, *Edmundus Simonet*, *Gabriel* (*f*) *Antoine*, *Balthaſar Francolini*, *Antonius Mayr* &c. *Caſparus Juenin* Oratorii JESU in Inſtit. Theologicis. *Laurentius Berti* Ordinis Eremitarum S. Auguſtini. Denique omnium breviſſime: *Ludovicus Abelli*, & *Ludovicus Danes* Præsbyteri.

X. *Theologiam Moralem* explicuerunt *Paulus Layman*, *Claudius La Croix*, *Anacletus Reinfenſtuel*, *Sporer*, *Joannes Pontas*, *Franciſcus Genetus*, *Felix Poteſtas*, *Conſtantinus Roncaglia*, *Beniaminus Elbl*, *Gabriel Antoine &c. Thomas Sanchez* quidquid pene de Matrimonio cogitari poteſt, totum fere complexus eſt.

Dogmatico Scholaſticam his temporibus ex Ungaris ſcripſerunt, in Univerſitate Viennenſi Nicolaus *Muſzka: in Græcenſi Franciſcus Pejacevich Academiæ Cancellarius: in Tyrnavienſi Joannes Bapt. Prileſzki Cancellarius, ac* Nicolaus Schmitt *Theol. Profeſſor.*

f) *Hunc ab innumeris mendis, quibus ſcatet editio Veneta, imo etiam Pariſina, repurgarunt, & Tractatu de Beatitudine auxerunt Theologi Caſſovienſes.*

CAPUT. III. ARTICUL. I. § II.

est (*g*). *Polemicam* pertractarunt ex *Cardinalibus: Bellarminus, Jacobus David Perronius, Armandus Plessæus Dux Richelius, Vincentius Gotti, Petrus Pazmannus* (*h*), Item *Jacobus Gretserus, Martinus Becanus, Adamus Burghaber, Vitus Pichler, Petrus Cottonus, Augustinus Matheucci, Weislinger* &c. Denique huc pertinent P. *Seedorf* epistolæ ad Comitem Rheni Palatinum. *Jus Pontificium* illustrarunt ex recentioribus: *Augustinus Barbosa, Jacobus Pignatelli; Van Espen, Bartoli, Petrus Leurenius, Anacletus Reinfenstuel, Franciscus Schmaltzgrueber, Vitus Pichler*, cæterique, quos longum foret percensere.

XI. Denique *Christianam* fidei *doctrinam* explanarunt: *Cathechismus Romanus* jussu Concilii Tridentini editus, *Robertus Bellarminus, Franciscus Amat Pouget, Ludovicus Lipsin, Claudius Fleury, Mauritius Geiger, Mathias Heimbach, Nicolaus Turlott, Casparus Witfelt, Petrus Marchantius, Antonius Ardia, D' Otreuman* in Pædagogo. Denique *Ignatius Parhamer* Missionarius per Archidiœcesim Viennensem &c. (*i*)

§ III.

g) *Laurentius Tapolcsani Univ. Tyrnavienſis Rector, & Cancellarius præter opera Scholaſticæ Theologiæ edidit Centuriam caſuum eruditam ſane.*

h) In Hodœgo, *cæterisque doctiſſimis ſuis operibus. Præterea ſcripſerunt Polemicè ex Societate noſtra*, Ambroſ. Penaloſa *adverſus* Enyedinum *Socinianum*, *Mart. Szentiványi, Marb' Zámbár, Joan. Rajcsani, Joan. Barna, Joan. Berzeviczi &c.* i) *Doctrinam Chriſtianam ex patriis Scriptoribus explanarunt: Illyes Canonicus Stri-*

CAPUT. III. ARTIC. I. § III.

§. III.

De Modo legendi.

NE lectio librorum sua careat utilitate, modus in ea servari debet. Hic autem duo complectitur: *ordinem*, & *attentionem*.

I. *Ordo* in eo positus est: 1. Ut librum quem sumpserit Tyro legendum, orationem præsertim, non tam à carcere (ut ajunt) ad metam decurrat; quam à capite ad calcem diligenter pervolvat: ideſt, ab exordio ad epilogum rimetur; adeo, ut ne ipsam quidem dedicationis epistolam, vel præfationem lectori inscribi solitam prætereat; hæc enim plerumque ad pleniorem & auctoris, & libri faciunt cognitionem. 2. Si fieri potest, triplici semper lectione legat, sacram præcipue (ut jam monui) Orationem: nec enim uno, eodemque intuitu omnia statim ab omnibus perspici possunt. Primâ rerum inventionem observet: quis nimirum sit libri, vel Orationis Scopus? quæ illius partitio? qualia argumenta? Postea dispositionem: unde videlicet petitum sit exordium? quibus de fontibus divisio? ex quo loco ductæ argumentationes? qua ratione facta confutatio? qui sint affectus?

quæ

gonien. qui etiam Alphonsi Roderici *opus de perfectione, Item* Avancini *Meditationes, & suarum opera Concionum Hungarico idiomate dedit. Ex Societate nostra: Gabriel Kapi in Institutionibus Doctrinæ Christianæ eruditis sane. Joannes Barna in Schola Christi. Paulus Kolosvári in Catechismo Claudiopoli anonymi nomine edito &c.*

quæ amplificatio? quomodo inſtitutus epilogus? Demum obſervet elocutionem: quæ ſit puritas, vel elegantia in verbis, ac in ſententiis? quales figuræ? quæ tranſitiones? 3. Non multa legat una lectione. Vitioſum eſt, quidquid nimium eſt. Onerat verius, quam reficit ſtomachum cibus copioſe ſumptus. Per partes ſcrutanda omnia; uſu enim conſtat unam paginam mature diſcuſſam amplius prodeſſe, quam multa deproperaſſe. CAPUT. III. ARTIC. I. § III.

II. *Attentio* autem in hoc conſiſtit: 1. Ne legat curſim, & feſtinato, canem è Nilo bibentem imitatus: nec quaſi per tranſennam, ſed meditato; ſingula ad trutinam, ac pondus revocando, cibi inſtar, quem mandere ſolemus, non glutire. 2. Si tamen nulla ſtyli, vel artis, ſed rerum tantummodo ratio habeatur, paulo celerius legi poteſt: non item, ſi cum rebus verba ſint etiam excerpenda. 3. Si difficilius quid occurrat, cujus intelligentia ſit utilis, ac neceſſaria, conſiſtendum eſt, ac lectio iteranda; examinanda res, & verba, priora cum poſterioribus conferenda. Si ne tum quidem libri mentem, ac ſenſum aſſequatur, progrediendum ultra. Sæpe poſteriora illuſtrant priora. 4. Cum lectionem finierit, tacitus ſecum diſpiciat: quid legerit? Ita enim fiet, ut lecta memoriæ firmius infigantur, hæreant tenacius.

ARTI-

CAPUT. III. ARTIC. II. § I.

ARTICULUS II.

DE RATIONE EXCERPENDI EX LIBRIS.

NOn satis est autores legisse, sed præterea opus est notatu digniora excerpsisse, apum instar, quæ flores ad mel faciendum idoneos carpunt, ac postea per favos distribuunt. Hoc summi præstitere Viri: *Plinius Senior* vel inter cœnandum libros prælegi, & dignum memoria excerpi curabat. *Junior* vero non ad mensam modo, sed in ipso terræ motu sub dio *Livium* in adversaria referebat. Nec *Augustinum*, *Hieronymum*, *Bernardum*, *Thomam Aquinatem*, *Tostatum*, *Salmeronem* ac *Franciscum Suarem*, celeberrimos doctrina, ac virtute Viros, tanta scribere potuisse affirmat (*k*) *Drexelius* sine adjumento excerptorum. Primum igitur excerpendi *utilitatem*, deinde *leges*, postea *methodos* explicabo.

§. I.

Utilitas excerpendi.

MUltiplex est excerptorum *utilitas:* Libet eas recensere, ut Sacræ Eloquentiæ Tyrones ad studium, & solertiam excerpendi stimulentur.

I. Juvant lectionis *attentionem*, & *intelligentiam.* Sæpe multa cursim legeremus, at dum excerpimus, festinationi mora injicitur, ut lecta attentius, non temere in adversaria conjiciantur. Adjuvant etiam *intelli-*

k) *Aurifod. p. 1. C. 7.*

telligentiam : excerpendo enim pedem figere, lectis immorari, omnia scrutari, ac profundius expendere cogimur. CAUPT. III. ARTIC. II. § 1.

II. Prodest *memoriæ*. Semper enim altius menti infiguntur excerptis inscripta, duplici : attentæ nimirum lectionis, & meditatæ scriptionis subsidio impressa. *Demosthenes Thucydidem* octies descriptum ad verbum noverat recitare. Nec imprimuntur modo, sed etiam fidelius mente retinentur. Licet accidat, ut quis cum *Theodecte Cilice* Oratore quæcunque legerit, statim sciat, ac constanter retineat; id tamen pauciſſimis usuvenit: plerorumque memoria se vasis instar habet, quod multarum capax est rerum, plenum tamen rimarum. Vis malo mederi? adhibe excerpta: efficient, ut licet aliqua fuerint elapsa, relectis tamen brevi tempore adversariis, facile menti restituantur.

III. Excerpta sunt *Bibliothecæ* instar in omnem locum ingenti commodo asportandæ, quæ ampliſſimam ubicunque cuilibet, libris etiam destituto, vel saltem non perinde, & iisdem ubique locorum instructo, in annos plures & concionandi, & scribendi supellectilem præbebunt. *Candidiſſime dico* (inquit (*l*) Drexelius) *da mihi centum annos, & acriores oculos, & ego in annum quemlibet duos minimum libros polliceor, diversæ materiæ, quam liberaliter sat, scio, mea mihi ministra-*

1) *Aurifodinæ p.* 1. *C.* 8.

CAPUT. III. ARTIC. II. § II.

ſtrabunt excerpta. Hæc notarum utilitas! hoc lucrum!

§. II.

Leges excerpendi.

UT ratio excerpendi recte inſtituatur, certas ei leges Drexelius (*m*) præſtituit. 1. Ut fiat *mature*: 2. *Cum judicio*: 3. *Aſſidue*. 4. *Ordinate*. 5. Denique ut excerpta *ſæpius relegantur*. Singula paucis explico.

I. Excerpendum eſt *mature*, ideſt: Si commodum fieri poſſit à prima ſtatim adoleſcentia: eo enim copioſior erit ſupellex, quo ſtudium iſtud ceperit temporius, ac diutius fuerit continuatum. Nec tamen obſtat, quin ſerius ætate grandior ordiaris, quod tempeſtive junior neglexiſti. Præſtat tardius, ac nunquam cœpiſſe.

II. *Cum judicio*. Nec enim omnia ſtatim in notas ſunt referenda. Si obvia, ſi quotidiana, ſi millies fuerint decantata, ſine damno poterunt præteriri. Qamvis ſæpe etiam in communioribus hallucinamur: rem ſcimus; ſed autorem, librum, ac libri caput, cæteraque attributa ignoramus. Malim tamen te in hoc vitium incidiſſe; quam nullis excerptis ſtuduiſſe.

III. *Aſſidue*. Ut omnem lectionem conſequatur adnotatio. Nullum eſſe librum tam malum, ut non aliqua ex parte prodeſſe poſſit, inquit *Plinius*. Nec tantum lecta, ſed

m) *Aurifod. p.* 2. *C.* 2.

ſed etiam audita, viſa, imo ipſa etiam cogitata in notas ſunt referenda. *Paulus Segneri* celeberrimus Italiæ Orator, ſiquid præclari luminis meditanti occurrerat, confeſtim adnotare ſolebat, quod ad extremum pene diem uſurpaſſe dicitur *Ignatius Vice-Comes* Societatis noſtræ Præpoſitus Generalis nuper vita functus. Scio ipſemet Virum, eruditum certe, egregias, quæ ſibi quibuscunque de rebus interdiu obveniunt, cogitationes deſtinatis confeſtim chartis inſcribentem, teſtatus: ſæpe eas ſibi, aliisve, multum profuiſſe. Utinam imitareris!

IV. *Excerpta ſæpius reſumantur*, ne otioſe in adverſariis, velut in blattarum forulis, deliteſcant, & facile (niſi relegeris) in oblivionem adducantur. Denique ratio excerpendi ſit *ordinata*, ideſt, methodum habeat ſuam, de qua ſpeciatim agemus.

§ III.

Methodi excerpendi.

VAriæ ſunt excerptorum methodi. Quinque refert *Amadæus* (*n*) plures *Drexelius* (*o*): ſed eæ ad duas contrahi poſſunt: *Generalem* nimirum, & *Specialem*.

I. In *Generali Methodo* prima eſt *Miſcellanea*, ſive fortuita, quam refert *Amadæus*, cum omnia confuſe, & permiſte, ut ſors legendo, vel audiendo tulerit, excerptorum codici inſcribuntur. Fit hoc modo:

n) *In Eloq. Chriſt. L. 2. C. 7.* o) *In Aurifodina p. 2.*

CAPUT. III. ARTIC. II. § III.

1. Paretur *ternio*, vel *quaternio* (quem si conscripseris, excipiat alius ex alio) duplici *limbo*, sive *margine*, majori, ac minori instructus. 2. Singularum paginarum vertici inscribantur *numeri*, unam ab altera distincturi. 3. *Limbo majori* summa ex adverso excerptorum apponatur, in qua dictio sensum præcipuum complexa *literis majusculis*, vel saltem *subtractis*, pingatur, v. g. *ELEEMOSYNA est ars ditescendi;* in *minori* autem addantur *numeri*, res excerptas, & adnotatas indicantes, ac inter se discriminantes: nisi eos in *medio paginæ* ipsis excerptis, vel etiam *summæ* in *limbo majori* præponendos judicares. 4. Ne aucti terniones multitudine, confusionem pariant, majusculis alphabeti characteribus A. B. C. typothetarum more distingvantur. 5. Denique conficiatur index generalis excerptorum summas alphabeti ordine complexus, cui addatur numerus paginæ, item marginis, si vis, etiam character *ternionis*, ut quæsita adnotatio facilius inveniatur.

II. Alia generalis methodus est *Codicum*, vel *Classium* à *Drexelio* (*p*) relata, quod in ea ratio excerpendi in certos *codices*, sive classes generales distribuatur. Instituitur hoc modo. Tres sunt codices excerptorum: primo *lemmata*, alteri *adversaria*, tertio *historica* inscribuntur. *Lemmata* appellat *Drexelius*, quidquid historia non est, nec fuse exscri-

p) *Aurifodinæ p. 2. C. 3.*

ſcribitur; ſed tantum libri *autor*, *caput*, *paragraphus*, *pagina* &c. adnotatur: additis vocuſis: *hic breviter*, *iſte fuſe*, ille *optime*, ut inde ſcias; quis qua ſcripſerit ratione. Eo ſpectant *virtutes*, *vitia*, cæteraque in ſermonem familiarem adduci ſolita, ut: *cœlum*, *ſydera*, *piſces*, *arbores* &c. In *adverſaria*, ſic à *Drexelio* vocata, refertur quidquid hiſtoria non eſt; attamen (nota diſcrimen à priore) paulo uberius deſcribitur, addito iterum *autore*, *libro*, *capite*, *pagina* &c. Huc pertinent *ritus priſci*, *epitaphia*, *deſcriptiones inſigniores*, *ſententiæ*, *themata*, *partitiones*, *argumentationes*. &c. *Hiſtorica* ſunt, quidquid hiſtoria eſt, vel, ut dicimus, exemplum, adſcripto *autore*, *libro*, *capite*, & *pagina*, breviter, vel fuſe adnotatum. Tria hac in methodo notanda: 1. Ne codices conſuantur, ut expleto uno *ternione* alter, ac tertius adjici queat, poſt tamen, dum accreverint, conſuendi. 2. Inter lemma unum, ac alterum, ſpatium rebus pluribus adſcribendis relinquendum monet *Drexelius;* quo expleto, ſi *titulus* redierit, illic colloca, ubi poſt ultimum *lemma* locum repereris: index diſperſa colliget. 3. Singuli *codices* ſuos habeant indices generales, dicto jam ante modo confectos. Vide *Drexelium* de hoc (*q*) fuſius differentem.

III. Ex *methodis ſpecialibus*, quas *Drexelius ſingulares excerpendi induſtrias* vocat, prima eſt (ut ajunt) *alphabetica*, cum paginæ

q) *In aurifodina loco citato.*

CAPUT. III. ARTIC. II. § III.

variis titulis, *alphabeti* ordine disposítis, *Polyantheæ* instar, distingvuntur, ut: *Adolescentia*, *Abstinentia*, *Baptismus*, *Beatitudo*, *Christianus*, &c. Altera est *locorum communium*; cum excerptorum codex, nullo alphabeti ordine servato, in certos *communes locos* distribuitur, ut: *DEUS*, quo pertinent: *templa*, *religiones*, *sacrificia*, &c. 2. *Homo*, cujus duæ sunt partes: *corpus*, & *anima*. 3. *Rex*, *imperium*, *leges*, &c. 4. *Vita civilis*, ad quam spectant: *lites*, *ludi*, *amici*, &c. At utrique hoc accidit incommodi, quod paginæ diu maneant vacuæ, dum fortunâ repleantur

IV. Methodus est *epitome*; cum lectus liber in breve *compendium* redigitur. Ita *Drexelius*, *Livii*, *Salustii*, *Cæsaris*, *Taciti*, *Svetonii*, *Curtii*, *Senecæ*, *Lipsii*, imo *Baronii* epitomen à se factam scribit, quam uno, alterove die facile relegere, ac pleraque memoriæ mandare queat. Quidam, dum istiusmodi *compendia* faciunt, una eorumdem *criticen* instituunt, sive vitia, virtutesque breviter adnotant. Ita egit *Photius* in sua *Bibliotheca*. Ita agunt hodierni Eruditi *Lipsienses*, ac è Societate nostra *Galli Trivoltienses*, magno certe Reipublicæ Literatæ bono.

V. Methodum voco *Oratoriam*, in duplici classe: *materiæ* nimirum, & *artificii* constitutam. Ad classem *materiæ* pertinent res ad Sacri Oratoris eruditionem, & rerum dicendarum supellectilem pertinentes. Ejusmodi sunt: adversaria confecta ex lectione

Scri-

Scripturæ Divinæ, *Conciliorum*, *SS Patrum*, *Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ*, ac *Theologiæ*. *Artificii* ſunt: ad artem ſpectantia Oratoriam, & quidem 1. Ad *inventionem*, ubi adnotantur varia *concionum themata*, *partitiones*, *argumenta*, & *argumentationes*. 2. Ad *Diſpoſitionem*, qua nimirum forma ducta ſint *exordia*? facta *confirmatio*? *confutatio*? *epilogus*? qualis *amplificatio* adhibita? quis *affectus*? Dein ad *elocutionem*: quis ſit *ſtylus*? quæ *puritas in verbis*? *elegantia in ſententiis*? *quales figuræ*? *tranſitiones*? &c. Atque hic excerpendi modus fortaſſe non eſſet inutilis Tyroni. Diſplicet? en! adjungo aliam. CAPUT. III. ARTIC. II. § III.

VI. Methodum nominat (r) *Drexelius Symbolarum* in omnes *Dominicos*, ac *Feſtos* dies, quæ propria eſt Concionatorum. En! illius conficiendæ modum: 1. Sume *quaterniones* centum circiter, tot enim *Dominici*, ac *Feſti* dies anni decurſu in *Hungaria*. Si rem ordiri placet ab *Adventu Domini*, primo *ternioni* inſcribe: *Dominica I.* alteri *Dominica II.* tertio *tertia*, &c. Idem intellige de *Feſtis*. 2. Habe Evangelia totius anni, quid rerum contineant, bene perſpecta, ut ſi inter legendum quidpiam occurrerit, confeſtim ſuum in locum referre queas. 3. Refer autem (ut ante dixi) non ea ſolum, quæ *legeris*; ſed etiam quæ *audieris*, *cogitaveris*, *videris*, ſi pro concione convenienter dici queant: ideſt, *concionum themata*, *partitiones*,

r) *Aurifodinæ p. 3. C. 11.*

CAPUT. II. ARTIC III § I.

argumenta, *sententias scripturæ*, *Patrum dicta*, *loca Biblica*, *exempla historica*, *figuras*, *transitiones*, *illustriores* (ut dicimus) *conceptus*, & reliqua, ut res tulerit. Hanc sibi methodum utilissimam fuisse multorum usu annorum didicit *Drexelius*. Utere! si libet. At quocunque utaris, probabo, modo excerpas. Qui plura de ratione excerpendi scire volet, legat memoratam toties *Drexelii Aurifodinam*, & *Alexandrum Fichetum de modo excerpendi*.

ARTICULUS III.

DE SCRIPTIONE.

ALtera exercitationis pars est *Scriptio*, sive frequentior compositio, sine qua nemo ullus ad dicendi absolutionem pervenit. Sacræ igitur Eloquentiæ tyro ante, quam publico committatur, privatim se crebriori *scriptione* exerceat, oportet. Verissimum cujusdam in *arte Rhetorica Magistri* (s) dictum est: *plus una Oratione scribenda addisci, quam decem legendo*. Tria autem in scriptione servanda: 1. Ut sit *meditata*. 2. *Emendata*. 3. *Ordinata*. Juvat singula explicare.

§. I.

Scriptio sit meditata.

SIquid, Oratio certe Sacra, ne quid in ea temere dicatur, diligenter *præmeditanda*. Unde

s) Franciscus Wagner *in notis ad Cap X. Rhet. Cypriani Soarii*. Et, *post* P. Salamon, *ac* Ladislaum Szörényi *Societatis nostræ Præsbyteros*, *quorum in repetendis literis humanioribus discipulus erat*, *maxime*

Unde concionem dicturus, aut scripturus, Orator recogitet. CAPUT. III. ARTIC. III. § 1.

I. Quid dicendum sit *aptum tempori*, *conveniens Evangelio*, *utile Auditori*, ac cæteris rerum circumstantiis *accomodatum*. Totam posteà futuræ Orationis *œconomiam*, quam σκελετὸν dicimus, ante mente concipiat, dein chartæ committat, ac posteà scribere aggrediatur. Observavi quosdam (imperitos) prius de *exordio* fuisse solicitos, quam vel sciverint, quod *thema* tractaturi essent. Præclara Orationis structura à *propositione*, *partitione*, & *argumentorum inventione*, dependet. Prius ista, dein reliqua sunt adornanda.

II. Solent quipiam (nec male) *primas cogitationes*, imo quidquid menti commodum succurrit ad propositum, in chartam conjicere, ut dein è pluribus ea deligant, quæ judicaverint sibi maxime opportuna. Alii (quod *Cl. Pater Pius Manzador* (t) suadet) determinata apud animum *thesi*, v. g. *dicam de Oratione*, ante, quam *hypothesim* constituant, ad libros ea de materia legendos se conferunt, posteà *hypothesim*, ac *partitionem* è rebus jam lectis, & adnotatis constituunt, quam dein *argumentis* probant, jam ante inter legendum repertis.

III. Istud etiam non sine fructu à multis usurpari scio: in *quotidianam meditationem* ea sumunt, quæ subinde concionibus norunt

debetur in scholis Provinciæ nostræ restituto Eloquentiæ nitor. t) *In Prooemio tom. 2. Conc.*

CAPUT. III ARTIC III §. II.

profutura, ut *meditationes P. Segneri, Nepveu, Craſſet, Croiſet, Cataneo, Calini,* vel cæterorum, quas facile in concionis formam redigere poteſt Tyro artis peritus. Sunt, qui ipſas *meditationes* concionis in modum inſtituunt, cujus paradigma exhibet *Diſſertiſſimus Pater Neumayr in Micis Evangelicis* recens editis. Quin etiam (quod à pluribus fieri compertum habeo) ipſas conciones in materiam *meditationis* accipiunt, experti: conſuetudinem hanc plurimum profuiſſe.

§. II.

Scriptio ſit emendata.

NEmo partum ita perfectum confeſtim edit, quin porro perfici non debeat. *Nihil enim rerum natura* (ut *Fabius* (*v*) ait) *voluit magnum effici cito: pulcherrimo cuique operi præpoſuit difficultatem: naſcendi quoque hanc legem fecit, ut majora animalia diutius parentum utero continerentur.* Quare

I. Elaborandæ ſcriptioni debitum tempus tribuatur. *Virgilium pauciſſimos die compoſuiſſe verſus. autor eſt* (*x*) *Varus. Panegyricum Iſocratis decem annis dicunt elaboratum* (*y*). Nolim equidem, ut hanc cuilibet Orationi moram impendat Orator: quî enim habendis tot concionibus ſufficiet, ſi unicuivis inſeneſcat? Summam tamen tyronibus, initio præſertim, diligentiam cenſeo eſſe adhibendam, ut quam optime ſcribere aſueſcant, dabit

v) *L. 10. C. 3.* x) *Ibidem.* y) *Quinct. L. 10. C. 4.*

dabit hæc bene ſcribendi conſuetudo celeritatem, ut tametſi ex tempore dixerint, ſcripto tamen ſimiliora eſſe videantur. Errant igitur, qui ſuas, velut è mantica, conciones effundunt, aut ita componendi laborem ſerum in tempus differunt, ut impolita dicere cogantur. Unde

II. Scriptio diligenter ad limam revocetur. Veſpere præſertim, ac mane; quo mens ad ferendum de rebus judicium habilior eſſe ſolet: ut quæ fuerint ſuperflua, detrahantur: omiſſa adjiciantur: deteriora melioribus commutentur: humilia extollantur: ſcabra perpoliantur: inordinata digerantur: ſoluta componantur. Ad hoc autem perquam juverit altiori vocis tono repetere ſæpius ſcriptionem, atque ipſo aurium arbitrio explorare, num poſteriora prioribus cohæreant? an omnia ad numerum fluant? debito ordine ſint locata? Vel certe ne noſtra nobis ſcripta, recentes veluti fœtus, blandiantur, juvat *Fabii* conſilio in aliquod tempus reponere, ac poſt intervallum ad ea, tanquam nova, & aliena, redire. Multa damnabimus, quæ primo calore effuſa, ante placuerant: inveniemus, quæ calamum effugerant: denique minus apte collocata reperiemus, quæ ad numeroſæ Orationis leges poſtea exigemus. Felicior foret, ſi cui peritus dicendi Magiſter ſcriptum pervideret, & ſi quid peccatum adverteret, illius emendandi rationem ſuggereret. Quod Ty-

CAPUT. III ARTIC. III. § III.

roni concionandi munus aggreſſuro perquam ſuaderem.

III. Dum ſcriptionem emendatam eſſe cupio, nolo ſimul, ut rigidum admodum illius cenſorem agat, cui nihil placeat, quidquid ſcribat, omnia mutare, aliter omnia dicere velit, quam occurrat: quaſi vero nihil fas ſit rectum eſſe, quod primum eſt: nam præterquam, quod hac ſeveritate idem accidat, quod medicis, qui ſana etiam, & integra reſecant membra, cum allevant infirma, ingentem inſuper ſibi faciunt ſcribendi difficultatem. *Poliat opus lima, non exterat* (z).

§. III.
Scriptio ſit ordinata.

QUem in profana, eundem in ſcribenda Oratione Sacra, *Ordinem* Eccleſiaſticæ Eloquentiæ Tyroni ſervandum eſſe cenſeo.

I. Licet Orationis *exordium* rei natura ſit primum; componendi tamen labore apud peritiſſimos quosque Oratores ultimum eſſe ſolet. Plerumque delecto *themate*, ac *partitione*, inventisque *argumentis*, ab ipſo Orationis *corpore*, ſive *partibus confirmationis*, ſtructuram concionis aggrediuntur, poſt *epilogum*, ipſum ultimo ſcribunt *exordium*. Experti, hoc ordine conſtruendæ dictionis laborem multum adjuvari.

II. Tyroni non ſtatim progrediendum ad conſcribendam ipſam Orationem. Prius per

z) *Quinct. loco citato.*

per partes fabricanda, ducto à levioribus initio, pictorum more, qui caput, manus, pedes, seorsim pingunt, ac postea integram effingunt imaginem. Ita Eloquentiæ Tyronem in aliqua *descriptione*, *figura*, *loco Rhetorico*, *affectu*, *exemplo Biblico* Oratorie deducendo exercendum puto, dum integram scribat concionem. CAPUT. III. ARTIC. III. §. III.

III. Alii, ut artificium diligentius observent, ac facilius condiscant, præclaræ cujuspiam Concionis faciunt *analysim*: quam in tempus repositam marte suo iterum componunt, ac conferunt, quantum accedat, vel discedat ab exemplo.

IV. Sunt, qui Conciones aliena lingva scriptas in suam traducunt, exemplo veterum Oratorum, qui teste (*a*) Fabio *vertere græca in latinum optimum judicabant. Id se L. Crassus in illis de Oratore libris dicit factitasse. Id Cicero sua ipse persona frequentissime præcipit: quin libros Platonis, atque Xenophontis edidit hoc genere translatos. Marcus quoque Messala multas ad hunc modum scripsit Orationes.* His etiam temporibus, *Germani* præcipue Oratores, præclara *Gallorum*, aut *Italorum* opera, suo confestim idiomate reddunt. Quid vetat, ne idem *Ungari* præstare queant? (*b*)

ARTI-

a) *L 10. C. 5.* b) *Hæc de scriptione allata potissimum deprompsimus ex* Cicerone *de* Oratore, *item ex* Fabio Quinctiliano, & Amadæo.

CAPUT. III. ARTIC. IV. § 1.

ARTICULUS IV.

DE AUDITIONE, AC DICTIONE.

§ 1

De Auditione.

COmmendat hanc *Fabius Quinctilianus (c)*; *Demoſthenes* autem, Græcæ Princeps Eloquentiæ, ipſo etiam opere explevit. *Caliſtratum* enim *Oratorem* in foro cauſas agentem diligentiſſime auſcultabat, cujus dein gloria incitatus, ita cepit Virum æmulari, ut etiam ſuperarit. Ut autem *auditio* utiliter inſtituatur.

I. Orator Novitius *ad audiendum* non animo *carpendi*; ſed *diſcendi* ſtudio accedat; ut inepta fugiat, apta vero imitetur. Dein omnem, quam poteſt, Sacram Dictionem diligenter excipiat, eorum maxime, quos ab arte, ac dicendi præſtantia præ cæteris audiverit commendari. Quanquam non oberit etiam inferiores audiſſe; ut vitia in exemplis propoſita facilius devitet.

II. Obſervet attente totius Orationis *ſtructuram*: primum *exordii ingreſſum*, *deſcenſum*: poſtea *propoſitionem*. In *confirmatione* attendat ad *argumentorum ſoliditatem*, *tractandi formam*, *affectus*, *figuras illuſtriores*, *tranſitiones*. Notet etiam *vocis inflexionem*, ac *geſtuum moderationem*. Mirum quantum juvabit hoc ad præclare pronunciandum.

III. Siquid memoria dignum adverterit, confeſtim domi ſuæ in *excerpta* conjiciat.

c) *L. 10. C. 1.*

at. Sciat, hanc diligentiam ſæpe profuturam; præſertim ſi laboribus Apoſtolicis, vel aliis occupationibus diſtento non ſuppetat otium ad faciendam novæ Orationis *inventionem*. Novi hujusmodi diligentiæ Virum, nuper vita functum, cujus adhuc adoleſcentis habeo adverſaria, elegantibus *auditarum* hujuſmodi *concionum adnotationibus* referta. CAPUT. III. ARTIC. IV. § II.

§ II.

De Dictione.

NOn poſtrema Eloquentiæ Sacræ pars eſt *pronunciatio*, quæ dictione frequenti, multum adjuvatur: hac enim aſſueſcit *corpus*, *vox*, *geſtus* ad dicendi elegantiam. Unde

I. Orator novitius nunquam *imparate dicat*: omnem *vocis tonum*, & *actionis motum* præmeditetur. Fiet, ut hac induſtria, vel ex tempore præclare dicere conſueſcat. Quomodo autem vox flectenda ſit? ac geſtus formandus? id præclare proſequitur *Quinctilianus* (*d*): nos autem libro ultimo daturi ſumus.

II. Scio aliquos concionandi munus aggreſſos *à peritioribus ſe inſtrui* curaſſe ad rite pronunciandum: imo celeberrimum ætate ſua *Provinciæ noſtræ Virum* novi, ſuos in *ſpeculo* geſtus ſolitum examinare, qua diligentia eximius *dicendi Magiſter* evaſit. Multum etiam juvat clariores (ut dixi) Oratores audire, & ſpectare ad obſervandam *vocis inflexionem*

d) *L. 11, C. 3.*

CAPUT. III. ARTIC. V § 1

inflexionem, ac *gestuum conformationem*: cavendum tamen Tyroni, ne nimia alterius imitatione *affectatus* evadat.

ARTICULUS V.

DE IMITATIONE.

ULtimum adjumenti genus est *imitatio*. In hac plurimum semper momenti posuere *Veteres*, æque ac *Recentiores* benedicendi *Præceptores*. Est enim ea brevis quædam, & compendiaria ad Eloquentiam via, qua Tyro, vel mediocri præditus ingenio, brevi intervallo magister fieri queat. Multa de hac scripserunt *Aristoteles*, *Cicero*, & *Quinctilianus*, quæ in usum Ecclesiasticæ Eloquentiæ ad tria capita contrahi possunt: primum, *qui sint imitandi?* postea, *qua in re sint imitandi?* demum, *qua ratione sint imitandi?*

§ I.

Qui sint imitandi?

OMnibus compertum est: *præstantissimos in uno quovis genere esse imitandos*. Sicut enim naturâ quilibet in arte sua præcellere desiderat; ita præcellentissimorum exemplis insistere debet, ut perfectus evadat. Qui autem cæteris præcellant? ne quem in delectu falli contingat, peritorum in arte Magistrorum consilium exquirat Tyro. Vel certe, ut arborum, ita Oratorum præstantiam, ex fructibus, quos gignunt, esse metiendam. Quot autem habito præstantium

Ora-

Oratorum delectu imitandi sint? Si mea de hoc petitur sententia, quod antea de librorum lectione, idem repeto de imitatione. In *stylo*, principio præsertim, ob memoratas jam illic rationes unum, eumque absolutissimum censeo esse imitandum. In concionis vero *materia*, & *artificio* poterit plures in exemplum assumere, ut eorum imitatione artis, & materiæ varietatem condiscat, suasque noverit Orationes variare. Speciatim autem. CAPUT. III. ARTIC. V. § II.

I. Ad imitandam *Styli Hungarici* venustatem præ cæteris (quod ante monueram) legendum existimo *Petrum Pazmannum* ex Societate nostra *Cardinalem*, quem hac in re omnium, qui hactenus in lucem prodierunt, principem esse puto. Non deest quidem *Georgio Kaldio* sua eximia, & imitatione digna puritas, nitor, eruditio, & gravitas; at *figurarum*, *affectuum*, & *numeri* Oratorii deficiunt ornamenta. *Stephanus* autem *Szabo*, celeber à vi, ac pronunciandi elegantia ex Societate nostra Orator, nuper *Tyrnaviæ* vita functus, ad egregiam *styli* puritatem, & *copiam*; addidit quidem *numerum*, & *flumen*, sed omni (quod in eo probari minime potest) hodierni temporis *artificio* destitutum.

II. Quod attinet *ad materiam*: licet SS. *Ecclesiæ Patrum* Sermones à præsenti (ut jam dixi) concionandi ratione multum discedant, amplissima tamen in iis reperitur materia, cum eximia vi, ac elegantia, ingenio præterea,

CAPUT III ARTIC. V. § I.

terea, & acumine conjuncta in explicandis præsertim Scripturis Divinis, ut nihil simile reperias in quocunque, licet præstantissimo, præsentium temporum Oratore. Ac inter cæteros è *Græcis Patribus* eminet *S. Basilius*, *Gregorius Nazianzenus*, & *Chrysostomus*. *Latini* quoque *Patres* in pluribus sunt imitatione digni. Ac primum in sententiis, & conceptibus: *Cyprianus Ambrosius*, *Augustinus*. In moralibus considerationibus: *S. Augustinus*, *Gregorius*, & *Bernardus*. In descriptionibus scelerum ea ætate commissorum: *Salvianus*, & *Bernardus*. In affectu, figuris, & numero Rhetorico: *Hieronymus* &c.

III. Ad *varietatem artificii*, vel saltem *materiæ*, præter memoratos jam ante Oratores ex *recentioribus* ad imitationem proponi queunt. 1. Ex *Gallis*: *Julius Mascaron* Episcopus *Aginensis*, *Massillon* Episcopus *Claromontanus*, *Antonius Godeau* Episcopus *Vencienſis*, * *De la Volpiliere*, *Maimbourg*, Abbas *Du Jarri*, Abbas *Verjus*, Abbas * *de Lambert*. Ex Societate nostra: *Claudius* * *De la Columbiere* Regius in Anglia Orator, *Carolus* * *De La Rue*, *Vincentius* * *Houdri*, *Stephanus Chamillard*, *Bretaneau*, *Texier*, *Du Faj*, * *Girouſt*. Ex Præsbyteris Oratorii JESU: *Molinier*, *Masson*, * *Le Jeune*, cujus decem tomos meliori ordine edidit *Loriot*. Ex ordine Capucinorum, * *Nicolaus Dijon* *Heliodorus à Pariſiis*, & *Pater Aurelianenſis*. Item *Fromentieres*, *Careme Dunaeau*, *Grizel*, *De la Font*, &c. Nec ii è *Gallis* Oratoribus

ribus ſunt prætereundi, qui ſuas tacito nomine conciones vulgarunt: ut *Author Sermonum in omnia Ethicæ Chriſtianæ argumenta*, *Author Sermonum Chriſtianorum*, *Dictionarii Apoſtolici*, & *Sermonum Moralium*. 2. Ad *Italos* jam alibi laudatos referri queunt: *Franciſcus Panigarola* ſtrictoris obſervantiæ Epiſcopus *Aſtenſis*, *Bonaventura à Recineto*, *Comune Dolera*, *Vanaleſti*, *Chiaberge*, *Calini*, *Bordoni*, *Cataneo*, *Alexander Diotalevi*, *Petr. Aloiſius Veggi*, *Liborius Siniſcalci* &c. Memini etiam, me vidiſſe *collectionem* pluribus voluminibus contentam, *Panegyrum*, à diverſis celebrioribus *Italiæ* Oratoribus dictarum, elegantium ſane, & eruditarum. 3. Inter *Germanos* celebrantur: *Franciſcus Xaverius Brean*, Caroli VI. Cæſaris Auguſti Sacer Orator, *Franciſcus Hunold*, *Antonius Ruoff*, *Jacobus Zurmühlen*, *Henricus Venedien*, *Franciſcus Heger*, *Franciſcus Pfiffer* &c. In Panegyricis: *Franc. Peikhardt* Viennæ Auſtriæ ad *D. Stephanum* in *Eccleſia* (ut dicunt) *Cathedrali* ipſos quinque, & viginti annos Eccleſiaſtes, *Don Pius Manzador* Clericorum Regularium S. Pauli Presbyter. In Polemicis: *Franciſcus Neumayr* &c. (*e*).

CAPUT. III. ARTIC. V. § I.

e) *Sunt etiam alii, qui ſuas Teutonico idiomate Conciones vulgarunt, ſi non imitandi artificii, ſaltem depromendæ materiæ, & argumentorum exempla futuri, ut: Barth. Knellinger, Sebaſt. Baader, Caſp. Donner, Gabr. Erich, Joan. Bapt. Golhoffer, Petrus Hebel, Henric. Kellerhaus, Gerard. Pauli, Ignat. Han, Ferd. Hueber, Joan. Imhoff, Joſeph. Joanneſer, Lucianus Capucinus, Fran. Xav. Manhard, Marcianus Capucinus, Mich.*

CAPUT III. ARTIC. V. § I.

IV. Quoniam Ecclesiasticæ Eloquentiæ pleraque præcepta sunt communia cum *Forensi*, & *Academica*, nec argumentorum, quæ ibi tractantur, differentia prohibet, ne scribendi, & componendi ratio similis, vel eadem esse possit, multi profanos *Veteres* æque, ac *Recentiores Academicos* legunt Oratores, ut si quid imitatione dignum, seu in rebus, seu in artificio repererint, illud belle sacrum in argumentum traducere queant. *Novi* (inquit *Vincentius* (g) *Houdri*) *eruditissimum quemdam Virum, ac supra ætatem doctissimum, qui, ut concionandi ministerio se se præpararet, Ciceroni studebat, cumque illi objecissem: Ecclesiasticis argumentis nihil esse commune cum iis, quæ à præstantissimo hoc Oratore pertractantur, reddidit ille: at hic rectum sensum admiror ubique nitentem: video: quomodo rem suam prosequatur, ubi causæ difficultas posita sit, statim deprehendat, iis omnibus occurrat, quæ sibi objici posse prænoscit: quomodo rationes enucleet, atque aliter, aliterque efferat, donec tandem audientium animos pervadat. Hoc imitandum mihi propono, & hoc mihi erit utilius, quam magnificus aliorum sermo, qui in hoc uno totam positam putant eloquentiam.* Sunt autem è veteribus imitandi: *Demosthenes*,

Schmitt, Mathias Pecher, Maurit. Pfalzer, Math. Heimbach, cujus Rhetorica Christiana extat etiam latine, ceterique. Ex Ungaris suas in genere Morali Teutonico sermone edidit concionesPetrus Miel, Soc. JESU, Elisabethæ Belgii Gubernatricis Gynecæo quondam à Confessionibus.

f) *Vincent. Houdri in Biblior. Proleg. 2.*

nes, *Cicero* Princeps Latinorum, quem *Paulus Segneri*, magnum illud Sacræ Eloquentiæ in *Italia* lumen, quotidie legebat, *Plinii*, ac cæterorum *Panegyrici*. Ex Recentioribus: *Perpinianus* amplus, & eloquens: *Muretus* cultus, & elegans: *Coffartius* acer, & sublimis: *Petavius* numerosus, & copiosus. Præterea *Bencius*, *Cellotius*, *Juventius*, *Poreus*, *Le jajus*, *Chiaberge*, *Lagomarsini*, *&c.* Denique selectæ *Patrum* de nostra Societate *Gallorum Sacræ*, ac *profanæ* Orationes, amplissimum Ecclesiasticis Tyronibus imitationis campum, modo uti velint, præbebunt.

§. II.

Qua in re sint imitandi?

SI autem, quæras: quid præstantissimis in Oratoribus, sive legas, sive audias, sit imitandum? En! *quatuor* de hoc *monita* cape.

I. *Universe* nota: si eximiam præclari cujuspiam Oratoris concionem audieris, aut legeris, diligenter attende: quid in ea fuerit, quod tuo, vel auditorum animo arriserit, mentem peculiariter permoverit? Et si quidpiam ejusmodi te experiri contigerit, vide: quo tractandi artificio fuerit propositum? atque ubi occasio tulerit, tu pariter tuis auditoribus eadem apparandi, ac disponendi forma idem inspira, ut parem in hominum animos aditum valeas aperire.

II. Speciatim observa *artificium* in Orationis *inventione*, ac *dispositione* positum. *In-*

CAPUT. III. ARTIC V § II.

ventio (ut dixi) *propositionem*, *partitionem*, & *argumenta* complectitur: *dispositio* vero *structuram*, & *ordinem*, & quidquid *pertractandi argumenti* ratio dici potest. Qui igitur Oratorem sibi proposuerit ad imitandum, ad hæc animum appellat, ut quibus ille de fontibus, aut locis Oratoriis suum eruit *thema*, *divisionem* deprompsit, *probationes* desumpsit, suas pariter de iisdem depromat. Et qua *ordiendi* methodo, aut *argumentandi* forma, *amplificandi* ratione, *affectu*, vel *transitionibus* usus erat, paribus rem similem, aut disparem prosequatur.

III. Imitandus est *stylus*: ideſt, advertendum, quæ sit *puritas*, *proprietas*, & *elegantia* verborum, ac phrasium? Quis *nexus*, *collocatio*, *numerus*, *ordo*, *verborum* in sententiis, *sententiarum* in periodis, *periodorum* in Oratione. Quis *troporum*, ac *figurarum* ornatus? Quæ Orationis ornamenta? ut *adagia*, *gnomæ*, *sententiæ*, *acumina*, *argute*, ac *sapienter dicta*, denique *eruditio*.

IV. Caveat tamen, dum *imitationi* studuerit Tyro, ne *plagiarius* evadat, ideſt, totam, vel certe majorem Concionis partem ad verbum usurpet, quod *plagium*, non *imitatio* dici solet, doctis omnibus detestandum. Venia tamen dignos puto, qui laboribus Apostolicis distenti suas nequeunt elucubrare conciones, vel doctrinæ defectu, sine adjumento alieno, nequeunt rite suo munere perfungi. Aut certe sincero Divi-

næ

næ Gloriæ ſtudio accenſi putant ſe alterius opera amplius, quam ſua profuturos. Ii etiam pari nomine notandi, qui, *Æſopi corniculam* imitati, *membratim* diverſos hinc inde locos *exſcribunt*, atque ex variis variorum Authorum ſermonibus *centonem* verius male conſuunt, quam Orationem adornant. Alii *duas*, *treſve*, quas legerunt, vel audierunt, *conciones* in omnium *exemplar* aſſumunt, quaſi omnium *forma* eadem eſſe poſſit. Sæpe quod in uno, v. g. ſublimiori argumento, ferri poteſt, minime in alio, præſertim humiliore, dicendi genere tolerari ſolet. Multi *alienos conceptus* ita inani *verborum congerie* deformant, ut nequeant agnoſci: vel ea *brevitate* complectuntur, ut omne decus adimant. Summa hac in re opus eſt *arte*, & *judicio*, quo *Cicero* præſtabat, qui ex aliis authoribus decerpta ita noverat in *compendium* redigere, vel *latius* explicare, ut venuſtatem nunquam ademerit.

CAPUT. III. ARTIC. V. § III.

§ III

Qua ratione ſint imitandi?

NOn eſt mihi propoſitum *ſtyli imitandi* rationem perſequi; hæc enim in *Sacra Eloquentia* parum, aut nihil differt à *civili*, & *profana*. Unde communiora illius exempla, & præcepta facile ex *Rhetorum libris*, præcipue ex *Jacobi Maſenii* paleſtra, aut ex *Imitatione Rhetorica Edmundi* (e) *Campiani*, ad uſum

e) *Rhetoricam, & Philoſophiam Pragæ profeſſus, poſt in Anglia Miſſionarius ſanguinem fudit.*

CAPUT. III. ARTIC. V. § III.

Ecclesiasticum traduci queunt. Solum igitur eos *imitandi modos* adferam, qui *Tyronum* in scribenda Oratione artificii laborem multum poterunt adjuvare. *Decem* autem *methodos* proponam.

I. *Methodus.* Accipe Concionem celebrioris cujuspiam Oratoris, v. g. *P. Segneri*, aut *Bourdalove*, vel alterius quem opportuniorem fore judicaveris. Fac ejus *analysim*, sive *synopsim*, ea fere ratione, qua *Ciceronis* Orationes, *Martinus Du Cygne*, aut *Christophorus Wahlius*, vel ad *usum Delphini* in *compendium* redegerunt. Hanc ad tempus repositam resume, ac *stylo* tuo elabora, facies tuam. Sunt complura ejusmodi *synopsium* exempla jam parata in *Bibliotheca Vincentii Houdri*: In *Institutione Concionatoria Natalis Alexandri*: in *Speciminibus sermonum Abbatis de Bretteville.* Extant etiam *manuscripta* Concionum *compendia* Patris *Bourdalove*, à quopiam Societatis nostræ Viro privatos in usus è *Gallico* latine confecta, quibus si ultima addatur manus, habebis Sacram Orationem ex aliena supellectili tuo labore confectam.

II. *Methodus.* Concionem scripturus delige unam è præstantioribus in exemplum, cujus ad *imitationem* effinge aliam in *simili*, aut *dispari argumento*, vel etiam *contrario*, mutatis quidem verbis, ac sententiis; sed retentis iisdem *figuris*, *periodis*, *commissuris*, *toto* denique *ductu*, ac *filo Orationis*: erit concio ad artem constructa. Ita quispiam Panegy-

negyricum *Ignatii Chiaberge Ludovico XIV. Galliarum Regi* dictum traduxit in Sanctum *Ladislaum Hungariæ Regem*, eumque. 1. *Magnum animo Heroem.* 2. *Magnum imperio Regem.* 3. *Magnum Religionis Christianæ Vindicem* fuisse probavit. CAPUT. III. ARTIC V. § III

III. *Methodus:* Siqua longior in duas tresve partes *divisa*, ac iterum in totidem (ut apud *Gallos* fieri assolet) *subdivisa* fuerit concio, tu mutato *textu*, *exordio*, ac *epilogo*, partem illius v. g. *primam* retine: membra autem *subdivisa* in *principalem* assume *partitionem*, quam tuis postea verbis eloquere: fiet in alterius materia Concio tua. Res pateat *exemplo.* Festo SS. OO. in textum Evangelicum: *gaudete, & exultate, ecce enim merces vestra copiosa est in Cœlis*, habet *Bourdalove* Concionem de *differentia Cœlestis, ac terrenæ mercedis*, cum hac partitione: 1. *Merces Cœlestis est certa, terrena autem incerta*: 2. *Est copiosa, terrena autem vacua*: 3. *Est æterna, terrena autem caduca.* Tu assumpto alio *textu*, v. g. *Pauli* ad *Timotheum: Scio, cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem*, mutato, ut dixi, *exordio*, & *epilogo*, retine primam *partitionis* partem: *merces Sanctorum est certa, hominum autem incerta*, pro scopo concionis; *subdivisionem* autem sume in *divisionem:* quia 1. *Homines sæpe merita nesciunt:* 2. *Remunerari non volunt:* 3. *Tametsi volent, non possunt in terris; non item DEUS in Cœlis;* quam si *stylo* tuo elocutus

CAPUT. III. ARTIC. V. § III.

cutus fueris, evadet Oratio in alterius materia (ut ante dixi) tua.

IV. *Methodus.* Dum quis alterius Oratoris *textum*, & *partitionem* ſervat, vel ſaltem verbis aliis elegantius profert, *ſuppartitionem* autem mutat. Ita quispiam Oratorum ex tempore dicere juſſus *Claudiopoli*, *Pauli Segneri* panegyrim Divo *Ignatio* dictam imitatus erat, ſervato eodem textu: *quicunque glorificaverit me, glorificabo eum*: hanc ejus partitionem: *Ignatius fuit liberalis in tribuenda DEO gloria*: *viciſſim DEUS liberalis erat in honorando Ignatio*, verbis aſſumpto textui conformioribus ſic brevius protulit: *Ignatius glorificavit DEUM, DEUS autem glorificavit Ignatium*, quam poſtea mutata *ſubdiviſione* ita elaboravit: 1. *Ignatius glorificavit DEUM corde*: 2. *Glorificavit ore*: 3. *Glorificavit opere*: *DEUS autem Ignatium glorificavit*: 1. *In Cœlis coram Cœlitibus*: 2. *In terris coram hominibus*: 3. *Apud inferos coram Dæmonibus.*

V. *Methodus.* Sunt, qui retinent etiam *ſubdiviſionem*; ſed aliis rationibus, & argumentis probant: vel ſi argumenta ſervant; *formam* argumentationis mutant, v. g. quod antea *Syllogiſmo* Oratorio deductum erat, poſt *enthymemate*, vel *collectione Oratoria*, aut in modum *chriæ*, vel viciſſim deducunt. Res clara eſt, non eget exemplis.

VI. *Methodus.* Multi quod in uno aliquo, ſuperioris præſertim Sæculi, Oratore,

v. g.

v. g. *Pazmanno*, *Kaldio*, *Fabro*, *Scherero*, *Besſæo*, *Oſorio*, *Stapletono*, *Coſtero*, &c. brevius, aut minus ad artis elegantiam, pertractatum reperiunt, idem diffuſius ex arte pertractant. Ac, ut cæteros præteream, ſit exemplum è prima, in quam fortuito incurri, *Petri Pazmanni* in primam *Adventus Dominicam* Concione, ubi initio partis primæ breviter agit: cur DEUS, præter judicium particulare, velit inſtitui univerſale in extremo mundi die? reddit cauſam: id eſſe 1. *Ad dandum juſtis publicum honorem*: 2. *Ad inferendum impiis publicum opprobrium*: 3. *Ad vindicandam publice DEI gloriam.* Hæc ſi tu argumentis illic breviter inſinuatis prolixius ad artem deduxeris, dabit *Pazmannus* copiam ordinatiſſimæ Concionis, quales ex unaquavis illius dictione complures poſſunt formari. Habet igitur *Hungarus* Tyro vel in uno *Pazmanno* ampliſſimam egregie dicendi *Bibliothecam*, quo vetuſtiores inter poſterioris ævi Oratores vix ullum, vel in alia lingua, ſuperiorem reperies. CAPUT. III. ARTIC. V. § III.

VII. *Methodus.* Alii adhibent libros *exercitiorum*, vel *meditationum* in ſingulos anni dies diſtributarum, vel *Lectionum Sacrarum*, ab *Italis* editarum, quas ſervatis, quibus utuntur, partitionibus ad artis Oratoriæ leges exigunt. Utere, ſi placet. Sic Orator ille uſus erat, cum ex *Solitudine Religioſa Patris Pinamonti Itali*, meditationem de JESU perdito, ac invento ita Concionis in argu-

CAPUT. III. ARTIC. V. § III.

mentum convertit: *Homo Chriſtianus cum longius à Templo abit, JESUM perdit: perditum autem non invenit, niſi cum in Templum quæſitum redit.*

VIII. *Methodus.* Nec ille modus eſt aſpernandus, quem Clariſſimi cujusdam (g) Viri, *de arte Rhetorica* optime meriti, *Oratoria* ſuggerunt *manuſcripta.* Accipe homiliam, aut Sermonem Sancti cujusdam Eccleſiæ Patris, v. g. *Baſilii*, *Chryſoſtomi*, *Auguſtini*, *Bernardi*, vel aliorum, ut libuerit. Doctrinam ſuper aſſumpto *Evangelii*, vel alio, *textu* uſurpa veluti tuam; ſed in certa capita, ceu totidem partitiones, diſtributam. Has rationibus illic repertis confirma tanquam tuis. Poſtea, ut Concio veterum Patrum authoritate nitatur, adhibe ipſa Sancti illius Patris verba in teſtimonium, hoc amplifica, exorna è locis Oratoriis, ut à *ſimili*, *contrario*, &c. habebis Concionem è penu alterius tua induſtria elaboratam. Atque ſic confectam ſcio me audiſſe dictionem ex Sermo-

g) *Eſt hic* Franciſcus Wagner *Societatis noſtræ Sacerdos, qui præter* Leopoldi Magni, *ac* Joſephi I. *Imperatorum Hiſtoriam, Univerſæ Phraſeologiæ Latinæ corpus collegit:* Dominici Bouhours *Societatis Præsbyteri Methodum in argutiis recte cogitandi latinam fecit. Scripſit præterea uſibus Scholarum artem latinitatis breviculam, ſive Ornatam Syntaxim: Typum docendi Magiſtris Scholarum Inferiorum: ac Opera Scholaſtica ſex claſſium, majori diſcentium commodo meliorem in ordinem redegit, adauxit, illuſtravit. Denique* Tyrnavienſi *in* Academia *Rhetoricam profeſſus* Critonem, *celebre Opuſculum, dedit.*

Sermone Divi *Bernardi*, Sanctum JESU nomen oleo comparantis, *quod lux est*, *cum prædicatur* : *cibus est*, *cum cogitatur*: *medicina est*, *cum invocatur*. Alius Divi *Basilii* Sermonem de non *differendo baptismate*, transtulit ad *pœnitentiam non procrastinandam*, retentis, vel potius accomodatis, quæ illic reperit, argumentis. CAPUT. III. ARTIC. V. § III.

IX. *Methodus*. Aliqui integram toto servato ordine concionem arripiunt; *textus* tamen, & *exempla* mutant. v. g. Si alter *Josue* exemplo usus erat, hic utitur *Davidis*. Si libro *Exodi*, hic *Geneseos*. Si testimonio *Ambrosii*, hic *Augustini*. Sunt, qui duos, tresve authores idem *argumentum*, *textumve* Evangelicum pro Concione explicantes sumunt. Ex primo *scripturæ sententias*, ex altero *Patrum testimonia*, è tertio *Sacram eruditionem* depromunt : vel contra, ut suo unusquisque themati opportunum fore putaverit. At hunc depromendi laborem multum levarunt. *Flores Bibliæ*, & *Hanapi* Exempla Biblica, *Philippi Merz* Thesaurus Biblicus. *Hybernici* Flores Doctorum. Item: diversæ variorum authorum *Polyantheæ*, ut: *Labattæ* Thesaurus Moralis. *Busæi* Panarium, & Viridiarium. *Berchorii* Dictionarium Morale. *Didaci La Vega* de Virtutibus, & Vitiis. *Laurentii Bajerlinck* Theatrum vitæ humanæ. *Anonymi* Summa prædicantium. *Dandini* Ethicæ Sacræ, quem *Vincentius Houdri* emunctæ naris authorem vocat. *Josephi Mansii* Bibliotheca

Mora-

CAPUT. III. ARTIC V. §. III.

Moralis. *Tobiæ Lohner* Bibliotheca Manualis: præcipue autem Bibliotheca Concionatoria *Patris Vincentii Houdri*, quæ plurima & ſcripturæ teſtimonia, & Patrum ſententias, & applicationes, ac exempla Biblica, & Aſcetarum, ac Recentiorum Oratorum loca ad facilem cujuscunque moralis argumenti pertractationem idonea, magno Concionatorum bono collegit. Suadeo, utaris.

X. *Methodus.* Denique ne præteream, quod *Franciſcus* (*h*) *Neumayr*, Clariſſimus de Societate noſtra in *Eccleſia Cathedrali Auguſtæ Vindelicorum* Polemicus Orator ſuadet: poſſet aliquis, (inquit ille) quod jam olim cogitabam, opus utiliſſimum edere, cui titulus foret *Cicero Sacer*, atque omnes, vel ſaltem præcipuas ejus Orationes ad Concionis materiam traducere, ut quemadmodum is in *Genere Demonſtrativo* laudat probum, vituperat improbum: in *Judiciali* defendit innocentem, accuſat reum, in *Deliberativo* ſuadet bona, diſſuadet mala: ita tu laudes virtutem, increpes vitium: tuearis doctrinam, arguas hominum mores, & principia: denique ſuadeas virtutis amorem, peccati vero turpitudinem diſſuadeas. Ita fiet, ut profana Eloquentia ancilletur Sacræ, virtusque *Ciceronianæ* facundiæ, è foro in templum translata, ſaluti ſerviat animarum.

h) *In Viro Apoſtolico p. 3. Cap. 1. Art. 1. § 3.*

INSTITUTIONIS ELOQUENTIÆ SACRÆ LIBER II.

DE REBUS IN STRUCTURA ORATIONIS SACRÆ GENERATIM.

LIBER II. PARS I.

POtiſſimus Artis Eloquentiæ labor poſitus eſt in *ſtructura* bonæ Orationis, ſine qua nemo ullus perfecti Oratoris nomen obtinere poteſt. Tria autem ad illam ritè conficiendam ſunt neceſſaria: primum *inventio*, poſtea *diſpoſitio*, demum *elocutio*, quibus, ceu totidem partibus, cujuslibet Concionis ſtructura generatim definitur, quas præſenti libro explicaturi ſumus.

PARS

PARS I.
CAPUT. I.

PARS I.

DE INVENTIONE ORATIONIS SACRÆ.

INventio (ait *autor* ad *Herenium*) *eſt excogitatio rerum verarum, aut veriſimilium, quæ cauſam probabilem reddant*, ideſt: *perſvadeant*. Duabus autem rebus perſuaſio conficitur: *fide*, & *motu*. Ad *fidem* faciendam, ſive convincendam intelligentiam, valent *argumenta*, & *argumentationes*. Ad *motum*, ſeu voluntatem pertrahendam, *amplificationes*, & *affectus*. Omiſſa, vel potius commodiorem in locum prolata, *argumentatione*, & *amplificatione*, duo reliqua hic complectemur, his tamen præmittemus inventionem *materiæ*, veluti *ſcopum* totius Orationis.

CAPUT I.

DE INVENTIONE MATERIÆ.

QUibus *in rebus verſatur ars*, & *facultas Oratoria* (inquit *Cicero*) *eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus*. In *cauſis* olim *forenſibus* minor materiæ inveniendæ cura fuit, cum eam aliunde præfixam habuerint Oratores; nunc autem, Sacris præſertim in concionibus, cum liberum ſit unicuivis Oratori rem, quam voluerit, in Orationis argumentum deligere, ante omnia eam, tanquam cardinem totius Sacræ dictio-

dictionis, quærere oportet. Tria autem sunt, quæ ad rationem *materiæ* pertinere videntur: 1. *Textus Sacer*, plerumque ex *Evangelio*, vel aliunde è *scriptura* præmitti solitus. 2. *Thema Orationis.* 3. *Thematis partitio*, ac postea *suppartitio*, quorum omnium inventionem hoc capite daturi sumus.

ARTICULUS I.

DE TEXTU SACRO.

§. I.

Origo usurpandi Sacrum Textum.

MOs Sacrum pro concione *textum* usurpandi ab *Hebræis* ad Ecclesiam processit. Cum *legem* explicandam, vel *Prophetas* interpretandos, aut mores adhortationibus formandos haberent, semper principio, ipsius *legis*, aut *Prophetarum lectionem* præmittebant. Quod etiam Christus usurpasse legitur (*i*) apud *Lucam*: cum Sabbati die non prius verba facere ceperit, quam singularem ex libro *Isaiæ* locum legerit. Idem præstitit *Paulus* (*k*) *Antiochiæ* in *Pisidia:* nam una *Sabbatorum* die cum *Barnaba Synagogam* ingressus, post *lectionem legis*, & *Prophetarum*, rogatu Principum *Synagogæ* sermone plebem exhortatus erat.

II. Hanc *Judæorum* consuetudinem à Christo, & Apostolis receptam reliqua etiam Ecclesia retinuit, teste *Beato Justino*, Mar-

i) *Luc. 4. v. 16.* k) *Act. 13. v. 14.*

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. I. § II.

Martyre in extrema ad *Pium Antoninum* apologia: *Die, qui ſolis dicitur, omnes, qui in agris, vel oppidis morantur, unum in locum conveniunt, commentariaque Apoſtolorum, vel Prophetarum ſcripta leguntur, quamdiu hora patitur, deinde ubi is, qui legit, deſtitit, is, qui præeſt, admonet, & hortatur, ut ea, quæ lecta ſunt, bona imitemur.* Atque hinc Concionis initio legendi Evangelii morem proveniſſe credidero, & (teſte *Bernardino (l) Ferario*) uſum obtinuiſſe, ut peculiarem aliquem jam recitatæ, ſive *Apoſtolicæ*, ſive *Evangelicæ lectionis* locum (quem vulgo *textum*, aut *thema* dicimus) Concionator ipſe de Codice, vel memoria repeteret, tanquam futuræ dictionis argumentum, quod è tota *lectione* tractandum ſelegiſſet. Aliquando *ſingularis* aliqua tempori, & ſuſceptæ materiæ congrua *lectio* ſumebatur; imo accidit interdum, ut *Lectori* Sacrum Codicem *fortuito* legendum aperienti, quod occurrit primum, hoc dein Concionis extemporalis propoſitum fuerit.

§ II.

Leges Sacrum Textum uſurpandi.

UT in hujus *Sacri Textus*, ſive ſententiæ uſu rite procedat Tyro, ſequentes ei *regulas* duximus præſtituendas.

I. *Textus Sacer* ex ipſa *Scriptura Divinæ*, non vero aliunde (tametſi è *Sancto Eccleſiæ Patre*)

l) *De ritu Sacr. Conc. L. 1. Cap. 15. & 16.*

Patre) usurpetur. Pro Sacra enim Concione *DEI verba* sunt explicanda; qualia neutiquam forent, sapientissima licet, veterum Patrum dicta. Interdum tamen, quamvis rarius, adhiberi queunt verba *Ecclesiæ* in *Divinis officiis* contenta. Ita *Paulus Segneri* primam *Quadragesimæ* Concionem orsus est ab his Ecclesiæ dictis, in *Scriptura* tamen fundatis: *memento homo, quia pulvis es, & in pulverem reverteris.*

II. Si commodum potest, sumatur *textus* ex ipso *diei Evangelio.* Nec enim Ecclesia alio consilio Sacras *Evangelii lectiones* singulis Dominicis, & Festis diebus legi solitas concionum initio præmittere consuevit, quam ut inde Sacrarum Orationum argumenta, eorum dierum circumstantiis accomodata, promantur. Possunt tamen accipi etiam ex *Epistolis*, iisdem diebus prælegi solitis. Hæ enim æque sunt *Verbum DEI*, ac *Evangelia*, quas Sancti *Ecclesiæ Patres* suis etiam *homiliis* explicuerunt.

III. Si tamen loci, aut temporis, vel tractandi argumenti ratio, aut diei celebritas aliud deposceret, vel publica Sancto cuipiam dicenda *Panegyris* foret, non est necesse, ut *Evangelii*, aut *Epistolæ* verbis adstringatur Orator; poterit sumere *textum* ex omni, qui libuerit, Scripturæ loco: ut ex *Geneſi*, *Libris Regum*, *Prophetarum*, *Psalmis David* &c. Optimum erit, si tempori, cæterisque circumstantiis fuerit accomodatus.

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. I. § II.

IV. *Textus* ſit *brevis*; prolixitate enim fatigabit auditorem. Dein argumento *conveniens*, & *proprius*, qui concionis *ſummam*, ut ſemen arborem, virtute complectatur. Non igitur ſit *violente* ad propoſitum *detortus*: ut quidam Oratorum (apud *Amadæum*) Prophetæ *Habacuc* verba: *turbabuntur pelles terræ Madian*, putide uſurpavit ad Panegyrim Divo *Bartholomæo* dicendam, quaſi vero illic de pellis detractione ageretur, quam *Sanctus* hic *Apoſtolus* ſuſtinuit. Nec ille felicius egit, qui *Iſaiæ* locum: *ſaliet ſicut cervus claudus*, transtulit ad laudationem *Divi Ignatii* ad arcem *Pampelonam* in tibia læſi. Unde *Sacrum* è Scriptura *textum* deprompturus Orator diligenter conſideret: an ſenſum ejusmodi contineat, qui dictionis propoſito *congruat*, vel ſaltem facile eo *accomodari* queat, quod ex *interpretibus*, ea de re tunc diligenter conſulendis, cognoſcere poteſt.

V. Uſurpandæ ſententiæ ſint *probantes* potius; quam *ſimpliciter affirmantes*, ob rationem infra *m*) alibi dicendam. Utrique (ſi fieri poteſt) ejusmodi deligantur, qui ſint vel *præcipientes*, aut *prohibentes*, *ſuadentes*, *promittentes*, *adhortantes*, *minitantes*, &c. ob cauſam eodem loco memorandam. Tales forent: *Date, & dabitur vobis. Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem non habebitis vitam in vobis* &c.

ARTI-

m) *L. 2. C. 3. Art 1. § 1. num. 4. & 5.*

ARTICULUS II.

DE THEMATE SACRO.

THema Sacrum est: breve illud, & apertum dictionis argumentum, quod Orator pro concione sumpsit pertractandum. Aliquando confunditur cum *partitione*, plerumque tamen ab ea differt. Hujus *inventio* non parvum Tyronibus negotium facessere consuevit. Ut igitur laborem eorum allevem, primum illius *inveniendi leges*, postea *fontes*, demum *modos themata elevandi* proponam.

§ I.

Leges inveniendi thematis Sacri.

LEges inveniendi *thematis Sacri* ad *novem capita* placuit contrahere, potissimum ex *Juventio, Moinio, Zellnero*, ac è *notis Francisci Wagneri* deprompta.

I. Sacrum Concionis thema sit *verum*. Non igitur *ementitum*, aut *nimium paradoxum*, quod difficile sit creditu vel ipsi Oratori. Talia forent, si contenderes: *Sanctum Xaverium Divo Paulo superiorem esse Apostolum. Corporis afflictiones deliciis Paradisi esse suaviores. Statum Religiosum esse quamdam Hierarchiam Angelicam* &c. Cavendum etiam, ne ea, quæ sunt *probabilia*, sive probatis ab autoribus partem in utramque disputari solita, tanquam *certa*, & *indubitata* proponantur. Qualia essent: quædam *Scholarum controversiæ de Gratia, de mysterio Trinitatis, de Pontificis infallibilitate* &c.

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. II. § I.

II. Sit *breve*, & *clarum*. Nec enim eorum morem Oratorum probo, qui ſummum in eo veluti artificium ponere videntur, ut ſuarum *themata* concionum *celent*, ac verbis conſulto *obſcurent*, quæ nec à peritioribus, quid velint? ſatis intelligi queant. *Veteres* quidem *profani Oratores* id impune facere poterant, cum cauſæ in foro coram Judicibus, & populo agitatæ omnibus fuerint perſpectæ: in Sacris tamen *Concionatoribus* tolerari haud debet; cum eorum officium ſit docere auditorem *morum*, *fidei*, ac *Religionis* noſtræ *capita*, plerisque ſi non prorſus *ignota*, ſaltem *minus nota*: quæ ſine *claritate*, ac *brevitate* vix poſſunt reddi notiora. Unde Sacer Orator *thema* ſuum (tametſi ſublimius foret) verbis, quam poteſt, *pauciſſimis*, ac *clariſſimis* proponat, ut ab unoquovis, rudiori etiam (qui plerumque doctiori permixtus eſt) auditore ſtatim percipi, ac memoriæ mandari queat. In eo etiam elaboret, ut *themata* ſumat *plana*, *naturalia*, minime *contorta*, quæ minus ingenii habeant, quam ingenuæ, ſimplicisque veritatis. Qualia ſunt: *Oratio eſt efficax; ſed male oratur: eſt facilis; ſed parum oratur. Male parta non diu, nec unquam quiete, poſſidentur. In periculis peccandi nemo ſuæ virtuti fidat, nec in Gratia Divina præfidat. S. Ignatius fuit Gloriæ DEI propagator ſtudioſiſſimus. S. Xaverius ex vero Magnus Indiarum dictus eſt Apoſtolus. S. Joannes Evangeliſta dilectus Chriſto diſcipulus, & adoptatus Mariæ Filius* &c.

III.

III. Sit *unum*, & *adæquatum*. Nam si plura inter se haud connexa complectatur, non *una*, sed *multiplex* fiet Oratio. v. g. *dicam de Orationis necessitate, ac Missæ audiendæ utilitate.* Similiter non servant thematis *unitatem* argumenta *problematica*, in quorum confirmatione partis utriusque momenta expenduntur, ac demum sub epilogum alterutri acceditur. v. g. *Utrum plures Christianorum salventur, an damnentur? Plusne India debeat Xaverio, an Xaverius Indiæ? Armisne, an Religione gloriosior fuerit Hungariæ Rex S. Ladislaus?* Turpius ab hac *simplicitate* deviant, qui à proposito (ut ante dixi) aberrantes, de *luxu* dicturos se promittunt, postea, velut à cursu abrepti, in *superbiam*, aut *avaritiam* delabuntur. Unde Concionis argumentum sit *simplex* quædam, & *adæquata* sententia, quæ omnia in Oratione dicenda comprehendat, & singulæ partes ad eam, veluti *scopum*, valeant revocari. v. g. *Gula est vitium homini magnopere noxium.* 1. *In bonis fortunæ.* 2. *In bonis corporis.* 3. *In bonis animæ.* Vide: hic singula in *noxio* contineri.

IV. Sit *moderatum*, id est, nec ita *sterile*, ut non expleat Orationem: nec adeo *copiosum*, ac *generale*, ut latissime diffundatur, ac proinde nullum Oratoriæ amplificationi locum præstet. Ut: *dicam de patientia, de eleemosyna, de superbia.* Vel laudaturus Sanctum aliquem, referre proponas: *quæ acciderint cum eo ante vitam, in vita, & post*

vitam. Vel, *quæ fuerint illius gesta privata, togata, bellica, religiosa.* Aut si mulier sit, *qualem se præbuit in statu cœlibe, qualem in conjugio, quam in viduitate.* Quæ, ut vides, libri potius, quam unius Concionis, sunt argumenta. Unde tam in *Suasoriis*, quam etiam in *Panegyricis* dictionibus sumenda semper est *una* aliqua *species* virtutis, vel *pars* ei inclusa, aut quædam illius *actio singularis*, vel *illustrius* quodpiam *facinus*, quod Sancti illius (ut alibi explicabimus) *character* sit, ex quo facile cæteræ virtutes eluceant. Verbo: *thesis* ad *hypothesim*, sive ad *particularem* quampiam, ac certis circumstantiis adstrictam *propositionem* est revocanda. Ut: *afflictiones patienter ferendæ, quia à DEO proveniunt, & ad DEUM perducunt. Calamitatum author est DEUS, ut mali corrigantur; boni vero confirmentur. Pie orandum ubique; sed maxime in templo. S. Josephus est Caput Familiæ Sacræ, quia Caput est Mariæ, Caput Christi. Mariæ: ut Conjux verus; Christi: ut Pater Nutritius.* Vel si commendes in Sancto *Francisco Regis studium instituendi rudes, & parvulos doctrina Christiana.* In *S. Dominico* extollas *Zelum adversus Hæreticos, restitutum prædicandi Verbi DEI morem.* In *S. Francisco Seraphico amorem Evangelicæ paupertatis* collaudes &c.

V. Si commodum fieri potest, semper *occurrenti Evangelio* sit *conforme.* Hoc enim (ut dixi) consilio *Evangelicæ lectiones* in Ecclesia sunt constitutæ, ut doctrinæ iis contentæ

tentæ pro concionibus populo explicentur. Si igitur Evangelium legatur de *Nuptiis in Cana*: inſtituatur ſermo *de Matrimonio*. Si de *leproſis*: fiat concio *de peccato*, *de confeſſione*, *de gratitudine*. Si de *Lazaro*, & *Epulone*: ſit Oratio *de periculis divitiarum*, vel *pœnis inferni*, aut *miſericordia in pauperes*. Si de *Magdalena*, vel *Filio prodigo*: poterit inſtitui dictio *de luxuria*, *de pœnitentia*, *de ſcandalo*. Si de *Numulariis è templo ejectis*: dicendum eſt *de reverentia templis debita*, &c. Imo ſit thema Concionis *accomodatum* ipſi etiam *aſſumpto textui*. Secus fruſtra, ac inutiliter dictioni præfigetur, ſi ab eo Orationis argumentum toto cælo *aberret*: vel certe admodum *violente* ad propoſitum *trahatur*; aut ſi nulla penitus (quod fœdius foret) illius *mentio injiciatur*.

VI. Sit *aptum tempori*. Sicut enim Eccleſia diverſas *Evangeliorum lectiones* diverſis accomodat temporibus, ut in *Adventu* agit de *Domini adventu*: in *Nativitate* de *Chriſti ortu*: in *Quadrageſima* de *jejunio*: in *Paſchate* de *reſurrectione*; ita Sacro Oratori concionum themata occurrentium dierum celebritatibus ſunt conformanda.

VII. Sit *paratum Auditorum moribus*, *& ingenio*. Id eſt: ſumantur *themata* rudioribus *ſimpliciora*, mediocribus *media*, eruditioribus *doctiora*. Non enim idem eſt omnibus ingenium, nec eadem ubique morum, ac vitæ diſciplina. In diverſis locis plerumque diverſa regnant vitia. Illic *ſuperbia*, iſthic *ava-*

ritia: ibi *detractio*, hic *luxus*, & *gula* dominatur. Imo accidit, ut peculiaris cujuspiam materiæ tractatio plus interdum obſit; quam proſit. Expertus rem Sacer loci cujusdam *Curio*, dum ſuas cuidam Oratori concionandi partes incautius detuliſſet. Hic de *ſuperſtitionibus* ei populo tum ignotis multa ardentius dixit, quam prudentius; comperit poſtea plures huic ſceleri obnoxios extitiſſe. Solicitus igitur ſalutis animarum *Eccleſiaſtes* diligenter (una tamen prudenter) in publicos loci mores inquirit, quæ illic *vitia* graſſentur? quæ *fidei notitia*, aut *ignoratio* habeatur? Ac tum deligit materiam diverſis (ſi opus fuerit) argumentis tamdiu proſequendam, dum errores corrigantur.

VIII. Sit *utile*, & *practicum*, ſive ad mentem potius imbuendam, & *formandos* hominum *mores*, quam ad *paſcendum* curioſe *intellectum* comparatum. Unde *Evangelicus* Orator in *Panegyricis* ea *themata* ſumat, quæ doctrinæ moralis ſemina contineant; nec enim ideo ſolum Sanctos vult *Eccleſia* laudari, ut eorum vitam, ac virtutes admiremur; ſed maxime, ut imitari conemur. In *Moralibus* autem dictionibus, pro rerum diverſitate, tracten ur argumenta tam *communia*, quam etiam *Evangelica*. *Communia* voco ea, quæ non ſolum ex ſcripto DEI Verbo, ſed etiam ex humana *Philoſophia*, & naturali ratione nobis innoteſcunt: ut ſunt pleraque *Decalogi* præcepta, *de DEO colendo*, de *non pejerando*,

do, *honorandis parentibus*, *vitando homicidio*, *adulterio*, *mendacio*, *furto*, de cavenda *arrogantia*, *avaritia*, *gula*, *ira* &c. *Evangelica* autem themata ſunt, quæ antiquis *Philoſophis* fuere incognita, & à promulgato Evangelio reddita ſunt notiora. Quorum alia ſunt dogmata: de *DEO trino*, de *Reſurrectione*, de *Judicio*, de *Incarnatione Filii DEI*, de *Angelis*, *Gratia*, *Eccleſia*, *Sacramentis*, *Inferno*, *Purgatorio* &c. Alia præcepta: de *diligendis inimicis* de *carne ſua odio habenda*, de *Caſtimonia* &ic. Sunt, qui doctrinam è *Caniſio*, vel *Catechiſmo Romano* ex ordine ſumunt explicandam, quod rudiori præſertim auditori utiliſſimum putarem; cum hi omnia fidei, morumve capita complectantur. Cui hoc arriſerit, habebit profecto varia, & pulcherrima dicendi argumenta, ne plurium quidem annorum dictionibus exhaurienda. Novi etiam è Celebrioribus Sacris Oratoribus unum aliquem, qui Evangelicas *Lazari*, *& Epulonis*, aut *Filii Prodigi*, vel *Mulieris Samaritanæ* hiſtorias, in certa capita eleganter diſtributas, continuatis concionibus, ingenti concurrentium hominum plauſu, & fructu explicabat. Alii particulares virtutes, ut *Charitatem*, *Juſtitiam*; aut vitia, ut *Linguæ* &c. Vel hominum officia, ut *Conjugum*, *Parentum*, *Servorum* &c. deligunt in materiam Sermonis pluribus diebus explicandam. *Franciſcus Peickhart*, Celeberrimus *Viennæ Auſtriæ* Eccleſiaſtes, quatuor Evangelia magno

Auditorum profectu pertractabat. Posset quis ad morem *Italorum* certos deligere Scripturæ libros, *Sacris* (ut ii faciunt) *lectionibus* explanandos. Sed hæc continuata Sacrarum Concionum materia non æque ab omnibus probatur. Tu fac, quod tibi, tuisve Auditoribus opportunum fore judicaveris.

IX. Sit *novum*, id est: non proferatur *trito*, & *vulgari* modo; sed habeat suam *elegantiam*, & quamdam *novitatis* speciem, qua attentiores reddantur auditores. Sic vulgaris est hæc absoluta propositio: *mali sunt aliquando utiles virtuti*; at nova, & elegantior fiet, si comparate dicatur: *Virtus plura debet improbis, quam probis.* Cavendum tamen, ne, dum novitatibus studemus, in *temeraria*, *ridicula*, *obscura*, *intellectu difficilia*, vel *inania* delabamur. Qui autem conciliandæ novitatis modi sint, alibi dicemus.

§ II.

Fontes inveniendi Thema Sacrum.

UT idoneum concionis thema reperiat tyro, illud è *propriis* Sacræ Eloquentiæ *fontibus* petat, oportet. Duo autem ei observanda sunt: 1. Thema quæsiturus, ante omnia ex memoratis jam ante legibus tria diligenter in memoriam revocet: quid nempe dicendum sit *aptum tempori*, *conforme Evangelio*, *utile auditori*? His recogitatis attentus perlegat Sacrum ejus diei Evangelium, atque inde *thesim*, sive *generale* dictionis suæ

argu-

argumentum conſtituat, v. g. *dicam de Oratione, patientia, ſuperbia, humilitate* &c. quin tunc definiat, quid, quave ratione de iis dicere velit. Dein progrediatur ad inveniendam *hypotheſim*, ſeu *thema particulare*, quod etiam *propoſitionem* vocamus. Ut autem facilius eam reperiat, conſulat *proprios* (ut dixi) Sacræ Eloquentiæ *fontes*: an quidpiam in iis habeatur, quod ad *hypotheſim*, ſive *thema* Concionis *particulare*, dictis tribus circumſtantiis accomodatum valeat deſervire. *Fontes* vero ſunt ſequentes.

I. *Fons* eſt *Scriptura Divina univerſe*, ex qua hunc thematis eruendi modum cape. Perlecto *Evangelio*, ac determinata (ut admonui) apud animum *theſi*, v. g. *agam de patientia*, ſi nihil de *Scriptura* opportunum menti ſuccurrat, conſule *Indicem Bibliorum*, vel *Concordantias*, aut *Polyantheas*, quæ communes Scripturæ locos, & exempla in certa capita digeſta complectuntur, ut *Hanapi*, *Merzii*, *Lohneri*, *Houdrii*, ac reliquorum. Vide: quid illic ad præſentem materiam valiturum reperiatur? v. g. è *Biblico Indice* verbo *patientia* reſcis Proverbiorum 3. v. 11. haberi: *Diſciplinam Domini Fili mi ne abjicias, nec deficias, cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus corripit, & quaſi Pater in Filio complacet ſibi.* En inde themata concionum: 1. Ex verbis: *ne abjicias, nec deficias*: *In afflictionibus ſtudium virtutis non eſt deſerendum, nec in eo languendum.* 2. Ex verbis: *quem diligit*

ligit, corripit: A DEO corripi eſt ſignum dilectionis, & quidem paternæ. 3. Ex verbis *quaſi Pater in Filio complacet: Calamitates patienter ſunt ferendæ; quia proveniunt à DEO, tanquam patre; hominem, tanquam filium, diligente.* Vel ſi de Judicum officio dicere conſtituiſti, relege in Concordantiis ſeriem citationum verbi *Judex*, vel *Judicium*, aut *Judico* invenies Pſalmo 7. v. 11. *DEUS Judex juſtus, fortis, & patiens, nunquid iraſcitur per ſingulos dies?* dabit locus hic ex verbis *juſtus, fortis patiens*, argumentum Concioni: *terreni Judices, ad imitationem ſupremi Judicis DEI, ſint* patientes *in cauſis cognoſcendis, ſint* fortes *in muneribus, ceterisve recti judicii obſtaculis removendis, ſint* juſti *in ferenda ſententia.* Vel denique in Bibliotheca *Vincentii Houdri* titulo *Adoleſcentia* hunc è Proverbiis textum leges: *adoleſcens juxta viam ſuam etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea*, unde hoc formari thema poteſt: *qualis adoleſcens, talis ſenex.* Vel: *bona adoleſcentia indicium eſt bene exigendæ ſenectutis; mala Senectus argumentum eſt male exactæ juventutis.*

II. *Fons* eſt *Evangelium* ejus diei, quo dicere Concionem conſtituiſti. Eſt autem multiplex inde thema depromendi modus.

1. *Ex ſumma Evangelii*, dum ſenſus, & doctrinæ in eo contentæ in ſummam rediguntur, atque inde Concionis argumenta deſumuntur. Sit exemplum: *Dominica prima poſt Epiphaniam* ſumma Evangelii eſt:

JESUS

JEsus puer à Parentibus in templum ductus, è templo rediens perditus, inquisitus, inventus, ac domum reductus. En themata Concionum: *à teneris pueri ad pietatem formandi parentum verbis, & exemplo.* Vel dic: *de modo amittendi Gratiam Christi, eam inveniendi, ac conservandi.* Dominica II. post Epiphaniam agitur de *nuptiis in Cana* celebratis, de *primo Christi aquam in vinum convertentis miraculo*, quæ dant occasionem dicendi: *de matrimonio, quod Christus, Maria, Sancti Apostoli sua præsentia honorarunt: de modo celebrandi nuptias: de miraculis in Ecclesia: de transubstantiatione panis in corpus Christi*, &c.

2. *Ex singulis textibus*, idque multiplici ratione: 1. Ex *sensu rei*, quem textus plerumque per *vocem*, aut *verbum principale* manifestat, ut dicta *Dominica I. post Epiphaniam* legitur de Christo: *& erat subditus illis*, ubi vox *subditus* significat Christum parentibus subjectum, & obedientem extitisse. Ex quo thema sumi potest: *de subjectione filiorum parentibus debita.* Ibidem habetur: *JESUS autem proficiebat gratia apud DEUM, & homines.* Verbum principale *proficiebat* dat occasionem dicendi: *de studio proficiendi in virtutibus, aut perfectione hominis Christiani, vel Religiosi.* 2. Ex *singulis textuum verbis*: ut *subjecto, prædicato*, vel subjecti, aut prædicati *affectionibus.* Sic *Dominica X. post Pentecosten* legitur: *duo homines ascenderunt in templum, ut orarent.* Subjectum *duo homines*, superbus nimirum *Pharisæus*,

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. II. § II.

sæus, & humilis *Publicanus* dant dicendi opportunitatem: *de duplici Oratione humilium, ac superborum; humilium: quæ DEO grata est; superborum: quæ DEO semper invisa est.* Vel ex prædicato *ascenderunt in templum* sermo fieri potest: *de frequentia Divinorum*, aut *efficacia Orationis in templo*, vel *Orationem esse mentis ad DEUM ascensionem.* Interdum prædicati, & subjecti *affectiones* uberem concionandi materiam ministrant: ut *surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni*: affectio *vere*, & *Simoni* præbent argumentum dictioni *de spirituali peccatoris resurrectione per veram Confessionem Simoni, idest Sacerdoti, faciendam.* Examinantur etiam *textus* verba per *adjuncta quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*; at de hoc alibi plura dicemus.

3. Clarissimus Pater *Pius* (n) *Manzador*, celebris Clericorum S. Pauli Ecclesiastes, omnem rerum pro Concione dicendarum materiam ad *septem* revocat *Capita*: ad res nimirum *credendas, sperandas, amandas, timendas, vincendas, fugiendas, agendas. Credendis* adnumerat quidquid de *Fide*, de *DEO*, de *Christo*, de *Ecclesia*, de *Sacramentis* &c. credi potest. Ad *speranda* revocat *spem*, ac *spei objecta*, ut *gloriam cœlestem, gratiam divinam, salutem æternam, DEI dona, beneficia, auxilia, consolationes* &c. Ad *amanda* refert: amorem *DEI, sui*, & *proximi. Timendis* accenset ipsum *timorem, mortem, Judicium, infernum, ango-*

n) *Tom. 2. Conc. in Prooemio.*

angores animi, & *conſcientiæ*, *calamitates*, *ærumnas* &c. Inter *vincenda* recenſet animi *paſſiones*, *cupiditates*, *tentationes* &c. *Vitanda* ait *peccata*, *occaſiones*, & *pericula* &c. Inter *agenda* memorat *virtutes Theologicas*, & *Morales*, *earum exercitium*, *Sacramentorum uſum*, *hominum officia cuivis ſtatui propria* &c. Sacram igitur dictionem ſcripturus Orator ſingula Evangelii verba diſpiciat: an quidpiam dictis ſeptem capitibus comprehenſum contineant, quod de rebus *credendis*, aut *ſperandis*, vel *amandis* dicendi fundamentum præberet. Sit exemplum: *Dominica XIX. poſt Pentecoſten* legitur Evangelica parabola de *nuptiis* ab homine Rege filio ſuo inſtitutis. Vide, & quidem primum, quid è rebus *credendis* complectatur? reperies in verba: *ſimile eſt regnum Cœlorum homini Regi, qui fecit filio ſuo nuptias*, dici poſſe: de *myſticis Naturæ Divinæ cum humana in unitatem Perſonæ Verbi*, vel *Chriſti cum Eccleſia*, aut *animæ juſti cum DEO per gratiam factis nuptiis*. Ex *ſperandis* ad verba: *miſit ſervos ſuos vocare invitatos ad nuptias*, dicere poteris de *Beatitudine Cœleſti*, vel *gratia ſingulos hominum vocante ad ſalutem conſequendam*. Ex *fugiendis* ſuper textum: *nolebant venire*, inſtitue ſermonem de *neglectu ſalutis*. Ex *timendis* verba: *mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus, & ſtridor dentium*, dant copiam dicendi de *pœnis inferni*, ac primum de *pœna damni* per *tenebras* expreſſi: poſtea *ſenſus*, per *fletum*, ac *dentium ſtridorem* ſigni-

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. II. §. II.

significati. Ex *agendis* super verba: *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem*, dic: de *apparatu animi ad sumendam rite Eucharistiam.*

III. *Fons* sunt *Sancti Patres.* Accidit interdum, ut simplici lectione ob sensus obscuritatem non protinus cogitanti succurrat opportunum ex *Evangelio* thema; consule Veterum Ecclesiæ Patrum *homilias*, quo sensu explicent difficiliores Evangelii *textus*, & uberem illic concionum materiam invenies. Ita *Dominica V. post Pascha* in Evangelica sententia, *siquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*, occurrunt verba *in nomine meo* paulum obscuriora, quam ut statim intelligi queant. Explicat ea S. *Augustinus* (Tract. 102. in Joan.) *non peti in nomine Salvatoris, quidquid petitur contra rationem salutis*, dic: salutaria sint, oportet, quæ in nomine Salvatoris petuntur. Similiter in verbis Evangelii *Dominicæ I. in Quadragesima*: *Ductus est JESUS in desertum à Spiritu, ut tentaretur à Diabolo*, non levem difficultatem parit: cur à Spiritu Sancto ad tentationem ductus esse dicatur. Declarat id S. *Chrysostomus* Homil. 13. in Matth. *propterea non eum ultro in eremum; sed à Spiritu Sancto ductum esse JESUM commemorat, juxta dispensationis perfectæ rationem, ut nos videlicet apertissime signatum esse videamus, quia non sponte nos ipsos in tentationes oportet insilire; sed si contracti fuerimus, viriliter repugnare*, ex quibus eruitur thema:

nemo

nemo se tentationibus, aut peccandi periculis ultro objiciat. Vel: *multi tentantur, quia tentari volunt; sunt, qui tentantur, sed tentari nolunt: hi facile vincunt, illi vincuntur.*

IV. *Fons* sunt *Scripturæ interpretes.* Concionem paraturus accipe aliquem è celebrioribus Scripturæ interpretibus unum, ut *Baezam, Sylveiram, Maldonatum, Jansenium, Barradium, Calmet, Cornelium* &c. Revolve totam *Evangelicæ lectionis* explicationem secundum *quadruplicem*, quem Scriptura habere *sensum* potest, ut *literalem, tropologicum, allegoricum*, & *anagogicum.* Invenies copiosam concionandi materiam è singulis pene verbis eruendam. Res pateat exemplo. Est dicenda tibi concio *Dominica II. post Epiphaniam* de *Canæ* nuptiis, consule *Barradium* Evangelium hoc diffusius explicantem, dabit complura dicendi argumenta, & quidem 1. De *honestate Nuptiarum;* quia 1. *DEUS eas instituit.* 2. *Christus sua præsentia sanctificavit.* 3. *Primo miraculo nobilitavit.* 2. Declarare poteris matrimonium mysterium esse *Sanctum*, & *magnum:* 1. *Sua institutione.* 2. *Sua significatione.* 3. *Suo effectu.* Vel 3. Explica triplex matrimonii bonum: 1. *Bonum fidei*, 2. *Bonum prolis*, 3. *Bonum Sacramenti.* Vel 4. Cum in sensu *allegorico* matrimonium sit typus conjunctionis Christi cum Ecclesia, in quo Sponsus significat Christum; Sponsa vero Ecclesiam, sume argumentum Concionis ex verbis *Barradii*, ut *Conjugium sit felix*

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. II § II.

I. *Sponſus imitetur Chriſtum Sponſum in amore; ut quemadmodum is amat Eccleſiam, ita Vir amet uxorem ſuam.* 2. *Sponſa imitetur Eccleſiam Sponſam in obedientia; ut quemadmodum hæc obedit Chriſto, ita Uxor obediat Viro.* Vel 5. In verba: *vocatus eſt autem & JESUS,* dic cum *Barradio*: ad nuptias feliciter ineundas *vocandum eſſe JESUM, non Diabolum: ubi enim fuerit JEſus, non deerit veræ lætitiæ vinum, caſtitas, fides, prolis diligens educatio, pax, amor, concordia. Contra, qui Dæmonem in Matrimonium invitat, is vinum in aquam converſum: adulteria, rixas, liberorum iniquitatem, domusque videbit perturbationem.* Aut 6. In verba: *deficiente vino dicit Mater JESU ad eum, vinum non habent,* è ſenſu literali ſuadere poteris *luxum eſſe vitandum, temperantiam in cibo, ac potu ſervandam, convivia moderanda.* Vel è mente *Barradii* inſtitue ſermonem *de prompta Virginis ſuccurrendi voluntate: potenti apud DEUM patrocinio: miſericordia in pauperes, præſertim domeſticos, exercenda* &c.

V. *Fons* ſunt *Sacri Oratores*, qui ſuas conſulto Orationes ea mente vulgarunt, ut tyronibus adjumento eſſe queant. Quorum opera, ut ſua, integre declamare quemadmodum probroſum foret; ita *themata* ex iis deprompta elaborare, vel alia iis ſimilia (quod commendatione dignius eſſet) ad imitationem excogitare, non vitio, ſed laudi verti debet. Sunt enim haud pauci, non ex *Recentioribus* modo, ſed etiam ex *Veteribus*, ſuperi-

ſuperioris præſertim ſæculi *Oratoribus*, quì copioſam adeo vel in una Concione materiam congeſtam habent, ut pluribus ex arte conficiendis uberrima *themata* ſuppeditent. Ejusmodi ſunt (ut jam ante dixi) Conciones *Mathiæ Fabri*, *Henrici Engelgrave*, *Petri Beſſæi*, *Georgii Schereri*, *Pelbarti de Temesvár*, item *Petri Pazmanni*, ac reliquorum. Sacram igitur Orationem adornaturus tyro, videat: quid thematum in iis ad propoſitum ſuum reperire queat. Declaremus rem *exemplo*: conſtituiſti in animo dicere Concionem *de recta prolium educatione*, conſule *Pazmannum Dominica I. poſt Epiphaniam* de hoc argumento differentem, reperies in eo: 1. Recta prolium educatio *neceſſaria eſt privato filiorum bono*, dein *communi Reipublicæ ſaluti*. 2. *Eſt utilis ad vitia extirpanda, ad virtutes implantandas, ad ſcientias condiſcendas*. 3. *Probam filiorum inſtitutionem DEUS ſeveris præcipit mandatis, urget præmiis, ſi negligatur, caſtigat pœnis*. 4. *Probi filii magno ſunt parentibus ſolatio; improbi ingenti mœrori*. 5. *Rectam educationem dictat in brutis natura; in hominibus ratio*. 6. *Parentes filios doceant verbis; ſed maxime exemplis*. 7. *Prava parentum exempla ſunt potiſſima filiorum male moratorum cauſa*. 8. *Filii à teneris ſtatim ad pietatem aſvefaciendi, rectis principiis imbuendi, Optimorum Præceptorum curæ tradendi, ſi peccent, diligenter corrigendi*. En! quanta vel ex uno *Pazmanno* thematum ſupellex, eandem præſtabunt reliqui. Utere!

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL II. § II.

VI. *Fons* sunt *Ascetæ*, qui de Christianæ vitæ, morumve perfectione multa pie, ac utiliter conscripserunt; ut nullum fere sit argumenti genus aptum concioni, quod non pertractarent. Talia sunt opuscula magnorum Theologorum, ut *Divi Thomæ*, *Bonaventuræ*, *Cajetani*, *Bellarmini*, *Lessii*, & reliquorum, jam ante memoratorum. Maxime qui Sacra (ut dicimus) exercitia, aut pias in singulos anni dies meditationes conscripserunt. Delecta igitur apud animum *thesi*, v. g. *eleemosyna*, inspice unum aliquem ex *Ascetis*, exempli causa *Drexelii Gazophylacium*, reperies in eo: 1. *Cum in pauperes benigni sumus, non nostra damus; sed ea dando nostra facimus.* 2. *Hoc habemus, quod egentibus tribuimus; perdimus, quidquid iis dandum reservamus.* 3. *Quod pauperibus impertimur, hoc Christo damus, in Cœlum reponimus, cum fœnore recipimus.* 4. *Eleemosyna à damnis servat, à vitiis purgat, à morte æterna liberat.* 5. *Eleemosyna est fœnus, quod facultates non minuit, sed auget.* 6. *Eleemosynas dare non est donum, sed debitum: non consilium, sed præceptum.* 7. *Eleemosyna maleficas artes retundit, beneficia posterorum memoriæ tradit, nomen immortale parit.* 8. *Dare eleemosynas hominum Sanctissimorum contentissimum semper studium erat.* Hæc *Drexelius*. Jam si *de morte* dicendum foret, dabunt meditationes *Patris Chappuis* hæc argumenta: 1. *Die IV. Januarii*: de incertitudine mortis: *mors est incerta spectando ætatem, spectando genus mortis, spectando*

do ſtatum animæ. 2. *Die I. Februarii*: de extremo vitæ momento: *extremum vitæ momentum eſt finis omnis temporis, eſt initium æternitatis.* 3. *Die XXX. Martii*: de cadavere mortui hominis, *quod eſt ſpectaculum vanitatis, & ſpectaculum veritatis.* 4. *Die IX. Octobris*: Mors eſt nihili noſtri imago: *per convulſiones, quæ eam præcedunt: per ſpoliationem, quæ illam comitatur, per ſepulchrum, quod illam ſequitur.* 5. *Die XVII. Novembris*: de præparatione ad mortem: *quia plurimum refert bene mori: quia nihil æque arduum eſt, ac bene mori.*

VII. *Fons* ſunt *Polyantheæ*, quas Viri docti ea de cauſa conſcripſerunt, ut Tyronibus librorum penuria plerumque laborantibus compendio forent. Inter cæteras jam alibi memoratas celebriores ſunt (ut ſæpe dixi) Bibliothecæ Concionatoriæ *Tobiæ Lohner*, ac *Vincentii Houdri*, quæ uberrimam in omni fere argumenti genere rerum dicendarum ſylvam complectuntur. Huc etiam ſpectat *Sylva Cogitationum Patris Heger. Micæ Evangelicæ P. Neumayr. Miſſionarius Apoſtolicus P. Tyran. Inſtitutio Concionatoria Natalis Alexandri. Mathiæ Fabri Conciones* &c. Si igitur de obtrectationibus ſermo inſtitui deberet, adi Bibliothecam *Patris Houdri*, titulo *Detractio*, invenies in ea: 1. *Detractio eſt crimen grande, eſt crimen turpe, eſt crimen contagioſum.* 2. *Detractio eſt vitium communiſſimum, perpetratu facillimum, reparatu difficillimum.* 3. *Detractio tres uno ictu ferit: detrahentem, audien-*

tem, & cui detrahitur. 4. *Detractio est peccatum, quod nulla consuetudine probari potest, nullo obtentu excusari potest, nulla satisfactione sufficienter reparari potest.* 5. *Detractio est peccatum in origine infame, in progressu periculosum, in exitu funestum.* 6. *Detractiones patienter ferendæ sunt: quia eas tulit Christus, & sanctissimi semper Viri ferunt.* Similiter in alio quocunque argumenti genere juvari potes.

§ III.

Modi elevandi Sacrum Thema.

DIxeram ante, ut Sacrum Orationis *thema* Auditores reddat attentiores, ne sit *tritum* nimis, ac *vulgare*; sed habeat quandam *novitatis* speciem, sive *elegantiam.* Hanc autem obtinebit, si *thema* (ut *Rhetores* dicere solent) *elevetur.* Sunt autem illius modi complures, primum adferam *communes utrique Eloquentiæ*; postea *Sacræ proprios.*

Modi Communes.

I. Si *vulgaris* propositio in modum *definitionis* proferatur. Ut eleemosyna homines ditat, mortem divites timent, pauperes desiderant, nemo eam vitare potest. Peccatum conscientiam commaculat, vitæ perniciem adfert: elegantius dixeris: *eleemosyna est ars ditescendi omnium facillima, securissima, certissima. Mors est metus divitum, pauperum desiderium, necessitas inevitabilis. Peccatum est labes animi, vitæ pernicies.* Vel illud Jobi (29. v. 15.) *pes fui claudo, oculus cæco, pater eram pauperum.*

II.

II. Cum ex *absoluta* propositione feceris, *comparativam*. Id autem dupliciter fieri potest. 1. *Aperte*. Ut si Divum *Gabrielem Archangelum* laudaturus à legatione jussu æterni Patris apud Virginem obita diceres: *gloriosior fuit Divo Gabrieli Archangelo ad Virginem facta legatio, quam Michaëli de rebellibus Angelis victoria reportata*. Vel illud *Chrysostomi* de Virginitate (*o*): *Virginitas tanto præstat nuptiis; quanto cœlum terræ, angeli hominibus antecellunt*. Item: *Obtrectatio fortiter tolerata plus homini prodest; quam obsit illata*. Vel illud *Augustini* de humilitate: *tanto excellentior, quanto quis humilior*. 2. *Occulte*. Ut si ex illo Christi (*p*): *estote prudentes, sicut serpentes, & simplices, sicut columbæ* dicas: *homo Christianus habeat prudentiam; at serpentis: simplicitatem; sed columbæ*. Vel in verba: *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio; sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt* (*q*) diceres: *S. Antonius est lucerna, quantum in se erat sub modio posita, ut nemini pateret: à DEO autem super candelabrum evecta, ut omnibus luceret*.

III. Cum thema in modum *sententiæ* profertur, aut *gnomæ*, vel *adagia* in argumentum Concionis sumuntur. Ut *male parta male dilabuntur. Quisque suæ fortunæ faber. Homo homini lupus. Qualis rector Civitatis, tales inhabitantes in ea. Felix, qui sua sorte contentus. Recte agendo neminem timueris. Secunda fortuna difficilius fertur, quam adversa. Fortunæ varietas*.

o) *Lib. de Virg.* p) *Matth. 10. v. 16.* q) *Matth. 5. v. 15.*

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL II §. III

ſperare infelices docet; timere felices. Manus pauperum eſt Chriſti gazophilacium. Aſcendit Oratio, & deſcendit miſeratio.

IV. Si confletur ex *antithetis*, *pugnantibus*, aut *relatis*. Ut: *ſapientia hujus mundi ſtultitia eſt: divitiæ paupertas, miſeria felicitas. In regno Chriſti noviſſimus eſt primus, & primus noviſſimus. Qui minimus, ille maximus.* Vel illud Senecæ: *magna fortuna magna ſervitus. Corpus, & anima ſunt inimici inſeparabiles; ſunt amici intolerabiles. Euchariſtia mors eſt malis; vita bonis. Eleemoſyna eſt negotiatio, in qua res magnæ parvo emuntur, & res parvæ magno venduntur.*

V. Conciliatur etiam novitas à *paradoxo*, ſive cum aliquid inexpectatum, ſive à vulgi opinione remotum profertur. Ut: *ſummæ vindictæ genus eſt injurias ignoviſſe.* Vel de *Aloyſio*: aut *homo eſt ſine carne*, aut *angelus in carne.* Item: *S. Aloyſius magnus pœnitens ſine delictis, magnus martyr ſine tormentis, magnus Sanctus ſine miraculis.* Vel illud Chriſti: *qui amat animam ſuam perdet eam, & qui odit, - - cuſtodit eam* (r). Denique *Bernardini: tempus tantum valet, quantum DEUS.*

VI. Si ducatur à *conjugatis*. Ut: *ſapientis eſt recte ſapere. Filiorum parentibus parere. S. Petrus eſt Eccleſiæ petra. Crudelis miſericordia eſt in Judicibus ſcelerum tangi miſeratione.* Caute tamen hoc loco utendum, ut ante monueram, & amplius porro monebo.

VII.

r) *Joan. 12. v. 25.*

VII. Si *themata* ſint *allegorica*, aut *translata:* tria tamen hic notanda: 1. Ne *allegoria* (ut jam dixeram) nimium ſit *vilis*, & *putida*. 2. Ut rebus dicendis ſit *accomodata*. 3. Ut ſit è verbis *Evangelii*, vel ſaltem ex aliquo *Scripturæ* loco petita. Ita eleganter luſerat Orator ille, qui è *textu* Evangelii: *ecce ego mitto vos, ſicut oves inter lupos*, S. *Ignatium*, vel potius inſtitutam ab eo *Societatem*, probabat eſſe: *Ovem Chriſti inter lupos miſſam*, id eſt *odiis infidelium*, poſtea *Hæreticorum*, denique *malorum Catholicorum impugnatam*. Aut ſi è verbis Chriſti: *jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde*, diceres: *matrimonium eſſe jugum, quod manſuetudine viri erga uxorem redditur ſuave: eſſe onus, quod humilitate uxoris erga virum redditur leve.*

VIII. Cum thema Concionis accomodatum fuerit *circumſtantiis temporum*, aut *rerum* tunc *accidentium*. Ita *P. Ignatius Chiaberge*, cum anno ſæculari MDCC. anniverſaria Pontificis memoria ſolenni laudatione ageretur, *Gregorium XIII.* ob procuratam utriusque Reipublicæ felicitatem pluribus ſeculis duraturam *ſæculorum felicitatem* probabat. Ita tu ageres, ſi tempore publicæ ſupplicationis ob *peſtem* imminentem, vel depulſam, *peccatum animi peſtem vocares, quam DEUS plectit peſte corporis; pœnitentiam autem remedium appellares, quod depulſa animi peſte depellit etiam peſtem corporis*. Vel tempore annuæ

gratiarum actionis ob liberatam à Turcis hostibus Urbem *Hungariæ* aliquam, *ut Budam*, aut *Jaurinum*, in verba: *ecco duo gladii*, duplicem DEI gladium explicares: 1. *Gladium Divinæ justitiæ, quo DEUS Ungariam Turcicæ tyrannidi justissime subjecit.* 2. *Gladium misericordiæ, quo DEUS misericors Ungariam è Turcica tyrannide clementissime eripuit.* Vel denique occasione luis peccorum, aut siccitatis agrorum exponeres è Sacris literis causas, ob quas DEUS lue animalium, aut siccitate populum Israëlis punierat.

IX. Cum à *nomine*, vel *titulo*, aut *statu*, & *conditione*, vel ab *insignibus* alicujus sumitur *thema* Orationis. Liceat singula exemplis illustrare: 1. A Nomine, si *Beatum Calasantium* Scholarum Piarum Conditorem vere Josephum *à Matre DEI* dictum probares: 1. *Josephum, quia recta parvulorum institutione Christi Pater erat.* 2. A Matre DEI, *quia recta, parvulorum institutione Christi Mater erat: isthic genuit, illic nutrivit.* 2. *A Titulo.* Si Divum *Antonium Patavinum* Sanctum ostenderes, quo nomine velut per *antonomasiam* tota *Italia* appellari solet: 1. *Quia talem communi voce statim à morte populus proclamavit.* 2. *Quia Ecclesia suo suffragio altero statim post obitum anno agnovit.* 3. *Quia Deus divinitus Ulissipone Sanctum dici approbavit.* 3. A Titulo simul, & insignibus, ut si *S. Stephanum* dicas: Regem esse Apostolicum à Sylvestro Papa Corona, & Cruce insignitum. 1. *Corona, ut*

esset

esset Rex. 2. *Cruce, ut esset Apostolicus.* 4. A Statu & Conditione. Ut si *Divum Ladislaum Hungariæ Regem ostenderes Magnum Militem.* 2. *Magnum Regem.* 3. *Magnum Apostolum.* Vel 1. *Magnum Sanctum, quia fuit magnus Rex.* 2. *Magnum Regem, quia fuit magnus Sanctus.*

X. Si thema sumatur ex *inscriptionibus.* Sic *Josephus Ignatius Claus* in suo *Spicilegio* panegyrim adornavit Divo *Francisco Seraphico* è verbis à *Gregorio Papa IX.* Sancti *epitaphio* inscriptis: Divus Franciscus *ante obitum mortuus, post obitum vivus.* Idem præstaret, qui alia ejusdem epitaphii verba literis primis expressa V. S. C. A. in argumentum laudationis usurparet, ut *S. Franciscus: Vir Seraphicus, Cathol cus, Apostolicus.* Vel ex eodem epitaphio diceret: Virum *celsa humilitate conspicuum, Christiani Orbis fulgimentum, Ecclesiæ reparatorem.*

Modi Proprii.

XI. Magnam quoque Sacræ Orationi parit elegantiam, cum themata promuntur ex propriis Sacræ Eloquentiæ locis. Ac primum ex ipso *Evangelii*, vel *Scripturæ textu*, quod dupliciter fieri potest. 1. Cum ipsa verba retinentur. Ut: *date, & dabitur vobis*, primum, *date*: postea, *dabitur vobis. Vigilate, & Orate, ne intretis in tentationem*, duo tentationum præsidia: primum *vigilate*; deinde, *orate. Quinque erant fatuæ, & quinque pru-*

PARS I. CAPUT. I ARTICUL. III §. III.

prudentes. S. *Catharina* Virgo fatua, & prudens: *fatua coram mundo; prudens coram DEO.* Vel (*s*) *cujus eſt hæc imago, & ſuperſcriptio? dicunt ei Cæſaris:- reddite ergo, quæ ſunt Cæſaris Cæſari; & DEI DEO.* Homo Chriſtianus tenetur reddere animam DEO; *quia in anima hominis eſt imago DEI, & in anima Chriſtiani eſt ſuperſcriptio DEI.* 2. Cum verborum ſenſus tantum retinetur, & eruitur thema, cui fundamentum verba præbuerunt, ut ex illo: *Quid hic ſtatis tota die otioſi? Qui ſtat in otio, non diu ſtabit in virtute.* Item ex illo (*t*): *Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire; talium enim eſt regnum Cœlorum:* diceres in ſenſu tropologico: Parentes ſinere debere, & non prohibere rectam ſuorum parvulorum inſtitutionem. 1. Sinere, *quia recta parvulorum inſtitutione multi hominum ſalvantur.* 2. Non prohibere, *quia neglecta parvulorum inſtitutione multi hominum damnantur.*

XII. Cum è duobus in eundem diem concurrentibus Evangeliis eruitur thema. Ut ſi feſto *Ignatii Dominica X. poſt Pentecoſten* accidente, ex Evangelio feſti textum ſumeres: *deſignavit Dominus & alios ſeptuaginta duos, & miſit illos -- in omnem Civitatem* &c. Alium vero ex Dominica promeres: *duo homines aſcenderunt in templum, ut orarent: Phariſæus unus, alter Publicanus*, diceres Sanctum *Ignatium* ex ſeptuaginta duobus Chriſti Diſcipulis eſſe unum, quem Dominus miſit in omnem

s) *Matth.* 22. *v.* 20. t) *Matth.* 19. *v.* 14.

omnem Civitatem ad duplex hominum genus. 1. Ad Publicanos, *id eſt peccatores, ut eos ad pœnitentiam invitaret.* 2. Ad Phariſæos, ſive Sectarios, *ut ſuperbam eorum contumaciam confringeret.* PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. II. § III.

XIII. Cum duplici habendæ Concionis occaſione deligitur thema utrique valiturum. Ita egerat Orator ille, qui ſolenni primo ingreſſu in Templum quoddam Societatis noſtræ feſto *Ignatii* habito: *Divum Ignatium Templi DEI Architectum* probabat: *quia multa DEO templa exſtruxit; multa Diaboli deſtruxit.* Vel ſi religioſa Votorum nuncupatione in diem Dedicationis incidente diceres: *votorum nuncupationem eſſe ſpiritualem Vivi Templi dedicationem.*

XIV. Magnum pondus, & ornamentum addit themati cum ipſa Patrum, vel Sanctorum Virorum verba uſurpantur. Ut de Virginitate dicturus adhiberes verba S. Ambroſii: *major eſt victoria Virginum; quam Angelorum: Angeli ſine carne vincunt; Virgines in carne triumphant.* Vel S. Chryſologi: *angelicam gloriam aquirere majus eſt, quam habere: eſſe angelum felicitatis eſt; Virginem eſſe virtutis.* Aut ſi de pretio temporis peroraturus acciperes verba S. Bernardini Senenſis: *Vide: temporis pretioſitatem, modico tempore poteſt homo lucrari veniam, gratiam, gloriam.* Hæc autem eo erunt elegantiora, quo aſſumpto Evangelii, vel Scripturæ textui fuerint conformiora, ut *S. Bonaventuræ* in verba: diliges

Domi-

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. II. § III.

Dominum DEUM tuum ex toto corde &c. *Ad perfectum modum diligendi DEUM requiritur, quod referamus in ipsum omnes cogitationes, omnes affectiones, omnes operationes.* Vel si Dominica I. Adventus in verba: *tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, & majestate*, adhibeas dictum *S. Antonii* Patavini: *ista potestas erit quoad damnandos, majestas quoad salvandos.*

XV. Cum Ecclesiæ verba ex divino officio, vel Pontificum dicta, aut ipsa Sanctorum apophtegmata in materiam Concionis deliguntur. 1. Ecclesiæ. Ut si *S. Stephanum* Hungariæ Regem ex Oratione divini officii probares fuisse Regem Apostolicum; quia 1. *Fuit propagator Ecclesiæ in terris.* 2. *Est propugnator Ecclesiæ in Cœlis, ut olim fuerat in terris.* 2. Pontificum. Ut si Divum *Aloysium* cum *Benedicto XIII.* Juventutis exemplar, & Patronum diceres, *ut ejus patrocinio, & innocentiæ exemplo innocentes conserventur; corrupti vero ejus patrocinio, & pœnitentiæ exemplo ad frugem revocentur.* 3 Sanctorum apophtegmata, ut *S. Theresiæ: nihil quæro, nisi DEUM, nec quidquam volo, aut ago, nisi propter DEUM.*

XVI. Cum è ritibus, vel Cærimoniis Ecclesiæ desumitur thema Concionis. Ut si feria IV. Cinerum diceres: *aspersus capiti Cinis duplicem excitat homini memoriam, primum, ut humiliter recordemur, unde orti sumus: deinde ut humiliter cogitemus, quorsum revertemur. Mente*

mento homo quia pulvis es, & in pulverem reverteris, inquit Ecclesia.

XVII. Cum ex iconibus Sanctorum, quibus communiter præcipuæ eorum virtutes, aut facta illustriora exprimuntur, thema depromis: ut si ex imaginibus Sanctorum *Petri*, *& Pauli* Apostolorum, quorum ille cum clavibus; iste cum gladio pingi solet, diceres: *Petrum, & Paulum esse duos Ecclesiæ Principes, quoniam illi datæ sint claves Ecclesiæ; huic vero datus sit gladius (v) Ecclesiæ.* Vel si ex imagine Sancti *Joannis Nepomuceni* admoto ori digito silentium significantis laudares: *S. Joannem à silentio ob res in tribunali pœnitentiæ sancte custoditas*; contra *silentium hominum arguere ob res in tribunali pœnitentiæ sacrilege celatas.* Aut si ex icone Divi *Dominici* facem à catulo gestatam in laudis argumentum ita verteres: *S. Dominicus fuit fax Ecclesiæ, quæ restaurata Verbi Divini prædicatione orbem terrarum ex ignorantiæ tenebris ad lumen veritatis; ex scelerum caligine ad lucem Sanctitatis revocavit.*

XVIII. Cum thema conformatum fuerit circumstantiis Templi, aut festi. Ita fecerat Orator ille, qui festo tituli templi Spiritui Sancto dicati assumpto textu: *templi DEI*

v) *Hic* gladii *nomine intellige* Verbum DEI, *de quo ad Ephes 6. v. 17 dicitur*: galeam salutis sumite, & gladium Spiritus, quod est Verbum DEI. *Licet hoc creditum sit omnibus Apostolis, principe tamen loco commissum est Paulo, tanquam gentium omnium Apostolo.*

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. II. § III.

DEI estis vos, & Spiritus DEI habitat in vobis, hoc thema pertractavit: *homo justus est Templum inhabitantis Spiritus Sancti, quod peccatis profanatur, pœnitentia autem DEO reconciliatur.* Alius in Templo Divinissimæ Trinitati consecrato B. Virginem immaculate conceptam inde asserebat: *quia est filia Patris, quia Mater filii, quia Sponsa Spiritus Sancti, quia denique Templum est Sanctissimæ Trinitatis.*

XIX. Cum à certis Sanctorum actis, scriptis, libris &c. themata Orationis accipiuntur. Ut si Sanctum *Ignatium* à libello exercitiorum commendares. Vel inter pueros, cum esset Vir, Grammaticæ studentem, exhiberes. Aut denique *S. Augustinum* libris Confessionum, sua peccata toti mundi detegentem, proponeres, *indoctis in exemplum vere pœnitentis*; libris autem retractationum errores suos revocantem dares, *doctis in exemplum veræ humilitatis.*

ARTICULUS III.

DE PARTITIONE SACRA.

PArtitio est *Orationis*, vel potius *propositionis*, sive *thematis* certas in partes distributio. Hujus olim Sacros apud Oratores nullus, vel rarus (*r*) admodum usus erat, saltem

r) *Hieronymus tamen laudat Paulinum (epist. inter sectas 59 ad Paulinum) ab operis sui partitione*: Librum tuum, quem pro Theodosio Principe prudenter, ornateque compositum transmisisti, libenter legi, & præ-

ſaltem eo, quo nunc adhibetur, modo; at poſtquam temporum intervallo Eccleſiaſtica Eloquentia à *Gallis* præſertim, ac *Italis* (ut ſæpius ante dixeram) diligentius ceperat perpoliri, ita invaluit, ut nulla jam Concio præclaræ dictionis nomen obtineat ſine *partitione*. Hanc igitur in omni Oratione Sacra cenſeo eſſe adhibendam ob inſignia præcipue illius commoda. Nam 1. Ipſi *Orationi* pulcherrimum parit *ordinem*, ſummam adfert *claritatem*, &, quæ inde conſequitur, *elegantiam*. 2. *Auditori* conciliat *docilitatem*, ut intelligat: quid, quave ratione dicendum ſit? levat *audiendi faſtidium;* cum videat quantum ſit exactum, quid ſuperſit? Adjuvat *memoriam*, ut facile reminiſcatur, quid primum fuerit, quid alterum? 3. *Oratori* miram præbet tam *conſtruendæ*, quam è *memoria dicendæ* Orationis *facilitatem*: figit *terminos*, ne ultra, citraque divagetur: ſervit ad *moderandam* ſingularum partium molem ad evitandas faſtidioſas *iterationes*, utque omnia ad unum, eundemque *ſcopum* referantur. Hujus ergo Sacræ partitionis primum *dotes*, poſtea *fontes*, demum *elegantiæ modos* Tyronibus aperiam.

cipue mihi in eo ſubdiviſio placuit: cumque in primis partibus vincas alios, in penultimis te ipſum ſuperas." Felix Theodoſius qui à tali Chriſti Oratore defenditur! *Eadem epiſtola vituperat Arnobium ob neglectam partitionem:* Arnobius inæqualis, & nimius eſt, & abſque operis ſui partitione confuſus.

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. III. § I.

§ I.

Dotes Partitionis Sacræ.

I. *Partitio* sit *plana*, & *naturalis*, id est: non contorta nec ad ingenii ostentationem potius, quam ad distinctionem argumenti aliunde longius accersita; sed sit obvia quasi, & simplex, rebus ipsis insita, & in causæ visceribus contenta. Dupliciter autem in iis contineri potest: 1. *Aperte:* cum propositio eadem fuerit cum divisione, quod multis familiare est Oratoribus, ut: *Viri Apostolici est multa pro DEO agere, multa pati:* primum *agere*, postea *pati*. 2. *Tacite:* ut *prospera fortuna inducit oblivionem* 1. *DEI*, 2. *proximi*, 3. *nostri ipsius. Homo nullam in se habet gloriandi materiam: non in dotibus naturæ, non in donis gratiæ, non in operibus suis.* Vide: singula harum partitionum membra quam sint plana, atque ex ipsis (ut dixeram) causæ visceribus eruta.

II. *Partitio* sit *plena*, & *adæquata*, hoc est: ita primarias, & principales argumenti partes complectatur, ut nec plus, nec minus dicat, quam propositio, quæ dividitur, aperte, aut tacite contineat, vel ad plenam illius explicationem deposcatur. Dixi primum: *partes primarias, & principales complectatur:* nam si in membra minus generica, & universalia facta fuerit divisio, vix poterit sine adjumento extranei, & alieni argumenti thema debite pertractari; præsertim in Panegyricis Sanctorum. Quare partitio sem-

per

per ſit in membra principaliora, & generaliora, quæ uberem propriæ amplificationi locum præſtent. Dixi 2. *Nec plus, nec minus dicat;* ſecus partitio non eſſet propoſitionis ſuas in partes debita diſtributio.

III. Partitio habeat *membra invicem oppoſita, aut relata, vel diſtincta;* ne unum altero includatur. Sic perperam divideret, qui *jejunium* diceret *utile, ac ſanum:* nam utilitas ſanitatem complecti videtur; niſi quapiam adjectione varietur ut: *jejunium eſt utile animæ, ſanum corpori.* Similiter erraret, qui membra inter ſe diſparata in partitionem adhiberet. Quare capita diviſionis ita ſint diſtincta, & diverſa, ut tamen inter ſe ſemper ſint connexa: id eſt, ab ejusdem argumenti ſubjecto, aut prædicato, vel utriusque affectionibus, totidem veluti de fontibus, promanent, & eo tanquam ad ſcopum reduci queant. Ut in hac partitione: *recte agendo neminem timueris*: *non DEUM, non Dæmonem, non hominem*; licet *DEUS, Dæmon, homo* perſonæ ſint diverſiſſimæ, inter ſe tamen in prædicato: *neminem timueris*, ſunt convenientes.

IV. Partitio ſit *clara*, & *brevis*. Quid enim abſurdius eſſe poteſt, quam ea obſcurare, quæ cæteroquin ad Orationis claritatem ſunt inventa? ſolent quidem, *Galli* præcipue Oratores, majoris ornatus gratia partitionis argumentum aliis, atque aliis (clarioribus ſemper tamen) formulis quaſi

per incrementum explicare, ultimum tamen redigunt ad verba, quam possunt maxime, perspicua, distincta, & pauciſſima, ut unusquisque, rudior etiam auditor, statim eam percipere queat. Sit exemplum ex Concione Dominicæ II. Adventus *Patris Bourdaloue*: *Quod ut perficiam* (inquit ille) *infelicem eum esse affero, qui scandali causas aliis præbet, hoc primum. Bis infelicem, qui scandali causas præbet, cum peculiaris ratio postulat, ut aliis lumen præferat ad virtutem, hoc alterum erit Concionis nostræ caput.* En quam perspicue, ac distincte. Si autem quæsieris: quot membris constare debeat partitio? ajo: duobus fere, aut tribus finiatur; ut sine fastidio auditorum intra horæ tempus, Oratoribus plerumque concedi solitum, commode pertractari queat.

V. Partitio sit *ordinata*, ideſt: ea membra reliquis præmittantur, quæ natura, vel ordine præcedunt, aut à quibus cætera fluunt, vel inde facilius intelligi queunt. Aut si per incrementum struitur Oratio (quod elegantissimum est) primum firma, alterum firmiora, postremum firmissima locum occupent. Ut: *bona hujus mundi aquiruntur cum labore, possidentur cum solicitudine, amittuntur cum dolore.* Denique partitio sit *fidelis*, hoc est: ut proposito ordini fideliter insistat, nullum membrum prætereat, vel commutet; minus, ut alia longe, quam receperit, decursu Orationis tractet.

§ II.

§. II.

Fontes Partitionis Sacræ.

QUibus de fontibus petendæ ſint partitiones Sacræ, complures jam ante indicavi; cum agerem de ratione Sacri thematis inveniendi, ac elevandi: ubi contra, ac loci ordo poſtulaſſet, inventis propoſitionibus ſuas continuo partitiones ſubjeci tyronum gratia; ut plurium exempla haberent, neve eadem iterum alibi repeti deberent. At quoniam plures adhuc ſuperſint, hoc eos loco referam: primum *utrique Eloquentiæ communes*, poſtea *Sacræ proprios*.

Fontes Communes.

I. A viſceribus cauſæ. Cum partitio ducitur à ſubjecto, vel prædicato, vel ab utriusque affectionibus, quæ Orationis thema, ſive propoſitionem, cauſæ nomine à veteribus compellatam, quaſi viſcera corpus, conſtituunt. Illuſtremus exemplis. I. *A diviſione ſubjecti*: ut: Bonus Chriſtianus præ cæteris eſt amandus; 1. *Quia eſt filius DEI.* 2. *Quia eſt membrum Chriſti.* 3. *Quia eſt templum Spiritus Sancti.* II. *A diviſione prædicati.* Ut: religioſa obedientia eſt optima ad Cœlum via; 1. Quia eſt *via ſecuriſſima.* 2. *Via facillima.* 3. *Via breviſſima.* III. *Ab affectionibus utriusque.* Ut: proximi ſunt vero amore diligendi, ideſt: *amore gratuito.* 2. *Amore conſtanti.* 3. *Amore univerſali.* Item: *Superioribus præſtanda eſt obedientia perfecta*, ideſt: 1.

cum perfecta operis executione. 2. *Cum perfecta voluntatis ſubmiſſione.* 3. *Cum perfecta judicii conformatione.* Hæc autem à Viſceribus cauſæ partitio fit cum prædicatum, aut ſubjectum thematis, vel utriusque affectiones examinantur per locos Oratorios, ut per definitiones, præſertim conglobatas per partium enumerationem, cauſas, effecta, contraria, adjuncta y) &c. Unde ſit

II. A Definitionibus præſertim conglobatis per affirmationem: ut Orator quidam *Claudiopoli* in publica ſupplicatione feſto Inventionis Sanctæ Crucis adverſus locuſtas inſtituta: locuſtæ ſunt ira DEI, ſunt flagellum DEI, ſunt exercitus DEI. 1. *Ira DEI, quam ſedat Crux Chriſti.* 2. *Flagellum DEI, quod avertit Crux Chriſti.* 3. *Exercitus DEI, quem vincit Crux Chriſti.* II. Per negationem ſimul, & affirmationem: reverenter agendum in Templis. 1. *Quia templum non eſt forum licentiæ.* 2. *Sed eſt Domus DEI.*

III. Ab enumeratione partium, cum Orator totum aliquod ſuas in partes diſtribuit. Hic fons latiſſime patet: poteſt enim diſtributio totius fieri vel in partes ſubſtantiales, aut integrales, vel morales, aut in ſpecificas, vel ſpeciei in individua, aut naturæ in proprietates, actionum in modos (z). Sit exemplum totius integralis in illud: *ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt:* extre-

y) *Vide hujus capitis Art. IV. § 2.* z) *Vide hujus libri Cap 2. Art. 3. §. 1. num. 1.*

extrema unctio prodeſt homini ægro, 1. *Ut bene habeat in corpore.* 2. *Ut bene habeat in anima.* Item Dominica IV. Adventus: *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* 1. *Fructus veræ contritionis.* 2. *Fructus ſerii propoſiti.* 3. *Fructus ſinceræ confeſſionis.*

IV. A cauſis, & effectis, cum rei alicujus variæ cauſæ enumerantur: ut efficiens, materialis, formalis, & finalis. v. g. *Homo DEO ſervire debet, quia* 1. *Conditus eſt à DEO, tanquam à primo principio.* 2. *Quia conditus eſt propter DEUM, tanquam ob finem ultimum.* Item: Homo non ſe humiliter admodum abjiciat; ſed nec ſuperbius efferat. 1. *Non abjiciat; quia conditus eſt ad imaginem DEI.* 2. *Non efferat; quia creatus eſt ex limo terræ.* Vel cum ejusdem cauſæ diverſi effectus recenſentur: ut jejunium eſt ſalutare: nam 1. *Mentem elevat.* 2. *Vitia comprimit.* 3. *Virtutem auget.*

V. A Genere, & Specie. 1. *A Genere,* ut ſi Heroem Chriſtianum laudares à triplici genere virtutis, prudentiæ, fortitudinis, ac religionis. 1. *Prudentiæ, ut Heroica agere poſſit.* 2. *Fortitudinis, ut velit.* 3. *Religionis, ut re ipſa agat.* Nam ſi careat Religione, nihil Heroe Chriſtiano dignum aget ſceleribus aſuetus. Si prudentia, nihil poterit inconſultus. Si fortitudine, nihil volet ad ignaviam comparatus. 2. *A Speciebus generi ſubjectis*: ut ſi quempiam à duplici ſpecie *miſericordiæ* commendares: *Spirituali* (ut a-

junt) *& Corporali.* Spirituali, dum ignorantes fidei rebus imbuit, in periculo conſtitutos à peccandi occaſionibus abduxit, peccatores ad pœnitentiam revocavit. Corporali; dum eſurientes pavit, peregrinos hoſpitio recepit, nudos cooperuit, captivos inviſit, mortuos ſepelivit.

VII. Ab Oppoſitis. 1. *Ab adverſis*: in verba: *Dic, ut ſedeant hi duo filii mei unus ad dexteram tuam & unus ad ſiniſtram in regno tuo.* 1. *Amor ordinatus parentum facit, ut multi filiorum ſedeant à dextris.* 2. *Amor inordinatus parentum efficit, ut multi filiorum ſient à ſiniſtris.* In Chriſti incarnatione *ſumma eſt DEI humilitas; cum DEUS factus eſt homo: & ſumma hominis dignitas; cum homo factus eſt DEUS.* 2. *A Privantibus:* frequens Euchariſtiæ uſus facit hominem *mori cum Chriſto*, & *vivere in Chriſto.* 3. *A Relatis*: mors res eſt ſolatii plena, quia 1. *Finis eſt hujus vitæ miſeriarum.* 2. *Eſt initium cœleſtium deliciarum.* In tribunali pœnitentiæ tenetur: 1. *Sacerdos, ut conſcientiæ judex, pœnitentem tanquam reum interrogare*: 2. *Pœnitens, ut reus, tenetur Sacerdoti, tanquam conſcientiæ judici, candide reſpondere.* 4. A Negantibus: *felicem eſſe hac in vita eſt ſumma infelicitas; infelicem autem eſſe eſt ſumma felicitas.* Item: *multa, quæ in hoc mundo videntur eſſe bona, non ſunt vera bona: & multa, quæ videntur non eſſe bona, ſunt vere bona,*

VIII. Ab Adjunctis, qui fons eſt partiendi omnium locupletiſſimus. Sunt autem adjun-

adjuncta alia personarum, alia actionis, sive rerum. Longum foret utrorumque exempla copiosiora adferre; sint tamen aliqua ab adjunctis personarum: si Divi *Aloysii* modestiam laudares *ab habitu corporis*, ut à modestia *oculorum*, à modestia *linguæ*, à modestia *actionum*. 2. *Ab animi natura*. Si Dominica Quinquagesimæ in sententiam Evangelicam: *Cæcus quidam sedebat secus viam mendicans*, diceres: hominem luxuriosum esse Cœcum quemdam mendicum: *Cæcum intellectu*; nam animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus DEI: *mendicum voluntate;* uxorem duxi, & ideo non possum venire. 3. *Ab ætate, & sexu*. S. *Joannes Baptista* magnus *in infantia*, magnus *in adolescentia*, magnus *in ætate virili*. Sancta *Agnes* in subeundo fortiter martyrio fuit miraculum *sexus*, prodigium *ætatis*. 4. A virtutibus in verba Pauli: *Sobrie, juste, ac pie vivamus in hoc sæculo*, diceres: hominem Christianum debere esse sobrium, justum, ac pium. *Sobrium erga se*: *justum erga proximum: pium erga DEUM*. 5. *A muniis*: Magnus *Regis Minister in aula*, magnus *DEI minister in Ecclesia*. 6. *Ab officiis*. Confessarius in tribunali pœnitentiæ est Judex, est Medicus, est Doctor. 1. *Judex*, *ut reum pœnitentem judicet*. 2. *Est Medicus*, *ut ægrum pœnitentem sanet*. 3. *Est Doctor*, *ut rudem pœnitentem doceat*. 7. *A statu vitæ:* ut Diva *Elisabeth* fuit Sancta *Virgo*, Sanctior *Conjux*, Sanctissima *Vidua*. 8. A *Conditione*. Ut:

humilitas est virtus *ignobilibus propria*; *nobilibus autem summe digna.*

IX. Ab adjunctis rerum. Sit tibi thema pro Concione tractandum: *proximus est diligendus*, examina illud per circumstantias rerum: *quis*, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*, invenies uberrimam partitionum materiam. 1. *Quis?* proximus: bonus, malus. Amicus, inimicus. Dives, pauper. Notus, ignotus. Agnatus, extraneus. Gentilis, Judæus, Christianus. Hæreticus, Catholicus. 2. *Quid?* diligendus: dilectione interna, externa. Optando bonum, avertendo malum. Æstimando, honorando, sublevando, defendendo. 3. *Ubi?* absens, præsens. Domi suæ, domi alienæ, domi tuæ. 4. *Cur?* propter DEUM; quia est creatura DEI, imago DEI, filius DEI. Quia natura dictat, DEUS præcipit. &c. 5. *Quibus auxiliis?* consiliis juvando, eleemosynis succurrendo. Ægrum invisendo, nudum vestiendo, rudem instruendo. &c. 6. *Quomodo?* amore gratuito, constanti, universali. 7. *Quando?* semper, tam in prospera, quam in adversa fortuna. Hoc modo examinare poteris reliqua etiam tuarum Concionum themata; imo ipsas etiam Evangelicas Sententias, ut alibi dicemus.

X. Ab antecedentibus, & consequentibus. Ut: mors peccatorum pessima: 1. *Recordatione præteritorum.* 2. *Intuitu præsentium.* 3. *Metu futurorum.* Extremum judicii diem terri-

terribilem reddent: 1. *Res, quæ eam antecedent.* 2. *Res, quæ in ea accident.* 3. *Res, quæ eam consequentur.* Vel à proprietatibus rerum: ut *pœnæ inferni multitudine sunt innumerabiles, atrocitate intolerabiles, diuturnitate æternæ.* Denique à variis argumentis, sive locis communibus. Ut honesto, bono, malo, utili, noxio, jucundo, necessario, possibili, impossibili &c. Ut: *Præcepta Divina* 1. *Sunt servatu possibilia.* 2. *Nec ita, ut homines putant, difficilia.* 3. *Ad salutem consequendam necessaria.*

Fontes Proprii.

XI. A contextu, & rebus Evangelii in certa capita distributi. Ut si ex Evangelica filii prodigi parabola in argumentum Concionis acciperes: 1. *Discessum è domo paterna.* 2. *Commorationem extra domum paternam.* 3. *Reditum in domum paternam.* Vel Dominica I. Quadragesimæ explicares: 1. *Modum, quo Dæmon Christum tentavit.* 2. *Modum quo Christus Dæmonem devicit.* Aut Dominica II. post Epiphaniam diceres: religiosam votorum nuncupationem esse mysticas Canæ nuptias, in quibus *vinum non habent* exponeres denotare *paupertatem. Erat ibi Mater JESU*, significare *castitatem. Quodcunque dixerit vobis, facite*, indicare *obedientiam.*

XII. Ex verbis Sententiæ Evangelicæ partitionem aperte continentis. Ut Dominica XI. post Pentecosten: *adducunt ei surdum, & mu-*

& mutum, diceres: *homo Chriſtianus ad audiendas alienæ famæ obtrectationes ſit ſurdus, ad vulgandas autem ſit mutus.* Item Feſto Pentecoſtes: *ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus:* Spiritus Sanctus *non venit, niſi ad cor purum.* 2. *Non manet, niſi in corde puro.* Vel Dominica XIX. poſt Pentecoſten: *multi vocati, pauci vero electi.* 1. *Multi vocati* ſpem facit, ut quantuscunque ſis peccator, de ſalute non deſperes. 2. *Pauci electi* timorem incutit, ut quantuscunque ſis Sanctus, de ſalute non præſidas.

XIII. Ex verbis Sententiæ Evangelicæ partitionem occulte complectentis. Ita *Ludovicus Bourdalove* feſto omnium Sanctorum ex textu Evangelico: *ecce enim merces veſtra copioſa eſt in cœlis*, triplicem de cœleſti mercede eruit partitionem: 1. Ex verbis: *ecce merces*, ait Sanctorum mercedem eſſe *paratam, & certam.* 2. Ex verbis: *eſt copioſa*, Sanctorum mercedem *eſſe amplam.* 3. Ex verbis *eſt in Cœlis* Sanctorum mercedem *eſſe æternam.*

XIV. A perſonis in Sententia Evangelica memoratis. Sic Dominica II. poſt Epiphaniam in textu Evangelico: *Nuptiæ factæ ſunt in Cana Galilææ erat Mater JESU ibi; vocatus eſt autem & JESUS, & Diſcipuli ejus ad nuptias*, perſonæ ſunt: Maria, Jesus, Diſcipuli. A quibus ita duci partitio poteſt: ad nuptias feliciter ineundas vocanda eſt Maria, Jesus, & Diſcipuli. 1. *Maria in patroci-*

trocinium. 2. *JESUS in auxilium.* 3. *Discipuli, ideſt ſancti, & graves Viri in conſilium.*

XV. Ex verbis Sententiæ Evangelicæ per adjuncta rerum, *quis*, *quid*, *ubi*, *cur* &c. examinatis. Ut ſi Dominica XII. poſt Pentecoſten de Chriſtiana dilectione dicturus verba Evangelica: *& proximum tuum ſicut te ipſum*, diſcuteres per circumſtantias. 1. Quid? *dilges.* En! *actum dilectionis.* 2. Quem? *proximum.* En! *objectum dilectionis.* 3. Quomodo? *ſicut te ipſum.* En! *modum dilectionis.* Item: Pater noſter, qui es in cœlis. 1. *Cur dicitur Pater; non autem DEUS?* *Cur dicitur noſter; non autem meus?* 3. *Cur dicitur in Cœlis, non autem, qui es ubique?*

XVI. A diverſo ſenſu, quem aſſumpta Evangelii, aut Scripturæ ſententia habere poteſt, ut literali, morali, allegorico, anagogico. Ut ſi Dominica Quinquageſimæ in verba: *Domine, ut videam*, diceres de triplici cœcitate: 1. In ſenſu morali *de cœcitate peccatorum in rebus gratiæ.* 2. In ſenſu allegorico *de cœcitate Hæreticorum in rebus fidei.* 3. In ſenſu anagogico *de Cœcitate Damnatorum in inferno.* At modus hic (ut recte obſervat (z) *Neumayrus*) licet Oratori ſit facilis, auditori jucundus, animabus non inutilis; illud tamen incommodi habet, quod perſæpe vagus ſit, nec ſcopo uni intentus. Plura hujus fontis exempla reperies apud *Fabrum.*

XVII.

a) *In Viro Apoſt. p. 3. C. 1. Art. 1. §. 4.*

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. III. § II.

XVII. Ab uno ex prædictis sensibus; sed multiplici, id est: cum Sententiam Evangelicam explicares secundum unum equidem, ut literalem, aut moralem, vel allegoricum, sed multiplicem sensum ad diversa morum, vel fidei capita spectantem, quem ei Sancti Ecclesiæ Patres, vel Scripturæ interpretes attribuunt. Ut si festo Visitantis Virginis: *exurgens Maria abiit in montana cum festinatione*, in sensu literali triplicem redderes causam, cur Virgo Sanctissima Divam *Elisabeth* invisum ierit: 1. Ex mente Venerabilis *Bedæ*, *ut de Concepto filio Elisabethæ gratularetur*. 2. Ex mente *Origenis*, *ut conceptus filius adhuc in utero sanctificaretur*. 3. Ex mente *Cornelii à Lapide*; *ut gravidæ seni auxiliaretur*.

XVIII. A *lectionibus variantibus*, cum Sententia Evangelica, vel alius Scripturæ quicunque locus in diversis Bibliorum codicibus, ut Hebraicis, Syriacis, Chaldaicis, Græcis, Latinis &c. varie legitur, atque è singulorum sensu partitio ducitur. Ut si illud Sapientiæ Cap. 4. v. 13. *Consummatus in brevi explevit tempora multa*, secundum quadruplicem variantem lectionem attribueres Divo Aloysio: alii enim legunt consecratus, alii immolatus, alii gloria, & honore coronatus, tu diceres *Sanctum*: *Aloysium facto in pueritia Castitatis voto DEO esse consecratum*. 2. *Inita in Societate vita religiosa DEO immolatum*. 3. *Studio religiosæ perfectionis consummatum*. 4. *Obita morte Sanctissima Gloria, & honore coronatum*.

XIX.

XIX. A proprietatibus, vel attributis Sacræ allegoriæ; ſed ejusmodi, quas vel ipſa Scriptura, aut Sancti Eccleſiæ Patres, vel ſaltem Scripturæ interpretes recenſent. Ut ſi Dominica II. poſt Paſcha: *ego ſum paſtor bonus*, Chriſtum verum fuiſſe paſtorem probares à proprietatibus bono paſtori attributis. 1. *Quia oves ſuas ſollicite pavit.* 2. *Errantes reduxit.* 3. *Animam pro ovibus ſuis poſuit.* Idem obſervandum in comparationibus Biblicis v. g. miſerorum cum *Lazaro*, divitum cum *Epulone*, ſuperborum cum *Nabuchodonozore*, vel Sanctorum cum *Moiſe*, *Joſue*, *Gedeone*, vel in alio quocunque Scripturæ exemplo, aut loco (quem *Itali paſſum Scripturiſticum* vocant) pertractando, ut ab eorum attributis in Scriptura memoratis ducatur partitio, eaque dextere, ac diligenter rei comparatæ accomodetur.

XX. Denique partitio formari poteſt ex dictis Sanctorum Patrum, ex verbis Divini Officii, ex Eccleſiæ ritibus, &c. quorum exempla jam aliqua priore Articulo dedimus; ſint tamen aliqua ex Sanctis Patribus. Ut: 1. Ex Hieronymo *Præpoſitum timeas ut Dominum, diligas ut Parentem.* 2. Ex S. Auguſtino in Pſal. 51. *Non eſt magnum inchoare, quod bonum eſt; ſed conſummare hoc ſolum perfectum eſt.* 3. Ex S Gregorio hom. 3. in Evang. *Amor non eſt otioſus: operatur enim magna, ſi eſt; ſi vero operari renuit, amor non eſt.* &c.

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. III. § III.

&c. Reliquorum exempla, cum prius attulerim, brevitatis cauſa prætereo.

§ III.

Elegantiæ Sacrarum Partitionum.

MOdi, qui Sacris partitionibus elegantiam conciliant, multi ſunt iidem cum fontibus elevandi Sacrum thema jam ante relatis. Ne igitur eadem hic repetere cogar, ſolum adferam modos nondum illic memoratos. Pleræque autem hæ partitionum elegantiæ ſumuntur ex figuris Rhetoricis, de quibus uberior alibi dicendi campus erit; ne tamen tyroni deeſſe videar, en aliqua earum exempla!

I. A *Repetitione*: cum partitionum membra ab iisdem verbis incipiunt. Ut Feſto novi anni: *cum conſummati ſunt dies octo*, diligens habenda eſt temporis cura: nam 1. *Tempus eſt pretioſum.* 2. *Tempus eſt breve, ac modicum.* 3. *Tempus eſt irrevocabile.*

II. A *Converſione*: cum membra partitionum eodem verbo terminantur. Ut Dominica VI. poſt Epiphaniam, *Minimum quidem eſt omnibus ſeminibus, cum autem creverit, majus eſt omnibus oleribus, & fit arbor*: peccata venialia frequenter commiſſa: 1. *Diſponunt DEUM ad permittendum mortale.* 2. *Hominem ad committendum mortale.*

III. A *Complexione*: cum membra partitionum ab iisdem verbis incipiunt, ac eodem definunt. Ut Dominica IX. poſt Pentecoſten:

ſten: *Et ingreſſus in templum cœpit ejicere vendentes in illo, & ementes.* Reverenter agendum in templo: 1. Quia templum eſt *locus præſentiæ DEI.* 2. *Eſt locus gloriæ DEI.* 3. *Eſt locus miſericordiæ DEI.*

IV. A *Conduplicatione*: cum idem verbum repetitur vel initio, vel in medio, vel in fine. Ut Feſto OO. SS. *Omnes poſſumus eſſe Sancti; imo Sancti eſſe tenemur.*

V. A *Traductione*: cum variatis caſibus, generibus, modis, temporibus vox eadem repetitur. Ut Diebus Rogationum: *Petite, & dabitur vobis.* Multa petentes ſæpe nihil accipimus. 1. *Quia malo in ſtatu petimus.* 2. *Res malas petimus.* 3. *Male petimus.*

VI. A *Gradatione*: cum ad conſequens verbum non ante deſcenditur, quam præcedens repetatur. Ut Dominica X. poſt Pentecoſten: *Non ſum, ſicut cæteri hominum* vel Feſto Magdalenæ: *Hic ſi eſſet propheta, ſciret utique, quæ, & qualis eſſet mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix eſt*: Nemo, quantuscunque ſit peccator, eſt contemnendus. 1. *Quia forſan nos etiam tales ſumus.* 2. *Si non ſumus, forſitan fuimus.* 3. *Si non fuimus, ſaltem eſſe poſſumus.* Item Dominica IV. poſt Paſcha: *Si enim non abiero, paraclytus non veniet ad vos*: ut Spiritus Sanctus ſit animæ noſtræ paraclytus 1. *Non debemus eum peccatis noſtris contriſtare.* 2. *Si contriſtavimus, debemus eum pœnitentia noſtra conſolari.*

VII. *Ab Incremento*: cum in membris partitionum ſemper aliquid majus, vel minus ſequitur. Ut Dominica XXII. poſt Pentecoſten: *Magiſter ſcimus, quia verax es.* Mendacium eſt vitium: 1. Indignum homine. 2. Indignius Chriſtiano. 3. Indigniſſimum Sacerdote.

VIII. Ab *Adjunctione*: cum plura partitionis membra unicum verbum habent, quod tamen ſingula exigerent, ſi ſeorſim ponerentur. Ut Feſto Converſionis S. Pauli: Converſio Sancti Pauli 1. *Fuit prompta.* 2. *Generoſa.* 3. *Efficax.*

IX. A *Disjunctione*: cum ſingulis partitionum membris peculiare verbum additur; cum tamen uno includi poſſent. Ut Dominica XVII. poſt Pentecoſten: *Diliges proximum tuum, ſicut te ipſum.* Inordinatus ſui amor 1. *Æquitatem corrumpit.* 2. *Proximi charitatem extingvit.* 3. *Religionem profanat.*

X. A *Similiter deſinentibus:* cum membra partitionum deſinunt in verba, nomina, vel adverbia ſimilem exitum ultimarum ſyllabarum habentia. Ut Dominica III. poſt Pentecoſten: *Gaudium erit coram Angelis DEI ſuper uno peccatore pœnitentiam agente.* Pœnitentia magnam Angelis parit lætitiam; quia per illam 1. *Angelorum clientes ab æterno exitio vindicantur.* 2. *Vacuæ Angelorum ſedes reparantur.*

XI. A *Commutatione*: cum partitionis membra inter ſe diſcrepantia ita proferuntur,

tur, ut posterius priori contrarium ex hoc ipso nascatur. Ut Festo Exaltationis: *Cum exaltatus fuero omnia traham ad me ipsum. Crux Christum, & Christus Crucem exaltavit.* Item Dominica XXIII. post Pentecosten: *Domine, filia mea modo defuncta est.* Homo Christianus 1. *Ita vivat, ut semper mori queat.* 2. *Ita moriatur, ut in Cœlo æternum vivat.*

XII. Ab *Antithetis*, idque duplici ratione. 1. Cum in singulis partitionum membris reperitur oppositio. Ut: *Sapientia hujus mundi est stultitia, divitiæ paupertas, honor ignominia.* Item S. Benedictus conjunxit 1. *Solitudinem cum societate.* 2. *Paupertatem cum divitiis.* 3. *Humilitatem cum honoribus.* Aut Dominica XIV. post Pentecosten: *Nemo potest duobus Dominis servire:* Duo Domini sunt DEUS, & mundus. 1. *DEO servire est glorioſum; mundo autem turpe.* 2. *DEO servire est jucundum; mundo autem triste.* 3. *DEO servire est utile; mundo autem exitioſum.* 2. Cum membra membris opponuntur, vel in subjecto, ut: Festo S. Matthiæ Apostoli: *Cecidit sors super Mathiam.* Triplicis generis sors versatur hodie. 1. *Sors optima Matthiæ.* 2. *Sors pessima Judæ.* 3. *Sors dubia nostri.* Vel in prædicato, ut Maria Magdalena fuit: 1. *Magna peccatrix.* 2. *Magna Sancta.* Vel in affectionibus: ut Dominica III. post Epiphaniam: *Ecce leprosus.* Peccatum luxuriæ est lepra, quæ 1. *Facillime contrahitur.* 2. *Difficillime curatur.* 3. *Nusquam plene instauratur.* Vel denique

oppositione utriusque tam prædicati quam subjecti. Ut: remorsum conscientiæ 1. *Gratia DEI excitat.* 2. *Hominis malitia supprimit.*

XIII. A *Paronomasia*: cum membra partitionis constant verbis paulum immutatis, aut deflexis. Quod pluribus modis fit. I. Adjectione literarum, vel syllabarum, ut: actum est de salute adolescentis, quem 1. *Non terrent verba.* 2. *Nec ipsa verbera.* II. Detractione. Ut: *voluptates mundi sunt corruptæ; Cœli autem sunt incorruptæ.* III. Immutatione syllabarum ab uno compositio in aliud transeundo; ut: *mors est egressus ex hac vita.* 2. *Ingressus in alteram vitam.* Denique fit transpositione literarum; sed quemadmodum hujus figuræ rarior usus est apud graves Oratores; ita in Sacris partitionibus vix, aut nunquam adhiberi debet.

XIV. A *Distributione*: cum totum aliquod suas in partes distribuitur; at singulis sua ratio subjungitur. Ut: peccatum libidinis speciali injuria afficit tres Divinas personas. 1. *Patrem*; *quia homo est imago DEI.* 2. *Filium*; *quia est membrum Christi.* 3. *Spiritum Sanctum*; *quia est Templum Spiritus Divini.*

XV. A *Compensatione*: cum aliquid asserimus; at mox aliud æque firmum opponimus. Ut: *nihil anima in nobis est pretiosius; nec tamen ejus pretium æstimamus.* 2. *Nihil anima deberet in nobis esse charius; nec tamen ejus salutem curamus.*

XVI.

XVI. A *Subjectione:* cum singulis partionum membris aliquid subjicimus. Ut Dominica VI. post Epiphaniam: *Erat JESUS ejiciens dæmonium.* Dæmoniacus est figura peccatoris, quem Dæmon facit: 1. *Surdum, ut non audiat.* 2. *Facit Cæcum, ne videat.* 3. *Facit mutum, ne loquatur.* Redditur hæc subjectio elegantior si membris partitionum ipsa Scripturæ verba, unde sumpta est partitio, adjiciantur. Ut: Dominica III. post Epiphaniam. Triplex via cum Centurione accedendi ad JESUM. 1. Est Oratio. *Accessit ad eum centurio rogans eum.* 2. Humilitas. *Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum.* 3. Fides. *Sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus.* Vel si verba Scripturæ præmittantur singulis partitionum membris. Ut si Festo Divi Stephani Proto Martyris sumeres explicanda hæc Evangelii verba: *Jerusalem! Jerusalem! quæ occidis Prophetas, - - quoties volui congregare filios tuos - - & noluisti. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* 1. *Quoties volui.* En numerum gratiarum. 2. *Et noluisti.* En contemptum gratiarum. 3. *Ecce relinquetur domus vestra.* En pœnam impiorum.

XVII. Conciliatur elegantia partitionis *Interpretatione*; cum singula partitionum membra explicamus. Ut Dominica VI. post Epiphaniam: *Tentantes signum de Cœlo quærebant ab eo.* Fides nostra 1. *Sit simplex, ideſt, sine curiositate.* 2. *Sit firma, ideſt, sine dubitatione.* 3. *Sit integra, ideſt, sine exceptione.*

XVIII. Item *Enthymemate :* cum quodlibet partitionis membrum conſtat enthymemate. Ut: *mors eſt certa: igitur ad eam nos præparemus.* 2. *Eſt propinqua; ne igitur præparationem differamus.*

XIX. Cum partitionis membra complectuntur *affirmationem* unius cum *negatione* alterius. Ut: pœnitentia peccatoris ad exemplum Magdalenæ 1. *Sit prompta, ſine ulla temporis dilatione.* 2. *Sit generoſa, ſine ullo ſacrilego pudore.* 3. *Sit conſtans, ſine relapſu.*

XX. Denique elegantior fit partitio, cum *ſubſtantivis adjectiva*, vel *adjectivis ſubſtantiva* adduntur. Ut: ignis inferni 1. *Eſt duratione æternus.* 2. *Acerbitate immenſus.* 3. *Pœnarum varietate infinitus.* Item: eſt prudens in regimine, patiens in adverſitate, moderatus in proſperitate. Vel etiam cum tam adjectivis, quam ſubſtantivis verba adjunguntur. v.g. Prælatus ſit prudens, ut rite regat. 2. Sit probus, ut vitæ exemplo præeat. 3. Sit zeloſus, ut diſciplinam urgeat.

ARTICULUS IV.

DE SUBDIVISIONE SACRA.

SUbdiviſio eſt ipſius Diviſionis ſuas in partes nova iterum diſtributio. Sit hæc *partitio*: Divinus Judex ingentem peccatoribus pariet formidinem. 1. *Ob ſuam potentiam.* 2. *Ob ſuam ſcientiam.* 3. *Ob ſuam juſtitiam.* Subdiviſio I. partis eſt: quia peccator DEI Judicis potentiam 1. *Non poteſt effugere.* 2. *Nec*

ab

ab ea se eximere. 3. *Nec inde appellare.* Subdivisio II. partis est: quia peccator DEI scientiam nequit fallere, 1. *Nec scelus reticendo.* 2. *Nec illud negando.* 3. *Nec excusando.* Subdivisio III. partis est: quia Divina Justitia 1. *Nec metu terretur.* 2. *Nec precibus, aut miseratione flectitur.* 3. *Nec spebus, aut muneribus corrumpitur.* Hæc subdividendi ratio familiarissima est hodiernis, *Gallis* præsertim, ac *Italis* Oratoribus. Ne quid ergo *mea* in *Eloquentia* præteream, adferam primum illius *leges*; postea *fontes*, & aliqua *paradigmata* proponam.

§ I.

Leges Subdivisionis Sacræ.

SUnt, qui *subdividendi* methodum Sacris in Orationibus multum improbant, ob *magnam* illius inveniendæ, à *Tyronibus* præsertim, *difficultatem*: ob *ingentem* inde Orationis *prolixitatem*: & ob *niniam* plerumque Subdivisionibus affectari solitam *artificii curam*, exortumque Sacræ dictionis ab ea *langvorem*. Ast alii ob eximiam, quam Concioni non secus, ac partitio conciliat, *perspicuitatem*, *ordinem*, *elegantiam*, *componendi facilitatem*, *memoriæ adjumentum*, ac cætera ob ejus commoda miris eam laudibus commendant. Mihi vero cum *Amadæo* (*a*) ad varietatem artificii, ac vitandum formæ æquabilis fastidium, non semper videtur usurpanda, certisque

a) *Eloq. Christ. C 4. Art. 4.*

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. IV. §. I.

tisque legibus, totidem quasi cancellis, constringenda. Unde

I. *Subdivisio* (ut ante monueram) non adhibeatur in *Concionibus vulgaribus*, ac *brevibus*, in genere præsertim *Morali*, nisi argumenti natura, & ordo ultro eam offerant, vel thematis intelligendi difficultas, ac sublimitas rudiori Auditori clarius, ac ordinatius exponenda requirat, vel illius dilatandi, & amplificandi ratio deposcat. In *Panegyricis* autem, ubi plerumque ornatius, ac copiosius dicere solemus, vel si doctiorem ad Auditorem, aut typis danda foret concio, tum *Subdivisio* non usurpari solum potest; sed debet.

II. Ne Oratio *subdivisionibus* prolixior evadat, curandum, 1. Ut ejus capita sint quam pauciſſima. 2. Non fusius, quam alia quæcunque argumenta, pertractentur. 3. Ut principali partitione, unde *subdivisiones* nasci solent, una, alterave periodo breviter expedita, confestim ad has, cujuslibet partis initio exponendas, transeatur. Dixi *cujuslibet partis initio*: nec enim illæ continuo ipsi divisioni adjungi debent; sed facto singulas in partes ingressu, sua singulis partibus suppartitio subjiciatur.

III. Ne *subdivisionibus* aberretur à proposito, sint propriæ ipsi argumento, idest, ex natura, & visceribus ipsius *principalis partitionis* erutæ, totidem quasi primæ rationes, ac probationes, sub forma divisionis prolatæ.

tæ. Dixi: *primæ rationes*, quæ alias inferiores contineant. Non igitur ad artis regulas exactæ forent hæ ſubdiviſiones: 1. *Hoc vetus, hoc novum Teſtamentum docet.* 2. *Hoc Græcorum, hoc Latinorum teſtimonia Patrum probant.* 3. *Hoc Scripturæ autoritas, hoc exemplum, hoc ratio ſuadet* &c. iſta enim, hisve ſimilia, haud ita *ſubdiviſionum* ſunt capita, quam earum probationes, ſive argumentorum loca.

IV. *Subdiviſionibas* non langvebit Oratio, ſi earum celetur artificium. Non ergo frigide, ac jejune, Didacticum in morem, proponi debent; ſed elegantibus, iisque occultis tranſitionibus ſunt veſtiendæ, figuris Rhetoricis, & affectibus inſpergendæ, cæterisve Orationum ornamentis, non ſecus, ac alia argumenta, exornandæ.

V. *Subdiviſiones* ſint breves, & elegantes. Si commodum poteſt plerumque nominibus *ſubſtantivis*, aut *adjectivis*, vel *adverbiis*, verbis *activis*, vel *paſſivis* definiendæ, eo fere, quo de partitionum elegantia diximus, modo. v. g. *Oratio noſtra ſæpe non eſt efficax.* Partitio: 1. *Quia ſæpe res alias, quam oporteat, petimus.* 2. *Non eo, quo oportet, modo petimus.* Subdiviſio I. partis: *quia* 1. *Petimus res inutiles.* 2. *Vanas.* 3. *Noxias*, vel ſaltem *non opportunas.* Subdiviſio II. partis: *quia* 1. *Petimus ſine debita animi attentione.* 2. *Sine ſubmiſſione.* 3. *Sine fiducia.* 4. *Non cum perſeverantia.*

§. II.

Fontes, & Paradigmata Sacrarum Subdiviſionum.

FOntes *ſubdiviſionum* iidem ſunt, qui *partitionum*. Unde diligenter mentem advertat Tyro ad allatos jam ante inveniendæ partitionis modos. Petuntur tamen *ſubdiviſiones* potiſſimum ex *viſceribus cauſæ*, ideſt ex ipſius principalis *diviſionis ſubjecto*, *prædicato*, & horum *affectionibus* varie *definitis*, aut ſuas in partes *ſpecificas*, vel *integrantes*, aut *ſubſtantiales*, vel *morales* diſtributis. Item: ſi eorum *cauſæ*, *effecta*, *proprietates* enumerentur. Vel per *adjuncta* rerum *quis*, *quid*, *ubi* &c. examinentur. Vel denique varia *intrinſeca* eorum *argumenta* adferantur. Res clarior reddetur *paradigmatis*.

I. *Paradigma*. A Subdiviſione *ſubjecti* per *definitiones* varias. Diviſio: *Mors juſtorum pretioſa*; *peccatorum peſſima*. Subdiviſio I. partis: *quia* 1. *Mors juſtorum eſt finis omnium, quibus premuntur, hujus vitæ miſeriarum.* 2. *Eſt initium Cœleſtium, quibus æternum perfruentur, deliciarum.* Subdiviſio II. partis: *quia* 1. *Mors peccatorum eſt finis omnium, quibus indulgent, hujus mundi voluptatum.* 2. *Eſt initium æternarum, quas patientur, alterius vitæ calamitatum.*

II. *Paradigma*. A Subdiviſione *prædicati* rurſum per varias *definitiones*. Diviſio: *Luxus veſtium eſt cultus mulieri Chriſtianæ probroſus, ac perniciosus.* Subdiviſio I. partis: *probroſus*,

brosus, *quia* 1. *Est argumentum turpis externæ vanitatis.* 2. *Est signum internæ improbitatis.* Subdivisio II. partis: *est pernicioſus*, *quia* 1. *Est fons multorum ſcandalorum.* 2. *Excidium familiarum.* 3. *Peſtis Rerumpublicarum.* PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. IV. § II.

III. *Paradigma.* Per diſtributionem *generis* in ſuas *ſpecies*. Diviſio: *S. Ignatius per ſe, ac inſtitutam ab ſe Societatem multa DEO templa exſtruxit*; *Diaboli vero deſtruxit.* Subdiviſio I. partis: 1. *Exſtruxit manufacta*, ut: Domos Orationis, Exercitiorum Sodalitatum, Seminariorum, Scholarum, Clauſtrorum Noſocomiorum, Orphanotrophiorum &c. 2. *Non manufacta*, ut: rudes fidei doctrina imbuendo, juventutem pietate, ac literis informando, ægris, captivis providendo, Chriſtianam perfectionem Sacra per Exercitia longius provehendo &c. Subdiviſio II. partis: 1. *Deſtruxit manufacta*, ut Idola, fana, Sectariorum templa, Scholas &c. evertendo. 2. *Non manufacta*, ut Gentiles Chriſtianam ad Religionem adducendo, Hæreticos ad fidem reducendo, ſceleratos ad frugem revocando.

IV. *Paradigma.* Per enumerationem *effectuum*, ac diſtributionem totius in partes *integrantes*, ac *ſubſtantiales*. Diviſio I. partis: *quia* 1. *Sanguinem corrumpit.* 2. *Oculorum aciem obtundit.* 3. *Vires enervat.* Subdiviſio II. partis: *quia* 1. *Intellectum excæcat.* Animalis homo (*b*) non percipit ea, quæ ſunt Spiritus

b) 1. *ad Cor.* 2. *v.* 14.

tus DEI. 2. *Memoriam pervertit.* Exarserunt (*c*) in concupiscentiam ejus (*Susannæ*) & everterunt sensum suum, & declinaverunt oculos suos, ut non viderent cœlum, neque recordarentur judiciorum justorum. 3. *Voluntatem obdurat.* Uxorem (*d*) duxi, & ideo non possum venire.

V. *Paradigma.* Per enumerationem *proprietatum.* Divisio: *Mundi bona non sunt vera bona; Cœli bona sunt vera bona.* Subdivisio I. partis: *quia* 1. *Sunt vana.* 2. *Sunt afflictionum plena.* 3. *Sunt caduca.* Subdivisio II. partis: *quia* 1. *Sunt solida.* 2. *Sunt gaudii plena.* 3. *Sunt æterna.*

VI. *Paradigma.* A *causis*, & *adjunctis* rerum. Divisio: *Mors est certa, & incerta.* Subdivisio I. partis à causis: *Est certa; quia* 1. *Deus eam decrevit.* 2. *Humani corporis machina dissolvi petit.* Subdivisio II. partis ab adjunctis: *Est incerta* 1. *Incertitudine temporis.* 2. *Incertitudine loci.* 3. *Incertitudine modi.* 4. *Incertitudine Status animæ.*

CAPUT II.

DE INVENTIONE ARGUMENTORUM EX LOCIS ORATORIIS.

ARgumenta sunt rationes illæ, quibus assumptum Orationis thema, vel singula inventæ partitionis membra confirmantur. Sumuntur ea potissimum ex locis Oratoriis, quos Cicero *argumentorum sedes* appel-

c) *Dan. 13. v. 8.* d) *Luc. 14. v. 20.*

appellat, quod ex iis, velut è Scriniis, & forulis, latentia illic argumenta eruantur. Alii sunt intrinseci, extrinseci alii. Illi complectuntur argumenta ipsi, de qua dicimus, rei insita. Ut: *Definitio, Nominis Notatio, Conjugata, Partium enumeratio, Genus, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Opposita, Adjuncta, Antecedentia, Consequentia, Causæ, Effecta, Comparatio.* Extrinseci sunt; qui non ex ipsa rei natura; sed aliunde foris assumuntur. Ut: *Præjudicium, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, Testes.* At hæc Generi Judiciali propria, nullum in Eloquentia Sacra pretium habent; sed iis *loci Concionatorii*, sequenti Capite explicandi, sufficiuntur. Sacram igitur Orationem adornaturus Tyro, invento themate, ac partitione, diligenter dispiciat omnes locos, tam Concionatorios, quam Oratorios, quæ nempe sit probandi thematis natura? quæ partes? cui similis? cui opposita? quæ ejus causæ? effecta? adjuncta? comparatio? denique exempla? ut opportunis susceptam Concionis materiam argumentis probare queat. Si locus unus nihil commodi suggerat, eo præterito in alium transeat; in diverso enim themate unus altero fertilior est, & ad rem accomodatior. Id autem præstabit, si locorum naturam ritè ante perspectam habuerit.

ARTI-

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. I. § I.

ARTICULUS I.

LOCUS A DEFINITIONE.

§. I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura Loci.* Definitio universe est Oratio explicans naturam rei, quid ea sit. Unde argumentum à Loco Definitionis est ejusmodi ratio, quæ ex ipsa thematis natura depromitur. Alia est *Logica*, alia *Oratoria*. Illa est: quæ rem stricte, ac presse per genus proximum, & ultimam differentiam, Logicorum more, breviter definit. Ut Ambrosii: *Gloria est clara cum laude notitia.* Si vero rem liberius, ac diffusius verbis amplioribus, ac etiam translatis prosequatur, dicitur *Oratoria*; quoniam Sacris æque, ac Profanis Oratoribus perquam est usitata, qua res discribitur verius, quam definitur: unde *descriptio*, vel etiam *descriptiva definitio* appellatur. Ut illa Jobi (c): *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra. Et dignum ducis super hujusce modi aperire oculos tuos, & adducere tecum in judicium?* Hæc Oratoria definitio dupliciter usurpatur: 1. Per affirmationem. 2. Per negationum simul, & affirmationem. En modos utriusque.

II. *Modi per Affirmationem.* Definitio per affirmationem fit, cum rem describimus affirmando ea, quæ illi conveniunt: quod per omnes locos Oratorios institues. 1. Per Nota-

c) *Jobi 14. v. 1. 2. 3.*

Notationem. *Si humilitas ab humo originem trahit, si homo eſt humus, & ab humo dictus eſt homo, quæ, oro, virtus cognata homini magis eſſe poteſt humilitate?* 2. Per enumerationem partium. Ut illa Ambroſii (*f*). *Quid nobilius Dei Matre? - - Virgo erat non ſolum corpore, ſed etiam mente - - - Corde humilis, verbis gravis, animi prudens, loquendi parcior, legendi ſtudioſior, non in incerto divitiarum, ſed prece pauperis ſpem reponens.* 3. A ſimili. Ut Bernardus (*g*). *Hypocritæ oves ſunt habitu, aſtu vulpes, actu, & crudelitate lupi; hi ſunt, qui boni videri, non eſſe; mali non videri, ſed eſſe volunt.* Item S. Chryſologus (*h*). *Hypocriſis ſubtile malum, ſecretum virus, venenum latens, virtutum fucus, tinea Sanctitatis.* 4. A cauſis. Ut efficiente, materiali, formali, & finali. v. g. *Bene ſapienterque dixit Apoſtolus* (*i*): avaritia idolorum ſervitus. *Quid enim ſunt nummi, quam totidem idola, ac Dii? quos* (Cauſa efficiens) *hominum cupiditas ex auro* (Materialis) *aut argento, vel ære, non ſecus, ac Deorum ſimulacra, fabricavit: Regum, ac Imperatorum* (Formalis) *ceu quorundam terreſtrium Numinum, imaginibus inſignivit: in arcis, ac ſcriniis* (Finalis) *tanquam in templis, ſumma veneratione collocavit: quibus toties thura incendimus, quoties vitam, conſcientiam, ipſam animam præpoſtere immolamus.* 5. Ab effectis, quod dupliciter fit. 1. Per verba. *Amicitia eſt, qua abſentes adſunt, egentes abundant, imbe-*

f) *L. de Virg.* g) *Serm. 66. in Cant.* h) *Serm.* 7. i) *Ad Epheſ. 5. v. 5.*

imbecilles valent, &, quod difficilius dictu eſt, mortui vivunt. Per ſubſtantiva ex verbis facta, ſive ea fuerint propria, ſive metaphorica. Ut: *amicitia eſt abſentium præſentia, egentium abundantia, imbecillium firmitas, vita mortuorum* Huc etiam attinet, quod de Hypocriſi attulimus. 6. Hic definiendi modus inſtitui poteſt per alios etiam locos, ut per Proprietates, Adjuncta, Oppoſita. Item Genus, & Formam: non ſtricte, ut apud *Dialecticos*; ſed latius accepta. Exempla dabuntur ſuis locis.

III. *Modi per Negationem.* Per negationem inſtituitur Definitio, cum rem deſcribimus primum per remotionem ejus, quod non eſt: ac poſtea ſubjungimus id, quod eſt. Eſt hic facillimus, & pulcherrimus, ac Ciceroni perquam uſitatus definiendi modus; qui tam ad docendum, quam delectandum, ac etiam amplificandum plurimum deſervit. Fit autem pariter per omnes locos Oratorios. Ut per *Notationem*: ſi primum exponatur, unde nomen non oritur, poſtea unde oritur. Per *Enumerationem partium*: enumerando primum partes, quæ rem non conſtituunt; dein, quæ conſtituunt. Per *Cauſas, Effecta, Genus, Formam*: adferendo primum, quæ non ſunt; poſtea, quæ ſunt. Sic de cæteris. Ratione autem ornatus, quo hæc definiendi ratio expolitur ab Oratoribus, triplex illius forma eſſe ſolet. 1. Per *Contentionem Ironicam*: cum ex mente Adverſariorum

per

per figuram *Interrogationis* primum adducimus ea, quæ non ſunt, dein exclamamus *Ironice*, demum per figuram *Conduplicationis* veram promimus definitionem, ſive id, quod res eſt. 2. Per *confutationem*, cum ea, in quibus res non conſiſtit, refutamus per figuram Subjectionis. 3. Cum ſimpliciter ſine confutatione, & contentione Ironica per *Definitiones conglobatas*, tam ea, quæ non ſunt, quam quæ ſunt, proſequimur. Dicuntur autem idcirco conglobatæ, quoniam per inciſa in unum quaſi cumulum congeruntur ad aliquid augendum, exaggerandum, urgendum, amplificandum &c. Clarius hæc omnia patebunt exemplis.

§ II.

Paradigmata hujus loci. (k)

I. *Paradigma.* Definitio per affirmationem à proprietatibus. *Thema:* Inferni carcer eſt locus horribilis. *Argumentum*: quia eſt locus miſeriæ, & tenebrarum, ſtagnum ſulphuris, caminus ignis &c.

EXERCITATIO.

Si tam nefaria animos veſtros peccandi libido etiam nunc tenet, ut data eligendi optione multi veſtrum atroces inferni pœnas ſubire potius, quam ab inveterata ſcelerum conſuetudine abſiſte-

k) *Hæc, aliave, operis decurſu adferenda, paradigmata, exercitationes, exempla plerumque Diſcipulorum ingenio, & induſtria in ſcholis ſunt elaborata. Multa tamen, maxime præceptis adjecta, ex præſtantioribus hujus ævi Oratoribus, ut* Segneri, Bourdaloue, Caſſini, Calini,

re velint; adeste, oro, peccatores! descendite mecum, si lubet, saltem cogitatione, antequam descendatis corpore, ad inferni specum: videte! quam teter, quam funestus, ac horribilis vos aliquando illic carcer manet.

Carcer (Definitio à Proprietatibus per affirmationem) *in quem* ligatis (*l*) manibus, ac pedibus *fascis instar; Divina Justitia vos æternum conjiciet. Carcer, quem sacræ literæ* (m) *tristi nomine compellant:* terram opertam mortis caligine: terram miseriæ, & tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. *Carcer, quem Isaias* (n) *vocat* torrentem sulphuris; *Christus autem Divinissimus Servator* (*o*): Caminum ignis, *qui ardet; sed non lucet: urit; sed non comburit: in quo, teste* (p) *Ezechiele*, ut conflatur argentum in medio fornacis; sic eritis in medio ejus.

Quis jam, liceat mihi quærere cum (q) *Isaia*, poterit de vobis habitare cum *hoc* igne devorante? Quis -- cum ardoribus sempiternis?

II. *Paradigma.* Per *affirmationem* à genere, & forma. *Thema*: Joseph non est reus attentati adulterii, cujus ab Hera accusa-

Reina, Vieira, Le Jajo &c. *sunt deprompta, jam retentis, persæpe autem consulto mutatis verbis, imo interdum ipso etiam sensu, præceptis accomodata. Cujus Lectorem admonitum voluimus.*

l) *Matth.* 22. ℣. *13.* m) *Job.* 10. ℣. 21. 22. n) *Isa* 30. ℣. 33. o) *Matth.* 13. ℣. *42.* p) *Ezech.*22. ℣. 22. q) *Isa. 33.* ℣. *14.*

cusatus erat. *Argumentum:* à triplici definitione *Josephi*, *Heræ*, *& adulterii.* 1. quia Joseph, qui accusatur, est Juvenis probissimus, *en genus!* ob insignem virtutem Hero suo tam acceptus, ut toti domui fuerit præpositus, *en forma!* 2. quia Hera, à qua accusatur, est mulier, *quod est genus*, Josephi Domina, ab eo semper culta, *quod est differentia.* 3. quia adulterium, de quo accusatur, est crimen atrociſſimum, *en iterum genus!* quo jura Mariti ſumme benefici violantur, *ecce differentia!*

EXERCITATIO.

Non diffiteor, eam esse humanæ mentis imbecillitatem, ut interdum quemadmodum ex pessimis optimos, ita ex optimis pessimos fieri contingat. Absit tamen, ut istud de Josepho, non dico, credam; sed vel remotissime in mentem adducere velim meam.

Nam si castigatissimas vitæ illius anteactæ rationes in memoriam revocemus: nunquid Josephus (Definitio Josephi *) juvenis semper probatissimus erat? moribus ad omnem æqui, ac honesti legem compositis?* Cui *(quod de Matre Virgine olim ajebat* (r) *Ambrosius)* nihil lascivum fuerat in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum. Non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, tota corporis species simulacrum erat mentis, figura probitatis. *Quem eximia hæc integritas, sapientia, fides Hero suo*

r) *Lib. 2. de Virg.*

Putiphari usque adeo charum, acceptumve reddiderunt, ut toti domui summa cum potestate præfici mereretur. Quis credat? Josephum, (talem, tantumque) eo dementiæ prolabi repente potuisse (Definitio Heræ) *ut in mulierem, Heram quidem, ac Dominam suam singulari semper fide, & observantia ab se cultam, crimen* (Definitio adulterii) *tam atrox, ac nefandum, cujus vel ad memoriam perhorrescere oporteat, committere ausus fuisset, quo sanctissima thalami tam in se beneficii jura fœdissimo adulterii scelere contaminare attentasset. Si uspiam, hic profecto, mihi liceat Thomæ incredduli verba usurpare:* nisi videro--non credam. (*s*)

III. *Paradigma. Per affirmationem, & negationem* cum Interrogatione, Ironia, & Conduplicatione. *Thema*: Reverenter agendum in Templis. *Argumentum* à Genere, & Forma, 1. *Per negationem*: quia Templum non est nundinantium forum, taberna Veneris, luxuriæ pratum *&c.* 2. Per *affirmationem*: quia Templum est Domus Dei, locus præsentiæ ejus, Divini Sacrificii *&c.*

EXERCITATIO

Utinam! Divinissimus Mundi Servator Christus rursum hodie, ùt olim Hierosolymitano *in* Templo, *consurgeret; inveniret profecto non paucos Christianorum, quos perinde, ac olim Numularios, arreptis non jam flagellis; sed plane fustibus ob summam impudentiam è Templo exigendos haberet. Quot enim his etiam tempori-*

s) *Joan. 20. V. 25.*

poribus reperiuntur, *qui Sacrata Deo Templa non ſecus habent, ac profana quædam loca, ubi ſumma cum temeritate, audacia, imo (quod animus refugit dicere) ipſa etiam laſcivia fas putant, diverſari.*

At ſceleſtiſſimi mortalium ſiſtite parumper! unde, oro, hæc tanta temeritas, & licentia, in vobis ortum trahit? Fortaſſe, (Definitio per negationem cum interrogatione) *quia exiſtimatis Chriſtiana Templa eſſe vetera quædam Appii, aut Julii, vel etiam Cornelii fora? in quibus liberum ſit nundinantium concurſus agere, mercantium ſtrepitus ciere, inutiles ſermones ſerere, mendaces rumuſculos vendere, vel etiam aucupari. Aut forſan arbitramini, Dei Domos fas eſſe cum impio Antiocho, ut olim (teſte (t) Scriptura) actum cum Hieroſolymitano, in* Jovis Olympii, *aut* Hoſpitalis *templum convertere?* luxuria, & commeſſationibus Gentium *contaminare? illic* hedera coronatos circuire, *ac Dei* Liberi ſacra celebrare? *Vel putatis totidem eſſe Veneris tabernas? quas unicuique veſtrum impune liceat adire ô mulieres! ut ibi* (Hypothipoſis per congeriem, ac diſtributionem) *laſcivis oculis, procaci vultu, nudato ad petulantiam collo, proſtituto pectore, toto denique corporis habitu ad omnem licentiam comparato pudicitiam veſtram juvenum libidini venum exponatis. Vel certe ut iſthic (cum alibi non poteſtis) ceu in aliquo luxuriæ prato, deſtinata valeatis conventicula celebrare, occultis ſalu-*

t) 2. Machab. 6.

tationibus vetera invicem officia peragere, mutuo aspectu lascivos oculos clanculum oblectare, furtivis collusionibus, tecto risu, nefario nictu insanos amores (pudor) iterum provocare. O pulcherrimam (Irronica exclamatio) *si ita est, de Templis Deo dicatis Christianorum opinionem! dignam enimvero, quam Gentiles omnes consectarentur, nisi ipso naturæ ductu aliam longe de Templis existimationem congenitam haberent.* Templa, *enim* ad Sacrificium accessuri *(inquit (u) Seneca)* vultum submittimus, togam adducimus, in omne argumentum modestiæ fingimur.

Discite ergo Christiani, (Conduplicatio) *discite gentilium exemplo, quo in pretio, qua in veneratione Dei Templa habere debeatis. Sunt ista,* (Definitiones conglobatæ per affirmationem) *ipsius Christi testimonio; domus Dei, domus Orationis, domus divini cultus, & reverentiæ. Sunt terra sancta, regia Cœli, diviniſſimi atria Sacrificii; ubi non Isidi, aut Osiridi oves, aut boves; sed æterno Patri unigenitus Dei filius in ara quotidie immolatur. Et tamen* (*Epiphonema*) vos feciſtis illam ſpeluncam latronum! (*x*)

IV. *Paradigma.* Per refutationem cum figura ſubjectionis. *Thema*: in quo ſita ſit perfectio Chriſtiana? *Argumentum* 1. *Per negationem*: non in jejuniis, aut vigiliis: non in afflictionibus corporis, aut eleemo-

synis

t) apud Segneri Sermone. 23. Quadr. n. 3.
s) Matth. 21. v. 13.

synis: nec in silentio, aut orandi studio. 2. *Per affirmationem:* sed dimissis mundi rebus in Christi consectatione.

EXERCITATIO.

Vos ipsos jam consulo Auditores, *edicite: in quo situm esse Christianæ vitæ perfectionem existimatis?*

Fortasse (Definitio per negationem) *in severis jejuniis, longis vigiliis, flagris acerrimis, cæteriſque hujusmodi corporis afflictandi studiis repositam putatis? At novimus* (Refutatio per subjectionem) *Pharisæos, mortalium pessimos, austerum professos fuisse vivendi genus; quis tamen Christianam dixerit assecutos perfectionem? cum ipse Christus* hypocritas, & sepulchra *vocet* dealbata. *Fortasse largis eleemosynis, magna in pauperes charitate, in egentes misericordia creditis eam contineri? Verum quidem est* fœneratur (x) Domino, qui miseretur pauperis; *at legimus ipsos etiam barbaros, solius naturæ ductu persuasos, naufragantis Pauli miseriam fuisse miseratos. Fortasse arctum silentium, assiduus labor, longa solitudo, continuum nocte, diuque precandi studium perfectam pariunt sanctitatem? Non diffiteor ista ad obtinendam Christiani hominis absolutionem multum adjumenti conferre; imo adeptæ jam illius vitæ fructum esse: cæterum etiam latrones cum scelesto Caino quærere latebras, & feræ hominem fugere consueverunt: Christus* (y) *quoque Prophetæ Isaiæ verbis queri auditus est:* Po-

x) *Prov. 19. v. 17.* y) *Matth. 15 v. 8.*

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. I. § II.

pulus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est à me. *Quod igitur vivendi genus Christianam complectitur perfectionem?*

Si Christo (Definitio per affirmationem) *Divinissimæ Sapientiæ Magistro, fidem habetis: illa, illa* (Conduplicatio) *summa hominis Christiani est perfectio, qua relictis omnibus Christum propius consequimur virtutum imitatione. Hanc apertis Servator ipse* (a) *docuit verbis*: Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni, & sequere me. *Hoc egerunt absolutissima Christianæ perfectionis lumina sancti Apostoli, qui relictis retibus continuo secuti sunt eum. Hoc tibi etiam agendum est, ô Christiane! si culmen perfectionis contingere cupis.*

ARTICULUS II.

LOCUS A NOTATIONE ET CONJUGATIS.

§ I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura Notationis.* Locus Notationis, sive Ethymologiæ est: cum à Nominis origine, ac significatione ducitur argumentum. Sic *Hieronymus* (z) probat Romam, cum fortitudinem, ac sublimitatem significet, non debere voluptati studere. *Ad te loquor, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti Urbs potens, Urbs Domina, Urbs Apostoli voce laudata! interpretare voca-*

z) *Lib. 2. adv. Jovin.* a) *Matth. 19. ℣. 21.*

vocabulum tuum. Roma aut fortitudinis nomen eſt apud Græcos, aut ſublimitatis apud Hebræos. Serva, quod diceris. Virtus te excelſam faciat; non voluptas humilem.

II. *Uſus Notationis*: Hic locus ad argumentandum perlevis eſt, nec argutiæ hinc ductæ in ſtylo magni æſtimantur; cum nomina temere magis, quam conſilio indantur. Adhibetur tamen ad ſales, & facetias: ad laudem item, ac vituperium. Sic Hieronymus Jovinianum à Jove dictum vituperat, & Urbi Romæ cavendum ſuadet (a). *Cave Joviniani nomen, quod de Idolo derivatum eſt. Squallet Capitolium, templa Jovis, & Cærimoniæ conciderunt. Cur vocabulum ejus, & vitia apud te vigeant?* Sanctus autem Ambroſius Petrum, & Paulum Apoſtolos deſumpto à nominis ſignificatione argumento, ita laudat (b). *Optima Apoſtolorum nomina! Petra, & vaſculum, neceſſaria domui ſalvatoris. Domus enim fortitudinis petra conſtruitur; utilitate vaſis ornatur. Petra ad firmitatem, ne labantur, ſuſtentat populos; vas ad cuſtodiam, ne tententur, operit Chriſtianos.* At licet argumenta à Notatione promiſcue ducta ſint infirmiora; nomina tamen Hebræa in ſacris literis divinitus indita, & latentem ſæpe myſticum ſenſum habentia, validiori ſunt argumento in ſacris concionibus, quam cætera. Sic JESUS Salvatorem ſignificat, *quod vocatum eſt ab Angelo, priuſ-*

a) *Ibid.* b) *Serm. 68. de Nat. SS. Petr. & Pauli.*

quam in utero conciperetur. Sic Christus Simonem, Cepham, ideſt, Petrum appellavit; quia ſuper eum, tanquam ſuper petram, Eccleſiam ædificavit. Multum etiam elegantiæ accipit Notatio, cum fundamentum haud ità nomen præbet; quam res ipſa, & ſenſus per nomen ſignificatus. Ut S. Ambroſius (c): *Paulus à Domino vas electionis eſt nominatus. Bonum vas, in quo pretioſa mandatorum Chriſti præcepta conduntur. Bonum vas, de cujus plenitudine ſubſtantia vitæ populis ſemper erogatur.* Vel certe ſi Notationis ſenſus Scripturæ Divinæ, aut Patrum teſtimoniis firmetur. Ita Divus Auguſtinus (d) inviſum Donatiſtis Hæreticis Monachi nomen probat à Notatione, Scripturæ authoritate confirmata. *Quid ſibi vult Monachorum nomen? Oſtendite* (quæritis) *ubi ſcriptum ſit nomen Monachorum? Quare ergo non appellemus Monachos? cum dicat Pſalmus: ecce quam bonum, quam jucundum habitare fratres in unum; μόνος enim unus dicitur, & non unus quomodocunque: nam & in turba eſt unus; ſed una cum multis unus dici poteſt: μόνος, id eſt, ſolus: μόνος enim unus ſolus eſt. Qui ergo ſic vivunt in unum, ut unum hominem faciant, ut ſit illis vere, quod ſcriptum eſt, una anima, & unum cor, recte dicitur μόνος, ideſt, unus ſolus.*

III. *Natura, & Uſus Conjugatorum.* Conjugata ſunt, quæ ab uno, eodemque primitivo verbo varie derivata communi ſignifica-

c) *Ibidem.* d) *In Pſal.* 132.

ficatione, veluti jugo, conjunguntur. Ut *Christus*, *Christianus*, *Christiane*. *Rex*, *regnum*, *rego*. Unde locus Conjugatorum est, cum à primitivo ad derivata: aut viciſſim, ducitur argumentum. Ita S. Auguſtinus (e): *Christiani nomen ille fruſtra ſortitur, qui Chriſtum minime imitatur. Quid enim prodeſt vocari, quod non es, & nomen uſurpare alienum? Sed ſi Chriſtianum te eſſe delectat, quæ Chriſtianitatis ſunt gere, & merito tibi nomen Chriſtiani aſſume.* Hic locus perinde, ac prior, infirmus eſt ad probandum, niſi argumentum à Conjugatis ſumptum, haud ita verbis, quam rebus per verba ſignificatis, vel certe Scripturæ, aut Patrum authoritati innitatur. Sic S. Ambroſius (f) eleganter ludit in miraculo Petri claudum conſanantis, argumento à Conjugatis ſumpto: *Si ergo Petrus petra eſt, ſuper quam ædificatur Eccleſia, recte prius pedes ſanat, ut ſicut in Eccleſia Fidei fundamentum continet; ita & in homine membrorum fundamenta confirmet - - - ut jam non intrepidus, nec imbecillis, poſſit ſuper Petram Eccleſiæ, ſed robuſtus, & fortis incedere.* Ornatur hic locus 1. Per Hyperbolen, ut ſi diceres: non te pium, ſed ipſam pietatem compello 2. Per Traductionem. Ita Chryſoſtomus: (g) *Quid te nuncupem, feram? Sed uno vitiorum horum feræ tenentur; tu vero pariter omnia circumferens ad majorem, quam illæ, ferita-*

e) *Lib. de Viz. Chriſt.* f) *De Natali SS. Ap. Petri, & Pauli Serm. 69.* g) *Hom. 23. ad Pop. Ant.*

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. II. § II.

ritatem progrederis. Item: *magnis eos laudibus ornat Ecclesia, nil mirum: cum maxima sint Ecclesiæ ornamenta.* Unde hic locus valet ad ornatum, elegantiam, & acumina Orationis; verum sobriè usurpanda. Denique tractatur locus tam Conjugatorum, quàm Notationis per eos modos, quibus Definitio per negationem, simul & affirmationem. Vide illic dicta.

§. II.

Paradigmata hujus Loci.

I. *Paradigma:* à Notatione. *Thema.* Modestia Viros Religiosos cumprimis decet: *Argumentum:* quia modestia dicitur à modo, & moderatione: modus autem, & moderatio Viros Religiosos, Divino cultui quasi religatos, cumprimis decet.

EXERCITATIO.

Si cui hominum generi, Viris profecto Religiosis, illud Pauli Gentium Apostoli præcipua cura commendandum putarem (h): Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.

Nam si Nominis origo pondus quoddam, ac momentum apud animos Vestros habere potest, repetite memoria: unde pulcherrimum Modestiæ nomen proveniisse putatis? (Notatio Modestiæ) *Nunquid à modo? quod pravis animi cupiditatibus, ceu indomitis quibusdam equis, quasi frænum, ac modum ponat. Vel certe, Augustini testimonio, à moderatione dictum creditis? quod bo-*

h) *Ad Philip. 4. ℣. 5.*

hominum geſtus, omneſque corporis motus, verba, & actiones pia morum diſciplina, ut quædam virtutum Magiſtra ſancte moderetur.

Si ita? Quæ oro virtus convenientior eſſe poteſt homini Religioſo, quam Modeſtia? Quis neſcit? Religioſum (Notatio Religioſi cum Tradu&tione) *à Religione, Religionem vero à religando dici, eapropter, quod Divino æterni Numinis cultui peculiari quapiam lege, quaſi quodam vinculo nunquam ſolvendo, religetur.* Hac conditione, *inquit* (i) *Lactantius* (Notatio autoritate Patris firmatur) gignimur, ut generati nos Deo juſta, & debita obſequia præbeamus: hunc ſolum noverimus, hunc ſequamur: hoc vinculo pietatis adſtricti Deo, & religati ſumus: unde ipſa Religio nomen accepit, non ut Cicero interpretatus eſt, à relegendo. *Ibine autem vera religio, ubi morum eſt diſſolutio? Certe* (Epiphonema) *nunquam clauſa curru intus vehitur Religio, niſi Religioſi mores, totidem veluti famuli, ac ſatellites, foris Dominam comitentur.*

Accidit, ut Divus olim Gregorius Nazianzenus Athenis Julianum Apoſtatam Imperatorem, tum adhuc adoleſcentem, moribus turpiter diſluentem cerneret. Quid de eo Sanctiſſimum Præſulem conjectaſſe putatis? Noverat: mores fidiſſimos eſſe animi interpretes; acerrimum inde, fœdiſſima defectione Religionis Chriſtianæ hoſtem, fore prædicebat. Sanctus autem Jacobus

i) *Lactant.* l. 2.

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. II. § II.

cobus Apostolus neutiquam (Notatio autoritate Scripturæ firmatur) *Virorum Religiosorum numero adlegendum ait, qui habenas ori indulgentius laxat:* Si quis autem (*k*) putat se esse religiosum, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio. *Quali, oro, præditum religione dicetis eum?* (Hypothipoſis cum distributione) *cujus non ori modo, sed nec oculis quidquam est clausum, nec vultu compositum, nec incessu temperatum. Summa in omnibus libere agendi, loquendi, tangendi, ac ridendi libertas. Est vox, sed insolentior: est risus, sed contentior: sunt gestus, sed nugivenduli: sunt mores, sed rure pleni. Apage fædum istiusmodi Hominis Religiosi monstrum!*

Vultis ex æquo nomen retinere? induite vos ergo (*inquit* (*l*) *Paulus*) sicut electi Dei, Sancti, & dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam *præcipue, ut in omnibus motibus vestris nihil fiat, quod cujusquam offendat aspectum; sed quod vestram deceat Sanctitatem, inquit* (m) *Augustinus.*

II. *Paradigma* à Conjugatis. *Thema:* Homines scelerati non sunt veri Christiani. *Argumentum:* quia veri Christiani sunt Reges, qui suos animi motus regunt.

EXERCITATIO.

Cum præcellentem illam, qua à Deo Præpotenti ornati sumus, Nominis nostri dignitatem in memori-

k) *Jacobi 1. v. 26.* l) *Ad Coloss. 3. v. 12.*
m) *In Regulis.*

moriam revoco, tot Reges, quot pene homines, videor mihi ex vobis intueri.

Quid enim est Christus? an non Rex (Conjugata cum Traductione) *dicitur esse Regum? non eorum modo, qui terras imperio regunt, vel in Cœlo regnant; sed etiam, Origenis* (n) *testimonio,* Rex est Regum, sive Christianorum. *Nunquid sacro Baptismatis fonte abluti ungimur in Reges?* In Baptismo (*inquit* (o) *Tertulianus*) Rex, Sacerdos, Propheta efficimur. *Nonne Petrus nos* gentem *vocat* sanctam, regale Sacerdotium, populum aquisitionis? *Cur ita? quia nempe* (*teste* (p) *Ambrosio*) unusquisque ungitur in Sacerdotium, ungitur in Regnum. *O sublimem hominis Christiani dignitatem! O excellentem conditionem! Ita est: Reges estis Christiani, at ejusmodi Reges, quorum* regnum non est de hoc mundo; *verum* (*ut Christus loquitur*) intra vos est, *id est: in animis vestris continetur, cum carnem menti, mentem rationi subjicitis, cupiditatibus frena imponitis, appetitioni dominamini, tunc, tunc* (Conduplicatio) *Christiani, Reges estis.*

Vos jam alloquor ô peccatores! edicite: utrum hoc Sanctissimo Regis, ac Christiani nomine vos audeam compellare? an potius dicere debeam: fœdissima vos esse Diaboli mancipia, qui generis, ac conditionis obliti vosmet turpissimæ Dæmonis, servituti sceleribus vestris subjecistis? Pudeat vos Christianos, ac Reges nominari, nec tamen dignam nomi

n) *Hom. 6. in lib. Jud.* o) *Hom. 3. in Epist. ad Cor.* p) *Lib. 4. de Sacr. Cap. 1.*

nomine, dignam Rege, dignam Christo vivere vitam velle. Certe si Divo fidem habetis Cypriano (q): Nemo Christianus recte dicitur, nisi Christo moribus, prout valet, coæquetur.

ARTICULUS III.

LOCUS AB ENUMERATIONE PARTIUM.

§. I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura Loci.* Partium Enumeratio est locus Oratorius, in quo sumitur argumentum à toto in suas partes distributo. Ut Davidis (r) à toto integrali. *Quo ibo à Spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? si ascendero in Cœlum, tu illic es. Si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitavero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Pro varietate totius varia est partium distributio. 1. Substantiæ: in partes rei substantiam constituentes. Ut hominis in carnem & Spiritum. Ita Paulus (s): *Quæ seminaverit homo,, hæc & metet: quoniam, qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminaverit in Spiritu, de Spiritu metet vitam æternam.* 2. Totius integralis in partes ad rei integritatem spectantes. Talis est Davidis jam allata. Item Hieronymi (c): *Verus obediens mandatum non procrastini-*

q) *l.* 9. *de* 12. *Abus.* r) *Psal.* 138. ℣. 7. 8. 9. 10.
s) *Ad Gal.* 6. ℣. 8.

ſtinat, ſed ſtatim parat aures auditui, linguam voci, pedes itineri, manus operi, & ſe totum intus colligit, ut mandatum peragat imperantis. 3. Totius moralis, aut Metaphyſici, in partes morales, aut Metaphyſicas. Ut DEI in ſua attributa: Omnipotentiam, ſapientiam &c. Vel animæ in potentias, ut intellectum, voluntatem, memoriam. Vel Eccleſiæ in Apoſtolos, Prophetas, Doctores, Interpretes &c. Sic Bernardus (*t*): *Ipſe erit* (nempe Deus) *omnia in omnibus: rationi plenitudo lucis, voluntati plenitudo pacis, memoriæ continuatio æternitatis.* 4. Totius Generici in ſpecies. Ut Gratiæ gratis datæ apud Paulum in Gratiam ſanitatum, operationem virtutum, prophetiam, diſcretionem Spirituum, genera linguarum, interpretationem ſermonum &c. 5. Totius ſpecifici in ſua individua. Ut Apoſtoli in Paulum Apollo, Cepham &c. 6. Denique cum ratio totius apud Oratores latiſſime pateat, pro omni eo, quod ſumitur generatim, & universe; idcirco diſtributio partium fieri poteſt per enumerationem cauſarum, effectuum, proprietatum, accidentium, adjunctorum, actionum, modorum, &c.

II. *Modus argumentandi.* Triplicem argumentandi modum habet hic locus. 1. Cum affirmatis, aut negatis partibus affirmatur, aut negatur totum. Ita Paulus (*u*) per affirmationem: *ſive ergo manducatis, ſive*

t) *Serm. 11. in Cant.* u) 1. *ad Cor.* 10. ℣. 31.

bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam DEI facite. 2. Cum affirmato, vel negato prius toto, postea singulæ partes affirmantur, vel negantur. Sit exemplum utriusque ex Paulo per affirmationem (x): *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum. Cui vectigal, vectigal. Cui timorem timorem. Cui honorem, honorem.* Dein per negationem: *An nescitis, (y) quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum DEI possidebunt.* 3. Cum sejunctis cæteris partibus affirmatur, aut negatur pars una, quæ supereſt. Ut Jeremias (z): *Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur dives in divitiis suis; sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire, & nosse me: quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & judicium, & justitiam in terra.*

III. *Usus loci.* Multiplex est hujus loci usus: 1. deservit ad inventionem partitionum, ac subpartitionum, de qua jam ante locuti sumus. 2. Deservit ad fidem adstruendam, uno ex prædictis argumentandi modis quocunque. *Si gula vitium est adeo usque noxium, ut fortunas abliguriat, corpus morbis enervet, animam innumeris vitiis defædet, quis, nisi ventri, & abdomini natus gulam pernicio-*

x) *ad Rom. 13. v. 7.* y) *1. ad Cor. 6. v. 9.*
z) *Jerem. 9. v. 23. 24.*

niciosissimum hominis hostem esse neget? 3. Valet ad descriptiones, amplificationes, ac ciendos affectus, quorum plura alibi exempla daturi sumus; sit tamen paradigma Hypothiposeos ex Hieronymo ad Sabinianum Diaconum. *Infelicissime mortalium! tu spelunçam illam in qua DEI Filius natus est, & veritas de terra orta est, & terra dedit fructum suum, de stupro conditurus ingrederis? non times, ne de præsepi infans vagiat? ne puerpera Virgo te videat? ne mater Domini contempletur? Angeli clamant, Pastores currunt, Stella desuper rutilat, Magi adorant, Herodes terretur, Jerosolyma conturbatur: & in cubiculum Virginis decepturus Virginem, irrepis?* Hæc si generatim sine partium distributione prolata fuissent, nunquam eam vim, quam habent, obtinuissent.

IV. *Ratio tractandi hunc locum.* Tractatur hic locus per has figuras: 1. Per anaphoram, seu repetitionem, cujus jam dedimus exempla in usu loci. 2. Per interrogationem simul, & repetitionem. Ut illud Pauli (a): *Quis ergo nos separabit à Charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* &c. 3. Per subjectionem, præsertim cum aliquid refellendum est. Ita Hieronymus (b): *Quid agis frater in sæculo, qui major es mundo? quamdiu te tectorum membra premunt? quamdiu fumosarum Urbium carcer includet? --- Pau-*

a) *ad Rom. 8. v. 35.* b) *Epist. ad Heliod.*

pertatem times? Sed beatos Christus pauperes appellat. Labore terreris? at nemo athleta sine sudore coronatur. De cibo cogitas? sed fides famem non timet? --- Infinita eremi vastitas te terret? Sed tu paradisum mente deambula. Quotiescunque illuc cogitatione conscenderis, toties in eremo non eris. 4. Per Distributionis figuram. Ita Hieronymus ad Nepotianum: *Non omnia possumus omnes. Alius in Ecclesia oculus est, alius lingua, alius manus, alius pes, auris, venter, &c. Lege Pauli Epistolam ad Corinthios, quomodo diversa membra unum Corpus efficiant.* 5. Per figuram Præteritionis: *Nolo memorare damna, quæ peccator orbi infert universo scelerum perpetratione: non dicam ejus causa immitti pestem, famem, bellum, ceteraque Divini furoris supplicia. Ea solum adfero, quæ sibi conscivit &c.* 6. Eleganter fit partium Enumeratio per conversionem, complexionem; at de his in amplificatione agemus.

§. II.

Paradigmata hujus Loci.

I. *Paradigma.* A Loco partium Enumerationis per figuram Subjectionis, Præteritionis, Distributionis, & Anaphoræ. *Thema* ex illo Pauli: *Quorum DEUS venter est*, multi hominum ventri serviunt. *Argumentum:* 1. A distributione generis in species, quia serviunt nobiles, divites, juvenes, senes, sapientes, plebeji, mendici *&c.* 2. A distributione totius integralis in partes inte-

integrantes: quia ſtudet, manus, pes, lingua, oculus &c. 3. A diſtributione prædicati, *ſervit*, iterum in ſpecies: laborando, vigilando, peregrinando, navigando. &c.

EXERCITATIO.

Nunquam credidiſſem fieri poſſe Auditores, *ut homines Chriſtiani, à Chriſto Servatore in ſublimiorem ſanctioris vitæ ſortem vocati, ventrem, viliſſimam corporis humani portionem, tanto habeant in pretio, ut eum DEI inſtar proſequantur. At cum ingentia illa ſtudia, & officia, quibus plerique mortalium è Pauli ſententia* (c) non Chriſto Domino noſtro ſerviunt, ſed ſuo ventri *farciendo ſtudent, tacitus mecum reputo, profecto mihi etiam illud Gentium Apoſtoli uſurpare licet* (d): Multi ambulant, quos ſæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico: inimicos Crucis, Chriſti quorum DEUS venter eſt, & gloria in confuſione.

Date, ſi lubet, quodcunque hominum genus, ſive Virorum, ſive Mulierum, eritne ætas ulla, ſtatus, aut conditio, quam ventris fovendi non ingens teneat cura, ac ſolicitudo? (Diſtributio Generis in ſpecies per ſubjectionem) *Reges dabitis fortaſſe, ac Principes?* Ecce! qui (e) mollibus veſtiuntur, *addo etiam: paſcuntur*, in Domibus Regum ſunt? *Quando enim* præcepit *Rex Baltaſſar, nonne* (f) jam temulentus, ut afferrentur vaſa aurea, & argentea, quæ aſportaverat Nabuchodonoſor, pater

c) *ad Rom. 16. v. 18.* d) *ad Philip. 3. v. 19.*
e) *Matth. 11. v. 8.* f) *Dan. 5. v. 2.*

ejus, de templo, quod fuit in Jerusalem, ut biberent in eis Rex, & Optimates ejus, uxoresque ejus, & concubinæ? *Fortasse divites dicetis? at quis, nisi dives* (g) epulabatur quotidie splendide? *Fortasse juvenes? at scimus Jobi filios, ac filias, in ipso ætatis flore, inter choreas subita morte fuisse interemptos. Vel certe senes? at Noemum etiam senem vidimus crapula oneratum. Non adfero* (Præteritio) *sapientes, de quibus scriptum est* (h): Vinum, & mulieres apostatare faciunt sapientes. *Nec memoro plebejos, & mendicos quorum è grege plurimos helluonum, licet reperire. Nunquid etiam mendicitas ebrietatis fructus esse solet?* qui diligit epulas in egestate erit, qui amat vinum, & pinguia, non ditabitur, *inquit sapiens* (i). *Id unum profero: diluvium non ante venisse, ac perdidisse omnes, quam* (k) in diebus Noe cum edebant homines, ac bibebant. *En! quam verissimum est: ventri omne hominum servire genus.*

Quid, dico, genus? imo totus ipse etiam, quantus quantus est, impenditur homo. Cujus enim (Enumeratio partium totius integralis per distributionem) *nutriendi gratia laborat manus? currunt pedes? perorat lingua? vigilat oculus? torquetur intellectus? affligitur voluntas? memoria fatigatur? Cur tot* (Repetitio) *gravissimi persæpe labores suscipiuntur? cur tot insomnes traducuntur noctes? cur tot remotissimæ peragran-*

g) *Luc. 19. v. 16* h) *Eccli. 19. v. 2.*
i) *Prov. 21. v. 17.* k) *Luc. 17. v. 27.*

ragrantur regiones? transcenduntur montes? trajiciuntur maria? innumera vitæ discrimina adeuntur? quam ut congestis opibus lautius tractari, splendidius haberi, delicatius nutriri, ac tum demum dici queat: beatus Venter!

Verum, O insanos mortales! Quid, oro, tanta cura, tanto studio fovetis? an nescitis (Definitiones cum compensatione) *quid sit Venter? Nunquid venter est saccus stercorum? & vos stercora hæc, DEI instar, adorabitis? Nunquid gravissimum est humano in corpore onus? & vos oneri adhuc onera adjicietis? Nunquid acerrimus est vestra inter viscera hostis, & inimicus? & hunc colubrum amicitia coletis? O tempora! O mores! O ingentem hominum stultitiam! Quare si sapitis Christiani, nolite diligere ventrem. Scitote:* inimicos esse crucis Christi, quorum DEUS venter est, & gloria in confusione ipsorum.

ARTICULUS IV.

LOCUS A GENERE, ET FORMA.

§ I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura Loci.* Rationem Generis, & Formæ, sive speciei, strictius usurpant Philosophi; quam Oratores. Hi enim omne id genus dicunt, quod latius patet, ac multis, quæ complectitur, est commune: sive dein ea specie inter se differant, sive aliquo solum accidente, vel alio quocunque modo. Ita *homo* Generis nomen obti-

PARS. I. CAPUT. II. ARTICUL. IV. § I.

net, cum de *paupere*, *divite*, *nobili*, *docto*, *rudi*, *Laico*, *Sacerdote* prædicatur. Forma autem, sive species est, res quælibet particularis minus late patens, ac sub aliquo genere contenta. Sic *Vir*, *Fœmina*, *probus*, *improbus* hominis species dicuntur apud Oratores. Sæpe etiam Forma cum Genere confunditur ita, ut quidquid multa continet, tametsi non specie, sed numero solum sint diversa, Genus à Rhetoribus appelletur. Sic *Deus* de tribus personis, numero tantum differentibus, *Patre*, *Filio*, & *Spiritu Sancto* dictus, Generis vicem obit.

II. *Usus Loci.* Adhibetur hic locus, cum Hypothesis ad thesim revocatur. Id autem plerumque fit: 1. in Exordiis, aut Introductionibus, vel etiam dum Syllogismo, aut Enthymemate tractantur partes Orationis in Confirmatione: tunc enim solent quædam præmitti generatim, quæ rationem *thesis* habent, unde postea descenditur ad *hypothesin*. Ita *S. Cyrillus*, Patriarcha *Alexandrinus*, Joannis Evangelium explanare orsus, prius universe laudat Evangeliorum doctrinam: *Exquisita* (inquit) *profecto est divinitusque defluxa omnium Evangelistarum doctrina. Nam cum quasi ab alta specula cuncta circumspiciat, auditorum undique commodum ita colligit, ut qui veritatem divinorum sitiunt dogmatum, si recto animo Scripturarum sensum inquirunt, facile quidquid eis conferat, in ea inveniant* &c. Postea à *thesi*,

sive

ſive Genere delabitur ad *hypotheſim*, ſeu ad commendandum ſpeciatim Joannis Evangelium. *Cum ergo mirabilis, exquiſitaque Sanctorum Evangeliſtarum doctrina ſit, Joannis Evangelium, ſiquis ſublimitatem mentis, atque acumen conſideret, & quam magnus ſit ſententiarum in eo cumulus, cogitet, longe omnium, non injuria præſtantiſſimum ducet* &c. Cavendum tamen, ne diutius (quod tyrones ſolent) Generi, ac theſi immoretur. Valde profecto erraret, ſiquis Divum *Joannem* Apoſtolum laudaturus magnam orationis partem muneris Apoſtolici laudibus impenderet. 2. Revocatur *theſis* ad *hypotheſim*, quando ratio aliqua difficilior eſt refellenda: tunc enim remoto Genere facile removetur Forma. Aut ſi ejuſmodi Sancto panegyris foret conſtruenda, cujus res geſtæ minus ſunt perſpectæ, ſummi poſſunt argumenta à Genere, & communi loco, quo Sancti Martyres, aut Confeſſores ſolent celebrari. Vel denique cum exaggeratius quidpiam dicendum habemus. *Quid agis Pilate? cum ais: quem vultis dimittam vobis, JESUM an Barabbam? Ergo comparari poteſt Dominus cum ſervo? Creator cum creatura? pietas cum impietate? ſcelus cum ſanctitate? juſtitia cum iniquitate? homicida cum hominum Servatore. Neſcis, divino conjugis monito, nihil tibi cum juſto agendum eſſe? Et tamen ne dimittas Cæſaris gratiam, dimittis latronem, condemnas innocentiam, ſpernis DEI amicitiam. O iniquam compara-*

tionem! O perversum judicium! Barabbam dimittere, JESUM autem condemnare.

III. *Ratio argumentandi.* Ornatur hic locus, maxime à Forma, iisdem figuris, quibus partium enumeratio, nimirum: Repetitione, Subjectione, Interrogatione, distributione &c. Modus autem præcipuus argumentandi in eo positus est: quidquid Generi tribuitur, vel negatur, id speciei pariter sub eo genere contentæ attribuitur, vel negatur. Ita *Ludovicus Bourdaloue* (k): DEUM mirabilem esse probat in Sanctis suis, argumento à Genere ad Formam: quia DEUS mirabilis est in operibus suis, igitur etiam in Sanctis, qui sunt præstantissimum DEI opus. *Si DEUS per se, suaque natura spectetur; quoniam longe, multumque superat humanæ mentis aciem, nequaquam per se, suaque natura cadere potest in hominis intelligentiam, & admirationem. Nihilominus ut ex ejus operibus eum agnoscimus in terris; ita iisdem ex operibus nobis proprie in terris suspiciendus est, atque admirandus.* Forma. *Sunt autem Sancti præstantissimum DEI opus; atque adeo in iis est, quod Propheta testatur, nostra potissimum dignus admiratione. Mirabilis DEUS in Sanctis suis.* Reliquos modos, passim notos, prætereo.

§. II.

k) *Tom. 1. Serm. in festo* OO. SS. *de Christ. Sanct.*

§. II.

Paradigmata hujus Loci.

I. *Paradigma* : à Genere ad Formam, ſive à Theſi ad Hypotheſim. *Thema ab Hypotheſi*: ſumma hominum temeritas eſt, vivere in peccato mortali. *Argumentum à Theſi:* quia ſumma temeritas eſt, ſe exponere graviſſimo periculo : at in peccato mortali viventes graviſſimo ſe exponunt animæ periculo; ſumma igitur temeritas eſt vivere in peccato mortali (*l*)

EXERCITATIO.

Theſis. *Ab ipſa natura ita ſumus animo comparati*, Auditores, *ut ſi graviori in aliquo rerum, aut vitæ diſcrimine nos verſari contingat, confeſtim de remedio trepidi circumſpiciamus; abſit vero, ut periculum (ni temerarii eſſe velimus) quaſi è portu ſecuri intueamur. Experiri licuit hoc in navigio Jonæ: qui tametſi horrendos inter Cœli fragores, & maris exaſperati furorem, velut ſui, ac præſentis periculi oblitus, aurem in utramque dormierit; ſocii tamen diſcriminis aut clamabant, aut gemebant, aut conſultabant, aut laborabant ; ut ſe ab impendenti naufragio expedirent.* Homo enim (*ait* (*m*) *Divus Thomas*) magis inclinatus eſt ad timorem, quo mala fugit; quam ad audaciam, quo mala invadit. *Et ſi quem ſecus agere contingat, næ ego hominem hunc ingenti veſania, vel ſaltem temeritate præditum eſſe dicam.*

Hy-

l) *Vide Segneri ſerm. 1. Quadr. n. 2.* m) *Apud Segneri ſerm. 1. Quadr. n. 2.*

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. IV. §. I.

Hypothesis. *Licet rem hanc verissimam comperiamus in rebus corporis pericula, minus atrocia, attinentibus; gravissime tamen falli videmus, cum res agitur de æterno salutis discrimine: quod omni alio longe horribilius est; cum damnum animæ inferat, nulla unquam ætate reparandum. Et tamen in eo, quis crederet? ut plurimum mortales magis fidunt, nec magnopere illud timent, sed spernunt: non fugiunt, sed anhelant: imo, quod fœdius est, ambabus, ut ajunt, ulnis amplectuntur. Verum peccatores! quid est, obsecro, quod animos vestros in tam aperto æternæ damnationis periculo usque adeo securos facit, ut omni metu liberi lætum ducere spiritum audeatis? Non ergo perspectum est vobis? illo ipso temporis momento, quo scelus aliquod vel mente, vel lingua, vel opere perpetratis, jam intortum in vos esse æterni interitus fulmen; paratas jam ardere flammas, quas divina succendit justitia*; ignis succensus est in furore meo, super vos ardebit, *inquit* (n) *Jeremias: promptos adstare tortores. Et quid moratur? ne vos confestim, ut potest, eo præcipitet; quam ut rumpat vitæ filum, quo super apertum inferni hiatum, quasi super puteum abyssi suspensos tenet.*

Complexio. *Creditis hæc peccatores? si creditis? per DEUM Immortalem! vos oro, qua temeritate, ne dicam insania (respondete) in hoc rerum articulo positi, securi in peccato vitam vivere, sapide cœnam sumere, jocos, & ludos exercere, quieta mente somnum capere; imo non capere*

modo

n) *Jerem. 15. v. 14.*

modo, sed in ipso scortorum sinu Samsonis instar altum dormire valeatis?

II. *Paradigma:* à Forma, sive specie ad Genus. *Thema.* Christus non fuit Vir (ut calumniati sunt Judæi) sceleſtus, sed Sanctus. *Argumentum à Forma:* quia nemo eum prodit fuisse superbum, vel alio quocunque vitii genere contaminatum; sed ajunt fuisse Virum humilem, modestum, patientem, pauperem, benignum &c.(o)

EXERCITATIO.

At demus tantisper, dum veritas exploratior reddatur, Christum non esse Sanctum, non esse DEUM, sed esse, ut fingitis, hominem improbum, hominem sceleſtum, ac omni flagitiorum genere contaminatum. Dicite, oro, qui fieri poterat, ut hoc ad usque temporis momentum nihil quidquam de illius sceleribus constiterit? Cur nemo ullus scriptorum de eo, non dico facinus quoddam, sed vel minimam perpetrati facinoris umbram posteritatis, ut poterant, ac de homine palam nefario debebant, memoriæ prodiderit?

Forma. *Non diffiteor equidem in Christum Servatorem fastus, & superbiæ, imo etiam blaſphemiæ notam à Judæis fuisse impactam idcirco, cum homo esset, se ipsum fecerit DEUM:* Cum (p) homo sis, facis te ipsum DEUM. *At hoc ex omnibus unum tandem (si ita appellari potest) crimen erat, quo Christum Virum Sanctissimum, imo ipsam Sanctitatem, majori suo scele-*

o) *Vide Segneri ſerm. 20. Quadr. n. 3.*

p) *Joan. 10. v. 33.*

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. IV. § II.

ſcelere ſceleratum poterant calumniari. Quis tamen credat, ut homo blaſphemus, faſtu ac ſuperbia tumens, qualem Chriſtum eſſe falſo ferunt, non aliis etiam pluribus, ac turpioribus vitiis, ac criminibus fuiſſet implicatus? Novimus: ſcelera etiam ſuos habere nexus, ac ſocietates: ſuperbia præſertim, quæ omnium mater eſt, aut nutrix vitiorum. Initium omnis peccati eſt ſuperbia, qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, *inquit ſapiens* (q). *Hinc enim naſcitur* (Diſtributio cum repetitione) *oſtentatio, hinc ambitio, hinc aliorum contemptus, hinc luxus, laſcivia, hinc invidia, hinc ira, hinc odia, hinc rixæ, hinc avaritia, cæteraque omnia vitiorum genera ortum trahunt; adeo, ut quem ſuperbum dixeris, jam hoc uno nomine ſcelerum omnium peſtem, ac colluvionem dixiſti. Atque iſtud eſt, cur Romani Regem Tarquinium, cum vellent flagitiorum omnium quoddam quaſi compendium appellare, una voce ſuperbum dixêre*: Hominem libidine præcipitem, avaritia cœcum, crudelitate immanem, furore vecordem, vocaverunt *ſuperbum*, & putaverunt ſufficere convitium, *inquit* (r) *Pacatus.*

Forma. *Cur igitur de tot, tantiſque criminibus, ne unum quidem, ut ante dixeram, fuerit Chriſto inflictum: quin imo communis omnium gentium, ac populorum conſenſus* (Repetitio) *Virum ait fuiſſe pium, fuiſſe humilem, fuiſſe patientem, fuiſſe modeſtum, ſobri-*

q) *Eccli. 10. v. 15.* r) *In Panegyri Theodoſii*

brium, castum, ac misericordem. Qui cœcis reddidit visum, claudis gressum, surdis auditum, mutis loquelam, mortuis vitam, ut Sancti Evangeliorum Scriptores testantur. Vel si his fidem abrogatis, testatur Philo Hebræus, testatur Flavius Josephus, testatur ipse etiam Lentulus Præses Romanus, qui, datis Romam literis, Christum humana conditione superiorem fuisse virum scripsit. Quem Tiberius Cæsar Deorum numero adscriptum voluit; Pilatus vero hominem justum agnovit, sola Judæorum invidia necidatum.

Genus. *Huncne ergo, tantumque Virum scelestum dicere audebimus? Absit Christe! tam nefarium de te facinus vel cogitare. Fuisti Virorum sanctissimus: imo ipse DEUS; nec enim tanta virtute præditus, ac mentis compos te dicere DEUM potuisses, ni re ipsa DEI filius extitisses.*

ARTICULUS V.

LOCUS A SIMILITUDINE, AC DISSIMILITUDINE.

§. I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura Loci.* Similitudo est rerum disparium in aliqua re convenientia. Sic Christus Apostolos Luci comparavit: *Vos estis Lux mundi:* nam licet *Lux*, & *Apostoli* sint res diversissimæ; in eo tamen conveniunt, quod mundum illustrent. Dissimilitudo verò est: rerum duarum, aut plurium

um in aliqua affectione collata differentia. Ita *Salvianus* confert ambitionem cum charitate, explicata utriusque differentia: *Ambitio quædam simia est charitatis; charitas enim patiens est pro æternis; ambitio patitur omnia pro caducis. Charitas benigna est pauperibus; ambitio divitibus. Charitas omnia suffert pro veritate; ambitio pro vanitate. Utraque omnia credit, omnia sperat; sed longe dissimili modo.*

II. *Species hujus Loci.* Tres loci hujus præterea species dicuntur: 1. est *Parabola*, sive narratio verisimilis, ad mores informandos idonea ob eam, quam habet cum re ad persuadendum assumpta convenientiam. Differt ab apologo, & fabula: quia licet hæ moribus instituendis æque conducant, sunt tamen narrationes penitus fictæ. Ut apud Æsopum conjuratio membrorum in ventrem. Parabolarum usus apud orientales, Hebræos præsertim, frequentior erat, idcirco Christus parum, aut *nihil sine parabolis loquebatur eis.* Ejusmodi sunt: *duo homines ascenderunt in Templum. Simile est regnum Cœlorum decem Virginibus. Homo quidam erat dives, qui habebat villicum.* Attendendum, ne parabolæ sint viliores, obscuriores, vel longiores. Optimæ erunt è sacris literis, aut è Patribus desumptæ adjecta apodosi, seu morali doctrina. Ut illa Ambrosii de Cornicibus Ciconias deducentibus, in exemplum hospitalitatis adducta. *Exercitum, credas cum suis signis per-*

gere

gere; *sic omnes viandi, comitandique, & præeundi ordinem servant. Cornices autem deducunt eas, ac dirigunt, velut quibusdam turmis stipatricibus persequuntur.* &c. Postea subjicit apodosim. *Discant homines hospitalia servare jura, & ex avibus cognoscere, quid religionis hospitibus sit deferendum, quod obsequium deputandum.* 2. *Exemplum*: quod est dicti alicujus, vel facti expositio. Magnum pondus habet ad persuadendum: cavendum tamen, ne exempla sint vilia, inepta, & anilia, qualia pleraque sunt, quæ incertis autoribus narrantur, sine circumstantiis loci, temporis, & personarum. Validiora sunt saera, quam profana: præsertim si ex Scriptura, aut Patribus, vel ex Historia Ecclesiastica, aut ex vitis Sanctorum ab autoribus synchronis fuerint relata. Quomodo autem exempla Rhetorice sint ornanda, alibi dicemus. 3. *Inductio*: quæ est coacervatio multarum rerum similium, aut dissimilium, vel exemplorum, ad aliquid concludendum. Ut illa Gregorii Magni (r). *Sic uva calcibus tunditur, & in vini saporem liquatur. Sic oliva contusionibus expressa suam amurcam deserit, & in olei liquorem pingueſcit. Sic per triturам areæ à paleis grana separantur, & ad horreum purgata perveniunt. Quisquis igitur appetit plene vitia vincere, studeat humiliter purgationis suæ flagella tolerare: ut tanto post ad Judicem mundior*

r) *Hom. 15. in Evang.*

dior veniat, quanto nunc ejus rubiginem ignis tribulationis purgat.

III. *Usus Loci.* Hic locus non eam vim habet ad probandum, quam ad ornandum, explanandum, ac illustrandum. Unde *Gallis* Oratoribus ratiocinationi assuetis haud est frequens: contra *Itali* amoeniore dicendi forma delectati venustissimis creberrime similitudinibus, ac exemplis suas dictiones aspergunt. Mihi autem ita videtur: cum similitudo lucis instar se habeat propositam veritatem illustrantis, plenique sint similitudinibus tam Scripturarum, quam Sanctorum Patrum libri; postquam solidis rationibus thema suum probaverit Orator, adhibeat etiam similitudines, & exempla ad rem suam, ut dixi, collustrandam factura, rudiorem præsertim apud auditorem, similitudinibus (ut mea me docuit experientia) admodum capi solitum. Sit exemplum ex Segneri (s). *Gratiam* (ut dicimus) *Sanctificantem* pro Concione explicandam habes, quam si quoddam DEI donum esse dixeris, quod animam mirum quantum exornat, ac habilem reddit ad divina opera peragenda, verum equidem dices; at veritatem hanc clariorem facies, cum similitudine hac illustraveris: *sicut ferrum, tametsi natura sit frigidum, grave, ac flecti nesciuin; mox tamen, ac ardenti foco fuerit injectum, ita candescit, ut non jam ferrum, sed ignis*

s) *In Instit. Paroch. c. 7.*

ignis esse videatur: sitque momento tractabile, ac idoneum omni formæ. Haud secus anima, licet naturæ viribus relicta nullum salutare opus efficere queat, Gratiæ tamen sanctificantis virtute instructa ita attollitur, ut opera divina, vires sibi congenitas multum superantia, valeat producere, atque illud Pauli usurpare: Non ego, sed Gratia DEI mecum. Denique valet locus similitudinis ad amplificandum; at de hoc alibi dicendum erit.

IV. *Fontes hujus Loci.* Ut locus hic suum pondus, ac pretium habeat, certis de fontibus sumatur, ac quibusdam conditionibus, ceu totidem legibus, instruatur. 1. Similitudines, aut dissimilitudines non sint nimium viles, aut remotæ; sed populares, à rebus plerumque naturalibus ductæ, ut *à Cœlo, astris, agro, pratis, vineis arboribus* &c. Sic Christus Apostolos *luci*, *sali*: Doctrinam Evangelicam *semini*: Ecclesiam *agro, thesauro, ovili, vineæ*: fideles *arboribus, ovibus, palmitibus*, se ipsum *Pastori, viti* assimilat. *Ego sum Pastor bonus, ego sum vitis vera* &c. Unde similitudinem excogitaturus Orator, videat, cum quibus naturæ rebus propositum suum directe conveniat. Si nihil ejusmodi repererit, ad ejus contrarium se convertat, cujus postea similitudine rem suam illustret. Hoc autem duplici modo institui posse docet *Manzador*: 1. Si negetur rei cuipiam convenire proprietas, in ejus contrario reperta;

ta; quod ipsum dein adumbret similitudine, cum apodosi ad rem contrariam allata, vel sine illa. V. g. *Hic Vir tam segratum suis præbet benefactoribus, ut magnopere caveat* (negatio proprietatis contrariæ) *ne beneficiis malefacta rependat, hominum ingratorum more* (Contrarium) *qui non secus* (apodosis ad contrarium) *adversus benefactores suas exerunt linguas; quam vile trifolium* (Similitudo contrarii postposita apodosi) *adversus imbrem irrigantem acculeos exporrigit suos.* Vel sine apodosi. *Hic ingratus homo nihil industriæ, & conatus adhibet* (negatio proprietatis in contrario repertæ) *ut de suis benefactoribus bene vicissim mereatur. Dissimilis profecto* (Similitudo contrarii sine apodosi) *Matri suæ telluri, quæ pro commisso sibi bono semine amplissimos reddere fructus solet.* 2. Utimur similitudine à contrariis petita, cum rerum duarum, vel plurium similitudinem, & convenientiam exhibemus quidem; sed in rebus prorsus oppositis. v. g. *Non sic piscis angitur in reti: nec avis in laqueo: quam Beata Catharina de Ricciis in libertate.* Hic piscis, & Catharina sunt duo similia in angore convenientia, at circa res prorsus oppositas, ac dissimiles, libertatem nimirum, & captivitatem. 3. Amœnior reddetur similitudo, si ab eruditione Historica, vel Philosophica rerum naturalium fuerit repetita: quales adhibent *Itali* Oratores, ut Segneri, Cataneo.

neo. &c. Sit exemplum ex Cæsare (*t*) Calini. *Herodotus memorat infortunium Pastoris cujuspiam, cui nomen Evenii erat. Pascebat hic gregem ovium, quem superstitiosi Persæ cum Soli consecraverint, idcirco Solis oves appellaverunt. Accidit forte, ut Evenio sub meridiem indormiscente, vigil ad damna inferenda lupus agnum è grege rapuerit. Excíti canum latratu vicini, lupum quidem impunem abire siverunt; incurio tamen pastori oculos eruerunt; indignum rati, ut is Solis lucem videat, qui se in custodiendis ejus oviculis præbuit negligentem. Ah Patres, Matresque familias! Divini Solis grex est familia vestra: oviculæ DEI sunt filii, ac filiæ vestræ. En! centeni in eorum damna vigilant lupi, & vos dormietis? non attendetis? non vigilabitis? Cavete: ne vestri etiam oculi eruantur, id est, in tenebras exteriores conjecti nunquam Divini Solis lumen intueamini; cum DEI gregem curæ vestræ creditum neglexeritis; quem tamen si non potius, perinde saltem, ac oculos vestros curare debebatis.* 4. Omnium elegantissimæ sunt ex Scriptura, vel ex Patribus depromptæ, vel saltem in apodosi eorum sententiis confirmatæ. Ita *Segneri* (*u*) peccatores peccatis suis inhærentes, Orygi Venatorum laqueis, dum capitur, indormienti assimilat, quod postea Isaiæ testimonio confirmat. *Memoriæ proditum est: certas in Africa belluas (quas Oryges dicunt) tauris silvestribus haud mul-*

t) *In Samu. tom. 1. Serm. 67.* u) *Serm. 1. Quadr.*

tum abſimiles inveniri. Hæ tam ſtolidæ viri-bus confidunt, ut in ipſis (dum incidunt) Venatorum retibus altum dormiant, nec ullo equorum hinnitu, vel infeſto canum latratu ſe ſinant excitari, ut ſe laqueis mature expedirent. An non hæc eſt bruta temeritas? tanta profecto quin major eſſe videtur audacia peccatorum. Quid dico videtur? imo certum eſt oraculo Iſaiæ: dormierunt in capite omnium viarum, ſicut Oryx illaqueatus, pleni indignatione Domini (u) *&c.*

V. *Methodus uſurpandi hunc Locum.* 1. Occulte in modum definitionis. Ut illa Chriſti: *ego ſum via, veritas, & vita. Semen eſt verbum DEI. Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum.* II. Cum notæ ſimilitudinis, aut diſſimilitudinis adduntur, ſine probatione tamen, & explicatione. Ut: *ecce ego mitto vos, ſicut oves in medio luporum. Venatione* (x) *ceperunt me quaſi avem inimici mei gratis.* III. Cum ſimilitudo, aut diſſimilitudo ſuis partibus, id eſt: protaſi, & apodoſi breviter allatis conſtat. Hæc autem apodoſis jam præit, jam ſequitur protaſim, ſive ſimilitudinem: idque vel cum notis ſimilitudinem exprimentibus, vel ſine illis. 1. Sequitur cum notis. V. g. Prov. 25. ℣. 20. *Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno; ſic triſtitia viri nocebit cordi.* 2. Sequitur ſine notis. Ut in illo Bernardi Sermone de S. Mich. *Equum*

u) *Iſa. 51. v. 20.* x) *Jerem. Thren. 3. v. 52.*

Equum indomitum flagella domant; animam immitem contritio Spiritus, & lachrymarum. 3. Præit cum notis in allato supra de ingrato homine exemplo. 4. Præit sine notis. V. g. *Magnæ animæ gravissimos casus sine sensu doloris ferunt: viles urticæ vix tactæ confestim urunt.* IV. Cum dictis constat partibus; sed fusius oratorie deductis. En exemplum Cæsaris Calini! *Observastis*, (Prothasis) *quid naturæ ductu agere solesnt Struthiones. Hi non incubant ovis aliarum volucrum more, sed condunt sub arenam, oculis assiduo in locum defixis. At quid putatis prodesse continuum hunc intuitum? Est nonnemo Physicorum, qui igneas quasdam particulas profluere docet ex oculis Struthionum, quæ postea calore temperato dum ambiunt ova; una ea feliciter excludunt. Ego vero (si dicere fas est) totam hanc pullos excludendi virtutem à radiis solaribus provenire puto. Si ita? Quorsum igitur spectat tam intentus materni oculi aspectus? sedulam nempe præstat vigilantiam, ne ova cæterorum animalium pedibus proterantur, aut à ventis abripiantur. Præclara sane* (Apodosis) *Parentum idea! Recta filiorum institutio, progressus eorum, sancta vivendi disciplina, à radiis Divini Solis provenire debet; attamen vos jugiter adsistere oportet, ne, deficiente Vestra attentione, conculcentur à Dæmonibus, aut à vitiis abripiantur* &c.

VI. *Ratio ornandi hunc Locum.* I. Per Comparationem: cum similia, aut dissimilia ad invicem conferuntur, atque utro-

rumque convenientia, vel disconvenientia exhibetur. Sit exemplum ex Beato *Fulgentio*, dissimilitudinem Natalis Christi cum Natali Martyris Stephani conferente. *Heri celebravimus temporalem sempiterni Regis nostri natalem: hodie celebramus triumphalem militis passionem. Heri enim Rex noster trabea indutus, de aula uteri Virginalis egrediens, visitare dignatus est mundum: hodie miles de tabernaculo corporis exiens triumphator migravit in Cœlum. Ille sempiternæ Divinitatis majestate servata, servile cinctorium carnis assumens, in hujus sæculi campum pugnaturus exivit: iste depositis corruptibilis corporis indumentis ad Cœli palatium regnaturus ascendit. Ille descendit carne velatus: iste ascendit sanguine laureatus* &c. 2. Per fictionem; cum fingimus nobis similitudinem, aut dissimilitudinem particula conditionali, vel aliis verbis fictionem indicantibus. Ita S. Basilius (y) suadet Baptisma non esse differendum: *Si servus hominum esses, & proposita esset servis libertas, nonne ad statam diem accurrisses, patronos conduxisses, & Judices invocasses, ut omni molimine in libertatem asseraris? --- Cum autem te servum non hominum, sed peccati, præco ad libertatem vocat, quo liberet te à captivitate, & Civem æqualiter cum Angelis faciat, & filium DEI te declaret per gratiam adoptatum, & hæredem bonorum Christi, nondum tempus tibi esse dicis, ut quæ dantur, suscipias?*

O

y) *Conc. Exhort. ad S. Baptisma.*

O prava impedimenta! O turpem, & profanam occupationem! 3. Ornatur similitudo æque, ac dissimilitudo per Hypothipolim. Sic *Cæsar Calini* (z) describit hominem suspiciosum ducta ab equo pavido similitudine. *Forsan accidit aliquando vobis, pavidum in rheda vel plaustro habere equum. Prob! quanta solicitudine, quanta attentione, quanta anxietate curatur equus hujusmodi. Modo videtis eum caput altum erigere: mox repente oculos vibrare, ac subsistere: jam subito verti in latus, aut retrorsum ea vehementia; ut & vos, & semetipsum trahat in præcipitium: mox iterum tanto impetu fertur in cursum, ut ventum prævertere videatur. Quid porro timet? quis eum insectatur? quem fugit? folium nempe, frondem, aut saxum secus viam positum, vel panni centonem ab aura ventilatum; imo persæpe nescitur, cur paveſcat, nisi quod pavidus esse asseratur. Haud absimilis est ejusmodi equo homo suspiciosus. Hic etiam perinde subito conturbatus cernitur à jucundo hominum consortio recedere, nulli amicorum amplius fidere, sociis, vel familiarissimis, succensere. Quam vero ob rationem id agat, nemo ullus facile divinaverit: nam sæpe irascitur, & non est, qui ipsum offenderit: conqueritur, & non est, qui ipsum læserit: tristatur, & non est ratio, quæ illum turbaverit, nisi quia umbris agitur, suspicionibus torquetur, verbo: pavidus equus est, nulla arte consanandus.*

z) *In Samuele Tom. 1. Serm. 68.*

§. II.

Paradigmata hujus Loci.

I. *Paradigma.* A simili per Inductionem, Parabolam, & Exemplum. *Thema:* Peccandi occasiones sunt fugiendæ. *Argumentum:* 1. Per fictionem ab inductione plurium similium, ut latronum, pestis, incendii, Colubri. 2. Per Hypothipoſim à Parabola familiaris serpentis, Herum suum occidentis. 3. A collectione plurium exemplorum, maxime Josephi Ægyptii, per comparationem.

EXERCITATIO.

Tametsi ex acie fugere, rem homines vulgo turpem, ac probrosam esse ducant; pugili tamen Christiano, cum bella adversus animæ hostes (carnem præcipue) geruntur, non est modo indecorum; sed persæpe in una fuga tota hominis salus, & victoria reposita esse videtur. In occasione peccandi (*inquit* (a) *Augustinus*) apprehende fugam, si vis invenire victoriam.

Edicite quæso, (Inductio similium per fictionem) *si locum quempiam latronibus infestum, aut peste, vel contagione infectum scire tis: si flamma domum repente vestram nocte corriperet: si anguis, & coluber vos ex insidiis improviso invaderet: quid vobis videtur? an hujusmodi in periculis caput ultro interitui objiceretis? an silvam dictis latrociniis obnoxiam temere adiretis? nonne è flamma, & incendio vos confestim*

a) *Serm. 250, de Tempore.*

festim ejiceretis? quis vestrum uno, eodemve cubili securus auderet dormire cum serpente? Certe vel ad primum colubri, adhuc à longe positi, aspectum continuo fugeritis? En Christiani! Quid sunt peccati occasiones, nisi totidem latrones, quæ animam omnibus divinæ Gratiæ spoliant ornamentis? sunt incendia totum hominem quantus quantus est depascentia: sunt pestes, sunt colubri certissimam unicuivis perniciem allaturi. Vis salvus, (Similitudo authoritate Scripturæ firmata) *ac incolumis persistere?* quasi à facie colubri fuge peccata, *inquit* (b) *Sapiens, nec peccata modo, sed ipsa etiam, quæ serpentum instar sunt, pericula, haud dubio, ni fugeris, extremum tibi exitium importatura: Divini enim Spiritus dictum est*: qui amat periculum, in illo peribit.

Refert Suidas (c) fuisse Philosophum, qui domi suæ usque adeo familiarem alebat serpentem, ut à suo eum latere nunquam dimiserit. Si iter fuerat suscipiendum (Hypothipotis) *serpens comitem agebat: si animo indulgendum, maximum relaxationi campum dabat: si mensæ accumbendum, hunc unum hospitem, & convivam habebat, quem hominum insipientissimus suo ipsemet ore cibabat, manu leniter demulcebat, osculabatur, communi lecto thori velut socium adhibebat. Accidit tandem, ut graviori somno oppressus, cum forte in latus se converteret, serpenti incautus incubuerit. Hic tametsi fidissimum se hactenus socium præbuerit; quia tamen*

b) *Eccli. 21. v. 2.* c) *In voce Heraclides.*

men venenatus, nec lædi nescius serpens erat, offensus tam gravi pondere, lethali morsu beneficum ingratus feriit, ac extinxit Herum. Liceat mihi jam ex vobis quærere Christiani (Scripturæ autoritate firmatur) *cum Ecclesiastico* (c): Quis miserebitur incantatori à serpente percusso, & omnibus, qui appropiant bestiis? *Me equidem ne minima illorum miseratio teneret: veteri enim adagio admonemur: rem esse periculi plenam, viperam in sinu fovere; fovetis hanc Christiani toties, quoties peccandi pericula temere aditis: hanc noxiam familiaritatem non dimittitis: illam suspectam domum crebrius invisitis: cum ea muliere, fama, vita, moribus non æque probata, majori, quam par sit, licentia agitis: ne miremini, si venenati serpentis, ideſt Dæmonis, astu cum Eva, prima hominum parente, delusi, mortem vobis conscisc atis.*

Quare si vos aliqua salutis vestræ cura tenet, fugite pravas peccandi occasiones: quemadmodum eas omni cura, diligentia Sanctissimi semper (Inductio Exemplorum) *fugere viri: fugit Jobus, qui alieno doctus malo* (d) pepigi (*ait*) fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de Virgine: *fugit Tobias, cum cæteri aureis vitulis sacrilegas victimas immolarent*, hic solus (e) fugiebat consortia omnium, *et* pergebat in Jerusalem in templum Domini, & ibi adorabat Dominum DE-

UM

c) *Eccli. 12. ℣. 13.* d) *Job. 31. v. 1.* e) *Tob. 1. v. 5.*

UM Iſrael : *fugit Hieronymus, qui ſe abdidit in eremum* (f) ne me (*inquit*) capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. *Denique, ne multa referam, fugit Joſeph Ægyptius, inſigne illud tuendæ caſtitatis exemplar.*

(Exemplum cum antithetis.) *Hic cum eſſet pulcher facie, & decorus aſpectu Adoleſcens, cepit Hera, turpi amore incenſa, primum blanditiis probiſſimum Juvenem ad flagitium pellicere, poſtea cum verbis nihil proficeret, apprehenſa veſtimenti lacinia caſtiſſimo illius pudori auſa eſt vim inferre. Quid tum Joſeph? noverat illud ſapientis: quaſi à facie colubri fuge peccata,* relicto g) in manu ejus pallio fugit, & egreſſus eſt foras. *Voſne jam Chriſtiani impune pericula adibitis, quæ tot Sancti caverunt Viri? Vos in occaſionibus ſecuri verſabimini, quas illi cane pejus, & angue ſunt averſati? Vos tantum viribus, ac virtuti veſtræ tribuetis, quantum nec David, nec ipſe Joſeph, prodigia Sanctitatis, auſi ſunt tribuiſſe?*

Quiſquis igitur animæ conſulere cupis tuæ, in occaſionibus peccandi (repeto verba Auguſtini) apprehende fugam, ſi vis invenire victoriam. Si uſpiam, hic etenim ex vero dici poteſt: in fuga ſalus.

II. *Paradigma:* A Diſſimili per Exemplum, & Inductionem Exemplorum. *Thema:* DEUS in peccandi periculis temere ſuſceptis non adeſt hominibus præſidio

f) *Adv. Vigilantium.* g) *Gen. 39. v. 12.*

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. V. § II.

dio suo. *Argumentum:* 1. Ab inductione plurium exemplorum dissimilium, ut Saræ, Rebeccæ, Josephi, Susannæ, quos in periculis DEUS servavit quidem, sed non ultro, ac temere susceptis. 2. Ab exemplo Judithæ, & Dinæ, per comparationem, & antitheta. *(i)*

EXERCITATIO.

Est non levis multorum existimantium opinio: DEUM, etiam in peccati periculis temere, ac ultro susceptis, sua præpotenti Gratia semper homini adfuturum. At licet DEUS Angelis suis mandaverit, ut nos custodiant in omnibus; hoc tamen præsidium non ubique, nec semper: non in præcipitiis, sed in viis; nec in viis quibusque, sed in suis, quas adire necesse est, à Deo promissum habemus. Angelis *(h)* suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, --ne forte offendas ad lapidem pedem tuum, *inquit David.*

Inductio exemplorum. *Non me latet quidem singulari DEI Maximi beneficio Saram intra Pharaonis, qui eam Abrahamo rapuerat, ungues incolumem perstitisse: Josephum è blanditiis Dominæ salvum effugisse: Rebeccam in domo Abimelechi, licet insane deperientis, integram permansisse: Susannam in medio senum libidine ardentium nihil damni accepisse. Verum nemo eorum se periculis ultro inconsulte objecit: Sara enim, & Rebecca divino jussu, Joseph autem, & Susanna, si non necessitate, saltem*

h) *Psal. 90. ℣. 11.* i) *Segn. serm. 16. Quad.*

tem non ſua voluntate, hæc diſcrimina adierunt. Non igitur miror eos ſingulari Divinæ Gratiæ præſidio fuiſſe protectos. At vehementiſſime admirarer, ſi vobis adeſſet, qui nulla charitatis, obedientiæ, geſti muneris, vel alterius cujuſcunque neceſſitatis lege obſtricti voſmet in pericula improvide conjicitis: vetus enim divini Spiritus (i) *effatum eſt:* qui amat periculum, in illo peribit.

Exempla Diſſimilia. *Comprobat rei hujus veritatem ingens illud, quod Judith inter, ac Dinam, Jacobi filiam, diſcrimen interceſſit. Judith (ut noſtis) multo veſtium apparatu, exquiſita formæ elegantia ad luxum compoſita ſuperba Holofernis caſtra acceſſit: illic complures morata dies, omnium, Holofernis præcipue, amorem in ſe traxit. Dina autem in fratrum conſortio ad Salem Urbem appulſa, parumper è papilionibus exceſſit, ut innocenti curioſitate* videret (k) mulieres regionis illius. *At vix columba hæc nidum deſeruerat; continuo in accipitrem, regionis nempe illius principem, aſpectu incidit, & confeſtim ingens læſæ pudicitiæ detrimentum fecit. Quæretis ex me, non dubito Auditores: unde acciderit, ut Dina, longe minori in periculo poſita, graviſſimam; Judith vero in graviſſimo nullam ſuæ integritatis jacturam ſubierit? Nonne Judith* (Antitheta) *integro ſe armatorum exercitui miſcuit? Dina autem fallendi temporis gratia paullum è tentorio exiit: Judith cum Viris procacibus converſata fuit; Dina peregrinas ſolum*

k) *Eccli.* 3. *v.* 27. l) *Gen.* 34. *v.* 1.

solum mulieres visum ivit: Judith & videri, & amari voluit; Dina nil eorum vel cogitavit. Et tamen infelix Dina turpiter cecidit: Judith autem glorioſe triumphavit. Quæ, oro, tanti diſcriminis cauſa eſſe poteſt? dicam; ſed mentem attentius huc advertite. Solet nempe DEUS majori longe cura eos protegere, qui DEI cauſa pericula ſuſcipiunt, quam qui propria lididine eadem ultro acceſſunt. En ſalva perſtitit Judith, quoniam non pravo animo, ſed ex virtute: non ſuo, ſed DEI conſilio, liberandæ nimirum patriæ amore compulſa, in caſtra proceſſit: Dina vero muliebri ſolum curioſitate ducta, Urbem eſt ingreſſa, ut videret mulieres regionis illius, *ac idcirco ingens ſuæ pudicitiæ naufragium fecit.*

Diſcite Chriſtiani, diſcite, temere non adire pericula: præſto quidem ſemper eſt DEUS, & noſtræ dogma eſt fidei, in omni tentatione reſiſtendi, vincendique gratiam conferri; verum in ea ſolum occaſione, in quam vel neceſſitas, vel proximi charitas, vel divina conjicit providentia; non vero cui noſtra nos ſponte implicat libido, ſuperba adducit temeritas; Divina etenim lege conſtitutum eſt: qui amat periculum, in illo peribit.

III. *Paradigma:* A ſimili per methodum quadruplicem. *Thema:* Eleemoſyna eſt ars certiſſima diteſcendi. *Argumentum:* quia eleemoſyna eſt æs DEO, fœnori elocatum. Quod quadruplici tractandæ ſimilitudinis methodo deducitur.

EXER-

EXERCITATIO.

Si avari noſſent mortales, quam tuta, facilis, ac certa diteſcendi ars ſit eleemoſyna, nunquam profecto pauperibus tam ſe duros, ac difficiles exhiberent.

Similitudo in modum definitionis. *Quid enim eſt eleemoſyna, quam æs quoddam, ſive pecunia, Deo, ſupremo Domino, in fœnus elocata? Credite Auditores,* (Sine notis, cum apodoſi præpoſita) *quoties acerbam egenorum ſortem miſerati, eorum inopiæ occurritis; toties datos mutuo nummos, Domino fœnori elocatis. Non meum, ſed Divini Spiritus eſt oraculum:* fœneratur Domino, qui pauperis miſeretur. *Quaſi diceret* (cum notis, & apodoſi poſtpoſita) *quemadmodum, fœnerator eo pecuniam elocat ſuam, unde commodati æris ſummam amplo cum fructu recipere queat; ita cum egeſtate preſſos erigitis, nummis veſtris quaſi fœnus exercetis. Nolite igitur exiſtimare, rem veſtram familiarem in anguſtias redigendam, ſi pauperibus, pro facultate veſtra, benigne faciatis. Nonne fœneratori* (breviter oratorie deducta, cum apodoſi, ſine notis) *æs quod commodat: frumentum, quod mutuum dat, totum ſubinde in arcas, & crumenas redit? Et eleemoſynam pauperibus collatam, cum ipſi Chriſto conferatur, nequaquam redituram putatis? quin imo nudos operturi, vos ornabitis: eſurientes recreaturi, vos aletis: triclinia, cellas exhauſturi, amplioribus ea ſupplementis reficietis. Intueamini mulierem illam,* (Exemplum) *quæ panem tametſi copioſum coxiſſet Eliæ, nunquam tamen hydriam ſuam vidit farina deſtitutam* (ſine apodo-

si) *fontis instar, unde quo plus aquæ hauritur, eo purior, largiorque prorumpere solet.*

Quare advertite mentem avari mortales, si ditescere, si fœnus securi vultus exercere, estote miseri cordes, sublevate pauperes, aperite crumenas, reserate arcas. Scitote: Domino fœneratur, quisquis pauperis miseretur.

ARTICULUS VI.

LOCUS AB OPPOSITIS.

§ I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura Loci, & argumentandi ratio.* Opposita sunt, quæ in eodem subjecto esse non possunt; vel si fuerint necessario inter se pugnant. Quinque sunt eorum species. 1. *Adversa*, sive contraria, quæ sub eodem genere habitus, vel affectionis posita maxime distant, seque mutuo expellunt. Ut: justus, & peccator: castitas, & libido &c. In his affirmato uno, negatur alterum, & vicissim, si nullum medium interveniat. *Si quis dixerit, quia diligo DEUM, & fratrem suum oderit, mendax est.* 1. Joan. 4. ℣. 20. Item: contrariorum contrariæ sunt rationes. Ita Paulus (m): *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est; iis autem, qui salvi fiunt, ☩ Dei virtus.* 2. *Repugnantia*, quæ sibi opponuntur quidem; non tamen immediate; sed vel in causa, vel in effectu, proprietatibus, aut adjunctis. Ut si duo contraria

m) *1. ad Cor. 1. v. 18.*

ria sumeres, verbi causa, gratiam, & peccatum; peccatum secundum se, gratiam vero secundum effectus, aut causas &c. tunc gratiæ effectus, quia repugnant peccato, & vicissim, vel etiam ipsi effectus inter se, erunt duo repugnantia. Ex istis ubi unum est, alterum esse nequit. *Si peccatis contaminatus es, O homo! qui, oro, sperare potes, ut filius, & hæres DEI, cohæres Christi, divinæ consors naturæ dici queas? An non peccata reddunt peccatorem filium iræ, mancipium Diaboli, inimicum DEI? &c.* Item Hieronymus (*n*): *crebra munuscula, & sudariola, & fasciolas, & vestes ori applicitas, & oblatos cibos, blandasque, & dulces literulas sanctus amor non habet.* Præterea: quod uni tribuitur, illud alteri convenire nequit. *Qui ex DEO est, verba DEI audit; propterea vos non auditis, quia ex DEO non estis.* Joan. 8. ℣. 47. *Relata*, quæ inter se ita referuntur, ut unum sine altero nequeat intelligi. Unde posito, aut negato uno, ponitur, aut negatur alterum. Chrysostomus (o). *Vide, & Petrum Ecclesiæ columnam, quia & ipse habuit uxorem. Unde ergo liquet, quod uxorem habuit? ingressus est JESUS ad socrum Petri, & erat illa infirma, & tetigit eam, & reliquit eam febris, & stetit, & ministravit. Vides! quod & Petrus uxorem habuit. Ubi enim Socrus, manifestum, quod ibi*

n) *Epist. ad Nepotianum.* o) *Serm. contra Jud. Gentiles, & Hæret. de Evang. Nuptiæ factæ sunt.*

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. VI. § I.

& Uxor --- Ne incuſes nuptias. Dein cui convenit unum relatum, alterum convenire nequit ſecundum eandem rationem. Ut Chriſtus Matth. 22. ℣. 45. *Si ergo David vocat eum* (Chriſtum) *Dominum, quomodo filius ejus eſt?* Denique quod dicitur, aut negatur de uno ex relatis; dicitur, & negatur etiam de altero. *Si ergo ego lavi pedes veſtros Dominus, & magiſter,* inquit Chriſtus, *& vos debetis alter alterius lavare pedes.* 4. *Privantia,* quorum unum eſt habitus, ſive forma in ſubjecto habita, & exiſtens; alterum vero eſt privatio, ſive ejuſdem formæ in ſubjecto capaci abſentia. Ejuſmodi ſunt, vita, & mors: lux, & tenebræ: veſtitus, & nuditas. Ita Paulus (p) *eratis aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino.* 5. *Negantia,* quorum unum affirmat, alterum negat de eodem ſubjecto. Ut ſapiens, inſipiens: probus, improbus &c. quæ vulgo contradictoria dici ſolent.

II. *Uſus Loci.* Ingens oppoſitorum eſt uſus. 1. Valet ad probandum: affert enim rei oppoſitæ definitionem, partes, ſimile, cauſas, effecta, comparationem, ita ut de quibus fontibus laudatur unum ex oppoſitis, vituperatur alterum. Sit exemplum: probandam ſuſcepiſti hanc ſententiam: *Deus ſuperbis reſiſtit,* argumento à definitione; quia ſuperbi ſunt fures, imo publici raptores, qui DEO rapiunt laudem, glo-

p) *Ad Epheſ. 5. v. 8.*

gloriam, & exiſtimationem, ei ſoli debitam: poteris ex eodem fonte ex adverſo probare: *DEUS humilibus dat gratiam*; quia humiles ſunt ſervi fideles, omnem, quæ uni debetur DEO, gloriam, & laudem fideliter reddentes. 2. Ornant Orationem: nam potiſſima acuminum, & argutæ dictionis ſubtilitas ab hoc fonte promanat: quæ ob pugnam, & contentionem contrariorum mirifice audientes oblectat. Cavendum tamen, ne admodum ſit frequens, tunc enim faſtidium adferet. Quid ornatius, ac illud Salviani (q) *O infelix, & miſeranda conditio! bonis ſuis aliis præparare beatitudinem; ſibi affectionem: aliis gaudia; ſibi lachrymas: aliis voluptatem brevem; ſibi ignem perennem.* 3. Deſervit amplificationi.

III *Modus tractandi hunc locum.* Tribus autem modis inſtituitur hæc ab oppoſitis amplificandi ratio. 1. Cum verba verbis opponuntur. Ut Paulus (r): *Spectaculum facti ſumus mundo, angelis, & hominibus: nos ſtulti propter Chriſtum; vos autem prudentes in Chriſto: nos infirmi; vos autem fortes: vos nobiles; nos autem ignobiles: --- maledicimur; & benedicimus: perſecutionem patimur; & ſuſtinemus.* Item S. Auguſt. (s): *Suſcepit eum Martha; ſicut ſolent ſuſcipi peregrini; ſed tamen ſuſcepit famula Dominum: ægra Salvatorem: Creatura Creatorem: ſuſcepit autem Spiritu paſcenda*

q) *Salvian. l. 3. ad Eccl.* r) *1. ad Cor. 4. v. 10.*
s) *Hom. in c. 10. Matth.*

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. VI § I.

ſcenda, carne paſcendum. 2. Cum membra membris opponuntur. Ita S. Ambr. in perſona Chriſti (*t*): *Non eſt meus, quem libido ſuccendit; quia mea eſt caſtitas. Non eſt meus, quem cura minores ſpoliandi exagitat, quia mea eſt largitio. Non eſt meus, quem aura Nobilitatis inquietat; quia mea tranquillitas eſt. Pax ſum ego; litigare non novi.* 3. Cum periodi periodis opponuntur. Ut Chryſoſtomus (*u*): *Ergo ubi conſpexeris divitem veſte ornatum, auro ſuperbum, curru vectum, inceſſus magnificos incedentem, ne hominem beatum dixeris: temporariæ enim divitiæ, & quidquid bonum eſſe videtur, una cum vita hac corrumpitur. At monachum ubi videris ſingularem, humilem, manſuetum, quietum, pacificum, hominem æmulare, fac videare æmulator Philoſophiæ ipſius, fac preceris juſti ſimilis --- Hæc enim vere ſunt bona ſalutaria, juſta propter Chriſti benignitatem, ac prudentiam.*

IV. *Modus ornandi hunc locum.* 1. Ornatur hic locus per antitheſes, ſive contrapoſita, et, per comparationem: ut Hieronymus (*x*): *Tibi placet lavare quotidie: alius has mundities ſordes putat. Tu attagenem ructas, & de comeſto accipenſere gloriaris: ego faba ventrem impleo. Te delectant, cachinnantium greges: me Paula, Melaniaque plangentes. Tu aliena deſideras: illæ contemnunt ſua. Te delibuta vina delectant: illæ putant aquam fri-*

t) *In Pſal. 118.* u) *Libello de comparatione Regis, & Monachi.* x) *Epiſt. ad Aſellam.*

frigidam ſuaviorem. &c. 2. Per apertam ſimilitudinem, aut diſſimilitudinem. Ut: *quemadmodum ſuperbia homines DEO reddit immane quantum inviſos, ita magnopere gratos, & acceptos facit humilitas.* 3. Uſurpantur oppoſita, maxime in exordiis, per particulas adverſantes: etſi, tametſi, equidem, quamquam, quibus ſubjunguntur attamen, tamen, at, ſed, &c. *Tametſi mundus plerumque homines opibus potentes, honoribus ſuperbos, deliciis affluentes, felices, ac beatos exiſtimet, at ſapientiſſimus rerum arbiter DEUS, cujus in conſpectu mundi hujus gloria eſt vanitas: divitiæ paupertas: ſuperbia contemptus: deliciæ miſeriæ: honor ignominia, nullum infelicius, ac iſtud mortalium genus eſſe dicit.* 4. Ornatur figura interrogationis. Ut illud Ambroſii (y): *Quid ei deerat, cui DEUS aderat? quis tam potens in ſuo domicilio, quam iſte in alieno? quis tam abundans in ubertate, quam iſte in fame? quis tam fortis in juventute; quam iſte in ſenectute?* 5. Per ſubjectionem, quæ multipliciter inſtitui poteſt. 1. ſine interrogatione cum particulis adverſantibus: *at, ſed,* tam per affirmationem, quam per negationem. Cyprianus (z): *Non fovetur culcitris corpus molliter; ſed refrigerio, & Chriſti ſolatio fovetur. Humi jacent feſſa laboribus viſcera; ſed pœna non eſt cum Chriſto jacere. Squallent ſine balneis membra ſitu, & ſorde deformia; ſed ſpiritualiter intus*

y) *De Jacob. l. 2. c. 9.* z) *Epiſt. 77.*

PARS I. CAPUT II. ARTICUC. VI. § I.

abluitur, quod foris carnaliter ſordidatur. 2. Cum interrogatione ſine particulis. Ita Paulus (*a*): *alligatus es Uxori? noli quærere ſolutionem. Solutus es ab Uxore? noli quærere uxorem.* 3. Cum interrogatione, & particulis ſimul. Ut Hieron. (*b*): *paupertatem times? ſed beatos Chriſtus pauperes appellat. Labore terreris? at nemo athleta ſine ſudore coronatur. De cibo cogitas? ſed fides famem non timet.* &c. Idem: (*c*) cum interrogatione, & particula *et* repetita: *Erras Frater, erras, ſi putas unquam Chriſtianum perſecutionem non pati. Tunc maxime oppugnaris, ſi oppugnari neſcis. Adverſarius noſter tanquam Leo rugiens, aliquem devorare quærens, circumit; & tu pacem putas? ſedet in inſidiis cum divitibus, ut in occultis interficiat innocentem; & tu frondoſæ arboris umbraculo tectus, molles ſomnos futurus præda carpis?* &c. 5. Speciatim in confutationibus tractantur repugnantia, cum non ſingula ſingulis (ut ante diximus) ſed multa quaſi conglobata alteri opponuntur. Quod fieri poteſt vel per figuram interrogationis, vel ſine illa cum particulis *at, atqui, cur, quia*, vel relativis *qui, cui, quem* ſæpius repetitis. Juvat exemplis declarare: *Ille DEUM vitæ, ſalutiſque ſuæ authorem odio proſequitur? qui preces fundit DEO aſſiduas, qui virtutem colit, qui nullum pietatis, nullum religionis opus præter-*

a) 1. *ad Cor.* 7. ℣. 27. b) *Epiſt. ad Heliodor.* c) *Ibidem.*

termittit. Item: *Odii in ſupremum moderatorem DEUM inſimulatur, at illi Sacrificia pius offert, at templa diligenter adit, at ſcelus omne deteſtatur. Si proximum amas, cur igitur eum inſectaris? cur injuria laceſſis? cur jacentem erigere non conaris? &c.*

§. II.

Paradigmata hujus Loci.

I. *Paradigma:* ab adverſis. *Thema:* ſuperbia eſt DEO inviſa. *Argumentum à contrariis rationibus:* quia humilitas eſt DEO acceptiſſima, quod per triplicem amplificandi modum tractabitur.

EXERCITATIO.

Oppoſita per ſimilitudinem. *Quemadmodum DEO, potentiſſimo illi rerum Monarchæ, grata ſemper, & accepta eſt hominum humilitas; ita ſummæ illius Majeſtati magnopere inviſa, ac deteſtanda eſt hominum ſuperbia.*

Conferte, ingentia illa divini amoris argumenta, quo plerumque humilium animos proſequitur DEUS, cum ea agendi ratione, qua fertur in homines faſtu, ambitione, ac ſuperbia tumentes, quam diſparem longe, & prorſus oppoſitam humilium, ac ſuperborum conditionem invenietis. (Oppoſitio membrorum) *DEUS humiles tenerrimo ſemper affectu complectitur; ſuperbos odio pluſquam Vatiniano averſatur.* Odibilis coram DEO eſt, & hominibus ſuperbia, *inquit* (d) *ſapiens. DEUS humiles, quo ſe deprimunt magis, eo attollit altius; contra*

c) *Eccli.* 10. ℣. 7.

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. VI. §. II.

ſuperbos, quo ſe attollunt amplius, eo deprimit profundius. Chriſti namque (e) *dictum eſt:* omnis qui ſe exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur. *DEUS ſuperbis, ſuæ velut gloriæ hoſtibus infenſiſſimis, ubi ubi poteſt, acerrime obſiſtit; humilibus, tanquam fideliſſimis ejusdem gloriæ cuſtodibus, ampliſſimam, quam poteſt, gratiam impertitur. DEUS humilium vota, ac preces benignus cum Abele ſuſcipit, ſuperborum cum Caini ſacrificio ne à longe quidem cognoſcit. DEUS ſuperbos, tametſi potentes, deponit de ſede: humiles, licet egenos, & pauperes, ſuſcitat de pulvere, & elevat de ſtercore, ut ſedeant cum principibus, & ſolium gloriæ teneant. Veriſſime dixiſti Bernarde!* tanto fit quiſque pretioſior DEO, quanto propter eum fit vilior.

Oppoſitio periodorum. *Quid enim eſt DEUS? nunquid ſumma eſt, quæ eſſe poteſt, in Orbe majeſtas? cui omnis laus, omnis honor, omnis uni debetur gloria: quem Angeli adorant, ſuſpiciunt throni, venerantur poteſtates. Quid contra eſt homo? nunquid eſt pulvis? nunquid cinis? nunquid quaſi nihilum comparatus ad DEUM.* Subſtantia mea quaſi nihilum ante te *inquit David. Huncne ergo* (oppoſitio verborum) *inſolentius efferri; ſe contemni: hunc creſcere; ſe minui: hunc ambitioſius gloriari; ſe deſpicatui haberi ſuſtinebit? Quin teſte Iſaia*: glorioſos terræ (*ait*) humiliabo. Ubi enim fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia, *inquit Sapiens.* Re-

d) *Lucæ 18. ℣. 14.*

Revocate, si libet, in memoriam infelicem, ac tristissimam Luciferi, & ejus sociorum Angelorum sortem. (Iterum oppositio periodorum) *Quid, oro, nobilissimos hos spiritus, præcellentibus naturæ, & gratiæ præditos ornamentis, jam in cœlo, beatorum nunc sede, locatos,* rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos? *dicetis: fastus, superbia, ambitio. Ita equidem!* conscendam super astra; & exaltabo solium meum, & similis ero altissimo *ajebat Lucifer. Quid contra Saulem, hominem (ut ipse confitetur)* de minima tribu Israel, *cui* cognatio *erat* novissima inter omnes familias de tribu Beniamin, *& tamen illo ipso, cum Patris asinas quæreret, tempore in regium evexit solium?* dicetis: *humilitas. Verissime! scriptum est etenim:* nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es, unxitque te Dominus in Regem super Israel.

Ite jam superbi mortales! si DEO invisi, si odiosi, si detestabiles, si execrandi esse cupitis, fastui, ambitioni, superbiæ vestræ, per me licet, quantum volueritis, indulgete. Veniet ætas, erit tempus, cum humiliabitur superbia Assur. *Ut enim humilitas virtus est DEO gratissima; ita superbia vitium est summe detestandum.*

II. *Paradigma:* à Repugnantibus. *Thema:* Lex Evangelica nequit non esse sancta, & Divina. *Argumentum:* 1. ab effectis repugnantibus: quia repugnat, ut lex

ea

ea non sit sancta, quæ præcipit frænare cupiditates, contemnere divitias, amare inimicos &c. 2. A causis repugnantibus: quia repugnat, ut legem tam difficilem, & arduam hominibus voluptati, ac mundo deditis persuadere potuissent homines viles, duodecim nempe piscatores &c. 3. Ab adjunctis repugnantibus: quia eam toti orbi persuaserunt, & quidem inter acerbissimas infectationes, tormenta, mortes, quas lætissimi subiverunt.

EXERCITATIO.

Nunquam poteram, ne modo quidem admirari possum satis, tantam in hominibus Judæis, & Paganis cæcitatem, ac pervicaciam reperiri posse, ut clariorem ipsa luce legis Evangelicæ veritatem non in dubium modo vocare; sed omnem omnino ei fidem, sanctitatem; divinitatem audeant abrogare. Si uspiam, hic certe, illud Pauli comprobatum reperio (d): animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus DEI.

Repugnantia ab effectis. *Agite: illudne sanctum non esse debet?* (per congeriem cum repetitione relativorum) *quod coercere libidines, quod moderari cupiditates, quod injurias pati, quod animo præcipit dominari. Hocne Divinum non est?* (oppositio verborum cum congerie, & repetitione) *quod opprobriis honores, quod odio amorem, quod malefactis benefacta rependere jubet. Nunquid mundus suadet*

d) 1. *ad Cor.* 2. *v.* 14.

det (oppositio membrorum cum repetitione, & congerie) *inimicos aversari; lex autem Evangelica diligere? mundus opibus accumulandis inhiare; lex Evangelica contemnere? mundus deliciis, ac voluptatibus indulgere; lex autem Evangelica carnem docet castigare? O Divinam Christianæ legis doctrinam! quam universus agnoscit orbis, cui summi parent Reges, ac Principes, quam Sanctissimi consectantur Viri.*

Repugnantia à causis. *At ex me quæretis: quibus artibus, ac rerum adminiculis factum fuerit, ut homines voluptati, ac mundo dediti legem adeo naturæ adversam, moribus repugnantem, læti nihilominus amplecterentur? An sapientum quempiam* (Subjectio) *Platonem, vel Aristotelem eo adhibitum fuisse putatis? ut suscipiendæ illius necessitatem validissimis rationum momentis mundo demonstraret; at ipsius Platonis exemplo docemur, leve in his præsidium esse, ubi morum agitur emendatio: cùm omni Philosophiæ autoritate ne vel unum vicum potuerit legibus suis adstrinxisse. An Tullius quispiam, aut Hortensius, Principes Romanæ eloquentiæ Oratores, in Concionem assurrexerint, qui sermonis elegantia legis Christianæ dignitatem hominibus persuaderent? at scimus Pauli testimonio Divinæ legis prædicationem* non in sublimitate sermonis, nec in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis; sed in ostensione spiritus, ac virtutis *fuisse perfectam. An potentiorum unus aliquis Imperatorum, qualem fuis-*

fuisse memorant Julium, vel Augustum, armis populum coegerit ad eam amplectendam? sed infirma mundi (*inquit Paulus*) elegit DEUS, ut confundat fortia, *duodecim nempe Apostolos, homines ignobiles, rudes, imbecilles, suis etiam vitiis obnoxios Piscatores, quos Divina ab alto virtute imbutos in mundum dimisit universum Christi jugo subjiciendum. Quod etiam, quis credat? feliciter perfecere,* (oppositio verborum) *non armis, sed patientia: non opibus, sed penuria: non consilio; sed imperitia: non humana potentia; sed DEI virtute. Vix enim altissima* (oppositio membrorum cum particula &) *annunciabant mysteria nostram longissime rationem excedentia; & continuo fidem invenerunt. Vix prædicabant legem hominum naturæ, & appetitionibus prorsus contrariam; & confestim eam admittebant. Vix sapientibus hujus sæculi, hominibus mundo, & carni addictis proponebant; & eam illico recipiebant. Quod sane summum divinæ potentiæ argumentum esse debet.*

Repugnantia ab adjunctis. *Nondum satis. Cum lex Evangelica sic in orbem latius spargeretur ab his duodecim, ut mundus existimabat, homuncionibus, innumeros nacta est adversarios. Obstitere huic falsorum Numinum cultores populi, bellum indixere Principes, artes omnes, & machinas, ut suo eam in ortu penitus succiderent, admovere Imperatores. Huc catastas, & equuleos: huc cruces, & flagella: huc rotas, & ferventia picis, aut liquati plumbi balnea:*

huc

huc ardentes craticulas, & rogos, Neronis furor, Decii crudelitas, Diocletiani rabies, Trajani immanitas adhibebant. At fruſtra. Vel inter vexationes lex Chriſti tanto altius cepit radices defigere; quanto acrius jactabatur, ut ſanguis Martyrum (*teſte Tertulliano*) ſemen fuerit Chriſtianorum, *eo plurium, quo complurium ſanguis copioſius fundebatur. Succreſcebat inde, velut è ſemente, Religio Chriſtiana quam latiſſime non per Judæam ſolum, ubi exorta eſt, ſed ad extremum uſque orbem porrecta, ut Hieronymi ætate non à Barbaris modo, ſed à cultiſſimis, ac doctiſſimis etiam gentibus in aulis Principum, in palatiis Cæſarum, prodigii inſtar lex Chriſti haberetur.*

Quis igitur tam cœcus, ne dicam veſanus, reperietur? qui legis Chriſtianæ veritatem negabit, ſanctitatem non venerabitur, divinitatem non agnoſcet. Hic certe, ſicubi, dexteræ *virtus eſt* excelſi: à Domino enim factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris *inquit David.*

III. *Paradigma*: à Relatis. *Thema*: Sanctus Joſephus fuit verus Chriſti, non quidem natura, ſed jure, Pater: ſummis gratiæ donis inſtructus. *Argumentum*: à relatis: quia Joſeph fuit verus Mariæ conjux, de qua natus eſt Chriſtus, fons omnis gratiæ, & ſanctitatis.

EXERCITATIO.

Per particulas adverſantes. *Quamquam Divum Joſephum Sanctiſſimum Chriſti Nutritium*

tium nihil quidquam opere eo contuliſſe ſciam, ut DEI Filius Virginis utero conceptus orbi naſceretur; attamen cum Joſeph verus Mariæ Chriſti Parentis conjux fuerit, niſi mea me fallat opinio, certum mihi compertumque eſt: Joſephum vere Chriſti, non quidem natura, ſed jure Patrem, & Chriſtum à Joſepho non natura; ſed jure, filium dici potuiſſe ſuum.

Relata. *Hic ego vos compello celeberrimos Juris Conſultos, qui civilium inſtitutionum doctrina floretis: Baldos, Balſamones, cæteroſque præſtantiores veteris æque, ac recentioris ævi legum peritos. Fidem, oro, perhibete: an non communi hominum lege conſtitutum ſit? ut quis fructus cujuſpiam jus, ac dominium obtineat, haud oportere, ut eum inſeverit, vel plantaverit, vel alia quacunque demum ratione ei progignendo laborem, ac induſtriam adhibuerit; ſed ſatis eſſe, ut in ſolo, & agro ſuo, ſive telluris fœcunditate ſponte naſcatur, ſive divinitus Cœli prodigio illic procreetur, jam illico unuſquiſque dicere poterit fructum eſſe ſuum. Si ita? repeto: tametſi Joſephus nihil omnino contulerit ad Chriſtum, fructum illum diviniſſimum, in Mariæ utero, tanquam in terra Virgine, grandi DEI præpotentis miraculo progignendum, dicite tamen, an non ille ſoli hujus, ac fundi Dominus erat? nihilne juris, ac poteſtatis in eum habuerat? Certe ſi Paulo fidem habemus: eſt ea vis, & ratio conjugii, dum Vir, ac mulier in communem vitæ ſocietatem coaleſcunt, ita unum quoddam corpus efficiuntur, ut neuter in ſuum*

uter-

uterque in corpus alterius obtineat dominatum; tametsi postea mutua animorum consensione fieri possit, ut neuter jure suo uti velit. Mulier (*inquit Paulus*) non habet sui corporis potestatem; sed vir: & similiter vir non habet sui corporis potestatem, sed mulier (*e*). *Si igitur fundus iste, in quo DEI filius, nobilissimus ille Cœli fructus, procreatus est, vere Josephi ager, ac fundus erat, quis negaverit Christum à Josepho, licet non natura, attamen jure vere fructum, ac idcirco filium dici potuisse suum.*

Relata. *Agnoscite jam Auditores excellentiam Josephi! Videte nobilissimam Viri conditionem! Si Josephus Christo, qui omnis gratiæ, omnis sanctitatis principium, & origo est, tam arcte conjunctus erat, ut eum suum agnoscere, suum vocare, illo, velut suo, frui poterat, cui, oro, verisimile videri queat? Josephum non esse Virum præcellentissimum, non summis Divinæ Gratiæ prærogativis exornatum. Quis unquam prædivite quapiam fodina potitus est, & tamen auri penuria laboravit? Quis sua in potestate fontem uberrimum habuit, & tamen aquæ indigus erat? Quis locupletissimum quoddam possedit emporium, & tamen mercibus caruerat? Talem enimvero,* Auditores, *Josephum diceretis, si in manu, ac dominatu suo omnis gratiæ, omnium cœli thesaurorum arcam habuit, nec tamen ingentibus DEI donis, ac prærogativis ab eo instructus fuit.* (f)

e) *Ad Corinthios 7. v. 4.* f) *Segn. serm. 39. Quadr.*

PARS I. CAPUT II. ARTICUL. VII. § I.

ARTICULUS VII.

LOCUS AB ADJUNCTIS

§ I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura, & usus Adjunctorum.* Adjuncta sunt ea, quæ rei, de qua agitur, non necessario, sed probabiliter solum adjunguntur. Vocantur etiam *circumstantiæ*, item *attributa*: quia rebus, quas circumstant, attribui solent. Frequentissimus est eorum usus, & Oratori maxime necessarius; cum nulla pene, quocunque in genere, Orationis pars sit, cui non deserviant. Et quidem 1. Servit ad Orationis divisionem facilius instituendam, cujus exempla jam ante dedimus. 2. Ad faciendam fidem, tam per affirmationem, quam per negationem, in statu saltem conjecturali. Ita *Hieronymus* negat esse Monachum, sæpius de pecunia loquentem (g): *Quem senseris tibi aut semper, aut crebro, de nummis loquentem, excepta eleemosyna, quæ indifferenter omnibus patet, institorem potius habeto, quam Monachum.* 3. Ad laudem, & vituperium: hæc enim ex tribus potissimum bonorum, aut malorum, fortunæ nimirum, animi, & corporis generibus, in adjunctis plerumque consistentibus, oriuntur. 4. Servit ad amplificandum, maxime in definitionibus, descriptionibus, hypothipositibus, in quibus concinnandis mire excellunt *Itali* Oratores.

II.

g) *Epist. ad Paulinum.*

II. *Species Adjunctorum.* Adjuncta alia sunt *antecedentia*, alia *consequentia*, alia denique *comitantia*. Antecedentia rem antecedunt: ut causæ, consilia, injuriæ illatæ, vel acceptæ, consuetudo, minæ, susceptum iter, familiaritas, colloquia, animi propositum, conventicula, omnis denique ad rem aliquam apparatus. Qualis in extremo judicii die erit: *Surgent Pseudo-christi, & Pseudo-prophetæ, dabunt signa, & prodigia: sol obscuralitur, & luna non dabit lumen suum: stellæ cadent de Cælo, & virtutes Cælorum movebuntur: parebit signum filii hominis cum potestate magna, & majestate, qui mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos.* Consequentia sunt, quæ rem gestam consequuntur: ut pallor, rubor, incessus titubans, frequens anhelitus &c. Item in morte Christi: *Sol obscuratus est: factæ sunt tenebræ super universam terram: terra mota est: velum templi scissum est in duas partes: monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt: Centurio glorificavit DEUM, denique omnis turba, qui simul aderant ad spectaculum, percutientes pectora sua revertebantur.* Comitantia sunt, quæ rem ipsam, vel personam, aut actionem aliquam comitantur, ut in Christi crucifixione: *cum ligno infami, duos inter latrones, innumero spectante populo, Paschatis die, ex invidia Judæorum, nudus Cruci fuerat affixus.* Hoc igitur comitantium adjunctorum genus aliud est

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. VII. § I.

personarum, aliud *actionum*, aliud denique *affectuum*, de quibus seorsim agere libet.

III. *Adjuncta Personarum.* Inter adjuncta personarum referuntur: genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio; habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, victus, studia, affectus, quæ, ut faciliùs intelligantur, singula speciatim sunt exponenda. 1. *Genus.* Eo spectant parentes, majores, cognati, fratres, affines, conjux, liberi &c. quorum illustria, vel probrosa facta uberem laudis, aut vituperii materiam præbere solent. Ita *Hieronymus* (h) laudat *Paulam* à generis nobilitate: *Nobilis genere; sed multo nobilior sanctitate: potens quondam divitiis; sed nunc Christi paupertate insignior. Gracchorum strips, soboles Scipionum, Pauli hæres, cujus vocabulum trahit, Martiæ Papiriæ, matris Africani, vera, & germana progenies - - - Tali igitur stirpe generata, juncta est Viro Toxotio, qui Æneæ, & Juliorum altissimum sanguinem trahit: unde etiam filia ejus Christi Virgo, Eustochium, Julia nuncupatur, & ipse Julius à magno demissum nomen Julo.* 2. *Natio.* An nempe sit Hebræus, Græcus, Romanus, Israelita. Sæpe enim popularium vitia, ac virtutes in laudis, aut probri argumenta sumuntur. Ita Paulus negabat se virgis cædi posse, cum Civis Romanus esset. *Si hominem* (i) *Romanum, & indemnatum licet vobis flagellare.* Cretenses autem vituperat: *dixit*

h) *In epit. Paulæ.* i) *Actor.* 22, v. 25.

dixit quidam ex illis proprius ipsorum Propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri (k). 3. *Patria.* Quo nomine intelligitur natale solum, urbs, oppidum, unde quis ortum trahit. Sic Hieronymus Vigilantium (*l*) Hæreticum à genere, simul, & patria reprehendit: *Nimirum respondet generi suo, ut qui de latronum, & Convenarum natus est semine: quos Cn. Pompejus edomita Hispania, & ad triumphum redire festinans, de Pyrenæi jugis deposuit, & in unum oppidum congregavit, unde & Convenarum Urbs nomen accepit, hucusque latrocinetur contra Ecclesiam DEI, & de Vectonibus, Atrebatis, Celtiberisque descendens incursat Galliarum Ecclesias, portetque nequaquam vexillum Christi; sed insigne Diaboli.* 4. *Sexus.* Utrum mas sit, an fœmina? nec enim omnia, quæ à viro, eadem continuo à fœmina sperari, aut metui debent, ac vicissim. Idcirco mirum laudatur (*m*) Mater Machabæa, quod crudelem septem filiorum necem, animo mulierem superante, lætissima spectaverit. 5. *Ætas.* An nempe puer sit, vel adolescens, juvenis, vir, aut senex? nec enim cujuslibet eadem est ratio ætatis. Sic S. Ambrosius extollit martyrium S. Agnetis ab ætate (*n*): *Novum martyrii genus! nondum idonea pœnæ, & jam idonea victoriæ: certare difficilis; facilis coronari: magisterium virtutis implevit, quæ præjudicium vehebat ætatis*

k) *Ad Tit.* 1. *v.* 12. l) *Adverſ. Vigilantium.* m) 2. *Machab.* 7. *v.* 20. & 21. n) *l.* 1. *De Virgin.*

PARS. I. CAPUT II. ARTICUL. VII. § I.

tis - - - Flere omnes; ipsa sine fletu: mirari plerique, quod tam facile vitæ suæ prodiga, quam nondum hauserat, jam quasi perfuncta donaret: stupere universi, quod jam divinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per ætatem esse non posset. 6. *Habitus corporis.* Comprehendit mores, & formam exteriorem, quæ sermo quidam est mentis, ac indicium interioris nequitiæ, vel probitatis. Sic Divus Ambrosius commendat (o) modestiam: *est etiam in ipso motu, gestu, incessu tenenda verecundia: habitus enim mentis in corporis statu cernitur. Hinc homo cordis nostri absconditus aut levior, aut jactantior, aut turbidior, aut contra gravior, & constantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus.* 7. *Fortuna, conditio.* Utrum sit prospera, an adversa? dives, an pauper? nobilis, an ignobilis? privata, an publica? eaque ingloria, vel rebus præclare gestis clara &c. Ita S. Hieronymus miseram, & pauperem ex divite Paulæ fortunam describit: *Testis est JESUS* (p) *ne unum quidem nummum ab ea filiæ derelictum; sed, ut antea jam dixi, derelictum magnum æs alienum, &, quod his difficilius est, fratrum, & sororum immensam multitudinem, quos & sustentare arduum, & abjicere impium est. Quid hac virtute mirabilius? fœminam nobilissimæ familiæ, magnis quondam opibus tanta fide omnia dilargitam, ut ad egestatem pene ultimam perveniret.*

8.

o) *L. 1. de Officiis c. 17.* p) *In Epitaph. Paulæ.*

8. *Natura.* Quorsum referuntur animi dotes: ut ingenii perspicacia, vel hebetudo, judicium, prudentia, providentia. Memoria facilis, vel difficilis: tenax, aut labilis. Indoles animi in bonum, aut malum prona: comes, vel austera: audax, vel morosa: submissior, vel superba &c. Ita Gregorius Nazianzenus laudat S. Basilium (*q*) ab ingenio, & solertia: *Sic omnes probe doctrinas edidicit, ut uni tantum vacavisse crederes: sic summus in cunctis apparuit, ut si forte illum tanquam Oratorem interrogares, tantum noviſſe Rhetoricam videretur: sic item reliquas. Nec mirum: cum naturæ, ingenioque excellenti diligentiam, ac curam vehementem adhibuerit, quibus sane duobus proficere magnopere solent in scientiis homines.* 9. *Educatio, disciplina, studia.* Multum interest, à quo, & quibus disciplinis quis à puero instituatur. Varia etiam sunt hominum studia: aliis rebus rusticus, forensis, negotiator: aliis nobilis, miles, laicus, sacerdos afficiuntur. Gregorius Nazianzenus (*r*) S. Basilium commendat ab educatione, & studiis: *Quid indolis, aut disciplinarum in Basilio fulserit, videamus. Prima ætatis rudimenta à Patre optima quidem in Ponto accepit - - - non, ut sub Chirone Achilles, venari, equitare, citharizare didicit - - - sed Grammaticam inprimis edoctus - - - - - Nec solum hanc, sed morum, ac pietatis studia, quæ si quis*

q) *Monodia in Basilium.* r) *Ibidem.*

singula, non ambo acceperit, similem monoculo dixerim - - - Hæc itaque Basilius probe retinens ex patrio, & domestico exemplo accepit: - - - postquam vero ad ætatem virilem pervenit, melioris occasionem frugis, & laboribus alios addere labores cupiens, & dicendi studio incensus, ut in eo magis proficeret, Cæsaream Cappadociæ Metropolim venit, quæ tunc literarum gloria, & studiorum frequentia in Asia tota florebat. In hac brevi tempore adeo contendit, ut in omni fere disciplina æquales omnes superaret. Unde magnum apud eos populos est nomen assecutus &c. II. *Affectus.* Horum nomine intelliguntur hominis vitia, ut *superbia, avaritia, luxuria*, &c. Item virtutes, ut *humilitas, castitas* &c. Denique affectiones, ut *amor, gaudium: spes, desiderium: timor, audacia* &c. At quoniam ad hominis laudem, aut vituperationem ex adjunctis personarum, quam frequentissime occurrunt adjuncta affectuum; idcirco seorsim cura majore sunt exponenda.

IV. *Adjuncta virtutum, vitiorum, & affectionum.* Etsi hæc adjuncta eadem sint cum effectis alicujus virtutis, vitii, vel affectionis; ad ea tamen facilius investiganda singulares quidam loci Tyronibus sunt indicandi. Hæc porro effecta (de quibus pleni sunt libri) vel internis animi, vel externis corporis sensibus perficiuntur, perquirendum igitur, quid quævis virtus, aut vitium, vel affectio quovis sensu efficiant

ant. Et quidem 1. In *memoria*, quarum qui rerum recordationē habeant. 2. In *intellectu*, quibus rationibus ducantur. 3. In *voluntate*, quas rationes excitent. 4. In *oculis*, *fronte*, ut se prodant. 5. *Lingua*, in quos sermones erumpant. 6. In *auribus*, quibus de rebus audire ament. 7. *Manibus*, *pedibus*, *gestu*, toto denique *corporis* habitu, ut se gerant. 8. *Tempus*, quando. 9. *Locus*, ubi. Res clarior reddetur exemplo, v. g. *virtutis liberalitatis*. Homo liberalis 1. In memoria: *non obliviscitur miserorum*. 2. Intellectu: *alte sibi impressum habet: hanc esse DEI, & naturæ legem, ut qui abundant, egentioribus tribuant*. 3. Voluntate: *alienæ calamitati non minus indolet, ac suæ: animo simul ad opitulandum magno, nec opibus suis affixo*. 4. Fronte *exporrecta, oculo benigno egentes, velut ad petendum, invitat, petentesque accipit*. 5. Lingua *: sermonis lenitate summa, nec tam promissis; quam rebus solatur mœrentes*. 6. *Supplicum quiritationibus adeo non fatigatur, ut ad fiduciam animet timidos*. 7. *promptis semper ad largiendum manibus* 8. *non moratur dando, ut conduplicet beneficium*. 9. *Ingenuis egenis privatim, mendicabulis ad fores, in templo, compitis munifice largitur*. Ad hunc modum, expendi poterunt reliqua etiam virtutum, vitiorum, & affectionum adjuncta, præsertim cum Oratoria amplificatio instituenda erit. Quorum exempla sufficient Notæ in Cypriani Soarii Rhetoricam.

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. VII. § I.

V. *Adjuncta actionum.* Cum hæc *adjuncta* plerumque verbis activis actionem significantibus exprimi soleant, idcirco *actionum*, item *verborum adjuncta* appellantur. Hoc vulgari versiculo continentur: *quis*, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*, quæ si Tyro familiaria sibi reddiderit, ingentem amplificandi campum, & facilitatem experietur. Diligenter igitur expendendum, quid unius cujusvis *circumstantiæ* nomine intelligatur. 1. *Quis*, complectitur rei nomen, definitionem, partes, maxime personæ, de qua sermo est, circumstantias, jam ante à nobis diffusius explicatas. 2. *Quid*, indicat ipsam actionem, aut negotium, quod fit, factum est, aut fiet, ejusque antecedentia, comitantia. Atque in his duabus circumstantiis potissima Oratoriæ amplificationis summa consistit. *Ubi*, locum demonstrat, quo res acta est. Sitne publicus, an privatus? sacer, an profanus? propinquus, an remotus? opportunus, an importunus? celebris, an obscurus? &c. 4. *Quibus auxiliis*, explicat instrumenta, præsidia, authores, ministros, socios, adjutores. 5. *Cur*, causam efficientem, maxime finalem indicat, seu, quo consilio, spe, motu, quibus de rationibus actio sit instituta. 6. *Quomodo*, rei gestæ varios modos continet: an clam, palam, vi, casu, persuasione, necessitate, consilio, vel inscitia, à volente, vel invito, celeriter, vel cum mo-

ra

ra res evenerit? 7. *Quando*, tempus significat, an die festo, aut profesto: die, vel nocte: mane, aut vespere: æstate, vel hyeme: in juventute, vel pueritia: nuper, aut olim sit aliquid actum. Sit exemplum in hac Petri (r) sententia: *DEUS Angelis peccantibus non pepercit.* 1. Quis: *DEUS infinitæ bonitatis, ac clementiæ Pater, ad ignoscendum paratior semper, quam ad ulciscendum.* Quibus: *Angelis, nobilissimis Spiritibus, primis divinæ potentiæ operibus, instructis summa sapientia, ornatis omni gratia, jam in cœlo locatis.* Quid: *non pepercit, id est: nullum veniæ locum tribuit: quemadmodum Adamo, ac pluribus aliis tribuerat; sed acerrime castigavit, rudentibus è cœlo detractos in tartarum tradidit cruciandos.* Quibus auxiliis: *Michaele Archangelo, cum reliqua fidelium Angelorum turba, adversum rebelles glorioſe pugnante.* Cur: *ob unum superbiæ peccatum, sola cogitatione semel admissum.* Quomodo: *nulla habita sive nobilitatis, sive sapientiæ, sive multitudinis ratione, cunctos subito, sine ulla pœnitendi mora, & gratia peccantibus indulta.* Ubi: *in teterrimum inferni specum præcipites egit.* Quamdiu: *ut tota illic æternitate admissi sceleris pœnas darent.*

§. II.

Paradigmata hujus Loci.

I. *Paradigma*: Ab adjunctis antecedentibus, comitantibus, & consequentibus. *Thema*: pretiosa in conspectu Domini

r) 2. *Petri* 2. v. 4.

ni mors Sanctorum. *Argumentum:* 1. Ab *antecedentibus*: quia animam justi nec præteritæ vitæ recordatio, nec bonorum afficit jactura. 2. A *comitantibus*: quia justus ex morte ingenti perfunditur gaudio, & lætitia; cum sit finis vitæ miseriarum, ac beatæ initium æternitatis. 3. A *consequentibus*: quia triumphantis instar, longo Angelorum comitatu, in Abrahæ sinum deportatur &c.

EXERCITATIO.

Si unquam divinissimus Spiritus multa paucis sapienter est complexus, tum profecto, cum pretiosam Sanctorum esse mortem affirmavit. Pretiosa (s) in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. *Fingite, si vobis libet, unum aliquem sanctioris vitæ hominem ultima fati necessitate ad extrema deductum. Quid, oro, pretiosius, quid beatius ejusmodi Viri morte esse potest?*

Adjuncta antecedentia. *Primum repetite ea, quæ mortem anteire solent. DEUM immortalem! quæ non angustiæ, qui non dolores, quæ non solicitudines hominem impium, in eo vitæ articulo positum, discruciant? sive ob acerbiorem morbi vim, & vehementiam: sive ob tristem vitæ in sceleribus actæ memoriam: sive ob imminentem suarum, quas possidet, rerum jacturam. Nihil quicquam eorum est, quod hominem torqueat justum. Non corporis ægritudo: hanc etenim assiduo patientiæ, & carnis afflí-*

s) *Psal. 115. v. 15.*

flictandæ ſtudio jam dudum didicit tolerare. Non graviorum præteritæ vitæ criminum recordatio: nullius enim minimi cujuſquam admiſſi ejuſmodi ſceleris reum agit conſcientia, vel ſi aliquando egit etiam, pridem illud ſalutaribus poenitentiæ lachrymis ſtuduit expiare. Non opes; has enim contemnebat: non honores; nam eos refugiebat: non voluptates quas conſtantiſſime rejiciebat.

Adjuncta comitantia. *Jam ſi mortem ipſam ſpectemus. Non diffiteor unicuique, ſanctiſſimo etiam viro, ab ipſa natura difficile admodum, & arduum eſſe è corpore diſcedere, cui intima vitæ ſocietate adſtrictus erat. At vir juſtus cum memoria repetit diſceſſionem hanc, eſſe quamdam è clauſtro, & carcere, vel ex iniqua regione laqueis, & periculis plena, liberationem: eſſe omnium finem miſeriarum: eſſe initium perpetuæ beatitatis, qua DEO æternum perfrui occipiat; tum enimvero incredibili ſolatio, & voluptate perfuſus, extremam vitæ horam non tam operitur, quam, ut ocyus appeteret, ardenter deſiderat, ut divino Numinis aſpectu tandem potiatur. Unde cum morientium præſidiis procuratur, ferventiſſimo calentis animi ſtudio, qua voce, qua ſuſpiriis JESUM vocantibus teſtatur cum* (t) *Paulo deſiderium ſuum, ut poſſit* eſſe cum Chriſto. *Vel certe illud morientis ingeminat Aloyſii*: lætantes imus, lætantes imus (*u*).

Adjuncta conſequentia. *Quod poſtea dum morte ſancte obita conſequitur, Superi! quanta*

t) *Ad Philip. 1, v. 23.* u) *In vita l. 2. Cap. 32.*

ta illum gaudia excipiunt. Corpus quidem non ſecus, ac hominis improbi rigidum redditur, & exangue, omni ſenſu, colore, forma deſtitutum, in terram, unde ortum eſt, reconditur, vermium præda futurum. At anima triumphantis in morem, ob relatam tribus de hoſtibus: mundo, carne, Dæmone victoriam, recta Coelum petit. Utinam! vobis liceret unius alicujus coeleſtia gaudia ingredientis animæ pompam intueri, ut olim Beata Magdalena de Pazzis Divi gloriam viderat Aloyſii. Intueremini profecto ingentem cœleſtium Angelorum catervam venienti obviam effundi, qui ſumma novum hoſpitem excipiunt gratulatione, atque in Abrahæ ſinum deportant, ut illic paratis gaudiis æternum perfruatur.

Quis jam vobis ex hoc jucundo juſti morientis ſpectaculo ſenſus eſt O Chriſtiani? An non pretioſa eſt in conſpectu Domini mors Sanctorum ejus? *Vultis, quod impius olim, petebat Baalam, & turpiſſimi nunc etiam ambiunt peccatores, ut moriatur anima veſtra morte juſtorum? Agite, monente Bernardo, ut prius vivat anima veſtra vita juſtorum, tum enimvero fiet, ut moriatur morte juſtorum. &c.*

II. *Paradigma:* ab adjunctis perſonarum. *Thema:* S. Aloyſius eſt Juvenis Angelicus. *Argumentum:* ab adjunctis perſonæ: ut habitu corporis, genere, ortu, ætate, educatione, animi natura, victu, diſciplina, ſtudio virtutum, maxime pudicitiæ.

EXERCITATIO. PARS. 1 CAPUT II. ARTICUL. VII. § II.

Si videndi cujuſpiam Angeli deſiderium vos inceſſit Auditores, *en* Aloyſium! *ingens illud ſervatæ innocentiæ prodigium, videbitis in eo Juvenem Angelicum, de quo jam olim uſurpatum erat:* aut homo eſt ſine carne, aut Angelus in carne.

Habitus Corporis. *Nam ſi unumquemque ex oculis, ore, geſtu, vultu, cæteroque corporis habitu legere, ac metiri ſolemus, fuiſti enimvero* Aloyſi *Angelus in carne: ea enim in te oris modeſtia, ea oculorum ſubmiſſio, ea morum compoſitio, is pudor, ac ingenuitas, & divina quæpiam ipſo è vultu gratia emicabat, ut ſi te hominem ignoraſſent, non hominem; ſed Angelum humana ſpecie de Cœlo in terras delatum credidiſſent.*

Genus. *Verum provida ſapienter proſpexit natura, ut* Aloyſium *ex hominibus ortum eſſe Angelum crederent: quemadmodum Angelici Spiritus res inter creatas naturæ præſtant nobilitate; ita* Aloyſius *pervetuſta inter homines, ac principe, Regibuſque cognata Gonzagarum de ſtirpe natus erat. Patre Ferdinando Caſtilionis Stiverorum in Gallia Ciſalpina Marchione, Viro domi, militiæque clariſſimo; Matre vero Martha Tana, Santenia, illuſtris apud Taurinos Sanguinis fœmina.*

Ortus. *Hæc peperit* Aloyſium. *At quoniam præcellenti virtute, ac pietate conſpicua mulier erat, haud alium poterat peperiſſe filium, quam Angelum, qui in ipſo ſtatim vitæ primordio*

dio Sanctus redderetur. Sicut enim Beatos Spiritus eo, quo DEUS in cœlo condidit, momento sua confestim gratia sanctos fecit; ita Aloysium *festinato ob periculum baptismo ante gratia exornavit; quam penitus in lucem ederetur, ut prius Cœlo Angelus; quam terris homo nasceretur.*

Ætas. *Et quid putatis? responditne tam divino favori* Aloysius *? imo vero suis virtutibus cumulavit. Tanta enim in eo, adhuc puero, in DEUM religio, in superos pietas relucebat, quantam in viro admirari deberemus. Vix enim ætas integrum ei cum hominibus loquendi usum contulerat, jam plenam cum DEO agendi facultatem habebat. Cum alii ne nosse quidem poterant DEUM, jam eum* Aloysius *adorabat, jam Angeli instar amabat, & ita amabat, ut latebras quæsierit, ubi Angelicum expleturus officium, cum solo solus agere posset DEO. Si quis de* Aloysio *percontabatur, responderi haud poterat, ubi locorum esset, at tuto poterat, quo cum esset, nimirum Angelus cum suo haud dubio erit DEO.*

Educatio. *Quam ille religionem reliqua etiam ætate constanter retinuit. Dictu difficile est, quam arduum sit in otio, in luxu, in delicis, in vulgari licentia, quibus plerumque Principum aulæ obnoxiæ esse solent, haustam à teneris pietatem sartam, tectamque conservare. Ast* Aloysius *tametsi potissimam lubricæ vitæ partem apud Magnum Hetruriæ, item Mantuæ Ducem, ac Regem Hispaniæ exegerit, promiscuo hominum,*

num, ut res ferebat, usu semper implicitus; nihilominus vel ipsas inter delicias, vitæque aulicæ irritamenta, ita mentis integritatem, quam in Baptismo, vestem velut candidam, Angelus induerat, ab omni labe puram, intactamque servavit, ut in ea confirmatus crederetur.

Natura animi. *Et quod mirandum amplius, licet* Aloysius *vivido fuerit præditus ingenio; non ad condiscendas modo artes, & scientias; sed etiam ad arma, si sors tulisset, tractanda comparato: ea tamen in eo fuerat omnium animi motuum, ac sensuum temperies; ut ne primo quidem eorum impetu incitaretur; quasi sensus omnis expers Angelus extitisset.*

Victus. *Et tamen, quis credat? sic ab omni remotus vel criminis umbra, tam se durum, & asperum in se præbuit, ac si gravissimorum scelerum pœnas de se repetendas haberet. Undecimum agebat ætatis annum, cum ejusmodi orsus est inediæ genus, quod vos ægrius credetis, quam ille tolleravit. Si integrum (quod raro admodum eveniebat) absorbuit ovum, jam opipare, lauteque coenasse cum Apicio helluone sibi videbatur, tanta erat abstinentiæ severitate, ut hoc vitæ tempus perpetuum quodammodo ejus jejunium videretur: sumptus enim ab eo cibus, ut compertum est, vix unciam appendebat. Nimirum: in hoc etiam Angelis similior fieri volebat, qui nullo ad vitam prorogandam egent cibo.*

Vitæ Disciplina. *Accedit: sæpe ter etiam in die jam funibus, jam catenis tenerum in corpus accerrime desæviebat. Accidit interdum,*

cum flagella deessent, & cilicia, ut canum lora, vel equorum calcaria in supplementum adhiberet. Mollem lectulum clam injectis asserum fragmentis asperabat eo consilio, ut ocyus è somno exciretur ad laudes, (quod Angelorum est) DEO persolvendas: magnam quippe noctis partem, rigido etiam hyemis tempore, solo tectus indusio, aut præ languore jacens, ac pronus in Oratione traducebat.

Virtus pudicitiæ. *Verum* Aloysi! *quid obsecro esse poterat, quod hanc in te severitatem debuerat promereri? lascivia fortasse tuum aliquando corpus contaminasti? quam expiare oportebat, ne forsitan quantum fuerat in deliciis; tantum postea esset in tormentis. Ast O Deum immortalem! quis unquam olitor regii cujuspiam horti flores sic ab omni aeris intemperie illæsos servavit, ut suum* Aloysius *pudicitiæ florem intaminatum conservarat. Siqua, certe hac in re, Angelum se præbebat; imo Angelis superiorem: cum teste Ambrosio,* major est victoria Virginum, quam Angelorum. Angeli sine carne vincunt; Virgines in carne triumphant.

Adjuncta virtutis pudicitiæ. *Triumphavit* Aloysius: *toto etenim vitæ decursu ne cogitationem quidem, vel imaginem minus decentem in animum admisit unquam: persuasus Virginitatem rem esse DEO gratissimam, ut olim Divus de Coelo audierat Hungariæ dux, Emericus, cujus postea exemplum secutus* Aloysius: *novennis adhuc virginalem castimoniam Florentiæ ad aram Virginis interposita voti religione*

DEO

DEO in perpetuum consecravit. Quam ille dein tam arcte custodivit, ut nihil manibus ejus fuerit purius, ac continentius: nunquam ullum ex eo verbum prætextatum, minusve decens fuerat auditum: quin obscœna loquentes cane pejus, & angue fugiebat. Oculos vero ingenua modestia à promiscuo obtutu ita abstinebat, ut non modo eos nunquam in faciem intenderit Mariæ Austriacæ Hispaniarum Reginæ, quam plures annos honorarios inter Ephebos fere quotidie salutabat, sed etiam ab ipso (quod mirere) Matris aspectu severissime cohibebat. Amplius dico: tanta erat Aloysius *pudicitia, ut eam (insigni profecto DEI præpotentis beneficio) nullo mentis, aut corporis motu, & pugna castitati inimica senserit attentatam.*

Adeste jam Auditores, *& si fortasse, ut ante dixeram, nondum licuit vobis Angelum intueri, spectate Aloysium, quem animi natura, habitus corporis, vitæ ratio, morum disciplina, studium castimoniæ, juvenem vere Angelicum effecere; at ita spectate, ut ejus ad exemplum pari vitæ ratione incitati, vos pariter Angelos effingatis. Dixi.*

ARTICULUS VIII.

LOCUS A CAUSIS.

§. I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura, & species loci.* Causa universe est id, unde aliquid fit. Triplex est: 1. *Efficiens*, à qua aliquid fit. Hæc alia est

producens, ut DEUS mundum creans: pater filium generans: artifex artefactum fabricans: minister Sacramentum administrans. Alia *conservans*, ut lex Civitatem: sobrietas valetudinem. Alia *destruens*, ut febris sanitatem: peccatum gratiam. Alia *instrumentalis*, ut Sacramentum gratiæ, & justificationis. Alia *impellens*, seu *moralis*, ut Dominus imperando: consiliarius consilium dando: palpo adulando. 2. *Materialis*: ex qua aliquid fit, ut calix, cum ex auro fiat, baptismus aqua constet, homo formatus sit ex terra; idcirco causa materialis calicis est aurum: baptismi aqua: hominis terra. 3. *Formalis*: per quam res in sua natura constituitur, & à rebus cæteris distinguitur, sive dein ad rei essentiam pertineat, ut anima ad hominem; sive solum accidat, ut calor igni: exterior figura humano corpori; sive artificialis sit, ut forma imagini; sive tribuat denominationem subjecto, ut peccatum, vel gratia animæ; vel sit exemplum, aut idæa, cujus ad imitationem, & normam fit aliquid, ut vita Christi homini Christiano. 4. *Formalis*: propter quam aliquid fit, istiusmodi est: beatitudo cœlestis homini: sanctitas Sacramento: pax bello &c.

II. *Usus loci*, & quidem Causæ efficientis. 1. Valet ad amplificandum, cum multæ causæ effectrices conglobantur. Ita Segneri Concione prima Quadragesimæ: *Quid*

Quid enim eſt obſecro, quod vel momentum vitæ vobis adpromittere poſſit? an lapis Bezoar à ſolis ortu petitus? an liquati uniones? an aurum potabile? an ſucci, & Julepia gemmata? remedia ſane, quæ ſola invenit ambitio, ut nec mori quidem abſque luxu liceat. &c. 2. Ad hortandum, & ſuadendum, ut: *hoc præcipit DEUS, hoc Angeli ſuadent, hoc ratio dictat, hoc Sanctorum exempla monent, niſi poenitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis.* 3. Ad diſuadendum, ac dehortandum, ut Job (x): *Manus tuæ fecerunt me, ac plaſmaverunt me totum in circuitu, ut quid repente præcipitas me? Memento, quæſo, quod ſicut lutum feceris me, & in pulverem reduces me. Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti?* &c. 4. Ad conjecturas faciendas. Hinc excuſamus factum alicujus: quia non voluntate; ſed caſu, aut violente, vel ratione aliqua graviore commotus fecerit, ut Noe nuditatem, Lot inceſtum, Jacob ſimulationem. 5. ad rem laudandam. Ita *Petrus Pazmanus* (y) templi Hieroſolymitani dignitatem commendat: quia ejus ædificandi DEUS ipſe author erat Davidi, & Salamoni. 2. *Uſus cauſæ materialis.* 1. Valet ad commendationem, ac deſcriptionem artefactorum. Item ad extollendum, vel minuendum rei alicujus pretium, ut ſi cum eodem *Pazmano* dictum Templum Hieroſolymitanum extolleres à materia, & pretioſis ornamentis,

x) *Job. 10.* y) *Cone. 2. Domin. 24. poſt Pentec.*

PARS I. CAPUT. II. ARTIC. VIII. § 1.

quorum dives erat: vel avaritiam vituperares; quia inhiat pecuniis, glebæ terræ, aut humani corporis pulchritudinem elevares; cum sit saccus sordium, &c. *Pater De la Columbiere* (z) probat: quærendum esse cœlestem paradisum, à materia, qua constare eum scribit Joannes in Apocalypsi sub nomine sanctæ Civitatis. 3. *Causæ Formalis.* Pariter servit ad descriptionem, ad laudem, & vituperium rei alicujus, ut si hominem extolleres ob animæ præstantiam: Mundum ob mirum, qui in eo relucet, DEI artificium: sobrium ob temperantiam: doctum ob scientiam: indoctum vero vituperares ob ignorantiam. *Causæ Finalis* idem usus est, ac reliquarum.

III. *Modus argumentandi ex hoc loco.* Universe negata causa negatur effectus. Non est deditus ebrietati; nec igitur vitiis inde provenientibus. Anima est expers materiæ; non igitur est corruptioni obnoxia. Nullum perpetrandi criminis finem habuit; non ergo illud fecit. 2. Affirmata causa necessaria, affirmantur effectus. Ut: DEUS Matrem suam à communi hominum lege eximiam habere potuit, & voluit; sine macula igitur concepta fuit. Gratia divina est instructus, quis eum DEI filium, & amicum, divinæ consortem naturæ, hæredem cœli, cohæredem vero Christi negaverit? 4. Quæ causis insunt, conveniunt, aut repug-

z.) *Columbiere serm. in festo OO. SS.*

pugnant, etiam effectibus ineſſe, convenire, ac repugnare debent. Mundus à DEO ſapientiſſimo rerum opifice conditus eſt; numeris certe ſuis abſolutus eſſe debet. Ita Daniel probabat idolum Bel non edere; cum *intrinſecus ſit luteus, & forinſecus æreus* (z); æs autem, & lutum nec edunt, nec bibunt. 4. Qui finem expetit, ea debet amplecti, vel removere media, quæ conducunt, vel obſunt. Caſtitatem ſervare cupis? carnem doma.

§. II.

Paradigmata hujus Loci.

Paradigma à quadruplici cauſa, in illud Matthæi: reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt DEI DEO. *Thema*: anima hominis reddenda eſt DEO. *Argumentum* a quadruplici cauſa: 1. ab *efficienti*: quia DEUS animam creavit. 2. A *materiali*: quia homo eam non ex terra; ſed à DEO inſpiratam accepit. 3. A *formali*: quia condita eſt ad imaginem, & ſimilitudinem DEI. 4. A *finali*: ut DEO æternum in cælo perfruatur.

EXERCITATIO.

Quemadmodum Chriſtus diviniſſimus Servator ea, quæ ſunt Cæſaris, reddenda præcepit Cæſari; ita quæ ſunt DEI, nos reddere juſſit DEO. Reddite, *inquit* (a), quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt DEI DEO. *At quæretis ex me fortaſſe Auditores: quid in homine il-*

z) *Dan.* 14. *v.* 6. a) *Matth.* 22. *v.* 21.

lud esse potest? quod DEUS peculiari quodam jure suum valeat dicere, à nobis debitum veluti tributum exigere; nos vero summa cura, ingenti solicitudine, ac industria obstringimur ei reddere. Si Divo fidem habetis Augustino, quod nummus est Cæsari; hoc anima est DEO. Quærit DEUS, *ait Augustinus* (b), nummum suum; sicut Cæsar suum. Nummus Cæsaris est argentum habens imaginem Cæsaris, juxta illud: cujus est imago hæc, & superscriptio? dicunt ei Cæsaris. Nummus DEI homo est, imaginem habens DEI. *En jam videte! quid à vobis repetat DEUS, & vos repetenti quid reddere tenemini DEO.*

A causa efficienti. *Si enim Christus Servator rursum ex vobis quæreret, ut olim ex Pharisæis percontatus erat. Heus Christiani!* dicite cujus est hæc imago, & superscriptio? *quis eam in vobis tam belle effinxit artifex? cujus Apellis, aut Zeuxis duxit manus? quid tum, oro, scisciranti responderetis DEO? nunquid curvato poplite, sublatis manibus, ingenti submissione grates redderetis?* manus tuæ fecerunt me! *tua miseratione, ac beneficentia de nihilo educti sumus: te authorem operis, ac dominum profitemur. Si ita?* reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt DEI DEO. *Si Reges, ac Principes juste à populo repetere possunt numisma census, quoniam à Principibus, ad quos communi hominum lege jus tudendæ pertinet monetæ, illud acceperunt. Quid existimatis?*

b) *Tract. 40. in Joan.*

tis? an animam repoſcenti Numini reddere detrectabitis? quam Divus vocat Auguſtinus DEI monetam, ipſis divinæ potentiæ manibus procuſam, & ſignatam; vobis autem inſigni beneficio collatam, ut ea in uſum libertatis veſtræ, dum vita ſuppetat, frui valeatis.

A cauſa materiali. *Verum eſt hominem ſpectato corpore (Moyſis teſtimonio) ortum de limo eſſe pulverem:* formavit DEUS hominem ex limo terræ, *ac idcirco corpus terræ reddi debere, quorſum divino Numinis decreto rurſum eſt ei revertendum:* in ſudore (*ait* (c) *Moſes*) vultis tui veſceris pane, donec revertaris in terram, de qua ſumptus es, quia pulvis es, & in pulverem reverteris. *At anima ex infinitis divinæ ſapientiæ, & potentiæ theſauris condita, licet à nihilo originem trahat; haud tamen in nihilum, vel in pulverem relabetur: cum omnis expers ſit pulveris; ſed ad DEI ſinum, & manus, unde proceſſerat, iterum eam regredi oportebit, ut illic æternum vivat:* revertatur pulvis in terram ſuam, unde erat, & ſpiritus redeat ad DEUM, qui dedit illum, *ait Sapiens* (d). *Hancne ergo, O chriſtiani, divinis manibus eripietis? hoc pulcherrimum DEI opus ſceleribus veſtris Orco addicetis?*

A cauſa formali. *Mementote animæ veſtræ conditionis, ac dignitatis, quam adeo præcellentem habetis, ut creatis quibuscunque rebus antecellat. Hæc enim eſt ad imaginem, ac ſimilitu-*

c) *Gen. 3. v. 19.* d) *Eccleſ. 12. v. 7.*

litudinem DEI creata : hæc tot perfectionibus cumulata, ut res inter cæteras principatum obtineat; pro hac reliquæ conditæ sunt creaturæ, ut ei deserviant, & ex earum comparatione, tanquam ex oppositis umbris, animæ decor, & pulchritudo magis eluceſcat : hæc non solum est umbra divinitatis (ut ait Tertullianus) sed vera ejus imago, quæ substantiæ suæ unitate naturæ divinæ unitatem repræsentat; tres vero personas tribus exprimit facultatibus, memoria videlicet, intellectu, ac voluntate.

A causa finali. *At quorsum, quem in finem his eam dotibus exornatam putatis? fortasse, ut his ornamentis instructa res supra cæteras se gloriosius efferre queat? ita enimvero; sed in Domino. Fortasse, ut deliciis, ac voluptatibus perfruatur? sic equidem; at non caducis; sed cœlestibus. Iste, iste animæ nostræ finis præstitutus est, ut quamvis corpore de terra simus; impressæ tamen imaginis memores non terrena; sed cœlestia sapiamus : non præsentia; sed futura, perpetuam nempe beatitatem in uno DEO repositam, inquiramus. Poterat quidem DEUS ea hominem condere ratione, ut exactis compluribus in DEI servitio annis, totus, quantus quantus est, incensi instar sacrificii consumptus, in nihilum redigatur. Quod ipsum certe grande servitutis nostræ præmium fuisset, in ejus, à quo conditi sumus, honorem consumi. At DEUS Optimus Maximus non solum labores nostros singulari volebat præmio afficere; sed in præmium istud semetipsum, quo grandius nullum esse potest,*

poteſt, *conſtituit*: ego merces tua magna nimis *ait* (e) *Moſes*. *Iaque tanta beneficentia*, *ut quodvis leve etiam obſequium*, *ab amicis præſtitum*, *æterna velit felicitate remunerare*. *O ſingularem DEI clementiam! O ingentem benignitatem!*

Agite igitur mortales! reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt DEI DEO. *En! animam veſtram à DEO*, *ſupremo rerum opifice*, *conditam accepiſtis*; *reddite ergo animam DEO*, *tanquam opus ſuo opifici*. *Creata eſt ad imaginem*, *ac ſimilitudinem DEI*; *reddite tanquam imaginem ſuo prototypo*, *ac exemplari*. *In eum à DEO finem eſt evecta*, *ut DEO æternum perfruatur*; *nolite committere*, *ut tam nobiliſſimo fruſtrata fine*, *damnum ſubeat nunquam reparandum &c.*

ARTICULUS IX.

LOCUS AB EFFECTIS.

§ I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura*, *& ſpecies loci*. Effecta ſunt, quæ de cauſis oriuntur. Tot eorum ſunt genera; quot cauſarum. Et quidem *Cauſæ efficientis* effecta ſunt, quæ ab illa efficiuntur, ut DEI: cælum, terra, homo &c. *In principio Creavit DEUS coelum*, *& terram*. *Creavit DEUS hominem ad imaginem ſuam*. Ebrietatis: lumen rationis extinguere, ingenii aciem obtundere, luxuriam accendere

e) *Gen.* 15. v. 1.

dere &c. *Causæ materiales* sunt, quæ prodeunt ex materia. Ut Nabuchodonosoris statua effectus est auri, argenti, æris, ferri, & luti, è quibus visa est confecta esse. *Causæ formalis*, v. g. Gratiæ divinæ effectus sunt: esse filium, & amicum DEI, hæredem DEI, cohæredem Christi &c. *Videte* (f) *qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii DEI nominemur, & simus. Causæ Finalis*, ut Beatitudinis cœlestis effectus sunt: labores, vigiliæ, virtutum exercitationes, quas ad consequendam beatitudinem, tanquam media, adhibere debemus.

II. *Usus loci.* 1. Valet ad descriptiones, & amplificationes. Chrysostomus (g): *Quid enim ebrietate miserabilius? Mortuus est animatus, ebrius: dæmon est voluntarius: morbus veniam non habens, ruina excusatione carens: commune generis nostri opprobrium. Non enim in conventibus tantum inutilis ebrius, aut in privatis, & publicis negotiis; sed etiam solo est aspectu omnium gravissimus, fœtores exhalans teterrimos, eructationes, & oscitationes. Et voces ebriorum insuaves, atque molestæ, eos qui spectant, & simul sunt, extremæ abominationis implent. Et quod malorum caput est, cœlum ebriis invisum hic morbus efficit, nec æterna bona assequi permittit; sed post vitæ hujus opprobrium, & illic tali morbo laborantes pœna manet æterna. Hanc igitur improbam consuetudinem recidamus, & Paulum audiamus di-*

f) *1. Joan. 3. v. 1.* g) *Hom. 1. ad popul. Antioch.*

dicentem, vino modico, utere. Etenim ipsum modicum propter infirmitatem permisit, quem nisi infirmitas vexasset, neque modicum admittere discipulum coegisset &c. 2. Valet ad laudem, & vituperium, quæ rerum bene, vel male gestarum enumeratione constant: & causæ bonitas, vel malitia: utilitas, vel detrimentum: dignitas, ac præstantia ex effectibus cognoscuntur. Sic rerum opifices, & inventores suis ab artibus in Scriptura (*h*) commendantur, ut Jabel ab arte pastoritia: *qui fuit pater habitantium in tentoriis, atque pastorum* Jubal à musica: *ipse fuit pater canentium cythara, & organo.* Tubalcain ab arte fabrili, & ferraria: *sella quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator, & faber in cuncta opera æris, & ferri.* Enos deinde à colendo DEO: *iste cœpit invocare nomen Domini* &c. Divus vero Chrysostomus octo homiliis laudat (*i*) S. Paulum à factis egregiis. 3. Valet ad refellendum, cum adversariorum objecta ab oppositis effectibus refelluntur, quod etiam ad repugnantia referri potest, cujus ibi exempla dedimus.

III. *Modus argumentandi ex hoc loco.* 1. Posito effectu ponitur causa. Ita Paulus è Creaturis, tanquam effectibus, DEUM dari probat. *Invisibilia* (k) *ipsius à Creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus, & divini-*

h) *Gen. 4. v. 20. & reliquis.* i) *Vide homilias octo de laudibus Pauli.* k) *Ad Rom. 1. v. 20.*

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. IX. § I.

vinitas: ita, ut ſint inexcuſabiles. 2. Ex negatione effectus à cauſa neceſſaria proventis ſequitur negatio cauſæ. Sic S. Hieronymus ſceleris cum Paula falſo inſimulatus à ſubornato quopiam rumigerulo homine (qui poſtea quæſtionibus ſubjectus cuncta inficiatus erat) ita ſe purgat epiſtola (*l*) ad Aſellam, data in ipſo itineris procinctu Hieroſolymam verſus: *Pene certe triennium cum eis vixi, multa me Virginum crebro turba circumdedit --- Dicant quid unquam in me aliter ſenſerint, quam Chriſtianum decebat? pecuniam cujusquam accepi? munera vel parva, vel magna non ſprevi? in manu mea æs alicujus inſonuit? obliquus ſermo, petulans oculus fuit? nihil mihi aliud objicitur; niſi cum Hieroſolymam Melania, & Paula proficiſcuntur. Iſti crediderunt mentienti; cur non credant neganti? idem eſt homo, qui fuerat: fatetur inſontem, qui dudum noxium loquebatur* &c. 3. Ex bonitate, aut pravitate effectus probatur bonitas, aut pravitas cauſæ. Sic Chriſtus argumentatur: *omnis arbor bona bonos fructus facit; mala autem arbor malos fructus facit.*

IV. *Ratio exornandi hunc locum.* 1. Per congeriem effectuum, quæ dupliciter inſtitui poteſt. 1. *Verbis:* (m) ut S. Chryſol. *Quoties ciborum cruditas vitalia ejicit, inficit ſtomachum, corrumpit ſanguinem, vitiat humores, ſuccendit choleram, extremum febris gignit incendium; toties æger mentem perdit, amittit ſen-*

l) *Epiſt. ad Aſellam.* m) *S. Chryſol. ſerm. 41.*

ſenſum, fertur deſideriis, contrariis urgetur, ſalutaria reſpuit, quærit noxia. Dein nominibus ſubſtantivis in modum definitionum conglobatarum. S. Baſilius (n): *Quid igitur hoc morbo perniciosius eſſe poſſit? corruptela vitæ, pernicies naturæ, inimicitia eorum, quæ nobis à DEO data ſunt, contrarietas adverſus DEUM* &c. 2. Per Diſtributionem, ut Vieira (o): *Bona hujusmodi vel ſunt bona naturæ, vel fortunæ, vel gloriæ, vel gratiæ. Bona naturæ DEO nonniſi uno verbo conſtiterunt ſuæ omnipotentiæ, qua illa creavit: bona fortunæ illi conſtiterunt una mica ſuæ prudentiæ, qua illa diſtribuit: bona gloriæ illi conſtant una viſione ſuæ eſſentiæ, qua ſe communicat. Et bona gratiæ quanti illi conſtiterunt? Crux illud loquatur: conſtiterunt vita DEI, conſtiterunt ſanguine DEI, conſtiterunt anima DEI, conſtiterunt honore DEI.* &c. 3. Ornatur figura Complexionis. Utidem Vieira (p): *vultis ſcire, quis credat DEO? inquit Spiritus Sanctus: qui facit hoc, quod ille mandat.* Qui credit DEO, attendit mandatis. *Si facitis, quod ille mandat, creditis DEO; ſi non facitis, quod ille mandat, non creditis DEO; ſed creditis vobis, creditis veſtro appetitui, creditis Diabolo; ſicut credidit Eva. Hinc dicebat David: quia mandatis tuis credidi. At noſtra fides ſiſtit in credo, non tranſit ad mandata. Dicente nobis DEO, quod ſit unus; credo; dicente, quod*

n) *Homilia de invidia.* o) *Vieira p. 2. ſerm. de B. V. de Gratia.* p) *Vieira p. 2. in Domin. V. Quad.*

quod sint tres personæ; credo: dicente quod cœli, terræque sit Creator; credo: dicente quod sit homo factus; credo. Sed si dicat nobis: non jurabis, non occides, non adulterabis, non facies furtum, non credimus. Hæc nostra est fides, hæc Christianitas! 4. Cum refellimus, eleganter usurpantur effecta per interrogationem, subjectionem &c. Sic Divus Chrysostomus ab effectis confutat Christum non fuisse magum seductorem; sed DEUM. (q) *Quid igitur ais? unde prævaluit?* (nimirum Christus) *quia, inquis, seductor fuit? at non hoc præcepta loquuntur. Deinde, & multi seductores fuerunt; & tamen nullus obtinuit. Sed quia magus fuit? verum longe aliud ejus dogmata contestantur. Sed, & magorum multa sæpe fuit copia; nec tamen ullum hujus potentiæ nomen auditum est --- Unde liquido patet, quod Christus non fuerit magus, non seductor, sed quod è contrario horum extitit emendator, & vere divina virtus, nec ulli omnino superabilis. Idcirco, & ipse cuncta vicit, atque perdomuit.*

§. II.

Paradigmata hujus Loci.

Paradigma ab effectis. *Thema.* Mors non est malum homini metuendum. *Argumentum* ab effectis: quia mors hominem liberat ab omnibus vitæ miseriis, & perducit ad gaudia cœlestia. Quod amplificatur per figuram subjectionis, complexionis, distributionis, & congeriem.

EXER-

q) *Hom. 4. de laudibus Pauli.*

EXERCITATIO. PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. IX. § 11.

Vereor magnopere Auditores, ne fortasse de mortis bono cum Ambrosio verba facturus, nihil omnino, aut parum admodum fidei apud vos obtineam: cum plerique mortalium non jucundam; sed tristem: non optandam; sed rerum, quæ dari possunt, omnium maxime metuendam mortem esse putent. At credite AA. si quid incommodi, aut metus est in morte; illud non mortis; sed vitium est morientis. Non mors ipsa (*inquit* (r) *Ambrosius*) terribilis; sed opinio de morte, quam unusquisque pro suo interpretatur affectu, aut pro sua conscientia perhorrescit. Suæ igitur unusquisque conscientiæ vulnus accusat, non mortis acerbitatem.

Subjectio. *Date si potestis, vel minimum mali genus, cujus mortem pro merito condemnare possitis. Animam, aitis, à corpore separat? separat; verum ut è carcere, ac vinculis in libertatem asserat. Hominem vita spoliat? spoliat; sed ut alia, cœlesti nempe, æternum donet. Mundi bonis privat? privat; sed cujusmodi? nunquid fallacia, onere, miseria plenis? illudne ergo malum, quod malorum est finis, quod terminus calamitatum, quod atrium felicitatis.*

Congeries cum interrogatione. *Quis, oro, dolet Viator, cum sui metam itineris comminus aspicit? Quis non lætatur agricola, cum amplissimam jactæ sementis messem videt? Ullusne captivorum timet, cum suas infringi compedes intue-*

S *tur?*

r) *Libr. de bono mortis.*

tur? nunquid ardentissime exoptat miles felicem prælii videre exitum, ut partæ victoriæ prosperitate perfruatur. En AA. quid sit mors? (congeries definitionum) *Est laborum requies, terminus peregrinationis, liberatio à vinculis, victoriæ consummatio, clavis Cœli, porta æternitatis, initium omnis beatitatis.*

Complexio. *Quid enim hominem ab his vitæ ærumnis, egestate, querelis, tædio liberat? nonne mors? Quid famem, sitim, æstum, frigus, cæteraque Cœli injurias penitus propellit? nonne mors? Quid à gravissimis mundi, carnis, ac Dæmonis tentationibus tutos præstat? nonne mors?* (Conversio) *Vultis jurgia disrumpere? disrumpet mors: lites dirimere? dirimet mors: dolores lenire? leniet mors: tristitiam tollere? tollet mors: solamen habere? solabitur mors.* (Congeries definitionum per verba) *Mors enim est, quæ vitæ miserias sepulchro claudit, cœli januam aperit, sanctorum consortio addicit, in æternam beatitatem transcribit.*

Exemplum. *Atque istud crediderim, cur sanctissimus Mediolanensium Antistes* Boromæus *mortem, tristi plerumque habitu conspicuam, in lætiorem commutaturus, falcis, & clepsydræ loco binis ex auro clavibus adumbrari curavit. Volebat enimvero significare: mortem finem esse, & principium. Finem: quo terrestrium clauditur porta miseriarum; initium: quo cœlestium aperitur janua deliciarum,* (Distributio) *ubi nullus cum Abele Cain, qui occidat: nullus cum Isaaco Ismael, qui pugnet: nullus cum Jacobo Esau, qui persequatur.*

O felicem! O beatam igitur mortem! ubi tamdiu moraris? cur adeſſe renuis? quando optata Cæli gaudia reſerabis? Veni, veni tandem O mors! noli tardare: da finem miſeriis, da principium gaudiis. Jam ſatis eſt laborum, ſatis infelicitatum, veni, & lidera me de corpore mortis hujus: coarctor *enim* deſiderium habens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto.

ARTICULUS X.

LOCUS A COMPARATIONE.

§. I.

Præcepta hujus Loci.

I. *Natura loci.* Comparatio eſt duarum, vel plurium rerum in aliqua re, quæ utrique ſit communis, inter ſe collatio, ut: *ſi ergo ego lavi pedes veſtros Dominus, & Magiſter veſter; & vos debetis alter alterius lavare pedes* (s). Ubi commune utrique eſt *lavare pedes*. Differt à ſimilitudine: hæc enim verſatur in qualitate, ut: bonitate, ſapientia &c; comparatio vero in quantitate, ut: rerum magnitudine, vel æqualitate &c.

II. *Species loci.* Triplex eſt comparationis genus. 1. *A majori ad minus*: quando ex re majori, id eſt: probabiliori, ac veriſimiliori, tanquam ex antecedente, infertur res minus probabilis, ac veriſimilis. In hac argumentatione ſemper in conſequenti dicitur *multo minus*, eſtque utraque propoſitio fere negans, niſi figura quapiam veſtiatur, ut

s) *Joan. 13. v. 14.*

illud (t) Petri: *si justus vix salvabitur; impius, & peccator ubi parebit?* Si justus, cui verisimilior, ac probabilior est salus, difficulter tamen eam obtinebit, multo minus peccator, cui salus minus est probabilis, ac verosimilis, eam consequetur. 2. *A minori ad majus*, cum ex re minori: id est, minus probabili, ac verosimili, tanquam ex antecedente, infertur majus, idest, probabilius, ac verosimilius. In hac argumentandi ratione in consequenti dicitur *multo magis*, estque utraque propositio affirmans. *Si fœnum* (u) *quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos pusillæ fidei.* 3. *Parium*: cum ex re æque probabili infertur aliud perinde probabile. Ita Mater Machabæa filium est hortata, ut fratrum exemplo necem fortiter subiret: *Peto nate* (x) *ut aspicias ad cœlum, & terram --- ita fiet, ut non timeas Carnificem istum; sed dignus fratribus tuis effectus particeps, suscipe mortem, ut in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam.*

III. *Usus loci.* Magnam hic locus habet vim. 1. ad probandum, & movendum. Ita Christus hortatur Discipulos, ad diligendos inimicos: *Diligite* (y) *inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos: ut sitis filii Patris vestri, qui in Cœlis est: qui solem suum oriri facit super bonos, & malos: & pluit super justos, & injustos.*

t) *1. Petri 4. v 18.* u) *Luc. 12. v. 28.* x) *2. Machab. 7. v. 28. & 29.* y) *Matth. 5. v. 44.*

justos. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne publicani hoc faciunt, & si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne, & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est. 2. Ad refellendum. Sic Chrysost. (z): Christi, & sanctissimæ Crucis mira patrandi virtutem non fuisse magicam, sed divinam, probat à pari aliorum Magorum, & in crucem actorum latronum exemplo, qui nihil rerum ejusmodi, quæ Christus fecerat, poterant patrasse. *Unde igitur illam Dæmones reformidant? nisi de virtute Crucifixi. Si enim illam per se ipsam timerent: quamquam & hoc ipsum de his esset indignum, cum & ante illum plerique crucifixi sint, & cum ipso etiam duo. Quid igitur si invocet aliquis nomen latronis, vel alterius cujuscunque crucifixi, Dæmonne forte timebit, ac fugiet? nequaquam; quin imo ridebit, si vero JESUM addideris Nazarenum, velut ab igne repente diffugiet. Quid igitur ais: unde prævaluit?* &c. 3. Servit ad laudem, & vituperium, quod sacri Oratores in panegyricis præsertim creberrime usurpant, unum alteri Sanctum comparantes. Ita Chrysostomus eleganti Oratione (a) Divum Paulum vetustis comparat Patriarchis, ut Abeli, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, ac cæteris, denique etiam Angelis. *Restat, ut Paulum jam Angelis comparemus, Ideoque relinquentes terram ad Cœlorum fastigia transeamus. Sed nullus sermonis*

z) *Hom. 4. de laud Pauli.* a) *Hom. 1. de eodem.*

PARS 1. CAPUT. II. ARTICUL. X. § 1.

noſtri accuſet audaciam. Si enim Joannem, & Sacerdotes DEI ſcriptura Angelos nominavit, quid mirum ſi præſtantiorem omnibus Paulum illis virtutibus conferamus. Quid ergo in Angelis magnifcum prædicamus? quia profecto cum omni cura obediunt Deo, quod David quoque admirando dicebat: potentes virtute facientes verbum illius &c. huic enim bono æquale eſt nihil prorſus, etiamſi ſint millies incorporei: hoc eſt enim quod maxime præſtat eos beatos, quod obediunt præceptis Dei -- hoc & in Paulo animadverti poteſt, cum omni diligentia, & cautione ſervatum &c.

IV. *Ratio ornandi hunc locum.* Hic locus perinde ornatur, ac ſimilium. 1. Per congeriem, ſive inductionem plurium comparationum. Chryſoſtomus de Chriſto (*b*) *Quid vero præſentia? nonne etiam multo mirabiliora dicenda ſunt: nonne Crux prædicatur, & totus ad credendum mundus accurrit? --- Nunquid non innumeri Crucifixi ſunt? nunquid non duo latrones cum Domino pependerunt? nunquid non multi ſapientes? nunquid non multi extiterunt potentes? Cujus igitur aliquando ſic nomen obtinuit? Et quid dico potentes, atque ſapientes? Nunquid non fuerunt Reges inclyti? quis ita ſibi terrarum orbem tam brevi tempore ſubjugavit?* &c. 2. Per fictionem. Chryſoſtomus (c). *Etenim quæro ex te: ſi quem ſuſpicamur fabrum eſſe, ad opus vocemus, ſequaturque ipſe: deinde manus admovens materiæ ad ædificium paratæ, ligna, itemque lapides avertat, opus autem ſic coagmentet: ſic domum ædificet,*

ut

b) *Hom. 4. de laudibus Pauli.* c) *l. 4. de Sacerd.*

ut ſtatim ea collapſura ſit, num ille ſe ſe abunde hac defenſione tutaturus eſt, ſi dixerit: ab aliis ſe coactum; non autem ultro ad ædificandum acceſſiſſe. Certe nequaquam, idque jure optimo: oportebat enim vel aliis ad id vocantibus pedem referre, ac tergiverſari. Itane vero quod ligna, ac lapides avertit faber, huic nullus prorſus ſuffugii locus, quo minus pœnas pendat: qui vero animas negligenter ædificans perdiderit, hiccine alienam vim abundans ſibi ſuffugium, præſidiumque putabit? 3. Per antitheſim. Sic Chryſoſt. (*d*) Paulum cum Mojſe comparat. *Mojſes cum cæteris optavit perire; Paulus pro cæteris: non enim cum pereuntibus perire voluit; ſed ut ſalvarentur alii, ipſe de gloriæ æternitate decidere: ille quidem Pharaoni; hic autem Diabolo quotidie repugnabat: ille pro una gente; iſte pro univerſo orbe certavit: non ſudore; ſed ſanguine vice ſudoris undique profluente: cum non ſolum habitabiles mundi partes; verum etiam deſerta ad cultum religionis adduceret: nec ſolum Græcorum populos; verum etiam barbarorum.*

§. II.

Paradigmata hujus Loci.

Paradigma à Comparatione parium. *Thema*: in quovis ſtatu poſſunt homines eſſe Sancti. *Argumentum* à pari: quia multi hominum è quovis ſtatu ſunt in cœlo, qui fuere Sancti. Quod amplificatur per fictionem, converſionem, complexionem, ſubjectionem, antitheta, congeriem.

d) *Hom. 1. de laudibus Pauli.*

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. X. § II.

EXERCITATIO.

Etsi DEUS, teste (e) *Gentium Apostolo, eo nos consilio vocavit vocatione sua sancta, ut essemus Sancti; plurimi tamen mortalium vel naturæ inertia: vel certè (quod verosimilius est) fovendæ mollioris vitæ licentiæ causa in tam excelso, ac præcipiti loco Christianam fingunt esse sanctitatem, ut identidem illud Israelitarum usurpent* (f): quis nostrum valet ad Cælum ascendere? *quasi dicerent: ardua admodum, ac difficilis res est sanctitas, nen est iis prædita viribus hominum voluntas, ut ad ejus fastigium non dicam pervenire; sed vel conniti queat. Verum ut olim Israelitas; ita modo Christianos alia longe sapere, ac loqui jubet DEUS.* Mandatum hoc (*inquit*) quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in Cœlo situm, ut possis dicere: quis nostrum valet ad Cœlum ascendere, ut deferat illud ad nos, & audiamus, & opere compleamus -- sed juxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illud.

Fictio. *Attollite, si libet, pigri mortales oculos in cœlum, quos vestra in terram vobis defixit ignavia. Fingite vos ingentem illam beatorum cœlestis regni Civium multitudinem intueri, quæ tanta est, ut numerus omnem superet stellarum numerum: quærite ex uno aliquo eorum: Beatæ animæ! quis vos in hunc, excelsum adeo, sanctitatis montem perduxit? quibus eo gradibus, ac viis eniti poteratis?* ergone quis nostrum valet ad Cœ-

e) 2. *ad Tim.* 1. v. 9. f) *Deut.* 30. v. 12.

Cœlum aſcendere? *Ita enimvero, Chriſtiani, valet: nam licet ſanctitas vim patiatur, & violenti rapiant illam; nos vero fragiles, peccatiſque obnoxii ſimus; haud tamen ita eſt aditu difficilis, ut ad eam nunquam perveniri queat;* omnia poſſum in eo, qui me confortat, *ajebat Apoſtolus.*

Complexio. *Jam liceat mihi ex vobis quærere Chriſtiani, quod olim ſanctitatis viam initurus ex ſe quæſierat Auguſtinus: poterant hi, & hæ,* & tu non poteris, quod iſti, & iſtæ(g)? *Ac ſi diceret: ſi tot innumeri ex omni hominum ſtatu; & conditione viri ſancti, ac mulieres, medias inter mundi illecebras, humana perinde, ac nos compede conſtricti; divino tamen auxilio adjuti, vitæ ſanctimoniam poterant adipiſci;* & tu non poteris, quod iſti, & iſtæ? *Si tot magnanimi Athletæ generose valuerant certare; ac promiſſam certantibus juſtitiæ coronam conſequi;* & tu non poteris, quod iſti, & iſtæ? *ſi his licuerat omnia obtinendæ ſanctitatis obſtacula removere, & laboris plena ejus officia explere;* & tu non poteris, quod iſti, & iſtæ?

Subjectio. *Si non poteris, DEUM bonum! quid, oro, cauſæ adferes, ne potueris, magno illo judicii die: cum dominus ad judicandum venerit cum poteſtate magna, & majeſtate, quod non illico Sanctorum pone adſtantium exemplo divinus refellere poſſit Judex. Dices: mundi negotiis, & occupationibus diſtenti eramus; an non Sanctos eædem diſtinuere? In ancipites, & periculi*

g) *Confeſ. l. 8. cap. 11.*

culi plenas incurrimus occasiones; an non in eas-dem sancti incurrere? rapuit nos consuetudinis æstus; an non sancti fortiter ei restitere? Domandæ erant libidines; an non Sancti multo acriores domuere? At nos teneriori fuimus natura comparati: O delicatos, ac molles trossulos! Ergo cœlites ferrei erant, aut ænei? non perinde ac vos ex ossibus, & nervis: ex carne, & sanguine compacti? gravissimis tentationibus exagitati?

Antitheta. *Componite, si placet, statum vestrum cum eorum statu: officia cum officiis: pericula cum periculis, quod discrimen vos inter, ac illos invenietis? non aliud profecto; ac istud: quod illi austeram, & severam; vos mollissimam egeritis vitam: illi suas frænavere cupiditates; vos relaxastis: illi acerrimis, quam poterant fortissime, tentationibus obstitere, vos blande excepistis: illi peccati fugere pericula; vos ultro adiistis: illi virtutis erant studiosi; vos inimici. En discrimen!*

Congeries. *At dicetis: nos in ea vitæ conditione positi fuerimus, quæ virtuti, ac Christianæ sanctitati non poterat non esse inimica. Sed, oro, conferte iterum cogitationem in augustum illud gloriæ templum, ubi Beati cum DEO regnant cives, quot illic reperietis, qui eundem olim, quem vos, gradum obtinuere, iisdem vinculis, negotiis, muneribus adstricti fuere. Invenietis, qui aulas principum, ut vos, secuti fuerant; qui inter arma vitam exegerant, qui reipublicæ clavum tenuerant; qui matrimonii jugo impliciti liberos susceperant; divitiis abundaverant; paupertate premebantur. Et tamen hæc inter summam adepti*

sunt

sunt sanctitatem; & tu non poteris, quod isti, & istæ? *Credite Chrysostomo* (h): quod neque divitiæ impediunt, neque inopia, neque militia, neque negotiatio, neque nuptiæ, neque pueri, neque servitus, neque opificium, neque aliquid tale - - - - nullum enim ad pietatem est obstaculum.

Quare, Auditores christiani, excutite torporem: Sancti estote: *DEUS enim idcirco vocavit nos vocatione sua sancta, ut essemus Sancti Æmulemini charismata Sanctorum meliora, ut quemadmodum ii ingenti conatu studuere Sanctitati; ita vos studium hoc nunquam dimittatis &c.*

ARTICULUS XI.

DE LOCIS GENERALIBUS, ET USU LOCORUM.

LOcis jam explicatis addendi sunt etiam *Generales*, inde dicti: quia probando cuilibet fere themati, in genere præsertim deliberativo, argumenta *generatim* sufficiunt. Ejusmodi sunt *possibile, facile, honestum, utile, necessarium*, & his contraria, ut *impossibile, difficile, turpe, noxium* &c. De his breviter agemus.

I. *De Possibili.* Utimur hujus loci argumentis, cum aliquid faciendum suademus, præ-

h) *Chrysost. contra Gentiles, & Hæreticos serm. de Evang. nuptiæ factæ sunt: ubi eleganter probat per inductionem: nullum vitæ statum obstaculo esse posse pietati.*

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. XI. § II.

præsertim si rei *impossibilitas* obtendatur. Hæc autem refellitur 1. Si res facta esse ostendatur. Sic divinorum mandatorum observantiam possibilem probabis 1. ab exemplo Zachariæ, & Elisabeth, qui *erant* (i) *justi ambo ante DEUM, incedentes in omnibus mandatis, & justificationibus Domini sine querela.* 2. ab exemplo hominis Evangelici de se testimonium perhibentis: *omnia* (k) *hæc* (nempe mandata) *custodivi à juventute mea*, ob quod Christus (l) *dilexit eum.* Dein si ostendatur nullum esse obstaculum, ne res fieri queat; imo adesse omnia ad rem perficiendam media, & adjumenta. Ita eandem divinorum mandatorum observantiam demonstrabis, si huic nihil officere probes depravatam, ac pronam in malum voluntatem, nec gravissimas, quibus impetimur, tentationes; cum eas vincendi facultas in nobis posita sit: nec divina ad hoc præstandum deesse Auxilia. *Omnia possum* inquit (m) Paulus) *in eo, qui me confortat. Fidelis DEUS est* (n) *qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.* Contra ab opere suscipiendo deterremur exposita rei *impossibilitate* 1. quia licet id sæpe fuerit pertentatum, nunquam tamen perfectum. 2. Quia nullæ ad hoc vires, media, in-

i) *Luc. 1. v. 6.* k) *Matth. 19. v. 20* l) *Marc. 10. v. 21.* m) *Ad Philip. 4. v. 13.* n) *1. ad Cor. 10. v. 13.*

inſtrumenta, ceteraque loci, temporis adjuncta habentur.

II. *De facili.* Hoc oſtenditur 1. Si capita difficultatis (mollem, ac timidum morari ſolita) confutentur, vel per negationem, aut diminutionem, vel per compenſationem majoris utilitatis inde proventuræ. 2. Ab adjunctis præſertim actionum: *quis*, *quid*, *ubi* &c. Ut ſi jejunium obſervatu facile probes. 1. A circumſtantia perſonæ quis: *Quia eſt ætatis perfectæ, virium integrarum, naturæ fortis, ac ſolidæ* &c. 2. A circumſtantia quid: *quia jejunium eſt carnis abſtinentia, ac una diei refectio, quæ tanti fieri haud debet, cum ampliſſima mercede compenſetur.* 3. A circumſtantia ubi: *quia eo in loco vacatur jejunio, ubi omnia abſtinentiæ ſuppetunt adjumenta.* 4. Quibus auxiliis: *quia DEUS jejunantibus gratias, & vires ſufficiet.* 5. Cur: *qui jejunium vitia comprimit, mentem elevat, virtutem largitur, ac præmia, ac proinde parva difficultas magnis utilitatibus compenſatur.* 6. Si jejunandi modus exhibeatur &c. Contra rei difficultas oppoſitis rationibus urgetur.

III. *De Honeſto.* Quidquid detracta utilitate per ſe ipſum laudabile, ac decorum eſt, dicitur honeſtum, ut ſunt, honor, gloria, ac omnia virtutum genera. Contra inhoneſtum eſt, omne, quod inglorium, turpe, indecens, ac probroſum, aut cum vitio aliquo conjunctum eſt. Unde ſuaſurus quidpiam, v. g. injuriarum condonationem, ab

hone-

PARS I. CAPUT. II. ARTIC. XI. §. I.

honestate, ostendes 1. illam esse laude, gloria dignam apud omnes sana ratione præditos. 2. Esse virtuti conjunctam, ut clementiæ, ac magnanimitati, quarum postea explicanda est natura, actus, partes, argumenta, exempla &c. 3. Eam esse conformem rectæ rationi, legi naturæ, amorem hominum præcipienti; dein civili: pacem mutuam imperanti, ne discordiis humana pereat, aut turbetur societas. Demum divinæ: dilectionem inimicorum jubenti. Similibus ab oppositio argumentis mendacii inhonestas argui potest.

IV. *De utili.* Utile dicitur, quod commodum aliquod confert; contra noxium est, quod incommodum parit. Ratione modi, quo spectari potest, multiplex est utilium, ac noxiorum genus. 1. Aliud est *privatum*, aliud *publicum*: illud rebus publicis, Ecclesiæ, regnis, urbibus; istud privatis, ut familiæ cuipiam, ac personæ &c. prodest, aut obest. 2. Ratione ordinis, & gradus: aliud est *humanum*, sive, ut ajunt, *temporale*, ut divitiæ, honores &c. aliud *spirituale*, ac *divinum*, ut gratia, salus animæ &c. Rursum alia sunt bona *animæ*, ut virtutes, scientiæ &c. alia corporis, ut pulchritudo, sanitas &c. alia *fortunæ*, ut opes, honores &c. Denique horum alia sunt, quæ cum honestate conjunguntur, ut amor virtutum &c. alia ab ea separantur, ut divitiæ &c. Ab his omnibus ad suadendam v. g. liberalitatem argumentum

tum duci potest. 1. A commodo privato: *quia per eam privata hominum miseria sublevatur.* 2. A communi: *quia per eam multa pia opera Reipublicæ, & Ecclesiæ utilia instituuntur, ut templa, scholæ, monasteria* &c. 3. A commodo cum honestate conjuncto: *quia eleemosynam dare est opus honestum, quod homini parit gloriam, laudem &c. Eleemosynas ejus enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum. Præterea est cum virtute clementiæ, misericordiæ conjuncta.* 4. A commodis fortunæ: *quia eleemosyna est quoddam foenus, quod auget homini commoda fortunæ, ut opes.* 5. A commodis animæ: *quia parit bona divina, & spiritualia, ut gratias impetrat, peccata redimit.* Similiter à noxio dissuadeir potest avaritia. Utili adjungunt jucundum, honestam animi, aut corporis voluptatem complectens. Talis est divina gratia, quæ summam hominibus conciliat animi pacem, solatium, voluptatem cum in vita, tum in morte.

V. *De Necessario.* Necessarii nomen hic latius usurpatur, pro eo, quod ob aliquam causam, libere tamen, fieri oportet: absurdum enim foret ea suadere, aut dissuadere, quæ secus fieri nequeunt absolute. Argumenta necessitatis sunt: 1. *Utilitas:* ut nisi res fiat, magna inde detrimenta consequentur. 2. *Præceptum divinum*, aut *humanum:* obstringens ad aliquid faciendum, vel omittendum. 3. *Decentia:* ætati, sexui, conditioni conformata. 4. *Ratio*: singula actionis

PARS I. CAPUT. II. ARTICUL. XI. §. II.

nis attributa causas examinans, atque inde rei suscipiendæ, vel prætermittendæ necessitatem exponens. Res clara est: non eget exemplo illustrari.

§. II.

De usu Locorum.

USus locorum est, ratio inveniendi facile argumenta, ex locis jam explicatis, ad probandum quodcunque Orationis thema. En duos hujus usus modos!

I. *Ex visceribus causæ*, si nempe argumentum ducatur à prædicati, aut subjecti, vel affectionum in themate repertarum, definitione, notatione, conjugatis, partium distributione, causis, contrario, simili &c. Res patebit exemplo. Sit pro concione probandū hoc v. g. thema: *Spiritus Sanctus non venit nisi ad cor purum*: Subjectum est *Spiritus Sanctus*; hinc argumentum duci potest 1. A definitione: *quia Spiritus Sanctus in sacris literis dicitur amor, charitas*, qualem (*o*) charitatem dedit nobis Pater, ut filii DEI nominemur, & simus, *item*: Charitas (*p*) DEI diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis; *sed charitas, amor non fertur in objectum, nisi bonum, & amabile, quale est cor purum &c.* 2. *Quia Spiritus Sanctus est sponsus animæ nostræ, sed omnis sponsus vult sponsam castam, & puram &c.* 3. A conjugatis: *Spiritus Sanctus dicitur Sanctus, quia fons est omnis omnino sanctitatis; at sanctum illud habetur, quod*

o) *1. Joan. 3. v. 1.* p) *Ad Rom. 5. v. 5.*

quod expers eſt omnis criminis, igitur Spiritus S. non venit niſi ad cor pariter ſanctum, id eſt ab omni ſcelere purum. 4. A contrario: *Spiritus iniquitatis, ut Diabolus cor amat impurum, igitur Spiritus ſanctus diligit cor purum.* 5. A ſimili: *Sicut Noe columba, cum non haberet, ubi ſicco pede requieſceret in arcam revertit; ita Divinus ſpiritus non requieſcit, niſi in corde ab omni ſordium unda perpurgato. &c.* Similiter duci poſſunt argumenta à prædicato. 1. Per definitionem: *Cor hominis, id eſt anima, eſt habitaculum, ac templum Spiritus Sancti*: Templum (*q*) DEI eſtis vos, & Spiritus DEI habitat in vobis; *at templum debet eſſe purum, ut Salomonis &c.* 2. A ſimili: *Si Aſſueri Regis ſponſæ non ante regium conſpectum, ac thalamum ſubiere, quam duodecim menſium ſpatio mundatæ, pretioſis unguentis delibutæ, ac veſtibus ornatæ appararentur; quid dicendum de anima Divini Spiritus ſponſa?*

II. Ex thematis ſenſu. Non eſt neceſſe, ut ſemper diviſim in ſubjecto, vel prædicato quærantur argumenta; ſat erit thematis ſenſum mente prius complecti, ad hunc poſtea probandum locos conſulere Oratorios, quæ nempe ſit ejus definitio, quæ partium diſtributio, quod genus, quæ cauſæ, quæ effecta, quod ſimile &c. Si loco ex uno difficile formetur argumentum, tranſeatur ad alterum, ut jam ante monueram. Declaratur exemplo. Sit thema concionis: *in pervincen-*

q) 1. *ad Cor.* 3. *v.* 16.

dis respectibus humanis oportet nos esse sancta quadam impudentia præditos. Argumenta. 1. A definitione: *quia humanos curare respectus, est hominum opiniones pluris facere, ac DEUM.* 2. Ab adjunctis personarum: *quia ii, quorum gratia vano agimur respectu, sunt homines sæpe viles, rudes &c.* 3. A causis: ut efficiente: *quia hic respectus provenit ab animo prorsus pusillanimi;* dein finali: *quia est studium vane placendi hominibus.* 4. Ab effectis: *quia est omissio piorum operum, & multorum perpetratio malorum.* 5. A comparatione: *quia veteres christiani ne suppliciis quidem, ac morte crudelissima, averti à DEO potuere.* Similiter duci poterunt argumenta ex locis generalibus. 1. A necessario: *quia si hominibus nolumus displicere, cogimur in multis displicere DEO.* 2. Ab utili: *quia hanc de humanis respectibus victoriam ingentibus præmiis Deus cumulat.* 3. A difficili: *quia arduum est uni placere, ut non pluribus displiceas.* 4. A noxio: *quia DEUS hunc contemptum non fert inultum.* 5. Ab inhonesto: *quia turpe est christianum in DEI obsequio hominum verbis, ceu quibusdam ventis, velut arundinem agitari.*

His, ac similibus modis poterunt in alio etiam quolibet thematis genere erui argumenta, quæ postea in aliquam argumentationis formam, alibi tradendam, sunt redigenda.

CAPUT

CAPUT III.

DE INVENTIONE ARGUMENTORUM EX LOCIS CONCIONATORIIS.

PRæter communes Rhetorum locos, paulo ante explicatos, dantur etiam *Loci Theologici*, quibus ad ſtabilienda ſua dogmata utuntur *Theologi*. Dicuntur etiam *Concionatorii*, quod ex iis, tanquam è ſedibus propriis, ſua eruant argumenta *Concionatores*. *Hos Melchior Canus*, doctiſſimus ex *Ordine Prædicatorum* in *Canariis Inſulis* Epiſcopus, eruditiſſimo opere primus explanavit; ſed ad uſum Theologorum potius, quam Oratorum. Nobis ita diſertis eſſe nec licet, nec oportet: breviter igitur ea ſolum perſtringemus, quæ ſacræ Eloquentiæ Tyronibus ſunt profutura. Decem ejuſmodi locos numerat *Canus*: *Scripturam ſacram*, *Traditiones Apoſtolicas*, *Eccleſiæ autoritatem*, *Concilia*, *Sedem Romanam*, *SS. Patres*, *Doctores Scholaſticos*, *Rationem Naturalem*, *Philoſophiam*, denique *Humanam Hiſtoriam*. Licet horum omnium uſus eſſe poſſit in Eloquentia Sacra; quatuor tamen diſtinctius, & frequentius ab Oratoribus ſacris uſurpantur, ut *Scriptura Divina*, *SS. Patres*, *Theologia*, *ac Hiſtoria*, hos igitur præteritis aliis explicabo.

PARS I. CAPUT. III. ARTICUL. I. § I.

ARTICULUS I.

DE SCRIPTURA SACRA.

§. I.

Leges utendi Scriptura ſacra.

PRimus, ac fertiliſſimus Eloquentiæ Sacræ proprius locus eſt Scriptura Sacra, cujus in uſu hæ leges ſervandæ ſunt Tyroni.

I. Omnis concio, in quocunque thematis genere, nitatur authoritate *Scripturæ*: ſecus in *profanum*, vel *Academicum* ſermonem migrabit: nec ſacri oratores erunt Verbi DEI prædicatores. Pro thematum autem diverſitate in alio parcius, liberalius in alio *Scripturæ* ſententiis eſt utendum. Si fuerint communia, in iis humanæ utpote rationi conformioribus, ſat erit unum, alterumve fundamenti inſtar ſubſternere ad amplificationem; in *Evangelicis* vero, ſenſui repugnantibus, & unius Dei authoritate nixis, uberius poſſunt adduci, ut res fidei magis pateſcant.

II. Non tamen ſunt congerendæ, ad probandam præcipue rem eandem. Quorſum enim tot textuum farrago, ſi pauciores argumentum probent? Certe hac congerie non dabitur debitus amplificationi locus, ac cento fiet verius, quam Oratio. Dixi: *rem eandem*; non enim improbo in diverſa materia, vel ſi novi quidpiam in modo, aut rei ſubſtantia contineant, vel ad illuſtrandum thema multum conferant, plu-

plures, ac diversos adduci; eos tamen graves, ac pondere plenos, præsentique materiæ accomodatos esse volo. Pulcherrimum foret, si Orator suas confirmandi thematis sententias ex ipso diei Evangelio depromeret, aut assumptum pro concione sacrum textum pro præcipuo Orationis fundamento retineret, ad ciendos motus prudenter iterandum: in epilogo maxime, & complexionibus argumentorum.

III. Textus adferendi non sint prolixi. Prælongæ enim plurium periodorum sententiæ, in populari concione primum latine recitatæ, postea vernacule ad verbum redditæ, cum fastidiosis libri, capitis, versus, numeri, editionis citationibus sistunt alveum concionis, mentem Oratoris fatigant, auditori vero, præsertim rudiori, ingens fastidium creant. Satius erit longos hujusmodi textus solum vernacula memorare, vel certe interjecta paraphrasi membratim (ut infra dicemus) adferre, ac præter unum Authoris nomen, hoc, aut simili, modo relatum: *inquit Matthæus, ait in actis Lucas*, vel: *teste Apostolo*, &c. à reliquis citationibus abstinere, exemplo Patrum, & Evangelistarum, imo ipsius Christi, & Apostoli non aliter veteris legis testimonia citantium, quam *scriptum est: dictum est per Isaiam: ait Isaias* &c. In concionibus tamen Polemicis, ad conciliandam majorem dictis fidem, addi poterunt reliquæ

etiam citationes. Similiter principes ad amplificandum ſententiæ, in quibus vis Orationis conſiſtit, poſſunt latine adduci, ac etiam repeti, ut inculcentur.

IV. Utendum probantibus potius, quam affirmantibus ſententiis. Affirmantes ſimpliciter, aut dogma aliquod credendum affirmant, ut: *Verbum caro factum eſt*; vel agenda præcipiunt, ut: *diligite inimicos veſtros*; aut vetant, ut: *videte ne quis malum pro malo alicui reddat.* Probantes autem præter effatum, dicti ſimul probationem, ſive rationem amplificationi ſervituram continent, ut: *date, & dabitur vobis. Eſtote miſericordes, ſicut Pater veſter miſericors eſt.* Tametſi utrique textus divinam DEI loquentis authoritatem habeant, probantibus tamen vis major ineſt ad perſuadendum; quam ſimpliciter affirmantibus, cum præter Divinæ revelationis momentum, ſimul ratiocinationem fidei baſi nixam complectantur, præbeantque ampliſſimum tam Oratoriæ argumentationi, quam amplificationi fundamentum. Semper enim hi ad communes Rhetorum locos, unde peti argumenta ſolent, poſſunt revocari. Sic ex dicta ante ſententia ducitur argumentum a relatis, vel comparatione: *æternus Pater eſt miſericors, ergo etiam vos ejus filii miſericordes eſſe debetis*, quod poſtea eo modo tractari, & amplificari poteſt, ut diximus de relatis, & comparatione.

V.

V. Ex textibus tam affirmantibus, quam probantibus præ aliis usurpet *præcipientes*, vel *prohibentes*, aut *minitantes*, *promittentes*, *adhortantes*, *suadentes*. Servient hi debita cum amplificatione adhibiti (r) ad varios in genere morali affectus excitandos. Sic 1. *Promittentes* ob divinam DEI nec falli, nec fallere potentis promissionem excitant spem. Ut Isaiæ: *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur. Amen Amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis.* 2. *Prohibentes* peccati fugam: & odium; præcipientes vero virtutis amorem suscitant. Ut: *fugite fornicationem. Diligite inimicos vestros* &c. 3. *Minitantes* terrorem incutiunt. Ut: *væ homini illi per quem scandalum venit.* &c. 4. *Adhortantes* serviunt faciendis adhortationibus, item excitando audaciæ, æmulationis &c. affectui. Ut: *Poenitentiam agite. Vigilate, & orate. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Pax vobis, nolite timere, ego sum.* &c. 5. Alii *solantur*, vel ad *commiserationem* movent. Ut Jobi: *miseremini, miseremini mei, saltem vos amici mei: quia manus Domini tetigit me.* Has igitur, & similes sententias bene perspectas habeat Orator, ut iis ad commovendos affectus opportune uti queat.

VI. Germanum Sacræ Scripturæ sensum proferat Orator, ad mentem Ecclesiæ,

r) *Vide Cap. IV. Art.* 1. §. 2.

vel SS. Patrum, aut ſcripturæ interpretum, vel aliorum authorum, quos Eccleſia, vel diuturnus uſus approbavit, legendoſque recepit, & impoſterum recipiet, ut ſanxit CC. *Lateranenſe*, ac *Tridentinum*. Non igitur ſit alienus, aut male detortus, vel DEO indignus, aut pro arbitratu affictus. Unde ſi quem attulerit Orator, confeſtim SS. Patrum, vel celebriorum interpretum teſtimoniis confirmet.

VII. Multiplex eſt Scripturæ ſenſus: 1. *Literalis*, iſque vel proprius: vel improprius, ſive metaphoricus. Ut: *ego ſum via, veritas, & vita.* In utroque alii textus ſunt hiſtorici, ut: *Liber generationis JESU Chriſti, filii David, filii Abraham.* Alii dogmatici, ut: *Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus.* Alii ſpeculativi, ut: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium.* Alii practici, ut: *Niſi efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in Regnum Cœlorum.* Vel parabolici aſſumpta ſimilitudine, aut comparatione aliud ſignificantes. Ut: *Simile eſt Regnum Cœlorum decem Virginibus.* Alter ſenſus eſt *Myſticus*, ſive *Spiritualis*, quia haud ita vocibus, quam ipſis rebus per voces ſenſu literali ſignificatis à Spiritu ſancto intenditur. Sic illud Deutor. 25: *Non alligabis os bovi trituranti* myſtice ſignificat, teſte Paulo, Viris Apoſtolicis tribuenda eſſe victui neceſſaria. Triplex eſt: 1. *Allegoricus:* res credendas, ac Eccleſiæ militantis exprimit. Ut: manna. Euchariſti-

ristiam. Circumcisio Baptismum. Canæ Nuptiæ Christi cum Ecclesia: animæ justæ cum DEO conjunctionem. 2. *Anagogicus* ad res sperandas, & triumphantis Ecclesiæ proprias refertur. Ut: gloriam cælestem, salutem animæ &c. Sic Apostolus per Sanctuarium, à Summo Pontifice semel in anno ingredi solitum, significat Cœlum, quod Christus æterna redemptione inventa semel introivit. 3. *Tropologicus*, sive Moralis ordinatur ad mores, sive res agendas. Sic apud Apostolum panes Azymi indicant morum puritatem. Accidit interdum, ut eadem sententia omnes hos sensus complectatur. Sic *Jeruſalem* sensu *literali Urbem: allegorice* Ecclesiam: *tropologice* animam: *anagogice* cœlestem gloriam indicat. Ex his duo potissimum familiares sunt Sacris Oratoribus: *literalis*, & *moralis* pulcherrima sacræ Orationi argumenta præbentes; licet doctiorem apud Auditorem etiam *Allegoricus*, & *Anagogicus* adhiberi queat. Denique datur sensus *Accomodatitius*, cum verus à Spiritu Sancto intentus scripturæ sensus alteri simili, vel prope simili rei accomodatur. Sic *Zachariæ* textus de *Jesu* Sacerdote, filio *Josedech*, & *Zorobabel* dictus: *Hi sunt duo Olivæ* &c. ab Joanne Apoc. 11. v. 4. *Enoch*, & *Eliæ* aptatur. Ita ageres, si sententias de *Joseppho* Patriarcha scriptos, *Joseppho* Christi Nutritio accommodares. Hic creberrime adhibetur à Sacris Oratoribus, maxime in Panegyricis,

PARS I. CAPUT. I. ARTICUL. I. § I.

ubi vim habet similitudinis ad exornandum, ac illustrandum opportunæ.

VIII. *Conceptibus* (ut ajunt) *Scripturistis*, vel figuris Biblicis sobrie est utendum. Sunt autem *Scripturistici conceptus* ex verbis scripturæ, aut diversis è locis inter se collatis, vel ex variis Interpretum lectionibus erutæ animadversiones, ac doctrinæ. Ut ex illo Geneſis: *in principio creavit Deus cœlum & terram*, inferres: cœlestia præ terrestribus esse curanda: DEus enim in creatione universi cœlum terræ prætulit: prius enim memorat cœlum esse conditum, quam terram. *Figuræ* autem *Biblicæ* sunt: facta scripturæ, sensum *Allegoricum*, vel *Anagogicum* habentia, fidei, aut morum veritates, velut in imagine, adumbrantia. Sic serpens æneus à *Moyse* exaltatus, Christum in cruce significat. Fuit ætas, quæ totam concionis horam ejusmodi *conceptibus*, vel *figuris* longe lateque explicandis traduxerat, quod hodiernis Oratoribus, præsertim *Gallis*, non probatur, maxime, si viles sint (ut antea relatus) ac debili fundamento nitantur, gloſſa videlicet, aut *Symachi*, *Aquilæ*, vel *Theodotionis* versione, aut ex violentis medii, ac infelicis ævi authorum commentationibus depromantur. 2.) Si obscuri sint, & à vulgo hominum vix, imo nunquam intelligantur. 3. Si longæ narrationis circuitu, vel diffusiori interpretatione versionis, aut longiori applicatione protasis ad apodosim flumen Orationis interrumpatur.

tur. Si denique in levem desinant allegoriam, ac similitudinem. Unde *sobrie* dixi adhibendos; non tamen improbo graves, & maturos in ipsis Scripturæ, vel Patrum dictis fundatos, cujusmodi reperies in concionibus *Cardinalis Casini*, & plerosque apud *Italos* Oratores. Dein, si in Moralibus dictionibus post thema solide probatum in locum similitudinis usurpentur. Vel pro exordio, aut ingressu ad argumentum, vel pro ornatu, ac digressione ad mores facilius instituenda, adhibeantur.

IX. Exemplis tamen *Biblicis*, vel comparationibus, parabolis, aut similitudinibus in Scriptura, vel apud SS. Patres repertis, ac etiam *moralibus* scripturæ locorum *applicationibus*, quas suis in *Polyantheis* referunt *Lohnerus*, *Mansius*, *Houdrius* &c. tuto poterit uti Orator, maxime, si præter exempli, ac similitudinis vim, doctrinam insuper, ac probationem confirmando themati opportunam complectantur.

§ II.

Modi Scripturæ Sacræ sententias usurpandi.

HOs modos felicius Sacræ Eloquentiæ Tyro ex præstantium Oratorum, maxime Italorum, & Gallorum lectione, & usu, quam ex præceptis condiscet; adferam tamen eorum aliquos.

I. Cum periodi in Oratione ita apte disponuntur, ut Scripturæ sententiæ ne verbo mutatæ partem, ac membrum efficiant. Excellit

cellit hac in re ſuis in concionibus *Cardinalis Pazmannus* tam rite eas uſurpans, quaſi periodis adnatæ viderentur. Sancti etiam Eccleſiæ Patres hunc plerumque modum tenent. Sit paradigma è S. Ambr. (*s*) *Licet ergo nubere; ſed pulchrius eſt abſtinere: ſunt enim vincula nuptiarum. Vultis ſcire quæ vincula?* Quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro alligata eſt legi; ſi autem mortuus fuerit, ſoluta eſt à lege viri. *Probatum eſt igitur vinculum eſſe conjugium, quo mulier ligatur, & ſolvitur. Bona mutui amoris gratia; ſed major eſt ſervitus:* Neque enim mulier ſui corporis poteſtatem habet, ſed vir. *Et ne forte tibi non conjugii videatur iſta ſervitus eſſe; ſed ſexus:* Similiter & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. *Quanta ergo conjugii neceſſitas, quæ ſubjicit alteri etiam fortiorem.*

II. Cum verba Scripturæ dicto modo uſurpantur quidem; ſed mutatis, vel non integre allatis verbis. Paradigma dat (*t*) Pazmannus. *E divinis Spiritus Sancti nominibus, quibus afficitur in ſacris literis, manifeſtum fit, qualibus Dei donis ornetur anima, quam Sanctus inſidet Spiritus. Vocat eum Scriptura* Spiritum Sanctum, Spiritum rectum, Spiritum principalem. *Cur ita? quoniam eum, quem ſua exornat præſentia, facit ſanctum, facit rectum, facit principalem mundi, Dæmoniſque victorem.*

III. Cum Sacræ Sententiæ ſenſus ſolum, non item verba adferuntur. Vel prius Scripturæ

s) *L. 2. de Viduis.* t) *Conc. in die Pentec.*

pturæ ſenſus propriis Cratorum verbis adducitur, poſtea ſententia in confirmationem allati ſenſus ſubjungitur. Qui creberrimus eſt *Italorum*, & *Gallorum* mos. Sit utriuſque paradigma ex (*v*) Segneri. *Noſtiſne cur hoc illi vitium* (ingratitudinis) *adeo diſpliceat? Certe non aliam ob cauſam, quam quia ingratitudo* (exemplum primi) *eſt ille ventus ab Ezechiele deſcriptus, qui fertiliſſimam Divinæ munificentiæ tellurem exſiccat, & exareſcere facit. Hinc Deus* (exemplum alterius) *tam amare in Pſalmis queritur de iis, qui mala pro bonis rependunt, non quod injuriis afficiatur ab iis; ſed quod Deum in noſtra commoda tam fœcundum, ſterilem reddant.* Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ. *Pſal.* 34. *v.* 12.

IV. Cum textus ſacer præmittitur, cui poſtea Oratoris explicatio ſubjungitur. Segneri (*x*). *Per animam veſtram vos obteſtor! reſipiſcite, ne aliquando cum afflictiſſimo Jeremia ſerio lamentari cogamini*: Venatione ceperunt me quaſi avem inimici mei gratis. *Loquitur hic Propheta in perſona peccatoris, & erubeſcit ſimilem ſe fuiſſe aviculæ ab aucupe miſere deceptæ, & quo tandem illicio?* gratis, gratis *omnino, unius milii grano eſt ineſcata. Ah Chriſtiani! num vos quoque de horum numero eſſe deſideratis? Quid enim ſunt terrena bona malo æterno, in quod peccando vos induitis, etiam minimo comparata, niſi granum milii? imo nec hoc quidem. Et vos ob ſpem lucri tantilli inſidiatores veſtros ultro ſequimini,*

v) *Serm.* 17. *in Quadr.* x) *Serm.* 1. *Quadr.*

mini, ut ab illis illaqueati, & constricti æternum pereatis?

V. Cum sensus Scripturæ breviter præmittitur, postea textus subjungitur, ac iterum fusior Oratoris explicatio adjicitur, rursum in fine sententia repetitur: Bourdaloue (y): *Denique ea mercede percepta, quantumcunque insatiabili cupiditate laboremus, nos fore contentos*: Satiabor (*ait Psaltes*) cum apparuerit gloria tua. *Quasi dicat: ad id usque tempus, quæcunque mihi bona impertierit mundus, fortunæ præsentis pertæsus semper invidebo. Ad id usque tempus vota votis nectens, cœlestiumque bonorum inanis, anxia, irrequieta semper mens erit. At ubi fuero gloriæ tuæ particeps factus, tunc videlicet expleta pectoris inanitate incipiam esse in tranquillo. Non jam experiar ardentem illam cupiditatis sitim, qua urebar: non rabidam illam arcanæ ambitionis famem, qua conficiebar: finem invenient vota, ac desideria mea, quoniam gloriæ tuæ possessione plenam felicitatem, plenam requiem, plenum gaudium nanciscar.* Satiabor cum apparuerit gloria tua.

VI. Cum Sententia Sacra, longior præsertim, per partes adfertur, interjecta brevi, vel fusiori Oratoris explicatione. Segneri (z): *O miserandi! quam præstabat nasci servos, & mancipia potius, quam grandes.* Ubi sunt Principes gentium (*inquit Baruch*) *de quibus vobis sermo erat?* qui dominantur bestiis terræ, *quique ut carpentis vehantur, tot equos nutriunt?* qui in avibus cœli ludunt, *& ut venationem*

y) *Serm. in festo* OO. SS. z) *Serm.* 33. *Quadr.*

one *fruantur*, *tantas canum cohortes ſuſtentant?* qui argentum theſaurizant, & aurum, in quo confidunt homines, & non eſt finis aquiſitionis eorum, *& qui ad locupletandas domos, & familias ſuas non horrent gemitus integris civitatibus extorquere. Ubi ſunt, ubi ſunt?* Exterminati ſunt (*ait Propheta*) & ad inferos deſcenderunt, & alii loco eorum exſurrexerunt. *Purpuram, aurum, ſceptrum reliquerunt poſteris, & ipſi inter perpetuas torquentur flammas.* &c.

VII. Si textus brevior primum integre adferatur, rurſum per partes repetatur interpoſita Oratoris paraphraſi. Calini (*a*). *Quod ſi ſecuros vos ô famuli deſideratis reddere, in ædibus eſſe debetis, quemadmodum Pſaltes Regius deſcribit Idolorum ſtatuas in templis:* Oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient: os habent, & non loquentur. *Vos oportet videre, quaſi non videretis, & oculos habere, quaſi cœci eſſetis:* oculos habent & non videbunt. *Vos oportet audire, quaſi non audiretis, & aures habere, quaſi ſurdi eſſetis:* aures habent, & non audient. *Vos oportet loqui, quaſi non loqueremini, & lingvam habere, quaſi muti eſſetis:* os habent, & non loquentur.

§. III.

Praxis inveniendi argumentum è Scriptura.

I. In eruendis è Scriptura argumentis hunc univerſe modum cape. 1.) Delecto themate v. g. *jurgia inter Chriſtianos ſunt vitanda,*

a) *In Libr. 1. Reg. Tom. 2. Serm. 42.*

da, consule indicem Bibliorum, vel Concordantias, aut Polyantheas *Lohneri*, *Houdrii*, vel locos communes *Hanapi*, aut *Thesaurum Merzii* &c. Vide, quas illic probantes Scripturæ sententias reperire queas sub voce *jurgium*, vel huic synonimis, ut *rixa*, *contentio*: aut contrariis, ut *dilectio*, *diligo*, *amor*, *amo*, *charitas*, item *odium* &c. Reperies in Concordantiis sub verbo *jurgium*; in Indice vero Bibliorum sub titulo *Charitas fraterna* hanc sententiam notari Gen. 13. v. 8. *Dixit ergo Abram ad Loth, ne, quæso, sit jurgium inter me, & te, & inter pastores meos, & pastores tuos: fratres enim sumus.*

II. Ex hac sententia confice postea quamdam argumentationem, v. g. Syllogismum, vel aliam, ut libuerit. *Inter fratres jurgia sunt vitanda, ait enim Scriptura: ne, quæso, sit jurgium - - - fratres enim sumus; sed Christiani sunt fratres, ergo jurgia inter Christianos sunt vitanda.* Factum sic argumentum dispice, ad quem locum Oratorium pertineat, reperies ad definitionem, vel relata, eo igitur, quo hi, modo pertractari potest.

III. Cum autem κρινόμενον, seu vis Orationis, in assumptionis probatione consistat, ad eam ergo stabiliendam novas rationes extrinsecas, vel intrinsecas excogita. 1. Extrinsecas: nam Christiani nascentis Ecclesiæ initio appellati sunt fratres, quod postea primum *Antiochiæ* in Christiani nomen est commutatum. Unde *Petrus* suis in epistolis

lis Christianos fratres nominat: *Fratres sata-gite certam facere vocationem vestram.* Item: *Fratres sobrii estote, & vigilate.* &c. Nec fratres solum, sed etiam Sancti sunt vocati, quibus erat cor unum, & anima una, ut *Lucas* ait in actis. Iisne cor unum? illine fratres Sancti, quos inter fervent odia, vigent jurgia? &c. Vel 2. Intrinsecas, quia sumus fratres tam natura, quam spiritu. 1. *Natura:* nam eodem Ada parente progeniti, naturæ similitudinem, ac communionem habemus. 2. *Spiritu*: quia ejusdem Patris, nimirum Christi, & Matris, nimirum Ecclesiæ, filii nominamur. Has, si novis è Scriptura dicto modo petitis sententiis, aut Patrum autoritate, vel Theologicis rationibus firmaveris, habebis argumentum è Scriptura erutum, ac solide probatum.

IV. Alii prius, ac Scripturam adeant, constituto themate v. g. *proximus est diligendus*, ipsum etiam argumentum ex aliquo Rhetorum loco v. g. ab oppositis, aut relatis constituunt: *quia qui non diligit proximum, non diligit Deum:* ad hoc postea probandum, si nihil è memoria succurrat, adeunt indicem Bibliorum, vel Concordantias &c. reperiunt verbo *frater*, *diligo*, item *odit*, hanc Joannis sententiam: *siquis dixerit, quia diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est*, quod dein novis rationibus confirmant: *quia proximus est imago Dei, filius Dei, membrum Christi, templum Spiritus Sancti*, quas si aliis è Scriptura dicto

jam modo depromptis argumentis, aut è Patribus, vel Theologia ſtabiliveris, erit ſolidum è Scripturæ fundamentis rurſus erutum argumentum.

§ IV.

Modi Conceptuum è Scriptura formandorum.

I. Formatur conceptus, cum Sententiæ Sacræ ſingula verba in ſenſu literali per adjuncta: *quis*, *quid*, *ubi*, &c. expenduntur. Hunc plerumque modum tenent SS. Patres, nobisque ſuo in eximio opere *Manna animæ* inſcripto in exemplis propoſuit Segneri. Declaratur paradigmate. Sit hæc ſententia: *Tollite jugum meum ſuper vos.* 1. Expende quid jugi nomine, & cur appelletur? reperies: hic legem Dei jugum (à jungendo) dici. Cur? quia ſicut jugum bina plerumque animalia conjungit, ita lex Dei homines ad obſervantiam divinorum mandatorum velut ad jugum adſtringit. 2. Cur dicatur *tollite*, non item *ferte*? quia licet legis divinæ obſervantiam Deus nobis præcipiat, haud tamen ad eam voluntates noſtras cogat, ut ad ferendum jugum coguntur animalia ſub jugum miſſa. Simile eſt (*b*) Vieriæ: *Zachæus non alteri reſtitutionem mandavit, ſed ipſemet reſtituit: Non dixit reddam; ſed reddo: non dixit poſtea; ſed ecce, ideſt, ſtatim, & quia non expectavit craſtinum, hinc illi Chriſtus dixit: hodie ſalus huic domui facta eſt.*

II.

b) *p. 3. Serm. de bono Latrone.*

II. Cum Sententiæ Sacræ non singula verba, sed unum præcipuum, vel totius sententiæ sensus ex toto contextu, vel ex antecedentium, aut consequentium textuum sensu examinatur. Segneri (*c*): *Zachæus pœnitentia ductus, dum Christo diceret:* si quid aliquem defraudavi reddo quadruplum, *audiit à Christo:* hodie salus huic domui facta est. *Quid sibi vult hæc responsio? an non potius dicendum erat: huic homini, quam huic domui? nunquid non domus, sed ipse Zachæus fraudes, ac furta fecit? nunquid Zachæus ipse, non ejus domus damna reparare, ac suæ saluti consulere voluit. Verissime id quidem; attamen Christus rem melius longe novit, non idcirco dixit: huic homini, sed huic domui salus facta est. Si enim Zachæus non dixisset:* si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum, *si aliena reddere noluisset, quamvis solus peccatum admiserit; haud tamen solus, sed una domus ejus peccatum luitura fuisset.*

III. Eruitur Conceptus ex sensu Scripturæ Literali, aut Mystico, ut Allegorico, Anagogico, aut Tropologico, quem adferunt SS. Patres, vel Scripturæ interpretes, quos conceptum formaturus Orator diligenter consulere debet. Sit exemplum Tropologici ex S. Gregorio M. ab anonymo (*d*) allati. *Habet Joannes de Lazaro:* prodiit, qui fuerat mortuus, ligatus manus, & pedes institis, dixit ei JESUS: solvite eum, & sinite abire. *Quæretis fortasse: cur Christus Lazarum non an-*

c) Serm. 13. Quadr. d) In Serm. MSS.

te, ipsemet solverit, quam è tumulo prodierit? Nonne Christus perinde, imo magis, quam Apostoli Lazarum solvere potuisset? Cur ergo Discipulis solvendum commisit? Si rem nosse vultis; audite Gregorium: Lazaro ergo dicitur veni foras, ac, si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur: cur reatum tuum intra conscientiam abscondis? foras jam egredere per confessionem, qui apud te interius per negationem latès. Veniat itaque foras mortuus, id est, culpam confiteatur peccator. Venientem ergo foras solvant Discipuli, ut pastores Ecclesiæ ei pœnam debeant amovere, quam meruit, qui non erubuit confiteri, quod fecit. *Quasi diceret: ligatus è tumulo foras prodiit Lazarus, ut postea ab Apostolis solveretur: nec enim anima peccatis mortua, & ligata in vitam gratiæ valet redire, nisi prius peccatum è tumulo cordis per confessionem prodeat, Christique Ministris solvendum sistatur.*

IV. Fit conceptus ex variantibus lectionibus, cum una relicta, altera assumitur, vel utraque conjungitur. Segneri. (e): *Contendite intrare per angustam portam (clamat Christus) contendite, contendite. Quid sibi vult hoc contendite? an non idem est, ac dicere: sudate, laborate, aut quod Græco aptius expressit vocabulo S. Lucas*: agonizate, *id est ea animi contentione, ac conatu contendite, qualem adhibere solent, qui in agone pro corruptibili corona decertant* &c.

V. For-

e) *Serm. 21. Quadr.*

V. Formatur conceptus ex conciliatis Scripturæ antilogiis, quod fit vel autoritate Patrum, aut Scripturæ interpretum, vel denique per alium Scripturæ locum. Anonymus (*f*): *Legitur apud Matthæum: nemo potest duobus Dominis servire. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli servies, inquit Moyses. Apostolus vero: nolite fieri servi hominum. Et tamen, quis credat? Ephesiis præcipit Paulus: servi obedite Dominis carnalibus, nec obedite quocunque modo, sed cum timore, ac tremore. Ipse etiam Apostolus de se scribit: omnium me servum feci. Si ita? duobus ergo Dominis servire licet? Licet enimvero, sed, advertite, cujusmodi Dominis? iis, quorum mandata non fuerint Dei, supremi Domini, legibus adversa. Homo enim homini vicaria solum Dei potestate præest, nec servus aliter hero, quam Dei Ministro parere debet.* Servi (*inquit Apostolus*) obedite Dominis carnalibus --- sicut Christo non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo. *Discite ergo Heri in famulis vestris non homines; sed Christi servos intueri: non alia, quam legibus divinis conformia præcipere mandata. Discite famuli in Heris vestris Dei Ministros; ipsum imo Christum, venerari, eorum mandata solerter exequi; at ejusmodi solum, quæ Dei legibus fuerint conformata.*

VI. Formatur conceptus, cum latens in aliquo sacræ sententiæ verbo similitudo eruitur, protasi, & apodosi instruitur. Ita

f) *In Serm. M. SS.*

Calini (g) ex illo Jobi: *in circuitu meo pueri mei*, latentem in voce *circuitu* similitudinem eruit, monetve parentes: æquali affectu ferri debere in omnes filios, ut centrum æqualiter distat à circuli peripheria. Res clarior fiet paradigmate. *Aliter se habebat Beatus Job, cujus filii (ut ipse testatur) circa eum, velut in circulo, consistebant*: in circuitu meo pueri mei. *Tales profecto esse decet Patres, ac Matres familias: habere se debent ad liberos, sicut centrum ad circulum se habet. Centrum (ut nostis) æqualiter omnia circumferentiæ puncta respicit: omnibus æqualiter vicinum est: ab omnibus æqualiter distat: ad omnia æqualiter extendit lineas suas. Ita bonus Pater, ac bona Mater æquali in omnes natos amore ferri debent. At dicetis: filius iste parum ingenio pollet? polleat; at filius vester est. Ille si domi vestræ manserit, magno erit oneri, & impensis stabit? stet; sed filius vester est. Ille perquam est subdolus, vafer, ac contumax? sit ita; attamen filius vester est. Id agite, ut nævos illius, quod vestri est officii corrigere studeatis; quia tamen filius, & sangvis vester est, eundem illi, quem aliis locum in corde tribuatis*: in circuitu pueri mei.

VII. Formatur conceptus ex comparationibus, & figuris Biblicis, cum figura explicatur in protasi; figuratum vero in apodosi. Ejusmodi sermo typicus habetur apud Calini: assumptam Virginem sub typo Eliæ in cœlum rapti adumbrans. *Jam à figura transeamus ad figuratum. Haud immerito affirmari potest:*

g) *In Lib. 1. Reg. Tom. 1. Serm. 5.*

teſt : Virginem quoque Deiparam in cœlum eſſe deportatam in curru ignito ab equis igneis : ignis quippe fuerunt ingentes flammæ charitatis, quæ ſicut ipſam in vitæ circulo transtulerunt ad Deum ; ſic in morte portaverunt ad cœlum. Aſſeverari poteſt eam traductam eſſe à nube quadam lucidiſſima, quia erat illuſtrata radiis divini Solis, quo fuit amicta : Mulier amicta ſole &c.

IX. Poſſunt etiam formari conceptus ex parabolis Evangelicis, exemplis Biblicis, & allegoriis. Ut: *lucis*, *ſalis*, *vineæ*, *montis*, cæterisque, ſi è mente ſcripturæ, vel Patrum, aut interpretum earum proprietates, & attributa rite rebus, quas ſignificant, accomodentur. Non opus eſt illuſtrare exemplis, obvia ſunt.

X. Denique formantur conceptus ex ſenſu accomodatitio, ſive ex applicationibus locorum Scripturæ. Conceptum igitur facturus Orator, videat ope indicis Bibliorum, aut Concordantiarum, quæ ſententia ſimilem, vel ſaltem affinem aſſumpto argumento ſenſum habeat, hanc poſtea materiæ accommodet ſuæ. Dantur complures hujuſmodi applicationum ideæ in Polyantheis Langii, Manſii, Lohneri, Houdrii &c. Sit paradigma ex Houdrio (*i*). *Scandalorum authoribus idem merito dici poteſt, quod Ezechiel Propheta dicebat Judæis ævi ſui :* ſufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael. *Quaſi diceret : Domus Iſrael ! id eſt, chriſtiani ! ſi ratum fixumque*

i) *Bibl. Conc. titulo ſcandalum.*

PARS I. CAPUT. III. ARTICUL. II § I.

est vobis, Deum sceleribus vestris offendere, si constitutum in periculum æternæ damnationis vos conjicere; offendite, conjicite (ô funesta concessio) per me licet; sed vosmet ipsos solos. Parcite innocuis fratribus vestris. Nolite eos in idem salutis discrimen involvere, sufficiant vobis scelera vestra, *inquit Ezechiel &c.*

ARTICULUS II.

DE SANCTIS PATRIBUS.

§. I.

Leges utendi SS. Patrum testimoniis.

SAnctorum Patrum nomine, non sunt intelligendi (ut ait Franciscus (*k*) Zacharias) Apostoli, aut Pontifices quicunque, nec Doctores solum, ab Ecclesia expresso suffragio declarati, sed veteres Scriptores Ecclesiastici, ab Apostolico ævo ad medium XII. Sæculum, quorum agmen claudit Mellifluus Claræ-vallensis Abbas *Bernardus*, *quos* (ut inquit (*l*) Annatus) *ob eminentem doctrinam, insignem vitæ sanctitatem, & competentem antiquitatem, ut tales agnovit, sive tacite, vel expresse declaravit Ecclesia.* In horum usu Ecclesiasticæ Eloquentiæ Tyroni sequentes regulæ sunt servandæ.

I. Post Scripturæ authoritatem Oratori Sacro utendum testimoniis SS. Patrum. Licet enim singulorum doctrina errori obnoxia

k) *In prodromo ad Theol. Moral. Hermanni Busenbaum à Claudio La-Croix illustratam.* l) *In Apparatu L. 4. de SS. PP. Art. 2.*

xia esse possit, ut *Cypriani* de Hæreticis rebaptizandis sententia, magnum tamen probabilitatis pondus habet, nisi communi Ecclesiæ sensui, vel expressæ definitioni adversetur; unanimis autem Patrum consensus falsitatis argui minime potest; secus damnabimus Ecclesiam in conciliis dicentem: *Hæc est Patrum fides*, ac prohibentem, ne quis adversus unanimem Patrum sensum scripturam audeat interpretari.

II. Quadruplex est Patrum usus in Eloquentia Sacra. 1. Ad probandum Orationis thema. Ut si dandam pauperibus eleemosynam probares argumento in sententia Chrysostomi reperto: *Deus pauperes in hoc mundo esse voluit, ut divites peccata sua redimerent.* 2. Ad firmandum Scripturæ Sacræ sensum dubium. 3. Ad conceptum è scripturæ verbis authoritate Patris eruendum, vel si erutus est, confirmandum. 4. Adferuntur in modum similitudinis, vel allegoriæ, ut alius inde conceptus Oratori commodus formetur. Sit exemplum ex (*m*) *Amadæo*. Olim Christiani (teste *Tertulliano*) de infantum cœde fuere accusati ob corporis Christi manducationem, cujus mysterium ignorabant; poterit Orator accusare Patres ebrietati deditos de filiorum cœde, quorum substantiam devorant, ut Deo ventri litent.

III. Quod supra de Scripturæ sententiis dictum est, idem de Patrum testimoniis re-

m) *In Eloq. Christ. L. 2. C. 4. Art. 2. Sect. 2.*

petendum venit. 1. Ne multæ, ad rem præſertim eandem, ſententiæ congerantur. 2. Ne citationibus, aut longioribus latinis textibus flumen Orationis turbetur. 3. Licet affirmantes Patrum ſententiæ non ſint negligendæ; probantes tamen cæteris præhabendæ. 4. Ex utrisque, præ aliis, deligendæ ſunt: *ſuadentes, promittentes, prohibentes, adhortantes* &c. ob rationem jam allatam.

IV. In legendis Patrum operibus advertendum. 1. *Ad tempus*, quo ſcripſerint. Multa primis ſæculis controverſa, poſterioribus ſunt definita. Sic *Papias*, *Juſtinus*, *Irenæus* fabuloſam de millenario Chriſti regno ſecuti ſunt ſententiam, ſerius dein ab Eccleſia damnatam. 2. *Ad ſcribentis ætatem*. Multa junior ſcripſit *Auguſtinus*, quæ ſenior retractavit. 3. *Ad modum ſcribendi*. An rem ex propoſito, vel ſolum per tranſennam (ut ajunt) pertractet? Dein, an loquatur in modum docentis, vel concionantis? *Vincentius Lirinenſis* ſæpe Patres dicendi ardore abreptos *hyperbolice* fuiſſe locutos ait. Sic *Chryſoſtomus* Græcos à ſcenis, theatris, ac Poëtarum fabellis abſtracturus, ad legendas ſcripturas generatim hortatus erat, quod tamen de doctis, ac legendi poteſtate præditis intelligatur, oportet. 4. Advertendum *ad editiones*, ut ſint probatæ, cujuſmodi ſunt, quæ *Ducæi*, *Petavii*, *Sirmondi*, *Gretſeri*, *Raderi*, *Pontani*, *Schotti*, *Vigerii*, *Poſſini*, *Labbæi*, maxime *Maurinorum Patrum* ſtudio, atque opera prodierunt.

V. Ca-

V. Caveat, ne pro genuinis ſuppoſita, ac ſubleſtæ (ut ajunt fidei,) opera citet Orator, pro concione præſertim Polemica. Criſim dabit de hoc aureus Bellarmini de Scriptoribus Eccleſiaſticis libellus cum Diſſertatione *Philippi Labbe*, ac *Oudini* ſupplemento. Item *Fabricii* Bibliotheca Eccleſiaſtica &c. Similiter: in rebus controverſis pluribus potius, quam paucioribus: item ſynchronis; quam aliis adhærendum.

VI. Siquid in Patribus antiquatum, vel duriuſculum, nec fidei ſatis conforme, vel unum alteri adverſantem repereris, non damnes confeſtim, ſed vel excuſes, vel concilies, aut loca obſcuriora explices per clariora: vel denique ſi diſcedendum eſt, cum reverentia recedas. Sic *Chryſoſtomum* (hom. 14. in Joan.) dicentem: *Deum nemo vidit unquam: nam id, quod eſt Deus, non modo Prophetæ non viderunt, ſed neque Angeli, neque Archangeli*, explica: loqui de viſione (ut ajunt Theologi) *comprehenſiva*, non vero de *intuitiva*: nam in Paræneſi ad *Theodorum* lapſum aliter ſcribit. *Quid dicemus, quando regiis cubiculis adapertis intueri licebit ipſum Regem non per ſpeculum, neque per ænigma, ſed facie ad faciem: non per fidem, ſed per ſpeciem.* Viden' hic viſionem affirmat *intuitivam*, illic igitur negat *comprehenſivam*.

VII. In reddendis vernacula Patrum ſententiis ſenſum potius, quam verba ſpectet Orator, niſi in verbis (ut ſæpe fit) vis poſita foret. Sic *Hieronymus* à *Ruffino* reprehenſus

PARS I. CAPUT. III. ARTICUL. II. § II.

sus de epistola *Epiphanii* ad *Joannem Hierosolymitanum* male reddita reposuit: non ad verbum, sed ad sensum esse redditam, quod interpretandi genus optimum ait epistola ad *Pammachium*.

§ II.

Modi argumenta depromendi ex Patribus.

USus Patrum idem est, qui Scripturæ. Quæ igitur illic diximus de usurpandis sententiis, de conceptibus formandis, eadem hic proportione servari debent: solum ergo adferam modos argumenta depromendi.

I. Methodus est ex *Homiliis*, *Concionibus*, & *sermonibus* Patrum, usurpatis eorum argumentis. Fit autem hac ratione.

1. Constituta apud animum generatim materia v. g. de danda pauperibus eleemosyna, inspice Patris alicujus, ut Basilii, concionem in illud Lucæ: *destruam horrea mea, & majora ædificabo*, reperies illic inter cætera hoc argumento divitis avari in pauperes beneficentiam urgeri: quia divites sunt pauperum villici, ac dispensatores, & ministri Dei, idcirco divitiis aucti, ut eas in pauperes erogarent: *Considera ô homo* (inquit Basilius) *eum, qui dedit, memor sis tui ipsius, quis es? quid dispensas? à quo accepisti? cur multis prælatus es? Boni Dei minister es: villicus conservorum, ne puta, omnia ventri tuo præparata esse: velut de alienis statue, quæ in manibus habes, parvo tempore te lætitia afficient, deinde fluxa peribunt; verum ratio*

de

de his exacte à te exigetur. Dein dispice, quibus hoc ille argumentum modis amplificet, rationibus confirmet, similitudinibus breviter, aut fuse allatis illustret, ut iisdem uti possis. Invenies amplificationem esse à contrario: *Tu vero omnia simul foribus, ac vectibus conclusa tenes, & sigillis obstructa habes, & consilium contra te ipsum inis, stolido consiliario te ipso utens: quid faciam? promptum erat dicere: implebo animas esurientium, aperiam horrea, & omnes inopes vocabo, imitabor Joseph* (exemplum liberalitatis breviter allatum) *in humanitatis præconio magnanimam vocem emittens: quicunque egetis panibus, venite ad me, singuli dati à Deo beneficii, quantum satis erit, velut ex communibus fontibus* (brevis similitudo) *particeps futuri. Cæterum tu talis non es, unde? quia sane invides hominibus fruitionem; pravum autem consilium in anima congregans, solicitus es non quomodo distribuas unicuique ad necessitatem; sed quomodo omnibus susceptis omnes ipsorum utilitate prives.*

II. Hoc *Basilii* argumentum rediges in aliquam argumentandi formam, v. g. Syllogismum quinque partitum, in quo 1. Sit hæc major, sive propositio: *divites sunt villici, ac dispensatores pauperum.* Ratio majoris: *quia idcirco bona à Deo acceperunt, ut superfluam eorum partem in pauperes dispensarent.* Rationis confirmatio, autoritate Basilii: *Considera ô homo! eum qui dedit, memor sis tui ipsius, quis es? quid dispensas? à quo accepisti? cur multis prælatus es? Boni Dei minister es, villicus conservorum* &c.

2. Sit

2. Sit minor, sive assumptio: *at si divites vilici sunt, ac dispensatores, obstringuntur ad largiendam pauperibus eleemosynam.* Ratio minoris à triplici argumento: 1. A definitione: *quia veri, ac fidelis dispensatoris est, res sibi creditas eorum, quorum interest, usibus fideliter dispensare. Quis putas* (ait Christus) *est fidelis dispensator, ac prudens, quem constituit dominus super familiam suam* (pauperes) *ut det illis in tempore* (egestatis) *tritici mensuram* (eleemosynam). *Beatus ille servus* (id est dispensator) *quem, cum venerit dominus, ita invenerit facientem.* Amplificabis sententia Basilii à contrario: *Ne puta igitur omnia ventri tuo præparata esse, velut de alieno statue, quæ in manibus habes --- Ratio de his exacte à te exigetur, quemadmodum Herus Evangelicus exegerat à villico iniquitatis bona domini dissipantis: redde rationem villicationis tuæ?* 2. A similitudine per Basilium allata: *quia divites sunt dispensatores communis instar fontis se habentes, qui jugiter manat, nemini clausus est, omni patet aquam haurire volenti; ita divitum horrea, scrinia, marsupia &c. egenis aperta esse debent. Tu vero* (amplifica per contrariam Basilii sententiam) *omnia simul foribus, ac vectibus conclusa tenes, & sigillo obstructa habes, & consilium contra te ipsum inis, stolido consiliario te ipso utens, ut dives Evangelicus usus erat, quid faciam? Promptum erat dicere: implebo animas esurientium, aperiam horrea, & omnes inopes vocabo, imitabor Josephum.* 3. Ab exemplo Josephi, supremi in aula Pharaonis œconomi, & Ministi famis tempore

pore universa horrea aperientis, quod Basilius breviter adfert, tu diffusius cum protasi, & apodosi oratorie deduces, postea rursum in apodosi per contrariam Basilii sententiam amplificabis : *Cæterum tu talis non es. Unde ? quia sane invides hominibus fruitionem --- solicitus es, non quomodo distribuas unicuique ad necessitatem; sed quomodo omnibus susceptis omnes ipsorum utilitate prives* &c. Demum in conclusione, ergo divites obstringuntur ad dandam pauperibus eleemosynam, repetitis breviter argumentis dehortaberis divites ab avaritia, & ad excercendam in egentes liberalitatem excitabis. Ad ciendum affectum serviet Basilii sententia per distributionem, ac repetitionem amplificata : *quicunque egetis panibus* (claudi, cœci, viduæ, orphani, mendici, ægri &c.) *venite ad me, singuli dati à Deo beneficii, quantum satis erit, velut ex communibus fontibus, participes futuri.* Hæc si rite elocutus fueris, habebis deductum ex Basilii homilia elegans argumentum.

II. Modus est ex *probantibus* Patrum *sententiis* ope Polyanthearum. Cum paucis Tyronum copia detur Patrum opera consulendi, en alium ex Polyantheis inveniendi argumenti modum trado.

1. Delecto themate, v. g. tempus vitæ recte est transigendum, adi *Vincentii Houdri* Bibliothecam : sub voce *tempus*, has in ea probantes, proposito tuo servituras, reperies sententias. 1. Hieronymi : *Tempus semen-*

tis

PARS I. CAPUT. III. ARTICUL. II. § II.

tis tempus est præsens, & vita, quam currimus; in hac licet nobis, quod volumus, seminare: cum ista vita transierit, operandi tempus auferetur. 2. Iterum Hieronymi: *Exiguum temporis perituri æternitatis est pretium.* 3. Bernardini: *Tempus tantum valet, quantum Deus: quia in tempore bene consumpto comparatur Deus.* 4. Laurentii Justiniani: *Quis mente assequatur, quam pretiosum sit tempus? Norunt hi, qui amiserunt, ii enim grato animo erogarent opes, honores, delicias, & quidquid est voluptatis pro una horula.*

11. Allatas sententias dispone in aliquam argumentandi formam, v. g. collectionem Oratoriam, Ciceroni familiarem, in qua 1. Sit hæc propositio: *tempus vitæ recte est impendendum.* 2. Hujus ratio sit à simili ex Hieronymo: *quia tempus vitæ præsentis, quam decurrimus, est tempus sementis meritorum, in qua licet nobis, quod volumus, seminare; cum transierit operandi tempus auferetur. Quæ seminaverit homo, (inquit Paulus) hæc & metet.* Rationis confirmatio sit rursum ex Hieronymo, & Bernardino: *quia ex jacta meritorum semente, sive ex tempore bene consumpto, messis uberrima colligitur, id est, Deus comparatur, & beata æternitas emitur, & exiguum temporis perituri æternitatis est pretium.* 4. Exornatio, & amplificatio fiat à simili: *quis nisi deses, aut demens Agricola jaciendæ sementis, ex qua uberrimam certo messem habet sperandam, aut Mercator comparandæ facili negotio ingentis pretii margaritæ opportunam negligat occasionem? hoc agunt, qui suæ tempus*

tempus vitæ male exigunt. Uti enim copiosior messis sperari potest, ac in beata æternitate? in qua nec oculus vidit: nec auris audivit: nec in cor hominis descendit, quanta Deus diligentibus se præparavit. Quæ ditior est margarita, quam Deus? qui omnes thesauros, ac divitias bonitatis complectitur. Urgebis ratione à S. Laurentio Justiniano allata: *Norunt hoc hi, sive damnati, qui amiserunt, ideſt, neglecto seminis, ac mercatus tempore omnem beatæ æternitatis messem, & obtinendæ cœlestis margaritæ spem perdiderunt, quanti pretii fecerint jacturam. Certe ii grato animo erogarent opes, honores, delicias, & quidquid est voluptatis pro una horula, ut eam repararent.* In complexione, igitur tempus recte est impendendum, adhortaberis ad bonum temporis usum verbis Apostoli: *ergo dum tempus habemus, operemur bonum &c. Quæ enim seminaverit homo, hæc & metet.* Vide quam solidum ex Patrum sententiis ope Polyanthearum depromi possit argumentum, si ingenio polleas ad inveniendum, & judicio ad disponendum.

ARTICULUS III.

DE THEOLOGIA.

§. I.

Leges utendi Theologia.

THeologia est DEI, rerumque divinarum notitia, fidei principiis innixa. Si momenta simpliciter adferat ex Scripturis, Conciliis, Patribus ad confirmandam veritatem, dicitur *Dogmatica:* cum vero ope Dialecticæ

PARS I. CAPUT. III. ARTICUL. III §. 1.

delectis sententiis luculentius explanat, est *Scholastica*: quoniam in scholis hæc forma locum obtinuit, cujus parentem ferunt *Petrum Lombardum*, Parisiorum Episcopum, Magistri sententiarum nomine compellatum. Si autem mores ad legis æternæ regulas exigat, vocatur *Moralis*: cum res fidei adversum Hæreticos tuetur, est *Polemica*: denique si ad movendos in Deum affectus tendat est *Ascetica*. Omnium cognitio prodesse potest Sacro Oratori; at debite usurpata. Unde

I. Concionem paraturus Orator caveat, ne quid sanæ Theologiæ adversum dicat, falsa pro veris: ambigua pro certis: parum solida, & errori vicina pro firmis, ac indubitatis credulæ multitudini adstruendo. Unde si concio sit *Didactica* in genere *Dogmatico*, *Polemico*, aut *Catechetico*, diligenter consulat Theologos *Dogmaticos*, *Polemicos*, ac *Scholasticos*. Si *Moralis* fuerit, adeat *Morales*; quanquam *Vincentius Houdri* in sua Bibliotheca, toties à nobis memorata, quidquid Sacro Oratori necessarium est cognitu, in quacunque morum materia, doctissime collegit.

II. Ad rem nullam fide divina credendam adstringat Auditorem orator; nisi per Ecclesiam proponentem, discernentem, ac custodientem credendum quidpiam proponatur Christi fidelibus. Unde licet *Theologi* sententiæ suæ doctrinam à DEO revelatam esse dicant; si tamen ab Ecclesia nondum sit definita, ut fidei caput non est adstruenda.

Sic

Sic tametsi *immaculatam* Virginis *Conceptionem*, Tridentini decreto, pium sit tenere, & asserere; haud tamen credendum est, ut fidei momentum; cum ab Ecclesia nondum sit propositum.

III. Caveat conceptus è *Theologia* sublimiore petitos, quos populus vel non intelligat, aut perperam intellectos in offensam trahat: nec dissolvendis quæstionibus *Theologicis* admodum occupetur, ni Sacræ Eloquentiæ majestati detractum velit. Vitet formulas, ac loquendi modos scholis usitatos: nec turbam authorum citet: sat erit ad dissolvendam quæstionis difficultatem graviores attulisse. In amplectendis sententiis consultius sequetur mediocritatem, quam nimium rigorem, aut libertatem. Denique, siquid è *Theologia* depromitur, illud non sicce, & anguste, sed Oratorie (ut ait (*n*) *Rapinus*) debita cum amplificatione usurpetur.

§. II.

Usus Theologiæ.

THeologiæ usus potissimum est in argumentis depromendis, quæ copiosissima solet Sacris Oratoribus suppeditare. Duplicis exempla dabo: *Dogmaticæ*, & *Ascéticæ*; nam eadem est reliquarum ratio.

I. *Dogmaticæ*. Sit festo SS. Petri, & Pauli die dicenda Concio Dogmatica de Petri

n) *In animadversionibus super Eloquentiam Sacram è Gallico Italice redditis § X.*

PARS I. CAPUT. III. ARTIC. III. § II.

Principatu in Ecclesia. Consule Theologiam Scholasticо Dogmaticam *P. Gabrielis Antoine* Societatis nostræ Præsbyteri. Ad probandum hoc thema, cætera inter, dabit istud argumentum: *quia Petrus habet claves Ecclesiæ.* Quod erit major, sive propositio. Hujus ratio ex verbis Christi Petro dictis, & ab Antoine allatis; *Tibi dabo claves Regni cœlorum* &c. Dein erit assumptio: *sed Regnum cœlorum est Ecclesia; claves autem significant supremam potestatem, ac principatum.* Ratio primæ partis est 1. A variis parabolis ubi Regni cœlorum nomine Ecclesia intelligitur: *simile est Regnum cœlorum, id est Ecclesia, decem Virginibus.* Ab authoritate Gregorii: *Regnum cœlorum præsentis temporis Ecclesia dicitur; at in omni Regno est Rex, Princeps, ergo etiam in Ecclesia. Quis ille? nisi Petrus, qui habet claves Ecclesiæ.* Unde Ratio secundæ partis est: *quia per traditionem clavium* (ut ait Antoine) *Petro promissam intelligitur primatus, seu suprema potestas:* ut patet ex aliis scripturæ locis, quæ erunt rationis confirmatio. Sic Isaiæ C. 22. futura Eliacim in summum Sacerdotem institutio clavibus exprimitur: *Dabo clavem domus David super humeros ejus, & aperiet, & non erit, qui claudat.* Item Apoc. 3. *Hæc dicit sanctus, & verus; qui habet clavim David, qui aperit, & nemo claudit. Cum ergo metaphora clavium significet in illis locis supremum Principatum, etiam in dictis Christi.* Exornabitur, & amplificabitur à similitudine per Antoine allata: *sic ex communi*

muni sensu, & usu hominum, secundum quem Christus loquitur, cui traduntur claves civitatis, is instituitur, vel declaratur Rex, aut Gubernator Civitatis &c. Hic confutari possunt argumenta contraria, quæ brevitatis causa prætereo. *Ergo Petrus habet supremum in Ecclesia principatum*, quod est complexio. Hæc si Oratorie expoliveris, dabit solidum Theologia Dogmatica argumentum.

II. Usus Asceticæ. Sit hoc thema Morale, & Asceticum: *Deus sæpe calamitates immittit ad ostendendam solummodo potentiam suam.* Quod si in modum Chriæ deducere velis, dabit Drexelii (o) Gymnasium patientiæ. ad hoc probandum. 1. Exemplum: *hominis à suo exortu cœci, ac per Christum sanati, de quo dicitur* (p) *neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestentur opera Dei in illo.* 2. Causam: *quia Deus summus est vitæ, rerumque nostrarum Dominus, stricto in nos jure præditus. Licet igitur moribus essemus Jeremiæ, Danieles, aut Baptistæ, ad ostendendam tamen potentiam potest nos innumeris premere calamitatibus; quemadmodum morbis, mors te premit infantes; licet nullius culpæ à se perpetratæ reos.* 3. Contrarium: *quia valetudo, honores, facultates, cæteraque hominis bona sunt Dei dona, & beneficia, quæ si subtraxerit, nemini ulli injurium inferet. An non licet mihi facere, quod volo, inquit* (q) *Christus. Amice non facio tibi injuriam, tolle quod tuum est, & vade.* 4. Testimonium: *subtrahit nobis (inquit*

o) *p. 1. C. 2. § 4.* p) *Joan. 9. v. 3.* q) *Matth. 20.*

quit (r) *Auguſtinus*) *aliquando, quæ neceſſaria ſunt, & atterit nos, ut ſciamus: quia Pater, & Dominus eſt, non ſolum blandiens, ſed & flagellans.* 5. Simile: *ſicut in Principis arbitrio poſitum eſt, huic equum, illi torquem, nihil iſti donare; ita cum ſubditi ſimus, nec ab opere clientelæ immunes, nemini cuiquam injuriam inferet, ſi majeſtatis utatur jure.* Atque hoc, aut ſimili, modo depromere potes in alio etiam thematis genere (quod præſtantiſſimi faciunt Oratores) quamplurima ex Aſcetis argumenta.

ARTICULUS IV.

DE HISTORIA.

§ I.

Leges utendi Hiſtoria.

HIſtoria eſt rerum geſtarum memoria. Hujus cognitio neceſſaria videtur Sacro Oratori: cum, in genere præſertim ſuaſorio, magnum pondus habeant exempla parium, majorum, ac minorum; aliqua tamen in ejus uſu ſunt ſervanda.

I. Licet fuerit ætas Concionatorum, qua maximus, ac creberrimus Hiſtoriarum uſus erat, adeo, ut toti Concioni fundamentum præbuerit quodpiam exemplum Oratorie deductum, cujuſmodi Hiſtoricæ Conciones complures reperiuntur apud *Michaëlem Pexenfelder*, & alios ſuperioris ævi, in *Germania* præſertim, Concionatores. At mos hic jam eviluit apud præſtantiores hodierni temporis

r) *Tom. 8. in Pſal. 62.*

poris Oratores: quia tamen Hiſtorica exempla magnum ſacræ etiam dictioni adferunt ornatum, & non parum, rudiorem maxime, oblectent Auditorem, non omnino abſtinendum puto, ſi iis Auditor capi videatur, præſertim dum in ſimilitudinis locum, vel ad Orationis ingreſſum, aut argumenti introductionem, vel ad inſtituendas (quod *Itali* faciunt) morum digreſſiones, aut ad expoliendam Orationem parce, ac ſobrie adhibeantur. Unde

II. Hiſtoriæ ſint probatæ. Quas inter principatum obtinet *Biblica*, nec à recentioribus Oratoribus excludi ſolita. Alterum locum habet *Eccleſiaſtica*, à primorum maxime ſæculorum Scriptoribus conſcripta, vel ſi exempla ab Eccleſiæ Patribus ſint relata, quibus major ſemper ſolet haberi fides. Dein recentiorum, ut *Baronii*, *Spondani*, *Pagii*, *Oumeſnil*, ac cæterorum. Poſtea vitæ Sanctorum à Synchronis, ac probatis authoribus editæ. Denique variorum ordinum Annales, quibus omnem adimere fidem temerarium foret. Procul vero habendæ ſunt, neſcio, quæ legendæ, Chronica, cæteraque ignorantiſſimo ævo ab incertis, vel ſaltem obſcuris authoribus conſarcinata. Unde ad majorem Hiſtoriæ fidem Scriptoris nomen diligenter eſt referendum.

III. Sacra potius, quam profana adhibeantur exempla: hæc enim magis addecent ſacræ dictionis ſanctitatem. Fuerant quidem

PARS I. CAPUT. III. ARTICUL. IV. § I.

(ut jam ante memini) infelicia Concionatorum tempora, quibus è profanis variorum regnorum, gentium: vel ex naturali animalium, arborum, mineralium &c. quin ex fabulosis Græcorum Historiis depromptæ eruditiones, & exempla maximam Orationis partem occupabant, & profanorum authorum: ut *Plinii*, *Senecæ*, *Plutarchi*; ac Philosophorum: ut *Epicteti*, *Aristotelis*, *Diogenis*, *Socratis* sententiæ princeps Concioni argumentum præbebant. Hæc tamen recentiores salubriter correxere, profanam, si debeant, eruditionem condimenti instar parce, breviter, ac sobrie usurpantes. 1. *Parce;* ne sit profanorum exemplorum, ac sententiarum congeries. 2. *Breviter*, sine longis descriptionibus, & amplificationibus. 3. *Sobrie*, non in locum principalis argumenti; sed in modum similitudinis, vel certe ornatus gratia, ut allatæ rationes solum illustrentur, aut exornentur. Optimum foret, si ejusmodi profana sententia, vel eruditio, Scripturæ Divinæ (quod *Petrus* facit *Pazmannus*) vel alia Sancti Patris sententia, aut exemplo, prioris profanæ eruditionis sensum continente, confirmetur. Vel certe in modum comparationis majorum, aut minorum adducantur, v. g. *hæc si Ethnici homines, ac Gentiles Philosophi solo naturæ ductu senserè, ac fecere. Quid agendum est vobis ô Christiani?* &c. Idem sentiendum de *symbolis*, *hieroglyphicis*, *emblematis*, *ænigmatis*, *adagiis*, *apophtegmatis*, & *apologis* &c.

Deni-

Denique curandum, ut exempla hiſtorica ſint apta propoſito: non vi intruſa; ſed ex rebus nata. PARS I. CAPUT. III. ARTICUL. IV. § II.

§ II.

Modi Hiſtoriam uſurpandi.

QUæ ſimilitudinis, eædem methodi ſunt Hiſtoriæ uſurpandæ; adferam tamen hujus etiam exempla, ut videant Tyrones præcepta, qui ſint in uſum deducenda. Quomodo autem diffuſius Oratorie ſit tractanda, dicam in Narratione.

I. Cum breviter aliquid adfertur ex Hiſtoria, non in modum ſimilitudinis, ſed argumenti rem confirmantis. Segneri (*s*): *Date mihi veniam, ſi vos acerbius increpem peccatores, dicamve vos omnium longe rudiſſimos eſſe, quibus ſtimulus mortis perſpectus non eſt. Non ſunt jejunia, quæ mortem accelerant, quin oppoſitum potius promittit Eccleſiaſticus*: qui abſtinens eſt, adjiciet vitam. *Secus ſurget è tumulo redivivus Romualdus, qui auſteris pœnitentiæ operibus in centum annorum ſpatia vitam extendit, & mendacii vos arguet: idem facient Hieronymi, Antonii, Arſenii, idem innumeri carnis ſuæ ſeveriſſimi caſtigatores Anachoretæ, qui vitam in longiorem produxere ætatem, quam ullus Lucullorum effœminatiſſimus valuerit protraxiſſe.*

II. Cum Hiſtoria breviter adhibetur in modum ſimilitudinis cum apodoſi ſine notis. Pazmannus (*t*): *Utinam Deus vi, & efficacia Xenocratis Philoſophi, mentem, ac lingvam hodie*

s) Serm. 1. Quadr. t) Conc. 1. in Dom. 1. poſt Epiph.

PARS I. CAPUT III. ARTICUL. IV. § II.

donaret meam. Hic Polemoni Adolescenti (ut scribit Laertius) temulente scholam ingresso, gravibus adeo argumentis ebrietatis fugam, & horrorem persuaserat, ut sobriam semper postea egerit vitam. Utinam (inquam) Auditores! meo etiam hodierno sermoni hæc vis inderetur, ut exposita vitii hujus perniciosa turpitudine perpetuum ebrietati nuntium mitteretis.

III. Cum Historia breviter adfertur sine apodosi, cum notis tamen similitudinis: ut, sicut, instar, similis, dissimilis &c. *Nolite igitur fallaciter vobis blandiri peccatores: permitto vos in mortis articulo dolere posse, sed Antiochi instar, qui doluit se afflixisse Hebræos, at mortis metus, & arrosæ carnis fætor hunc illi dolorem expressit &c.* Item Segneri (v): *si nondum attente perpendistis: quid sit æternum torqueri? eja! ite actutum, & Isaiæ consilio sine mora in conclave concedite, ibi clausis fenestris, extincta lampade, tota animi contentione expendite; ac tum reversi responsum date. Certus sum vos haud absimiles redituros Trophonii Magi ab antro egressis hominibus, qui tanto specus istius horrore perciti fuerunt, ut nullum postea hilaritatis, ac lætitiæ sensum potuerint edidisse.*

IV. Cum exempla in modum similitudinis congeruntur. Item apodosi contraria instruuntur. Segneri (x) *Si vos aliquando (quod propitii avertant superi) in æternæ damnationis interitum prolabi contingat, quis tantæ clementiæ, ac potestatis erit, ut inde vos eripiat? Abso-*

v) *Serm. 7. Quadr. n. 6.* x) *Ibidem.*

Abſolon duro quondam exilio mulctatus, ope Purpurati reditum impetravit; Joſeph obſcuro carceri mancipatus, tandem à pocillatore Pharaonis aſſertus eſt in libertatem; Jeremias in ciſternam luto, & uligine plenam projectus, ut lenta illic morte contabeſceret, Abimelechum nactus eſt, qui porrecto fune miſerum extraxit. Vos vero quis extrahet de altitudine ventris inferi? quis funem porriget? quis ſcalas applicabit? Credite: qui deſcenderit ad inferos, non aſcendet, *inquit Jobus.*

V. Cum exemplum, maxime profanum, in apodoſi Scripturæ, vel Sancti Patris (ut ante diximus) ſententia, allati exempli ſenſum complectente, confirmatur. Segneri (y) *Legitur Scytharum Rex Itanſura, Dario Regi hoſti jurato munus rarum, ac inſolitum miſiſſe: tria nimirum diverſæ indolis animalia: glirem, piſcem, & volucrem cum ſagitta veneno illita, ad ſignificandum (teſte Clemente Alexandrino) ni ſe talpæ inſtar cavernæ abdiderit, aut piſcis inſtar undarum fluctibus abſconderit, vel in modum volucris in nubes, & auras avolaverit, manus, & ſagittam ſuam haud evaſurum. Barbara hæc erat Scythici Regis, & plena faſtu jactantia! At dicite peccatores, an manum Dei effugietis? Neutiquam certe: Regius enim Vates ait:* Si aſcendero in cœlum, *ut volucris,* tu illic es. Si, *talpæ inſtar in terram defoſſus,* deſcendero in infernum, ades. Si, *piſcis inſtar Oceani fluctibus immerſus,* habitavero in extremis maris, illic tenebit me

y) *Serm. 5. Quadr. n. 10.*

PARS I. CAPUT. IV.

me dextera tua, *ac divinæ juſtitiæ ſagitta deprehendet &c.*

CAPUT IV.

DE INVENTIONE AFFECTUUM.

PRæcipuum Sacri Oratoris officium poſitum eſt in permovendis animis Auditorum, quod minime præſtabit Orator, niſi tractandorum affectuum artem habuerit perſpectam. Eſt autem univerſe affectus ex mente *Quinctiliani* : motus animi ex aprehenſione boni, vel mali exortus, ſive ejuſmodi animi æſtus tacite, vel occulte expreſſus ſtylo Oratorio, quo auditorum voluntates ad amorem, aut odium : deſiderium, vel fugam, aliamve rei cupiditatem impelluntur. At iſta affectus deſcriptione profani Rhetores potiſſimum animi paſſiones in appetitione (ut ajunt) ſentiente conſtitutas, & in cauſis, maxime Judicialibus, concitari ſolitas intellexere. Sacros autem apud Oratores (ut belle advertit *Matthias Heimbach*) affectuum nomine non has ſolum paſſiones, ſed omnem uniuscujuſvis chriſtianæ virtutis, ſive *Theologicæ*, ut Fidei, Spei, Charitatis; ſive *Moralis :* ut patientiæ, humilitatis, pœnitentiæ, in Deum fiduciæ actum, & motum in Auditoris voluntate excitandum intelligi debere. Hi affectus ratione naturæ alii ſunt lenes ; alii vehementes : illi placide ; hi acriter, imbris inſtar vehementioris, animum afficiunt. Ratione vero modi, quo ab Oratore exciuntur,

alii

alii ſunt aperti; alii occulti. Hos clam, & tacite excitat Orator, vel rei alicujus viva ut ajunt) deſcriptione, aut graviori amplificatione, vel quapiam figura Rhetorica. In illos palam, & aperte ipſe etiam prorumpit Orator, & quaſi præit Auditori ad eosdem in animo eliciendos. De his ergo affectibus primum generatim; poſtea de unoquovis agam ſpeciatim.

ARTICULUS I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

§ I.

Leges tractandorum univerſe Affectuum.

I. Affectus ſint convenientes Auditori. Non omnium eadem ſunt ingenia, nec iidem mores hominum. Sic probi ducuntur virtutis amore; improbi, & obdurati ne pœnarum quidem metu percelluntur: Nobiles, ac ingenui aguntur laude, honeſtate, amore, ſpe &c; agreſtes metu, audacia &c. Juvenes ſunt æſtu fervidi, confidentes, prompti, audaces, liberales, inconſtantes; Senes cauti, diffidentes, ſuſpicaces, timidi, avari &c. Fœminæ molles, ad iram, dolorem, ac miſericordiam proniores. Quin accidit perſæpe, ut Auditorum aliqui delectentur veritate pro concione aperte propoſita, ament exaggerationes, Philippicas &c. Sunt contra, qui ulceris inſtar molliter tractari volunt. Sacer igitur Orator habeat perſpectos Auditorum animos,

mos, ut affectus, ac dicendi formam eorum moribus, ac ingenio conformare queat.

II. Sint conformes etiam Oratori. 1. *Viribus*, ne si vehementiores adhibuerit, dicendo deficiat. Atque istud fuisse credidero: cur *Petri Pazmanni* Cardinalis, doctæ licet, langveant Conciones: erat enim (ut è gravibus Viris intellexeram) voce, pectore ad concitatum dicendi genus minime comparato. 2. *Moribus:* ne affectus sedandi, vel excitandi dissideant à vita Oratoris. V. g. Dilectionem inimicorum, aut mansuetudinem, vel in pauperes beneficentiam suasurus, non odio, ira, aut avaritia laboret; secus nullum in Auditore pondus concio habebit. 3. Sint etiam conformes *interno sensui*, id est, ut Orator id, quod dicit, re ipsa animo etiam sentiat, cæteroquin exclamationes, obtestationes, cæ erique affectus sonabunt verius, quam penetrabunt. Ante igitur, quam dictionem pronunciet, affectus in se suscitet per meditationem de concionis materia instituendam, quod præstantissimi faciunt Oratorum. Non urit, qui non ardet focus. Denique sint conformes *voci*, *vultui*, *gestui*; at de his libro tertio agemus.

III. Sint convenientes Orationis generi, ac themati. 1. *Generi:* non enim unumquodque dicendi genus eosdem, vel pari numero admittit affectus. In *Didactico*, cum plerumque doceat Orator, parcius adhibentur: in *Panegyrico*, cum delectet, leniores usurpan-

pantur: in *Morali*, cum graviſſimis de rebus agatur, excitantur crebriores, & vehementiores, iique pro thematis diverſitate diverſi. Unde Sacro Oratori diligenter diſpiciendum: an affectus decurſu Concionis ſedandi, vel exciendi ſint propoſito convenientes. Verbi cauſa: ſit dicendum de injuriis condonandis, ſedabis affectum odii, vel iræ; amoris autem in proximum, vel benignitatis, aut condonationis injuriæ actum jam aperte, jam occulte excitabis. Dupliciter autem poterunt affectus materiæ conformari. 1. Si invento themate ſtatim affectum determines, cui poſtea urgendo partitionem, argumenta, ac reliquam Orationem accomodes. Vel 2. Invento prius themate, partitione, argumentis, affectus his convenientes conſtituas. Poterit etiam Orator præter principalia Orationis argumenta addere alias etiam rationes tali affectui proprias, maxime in epilogo, ubi potiſſimus vehementiorum affectuum locus eſſe ſolet. PARS I. CAPUT IV. ARTICUL. I. § I.

IV. Affectus eliciantur ex arte, id eſt, debite, opportune, ſuis in locis, ac ſobrie. 1. *Debite*, ne unquam in affectum, maxime graviorem, aſſurgat Orator, niſi argumento rite probato, & amplificato. Fruſtra animus impellitur ad amorem, vel fugam ignoti: perducto prius ad aſſenſum intellectu, facile voluntas conſequetur. 2. *Opportune*, id eſt, ne longe, ac violente accerſantur, neve ſtatim apertis utatur, prius clanculum, ac furtim

quaſi

PARS I. CAPUT. IV. ARTICUL. I. §. I.

quasi ad eos veniat, ut Auditoris animus sponte moveri, non succumbere videatur. 3. *Suis in locis*, id est, in exordiis excitentur plerumque leniores; ne fervente initio finis langueſcat, nec prosequendæ dictioni Oratoris spiritus sufficiat. In confirmatione autem pluribus membris, ac partibus constante cujuslibet complexioni, quin etiam assumptioni, si illic digressio fiat ad mores, affectus admisceantur; haud tamen tam graves, ac vehementes, ut in epilogo, ubi pansis veluti velis in affectus prorumpitur, ut Auditori aculeus infigatur. Novi sacrum Oratorem Ciceronis maxime perorationes solitum lectitare, ut observatos ciendorum in eo affectuum modos usurpare queat. 4. Denique *sobrie*: ne sint nimium frequentes, vel iidem, aut saltem eodem prolati modo: varientur: nec justo longius protrahantur; secus diuturnitate langueſcent tam in Oratore, quam in Auditore.

§. II.

Fontes ciendi Affectus universe.

I. Fons sunt *Loci Oratorii*; affectus enim argumentis moventur; hæc autem è locis (ut dixeram) Oratoriis depromuntur. Et quidem 1. Excitantur *definitionibus*, præsertim *conglobatis*, quæ densissimi instar imbris animum percellere solent. 2. *Notatione*, & *conjugatis*, maxime affectus pudoris, & æmulationis. 3. *Partium enumeratione* cum figura interrogationis, & repetitionis adhibita. 4.

Con-

Congerie *effectuum*, seu verbis, seu nominibus substantivis proferantur. 5. *Adjunctis* rerum, maxime antecedentium, comitantium, consequentium; cum res per hypothiposim describuntur. 6. *Similitudine*, & exemplo, maxime scripturæ, si per prothasim, & apodosim Oratorie deductam ad perstringendos particulatim mores Orator delabatur. 7. *Comparatione*: quorum omnium exempla reperies in paradigmatis jam ante relatis.

II. Fons sunt *Scripturæ*, & *Patrum sententiæ* jam in se affectum complectentes. Cujusmodi sunt plerumque textus *adhortantes*, *increpantes*, *minitantes*, *obsecrantes*, *interrogantes* &c. qui debita cum amplificatione, ac morum digressione adhibiti, gravissimos in Auditore motus poterunt excitare. Talis foret illa Isaiæ (z) ad exaggerandam ingratitudinem: *Quid est, quod debui ultra facere vineæ meæ* (id est animæ christianæ) *& non feci? an quod expectavi, ut faceret uvam, & fecit labruscas? Et nunc ostendam vobis, quid ego faciam vineæ meæ: auferam sepem ejus; & erit in direptionem: diruam maceriam ejus; & erit in conculcationem.* Item Leonis Papæ (a) *Agnosce ô Christiane dignitatem tuam, & divinæ factus consors naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memento, cujus capitis, & cujus corporis sis membrum; reminiscere, quia erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen, & regnum* &c. Unde motum facturus

z) Isaiæ 5. v. 4. 5. a) *Serm. 1. de Nat. Dom.*

Orator, fatagat, ut opportunam ei, quem ciere vult, affectui, Scripturæ, vel Patris sententiam reperiat.

III. Fons est *amplificatio Oratoria*. Quamvis enim argumenta tam ex locis Oratoriis, quam Concionatoriis sicce, ac jejune proposita vim aliquam ad persvadendum habeant; haud tamen voluntates movent, nisi debita amplificatione, & affectu inde exorto, velut ariete, impellantur. Ad hos porro eliciendos omne quidem amplificationum genus, alibi exponendum, deservit; præ ceteris valet tamen paraphrasis; cum sententiæ sacræ, jam aliquem affectum in se breviter complexæ, cum distributione partium, ac repetitione sententiæ, & ad mores applicatione diffusius explicantur, cujus paradigmata habentur inferius.

IV. Fons sunt *figuræ Rhetoricæ*, præsertim moventes, ut Prosopopœa, Exclamatio, Apostrophe, Interrogatio cum repetitione, Obsecratio, Comminatio, Imprecatio &c. Singularum exempla dabuntur suo loco; sint tamen hic etiam aliquarum. 1. Apostrophes (*b*): *Heu Juda! qua tu fronte, qua audacia poteris tradere canibus Dominum tantis te beneficiis cumulantem? Siste, siste! priusquam figas illi, quod meditaris, perfidiæ osculum; diligenter rem considera: quid sit prodere, & quidem pro paucis nummulis prodere? Certe facinus est tam abominandum, ut tu ipse tibi gulam laqueo sis fracturus, impa-*

b) *Segneri in palatio Apost. Conc. 12.*

impatiens probri, in te ex eo redundantis &c. 2. Imprecationis. *O Deus! hunc ergo tui contemptum diſſimulas? hanc arrogantiam audis, & ſuſtines? ubi, oro, tua morantur fulmina? quibus innoxia turrium cacumina perſæpe feris? Mitte ea, mitte, ſcelerata hæc in capita; pereant, qui te tot injuriis laceſſere non deſiſtunt &c.* Obſecrationis. *Per ſalutem veſtram vos oro, & obteſtor! per hunc, quem in cruce pendentem intuemini, JESUM Chriſtum, habete rationem animarum veſtrarum, pro quibus pretioſum Chriſtus ipſe ſangvinem fudit &c.*

V. Fons ſunt ſpectacula, ſive ſigna externa, aut imagines corporeæ ſub aſpectum, ac ſenſum Auditoris poſitæ. Sic profani olim Oratores ad miſericordiam flectendos Judicum, ac populi animos producebant reos habitu ſquallidos, ac deformes. Item eorum liberos, parentes, uxores &c. Alii ad iram, & odium excitandum, cruentum ab accuſatoribus gladium, lecta è vulneribus oſſa, ac veſtes ſangvine perfuſas oſtentabant. Præterea jubebant reſolvi vulnera, ac corpora nudari. Ita populum Romanum in furorem egit cruenta *Caji Cæſaris* prætexta ab Antonio in forum prolata, quæ ita repræſentavit (teſte *Quinctiliano*) imaginem ſceleris, ut non occiſus eſſe Cæſar, ſed tum maxime occidi videretur. Similiter Gregorius IX. deportatis publice Petri, & Pauli Apoſtolorum capitibus tumultuantem Romam compoſuit. Nunc etiam hujuſmodi ſpectaculis pro Con-

PARS I. CAPUT. IV. ARTICUL. I. §. II.

cione exhibendis delectantur, Itali maxime, Oratores. At morem hunc sobrie usurpatum licet non omnino improbem, in vulgaribus tamen Concionibus, vel doctiorem apud Auditorem externis hujusmodi signis non admodum capi solitum, non censeo adhibendum. In procursionibus vero Apostolicis, quas vulgo *Missiones* appellamus, aut in publicis supplicationibus ad pestem, vel aliam quamcunque publicam calamitatem avertendam, vel si populus sacris commentationibus (vulgo *exercitiis*) excolitur, vel ad hominis supplicio afficiendi spectaculum concurritur, vel de Christi cruciatibus ad confertam multitudinem dicitur, poterit his signis affectus ciere Orator: prudenter tamen, non frigide, & affectate usurpatis. Ejusmodi sunt: mortui hominis calvaria de pari hominum sorte Auditorem admonitura: imago animæ damnatæ: vel fax ardens inferni rogum exhibitura. Alii funem collo, vel manibus intorquent: aut corpus flagellis cædunt, scelerum quasi veniam à DEO precaturi: sunt, qui Crucis imaginem, ut magno assolet Veneris die, spectandam proponunt: vel fictam Christi ad columnam ligati, ac virgis cœsi personam producunt, clavos promunt, caput spinis cingunt, aliaque cruciatuum instrumenta oculis subjiciunt. Memini, qui ad horrorem spectatoribus incutiendum cruentum carnificis gladium, ac recens demessum Rei caput contemplandum exhibuit:

buit: *quot sunt* (inquit) *vestrum spectatores, qui ob ingentia clam à vobis perpetrata scelera, si è tenebris in lucem proferrentur, pari, quin majori longe supplicio plecti mererentur &c.* Hoc tamen curandum, ut Orator propositam spectaculo veritatem validis etiam urgeat argumentis, ne lachrymæ facile arescant; quanquam hoc facturus, sine his adjumentis motum ciebit, si rem præclare pronunciaverit.

§. III.

Paradigmata ciendorum universe affectuum.

I. Paradigma per fontem secundum. *Thema:* sit sedandus divitiarum amor, contemptus vero excitandus. *Argumentum* sume à fluxa divitiarum vanitate; ad hoc adhibe illam Lucæ (c) divitis avari cupiditatem increpantis, sententiam: *Stulte! hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti, cujus erunt?* amplifica per paraphrasim, adhibitis figuris: apostrophes, interrogationis, suspensionis &c. cum digressione ad mores.

EXERCITATIO.

Affectus occultus. *Avari mortales! cur, oro, fluxis, ac perituris hujus mundi rebus cor, & animum vestrum tantopere affigitis? quasi æternum iis perfrui deberetis. Non ergo scitis, quid diviti Evangelico multa bona in annos plurimos possidenti dixerit Deus?* Stulte! hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti, cujus erunt?

c) *Lucæ 12. v. 20.*

Amplificatio per paraphrasim. *Quasi diceret: insani mortales! quid est, quod tam insatiabili congerendarum divitiarum cupiditate flagretis? videte stultitiam vestram! Si hac nocte* (amplificatio per incrementum) *quid dico nocte? Si hac die, hac hora, quin hoc ipso momento animam supremus, ut potest, à vobis repetat vitæ author Deus, quæ paratis, cujus erunt? ideſt* (applicatio ad mores) *quæ tanto studio, tanto labore, tanta solicitudine comparastis; tot illicitis usuris, fraudibus, injustitiis, mercede Operariis negata, vel detracta per summum nefas accumulastis; superba inde palatia insano sumptu ædificastis; horrea, scrinia, marsupia repleviſtis, si inquam à vobis animam repetat Deus, cujus erunt? quo devenient? cui tandem obtingent? An fortasse vitam in alteram vobiscum transitura putatis? verum audite; quid Jobus* (d) *dicat: dives, cum dormierit, nihil secum auferet, aperiet oculos, & nihil inveniet: nam, teste Gentium* (e) *Apostolo, quemadmodum nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quod nec auferre quid possumus. Relinquent alienis* (inquit (f) *David*) *divitias suas, & sepulchra eorum, domus illorum in æternum.*

Affectus apertus. *O Deum immortalem! hisne ergo vanis, caducis, interituris mundi bonis cor affigam? quæ mihi, vel invito, erunt aliquando relinquenda. Ah video dementiam meam! video alia mihi longè nobiliora esse inquirenda, thesaurum nempe non deficientem in cœlo, quo fur non appro-*

d) *Jobi* 27. *v.* 19. e) *1. ad Tim. 6. v.* 7. f) *Psal. 48. v.* 12.

appropiat, neque tinea corrumpit. Hunc ergo posthac solicitus requiram, hujus unice desiderio tenebor, hunc solum deinceps, hunc, hunc, consectabor.

II. Paradigma per omnes fontes. 1. Per locum comparationis. 2. Per spectaculum. 3 Per amplificationem ab adjunctis, à paraphrasi, à congerie comparationum. 4. Per sententiam S. Patris amplificatam. 5. Per varias figuras toti exercitationi insparsas. *Thema*: vindicta est ponenda; danda autēm injuriæ venia. *Argumentum*: ex loco comparationis à minori ad majus: Christus Deus, & Dominus inimicis suis ignovit, ergo multo magis nos fratribus nostris ignoscere debemus.

EXERCITATIO.

Affectus per spectaculum. *Si ratum, fixumque est vobis, nullam illatæ injuriæ veniam velle dare, si constitutum vindictam sumere,* (concessio) *haud moror; ite, sumite, vindicate, furorem vestrum, pace mea, explete, en sica!* (ostenditur sica) *hac in eum irruite: en gladius* (exhibetur gladius) *hoc eum ferite, occidite, mactate: pereat* (imprecatio) *sceleratus trifurcifer, qui tantam ausus est nomini vestro injuriam irrogare. Verum priusquam discedatis, per id omne, quod charum vobis, & acceptum esse potest* (obsecratio) *vos oro, & obtestor, sistite tantisper, dum quidpiam exhibeam vobis. Dicite* (proponitur crucifixi simulacrum) *cujus est hæc imago, & superscriptio? quid aitis? respondete! nunquid est JESU Nazareni? At cujus JESU?*

PARS I. CAPUT. IV. ARTICUL. I. § III.

(amplificatio per adjuncta actionum) *nonne illius, qui DEI filius erat, qui postea homo factus erat, qui suorum injuriis non affectus tantum, sed plane oneratus erat, qui Judæorum invidia in hanc crucem actus erat? Sed hæc inter dura, & acerba omnino quid bonum egisse JESUM existimatis? Fortasse* (suspensio) *vindictam spirabat? ultionem meditabatur; hostes diris devovebat? Poterat certe Christus vel uno divinæ suæ potentiæ verbo æternum apud Patrem interposito hostes omnes de medio tollere, & in ipsum inferni barathrum præcipites agere. Egitne? Absit! quid igitur? stupete! eo ipso, quo gravissimis injuriis afficiebatur, loco; quo in crucem agebatur tempore, tunc, tunc cœlestem suis pro carnificibus Patrem orat: Pater! ignosce illis, quoniam nesciunt, quid faciunt. O inauditam* (exclamatio) *Christi clementiam! O stupendam benignitatem!*

Affectus per sententiam S. Patris. *Nunc jam ad vos conversus, quæro è vobis cum Hieronymo Auditores:* Si DEUS pro crucifigentibus orat, nos pro fratribus nostris quid facere debemus? *Quasi diceret* (amplificatio per paraphrasim) *si Deus potentissimus ille cœli Monarcha, cujus ad imperium innumera propemodum præsto semper adsistunt cœlestium Angelorum agmina vindictam de injuriis, si vellet, sumptura; nihilominus pro crucifigentibus, juratis vitæ suæ hostibus, orat, idest, ardentissimis æternum Patrem precibus in ipsa cruce interpellat: Pater ignosce illis, quoniam nesciunt, quid faciunt. Vos miseri homunculi, qui Deo comparati, quasi nihilum estis ante faci-*

faciem ejus, pro fratribus vestris levi verbo, exigua contumelia, modica injuria, non consulto; sed fortuito: imprudenter verius, quam nefarie afficientibus, quid facere debetis? scio, scio, quid facere debetis? dicam verius: quid facere cogitatis? cum Saule, aitis, æmulum Davidem in necem inquiram: cum Petro Malchi mei auriculam amputabo: cum Boleslao reducem è templo nocte concubia Wenceslaum fratrem parata sica ex insidiis operiar: cum Semei maledicam. Hæc, hæc, scio facere cogitatis.

Verum amantissimi Christiani! si Christus, si Dominus, si Magister vester suis veniam inimicis impertitur, vosne ultionem cogitabitis? Non ergo vos pulcherrimum Christi JESU exemplum movet, ut æmulis vestris parem offensæ gratiam tribuatis? (congeries comparationum) *Potuit afflicta Abigail Davidis iram mitigare, ut sua causa injurias à bardo Nabale illatas remitteret: potuit à Gratiano Ambrosius impetrare, ut publicum Majestatis irrisorem venia donaret: potuit Pelagius Diaconus à Totila, barbaro Christianæ religionis hoste, ad Vaticani limina palatii, objecto sacro codice, ad genua provolutus adipisci, ut Romæ parceret. Et Christus Dei filius non poterit obtinere, ut pulcherrimo ejus exemplo incitati, irrogatæ injuriæ gratiam faciatis. Quid est, quod moratur, ne idem præstetis? respondete! Vultis fortasse, ut Christus etiam, quemadmodum Pelagius, flexus poplite, æmuli loco offensæ veniam à vobis petat? Non dubito, Christe JESU! si adhuc in terris nobiscum ageres, te, ne hoc quidem obse-*

quii genus detrectaturum : si enim poteras ad perfidi Judæ pedes accidere, eos unda abluere, linteo extergere, haud video, cur istud refugeres? At, quid opus est tam insolito rem hanc argumento urgere? si mulier quæpiam (parcite, quod latentem animi sensum liberius fortasse, quam par esset, promam) si mulier, inquam, hæc, aut illa, quam vos insane deperitis, cujus vultum, velut idolum, adoratis, gratiam ambitiose aucuparmini, si hæc id à vobis postularet, quod suo Christus exemplo rogat, nunquid in ejus gratiam libenter veniæ locum præberetis? Et Christi, Dei filii, amore vestri in crucem acti, rogatui nihil deferetis? O pudor! O dedecus! O scelus Christianis omnibus summe detestandum!

Affectus apertus. *Agnosco ô JESU sceleris mei turpitudinem! video stultitiam! sentio tui sanctissimi vim, ac pondus exempli! Adeste igitur æmuli mei, de quibus semper hactenus vindictam sumere meditabar. En! coram hac Christi in crucem acti imagine prostratus, omne odium, iram, vindictam pono: Christi amore lubens ignosco: nec ignosco tantum, sed æternum præterea Patrem oro: Pater ignosce illis, quoniam nesciunt, quid faciunt.*

ARTICULUS II.

DE AFFECTIBUS SPECIATIM.

§ I.

De præcipuis Affectuum speciebus theorice.

AFfectus notione (ut ante dixi) in Eloquentia Sacra intelligi debet: animi motio ad aliquem virtutis actum hominem im-

impellens; vel à vitio eidem oppoſito deterrens. Cum autem plurimæ ſint virtutum, ac vitiorum ſpecies, longum foret omnes Eloquentiæ Sacræ affectus, quibus ſpeciatim argumentis excitandi, vel ſedandi ſint, perſequi ſingillatim. Dabit hujus copiam libellus *Jacobi Alvarez* de noſtra Societate Sacerdotis, ubi cujuslibet virtutis, ac vitii actus, natura, *motiva* (ut ajunt) ſive rationes, cum mediis proponuntur. Sacri igitur Oratoris intererit, hunc, alioſve argumentum iſtud pertractantes conſulere, ut repertis illic rationibus, vel ſaltem earum aliquibus, debite affectus concitare queat. Præcipuos tamen, maxime paſſionum, libet explicare.

I. De *Amore*. Amor, cum ſit appetitus boni veri, vel apparentis: idcirco alius eſt bonus: alius pravus. *Boni* objecta ſunt: DEUS, proximus, homo ipſe, ac virtutes. I. *Amor Dei* excitatur: 1. propoſita illius infinita bonitate, excellentia, perfectione, pulchritudine &c. 2. Enumeratis ejus beneficiis. 3. Explicato, quo in nos, licet inimicos, feratur amore: quid pro noſtra ſalute pertulerit. 4. Declarando ingentia, quæ diligentibus paravit, præmia. II. *Amor proximi* cietur: 1. Quia eſt imago DEI: unde qui non diligit proximum, non diligit DEUM. 2. Quia ejuſdem naturæ communione, ac ſimilitudine fratres ſumus. 3. Particulatim amor unius alicujus concitatur enume-

ratio-

PARS I. CAPUT. IV. ARTICUL. II. § III.

ratione dotum, virtutum excellentium, ut vitæ innocentiæ, incorruptæ juſtitiæ, modeſtiæ, beneficentiæ &c. 4. Speciatim amor boni Chriſtiani urgetur: quia eſt filius DEI, membrum Chriſti, eorundem particeps Sacramentorum, ac futurus ejuſdem beatitudinis conſors. III. *Amorem virtutum* accendit earum honeſtas, jucunditas, facilitas, maxime utilitas, cum effectuum enumeratione. IV. *Amorem ſui* movet lex naturæ, hominis dignitas, exemplum DEI animam amantis, ingens damnum ex ſalutis neglectu proveniens. *Amor pravus* 1. Eſt ſuorum commodorum 2. Voluptatum. 3. Rerum mundanarum. Sedantur, ſi eorum vilitas, ac turpitudo oſtendatur, v. g. qui ſua commoda curant, ventri infimæ hominum portioni ſtudent. Dein, quia voluptates natura ſua ſunt fœdæ; res mundanæ autem vanæ, viles, caducæ, afflictionum plenæ, denique noxiæ.

II. De *Odio*. Odium opponitur amori, eſtque bonum, aut pravum. Odii boni objecta ſunt: peccatum, Dæmones, nos ipſi. *Peccati odium* cauſat: 1. Ejus malitia, quia eſt offenſa DEI ſummi boni. 2. Turpitudo. 3. Damna, quæ parit homini. II. *Dæmonis odium* ſuſcitat: 1. Ejus improbitas. 2. Quia eſt juratus DEI, ac hominum inimicus. 3. Quia in perniciem hominum maxime intentus. III. Sanctum *ſui odium* eo excitatur modo, quo pravus ſui, ac ſuorum commodorum

amor

amor ſedatur. Odium pravum ab offenſa æmuli, aut inimici ortum componitur: 1. Iis argumentis, quibus univerſe amor cietur; ſpeciatim autem extinguitur: 1. Ex parte offendentis: id eſſe commiſſum fragilitate, caſu, fortuito, non conſulto &c. 2. Ex parte offenſæ: quia eſt levis, modica, homini haud multum noxia. 3. Ex parte offenſi: licet gravior foret, generoſi tamen, ac vere Chriſtiani eſt animi injurias contemnere, vel ſaltem diſſimulare; imo beneficiis malefacta cumulare, quod docet præceptum Dei, exemplum Chriſti, & Sanctorum.

III. De *Fide divina.* Eſt hæc aſſenſus rebus à DEO revelatis præſtitus. 1. Nititur authoritate DEI loquentis ob ſummam ſapientiam, ac veracitatem nec fallere, nec falli potentis. Unde ad credenda Religionis noſtræ capita excitatur verbo DEI in Scriptura, & Traditionibus fundato. Item definitionibus Eccleſiæ, columnæ veritatis. 2. Urgent etiam fidem motiva (ut ajunt Theologi) credibilitatis, cujuſmodi ſunt: unitas, antiquitas, doctrinæ ſanctitas, miracula, conſenſus Patrum, ac populorum idem affirmantium &c.

IV. De *Spe divina.* Hujus objecta ſunt: Gratia DEI, venia peccatorum, divina auxilia, ſalus animæ, gloria æterna &c. Horum ſpes excitatur, ac deſperatio ſedatur: 1. Promiſſionibus DEI in ejus ſcientia, omnipotentia, bonitate, ac miſericordia fundatis. 2.

Chri-

Christi meritis cœlestem apud Patrem summi advocati, ac mediatoris. 3. Potenti patrocinio Matris DEI, & Sanctorum DEUM assiduo pro nobis deprecantium. 4. Exemplis SS. ut Davidis, Magdalenæ &c. DEI clementiam expertorum.

V. De *Desiderio*. Affectus desiderii toti fere Deliberativo, sive Morali generi infunditur. Unde si pravum sit, sedatur iis argumentis, quibus præpositeræ hominum cupiditates, ut avaritia, luxuria, ambitio, gula, superbia, cæteraque vitiorum genera reprimuntur. Si vero bonum sit; distinetur plerumque circa desiderium salutis propriæ, ac proximorum, gloriæ cœlestis, bonarum virtutum, quarum affectum concitamus expositа desiderati boni utilitate, honestate, jucunditate, necessitate, indipiscendi facilitate, præsertim si media, & adjumenta adferantur iis consequendis facilia, & opportuna.

VI. *Fuga* est affectus desiderio oppositus, quo malum absens, quin speciem illius aversamur: ut peccata, ac peccatorum occasiones &c. Movetur iisdem rationibus, quibus odium, & ira, nimirum vitiorum malitia, turpitudine, & damnis &c.

VII. De *Gaudio*. Concitatur præcipue in Panegyricis de laudibus SS. Item in actionibus gratiarum pro obtentis beneficiis, ut pro victoria, pro pace, pro publica calamitate, vel illius periculo aversо, aut depulso,

ut

ut peſte, bello, fame &c. quorum magnitudo, & circumſtantiæ eleganter exaggerantur, ut accepti beneficii amplitudo magis innoteſcat. Prorumpimus etiam in affectum lætitiæ, cum agitur de gloria cœleſti nos manſura, de beatitudine Sanctorum &c.

VIII. De *Triſtitia.* Eſt dolor de malo præſenti. Ut de morte parentum, amicorum &c. de publica, vel privata calamitate, de peccatis admiſſis, quæ pœnitentia dici ſolet. Sedantur illa: ſi mors dicatur eſſe fatum inevitabile, finis miſeriarum, tranſitus ad requiem &c. In publicis autem, ac privatis calamitatibus patienter ferendis dicendum: 1. Nos digna factis recipere. 2. Eſſe manum DEI vel caſtigantis ut Davidem; vel probantis, ac exercentis ut Jobum. 3. Eſſe meſſem futuræ gloriæ. 4. Denique adferantur exempla virorum calamitates æquo animo ferentium. De *peccatis dolor* excitatur vel à turpitudine peccati, vel à timore pœnarum à DEO infligi ſolitarum, ac tum dicitur *attritio.* Si vero ab amore Dei offenſi ortum trahat, vocatur *contritio.*

IX. De *Commiſeratione.* Eſt dolor ex malis conceptus alterius indigna patientis. Excitatur: cum agimus de cruciatibus Salvatoris, doloribus Dei Matris, tormentis Martyrum, de operibus miſericordiæ cum corporalis, tum ſpiritualis, de pœnis purgantium flammarum, denique in concionibus funebribus. Fontes autem ſunt adjuncta: 1. *Perſonæ,*

sonæ, quæ patitur, ut si innocens sit, aut nobilis, virtuti deditus, decorus, mansuetus, ætate tener, bene meritus. 2. *Personarum*, à quibus patitur, ut abjectis, vilibus, ingratis, malefacta benefactis rependere solitis. 3. *Loci*: si publicus sit, inspectante innumera hominum turba: si viro indignus, acerbitatem augens cruciatuum. 4. *Temporis*: si florenti ætate mortem obeat improvisam, vel in medio gloriæ, fortunæ, spei, cui adolescebat, fatum, calamitatem ferat. 5. *Finis*: si patiatur Dei amore, patriæ bono, aut virtutis studio. 6. *Modi*, & aliarum circumstantiarum. Erga pauperes commiseratio excitatur: descripta miseria hominum ad Dei imaginem non secus, ac divites sint, à Deo conditorum: si dicatur pauperibus data Christo dari, in cœlum reponi, in fœnus elocari &c.

X. De *Timore*. Timor est perturbatio orta ex opinione futuri gravioris mali. Urgetur in Eloquentia Sacra: 1. In sermonibus de *divinis judiciis*, quæ profunda sunt, & impenetrabilia: nescit enim homo, quæ illum fors, quod fatum maneat: utrum amore, an odio dignus sit: reprobis an electis adnumeratus &c. 2. De *peccati horrore*, quod Deus summe odit, & gravissime punit, ut patet exemplis Angelorum, Adami, Judæ: item diluvii, Sodomæ, Gomorrhæ &c. 3. De *Morte*: ob incertitudinem temporis, loci, modi, status animæ &c. 4. De *extremo judicio*, quod tremendum erit: 1. Ob apparatum. 2. Ob

Judi-

Judicis majestatem. 3. Ob examinis severitatem. 4. Ob sententiam nunquam revocandam. 5. De *inferno*, cujus tormenta per hypothipoſim, & partium enumerationem ſunt deſcribenda. 6. De *DEO*, omnia ſciente, ubique præſente, & nos plectere potente.

XI. De *Pudore*. Pudor eſt animi perturbatio ex malis infamiam generantibus orta, ſeu ea ſint præterita, ſeu futura, ſive præſentia. Duplex eſt: *noxius*, & *ſalutaris*. Iſtum omnia quidem incutiunt vitia; ſed maxime ſpecialem naturæ turpitudinem ſibi adjunctam habentia: ut libido, fraus, ebrietas, furtum, gula &c. eo probroſiora; quo perſonarum dignitas, nomen, officium, ſtatus fuerint digniora. *Noxius* pudor eſt: 1. In virtutum, ac operum bonorum exercitio; dum vano ducti hominum reſpectu, aut placendi ſtudio ea omittimus, ac divina tranſgredimur mandata. Hujus ſedandi argumenta ſunt: 1. Deo potius, quam hominibus eſſe placendum: quorum gratia vana, fallax, & inconſtans. 2. Non curanda mortalium judicia, plerumque levia, futilia, infirma, nec ſtabilia. 3. Qui Deum erubeſcit, hunc quoque erubeſcet Deus. 4. Ab exemplis Sanctorum, dicta, & opiniones non curantium. Alter eſt ſceleratorum in ſacro pœnitentiæ tribunali ſua fateri delicta refugientium. Tollitur: 1. Oſtenſa hujus ſacrilegii gravitate. 2. Quia peccata haud ita celantur hominibus, quam Deo: *non es mentitus hominibus, ſed Deo*, ajebat

Petrus Ananiæ. 3. Æstimationem hominis, apud Sacerdotem non minui, sed augeri. 4. Quia in die judicii toti mundo patebunt summa nominis nostri infamia. 5. Ab exemplis SS. sua publice peccata confitentium, ut Augustini &c.

XII. *Audacia.* Est spes non qualiscunque, sed firma obtinendi finis ardui. Movetur: 1. Ostendendo alicujus actionis commoda, honestatem, gloriam. 2. Proponendo media præsentia,& efficacia. 3. Quæ timentur damna, vel pericula, aut nulla esse, vel longius abesse. 4. Neminem, vel saltem nullum potentem obstare. 5. Minores virtute similia superasse. 6. Opem adesse divinam. 7. Denique removendo causas timori contrarias. Excitatur: 1. Ad exercenda virtutum Heroicarum opera. 2. Ad res pro Dei gloria, Ecclesiæ bono, animarum salute fortiter aggrediendas, difficultates superandas, obstacula removenda, pericula non timenda, adversa generose ferenda. 3. In adhortationibus militum ad pugnam, in hostes præsertim religionis &c.

XIII. *Æmulatio.* Est appetitus imitandi, aut æquandi alterius bona: ut sunt virtutes, præclara facinora, nominis gloria, doctrina, sapientia. Movetur in suasoriis, & hortatoriis. Item in panegyricis, proferendo illustria aliorum decora, egregia facta immortalitate digna, virtutes &c. 2. Extollendo eorum dignitatem, generosam indolem,

quos

quos cupimus ad imitationem incitare; adducendo laudis, & gloriæ excellentiam, quam inde sunt consecuturi, diversa virtutis præmia proponendo &c.

XIV. *Invidia* est animi dolor de bono alterius, genere, ætate, conditione paris, non quod eo frui ipse cuperet; sed ab altero haberi nollet, quo suam dignitatem minui existimat. Sicut æmulatio proborum est ad eadem bona bonis artibus consequenda se incitantium; ita invidia est improborum in horum consecutione alios præpedire conantium. Ab Oratoribus Sacris nunquam excitatur; comprimitur tamen: 1. Proposita illius vilitate: est enim parvi, ac demissi animi dignioribus invidere. 2. Ab injustitia: nam alterius merita sine causa lacessit. 3. A damnis, & malis, quorum complurium radix est, ut obtrectationis, odii, tristitiæ, necis &c.

§. II.

De quibusdam Affectuum speciebus practice.

QUomodo singulos *practice* (ut ajunt) ciere affectus oporteat, felicius ex præstantiorum, recentioris præsertim ævi, Oratorum exemplis, ac observationibus condiscet tyro, quam ex præceptis. Excellit hac in re cæteros inter *Paulus Segneri*, ac universe tractandorum affectuum, maxime graviorum, ars, & gloria *Italis* Oratoribus attribui debet, quibus legendis, ut patheticus evadat, diligentem operam navabit. Nec oberit eum

in finem ipsos etiam Prophetas legisse, maxime *Isaiam*, & *Jeremiam:* item Psalmos *David*, *Jobi* librum, & *Pauli* epistolas affectuum plenas. Sancti etiam Ecclesiæ Patres: ut *Hieronymus*, *Augustinus*, *Chrysostomus*, *Leo*, *Bernardus* &c. copiosa ciendorum affectuum exempla dabunt. *Nicolaus Avancinus de* nostra Societate Sacerdos, in Vita, & Doctrina JESU Christi per meditationes proposita habet in proœmio operis sui singulorum pene affectuum formulas, & exempla secundum triplicem spiritualis perfectionis viam (ut dicunt) *purgativam*, *illuminativam*, ac *unitivam*. *Matthias* etiam *Heimbach* in sua Christiana Rhetorica complura affectuum eliciendorum paradigmata dedit; quanquam hi aperte potius, & ascetice, quam Rhetorice sunt deducti; facile tamen in occultos, vel Oratorios commutandi. Hos igitur, cæterosve (quod mihi concionandi munus aggredienti suaserat amicus) inter legendum observatos, destinata in adversaria conferat diligenter, ut componendæ sacræ dictionis tempore habeat exempla & imitanda, & concionibus opportune inspergenda. En aliquorum paradigmata!

I. Paradigma: affectus Fidei Divinæ. *Thema affectus*: Christi corpus vere sumitur in Eucharistia, non fide tantum, sed etiam re ipsa. *Argumentum ex proprio affectus fidei loco*: quia id Christus ipse, divina veritas falli, ac falle-

fallere nescia, apertis docuit verbis (g): *Caro mea vere est cibus, & Sangvis meus vere est potus.* Tractabitur primum occulte; postea aperte.

EXERCITATIO.

Occulte. *Creditisne propositam hanc à me nunc vobis fidei Catholicæ veritatem* Auditores? *si non creditis? advertite*, oro, *quid divina loquatur sapientia falli, & fallere nescia: Caro mea vere est cibus (inquit illa) & sangvis meus vere est potus. En! Divinissimus Servator Christus hic carnem suam ait esse cibum, at non qualemcunque cibum; sed vere cibum: & sangvinem suum ait esse potum; at non qualemcunque potum, sed vere potum.*

Si ita? proh Deum immortalem! qua audacia, qua temeritate ad tam luculentum Dei ipsius testimonium, Sanctissimum Christi corpus in Eucharistia vere sumi posse inficiamini? Illene vere cibus dici valet? qui sola fide, non re ipsa, id est, vere manducari potest. Illene vere potus? qui fide tantum, non item vere, id est, re ipsa bibi potest. Certe dum Lucas (h) *Christum ait à mortuis surrexisse:* Surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni, *cum usurpet vocem, vere, nemo vestrum ullus audet dicere Christum externam solum ad speciem, non re ipsa surrexisse: nec ipsum vere, id est, re ipsa; sed ejus tantummodo spiritum Simoni Petro apparuisse. Quis etiam cum Ario, Serveto, Socino, hominum improbissimis, apertam adeo Joannis Christum*

g) *Joan. 6. v. 56.* h) *Luc. 24. v. 34.*

PARS I. CAPUT. IV. ARTICUL. II §. II.

ſtum eſſe Deum verum perhibentis ſententiam (i): Hic eſt verus Deus, & vita æterna, *ita auſit interpretari, ut Chriſtum non natura, & ſubſtantia; ſed ſolummodo figura, officio, poteſtate verum credat eſſe Deum? Et Chriſti ſervatoris eadem forma, pari loquendi modo, de eſu carnis ſuæ loquentis verba præpoſterum hunc in ſenſum audebitis detorquere?*

Superi! ſcelus hoc prohibete! Credo Domine, credo te vere præſentem adeſſe in Euchariſtia. Adjuva incredulitatem meam! aliud quidem ſuggerit ſenſus: aliud humana probare nititur ratio: aliud improba hominum ſuadet opinandi libido. At ſentiunt hi, quod volent; tua mihi præ omni ſenſu, ac hominum ratione potior eſt loquentis authoritas, huic tenaciſſime adhærebo, à qua nec me gladii, nec cruces, nec rotæ, nec tormenta, quamcunque gravia, poterunt unquam dimovere. Tu dixiſti, hoc unum ſatis eſt, ut vel ipſo ſangvine ſubſcribam: caro tua vere eſt cibus, & ſangvis tuus vere eſt potus &c.

II. Paradigma: affectus ſpei, & fiduciæ. *Thema affectus:* inter procellas vitæ hujus confugiendum ad Mariam. *Argumentum:* quia eſt Maris ſtella ſuo propitio fulgore potens juvare. Sumitur potiſſimum ex verbis S. Bernardi Homilia 2. ſuper miſſus eſt propoſito accomodatis.

EXERCITATIO.

Cum miſeram hominum conditionem tacitus mecum reputo Auditores, *vitam noſtram pelago innu-*

i) *1. Joan. 5. v. 20.*

innumeris syrtibus, scopulis, ac procellis obnoxio persimilem esse reperio. Quid enim sunt gravissimæ illæ, quibus in dies impetimur, tentationes, quam totidem fluctus oceanum exagitantes? Quid animæ cupiditates, nisi continui jam fluentis mox iterum refluentis maris æstus? quid peccandi pericula, quam scopuli, ac syrtes? ubi creberrima salutis nostræ facimus naufragia.

At bono estote animo Auditores! Non est, cur has inter, licet gravissimas, vitæ nostræ procellas de salute desperetis. Attollite oculos in cœlum! cernite: en! habemus propitium ibi sydus, cujus benigno patrocinii fulgore, si uti velimus, facile possumus adjuvari. Quod illud sit, ex me quæritis? Non aliud est certe, ac de quo jam olim ab Angelo dictum est: & nomen *(inquit)* Virginis Maria. *Sistite hic parumper cum Bernardo, ut loquamur pauca super hoc nomine, quod interpretatum maris stella dicitur, & Matri Virgini valde convenienter aptatur. Stella certe est Maria: ipsa namque aptissime syderi comparatur. Nonne sicut sine sui corruptione sydus suum emittit radium; sic absque sui læsione Virgo parturivit filium? Nonne sicut syderi radius suam non minuit claritatem; ita nec Virgini filius suam integritatem? Nonne ipsa est nobilis illa stella ex Jacob orta? cujus radius universum orbem illuminat, cujus splendor & præfulget in supernis, & inferos penetrat: terras etiam perlustrans, & calefaciens magis mentes, quam corpora, fovet virtutes, excoquit vitia. Ipsa, ipsa, inquam, est præclara, & eximia stella super hoc mare magnu n,*

PARS I. CAPUT. IV. ARTICUL. II. § II.

& spaciosum necessario sublevata, micans meritis, illustrans exemplis.

O *quisquis* (*prosequor verba Bernardi*) *te intelligis in hujus sæculi profluvio magis inter procellas, & tempestates fluctuare, quam per terram ambulare; ne avertas oculos à fulgore hujus syderis, si non vis obrui procellis. Si insurgant venti tentationum, si incurras scopulos tribulationum: respice stellam, voca Mariam. Si jactaris superbiæ undis, si ambitionis, si detractionis, si æmulationis: respice stellam voca Mariam. Si iracundia, aut avaritia, aut carnis illecebra naviculam concusserit mentis: respice ad Mariam. Si criminum immanitate turbatus, conscientiæ fœditate confusus, judicii horrore perterritus, barathro incipias absorberi tristitiæ, desperationis abyssо: cogita Mariam. In periculis, in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca. Non recedat ab ore, non recedat à corde, & ut impetres ejus orationis suffragium; non deseras conversationis exemplum. Ipsam sequens non devias, ipsam cogitans non erras, ipsa tenente non corruis, ipsa protegente non metuis, ipsa duce non fatigaris, ipsa propitia pervenis, & sic in temetipso experiris, quam merito dictum sit:* & nomen Virginis Maria.

III. Paradigma: affectus amoris erga Deum. *Thema*: Deus ab homine amandus est. *Argumentum ab effectis:* quia Deus hominem ingentibus affecit beneficiis, quæ totidem sunt ejus amandi argumenta. Tractabitur primum *occulte*, postea *aperte* per apo-

stro-

ſtrophen, interrogationem, repetitionem, enumerationem effectuum &c.

EXERCITATIO.

Moyſes Dei beneficia, populique Iſraelitici ingratitudinem, ſæpius à Deo caſtigatam, exprobraturus; hoc ad eos ſermone uſus erat (k): *Hæccine reddis populo ſtulte, & inſipiens? Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creavit te. Memento dierum antiquorum: cogita generationes ſingulas: interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: majores tuos, & dicent tibi &c.*

Affectus occultus. *Verum Sanctiſſime Patriarcha! liceat mihi, pace tua, hæc eadem Dei beneficia populo Chriſtiano, ad amandum Deum impellendo! percenſere volenti, non ad patrem, non ad matrem, nec ad majores, eum ablegare; ſed ipſosmet Chriſtianos hac eadem triſti, ſalutari tamen, voce interpellare: Audite Chriſtiani quæ loquor! hæccine reddis, ſiccine amas Dominum populo ſtulte, & inſipiens? ſi ignoras, quid, quantumve præſtiterit Deus? interroga animam tuam, interroga conſcientiam tuam, interroga te ipſum, & annunciabit tibi, quanta ab eo beneficia ſeu in ordine naturæ, ſeu in ordine gratiæ acceperis. Certe niſi cor habeas lapideum rupis, aut ſilicis inſtar, commoveri oportet viſcera tua, nec aliud officium, aut præceptum majus agnoſcere, quam amare Deum.*

Enumeratio effectuum. *Nunquid ille infinita ſua potentia, relictis tot innumeris ardentiori eum affectu proſecuturis, te eruit ex abyſſo nihili,*

k) *Deut. 32. v. 6. 7.*

li, ubi perpetuis quodammodo tenebris consepultus æternum latuisses; ni te præpotens, ac misericors Dei manus inde ad vitam eduxisset? Nunquid omne, quod possides, illius donum est, quod ipse tibi dedit, ipse conservat, singulis ipse momentis cavet, ne rursum una tecum in nihilum redigantur? Nunquid ille tui amore tutatur creaturas omnes, ut ipsi etiam spiritus Angelici vigilem æternæ salutis tuæ, quorsum Dei clementia conditus es, curam gerant? Nunquid ille suo amabilissimo complexu assidue quasi te stringit, Divinæ suæ providentiæ obtutum semper in te defigit, nunquam ab oculis te dimittit, utilitatem tuam tot, tamque diversis operibus sedulus inquirit &c. Nec operibus solum; sed (quod amplius est) patiendo coram dis sui ardorem in te demonstravit. Ille irrogatas sibi injurias benigne tibi pepercit: ille immensum peccatorum tuorum pondus in se recepit: ille debitas pro iis pœnas in cruce sustinuit: ille cum tu fugeras; te insecutus est: cum furdas ei aures præberes; Gratia tibi interna loqui dignatus est: ille semetipsum, ó quantum istud est amoris argumentum! tibi in cibum dedit. Verbo: ut te felicem redderet, tanta fecit, tanta pertulit, quasi in tua salute tota illius salus, laus, honor, gloria reposita esse viderentur. Et hunc Deum, hunc Dominum, tam bonum, tam benignum tam benevolum, tam in nos beneficium non amabimus, non diligemus ó Christiani?

Affectus apertus. *Tu scis Domine, quia amo te! En cor meum, & caro mea exultant in te Deum vivum! Amo te: non idcirco solum, quia prior me amasti, prius te mihi benevolum, prius*

benefi-

beneficum præbuisti; verum amo te propter te, propter tuam summam, & infinitam bonitatem, pulchritudinem, & excellentiam summo, & infinito amore dignam. Utinam mille corda, mille animos haberem, omnes profecto in tuo unius amore occuparem. Vis amorem hunc operibus experiri? immitte cruces, diminue fortunas, onera calumniis, morbis affligе: certus sis: quia nec tribulatio, nec angustia, nec fames, nec nuditas, nec periculum, nec persecutio, nec gladius, nec ulla creatura alia poterit me separare à charitate tua, quæ est in Christo JESU Domino nostro. &c.

IV. Paradigma: affectus Timoris *Thema*: horrendus est inferni locus. *Argumentum à definitionibus*: quia est supplicium æternum, carcer perpetuus &c. Ornabitur exemplis Historicis in similitudinis modum usurpatis, cum figura apostrophes, interrogationis, exclamationis, maxime complexionis &c. jam aperte, jam occulte: jam lenius, jam acrius (*l*).

EXERCITATIO.

Gregorius Magnus, Pontifex quondam Optimus, Maximus, suos inter dialogos (m) *refert exemplum triste admodum, ac funestum de cujusdam flagitiosi hominis sepultura. Conditus hic erat ritu solenni in Ecclesia Beati Faustini Brixiensium Episcopi memoriæ consecrata. Nocte eadem spectabilem se præbuit Faustinus Ecclesiæ Custodi:* Dic (*inquit*) Episcopo, ut projiciat hinc carnes

l) *Lege Matthiam Heimbach in Rhetorica Christiana Domin. 1. post Trin.* m) *Lib. 4. C. 5.*

PARS I. CAPUT. IV. ARTIC. II § II.

nes fœtentes, quas hic posuit, alioquin ipse die trigesimo morietur. *Quid Custos? veritatem indicare, dissimulat: & ecce! hominibus nec quicquam opinantibus, tricesimo, ut prædictum est, die vita repente fungitur Antistes. Alius (idem pene scribit Gregorius) cum in ea Ecclesia tumulo fuisset illatus, postero die relictis solum linteaminibus ejectum de Templo demortui corpus repertum erat. Usque adeo loca Deo sacrata, sanctique illic sepulti à magnis peccatoribus abhorrent!*

Verum ejici ex Ecclesia tametsi res magna sit; toleranda tamen foret; sed in inferno sepeliri, audite, quid dico! in inferno sepeliri: hoc eninvero tremendum est, ac horribile, cujus vel ad memoriam unusquisque totis artubus contremiscat. Nostisne Christiani quid sit infernus? Libenter profecto illum ego vobis explicarem; at credite: nec colores, nec verba reperio, quibus eum, pro merito non dicam depingere; sed vel adumbrare possem. Tantus est inferni horror! Quia tamen Deus sacros ad Oratores ablegasse videtur fratres Epulonis: habent, *inquit* (n) Moysen, & Prophetas: *cum ille rogaret, ut saltem admonerentur de loco tam atrocis supplicii, ne hoc triste eos etiam fatum maneret; cogor pro munere meo, & officio eum describere: haud tamen meis, sed scripturæ verbis.*

Dic itaque nobis Matthæe: quid sit infernus? Infernus, ó rem auditu horrendam! è mente hujus Evangelistæ: est supplicium æternum: ibunt hi (inquit (o) ille) in supplicium æternum. Sunt tenebræ ipsis etiam Ægyptiacis spissiores: ligatis

n) *Luc. 16. v. 29.* o) *Matth. 25. v. 46.*

ligatis (ait (p) ille) manibus, & pedibus mittite eum in tenebras exteriores. Est fletus, & stridor: ibi erit (q) fletus, & stridor dentium. Est ignis æternus: discedite à me (r) maledicti in ignem æternum. Alii vocant Gehennam: caminum ignis alii: sunt qui terram miseriæ, stagnum sulphuris, ignem devorantem, ardores sempiternos, tristibus profecto nominibus, compellant; omnes attamen in eo animis, ac sententiis conspirant: quod infernum perpetuum esse carcerem agnoscant: ex quo egredietur quidem anima; verum ad opprobrium, ad confusionem coram Divino Judice in extremo mundi die subeundam: post vero claudetur porta æternis seris obseranda; quam ad id usque tempus nemo ullus recludere valebit, quamdiu Deus erit Deus.

Superi! potestne hac re tristius aliquid, ac formidabilius vel cogitari. Tiberium carceres olim revisentem (ut scribit Suetonius) captivorum nonnemo bis verbis affatus erat: matura pœnas. Quid Cæsar? nondum tecum in gratiam redii. O chari Auditores! idem responsum dat Deus hodie, inque perpetuas daturus est æternitates iis, quorum animæ hoc inferni carcere fuerint tumulatæ. Clámabunt illæ equidem: libera me de morte æterna, aut si patiendum est: matura pœnas; verum quid reponet clamantibus Deus? nondum tecum (inquiet ille) in gratiam redii. Surget suo de tumulo dives Evangelicus, flebili voce orabit: matura pœnas, quid Christus? frustra agis epulo: nondum tecum in gratiam redii. Veniet infelix Herodes beneficii loco

p) *Matth. 22. v. 13.* q) *Ibidem.* r) *Matth. 25. v. 41.*

loco petet: matura pœnas; sed actum est, dicet Christus: nondum tecum in gratiam redii. Veniet proditor Judas, & admissi sceleris pœnitentia ductus (si tamen pœnitere potest) rogabit: O chare Magister! veteris injuriæ oblitus: matura pœnas; at Christus: scelerate proditor! sero sapis: nondum tecum in gratiam redii. Veniet infamis Nero, crudelis Diocletianus, impius apostata Julianus contenta voce clamabunt: Christe! matura pœnas; at is fronte caperata, adducto supercilio, averso vultu respondebit: ite scelerati, nondum vobiscum in gratiam redii, manete vestro in ergastulo, ululate illic ut lupi, frendete ut canes: frustra est, nulla me vestri miseratio tanget: nondum enim vobiscum in gratiam redii, & aliquando redire, ne quidem vel cogitavi; ac ut mentem perspectam habeatis: nec unquam cogitabo.

Utinam dilectissimi Auditores! fas esset mihi hunc inferni carcerem aperire, atque ad excitandum in animis vestris majorem illius horrorem eminus saltem spectandum proponere. Deum immortalem! quantum illic malorum cumulum in caput unius damnati congestum cerneretis. Videretis flammas ignis ardentissimi, qui urit; sed non comburit: videretis vermibus fœdum corpora scatentia, qui vorant; sed non devorant: videretis stagna bullientis sulphuris, quibus damnati immerguntur, nec tamen consumuntur: videretis monstra visu terribilia, quæ suis rictibus feriunt; nec tamen occidunt: videretis illic sitim ardentissimam; at sine levamine: famem caninam; at sine cibo: tristitiam profundissimam; sine ullo remedio, eaque

(quod

(*quod horrendum est*) *videretis sine termino, sine numero, sine ulla mensura tota æternitate toleranda. Dabit ignem & vermes* (*inquit* (s) *Spiritus Divinus*) *in carnes eorum, ut urantur, & sentiant usque in sempiternum.*

Quis jam vobis ad hoc sensus est Auditores? an non ipsi pili præ horrore vobis assurgant? Ego certe (*ut jam dixi*) *totus corpore, totus animo, totus mente contremisco. Et cujus cor non concutiatur inquit* (t) *Bonaventura*) *si consideret inferni pœnas non solum intolerabiles acerbitate; sed etiam interminabiles æternitate. Et vos Christiani ad hæc ridebitis? nec ridebitis tantum; sed porro peccare audebitis? O ingentem audaciam! O stultam temeritatem! Si adeo molles, ac delicati estis nunc, ut minimam in corpore vestro molestiam, & vel modicæ acus punctim ferientis stylum ægre admodum sustineatis, qui oro tot, tamque acerba inferni æternum duraturi tormenta perferetis?*

O Domine confige timore tuo carnes nostras! Fateor: peccavimus, impie egimus, inique gessimus in omnibus justitiis tuis; verum major est misericordia tua; quam sit iniquitas nostra: per tuam igitur te clementiam deprecamur: corripe nos Domine; veruntamen in judicio, & non in furore tuo, id est, inferno. En nos paratos, ac promptos ad sustinendum hac in vita omne supplicii genus! Hic ure, hic seca; modo in æternum parcas! immitte ignominias, & contumelias; modo in æternam parcas: immitte morbos, & cruciatus; modo in æternum parcas: immitte miserias, paupertatem;

s) *Judith 16. v. 21.* t) *Apud Segneri Serm. 14.*

PARS II. CAPUT. I.

tatem; modo in æternum parcas: immitte omnia, quæ mens vel cogitare poteſt, hujus mundi mala, æquo feremus animo; modo in æternum parcas.

PARS II.

DE DISPOSITIONE ORATIONIS SACRÆ.

DIſpoſitio *Ciceroni* eſt *rerum inventarum in ordinem diſtributio.* Hæc perinde neceſſaria eſt Sacro Oratori, ac Duci exercitus inſtructio ad victoriam in pugna obtinendam. Ordo autem in eo poſitus eſt, ut ſingulæ concionis partes debite inſtruantur, quibus ſingillatim inſtructis, facile poſtea totius etiam Orationis corpus adornabitur. Tres vero principes quælibet concio partes habet: *Exordium*, *Confirmationem*, & *Peroratione*m, ad quas reliquæ referuntur. De hac ergo Sacræ Orationis diſpoſitione hic agam methodo ſynthetica: primum ſingularum partium modos, qui ſint inſtituendæ, exponam; poſtea quomodo corpus totum ſit adornandum explicabo.

CAPUT I.

DE DISPOSITIONE EXORDII.

EXordium eſt prima Orationis pars, animos Auditorum idonee comparans ad audiendam reliquam dictionem. Duplex eſt: *legitimum*, & *vehemens*, ſive ex abrupto.

rupto. Istud sine prævia præparatione per vehementem affectum rem ipsam aggreditur. Illud juxta artis leges factum, leniter, ac sensim afficit Auditorem. De hoc igitur acturus, primum leges, & partes: dein illius disponendi modos exponam.

ARTICULUS I.

DE LEGIBUS, ET PARTIBUS EXORDIORUM.

§ I.

De Legibus Exordiorum.

LIcet exordium à gravibus, & magna præditis authoritate Oratoribus, ut sunt Sacri Antistites, ac Prælati, quorum dignitas supplet exordii officium: vel si doctum ad Auditorem dicendum sit: aut materiæ gravitas non egeat exordio: vel temporis brevitas non illud admittat, possit omitti, & statim ab ipsa propositione, vel partitione Oratio inchoari; mos tamen obtinuit illud plerumque adhibendi, ut Auditoris animus sensim ad audiendum disponatur, cujus in usu sequentia sunt servanda.

I. Quodvis exordium suum expleat officium, idest, reddat Auditorem *benevolum*, *attentum*, ac *docilem*. Benevolentiam veteres olim parabant: 1. A persona *Adversariorum*, odium iis, ac invidiam conflando. 2. A persona *Oratoris*: cum modestiam, pudorem, probitatem, candorem re potius, quam verbis præferebat: vel sua merita, officia, virtutes (parce tamen, ac sine arrogantia) com-

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. I. § I.

mendabat; aliquando se (moderate tamen) deprimebat. 3. A persona *Auditorum*: eorum virtutes, ut justitiam, fidem, authoritatem, cæterasque dotes modestis laudibus prosequendo: vel suum in eos amorem, observantiam, boni studium, officii pollicitationem contestando. Hi duo posteriores conciliandæ benevolentiæ modi à Sacris etiam Oratoribus adhiberi possunt, maxime, dum concionandi munus in aliquo loco primum aggrediuntur, aut si causa sit paradoxa, vel auditori minus grata; tunc curandum Oratori, ut eximat præjudicia, seque rem, tametsi ad speciem incredibilem, clare tamen demonstraturum profiteatur: nec in themate ingrato iram, odium, vel alium quemcunque affectum, unde concitatus loqui videatur, præseferat; sed solum pro ratione officii (*v*) & unius cujusque salutis desiderio à se veritatem exponi dicat. Alii rebus novis pro exordio, ac reliqua concione adferendis populi gratiam conantur aucupari. At artibus istis non censeo captandam esse magnopere benevolentiam, in vulgaribus maxime concionibus, ubi quot hebdomadis ad eosdem prope Auditores, jam animo ad audiendum comparatos, sermo instituitur de rebus honestissimis, & gravissimis. Unde *à rebus ipsis* (ut ait Author ad Herenium) sive à thematis præstantia, Auditorum moribus, ingenio, ac

v) *Habes hujus exordii formam infra hoc eodem capite, Art. 2. §. 1. n. 8.*

ac reliquis circumſtantiis accomodata, ac exordii arte, & forma ad comparandam gratiam mirum occulte apparata, ſtudeant benevolos reddere Auditores. Idem dicendum de *attentione*, quam vetuſti Oratores rerum novarum, vel magnarum, aut utilium, & jucundarum pollicitatione, & attentionis petitione conciliare ſolebant: quod ſit his etiam temporibus, maxime, ſi materiæ momentum magis eam depoſcat, vel Auditor langveſcere incipiat; tunc non tantum initio rogare, ſed etiam Orationis decurſu poterunt attentionem inſtaurare. Quomodo autem *docilem* faciant auditorem, dicemus infra de propoſitione, ac partitione.

II. Exordium non ſit vitioſum. Vitia autem ſunt: ſi *vile* ſit, ac *tritum*, quod nulla re addita, aut demptâ pluribus cauſis, Delphici inſtar gladii, quo & ſacras mactare victimas, & nocentes ſupplicio afficere ſolebant, accomodari queat. Ejuſmodi forent in Panegyricis à laude virtutis generatim incipere: vel cauſæ gravitatem, ac ingenii debilitatem excuſare: vel præteritionis figura uti: dicant alii Sanctum hunc aquilam, alii ſolem &c. ego Cedrum compellabo &c. Vel in Oratione funebri mortis ſævitiem accuſare &c. 2. Si *commune* ſit, ideſt, *commutabile*, quod in contrario argumento poſſit adhiberi. 3. Si ſit *ſeparatum*, ſive cum cauſa, ejuſque partibus non omnino, vel ſaltem *male connexum*: aut

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. I. §. I.

violente propoſito aptatum: vel longius acerſitum. Hæc autem vitia cavebit, ſi

III. Exordium ſuis virtutibus ſit præditum. Ac 1. Sit *accuratum*, ideſt, magna induſtria, cura, & ingenio elaboratum, atriorum inſtar, quæ periti ſolent Architecti quam maxime facere illuſtria, ne aditus inculti ſtatim terreant ingreſſuros. Erit autem; ſi ſententiis, ideſt, gravibus, & acutis ſenſibus, verbis elegantibus, periodis bene tornatis, aptis figuris (plerumque lenioribus) fuerit inſtructum. Cavendum tamen, ne nimia acuminum, & reliqua artificii cura comptum nimis pictumque evadat, ac juvenilem oſtentationem ſpiret, gravi Auditori in ſacra dictione faſtidioſam; præſertim, ſi reliqua Oratio, non eadem cura, & labore expolita, deſinat in piſcem, ut mulier formoſa ſuperne. 2. Sit argumento *proprium*, ſeu ex ipſis *cauſæ viſceribus* erutum, quod ſequenti Articulo docebimus. 3. Sit *moderatum*, id eſt, nec breve nimis, nec longum: horrent enim prælongam rerum, quamvis optimarum, auditionem; hoc autem prolixior fore putatur Oratio; quo productius fuerit exordium: niſi Polyphemi caput homulo appingatur.

IV. Legitima potius, quam vehementia, & ex abrupto exordia uſurpentur. Hæc enim nimia ſpiritus, ac vocis contentione, quo affectus acriores ſolent, ac debent exprimi, initio fere deſtituunt Oratorem, ac imparem reddunt proſequendæ dictioni. In *E-*

pini-

piniciis tamen, aut *Eucharisticis*, vel *Gratulatoriis*, aut majoribus Festorum celebritatibus, vel in *funebribus*, aut in sermonibus de cruciatibus Domini, vel de cœlo, judicio &c. qui affectus gaudii, lætitiæ, doloris, commiserationis, tristitiæ, expostulationis, audaciæ &c. in se complectuntur, à gravissimis etiam Oratoribus adhibentur exordia ex abrupto. Ita *Segneri* (x) de Paradisi gaudiis acturus, sermonem orditur: *Ad cœlum! ad cœlum! fideles devotissimi ad cœlum! estne aliquis vestrum, qui ad tantam gloriam non concupiscat ascendere? &c.* Similiter de extremo judicii die peroraturus Ciceronem imitatur (y): *Quousque tandem abutemur Dei patientia, hactenus tam paterna, & longanimi? An non ille, velut ad omnem furdus injuriam, ad hoc usque tempus se continuit? Sed nunquid scimus irritatam diu patientiam in furorem degenerare? Eja agite Angeli! Mentes Cœlestes tubæ sonitum date! diem illam supremam, ac horrendam promulgate, ut videant protervi decretoriam adesse horam &c.*

§ II.

De Partibus Exordiorum.

ETiam exordium suis partibus constat, pluribus, aut paucioribus, pro ratione materiæ, vel arbitrio Oratoris. Si brevius sit, interdum habet duas, ut *ingressum*, & *partitionem*, plerumque tribus definitur: *ingressu, descensu*, & *partitione*. Si vero plenius sit, ut *Galli* faciunt Oratores, tunc præter memoratas

x) *Serm. 10. Quadr.* y) *Serm. 5. Quadr.*

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. I §. II.

partes, habet præterea *propositionem*, cui adjungunt *invocationem*, dein *introductionem*, ac postea *partitionem*. Quid hæc sint? nunc singillatim explicandum venit.

I. *De ingressu.* Ingressum voco primam exordii partem, à qua initium ducit Oratio. Alii *thesim* nuncupant: quia plerumque in thesi, sive thematis genere versatur. *Neumayrus* (z) explicationem appellat, quod in ea sententiæ, vel historiæ Evangelicæ sensus explicetur. Mihi placuit *ingressus*, tanquam generalius, nomen indere: nec enim semper à *thesi*, aut *explicatione* suum concio initium sortitur. Iisdem de fontibus petitur, è quibus exordia sumi dicemus. Jam pluribus, jam paucioribus constat periodis, interdum una absolvitur pro ratione materiæ, vel Oratoris arbitrio. Si plenior sit, & ex fontibus communibus ducatur, plerumque tribus definitur: ut propositione, hujus ratione, rationis amplificatione, seu exornatione à paraphrasi, aut simili, exemplo, contrario, vel testi nonio scripturæ, aut Patris petita. Res patebit in exemplis infra adducendis. Innumeris pene formulis, ac modis efferri potest; plerumque fit per aliquam ex quadruplici periodorum genere unam, cum particulis adversantibus, aut conditionalibus, vel causalibus, aut sine his. Vel figura aliqua vestitur, ut *optationis*, *dubitationis*, *admirationis*, *præteritionis &c.* Interdum *paradoxi* in modum proponi-

z) *In Viro Apostolico p.* 3. *C.* 1. *Art.* 1. §. 4.

ponitur. Ita quemdam me audiſſe memini Oratorem: *Si mihi Chriſti loco eſſe, aut vicaria illius poteſtate uti contigiſſet; nunquam hodierno muto Evangelico linguæ uſum reſtituiſſem &c.* Item Segneri (a): *Revereor equidem demiſſe, quidquid Chriſtus in carne mortali operatus erat; pace tamen ejus dixero, quod hodie egit, illud haud DEO, ac illius majeſtate dignum eſſe mihi videtur &c.*

II. *De Deſcenſu.* Deſcenſus eſt altera exordii pars, qua Orator ab *ingreſſu* ſenſim delabitur ad proponendum concionis thema. Hæc ab aliis vocatur *hypotheſis*, item *applicatio*, quoniam per eam res in *ingreſſu* generatim propoſitæ, vel explicatæ, ſenſim ipſi themati ſpeciatim applicantur, ac cum eo connectuntur. Dixi *ſenſim*: nec enim ſtatim aperte ad propoſitum Oratori deſcendendū, ſed ducto paulatim ab univerſalioribus hypotheſibus initio. Hic *deſcenſus* interdum omittitur, vel ſaltem cum propoſitione confunditur, quod, tum maxime evenit, cum ingreſſus ducitur à paraphraſi ipſius thematis, quæ, cum diffuſior ſit ejus explicatio, non eget *deſcenſu* ad propoſitionem. Si autem adhibeatur, perinde ac *ingreſſus*, jam pluribus, jam paucioribus, duabus, aut tribus, vel etiam pluribus, ut res tulerit, periodis definitur, ut propoſitione hypothetica, hujus ratione, & rationis exornatione. Modi autem tractandi varii ſunt, non ſecus ac *ingreſſum*,

a) *Serm. 22. Quadr.*

ut per figuram *interrogationis*, aut *optationis*, vel *concessionis*; sæpe fit per *apostrophen*, *communicationem*, *præteritione n &c.* quod ex diligenti celebriorum Oratorum lectione condisci debet

III. *De Propositione.* Hujus nomine illam exordii partem intelligo, quæ assumptum Orationis thema Auditori oratorie proponit. Ejus munus est docilem reddere Auditorem; fiet si thema Orationis breviter, ac perspicue fuerit propositum. Dixi *breviter*: nam licet initio possit thema figura quapiam Rhetorica ornatius vestiri, ac etiam diffusius, alia, atque alia verborum forma repeti, & explicari; sub finem tamen redigi debet ad verba quam pauciſſima, & clariſſima. Non igitur probare possum veterum, superioris præsertim ævi, Concionatorum morem, tam abstrusis thema suum verbis implicantium, ut Lynceus sit, aut Oedipus, qui pervideat, ac divinet, quid velint; imo totius Orationis bene constructæ gloriam in hoc positam credebant. Unde secus agentes, velut affectati artificii reos, confestim ad crucem damnabant. Sed errorem hunc recentiores nostri ævi Oratores, *Galli*, æque ac *Itali*, sapienter correxere, tanta brevitate, ac claritate thema suum proponere soliti, ut vel à rudioribus doctiori permixtis Auditoribus confestim percipiatur. Et hoc est, quod Sacræ Eloquentiæ Tyroni rem veluti summe utilem, ac necessariam, ut mea me docuit experien-

rientia, magnopere velim commendatam; quidquid alii obganniant. Formæ autem referendæ propositionis variæ sunt, ex Oratorum (ut dixi) observationibus condiscendæ. En aliqua ejus exempla. 1. Simpliciter, sine ulla figura Rhetorica: *Atque istud est præsens, salutare enimvero, dicendi argumentum. Dicam: neminem ullum solidam, constantemque virtutem, in quocunque genere, obtinere posse sine humilitate &c.* 2. Paulo ornatius per aliquam figuram, v. g. Communicationis: *Jam nunc quæro à vobis Auditores, dicite: quid, oro, hæc inter gravissima tentationum pericula consilii suscipiendum existimatis? si sapere vultis, non dubito, remedium pridem à Christo præstitutum arripietis: vigilate, ait ille, & orate, ut non intretis in tentationem, quasi diceret: Discipuli mei! ecce horribilis capitibus vestris procella incumbit, percutient pastorem, & dispergentur oves, si salvi, & incolumes persistere cupitis: vigilate, & orate: vigilia enim, & oratio sunt duo præsentissima superandæ cujuscunque tentationis præsidia, quod meæ argumentum est dictionis, audiatis.* 2. Per apostrophen. *Adeste peccatores! percipite non meam, sed Dei, per me loquentis vocem: malos male perdet &c.* 4. Per deprecationem. *Veniam mihi date Auditores, si palam edicam, eo rem hodie devenisse, ut maximi sint Dei hostes, qui plurimos ab eo favores accepere.* 5. Per exclamationem: *O stultos labores! O vigilias eorum pessime collocatas! qui putant usuris, & rapinis: dolis, & fraudibus se ditari posse &c.*

PARS. II. CAPUT. I. ARTICUL. I §. II.

IV. *De Introductione.* Introductio est prooemium, viam, & modum delabendi exhibens à propositione ad partitionem. Hæc veteribus non perinde nota fuit, ac recentioribus hujus ævi Oratoribus, *Gallis* præsertim. Lege, si placet, *Ludovici Bourdaloue, Columbiere, Houdri &c.* conciones, vix ullam sine *introductione* reperies. Usurpatur maxime, si thema concionis distinguatur à partitione, ejusque nulla, vel pauca admodum in *ingressu*, vel *descensu* semina jaciantur, tunc ad eam cum propositione connectendam, opus est *introductione.* Sunt tamen è *Gallis* etiam, ut *Author Dictionarii Moralis*, qui rarius, imo nunquam, eam adhibet. Si ergo illa uti libuerit, curandum 1. Ut sit brevis, ne ea longius procurrente, ipsa etiam excurrere cogatur Oratio. 2. Sit figuris ornata, delectantibus potius, quam gravioribus. 3. Sit propria, id est, non aliunde remotius accersita; sed ex ipsis causæ visceribus nata. Nascetur porro, si ex locis Rhetoricis ducatur, quorum aliqua adjicio exempla, reliqua ex usu Oratorum condiscenda. 1. *A genere*, quod partitionis membra suas veluti species proxime complectatur. Ita *Ignatius Chiaberge* in panegyri Gregorio XIII. Pontifici anno sæculari MDCC. Romæ adornata, postquam in propositione Gregorium sæculorum esse felicitatem probandum constituisset, introductionem ducit à felicitate generatim, cujus breve compendium damus. *Summam esse populo-*

pulorum felicitatem Principes sortiri, qui se non verbo tantum; sed re etiam publicæ felicitati natos exhibeant. Ejusmodi fuit Gregorius, qui Catholici orbis regimen aggressus, publicam se in omnibus felicitatem curaturum spopondit, quod postea opere explevit, ut difficillimis iis temporibus arcano veluti Numinis consilio, destinato videatur ademptа esse felicitas, ut eam Gregorius omnibus in posterum sæculis duraturam redintegraret. Partitio: *Duplex autem est felicitatis genus: Civile, sive humanum; dein Sacrum, seu Divinum. Utraque restituta sæculorum felicitas erat Gregorius &c.* 2. A Partium distributione, cum introductio sumitur à totius in themate reperti suas in partes distributione, quæ postea partitioni deservit. v. g. Sit Festo S. Elisabeth hæc propositio: S. Elisabeth est mulier illa negotiatrix Evangelica, quæ venditis bonis omnibus cœlestem emit margaritam. *Bonis omnibus* est totum, à cujus distributione sumitur introductio: *At priusquam id comprobem, noveritis: triplicia hominis esse bona: Alia sunt fortunæ, ut divitiæ: alia corporis, ut voluptates: alia gloriæ, ut honores. Bona fortunæ venduntur per eleemosynam: bona corporis per afflictationes: bona gloriæ per humilitatem. Enimvero capita dictionis &c.* 3. A definitione, ac thematis explicatione. *Utinam omnes Eloquentiæ nervos in unum collectos haberem, ut gravitatem detrimentorum, quæ scandalo inferuntur, ex æquo declarare possem! Verum id non ante me præstiturum polliceor, quam ejus naturam ex me cognoscatis. Est igitur scandalum pestilens*

ſtilens illud malum, quo alius inducitur ad peccandum. Hæc porro occaſio duobus plerumque modis præberi ſolet: directe, ac indirecte. Directe: *dum conſulto proximi ruina ſpiritualis intenditur; indirecte: cum ea non intenditur quidem; at ex verbis, & actionibus ſecutura perviletur; nec tamen impeditur. Hodie mihi propoſitum eſt ſolummodo vobiſcum agere, qui directe ſcandalum præbetis, ac ut pateat, quantam animabus perniciem inferatis, tria veſtra, quibus utimini, arma ſub aſpectum producam: exempli nempe pravitatem, prava conſilia, & apertum virtutis contemptum &c.* Sunt etiam alii introductionis inſtituendæ modi, ut per contrarium, comparationem, conceſſionem, paradoxum, Evangelii, vel Sacræ ſententiæ applicationem, quos brevitatis cauſa prætereo.

V. *De Partitione.* Partitio eſt illa exordii pars, in qua ſuas in partes diſtribuitur Oratio. Hæc perſæpe eadem eſt cum themate, unde eundem cum propoſitione in exordio locum habet; crebrius tamen diſtinguitur, ac tum per introductionem cum propoſitione connectitur; quanquam obſervavi præterita etiam introductione ſtatim eam ſubjungi propoſitioni. Debet proponi verbis quam clariſſimis, ac pauciſſimis. Solent tamen majoris ornatus gratia, *Galli* maxime Oratores, diffuſius aliis, atque aliis, ſemper tamen explicatioribus verborum formulis eam repetere, dum tandem breviſſime proferant, adjectis ad ſingula membra his, aut ſimi-

libus

libus verbis: *hoc primum, hoc alterum, hoc tertium erit concionis caput.* Vel *hoc priore; illud dicam loco posteriore &c.* Illustremus exemplo P. Bourdaloue. *b*) Propositio. *Hoc ipsum est AA. quod insectari constitutum est hodierna concione, vitiosum scilicet illum Christianæ servitutis pudorem, humanum respectum, quo avertimur à Dei famulatu &c.* Partitio. *Igitur quæ cum eo vitio conjuncta sit indignitas, quæ perversitas, quid offensionis importet, atque scandali; propositum mihi est vobis ostendere. Humani respectus indignitas est, qua nosmetipsos: perversitas, qua Deum: offensio, qua proximum respicit. Sunt quidam humani respectus mancipia; & hæc primum compellabo, ostendamque, quam indigna, quam culpanda sit ipsorum agendi ratio. Sunt alii humani respectus authores; & cum his mihi res erit posteriore loco, ostendamque, quot, & quanta per ipsos mala in hominum mores inferri soleant. Humani respectus indignitas faciet, ut ipsum contemnamus: perversitas, ut damnemus: scandalum, & offensio, ut consequentia inde mala perhorrescamus. Quod unus est concionis hodiernæ scopus, & argumentum.*

VI. *De Invocatione.* Invocatio est: Divini auxilii ad Orationis propositum ritè prosequendum facta imploratio. Hanc *Galli*, & *Hispani* plerumque ponunt ante introductionem, ad calcem propositionis; interdum tamen partitioni subjiciunt; sunt, qui penitus prætereunt, vel saltem rarius, tunc solum usurpant, cum materia difficilior, aut sublimi-

or

b) *Tom. 1. in Adv. 2. Conc. in Domin. 2. Adv.*

or tractanda suscipitur, vel Sancto cuipiam panegyris adornatur. Eo vero elegantius instituetur, quo themati opportunius fuerit conformata. Dupliciter autem fit: *tacite*, & *aperte*. 1. Tacite. Segneri (*c*): *Utinam ea mihi hodie de cœlo gratia concederetur, ut ad publicam omnium confusionem, horrorem, ac terrorem rite demonstrem: non esse gravius supplicium, quo Deus in homines advertit, quam si Divini verbi fames ab iis auferatur.* Item: *Fateor: grande, & explicatu difficile argumenti genus aggredior; at spero in benignitate, & misericordia Dei, cujus hic in Eucharistia præsentis causam ago, eumque adesse firma fide credo, & profiteor, non me suo destituet auxilio; sed debitas loquenti vires sufficiet &c.* 2. Aperte ex (*d*) Bourdaloue. *Virgo Sanctissima, eadem & Sanctorum præpotens Regina! cum à te editus sit in lucem Sanctus Sanctorum, Tu, in qua se Deus summe mirabilem exhibuit, quoniam in te, & per te similis factus, mortales artus induit, fac, ille me præsenti juvet auxilio, ut his, qui dicenti aures, & animos adhibent, studium ardens injiciam adipiscendæ Sanctitatis, plerumque apud homines fastiditæ, ignotæ, & obsoletæ. Non potest è voto cedere, si opem attuleris, quam à te pro solenni more nunc supplex rogo &c.*

ARTICULUS II.

DE FONTIBUS, AC MODIS EXORDIORUM.

DUplices adstruo fontes exordiorum: 1. Utrique Eloquentiæ *communes*, potissimum

c) *Serm. 4. Quadr.* d) *Tom. 1. in Adv. 2. Festo OO. SS.*

mum ex locis cauſæ intrinſecis depromptos; poſtea Sacræ *proprios*: agam de utriſque ſeorſim.

§ I.

Fontes Exordiorum communes.

I. Fons, iſque univerſalis, eſt: *à viſceribus cauſæ*, ſive à thematis *ſubjecto*, aut *prædicato*, vel ab *affectionibus* alterutrius. Quando autem ab uno potius, quam ab alio inſtitui debeat? advertendum ad κρινόμενον, ſive cardinem ipſius orationis, ubi verſatur, quem facile colliges ex partitione, & argumentis; quo enim iſta tendunt, plerumque ibi poſitus eſt. Si ergo in parte *prædicati* cardo conſiſtat, exordii ingreſſus ducetur à *prædicato*; ſecus à *ſubjecto*; vel illius *affectione*. Declaratur exemplo funebris Orationis ab *Ignatio Chiaberge* Innocentio XII. Pontifici adornatæ. Cauſa: *Innocentius XII. in ſummi Pontificatus regimine fuit abſoluta imago divinæ providentiæ.* Viſcera cauſæ ſunt: *Innocentius XII.* quod eſt ſubjectum; prædicatum vero: *abſoluta imago;* affectiones prædicati: 1. *Divinæ providentiæ.* 2. *Summi Pontificatus regimine.* Undecunque *ingreſſum* inſtituiſſet, ſive à perſona Innocentii, ſeu ab imagine, vel Pontificatus regimine, aut à providentia, exordium fuiſſet à *viſceribus cauſæ*. At quoniam orationis cardo poſitus erat in Divina providentia, ut Innocentius in regendo Pontificatu vera ejus imago fuiſſe oſtenderetur, idcirco *ingreſſum* inſtituit à providentia Principum in regendo,

ſive

sive ab *affectione prædicati* generatim accepta; *descensus* autem factus est ad speciem, sive ad providentiam summorum Pontificum, quæ in gubernanda Ecclesia Divina esse debet, qualis fuerat Innocentii XII. omnes Divinæ providentiæ dotes in se complexa. Juvat exemplum adscribere.

EXEMPLUM.

Ingressus. *Rectores hominum nulla magis commendat virtus, quam providentia.* (Ratio) *Est enim isthæc regalis plane, ac divina virtus, quæ publicæ Præses felicitati, reliquas omnes sibi administras habet, comitesque virtutes: adeo, ut una hæc Reges, ac Principes imperio dignos, ac regimini pares ostendat.*

Descensus. *Quamobrem summus Pontifex, qui vicariam in terris Dei Majestatem præsefert, & Catholici orbis curam, ac regimen suscipit, hac potissimum laude excellat oportet: atque ut parem se tanto muneri præbeat; parem dignitati providentiam exhibeat, necesse est. Id unum qui facit, Pontificem se vere Maximum probat.*

Propositio primum diffusius pertractata. *Fecit Innocentius XII. quem in hac funeris pompa non tam lachrymis prosequi debemus; quam laudibus. Providentiam ille, qua nulla excogitari augustior, nulla divinior potest, in summi Pontificatus administratione, & Catholici Orbis regimine exhibuit: illius videlicet imaginem providentiæ, qua rerum omnium opifex Deus Orbem universum moderatur, ac regit. Hanc sibi perpetuo contemplandam, imitandamque arbitratus, id tam glorioſe*

ac

ac feliciter præstitit, ut eas ipsas, in se imitando converterit, sibique peculiares effecerit, dotes, quæ divinæ providentiæ omnino peculiares, ac propriæ totam spirant divinitatem, atque admirationem potius à nobis, quam imitationem exposcunt. Nihil de summo Pontificatu, nihil de Innocentio majus prædicari potest.

Summa Propositionis. *Hoc itaque Orationis meæ argumentum esto: Innocentius XII. in Summi Pontificatus regimine divinæ providentiæ imaginem absolutissimam se præbuit: cum peculiares ipsas divinæ providentiæ dotes, peculiares providentiæ suæ laudes effecerit.*

Introductio à distributione. *Enimvero. Tria præsertim sibi peculiaria, ac propria vendicat Supremi Numinis Providentia. Primum, quod ita rebus omnibus providet; ut ab iis utilitatis nihil, aut detrimenti suscipiat. Alterum, quod ita rebus universis intendit, ac si vacet à singulis; atque ita pariter intendit singulis, ac si vacet ab universis. Tertium denique, quod præsentibus intenta in futurum prospicit, atque omnibus unà simul temporibus providet. Primum Divinæ Infinitatis est, alterum Immensitatis, postremum Æternitatis. Cum enim Deus per se infinitus sit omnium bonorum Oceanus, cui nihil addi possit, aut demi; ut nihil jacturæ ex perpetua in res omnes creatas derivatione bonorum, ita nihil utilitatis potest ex earum gubernatione percipere. Et cum ea, qua omnia implet, Immensitate, toti mundo (ut cum Romano Philosopho loquar) insertâ, rebus omnibus totus, ac totus singulis intimè præsens,*

PARS II. CAPUT I. ARTICUL. II. §. I.

atque insertus sit; tam facile providere omnibus, quam singulis potest, seque non tam in magnis magnum, quàm in minimis maximum exhibere. Denique cum interminabilis vitæ tota simul, perfectissimaque possessione perfruatur, & è quadam veluti Æternitatis suæ specula ætates omnes, ac tempora unico intueatur obtutu; unus simul omnibus providere temporibus potest. Cum tam peculiares istiusmodi sint Divinæ Providentiæ dotes, cum totam spirent, atque præseferant Divinitatem; quis unquam putasset, inveniri posse tantæ magnitudinis Virum, qui eas ipsas referre, atque æmulari contenderet? Idque ita reipsa præstaret; ut peculiares Providentiæ suæ laudes efficeret?

Partitio. *Præstitit Innocentius, qui Divinæ veluti particeps Infinitatis, nihil sibi utilitatis, sed & detrimenti nihil ex tam diuturna Catholici Orbis gubernatione suscepit. Divinæ veluti socius Immensitatis, ita universis intendit, ac si vacarit à singulis; atque ita pariter intendit singulis, ac si vacarit ab universis. Divinæ veluti coævus Æternitati, dum præsentibus intenderet, in futurum providit, ac subsequentium sæculorum felicitati prospexit.*

II. Fons. Cum hæc *à visceribus* exordiendi ratio semper ad aliquem locum Rhetoricum, causæ intrinsecum, reduci soleat, unde alter fons est *à genere*, sive *thesi*, cum *ingressum* instituimus ab aliqua propositione thema ipsum generatim complectente, cujus species, sive hypothesis *descensui* postea deservit. Hoc porro genus non sit remotum,

tum, ſed proximum, ſive (ut ajunt) ſubalternum ipſius cauſæ, id eſt, *ſubjecti*, aut *prædicati*, vel *affectionum*, ubi nempe Orationis *crinomenon* verſabitur. Complures hujus fontis ideas reperies apud *Bourdaloue*, *Segneri*, *Caſini* &c. Sit exemplum ex S. *Baſilio*, Paſchatis tempore populum cohortante ad S. Baptiſma, cui ſuſcipiendo maxime opportunum eſt Paſcha. Sermonem orditur à genere, ex illa Salomonis ſententia: *tempus naſcendi, & tempus moriendi*; poſtea delabitur ad ſpeciem, ſive tempus Baptiſmatis, cui ſuſcipiendo opportuniſſimum ait eſſe Paſcha; cum per Baptiſma moriamur, ut vivamus: conſepeliamur, ut cum Chriſto reſurgamus. En verba illius!

EXEMPLUM.

Ingreſſus à Genere. *Sapiens ille Salomon tempora rerum gerendarum diſtinguens in vita, & ſingulis, quæ fluunt, idoneum aſſignans, inquit: tempus naſcendi, & tempus moriendi. Ego vero immutata paululum Sapientis ſententia dixerim vobis, ſalutare præconium annuncians: quod tempus eſt moriendi, & tempus naſcendi. Quæ vero eſt ratio immutationis? quod ille de generatione, ac corruptione differens, corpoream naturam ſecutus, generationem, ac nativitatem præpoſuit: impoſſibile eſt enim mortis periculum ſubire eum, qui non prius natus eſt.*

Deſcenſus ad ſpeciem. *Ego vero de ſpirituali generatione verba facturus, mortem vitæ præpono: per hoc enim, quod carne morimur, con-*

tingit nobis, ut spiritu generemur... Moriamur igitur, ut vivamus.. consepeliamur cum Christo, qui pro nobis mortuus est, ut resurgamus cum eo, qui nobis resurrectionis author fuit. Tempus quidem aliud aliis rebus idoneum est, ... verum tempus Baptismatis est tota humana vita: neque enim corpori non respiranti vivere possibile est; neque animæ consistere, non cognoscenti conditorem. Dei enim ignoratio mors est animæ, qui verò baptizatus non est, non illuminatus est... Omne itaque tempus opportunitatem habet ad salutem per baptisma...

Propositio. *Verisimile est autem, multo commodius esse proprium, ac magis cognatum tempus. Quid vero magis cognatum baptismati esse possit, quam dies Paschatis? dies enim ista memoriale est resurrectionis; Baptisma vero potentia ad resurrectionem. Itaque in resurrectionis die resurrectionis gratiam suscipiamus. &c.*

III. Fons *à Specie ad Genus*, sive cum ingressus exordii formatur *ab hypothesi*, seu *specie*; postea descenditur *ad thesin*, seu *genus*; demum rursus reditur *ad hypothesim*. Hujusmodi exordii idæa habetur in laudatione funebri *Henrici Borbonii, Principis Condæi*, quam aniversaria memoria *Ludovicus Bourdaloue* in illud: *in memoria æterna erit justus*, concinnavit, ac postea *Josephus Juventius* latinam fecit.

EXEMPLUM.

Hypothesis. *Quod medio in Sacrificio, & Sanctissimis cærimoniis hodie surgam ad dicendum,*

dum, ut animos, auresque frequentissimæ concionis traducam ad memoriam, & laudes ejus Principis, cujus mortem acerbissimam tot jam abhinc annis solenni luctu prosecuti sumus, nemo non recte, atque adeo sine certo Divinæ providentiæ consilio factum esse judicabit. Si enim justi memoria vel idcirco solum æterna esse debet, quod justus sit, multo esse debebit profecto illius magis, qui Princeps cum esset natus, perfectam numeris omnibus justitiam ab Religione, & Catholica Fide in ejus moribus impressam (quæ laus ipsius propria, & quidem, ut videbitis, quasi character fuit) colere in tam illustri genere non potuit; quin ejus memoria duplici nomine immortalitati consecranda videretur.

Thesis. *Cum Deus in sacris paginis impiorum Principum ultorem se fore profiteretur, hoc atrocissimum interminari solet, fore, ut vel ipsam illorum memoriam exstirpet funditus, atque extinguat:* Dispereat de terra memoria eorum. *Parum ipsi videtur esse, quod eorum gloriam, & splendorem obscuret, evertat opera, consilia disturbet, molitiones insanas, & conatus infringat; sævit in ipsorum quoque memoriam, donec evanescat illa paulatim, & obliterata sensim ex animis hominum, æterna demum oblivione conteratur. Contra vero Principum Optimorum, & divinæ legis amplificandæ studio flagrantium, mercedem hanc amplissimam fore pollicetur, ut eorum memoria nunquam intermoriatur, ut propagetur longe in consequentes ætates, & senescere, ac perire nescia, quandam quasi, vel hic, ubi omnia morti debentur,*

PARS II. CAPUT I ARTICUL. II. § I.

immortalitatem in hominum animis, & suavissima recordatione consequatur. Non recedet memoria ejus, & nomen ejus requiretur à generatione in generationem.

Iterum Hypothesis. *Constare suam huic oraculo divino fidem ingens documentum est Princeps Serenissimus, cujus præclara laus, & memoria me hodie ad dicendum; vos ad renovandam sacris anniversariis funebris officii religionem, & pompam excitavit. Dum stabit hæc ædes Sacra, dum arce templo, dum aris Sacrificium, dum suus incruento Sacrificio manebit honor, tamdiu vivet* Henricii Borbonii *nomen, tamdiu vigebit illius memoria: tamdiu illam vestigalium quasi laudum honore debito posteritas omnis glorioſissimè prosequetur, &c.*

Propositio. *Vestrum erit Auditores Christiani, me in hoc dicendi genere, quod mihi novum, & insolens est, benevolentia sustentare: meum erit vicissim, & maxime ad dicendum eligere, quæ moribus vestris informandis prosint. Ex his omnibus certe, quæ dicturus hodie sum, in hac laudatione Potentissimi, & Excellentissimi Principis* Borbonii, *Principis* Condæi, *primi è Regia stirpe Principis, istud, quod initio præscripsi, elogium verum esse constabit:* In memoria æterna erit justus. *Summa in illo fuere omnia: hoc tamen è multis deligo, ac prosequor hodie, quod & ad vestram utilitatem, & ad hujus, in quo versamur, loci sanctitatem accommodatissimum esse visum est, &c.*

IV. Fons *à contrario:* cum pro ingressu sumitur propositio generica, aut specifica the-

themmati oppoſita, vel in *ſubjecto*, aut *prædicato*, vel in *affectionibus* alterutrius. Dixi generica, aut ſpecifica. Unde dupliciter hic modus inſtitui poteſt. 1. Cum tam ingreſſus, quam deſcenſus continet propoſitionem aſſumpto themati contrariam; ſed ille generícam, ſive theſim; iſte verò ſpecificam. Sic Segner in ſermonibus panegyricis (*e*) *S. Angelum Cuſtodem* verum eſſe amicum probaturus, ingreditur *à genere contrario*, ſive à falſariis in Republica graviter puniri ſolitis; poſtea in deſcenſu delabitur ad *contrarium ſpecificum*, ſive ad falſos amicos, nulla pœna affici conſvetos, cum plurimi ſint, ut vere ſapiens dicat Eccli. 25. *Beatus, qui invenit amicum verum.* Propoſitio: at licet inter homines pauciſſimi inveniantur, reperitur tamen cœleſtes inter genios *Angelus Cuſtos*, verus hujusmodi eſſe Amicus. 2. Cum ingreſſus eſt à thematis *contrario*, ſed *ſpecifico*; deſcenſus autem ab ipſo themate. Sit *thema*: eleemoſyna divites facit. *Ingreſſus à contrario ſpecifico*: eleemoſyna pauperes facit. Inter cæteras dandæ eleemoſynæ difficultates non poſtrema eſt, quod crebriori largitione putent homines divitias ſuas exhauriri, ſeque in eandem, quàm in aliis ſublevant, redigi paupertatem. *Deſcenſus ad thema*: Verum alia promiſit Deus: Domino fœneratur, qui pauperis miſeretur. Credite, nulla diteſcendi certior ars eſt, ac eleemoſynas tribuiſſe. Si-

e) *Panegyrico 1. de S. Angelo Cuſtode.*

PARS II. CAPUT. I. ARTIC. II. § I.

militer *Segneri* (*f*) Christum Regis mansueti titulo merito decorari probaturus, ingressum ducit *à specifico contrario*: Homines superbi plerumque ambitiosos, ac terroris plenos titulos usurpant, ut domitoris terræ, flagelli Dei, &c. *Descensus*: Non ita Christus, qui Regis mansueti nomine voluit exornari: *Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus.* Sit exemplum utriusque.

EXEMPLUM I.

Ingressus à contrario generico. *Quæcunque Respublica pœnas statuit in facinorosos, severis semper legibus, ac pœnis advertit in falsarios, & adulterantes. Sic Longobardi adulterantibus monetas, manum, tanti sceleris ministram, truncare solebant. Exilium decreverant synopes incolæ; capite multabant Athenienses; magis tamen commensum sceleri supplicium Svecorum gens excogitavit. Cum eorum in terras appulsi è Moscovia mercatores, falsis mercimonia monetis exercecerent, quid eos consilii suscepisse putatis? collegere, quidquid uspiam nancisci poterant, falsarum huiusmodi monetarum, & ex iis liquefactis fervens miseris balneum apparârunt, in quo contractas sordida mercatura labes eluerent, &c.*

Descensus ad contrarium specificum. *Admiror vehementer: nullam in republica ulla legem esse constitutam, aut pœnas decretas, in eos, qui amicitiam mentiuntur, qua tamen inter mortales nihil pretiosius, salutarius nihil reperiri potest.*

(*f*) *Serm. 34. Quadr.*

test. An desunt fortassis, qui mercem tam nobilem adulterent? an non verius omnis domus, omnis platea falsum amicum habet? Ergo vera vobis, & sincera videtur eorum amicitia, qui hoc vinculo arctissimè inter se conjuncti apparent? fallitur, quisquis ita putat. Certe plerique falsi sunt: falsæ salutationes, falsi risus, falsæ corporis inclinationes, falsa promissa, falsæ officiorum contestationes, verbo: falsa omnia. Si falsa, & tam multi sunt, qui nobilem hanc mercem corrumpunt? cur, oro, nullæ in eos leges, nullæ catastæ sunt constitutæ? non aliam certe ob causam, quam quia multi admodum falsorum amicorum reperiuntur, qui si omnes è medio tollerentur, Superi! quam miseræ fierent civitates, quam rarus in frequentissimis urbibus populus appareret, in quas solitudines, ac vasta deserta non illico plateæ omnes mutarentur. Verissime dixit Sapiens: Beatus, qui invenit amicum verum. *Ac si diceret: verum inter mortales amicum invenire tam rarum est, ut quisquis eum repererit, beatus profecto, ac felix merito dici queat, &c.*

Propositio. *Sed nacti animis Auditores! si enim mea me non fallit opinio: singulis ego vobis verum hunc amicum inveni. Quem illum? Tutelarem vestrum Angelum. O utinam illum nossetis Christiani! utinam nossetis! credite mihi: nemo, nemo hujus mundi amicorum tanto vobis in pretio foret. Hoc ergo mihi hodie propositum est, ut palam omnibus faciam: Custodem Angelum vere esse hominis amicum, &c.*

PARS II. CAPUT. I. ARTIC. II. § I.

EXEMPLUM II.

Ingressus à contrario specifico. *Siquid uspiam est invenire, ex quo mortalium vanitas maxime elucet, tum profecto sunt ambitiosi honorum tituli, quibus longa plerumque pompa solet adornari. Sapor Persarum Rex datis ad Constantium Imperatorem literis, se germanum solis fratrem appellavit. Solimannus Turcarum tyrannus, terræ domitorem, ac mundi dominatorem vocavit. Quid de Rege Bisnagensi, ignoto pene Monarcha, dicam? Hic ejusmodi sibi honorum titulos arrogavit, quos vix sine risu, & cachinnis excipies. Fortunæ se sponsum bonæ ajebat, magnarum provinciarum Deum, idiotarum magistrum, victorem quorumlibet fortissimorum, occasus, meridiei, ac septentrionum, omnisque pelagi Dominum, cujus ad conspectum octo mundi partes contremiscant. Tituli sane adeo stulti, ut his comparati dici possint modestissimi, dum Attila Dei flagellum, aut Demetrius Poliocretes expugnator urbium, vel Cajus Cæsar Pater exercituum voluit appellari. Quod si animum advertere placet AA. videbitis, mortalium superbiam, semper titulos terrore plenos ambivisse, quasi fastigium gloriæ in eo consisteret, ut omnia subjugentur, prosternantur universa.*

Descensus ad thema, sive ad alterum contrarium. *Quid hodierna die Christus fecit? an etiam in suo triumphali Hierosolymæ ingressu titulum habere voluerit, ut alii? Verum quod sibi nomen vendicavit? an dici optaverit terribilis? an formidabilis? O quantum à vero aberramus, si hoc vel suspicemur quidem. Rex mansuetus voluit appel-*

pellari: Hic, hic, est ille titulus, quem usurpavit: Dicite Filiæ Sion, Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus. *Aspicite: non ingreditur triumphali curru sublimis: nec jugales habet tigrides, ut caligula: nec leones, ut Marcus Antonius: nec elephantos, ut Pompejus: nec cervos, ut Aurelianus; sed asino, humili insidet jumento. Nec petit, ut currum præcedant expugnatarum urbium imagines, aut pone sequantur captivarum gentium catervæ, & quamvis palmas non dedignetur; eas tamen non vult, nisi ramis olearum intertextas.*

Propositio. *Videte AA. Deum haud esse tam ferocem, ut quidam fingunt; sed esse totum mansvetum, totum pium, totum amabilem, quin esse ipsam mansvetudinem, ipsam pietatem, ipsam amabilitatem. Quare videor mihi hodie operæ pretium facturus, si ad illius genium conformato dictionis argumento vobis demonstrem: quam belle mansueti titulus eidem conveniat:* Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, *id est, paratior semper ad compatiendum, quam irascendum: ad benefaciendum, quam nocendum: ad pietatem potius exercendam, quam ad supplicia irroganda &c.*

V. Fons *à Partitione.* Cum ea statim in ingressu generatim proponitur; postea singula illius membra rursum generatim explicantur; dein in descensu materiæ applicantur. Hac exordii forma in quadam Oratione funebri usi sumus: Tria sunt, quæ ad perfectam Herois uniuscujusque gloriam, ut faciunt plurimum; ita illam definiunt potissimum:

mum: Natura, Virtus, Gratia. Natura paratur: Virtute excolitur: Gratia demum perficitur. Primum illius, qui Naturæ parens, & author habetur, Dei præpotentis, beneficium est &c. Alterum: artis opus est &c. Tertium: utriusque præmium est &c. Simile huic exordium habuimus in Panegyri Divo Ladislao Hungariæ Regi adornata, quod in exemplum adscribimus.

EXEMPLUM.

Ingressus à Partitione generatim. *Res inter humanas grande quiddam est Regem nasci: majus aliquid, eum, qui Rex natus non est; sua tamen virtute Regem fieri: summus veluti gloriæ apex est, quem & natura, ut Regio throno natus esset, & virtus, suis ut meritis Rex fieret, ex æquo Regem fecit.*

Explicatio singularum partium. *Magnum est pondus imperii: nec ullius humeros tantæ molis reor esse capaces, ut illi sustinendæ sufficiant, nisi ab ipsa Natura tanto oneri ferendo apparentur. Atque hoc existimo fuisse fortasse, cur Deus Israeli Regem petenti Saulem habitu corporis, & majestate cæteros præcellentem (nam teste* (g) *Scriptura* ab humero, & sursum eminebat super omnem populum *) unxerit in Regem. Volebat enimvero, ut is, qui Rex esse velit, quemadmodum dignitate; ita naturæ dotibus reliquos anteiret. Nascantur igitur Regno Reges, & sua in illis Regum lineamenta in ipso ortu ex majorum semine describat natura: est enim ea Parentum sanguinis*

h) 1. Reg. 9. v. 2.

guinis ratio, ut per illum, ceu canalem, recti, pravique semina in posteros transfundantur. At persæpe evenit, ut quis, tametsi ex sanguine, ac stirpe Rex factus non sit; præclaris tamen virtutibus, & eximiis facinoribus humili de gradu cum Davide, quondam pastorculo, in solium eluctetur. Quod certe tanto est nobilius, quanto rudi, & informi natura pulchrior semper est virtus, cujus artibus illa perficitur; atque sua uniuscujusvis merita alienis habentur beneficiis potiora. Maximum tamen inter homines esse solet: ut si in aliquo ad Regium munus evehendo, perficiendoque Natura cum virtute junctis manibus, binæ velut artifices, elaborent; tum enimvero beatum fore hujusmodi Regnum, cui talis obtigerit Princeps!

Descensus cum applicatione ad speciem. *Haud possum equidem diffiteri Auditores (quis enim neget, vel in optima semente lolia interdum reperiri? ut in agro Evangelico (i)* Cum dormirent homines, venit inimicus, & superseminavit zizania in medio tritici) *fuisse quosdam, paucos tamen, in hoc etiam amplissimo Hungariæ, non secus ac olim in Israelis, & Judæ Regno, quos cum Jeroboamo, Achabo, Roboamo, cæterisque impiissimis Regibus, licet sanguis, & natura Reges fecerit; vitia tamen ita depravarunt, ut vix Regio nomine censeam compellandos. Quis nescit Colomannum ab impia crudelitate notari? Stephanum II. Veneris monstrum, & Ladislaum IV. ob insanos Cumanarum pellicum amores, Cunum vulgo vocitatum, libidinis accusari; perinde ac Salo-*

i) *Matth. 13. ℣. 25.*

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. II § I.

Salomonem ob mulieres Moabitas. Nonne etiam Zapolio regnandi ambitio, qua Turcis, infensissimis Religionis Christianæ hostibus, diripiendi Regni viam aperuit, non modico crimini datur? Uladislao II. oblectamentis nimium indulgenti ignavia exprobratur. Attamen fuere, & quidem multi fuere, quos & vitæ sanctitas, & Catholicæ fidei zelus, & boni publici studium, & bellica gloria magnopere commendarunt.

Partitio. *Huic ter felici Regum numero principe propemodum loco accensendus videtur Sanctissimus Hungariæ Rex Ladislaus: quem profecto & Natura, & virtus raro fœdere Regem fecere. Natura: tam præclaris eum ornamentis apparando, ut tametsi virtute sua Rex factus non fuisset; ob eximia tamen naturæ decora Rex esse debuisset. Hoc primum. Postea virtus præclaris facinoribus: ut quamvis nihil ornamenti à natura accepisset; ob insignia tamen facinora, naturæ dotes suppletura, à Virtute Rex fieri debuisset. Hoc alterum. Utrumque nobilissimum, quia de Rege nobilissimo susceptum, dictionis caput. Audiatis.*

VI. Fons *ab Adjunctis, sive circumstantiis temporis, loci, personæ, Oratoris, vel Auditorum, Festi &c. cum ipso tamen themate connexis.* Hujusmodi exordium habetur: 1. apud *Segneri* Concione prima Quadragesimæ. 2. Apud *Bourdaloue* feria IV. Cinerum de mortis memoria, ubi orditur à morte *Dominici de Perefixe* Archiepiscopi Parisiensis, cui tres ante dies in eadem Basilica, in qua per Quadragesimam dicere instituit, justa sunt persoluta.

ta. 3. Apud *Cardinalem* (*k*) Casini festo immaculati Conceptus die, in illud Cant. 4. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Item in illud Gen. 3. *Ipsa conteret caput tuum*, probantem: Prælatos Ecclesiæ exemplo Virginis immaculatos esse debere: 1. ut præclaris virtutibus nævum, ne quidem unum, admixtum habeant: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* 2. Heroicam virtutem nunquam indepturos, nisi exemplo Virginis prædominantem vincere studuerint affectionem: *Ipsa conteret caput tuum.* Exordium ducit à circumstantia Festi Immaculatæ Conceptionis. Sit

EXEMPLUM.

Ingressus. *Pulcherrimum sane dicendi argumentum, si de Immaculatæ Virginis Conceptu dicendum esset, præberent nobis hodie verba illa, Salomoni à Divina Sapientia, vobis autem à me paulo ante allata:* Tota pulhra es amica mea, & macula non est in te. *Si enim impie sentire nolimus verba hæc inanem esse delirantis Poeseos hyperbolem potius; quam profundum infallibilis veritatis oraculum, cui, oro, convenientius applicare illa poterimus, quam Mariæ? Hæc quippe una est, quam ab omni actuali culpa liberam fides docet; ab originaria autem singulari privilegio immunem fuisse pietas suadet, ut proinde ex communi SS. Patrum sententia, grande illud Spiritus Sancti elogium ad ipsam pertineat:* Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.

De-

PARS II CAPUT. I. ARTICUL. II. § 1.

Descensus. *Verum quia ego etiam ex mente (l) Augustini*, cum de peccatis agitur, de Sancta Virgine Maria nullam prorsus habere volo quæstionem, *& mysterio hoc tantum uti velim limpidissimi instar speculi, in quod Ecclesiæ Prælati intueantur: ut se à maculis perpurgent Virginis Immaculatæ exemplo, liceat nunc quærere, cur multi ex eorum numero, qui licet magno sibi ducant bonori clarissimam, quæ unquam post Divum Augustinum orbem illustravit, Angelicæ Theologiæ lucem sequi, nihilominus ab ejus scholæ doctrina hac in parte recedant. Ajo: quisquis opinatus est exemptam à communi lege infantem hanc, primoque conceptus instanti gratiæ, non naturæ filiam, ac spolium fuisse; profunde animadvertit: nimium dedecere, vel umbram minimam in purissimi illius pectoris Sanctuario reperiri, quod Spiritus Sanctus elegerat in tabernaculum dignum Filio Dei: nec de illo dici posse tota pulchra es amica mea, & macula non est in te; nisi Maximi Doctoris Hieronymi sibi constaret sententia (m):* Et ideo immaculata, quia in nullo corrupta.

Partitio. *Duo igitur sacri Antistites certo sibi, constanterque persuadeant. Primum est: se nunquam promerituros encomium, & coronam immaculatorum, si cum pluribus virtutibus, quæ ornant animum, vel umbra defectus unius, clarissimos innocentiæ radios obscuraturi, admisceatur. Alterum: nunquam cujuscunque heroicæ virtutis plenum*

l) *De Nat. & Grat. contra Pelag.* m) *Serm. de Assumpt.*

plenum dominium indepturos; nisi magnanimo ausu bellum acerrimum dicant prædominanti vitio, quod pugnam reddit difficiliorem. Exemplo Virginis, quæ triumphali pede caput Draconis protrivit, pestifero suo veneno illam aspergere meditantis: Ipsa conteret caput tuum. *Favete.*

VII. Fons *à Simili per prothasim, & apodosim*, quod dupliciter fieri potest: 1. Si prothasis sit ingressus, apodosis vero descensus. 2. Quando similitudo tam cum prothasi, quam cum apodosi facit ingressum; descensus autem fit per applicationem sententiæ sacræ ad ipsum thema, aut per hypothesim, vel contrarium. Hæc autem utraque exordiendi ratio elegantior est, si similitudo ex ipsis assumptæ sacræ sententiæ verbis depromatur. Primi exempla reperies complura apud *Segneri* in Homine Christiano, cæterosq; apud *Oratores*. Alterius dat idem *Segneri* Sermone IV. Quadragesimæ: ubi Verbum Dei cibo comparatur; nos in exemplum adjicimus illud, tanquam brevius, quod olim in Oratione ad Religiosos dicta confecimus in hanc sententiam Eccl. 5. ℣. 11. *Non ventiles te in omnem ventum.*

EXEMPLUM.

Ingressus à simili cum prothasi, simul & apodosi. *Quod naturæ ventus est; hoc animo levitas morum est. Ut enim ventus mobilitate sua stabili nunquam consistit loco: totum, qua longe late patet, pervagatur campum; imo ipsum, si prævalidus sit Auster, aut Aquilo, conturbat cœlum;*

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. II. § I.

maria procellis exasperat: cuncta denique, nisi suo obsistant nexu, aut pondere, dissipat, ac convellit. Haud secus & levitas. Variis hæc quoque mentem affectibus, ut Boreas Oceanum fluctibus, exagitat: ingenium, ac mores trochi instar versat, ac iterum reversat. Jam enim ad insaniam amicum deperit: mox illum odio Vatiniano aversatur. Modo præ lætitia pene à se ipso discedit: turbatis repente rebus restim, & furcam cogitat: jam furiis agitur, Herculem tunc bacchantem videres: sensa animi, velut paleas, in ventum jactatas dissipat, ac dispergit. Denique Chameleonte mutabilior, nunquam sibi, nisi in una tandem inconstanti levitate, constat.

Descensus per sententiam ad Hypothesim. *Recte Sapiens:* Non ventiles te in omnem ventum. *Ut enim rem ventis credere periculosum, ac temerarium est; sic animum levitate agi, nimium quantum perniciosum, ac probrosum est; idque licet unicuivis hominum generi, ante cæteros tamen Viris Deo dicatis, quos ipsa vitæ ratio leve ultra vulgus in sublime aliquod, ac prope divinum fastigium extulit; in quo nihil non sanctum, nihil non grave, nihil non optime moratum deposcitur, ab iis præsertim, de quibus constans, & pervagata est apud omnes opinio: illos esse homines ut doctrina; ita morum gravitate cæteris præcellentes.*

Partitio. *Optarem de hoc argumento ea vi, & efficacia disserere, qua olim Sanctissimum familiæ nostræ Parentem Ignatium uberes inter lachrymas de modestia accepimus disserentem. At*

licet

licet minori præditus sim facundia; dicam tamen, & ita dicam: ut morum levitatem homini Religioso spectato seu nomine, seu veste, seu ipsa vitæ professione summe probrosam esse probem. Postea non probrosam modo; sed etiam attenta, seu propria, seu aliena proximi, salute magnopere noxiam esse demonstrem. Quod alterum erit Orationis caput. Utrique, velim, favete.

VIII. Fons *ab illustri sententia*, sive effato Scripturæ, vel sancti Ecclesiæ Patris. Hæc autem sententia potest esse vel thesis, generatim thematis sensum continens, ut est in exemplo Basilii in fonte II. supra allato. Vel est contraria ipsi themati, aut descensui exordii. V.g. Divini Spiritus effatum est: *Qui abstinens est, adjiciet vitam &c. Descensus*: At oppositum sentiunt plerumque homines cutis suæ studiosi. Hi jejunio, & abstinentia existimant vires imminui, vitam succidi &c. Contra si ventri liberalius indulgeatur, sanitatem conservari, hominis ætatem in longius prorogari &c. *Propositio*. Verum insipientissimi mortales! nescitis, vetus jam olim à Sapientibus problema esse propositum, neque hactenus, quod sciam, dissolutum: utrum plures hominum gladius peremerit, an gula? &c. Vel 3. Si sententia, maxime Sancti Patris, explicet ipsum thema, aut Historiam Evangelicam, vel assumptum pro Concione Scripturæ textum, aut saltem his explicandis præbeat fundamentum. Ut apud *Segneri Gregorii M.* sententia: Aposto-

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. II. §. 1.

los esse vocatos *non mittentes, sed trahentes retia:* ut discat Orator Evangelicus muneris sui esse, non re ipsa lucrari animas; sed omnem conatum eò dirigere, ut finem tam excelsum consequatur. Denique si sententia efferatur in modum similitudinis, cujus damus idæam ex Oratione Polemica festo Theophoriæ à nobis dicta, in illud: (n) *Ecce duo gladii hic.* Item (o) *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.* Unde sit

EXEMPLUM.

Ingressus à sententia in modum similitudinis. *Divus* Bernardus *à mellita, qua olim præditus erat, facundia dictus mellifluus, præpostera fallacis mundi judicia confutaturus, hoc quondam argumento usus (p) erat:* Aut iste (*Christus nempe*) fallitur, aut mundus erat; sed Divinam falli impossibile est Sapientiam; merito proinde & carnalis prudentia (mors siquidem est ipsa) inimica est Deo, & sæculi quoque prudentia stultitia nominatur. *Quasi diceret: Vel Christus fallitur, vel mundus errat; sed Christus falli non potest; ergo mundus erat.*

Descensus cum apodosi. *Liceat etiam mihi,* Auditores, *hodierno sermone meo ad miseros, & infelices (quorum ingens me certe miseratio tenet) Calvini sectatores, veram Christi in Eucharistia præsentiam inficiantes, pari quidem forma; sed dispari complexione, hoc idem argumenti*

n) *Luc. 22. ℣. 38.* o) *Joan. 6. ℣. 56.* p) *Serm. 3. de Nativ. Domini.*

menti genus adhibere: Vel Christus fallitur, vel Calvinus errat; sed Novatorum opinione Calvinus non errat; igitur Christus fallitur. Credo mirari vos Auditores, *quod ego, qui Sanctum Christi JESU Nomen fero, interposita voti Religione eidem authoratus, tam grandem, & atrocem, ad quam ambæ tinniant aures, blasphemiam ausim evomere, ut Christum, æterni Patris Filium, Divinam Sapientiam, ac veritatem falli, ac fallere nesciam, erroris, ac falsitatis accusare non perhorrescam. Fateor: si id de meo prognatum foret cerebro, dignus essem enimvero, ut crinibus arreptus, confestim in judicium vocarer, atque hoc in eodem foro, publica senatus, populique sententia, ut olim Servetus (q) ob jactam in Christum blasphemiam Calvini, cæterorumque in* Helvetia *Ministrorum, authoritate* Genevæ *rogo addictus erat; ego etiam temeritatem meam pari igne expiarem. At quoniam non mea, sed Adversariorum (parcite dilectissimi candide loquenti) è mente, ac sententia loquor; cujus dicendi opportunitatem eorum mihi doctrina, & opinio dedit; ignoscite, si iterum, atque iterum repetam: vel Christus fallitur, vel Calvinus errat; sed Calvinus haud errat; igitur Christus fallitur. At quæretis ex me* Auditores, *ubi fallatur? ne longe discedamus, ajo: si Calvinus vera docet, hodierno fallitur in Evangelio, dum in pane Eucharistico, quem Calvinus puram, putamque Christi Corporis ait esse figuram; ac proinde non verum, ac (ut dicere solemus)* realem; *sed* metaphoricum, *ac spiritua-*

q) *Beza in vita Calvini.*

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. II. § I.

ritualem tantummodo tradit esse cibum; Christus contra carnem suam affirmat vere cibum, & sanguinem suum vere potum: Caro mea (*inquit*) vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. *En! si Calvinus non errat, hic, hic, Christus fallitur; aut certe cum Bernardi, totiusque orbis testimonio, Christum Divinam impossibile est falli Sapientiam, Calvinus errat.*

Partitio. Ecce duo gladii! *Videte* Auditores, *quam opportune, ac commodum allatam dictionis principio Lucæ sententiam usurparim: duos hic esse gladios, in ipsa Novatorum fabrica procusos, atque e publicis eorum armamentariis depromptos, mihique traditos, ut in capita distringerem, ad animos salutariter quidem feriendos; haud tamen cruentandos. Triennium est, quod hoc eodem superiore de loco, ad vos verba fecerim, simili prope argumenti genere usus: Si Christus* Deus *est æternus, re ipsa præsentem adesse oportet in Eucharistia; si porro nequit esse præsens, nec æternus potest esse Deus. Habuit suum (quod Dei præpotentis beneficium erat) pondus Oratio. Nunc etiam in eadem Numinis Optimi, & Maximi benignitate confisus, spe teneor firmissima, suo haud mihi defuturum auxilio. Verum, ut ex ordine procedat Oratio, ita dicere constitui: Si Calvinus non errat; Christus fallitur; quod primum. Si vero Christus falli nequit, ut Divinam impossibile est falli Sapientiam, Calvinus errat; hoc alterum erit dictionis caput.*

Deprecatio, & Invocatio. *Da veniam Christe JESU! si fortasse asperioribus, quam par esset,*

esset, ac tuam addeceret Majestatem, verbis utar. Nosti mentem, & animum Oratoris, haud tuam ab eo hac re intendi ignominiam, sed gloriam; non dedecus, sed honorem: non calumniam, sed laudem, si fieri posset toto orbe propagandam, atque ipso, si tulerit occasio, sanguine contestandam. Vos etiam dilectissimi Auditores, filioli mei, quos ego (ut Gentium Apostoli verbis utar) iterum parturio, donec formetur in vobis Christus, ac tenerrimo, quam possum maxime, amoris, ac pietatis sensu complector, nolite existimare, si quidpiam vestris forte auribus gratum minus dixero; id vestri, aut doctrinæ vestræ, vel Magistri vestri criminandi, & probris afficiendi causa dicere; sed unius veritatis declarandæ studio, ac salutis vestræ procurandæ desiderio, quam ardentissime percupio, à me proferri, persuasum habeatis. Adsis dicenti Deus, ut mea in animis Auditorum valeat Oratio.

IX. Fons *ab exemplo Historico, & eruditione* sacra, vel profana cum prothasi, & apodosi; ita ut prothasis sit ingressus; apodosis autem descensus. Vel, si tam prothasis, quam apodosis ingressum agat; quemadmodum de similitudine ante Fonte VII. dixeramus. Hoc autem exemplum, aut eruditio non oportet, ut semper similitudinis habeant rationem; sed possunt etiam esse themati contraria, aut dissimilia, unde ab iis, tanquam à contrariis, aut dissimilibus exordium duci. Horum ideæas complures passim dabunt Oratores. *Sic Pazmannus*

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. II §. 1.

(r) de Evchariſtico epulo acturus, orditur à convivio Aſveri, quod centum octoginta diebus lautiſſimum inſtruxerat ſuis Optimatibus. *Segneri* (s) de vitandis peccati occaſionibus orſus eſt ab eruditione profana: Trochili naufragium experti, qui domus ſuæ feneſtras pelago objectas obſtrui juſſit, ne maris tranquilli placido aſpectu incitatus, rurſum ſe diſcrimini committat. *Franciſcus Senault* Gallus (t) ſanctos Innocentes veros eſſe Martyres probaturus, ingreditur à Poetica Herculis angues adhuc in cunis diſcerpentis Hiſtoria, qui *monſtra ſuperavit, antequam noſſe poſſet*, ut ait Seneca; ita ſancti Innocentes, antequam rationis, ac ſermonis uſu præditi eſſent: Chriſtum ſanguine confeſſi, devicta impii Herodis, velut anguis tyrannide, Martyres, id eſt, victores in cunis ſunt effecti. Hæc tamen exempla erunt validiora, ſi è ſacra potius, quam profana; maxime ex Biblica Veteris, aut Novi Teſtamenti, Hiſtoria, quam aliunde fuerint deprompta. Sic *Spiritus Flechier* Epiſcopus Nemauſienſis, in Oratione funebri *Henrici Turrenii*, ſupremi Gallicarum copiarum Ducis, ingreſſum facit ab exemplo Judæ Machabæi. Tam Hiſtoriæ, quàm eruditioni interdum breve proœmium ſenſum thematis generatim complectens præmittitur: ut fit in eadem *Flechierii* de *Turrenio* Panegyri; plerum-

r) *Domin. 2. poſt Pentec.* s) *Serm. 16. Quadr.* t) *Panegyri 8. de SS. Innoc.*

rumque tamen sine eo usurpatur: ut in Dictionario Morali verbo Bacchanalia sermone primo, cujus exemplum huc adscribimus. PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. II. § I.

EXEMPLUM.

Ingressus ab eruditione cum prothasi. *Quam lugubre spectaculum fuit, cum Carthago obsidebatur, intueri eodem tempore, eademque in urbe, partem Civium districtis ensibus barbarorum aciem propulsare; alteram verò otiosam ludis, atq; spectaculorum solatiis vacare: hinc strenuorum militum manum pro patriæ salute cruorem effundere; inde inertium multitudinem in vitæ mollis, & voluptuosæ deliciis versari: hinc audiri morientium clamores, & gemitus; inde vero effrænem hominum plus æquo liberorum multitudinem, quos publica non movebat calamitas, nugari, ludere, bibere, saltare.* Fragor extra muros, & intra muros præliorum, & ludicrorum confundebatur; vox morientium, voxque bacchantium; ac vix discerni forsitan poterat plebis ejulatio, quæ cadebat in bello, & sonus populi, qui clamabat in circo, *ait* (u) *Salvianus.*

Descensus cum apodosi. *Sed quamvis insolitum vobis hoc spectaculum videatur; quot annis instauratur his libidinum diebus, quibus piorum hominum lachrymæ, atque suspiria cum clamoribus, & furore procacis plebeculæ, pronæ in omne genus improbitatis, permiscentur. Si in Dei templa pedem infero, Ecclesiam video intentam ad*

u) *De Guber. Dei l. 16.*

PARS II. CAPUT. I ARTICUL. II. § I.

triſte ſponſi ſui anniverſarium celebrandum, ac filiis ſuis ea Domini verba repetentem: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & conſummabuntur omnia, quæ ſcripta ſunt per Prophetas de filio Hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conſpuetur, & poſtquam flagellaverint, occident eum. *At ſi ex his ſanctis ædibus egredior, quid in triviis, & domibus inveniam? Quot peccatorum cœtus reperiam intentos ad inſtaurandas priſcas gentilitatis impietates, furoremque bacchantium? mortales ſine Chriſtiana Religione, ſine pietate, dicamne? ſine mente, ſine ratione, qui dedecore afficiunt non Religionem ſolum, quam profitentur; ſed etiam ipſum hominum, & rationalium nomen, quod gerunt, turpiſſime defœdant.*

Partitio. *De hoc judicium ferimus ex ſpectaculis, perſonis, conviviis, ex hac terribili multiplicitate ſcelerum, quæ per hos dies patrantur ad inſtaurandam JEſu Chriſti paſſionem. Fert igitur animus vobis oſtendere: illum his etiam diebus inimicis tradi:* tradetur; *quod primum. His etiam diebus illudi:* illudetur; *quod alterum. His etiam diebus poſtquam ſæviſſime convitiis omnibus affectus eſt, occidi:* & poſtquam flagellaverint, occident eum; *quod tertium erit concionis caput, audiatis.*

§ II.

Modi Exordiorum Eloquentiæ ſacræ proprii.

PRæter memoratos jam ante exordiorum modos, dantur eriam alii, eloquentiæ Sacræ proprii, potiſſimum ab Evangelii, aut aſſum-

assumptæ ex eo, vel aliunde è Scriptura, sententiæ expositione petiti. Quod *Galli*, primi nominis, Oratores adeo habent familiare, ut vix alium apud eos exordiendi modum, quam istum, reperias.

I. Modus *à simplici Historiæ* occurrentis, vel etiam alterius assumpti Evangelii, *narratione*, cum prothasi, & apodosi, ita ut prothasis agat ingressum; apodosis vero descensum. Porro non opus est, ut tota Historia referatur; sed præcipua tantum ejus capita, ad propositum magis valitura. Dixi *à simplici*, sive ejusmodi narratione, quæ sermonem orditur ab ipso statim Evangelio, sine proœmio, ac narrationis Oratoriæ ornamentis, ut plerumque faciunt sancti Ecclesiæ Patres. Sit exemplum ex sermone S. *Ambrosii*, habito in Dedicatione Ecclesiæ, à quopiam Comite extructæ.

EXEMPLUM.

Ingressus. *Legimus in sancto Evangelio: cum Centurionis cujusdam servus, qui erat illi pretiosior, gravi paralysis ægritudine laboraret, & per seniores Judæorum ille Centurio rogaret Salvatorem, ut ejus doloribus mederetur: erat enim (ut ait Scriptura) moriturus. Inter cætera ad majorem commendationis gratiam, seniores dixisse Domino: quia dignum est, ut hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & Synagogam ipse ædificavit nobis.*

Descensus. *Si ergo commendatur Domino, qui ædificavit Synagogam; quanto est commendatior*

tior Domino, qui ædificavit Ecclesiam? Et, si is meretur gratiam, qui impietatis receptaculum præstitit; quanto majorem meretur gratiam, qui Religioni domicilium præparavit? Et, si ille cœlesti misericordia visitatur, qui construxit locum, ubi Christus semper negatur; quanto magis visitandus est, qui fabricare fecit tabernaculum, ubi Christus quotidie prædicatur? In Centurione enim non quid operis fecit; sed qua mente operatus est comprobavit. Nam qui tempore, quo nondum Christiani erant, solicite Synagogam fecit; si fuissent utique Christiani, intelligitur, quod multo solicitius feciſſet Ecclesiam &c.

Propositio. *Centurio ergo justificatus est propter opus fragile, vel terrenum; justificandus plane est Vir clarissimus, & providentissimus Comes noster, propter opus tam perpetuum, vel cœleste: qui Comes sicut est Centurione dignitate potior; ita & fide debet esse devotior &c.*

II. Modus per eandem *Evangelicæ Historiæ narrationem*; *sed paulo ornatiorem*, in eo positam: 1. Ut Narrationi breve proœmium Historiæ summam complectens præmittatur; quod elegantius reddetur, si per aliquam similitudinem, vel illustre effatum, aut sententiam efferatur. Ut: *Segneri serm. 19. Quadr. Si* unquam verum fuit, unde apiculæ nectar, & mella fugunt; inde araneos venena cogere; id hodie profecto in actionibus Apostolorum evenit. Statuerant miseri sequi Christum &c. Et tamen, quis credat? etiam hoc vivendi genus nonnullorum cri-

criminationi patebat &c. 2. Ut Evangelica Historia quibusdam Narrationis Rhetoricæ ornamentis vestiatur. 3. Ut Epiphonemate, sive illustri quapiam sententia Oratoris propria, vel aliena, ad propositum valitura concludatur, quæ tamen, si Oratori libuerit, omitti potest. Postea in descensu fiat apodosis, sive applicatio Historiæ ad thema. Res clarior reddetur paradigmate ad imitationem *Cardinalis* (x) *Casini* confecto.

EXEMPLUM.

Ingressus à Narratione Evangelica cum brevi proœmio. *Pulcherrimam certe, ac prorsus divinam, si è nobis quæratur: qui, qualesve simus, respondendi rationem, hodierno in Evangelio suggerit Christus.* Cùm audisset (y) Joannes in vinculis opera Christi, *id est: ingentem illam nominis, ac famæ celebritatem, quam ei totam per Judæam pepererant, tot grandia, quæ patrarat, miracula: cepit prudenter suspicari, quod erat, illum non qualemcunque, sed divinum prorsus hominem esse debere: eum ipsum, quem sancti Prophetæ re ipsa venturum, futuramque omnium gentium expectationem, prædixere. Quare binos suis è discipulis ad Christum legat, ut ex eo sciscitati cognoscerent*: Tu es, qui venturus es, *id est: Messias*, an alium expectamus? *Quid putatis Auditores, Christum ad hanc, cæterum perhumanam legationem, respondisse? fortasse increpita legatorum curiositate idem iis, quod olim Petro, roposuerit:* quid ad te? *Vel certe ad-*

x) *Casini tom.* 1. *Orat.* 11. y) *Matth.* 11. ℣. 3.

adventantibus ultro obviam proceſſerit legatis, quemadmodum in Getſemani horto Judæis, iisque percontantibus: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus? *audacter reſpondiſſe*: Ego ſum: *nec alium expectate. Poterat quidem id ex vero dicere Chriſtus, quin minimam ullius jactantiæ, aut inanis gloriæ umbram admiſiſſet; veritus tamen, ne generoſum hoc reſponſum ambitionis cujuspiam argueretur, ita repoſuit, ut nec livor haberet, quod rodat; nec Joannis in Chriſtum fides, ac pietas detrimenti quidpiam pateretur. Quod igitur jam pridem advenientis Meſſiæ ſignum poſuerat Iſaias; hoc legatis reſponſi vice dedit*: Euntes (*ait*) renunciate Joanni, quæ audiſtis, & vidiſtis: quia cœci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes evangelizantur. *Quaſi diceret: ſi noſſe cupitis: quis ego ſim, en! opera mea in ſignum habete, & confeſtim cognoſcetis: an is ſim, qui venturus eſt, vel alium expectare debeatis.* (Epiphonema) *Ut enim ex fructibus arbor; ita Vir ex operibus cognoſci ſolet.*

Deſcenſus cum apodoſi. *Auditores! ego equidem Chriſti præcurſor non ſum; nihilominus tamen apud vos pro Chriſto legatione fungor; fas ſit igitur mihi ex vobis quærere, quod olim Joannis legati è Chriſto quæſiere: Qui eſtis vos? an Gentiles? an Judæi? an Chriſtiani? Quid dicitis? reſpondete! Ut video, omnes uno ore clamatis: ſumus, ſumus, & quidem veri Chriſtiani ſumus: hoc enim impreſſum frontibus noſtris teſtatur*

ſtatur Crucis ſignum : hoc Mariana , quam deferimus , denotat corolla : hoc cætera Chriſtianæ vitæ perhibent argumenta.

Partitio. *Utinam ex vero perhiberent ! At ſæpe præpoſtera eſt rerum facies. Multi nomen ferunt ; rem autem non ferunt : Chriſtum ſe noſſe confitentur ; factis autem negant. Quid igitur conſilii ſuſcipiendum?* Si filii Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite, *ajebat (z) olim Chriſtus, dico ego : Si veri Chriſtiani eſſe cupitis, Chriſtum operibus induatis , quod primum : quem ſi induere neglexeritis, nunquam ex vero Chriſtiani audietis , quod alterum erit dictionis caput.*

III. Modus *ab eadem Evangelica Hiſtoria, ſed cum diffuſiori proœmio.* Hoc autem proœmium duci poteſt , vel ab aliqua generica propoſitione ſummam Evangelicæ Narrationis continente, vel ab ejus contrario, aut à ſimilitudine quapiam, vel exemplo, aut illuſtri ſententia , ita ut diffuſius proœmium ſit vice ingreſſus ; Evangelica autem Hiſtoria habeat locum deſcenſus ; ſic tamen, ut themati jam tunc ſit applicata. Quamvis obſervavi Hiſtoriam , una cum diffuſiori proœmio , ingreſſum perſæpe agere ; quod tum evenit , cum applicatio eſt diſtincta ab Hiſtorica narratione. Hujusmodi exordium habetur apud Segneri in Quadrageſima ſermone 27. Item in Dictionario Morali , ſive Univerſali Scientia concionandi ſerm. 2. de Correctione fraterna. Primi vero dat idem Se-

z) *Joan. 8. ℣. 39.*

Segneri Concione prima ſermonum in Palatio Apoſtolico habitorum, quod, utpote brevius, placuit exſcribere in exemplum.

EXEMPLUM.

Ingreſſus à proœmio diffuſiori. *Non alias natura turbatur vehementius; ac dum res quæpiam altiore loco ſtare ſolitæ, vi quadam in inferiora detruduntur. Sic vapor igneus, ſi terræ intra viſcera, tanquam tumulo, concluſus, in locum ſublimiorem enitatur, Superi! quos non excitat fragores? quam non terribili horrore montes concutiat? quoties retro agit maria, non tam recedere, quam fugere coacta? quot integris urbibus triſte aperit ſepulchrum? quo prius homines conduntur, quam moriantur.*

Deſcenſus ad Evangelicam Hiſtoriam cum applicatione ad thematis materiam. *At utcunque ingens ſit hæc rerum confuſio; major certe, magisque dolenda ſe meis oculis hodierno in concilio objicit rerum perturbatio. Nam commodi proprii ſtudium, neſcio quommodo, ad ſuprema Judæorum ſubſellia eluctatum, tantum audaciæ arrogat, ut Deum poſtremo ſtare loco cogat.* Collegerunt (*a*) ergo Pontifices, & Phariſæi concilium, *at quale concilium? ejusmodi certe, in quo conſtitutum eſt expedire, ut potius moriatur Deus, quam pereat homo*: expedit vobis, ut unus moriatur homo, & non tota gens pereat. *O miſeram Urbis faciem! O gentem infelicem! O ſtatum deplorandum! Ergo aula illa prægrandis, ad quam paulo ante lectiſſima quæque Judæo-*

a) *Joan. 11. v. 47.*

dæorum capita confluxere, in tam horribilem ſpecum eſt mutata, ut non alia agitentur conſilia, quam ut, ſi quo fieri poſſet modo, omnia ſurſum deque vertantur, humana Divinis præponantur: expedit, ut unus moriatur homo, qui eſt Deus, quam tota gens pereat.

Propoſitio cum partitione. *Efficiam ego nihilominus, ut illa nobis aula ſchola fiat aptiſſima ad condiſcendam veram prudentiam, in eo poſitam: ut in moderandis rebus tam noſtris, quam alienis prius de Deo, quod primum; deinde de nobis, quod alterum; non vero prius de nobis, poſtea de Deo cogitemus &c.*

IV. Modus, quem refert *Amadæus* (*b*) cum Evangelicæ Hiſtoriæ præmittitur proœmium, quod potiores illius partes certis capitibus ſummatim complectitur, quæ poſtea ſingillatim explicantur, ad eum fere modum, quem priore §. attulimus in Fonte V. Hujus exordii idæa habetur in Dictionario Morali verbo veritas, ſerm. 2. Placet adjicere exemplum ex *Amadæo* à nobis deductum, ac perpolitum.

EXEMPLUM.

Ingreſſus. *Importunam, ſtultam, ſuperbam, ac injuſtam petitionem Matris filiorum Zebedæi Chriſto factam proponit nobis hodiernum Evangelium. Importunam: quantum ad tempus; ſtultam: quantum ad materiam; ſuperbam: quantum ad gradum; injuſtam denique: quantum ad ordinem attinebat. Quid importunius eſſe poterat,*

b) *In Eloqu. Chriſt. l. 3. C. 2. Art. 3. Sect. 1.*

quam, cum de opprobriis sibi inferendis Christus loqueretur; illa honores petitura tunc accessit? Tunc accessit (*c*) ad eum Mater filiorum Zebedæi cum filiis suis adorans, & petens aliquid ab eo. *Quid stultius, quam ea petere, quæ ignoras, quid essent?* Nescitis (*inquit Christus*) quid petatis. *An non superba prorsus postulatio, quæ ad primos honorum gradus excellendi studio adspirat?* Dic: ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram in Regno tuo. *Certe injustissima est petitio, quæ præmium exigit antè meritum, & mercedem ante laborem:* Potestis (*ait Christus*) bibere calicem, quem ego bibiturus sum. *Verum vitiosæ hujus petitionis labes correxit Christus: & quidem justitia injustitiam: sapientia ignorantiam: humilitate superbiam: prudentia importunitatem. Injustitiam justitia; dum labores commemorat:* Potestis (*inquit*) bibere calicem, quem ego bibiturus sum. *Ignorantiam sapientia; dum ait:* Nescitis, quid petatis. *Superbiam humilitate: cum palam confitetur:* Sedere ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis. *Denique importunitatem reprimit prudentia: dum in tempus opportunius rejicit petitionem:* Calicem quidem meum bibetis &c.

Descensus. *Ex hoc imprudentis exemplo mulieris discite Patres, Matresque familias, quali in filios vestros amore, ac studio ferri debeatis. Sunt etiam his temporibus non pauci Christianorum, qui augendæ, ditandæque familiæ desiderio,*

(*c*) *Matth. 20. v. 20.* per

per fas nefasque conantur eluctari: jura everiunt, sententias inique ferunt, testamenta depravant, mercenarios defraudant, orphanos supprimunt, viduas deglubunt, pauperes emungunt.

Partitio. *Verum adsint hi, & me auscultent hodie, clarissimis ego argumentis demonstrabo, quam inconsulte agant, quicunque præpostero exaltandæ familiæ studio tenentur. Certe hi agunt rem, quæ dari potest, insipientissimam; quod primum: agunt rem superbissimam; quod alterum: agunt rem injustissimam; quod tertium est dictionis caput. Attentas si quando, nunc mihi, aures præbete; & videbitis hunc perversum extollendæ familiæ amorem (si tamen amor dici potest) studium esse maximè noxium, ac crudele.*

V. Modus est: cum exordium ducitur non à Narratione Historiæ Evangelicæ; sed *à paraphrasi, & expositione particularis sententiæ* ex Evangelio, vel aliunde è Scriptura, in Concionis materiam assumptæ; ita ut explicatio præmisso brevi, vel etiam fusiore proœmio, aut eo prætermisso, ut Oratori libuerit, agat ingressum; illius vero apodosis, aut applicatio ad thema, vel particularior expositio habeat rationem descensus. Et hujusmodi sunt pleraque *Italorum*, & *Gallorum* exordia. Explicatio autem institui potest vel à sensu literali, vel à mystico: ut allegorico, anagogico, & morali; eoque ex mente SS. Patrum, vel Scripturæ interpretum, aut etiam sine his, ex solius Oratoris judicio; maxime, si sensus sit literalis, isque cla-

rus, & perſpicuus. Tale exordium habetur apud *Bourdaloue* (*d*) de Evangelica ſeveritate in illud Joan. 1. ℣. 23. *Ego vox clamantis in deſerto, dirigite viam Domini*, ubi in Ingreſſu explicat per viam Domini è mente Hieronymi intelligi Evangelicam ſeveritatem, quam poſtea in introductione, in quo ſita ſit, quamque Joannis ſeveritas differat à Phariſaica, uberius, ac particularius exponit, viamque ſternit ad partitionem. Similia huic exordia reperiuntur etiam apud *Cheminais*, & *Bordoni*, cæterosque recentiores Oratores, quorum idæas referre brevitatis cauſa prætereo. Sit tamen exemplum ex memorato *Bourdaloue*.

EXEMPLUM.

Ingreſſus ab expoſitione ſententiæ Evangelicæ. *Hæc Domini via, cujus hodiernum meminit Evangelium, ex communi, qui proprius eſt, Patrum omnium ſenſu, non alia haud dubiè eſt, quam arcta ſalutis via. Hanc Joannes Baptiſta, ceu Chriſti præcurſor, eo conſilio miſſus, ut eam monſtraret, humanis in cordibus appararet, dirigeretque, non dilatatam; ſed ad ſanctiſſimas, quas præſcripſit, leges conſtrictam, primus annunciavit, dum ad eam ineundam omnes invitat*: Ego vox clamantis in deſerto: parate viam Domini, rectas facite ſemitas ejus. *Arcta hæc eſt via, quia unica, qua patere nobis poteſt aditus in cœlum*: Arcta via eſt, quæ ducit ad cœlum: *à primigenia quippe noxa (teſte Hiero-*

d) *Tom. 1. in Adventu 2. in Domin. 3. Advent.*

Hieronymo) *alia nulla eſt ad Deum via, quam voluntaria ſui ipſius vexatio.*

Deſcenſus ad contrarium. *Verum quam fatalis eſt, ac miſera humanæ ſortis conditio, in quam per peccatum conjecti ſumus. Quot ſunt, qui viam illam ignorant, nec ſatis diſcernunt? quot ex iis etiam, qui eam inquirunt, ac deprehendiſſe ſe putant, aberrant nihilominus in ea, & ſempiternum tandem ad exitium præcipites ruunt? Divini Spiritus dictum eſt: eſſe viam, quæ videtur homini recta, cujus noviſſima ducunt ad infernum.*

Propoſitio. *Agite igitur Auditores Chriſtiani, en! ego vos ab hoc periculoſo errore removebo, dum hodierna dictione veram Chriſtianæ ſeveritatis formam, ad exemplar ſanctiſſimi Chriſti præcurſoris, animis veſtris ſubjiciam, attendite.*

Introductio ab explicatione, & comparatione. *At quoniam lux tenebrarum contentione ſplendidior apparet; ſinite, ut veram Joannis ſeveritatem componamus cum falſa illa, & ſimulata Phariſæorum auſteritate, quam Chriſtus toties, tamque aperte in Evangelio inſectatus erat. Quis vitæ rationem ſecutus eſt auſteriorem? quis fuit magis ſeveris moribus, ac Joannes? at enim in hac ipſa ſeveritate (quod eſt notatu dignum) egregius ſemper fuit propriæ utilitatis contemptor, fuit ſumma animi demiſſione, fuit ingenti præditus charitate. Egregium dixi propriæ utilitatis fuiſſe contemptorem: per eum quippe unum ſtetit, quin Meſſias haberetur tota Judæa. Adſunt Levitæ, & Sacerdotes legati à Synagoga, qui honorem illum ultro detulere; verum haud ſe perſtringi ſi-*

PARS II. CAPUT I. ARTICUL. II. §. II

nens tam auguſtæ, tamque excelſæ dignitatis fulgore, non ſe modo Meſſiam expectatum, ſed & Prophetam eſſe negavit. Elias es tu? non ſum. Propheta es tu? non ſum. *Fuit etiam (ut dixi) ſumma animi demiſſione: oblatum quippe honorem non ſolum non admiſit; ſed etiam, qui in viliſſimis Chriſto ſerviat miniſteriis indignum ſe ſe profeſſus erat.* Non ſum dignus, ut ſolvam corrigiam calceamenti ejus. *Addidi denique: charitatem in eo ſummam enituiſſe. Si durus erat, ſibi uni durus erat. De reliquo zeli ſui vim, & ardorem ita exprompſit, ut ad informandum ad pietatem, ad permovendos, Chriſtoque lucrifaciendos populares ſuos totus quantus dirigeretur:* Ego vox clamantis in deſerto, dirigite viam Domini. *En! quod ſeveritatem appello vere Evangelicam. En! quod Phariſæis deerat, hodieque deeſt plurimis aliis, ad quos (ut Hieronymus exprobrat) impoſtorum illorum vitia fatali quadam hæreditate ſunt transmiſſa. Pietatem illi quidem admodum rigidam præferebant, unde autem illa ortum duxit? Nonne ex quæſtu, & turpis compendii ſtudio?* Væ vobis (*ajebat Chriſtus eosdem objurgans*) qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes. *Nonne ex arcana quadam ſuperbia?* Væ vobis, qui amatis primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis. *Nonne ex duriori in alios aſperitate?* Væ vobis, qui alligatis onera gravia, & importabilia, & in fratrum humeros ea imponitis.

Par-

Partitio. *Ex his eruamus Auditores tres regulas ad Christianam severitatem ex veritate æstimandam, colligamusque, poni eam oportere in propriæ utilitatis contemptu; in sincera animi demissione; in patiente, ac tenera in proximum charitate. Quæ tria totidem erunt concionis capita &c.*

VI. Modus *ab eadem sententia Evangelica*; verum ita, ut sacer textus jam themati applicatus descensum agat; ingressus autem ducatur ab ejus contrario, aut simili, vel à genere sensum illius summatim complectente. Tale est apud *Segneri* serm. 40. festo Annunciatæ in illud: *Ne timeas Maria, invenisti gratiam apud Deum*, ubi in ingressu generatim agit de gaudio in perditis inveniendis, post in descensu delabitur ad speciem, nempe gratiam, quam, ex mente Ludolphi *Eva perdidit, Maria invenit*. Simile exemplum habetur etiam apud *Cheminais* festo (e) *S. Xaverii* in illud Isaiæ 11. v. 2. *Et requiescet super eum spiritus fortitudinis*, ubi in ingressu tractat generatim de fortibus, ac Heroicis Virorum Apostolicorum facinoribus, quibus tota eorum vita inclarescere solet; postea in descensu explicat, in quo spiritus iste fortitudinis positus sit, eumq; Sancto applicat Xaverio. Denique sæpe sententia Evangelica nec in ingressu, nec in descensu; sed in ipsa propositione themati applicatur. Hujusmodi

e) *Cheminais p. 2. Conc. 10.*

PARS II. CAPUT. I ARTICUL. II. § II.

exemplum est apud Bordoni (*f*) serm. 147. Dominica 1. post Pascha in illud: *Venit JEsus; & stetit in medio, & dixit eis: pax vobis.* Joan. 20. cujus exemplum huc adscribimus.

EXEMPLUM.

Ingressus. *Si quantum est in se pacis pretium; tantum esset illius apud homines momentum, ac studium; nullus profecto in orbe locus foret, in quo pax non coleretur. Tunc vallis ista lachrymarum mutata repente scena verteretur in terram deliciarum, ubi non officientibus ullis, quibus à natura premitur, hujus vitæ calamitatibus, ac miseriis, prævius dulcis quidam cœlestis paradisi gustus, ac sensus incolis præberetur.*

Descensus ad contrarium. *At seu sit hominum perversitas, quæ illam contemnit: seu cœcitas, quæ ignorat; haud dubium est, a potiore fidelium parte nihil minus, quam de pace procuranda, cogitari; & quamvis unicuique insitum sit felicitatis desiderium; ea tamen alio longe loco inquiritur; quam ubi reperiatur.*

Propositio. *Nollem chari Auditores, ut hæc deploranda adeo negligentia altiores in animis vestris radices agat, præsertim, cum ipse Divinissimus Servator Christus, à mortuis resurgens, ut afflicta discipulorum corda lætitia impleret, die hodierna non modo pacem annuntiat; sed ipse ultro eam adfert, dum* stetit in medio, & dixit eis: pax vobis. *Experiri igitur volo, num in vobis, qui eo destituti estis, hoc vespere accendere possim ardens*

f) *Discorsi per l' Esercizio della bouna morte, discorso 147. per la Domenica prima dopo pasqua.*

ardens magni huius boni desiderium, & una aperire pulcherrimum indipiscendæ felicis vitæ campum.

Introductio ab explicatione pacis. *Quem ut obtineatis; advertite è S. Augustino, in quo pax ista consistat, ac inde discite semitam illam, quæ vos ad hanc optatam ducere debeat felicitatem. Pax, inquit S. Doctor, non aliud est, quam* Tranquillitas ordinis *: nec enim ibi pax esse potest, ubi ordo sine tranquillitate, aut tranquillitas sine ordine reperitur. Hic autem ordo (prosequitur idem sanctus Doctor) in tranquillitate positus : respicit Deum, respicit nosmet ipsos, respicit proximum. Comparate ad Deum, vocatur* pax hominis ad Deum*: comparate ad nos, vocatur* pax hominis ad se ipsum *: comparate ad proximum, vocatur* pax hominis ad hominem.

Partitio. *Ecce pacem, cujus obtinendi desiderio incensos vos esse cuperem Auditores. Videntur tres quidem esse paces, verumtamen unica est : nam ex tribus una illa pulcherrima coalescit, quæ felicem reddere solet vitam nostram, & mortem feliciorem. Primum igitur dispiciemus, qualis debeat esse pax nostra cum Deo, quod primum; postea nobiscum, quod alterum; demum cum proximo, quod tertium. Inchoemus.*

VII. Modus *rursum à sententia Evangelica, vel Scripturæ*; sed cum aliqua controversia, quæstione, difficultate, vel antilogia, quam habere videtur, proposita. Instituitur hoc modo: 1. in ingressu proponitur quæstio, controversia, aut difficultas, vel

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL II. § II.

antilogia cum suis rationibus, vel sine illis. Postea dissolvitur authoritate Sancti Patris, vel celebrioris interpretis, vel per alium Scripturæ locum, aut denique ex mente solius Oratoris. Demum fit apodosis, sive eruitur doctrina concionis propositò servitura. Hujusmodi exordia reperies: 1. in modum quæstionis apud *Segneri* serm. 22. Quadragesimæ, ubi in ingressu in illud Joan. 6. *Colligite, quæ superaverunt fragmenta, ne pereant*, quærit: cur Christus tam solicite panis prodigiosè multiplicati micas, & fragmenta colligi curarit? postea in descensu è mente sua resolvit: id factum esse, ut doceat: nihil superflui retineri debere; sed omne, quod superat, in pauperes erogari. 2. Apud (g) *Cheminais* in modum difficultatis in illud Matth. 1. ℣. 16. propositæ: *Jacob autem genuit Joseph, Virum Mariæ, de qua natus est JEsus, qui vocatur Christus*: Res mira! sacros Evangeliorum Scriptores parum admodum de laudibus, & excellentia Virginis memorare: rem omnem hoc uno brevi encomio absolvere, quod sit Mater JEsu; vel, ut in hodierno legitur Evangelio, *de qua natus est JEsus &c.* Dein è mente cujuspiam interpretis respondet: in Dei Matris nomine omnem præcellentiam, ac laudum prærogativam, quæ soli creaturæ convenire potest, fundari, ac contineri. Sit exemplum ex P. Calini Panegyrico, S. Stanislao Kostkæ ador-

g) *Cheminais p. 2. Conc. 11*

adornato, (*b*) in illud 1. Reg. 2. ℣. 25. *Si peccaverit vir in virum, placari ei poteſt Deus.*

EXEMPLUM.

Ingreſſus à difficultate. *Heli Sacerdos filios ſuos reprehenſurus, ita quondam affatus erat: Heus (inquit) filii mei!* Si peccaverit vir in virum, placari ei poteſt Deus; ſi autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo? *Licet perſpicua videantur eſſe verba iſta; ſua tamen haud carent difficultate: an non enim omnia peccata ſint contra Deum, ea ipſa de cauſa, quod habeant peccati nomen? nunquid è mente Auguſtini: peccatum eſt, dictum, factum, vel concupitum adverſus legem Dei? ſi ita? cur ergo diſcrimen hic ſtatuitur inter peccata adverſus hominem commiſſa, & inter peccata adverſus Deum perpetrata? tamen utrisque offenditur Deus?*

Diſſolvitur difficultas. *Si Divum libet audire Bernardum, ita hunc ille diſſolvit nodum: ſi homo hominem offendat, eo de conſilio, ut placeat Deo, Deum ſibi propitium habebit:* Ego (*inquit Bernardus*) ſi me hoc angi articulo ſentiam, ut aut Deum, aut hominem offendere neceſſe ſit, Deum potius libenter eligo non offendere; habeo enim ex præſenti Prophetæ capitulo de hominis læſione meam conſolationem, Dei ſcilicet propitiationem. *Opiniones namque hominum ſæpiſſime adverſantur ſententiis Dei: dum Heli loquitur de hominum offenſa, de illa loqui intelligendus eſt, quæ ſit ad mentem Dei.* Cum ait Heli: ſi peccaverit vir in virum,

(*b*) *Calini in Samuele tom. 1. ſerm. 73.*

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. II. § II.

virum, ſubaudiatur propter Deum, cui aperte contraria homines hominibus frequenter mandare præſumunt. *Ita memoratus ſanctus Doctor.*

Deſcenſus cum apodoſi. *Tametſi enodatio iſta ſuæ adhuc difficultati ſit implexa; tota tamen appoſita videtur eſſe ad hodiernam Angelici Juvenis Stanislai Koſtkæ celebritatem. Hic enim jam à teneris annis robuſta pollebat ſanctitate: toti ſe mundo viriliter opponebat: omnes ejus aſſultus generoſe vincebat, tunc nempe ſibi, Deoque placere viſus, cum hominibus diſplicuiſſet.* Et vero de hominis læſione habuit ſuam conſolationem, Dei ſcilicet propitiationem.

Propoſitio, & Partitio. *Date modo* AA. *ut exactiori allatæ ſententiæ indagine in proximum ſermonem dilata, hodie alia vos occupem dictione, quæ licet tota ſit præter ordinem; attamen multum eſt valitura ad propoſitum tam præmiſſi thematis; quam hodiernæ ſolennitatis. Thema è mente Bernardi, fortes nos eſſe docet adverſus hominum timorem, ut Deo placeamus.* Si peccaverit vir in virum propter Deum *Feſta ſolennitas nobis innuit laudandum eſſe Sanctum noſtrum. Agite igitur* AA. *ut videamus fortitudinem, qua Stanislai Sanctitas enituit in ſuperando hominum reſpectu: quod primum; dein: quantis à Deo præmiis fuerit cumulata: quod alterum erit ſermonis caput. In prima ſpectabitis fortitudinem robuſtam; in altera fortitudinem largiſſime compenſatam. In illa diſcetis:* quomodo debeat vir peccare in virum propter Deum; *in iſta, quomodo debeat habe-*

habere de hominis læſione conſolationem, Dei ſcilicet propitiationem.

VIII. Modus *à duplici Evangelio*: ſæpe enim accidit, ut eodem die bina legantur Evangelia, feſti nempe, ac Dominicæ; ſumitur ex utroque thema, ac primum in ingreſſu explicatur Evangelium v. g. Dominicæ; poſtea in deſcenſu delabitur Orator ad Evangelium feſti, & ex utroque eruitur materia, vel partitio concionis. Ita *Vieira* feſto *S. Antonii Patavini*, in tertiam poſt Pentecoſten Dominicam incidente, in ingreſſu explicat ex Evangelio Dominicæ: Drachmam à muliere perditam, & inventam, eſſe animam, quæ ab hominibus peccando perditur, & pœnitendo invenitur. Dein in deſcenſu delabitur ad feſti Evangelium, aitque lucernam Evangelicam in Dei domo, ſeu Eccleſia, ſuper candelabrum poſitam, & accenſam, ſanctum eſſe Antonium, animarum perditarum Patronum, quod toto poſtea concionis decurſu probat. Simile Exordium habetur etiam in ſermone de *S.* Thereſia. Ducuntur etiam exordia à duabus ſententiis: una Evangelica; altera ex alio quocunque Scripturæ loco deprompta. Quod tum evenit plerumque, dum binæ in diem eandem celebritates conveniunt. Prima proponitur in ingreſſu; altera in deſcenſu, vel propoſitione, aut in introductione, & ex ſenſu utriusque eruitur thema, vel partitio, reli-

PARS. II. CAPUT. I. ARTICUL. II. § II.

reliqua concione pertractanda. Sit idea primi ex *Vieira*.

EXEMPLUM.

Ingressus. *Cum Ecclesia bina hodie proponat Evangelia, operæ pretium me facturum existimabam, si bina pariter sumerem themata concionis: Dominicæ primum; festi alterum; utrumque Sancto, cujus agimus celebritatem, ita accommodatum, ut unius sententia alterius commentatio esse videatur. In primo ait Christus: si mulier habens drachmas decem (erat drachma apud Hebræos exigui ex argento ponderis moneta) unam perdiderit, quid agit? (advertite, quam accommodatam proposito nostro Divinissimus Magister adferat comparationem) accendit, inquit ille, lucernam, everrit domum, omni drachmam diligentia inquirit, atque ea inventa ad congratulandum convocat amicas, & vicinas. Cernitis mulieris hujus Evangelicæ festum, & gaudium; idem in cœlo fieri cogitetis, inquit Christus. Grandis ibi etiam celebratur festivitas, applaudunt Angeli, congratulantur Beati, cum impius acta pœnitentia ad Deum fuerit conversus:* Ita gaudium erit coram Angelis Dei, super uno peccatore pœnitentiam agente. *Hæc est parabolæ Evangelicæ summa, tribus capitibus definita: muliere, moneta, & lucerna. Muliere; perditam monetam inveniente, ac idcirco festum lætitiæ peragente: Moneta; primum perdita, postea inventa: denique lucerna; ad quærendam, ac inveniendam monetam accensa. Duo horum explicuit Christus; tertium, quid esset? in obscuro reliquit. Mulier est*

Eccle-

Ecclesia, quæ, ut militans perdit, & invenit peccatores: ut triumphans festum peragit conversionis. Drachma perdita, & inventa animas designat peccatorum, quæ peccando perduntur, pœnitendo inveniuntur.

Descensus ad alterum Evangelium. *Quid autem Lucerna ad quærendam drachmam accensa significet? cum Christus Divinissimus Magister eam explicare præterierit, quis ausit interpretari? Ego certe tantum animi sumere haud possem; nisi me hodierna celebritas manu quasi duceret ad eam declarandam. Edicite: quis Sanctorum, ut rerum perditarum Patronus celebratur in terris? quæ lucerna est in mundo, cujus beneficio res perditæ inveniuntur? Audio: quotquot estis uno ore, una voce, sanctum esse Antonium affirmatis. Iste, iste, certe est Lucerna illa Evangelica, quæ primo in Evangelio memoratur accensa; in altero vero super candelabrum Ordinis Seraphici posita, ut omnes, qui in domo, sive Dei Ecclesia sunt, doctrinæ, ac sanctitatis ejus fulgore illustrarentur:* Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. *In primo parabolice; in altero explicatur mystice: hanc lucem, cujus beneficio animæ perditæ recuperantur, nostrum esse Glorioſissimum Antonium, quem orbis agnoscit universus hac laudis, & gloriæ prærogativa maxime enitere.*

Propositio. *Stabilita igitur utriusque sacræ sententiæ concordia, nec ego thema conformius Evangelio invenire: nec vos conducibilius aliquid desi-*

PARS II. CAPUT. I. ARTICUL. II. § II.

desiderare poteratis: nec ipse Sanctus gratius sibi aliquid, quam istud, exigere valebat. Hoc igitur esto sermonis argumentum: Antonius perditarum recuperator animarum &c. (i)

CAPUT II.
DE DISPOSITIONE CONFIRMATIONIS.

CONfirmatio est ea pars Orationis, in qua susceptum thema, vel ejus partes, appositis rationibus, & argumentis per varias argumentationum formas oratorie propositis ex ordine confirmantur. Est autem argumentatio: fusior, & artificiosa argumenti explicatio. Unde argumentum inter, & argumentationem, hoc intercedit, quod hæc sit modus, sive ratio illud tractandi; argumentum verò sit ejus materia, quæ jejuna, ac imbecilla foret; nisi artificiosa explicatione expoliretur. Tria vero in proponendis argumentis sunt servanda: 1. Ut solida sint potius, quam multa; secus confirmatio fiet inanis rationum congeries. 2. Debito ordine (quod jam ante diximus) sint locata, ut nempe rei natura, vel artis ratio exegerit. 3. Curandum, ne confirmationes æquabili forma institutæ fastidium creent: unde variandæ sunt argumentationes: jam hæ, jam illæ adhibendæ. Septem autem sunt species

i) *Hanc de exordiis materiam consule, d ffusius tractavimus, Tyronum gratia, quos in dispositione exordiorum plurimum laborare experti sumus.*

ſpecies argumentationis: Syllogiſmus, Enthymema, Collectio, Sorites, Dilema, Inductio, Exemplum, quibus addo Chriam, ex quibus inſtituendæ Confirmationis modi exoriuntur, ſecuturis Articulis exponendi.

ARTICULUS I.

MODUS CONFIRMATIONIS PER CHRIAM.

§. I.

Præcepta hujus Modi. (*i*)

I. *Natura Modi.* Chria universe eſt: facti, vel dicti, aut utriusque ſimul, utilis, ac memoria digni explanatio. Triplex eſt: prima dicitur *Verbalis:* quoniam verſatur in verbis graviter, ac ſententiose à quopiam prolatis. Ejuſmodi foret in illud Pauli: *Corrumpunt mores bonos colloquia prava.* Altera eſt *Activa*, actionem, ſeu factum aliquod celebre exponens, ut *S. Benedicti* ad vincendas carnis tentationes inter ſpinas volutati. Tertia eſt *Mixta*, quæ dictum ſimul, & factum conjunctim exponit, ut Chriſti in ultima cœna diſcipulorum pedes lavantis: *exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.* Quæcunque ſit harum (ut *Aphtonius* tradit) octo partibus continetur. 1. *Exordio*, quod eſſe poteſt vel ab encomio, aut à genere,

i) *Hunc Modum in ſuo Viro Apoſtolico indicat P.* Neumayr, *qui, cum facilis admodum, nec inutilis ſit, libuit eum huc adſcribere, ac primum ejus præcepta; poſt etiam paradigma dare, quod in cæteris quoque Modis ſervaturi ſumus.*

vel contrario, aut ſimili &c. 2. *Paraphraſi*, 3. *Cauſa*. 4. *Contrario*. 5. *Simili*. 6. *Exemplo*. 7. *Teſtimonio Scripturæ, vel Patrum*. 8. *Epilogo, vel potius Complexione*. Quid hæc ſint, cum clara eſſe videantur, non opus eſt explicare.

II. *Praxis hujus Modi*. Sit thema concionis bipartitum: *Superbia eſt magnopere Deo, ac hominibus inviſa*. Si primam ejus partem in Chriæ modum confirmare volueris, delige illuſtrem probati cujuspiam Authoris (maxime ſacri) ſententiam, vel ſi per Activam, aut Mixtam inſtitueris, factum aliquod, aut dictum, ſimul & factum, quod dicti thematis ſenſum complectatur, totiq; Chriæ materiam præbeat, ac fundamentum. Ejusmodi foret in allato themate pro Chria Verbali illud Petri (k) *Deus ſuperbis reſiſtit:* vel Eccli 10. ℣. 7. *Odibilis coram Deo eſt, & hominibus ſuperbia*. Hoc confecto ſingula Chriæ capita ex ordine proſequeris: 1. Exordium ab encomio (vel, ſi libuerit, aliunde) quo dicti, (aut facti, vel utriusque) authorem Chriæ materiam præbentem collaudabis, ut ab ejus laude major dicto (vel facto, aut utrique) pondus, & authoritas concilietur. 2. Paraphraſim, quæ propoſitæ ſententiæ verba ſingula: 1. Deus: 2. ſuperbis: 3. reſiſtit per amplificationem verborum, aut ſententiarum explicabit. 3. Cauſam, quæ dicti rationem contineat: quia nempe ſuperbi Dei majeſta-

k) 1. *Petri* 5. ℣. 5.

jeſtatem contemnunt, ultra Deum ſe attollunt: gloriam, & excellentiam ſoli Deo debitam ſibi vendicant &c. 4. Contrarium, quo ſententiæ tuæ veritas, velut ex oppoſito magis eluceſcat: quia Deus humiles amat; ſuperbos igitur odit, ac deteſtatur. 5. Simile, quo dicti in Chriæ materiam aſſumpti veritas illuſtretur, ac exornetur, v. g. ſicut homines ſumme averſantur fures, ac latrones: eos inſectantur, rapere volentibus reſiſtunt; ita Deus ſuperbis ſuæ gloriæ, & excellentiæ furibus merito obſiſtit. 6. Exemplum ex Hiſtoria ſacra, aut profana ad ſtabiliendam Chriæ thematis materiam depromptum: ut Luciferi ob ſuperbiam cœlo depulſi, vel Herodis ab Angelo vermibus percuſſi &c. 7. Teſtimonium Scripturæ, vel Sancti Patris, ut ſi Deum ſuperbis reſiſtere probes à dicto Virginis: *depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles.* 8. Denique brevi epilogo, ſeu complexione concludes, quæ dicta repetat, affectus excitet, ad mores digrediatur; quanquam hæ digreſſiones prius etiam in allatis Chriæ partibus (breviter tamen) inſtitui poſſint. Jam ſi hoc, aut ſimili modo alteram quoque thematis partem, quod ſuperbia ſit etiam hominibus inviſa, deduxeris, quam facili methodo totam exiges confirmationem.

PARS II. CAPUT II. ARTICUL. I. § I.

III. *Obſervanda in uſu modi hujus.* 1. Si Chriam diffuſius libuerit pertractare, redigantur ſingula ejus capita in aliquam argumentationis formam, ut ratiocinationem,

PARS II. CAPUT. II ARTICUL. I §. I.

enthymema, collectionem, epicherema, soriten, dilema, exemplum, &c. ad eum fere modum, quem exhibet *Sigismundus Lauxmin* in Praxi Oratoria sub finem, in appendice diligenter à tyrone relegenda, quam brevitatis causa adferre præterimus, in libro utpote obvio, facile reperiendam. 2. Partes sic dispositæ debitis periodis, aptis figuris, elegantibus maxime transitionibus vestiantur, quarum modos, & formas copiosas dabit Tractatus Chriæ breviculus, quem sedula lectione reddat sibi familiarem Tyro. 3. Non opus est, ut omnes Chriæ partes semper adhibeantur; poterit omisso encomio à paraphrasi, vel ea etiam præterita, statim à causa initium duci. 4. Nec Chriæ partium ordo ita religiose servandus est, ut ad Orationis varietatem non possit permutari pro arbitrio Oratoris, vel materiæ ratione. Sic necesse non est, ut paraphrasim causa, causam contrarium, &c. ex ordine consequatur; sed omissa paraphrasi poterit causæ testimonium, vel testimonio exemplum, aut simile, vel contrarium præponi, ac inter se permisceri. Unde Chria alia est legitima, & perfecta, quæ partes omnes, partiumque ordinem rite servat; alia imperfecta, quæ non omnes partes, nec suo ordine exequitur.

§. II.

Paradigma hujus Modi.

Paradigma Confirmationis per Chriam legitimam servato omnium partium ordine.

ne. Sit Feria II. Paſchatis in hanc ſententiam Evangelicam (*l*): *Qui ſunt hi ſermones, quos confertis ad invicem ambulantes*, hoc *thema Concionis*: Homines Chriſtiani, quos ad invicem conferunt ſermones, habeant pios; non pravos. *Partitio ab effectis*: 1. quia pravi corrumpunt mores: *Corrumpunt mores*(*m*) *bonos colloquia prava*. 2. quia pii ad virtutem accendunt: *Nonne* (*n*) *cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via*. Ad probandam, ſi libuerit, in modum Chriæ primam hujus diviſionis partem, accipe dictum Pauli ex Menandro Poeta Græco, ac Comico uſurpatum pro materia, & fundamento Chriæ v.g. Verbalis: *corrumpunt mores bonos colloquia prava*, quod poſtea per ſingula Chriæ legitimæ capita ita deduces. (*o*)

EXERCITATIO.

Exordium ab Encomio ex eruditione deprompto. *Magnum illud, & ſanctiſſimum Græcæ Eccleſiæ lumen, Chryſoſtomus, cæteras inter, quas ſibi à Deo Immortali concedi exoptabat, felicitates, non ultima erat: Paulum Gentium Doctorem Divinis de rebus ad populum verba facientem audire potuiſſe. Exiſtimabat enim Vir ſanctiſſimus ſe in Paulo ſummo animi ardore, ac ſermonis facundia ad concionem dicturo, haud ita Paulum, quam ipſum Diviniſſimum Spiritum auditurum fuiſſe, qui è Pauli ore quot verba, totidem ful-*

l) *Luc.* 24. ℣. 17. m) *1. ad Cor.* 15. ℣. 33. n) *Luc.* 24. ℣. 32. o) *Vide Dominicum de Colonia de art. Rhet. in Elementis c.* 3. §. 5.

gura, fulmina, ac tonitrua hominum animos ferientia emittebat. At quoniam hoc grato frui spectaculo nec Chrysostomo licuerat, nec à nobis unquam sperari queat, certe id unum, quod suppetit, agamus diligenter, ut Paulum suis in epistolis, quas diurna, nocturnaque manu assiduo versabat Chrysostomus, spirantem adhuc, loquentemque audiamus. Multis illæ quidem sapientibus monitis, ac gravissimis sententiis sunt refertæ; nihil tamen suscepto sermonis proposito conformius, ac opportunius licet reperire, quam illud Menandri Poetæ Comici dictum, Divino Pauli oraculo confirmatum: Corrumpunt mores bonos colloquia prava. *En Dilectissimi Auditores! quam verissimum, quod ante dixeram, hominum Christianorum sermones non oportere pravos esse; quoniam iis sanctissimi etiam hominum mores è Pauli sententia quam facillime contaminentur.*

Paraphrasis per amplificationem à definitionibus è loco similium usurpatis. *Atque utinam memorata hæc verba altius in animum admitterent mortales, cognoscerent profecto, quam vere, quam pie, quamve prudenter eam, profani licet hominis, sententiam Sapientissimus Gentium Magister, & Apostolus usurparit. Quid enim sunt perversa sceleratorum colloquia, quam patentia sepulchra gravissimos putidissimorum cadaverum fœtores exhalantia?* Sepulchrum patens est guttur eorum, *inquit* (p) *David. Quid, nisi fœdissimi halitus turpissimo ab ore emissi, atque nitidissimum etiam speculum contaminaturi? Quid,*

(p) *Psal. 5. ℣. 11.*

Quid, niſi pravum quodpiam fermentum optimam quoque maſſam corrupturum? Neſcitis (*inquit* (q) *Paulus*) quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit. *Quid, niſi fel, ac virus, aureum etiam liquorem depravaturum? Credite: nulla virtus tam altis defixa radicibus eſſe poteſt, quam nefaria hæc peſtis ſua impuriſſima lue non confeſtim depravet. Obſcœnis enim ſermonibus primum turpiſſimæ exciuntur imagines, inde pravis deſideriis cor accenditur, demum voluntas effrœnis inſtar equi ad amores, ac libidines non ferri, ſed citatiſſimo quaſi curſu rapi, ac effundi ſolet.*

Cauſa: quia voluntas, natura in malum inclinata, facillime pravis ſermonibus depravatur. *Nec opus eſt ad indagandam rei hujus veritatem cauſas altius, repetere, reflectite vos in vosmet ipſos, ſubite intimiora cordis veſtri penetralia, quærite è vobis: quæ, qualisve ſit mentis humanæ ſors, & conditio? Nunquid ea præditam imbecillitate reperietis, ut depravata per Adæ peccatum voluntate, pronior ſemper ſit ad peccati fœditatem, quam ad virtutis amorem? Quod tametſi omnibus uſuveniat, maxime tamen adoleſcentibus congenitum videtur, qui, cum faciles, cereique ſint, facile in vitia flectuntur, nec flectuntur modo; ſed plumæ inſtar, non ab Euro tantum; ſed à minimo, peſtilentis maxime, oris flatu in errores abripiuntur. Non meum, ſed Divini Spiritus effatum eſt*: Senſus, & cogitatio cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. *Hæc ſi*

(q) 1. *ad Cor.* 5. ℣. 6.

PARS II. CAPUT. II. ARTICUL. I. § II.

mentis humanæ ſuapte in malum eſt propenſio, prob Deum Immortalem! quid erit? ſi ad naturam prava inſuper accedant ſceleratorum exempla, nec exempla tantum, ſed etiam ſermones, ac verba, exemplis gravius hìc multo pondus, ac momentum habere ſolita; quid, inquam, tum eveniet, quam ut depoſito pudore, perfrictaque fronte ultro confeſtim in ſcelera prolabamur?

Contrarium à piis colloquiis. *Quid igitur agendum eſt Auditores? quam ut prava improborum conſortia, omni angue pejora, quam maxime fugiamus; contra proborum hominum uſu, familiaritate, ac ſermonibus delectemur. Habet etenim familiaris piorum hominum conſuetudo hanc vim, & efficaciam, ut vix ullum ita depravatum, aut pectus tam ferreum eſſe putem, quod ſalutaribus colloquiis, ſi non ad virtutem accendatur, ſaltem non emolliatur. Revocate in memoriam binos hodierni Evangelii diſcipulos. Ibant hi una in Caſtellum* Emaus, *principio toti languidi, triſtes, anxii, increduli, nullam, vel exiguam Sanctarum Mulierum narrationi de Chriſto reſurgente fidem habentes. At ubi confabulantibus perſonato vultu Chriſtus ſemet itineris comitem adjunxiſſet, pieque locutus, cuncta è Scripturis, quæ de ipſo fuere, interpretatus fuiſſet, tum ecce! continuo languor in ardorem, triſtitia in gaudium, incredulitas in fidem convertuntur:* Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas. *Hæc nempe eſt virtus probi conſortii, ut homines inflammet ad virtutem. Utinam non eadem; quid*

dico

dico eadem? ſed major eſſet vis pravorum colloquiorum ad eam ex animis evellendam.

Simile à Sirenibus. *Certe cum ejuſmodi pravorum ſermonum authores mihi contingit intueri, videor mihi audire celebratas fabuloſis Poetarum carminibus perfidas Sirenes, quarum Divus etiam (r) meminit Ambroſius. Hæ (ut ait ſanctus Doctor)* advenientes ſic blanda modulatione mulcebant, ut non tam ſpectaculum voluptatis caperent, quam naufragium ſalutis incurrerent. Talis enim erat illis oblectatio cantilenæ, ut quisquis audiſſet vocis ſonitum, quaſi quadam captus illecebra, non jam tenderet ad eum, quem volebat, portum; ſed pergeret ad exitium, quod nolebat: *nam voce, tibiis, cythara ita blande canebant, ut nautas præternavigantes dulcedine ſopirent, ſopitos demergerent, demerſos denique devorarent. Hæc eſt hominum nequiſſimorum facies. Hi etiam ſuarum vocum, quaſi cantiuncularum, illecebris incautos primum animos mire oblectant, poſtea irretitos illaqueant, demum in certam mortem, naufragiumque perducunt. Eſt enim pravus ſermo blanda veluti peſtis, dulceque venenum, quod facillime in ſenſus irrepit:* Sirenarum quædam ſuavis figura eſt mollis concupiſcentia voluptatum, quæ noxiis blandimentis conſtantiam captæ mentis effœminat, *ait memoratus ſanctus Doctor. Verum advertite mentem Auditores, quemadmodum* cum Ulyſſes (*Ambroſii verba proſequor*) incidiſſet hoc dulce nau-

r) *Serm. 55. de Cruce Chriſti.*

fragium, & ſuavitatis illius vellet declinare periculum, dicitur inſerta cera auribus ſociorum ſe ipſum ad arborem navigii religaſſe, quo & illi carerent pernicioſa auditus illecebra, & ſe de periculo navigii curſus auferret. *Hoc agendum etiam vobis eſt Auditores, ut pravorum ſermonum illecebroſa diſcrimina vitetis (verba ſunt Ambroſii paulum immutata) clauſa velut aure tranſite, nec pernicioſo ſæculi detineamini auditu, ne fortaſſe curſum melioris vitæ deflectatis in ſcopulos voluptatis.* Sepi aures tuas ſpinis, & linguam nequam noli audire, *inquit (s) Sapiens.*

Exemplum à Nerone, Petro, Salomone. *Quod utinam hactenus feciſſent mortales, nulla certe, vel ſaltem pauciora, nec tam funeſta peſtiferæ hujus contagionis ſuppeterent exempla. Verum inſpectantibus, ac dolentibus nobis, innumeris etiamnum quotidie contingit hominibus, quod olim Neroni legimus accidiſſe. Hic optimi tamdiu Principis nomen jure obtinuit; quamdiu Senecam audiit Præceptorem, ac Burhum adhibuit monitorem. At quamprimum pernicioſis aſſentatoribus aures patefacere, & Pallantem, neſcio quem, Tigellinumque, hominum improbiſſimos, cæterasque hujuſmodi quiſquilias ceperat audire, eo venit dementiæ, furoris, ac nequitiæ, ut non Princeps, non homo; ſed fœdiſſimum quoddam hominis monſtrum, quid dico monſtrum? ſcelerum omnium peſtis, & colluvies; imo tetra quædam, & immanis bellua non apparere; ſed reipſa factus eſſe videretur.*

s) *Eccli. 28. ℣. 28.*

tur. *At quid adfero ad comprobandam sacræ hujus dictionis veritatem hoc profanum Neronis exemplum? Non ergo habemus domestica sacri hujus argumenti exempla? optarem, ut nulla haberemus! verum Orem deplorandam! ipsa Christi schola, ac Princeps Ecclesiæ, funestissimum nobis rei hujus præbet documentum. Quid enim Petrum, futurum aliquando Christi Vicarium, Ecclesiæ caput, ac Petram, super quam Christus suam ædificabit Ecclesiam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam, quid, inquam, impellere poterat, ut Christum, Divinissimum Magistrum, cui tot ille nominibus, ac beneficiis obstrictus erat, attamen jurejurando, quod hominem ne novisset quidem, ingratus abjurarit?* Tunc (t) cepit detestari, & jurare: quia non novisset hominem. *Petre! ergo tu non novisti hominem? & quidem illum non novisti, qui te de medio maris eripuit, qui tuos paulum ante pedes lavit, qui suo te pretioso corpore pavit? Non novisti hominem, quem à cœna in hortum Gethsemani secutus es? amputata Malchi auricula gladio tuitus es? hunc tu non novisti hominem? Petre! macte animo! Quid metuis? datæ fidei memor, Christum audacter confitere, memento veteris promissi:* Etiamsi oportuerit me mori, non te negabo. *At frustra: magni illi spiritus generoso de pectore in auras, ac fumum abiere. Postquam enim Petrus atrium Principis Sacerdotum, eventus curiositate ductus, ingressus erat, atque illic ancillis, calonibus, servitiis, ultimæ hominum feci ad focum sermonibus*

t) *Matth. 26. v. 74.*

PARS II. CAPUT II. ARTICUL. I. § II.

nibus miſceri cepit: quid poterat ſperari? quam ut Chriſtum ad vocem mulieris ſemel, ac iterum percontantis: Et tu cum JEſu Galilæo eras? *ſacrilege deteſtatus negaret? quia hominem ne novi quidem. Tanta eſt pravorum vis conſortiorum, ut vel piiſſimos, ac ſapientiſſimos à probitatis tramite abducat! Certe nunquam Salomon, inter natos hominum ſapientiſſimus, à veri Dei cultu ad idola deflexiſſet; niſi Moabitarum mulierum peſſimæ conſuetudini ſemet implicuiſſet.*

Teſtimonium è Moyſe. *Atque iſtud eſſe credidero, cur Deus Iſraeli omnem cum impiis ſocietatem graviſſimis vetuerit pœnis. Noverat pronos in malum Hebræorum animos, ne fortaſſe verbis, & exemplis allecti, eorum etiam vitiis polluerentur, omnem mali, vel minimam, ſuffere voluit occaſionem:* Recedite (*inquit* (*u*) *Moyſes*) à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere, quæ ad eos pertinent. *Cur ita? audite:* ne involvamini in peccatis eorum.

Complexio cum digreſſione morali, anacephaleoſi, & affectu. *Quæro jam de vobis Auditores Chriſtiani, quod olim ſuis è diſcipulis ad Emaus euntibus quæſierat Chriſtus:* Qui ſunt ſermones, quos confertis ad invicem ambulantes? *quaſi dicerem: video ſæpe vos invicem inviſere, crebros agere conventus; at dicite: qui ſunt ſermones, quos tunc confertis ad invicem? an pii? an morati? vel potius blaſphemi, famæ alienæ obtrectantes, turpes, molles, laſcivi? Si primum? Deo Optimo, Maximo ſint gratiæ eapropter immor-*

u) *Num. 16. ℣. 26.*

mortales; qui tantum vobis & animi, & auxilii dedit, ut linguam malorum universitatis nomine ab Apostolo Jacobo compellatam, hactenus salvam præstare poteratis. Verum aliud longe licet mihi experiri. Audio enim, imo scio: incauta sæpe vos inter celebrari conventicula, suspectas seri amicitias, conveniri personas, adiri domos communi hominum opinione haud satis moratas: ubi mutuæ, sed inofficiosæ, peraguntur salutationes: instituuntur joci; sed illiberales: fiunt lusus; sed inhonesti: narrantur fabellæ; sed non castigatæ: produntur affectus; sed turpes, & lascivi. Hine Christianorum sermones? Hæcne consortia? O pudor! O dedecus summe detestandum!

Quare, si sapitis Auditores, fugite scelesta improborum commercia. Scitote: nihil iis pestilentius dari posse; cum natura in malum semper inclinata optimi etiam mores è Pauli sententia his facillime depraventur: Corrumpunt mores bonos colloquia prava. *Hoc tristia Neronis, hoc Petri, hoc Salomonis exempla docent. Si vos igitur impii suos ad cœtus, ad tabernas, ad compotationes, ad commessationes invitent;* recedite *Christiani* à tabernaculis impiorum, ne involvamini in peccatis eorum. *Si suspecta ad mulierum consortia vocent: recedite. Si turpes in colloquium, in cœnam, in lusum sermones inferant: recedite. Si jocos ferant haud liberales: recedite,* recedite, *inquam,* à tabernaculis impiorum, ne involvamini in peccatis eorum. *Atque utinam Christe JESU recessissemus! plures profecto de nobis numerarentur Emerici, plures Aloysii: non toties tri-*

PARS II. CAPUT II. ARTICUL. II. § I.

triſtia perditæ integritatis, ac pudicitiæ naufragia facturi fuiſſemus. Pudet, ac pœnitet admiſſi ſceleris: fixum igitur, ratumque ſit: non alios impoſterum; quam pios, ac moratos ſerere ſermones &c.

ARTICULUS II.

MODUS CONFIRMATIONIS PER SYLLOGISMUM.

§ I.

Præcepta hujus Modi.

I. *Natura Modi.* Syllogyſmus eſt ſpecies argumentationis, in qua ex præmiſſis duabus, aut pluribus aliud infertur. Alius eſt *Dialecticus*, tribus partibus conſtans: propoſitione, aſſumptione, & complexione, quas Dialectici *majorem*, *minorem*, & *conſequens* appellant. Adhibetur etiam ab Oratoribus, cum *major*, aut *minor* ita certæ ſunt, ut nulla probatione; ſed tantum fuſiori explicatione, aut exaggeratione opus habent. Alius eſt *Oratorius*, præter tres dictas partes conſtans probatione propoſitionis, & probatione aſſumptionis. Unde à Rhetoribus Syllogiſmus *quinquepartitus* dici ſolet.

II. *Praxis hujus modi.* Sit die Pentecoſtes in illud: *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*, hoc *thema*: Spiritus Sanctus non venit, niſi ad cor purum; nec manet, niſi in corde puro. Si altera diviſionis pars Syllogiſmo, v. g. conditionato, probanda foret, ita inſtitues. *Major*, ſive *Propoſi-*

positio : Cor hominis est habitatio Spiritus Sancti. *Ratio majoris per Syllogismum tripartitum* : quia Spiritus Sanctus per gratiam in anima, seu corde justi, velut in quodam templo, residet : *Templum Dei estis* (inquit (x) Paulus) *& Spiritus Dei habitat in vobis* ; sed templum est habitatio Dei ; ergo cor hominis justi est habitatio Spiritus Sancti. *Assumptio*, seu *minor* : sed si est habitatio, & templum Spiritus Sancti, debet esse purum. *Ratio assumptionis ex variis locis* : 1. *à definitione per syllogismum quinquepartitum* : quia Spiritus Sanctus est Spiritus puritatis. *Ratio hujus à contrario* : sicut Diabolus est spiritus impuritatis. Sed Spiritum puritatis decent templa pura, & munda. *Ratio hujus iterum à contrario* : sicut spiritum impuritatis loca impura : unde Dæmon ad porcos mitti petiit. 2. *A simili per enthymema* : Templa Dei manufacta sunt pura, & splendida, ut erat Salomonis à Deo magnificentissime exstrui curatum ; ergo etiam templa non manufacta ejusmodi esse debent. 3. *Ab exemplo* : licet Christus purissima fuerit habitatio, ut tamen significaret, nos pari animi puritate præditos esse debere ad excipiendum Spiritum Divinum ; non ante in eum, quasi vivum suum templum, specie columbæ descendit ; quam in Jordane ablueretur ; ita nobiscum fieri oportet. 4. *A testimonio iterum per enthymema* : Siquis templum Dei (inquit (y) Paulus) vio-

x) 1. *Ad Cor.* 3. ℣. 16. y) *Ibidem* ℣. 17.

PARS II. CAPUT II. ARTICUL II. §. 1.

violaverit, disperdet illum Deus: templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. ergo. *Complexio.* Ergo Spiritus Sanctus non manet nisi in corde puro. Si primam etiam partem hoc modo peregeris, tota perficietur confirmatio.

III. *Observanda in usu hujus Modi.* 1. Non oportet syllogismum semper ejusdem esse formæ; sed ad Orationis varietatem jam absolutus, jam conditionatus, interdum causalis, vel exceptivus, aut copulativus, vel etiam alius sumi potest. 2. Tam majoris, quam minoris probationes aliis rationibus, pluribus, vel paucioribus, vel ex diversis locis Rhetoricis, ut ex definitione, genere, contrario, simili, exemplo &c. depromptis: vel ex uno, eodemque loco, ut variis similitudinibus, definitionibus, contrariis, comparationibus &c. probari, & exornari possunt, ut patet in allato exemplo. 3. Quælibet Syllogismi quinquepartiti pars rursum per alias principali Syllogismo, tanquam primariæ argumentationi, subjectas particulares argumentationes, ut per Syllogismum tripartitum, vel quadripartitum, aut etiam quinquepartitum, vel per enthymema, aut collectionem oratoriam, vel per inductionem, exemplum, aut per quasdam Chriæ partes, vel sine omni argumentatione per aliquem locum Rhetoricum (ut ante diximus) tractari, ac deduci potest. 4. Non in omni materia quælibet pars æque diffu-

diffusè pertractanda; sed pro ratione certitudinis illa magis; ista minus; quin si aliqua ita certa sit, ut non egeat argumentis, ejus probatio omittatur, sitque syllogismus tripartitus, aut quadripartitus. 5. Interdum complexio diffusius; contractius interdum pertractari solet, quin *sunt, qui putant* (ut ait (z) Cicero) *nonnunquam posse complexione superfederi: cum id perspicuum sit, quod conficitur ex ratiocinatione.* Quod à sacris Oratoribus usurpari animadverti in ultima præsertim Orationis parte, quam epilogus statim consequi solet cum anacephaleosi. Imo persæpe variantur complexiones, quod multis modis fieri assolet. 1. Per conductionem: *cum ita complectimur* (ut ait (a) Cicero) *ut in unum conducamus propositionem, & assumptionem*, v. g. si cor hominis est templum, & habitatio Spiritus Sancti; Spiritus vero Divinus templis puris delectatur, quis dicat, Spiritum Sanctum alibi, quam in corde puro habitare? 2. Per contrarium, seu ita, *ut ex contrario sententia conficiatur*, id est, complexioni inferendæ alia contraria negetur, aut affirmetur. v. g. amens profecto, aut impius sit oportet, qui diviniſſimum dicat Spiritum impuro in corde habitare. 3. Aut per consectaria, cum *id, quod eam rem, quæ conficitur, sequatur, necesse est*, id est: ea inferantur, quæ ex complexione, ceu corollaria consequuntur. v. g. ergo Spiritus Sanctus odit, detestatur cor

z) *Cic. l. 1. de Invent.* a) *ibidem.*

PARS II. CAPUT. II. ARTICUL. II. §. II.

impurum, peccatis, lasciviæ præsertim, contaminatum. Vel: curandum, ut cor ab omni sorde quam purissimum conservemus, nullo graviori peccato commaculemus, aut si commaculavimus, quamprimum salutari pœnitentia expiemus. Et hæc corollaria serviunt maxime ad morum digressiones in complexionibus argumentorum (ut dicemus) faciendas. 6. Nec partium ordo ita servandus est, ut pro varietate, aut dissimulando artificio nequeat immutari. Sæpe Oratores syllogismum ordiuntur à complexione: post reliquas partes prosequuntur: in fine tamen rursus ad eam redeunt. Aliquando initium ducunt à probatione majoris, inde ad majorem, post ad minorem, ac reliquas partes progrediuntur. Interdum ratiocinationis artificium incipit ab assumptione, vel illius probatione, quibus expositis regrediuntur ad majorem, ejusque rationem, quam postea fuse amplificant, & exornant. Hæc exemplis illustrarem, si brevitas pateretur; non tamen ita obscura sunt, ut sine iis intelligi nequeant. 7. Pro ingressu argumentationis, vel illius partium, eleganter sumitur aliqua similitudo, vel exemplum; item genus, contrarium &c.

§ II.

Paradigma hujus Modi.

Paradigma Syllogismi perfecti, seu quinquepartiti servato partium ordine. Sit Dominica XXII. post Pentecosten in illud Matthæi

thæi (*b*) *Cujus est imago hæc, & superscriptio? dicunt ei Cæsaris. Tunc ait illis: reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo*, hoc thema: Homo Christianus tenetur reddere animam Deo. 1. quia in anima hominis est imago Dei. 2. quia in anima Christiani est superscriptio Dei, sive character Baptismi. Si primam divisionis partem syllogismo perfecto, v. g. causali, servato partium ordine, pertractare volueris, ita disponeS, & eloqueris.

EXERCITATIO.

Propositio, sive Major: Numisma census reddendum est Principi juste repetenti: quoniam populus illud à Principe, ejus nomine, ac imagine insignitum, accepit. *Neminem vestrum fore arbitror AA. qui se Principibus legitimis terrarum Dominis, suprema à Deo potestate, & authoritate instructis, tam durum, ac difficilem præberet, ut, si legibus ita ferentibus juste censum repetant, negaret esse tribuendum. Præterquam enim quod res ista caro capitibus vestris constaret, edicite: ad quos cudendæ pertinet jus monetæ? nonne ad Principes? cujus nominibus, & imaginibus insignitur numisma census? nonne Principum? à quo illud, nisi à Principibus, ea de causa populus accepit, ut iterum restituat? Nil mirum, si res ad suum, unde venit, rursum redeat possessorem.*

Ratio propositionis: quia Christus ipse ea de causa reddendum esse docuit. *Ac non*

 lon-

b) *Matth.* 22, ℣. 20.

PARS II. CAPUT. II. ARTICUL. II. § II.

longius ab hodierno discedamus Evangelio, habemus apertissimum ipsius Christi hac eadem de causa id præcipientis argumentum. Gravis olim, ac diuna Herodianos inter, ac cæteros Judæos, quæstio fuerat agitata: (b) Licet censum dare Cæsari, an non? *Judæi acriter repugnabant: liberum enim se populum ferebant, nemini ulli, Deum præter, subjectum; impium igitur arbitrati, ut Cæsari, pagano Principi, tributo subjicerentur. Herodiani contra, ut Cæsaris gratiam, cujus beneficio Herodes Judeæ Rex factus erat, amplius demererentur, non dandum modo affirmabant; sed ultro offerebant. Delata tandem ad Christum est controversia, non quidem veritatis periclitandæ; sed illius in sermone capiendi causa. Quidquid enim dicturus erat, insipientissimi mortalium confestim Christum vel apud Cæsarem, vel apud populum ad invidiam adducendum existimabant. Quid hos inter laqueos Christus? Herodianisne faverit potius, quam Judæis? negandumne censuit esse Cæsari censum? Absit! Quid ergo? fecit, quod prudentissimi erat arbitri: jubet numisma census exhiberi, cumque impressam in eo imaginem videret, percontatur*: Cujus est imago hæc, & superscriptio? dicunt ei Cæsaris. Tunc ait illis: reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. *Sapientissimum sane Divinissimi Magistri judicium! quo parti ita satisfecit utrique, ut nec populum, quod acerbissime audiebat, Cæsari dixerit subjugatum: nec Cæsaris odium in se concitarit, quoniam nummisma census red-*

b) *Matth.* 22. ℣. 17.

reddendum esse præcepit, cum Cæsaris beneficio populus possideret.

Assumptio; sed etiam homo animam Dei, supremi Principis, imagine insignitam à Deo accepit. *Dilectissimi Auditores! quod nummus est Cæsari; hoc anima est Deo. Quemadmodum enim Reges, ac Principes sua monetam authoritate procudunt, suum ei nomen, suam effigiem insculpi curant, sicque in populi usum liberaliter erogant. Non secus & anima Divinæ potentiæ manibus est procusa, pulcherrimo cœlestis ejus vultus imagine exornata, atque insigni beneficio hominibus concessa, ut ea in usum libertatis suæ, dum vita suppetat, perfruantur.* Numisma Cæsaris in auro est, in quo est ejus imago depicta; Dei autem numisma homo est, in quo est Dei imago figurata, *inquit Hilarius. Et vero, si Divinissimus Servator Christus, ut olim è Judæis; ita nunc è vobis rursum quæreret: Heus tu Petre! heus tu Saule! cujus est hæc imago? quis eam in vobis impressit artifex? cujus vultu signatam accepistis? nunquid humili voce cum Davide confiteri deberetis:* Signatum est lumen vultus tui Domine super nos.

Ratio assumptionis: quia homo accepit animam Divinis, quas in se repræsentat, perfectionibus exornatam. *Verum est, hominem spectato corpore vilem, & abjectam esse telluris portionem; non secus ac monetam esse glebam ex terræ visceribus effossam:* Formavit Deus hominem ex limo terræ. *At sicut in moneta, si glebæ hominum industria elaboratæ, Regii vul-*

PARS II. CAPUT II. ARTICUL. II. § II.

tus lineamenta incidantur, confestim assurgit in pulcherrimam Regis, aut Cæsaris iconem, & effigiem; ita corpori è limo terræ efformato, postquam viventem Deus, Mundi Opifex, inspirasset animam, divinis lineamentis, id est, perfectionibus, & attributis exornatam, continuo (teste Moyse) ad imaginem, & similitudinem DEI factus est homo. Inquirite, si libet, imaginis naturam. Quid, oro, aliud eam esse comperietis, quam germanam quandam sui prototypi lineamentorum repræsentationem? An non anima humana vivacissime suum, velut in speculo, referat Creatorem? Quid enim est in homine perfectionis, quod in Deo non esset? Aut quid habet Deus, quod anima, si illius habendæ capax est, vicissim non haberet? Summam in Deo sapientiam cuncta prospicientem admiramini? at nunquid humanæ etiam animæ sua inest intelligendi vis, & facultas, qua præsentia cognoscit, futura pervidet, præterita rememoratur. Infinitam Deo potentiam, & agendi libertatem adstruitis? an non animam è mente Ecclesiastici (c) reliquit *Deus* in manu consilii sui, *ut ageret, quidquid volet, pro suæ arbitrio potestatis? Deum purissimum esse Spiritum, cælis ipsis immensiorem esse dicitis, in quo (Pauli (d) testimonio)* vivimus, & movemur, & sumus. *Quis animam, nec carnem, nec ossa habentem, spiritum esse negaverit? qua, toto corpore diffusa, membra moventur, carni decor, sanguini vigor, ossibus robur, toti denique humanæ machinæ vita tribuitur, & conservatur. Supremum in Deo res*

in

c) *Eccli.* 15. ℣. 14. d) *Actor.* 17. ℣. 28.

in omnes creatas principatum adoratis? verum hunc ipsis etiam hominibus sacrarum testimonio litterarum concessum esse ultro confiteri debetis. Crescite (*inquit* (*e*) *Deus ad hominem*) & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & universis animantibus, quæ moventur super terram. *At fortasse immortalitatem in dubium vocare audebitis? verum est fuisse quosdam sceleratissimos mortalium, quibus non ultimo accenseri loco merentur:* Benedictus (*verius dixeris maledictus*) Spinosa, *ac* Lucilius Vanius: *ille patria homo Batavus, Religione Judæus; iste Italus, & quidem Christianus; at postea celeberrimus uterque (si tamen aliqua in hoc celebritas esse potest) sæculi superioris atheus. Docuere hi, animas hominum, perinde ac jumentorum, in nihilum redactas, confestim à morte penitus interire. At nefariam hanc opinionem, quam* Vanius *publico Tolosani Senatus decreto, cum cæteris, quas in Deum, Christumve jactarat, blasphemiis, igne expiavit, jam pridem sacrum* Lateranense Consilium *Leonis X. temporibus celebratum falsitatis condemnavit. Christus etiam apertissimo ei testimonio adversatur* (*e*) Nolite (*inquit*) timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam. *Ni ergo athei esse velitis, quemadmodum reliquas Divini vultus, & excellentiæ dotes, & prærogativas hominis ani-*

e) *Matth.* 10. *v.* 28.

PARS II. CAPUT II ARTICUL. II. § II.

mæ impreſſas admittitis; ita immortalitatem ei à natura inditam concedatis oportet. Hæc ſi ita? O veram, germanamque Dei in hominis anima imaginem! quis unquam pictor, Zeuxis fuerit licet, aut Protogenes, pulchriorem efformavit? quando natura meliorem finxit? cujus mens nobiliorem vel cogitavit? Vere numiſma Dei homo eſt, in quo eſt ejus imago figurata, *ait Hilarius.*

Complexio cum morali adhortatione.

Quouſque igitur O peccatores hanc pulcherrimam in animabus veſtris expreſſam Dei imaginem ſceleribus commaculare pergetis? Non vos movet, nec terret, quod eam aliquando in ultimo judicii die, ſupremo Principi, Deo, velut cenſum, ſalvum integrumque repræſentare debeatis? Graviſſimo olim tulerat animo Theodoſius, cum poſcentibus belli neceſſitatibus, novam tributi exactionem civitatibus imperaſſet, urbs Antiochiæ non ſolum illud negavit; ſed coorta inſuper ſeditione ſtatuas Flacillæ Imperatricis, quas in perennem Conjugis Optimæ, nuper vita functæ, memoriam per urbem poſuerat, in Cæſaris opprobrium populus evertit, ac ſummo cum ludibrio per vicos traxit. Qua re adeo uſque offenſus eſt Imperator, ut civitati ultimum exitium imperarit, omni procul dubio inferendum; ni Cæſaris iram Antiſtitis Flaviani preces mitigaſſent. Quid exiſtimatis AA? æquone laturum animo putatis Deum? cujus vivam, germanamque vultus imaginem, quam Divinus à nobis, velut tributum, repetet Judex; vos turpiſſimis deformatam ſceleribus adferetis. Credite, ſi quando, tunc certe, ultimum vos ma-

ne-

nebit exitium, nullis precibus, nullis lachrymis à capitibus veſtris avertendum. Quare reddite AA. quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. *Dei eſt anima, reddite ergo animam Deo; verum reddite ſanctam, reddite integram, reddite omnis maculæ puram, & expertem. Nolite committere, ut in ea pulcherrimam Divini oris faciem peccatorum veſtrorum ſordibus inquinetis, vel certe, ſi inquinaſtis, ſatagite, ut quamprimum ſalutaribus pœnitentiæ lachrymis eluatis.*

ARTICULUS III.

MODUS CONFIRMATIONIS PER ENTHYMEMA.

§ I.

Præcepta hujus Modi.

I. *Natura Modi.* Enthymema eſt ratiocinatio imperfecta, in qua ex una præmiſſa, quæ antecedens dicitur, infertur alterum, quod conſequens appellatur. Hac argumentationis forma crebro utuntur Oratores ad occultandum maxime artificium; vel, cum aliqua Syllogiſmi pars ita aperta eſt, ut non egeat probatione. Reticetur autem jam propoſitio, ſeu major; jam aſſumptio, ſive minor. v. g. qui unicuivis promiſcue credit, facile decipitur, ergo unicuivis promiſcue credendum non eſt, hic reticetur major: Nemo vult ab unoquovis promiſcue decipi. Contra in hoc Enthymemate: Omnis, qui mundo naſcitur, moritur; ergo tibi Chriſtiane

PARS. II. CAPUT. II. ARTICUL. III. § I.

ſtiane moriendum eſt, hic ſupprimitur minor: ſed tu Chriſtiane mundo natus es.

II. *Obſervanda in uſu Modi hujus.* 1. Enthymema interdum eſt ſimplex, aliquando compoſitum ex pluribus membris, vel rationibus, quarum poſtea ſingulæ ex ordine probantur, ut in modo Confirmationis per ſubdiviſiones inſtituendo dicemus. Sit exemplum compoſiti: in die judicii peccator nec poteſt Divinum Judicem effugere: nec eum corrumpere: nec placare. ergo nihil poteſt agere ad evadendam judicii ſeveritatem. 11. In Enthymemate tam ſimplici, quam compoſito, expoliri poteſt antecedens pluribus rationibus, & argumentis, tam extrinſecis, quam intrinſecis, vel ejuſdem loci, ut pluribus ſimilitudinibus, exemplis, comparationibus &c. vel diverſi loci, ut definitione, contrario, cauſa, ſimili &c. ut ante diximus de Chria. Sic allatum ſupra antecedens: qui promiſcue fidit, facile decipitur, probari poteſt. 1. *à Cauſa*, quia homo homini eſt lupus ad nocendum comparatus; at lupo non credimus; nec igitur unicuivis homini promiſcue. 2. *à Comparatione majorum ad minus*: tutum non eſt vel uni fidere, ergo minus pluribus. 3. *à Contrario*: quia quotquot decipi noluere, quam pauciſſimis cautiſſime credidere. 4. *Ab Exemplo* Samſonis à Dalila ſecreti conſcia hoſtibus proditi. 5. *à Teſtimonio* Eccli. 19. ℣. 4. Qui credit cito, levis corde eſt, & minorabitur. *Complexio*

ergo

ergo unicuivis promiſcue credendum non eſt. III. Hæ Enthymematis rationes, ſi Oratori libuerit, redigi poſſunt ſingulæ in aliquam argumentationis formam, ut ſyllogiſmum tripartitum, vel etiam quinquepartitum, collectionem Oratoriam &c. Vel etiam ſine his per locum Rhetoricum (ut ante diximus) deduci queunt. IV. Sicut in Syllogiſmo, ita in Enthymemate; partium ordo permiſceri poteſt. Sæpe propoſitionem, ſive antecedens præit concluſio: ſæpe ſtatim conſequitur; poſt rationes ſequuntur: rurſum concluſio repetitur. V. Quæ de complexione diximus ſupra in Syllogiſmo, eadem hic ſervari poſſunt, maxime de corollariis pro inſtituenda morum digreſſione.

§. II.

Paradigma hujus Modi.

Paradigma Enthymematis ſimplicis ſervato partium ordine in illud Joan. 6. *Colligite, quæ ſuperaverunt, fragmenta, ne pereant. Thema:* Divites obſtringuntur ad dandam pauperibus eleemoſynam de rebus (ut ajunt) ſuperfluis. *Enthymematis antecedens, ſive propoſitio:* Divites non ſunt abſoluti rerum ſuperfluarum Domini. *Ratio antecedentis:* 1. *Ab argumento extrinſeco:* quia id communis Patrum ſenſus docet. 2. *Ab argumento intrinſeco:* quia ſecus Deus non eſſet providus in pauperes Pater. 3. Quia id Chriſtus præcepit: *Quod ſupereſt, date eleemoſynam* (f)

Ex-

f) *Vide Segneri Serm. 22. Quadr.*

PARS II. CAPUT. II. ARTICUL. III. § II.

EXERCITATIO.

Propositio, sive Antecedens: Divites non sunt absoluti rerum superfluarum Domini. *Semper ego gravissimos inter errores, quibus mundum hunc quamplurimis video implicari, illum etiam adnumerabam, quo plerique divitum male sibi persuasum habent, se omnium, quæ possident, rerum tam absolutum, perfectumque jus obtinere, ut eas pro suo arbitratu non expendere solum; sed etiam abligurire; quin, si luberet, in undas etiam, ut Crates fecit, & multi alii fecere Philosophi, tuto abjicere posse putent. Quod certe falsissimum, & à veritate prorsus alienum esse duco. Non diffiteor equidem divites fortunarum suarum esse dominos; haud tamen tam integros, perfectosque, quasi omni lege soluti, nihil eorum, quæ congruenti superfuerint victui, in pauperum usus erogare obstringerentur.*

1. Ratio Antecedentis à loco extrinseco: quia hoc communis Patrum sensus docet. *Novi, O divites, perbelle doctrinam hanc complurium vestrum auribus arduam admodum, insolentemque accidere; pluresque jam Theologorum vestra causa in eo elaborasse, ut hujus severitatem parumper temperatam, ad gravem duntaxat proximi restringerent necessitatem. Verum opinioni huic ingens Patrum turma, effusi instar torrentis, pleno semet alveo opponere videtur. Si dictis fidem non habetis, Divum audite Augustinum.* (g) Quidquid (*inquit ille*) excepto victu,

g) *Serm. de Villico iniquit.*

ctu, & veſtitu rationabili ſuperfluit, non luxui reſervetur; ſed in theſauro cœleſti per eleemoſynam reponatur; quod ſi non fecerimus, res alienas invadimus. *Quid hoc teſtimonio luculentius eſſe poteſt? Eadem mens eſt Chryſoſtomi locis innumeris, eadem Baſilii, Bedæ eadem, ac Theophilacti. S. Gaudentius apertiſſime Germinio ſcribit:* nihil noſtrum eſſe in hoc ſæculo; nobis creditam ſolum eſſe diſpenſationem facultatum Domini noſtri, vel ad utendum iis ſufficienter: vel ad diſtribuendum conſervis: atque adeo non licere nobis eas in expenſas uſurpare ſuperfluas; cum ſit erogationis ratio Deo venienti reddenda. *Videte, quam perſpicue loquatur ſanctus Doctor. Non adfero cæteros graviſſimos Eccleſiæ Patres: Ambroſium, Hieronymum, Gregorium, unus inſtar omnium ſit Angelicus, qui ſolita ſibi claritate geminas docet eſſe radices, quæ rigidam tribuendæ eleemoſynæ pariunt legem. Alteram à pauperibus; à divitibus repetit alteram. Illam à pauperum neceſſitate, & inopia; hanc à divitum copia, & abundantia. Ubicunque igitur inopum gravis eſt neceſſitas, obſtringuntur divites ad levandam eorum miſeriam, tametſi ſuperfluis non redundent; ſi vero redundaverint, tum enimvero tenentur ea, quæ ſuperant, in egentes erogare, tametſi nulla gravi neceſſitate premi videantur.*

2. Ratio antecedentis ex loco intrinſeco: quia ſecus Deus non eſſet providus egentium Pater. *Miramini, non dubito, divites hoc*

in-

PARS II. CAPUT II. ARTIC. III. §. II.

insolens dictionis argumentum, totique jam tremefacti, cum Judæis Capharnaitis è mea discessionem concione paratis: Durus est (*inquientes*) hic sermo, & quis potest eum audire? *At si paterna Dei providentia campi lilia tam eleganter vestit; si columbas, & corvos pascit: si vilissimis terræ vermiculis solicitus escam præbet, quid? hominumne egentium oblivisceturr? An non Deus communis est, ac providentissimus divitum æque ac miserorum Pater? cur ergo tam dispari modo filiis providet? ut unus egeat; alter abundet: unus fatur sit; alter esuriat: unus cum Lazaro ne suæ quidem nuditati consulere queat; alter vero cum Epulone bysso, & purpura ad luxum usque splendide vestiatur. Fortasse Deum injustum esse Patrem dicetis? aut partium studiosum? vel impotentem? ac inconsultum, qui indigentium calamitatibus nequeat subvenire? Verum facessant hæ blasphemiæ! providit summa Dei sapientia etiam pauperibus de fixo, stabilique rerum proventu; cum ad sublevandam eorum miseriam, non extremam duntaxat; sed etiam communem in superfluis divitum bonis censum constituit nunquam defecturum; quemadmodum planetis attribuit lucem ex amplissimo Solis corpore, diluvii instar, quaquaversum perpetuo effluentem.*

3. Ratio Antecedentis: quia id Christus præcipit. *Quid ad hæc O Divites? dubitatis forsan adhuc de rei veritate; at ne ambigatis; audite quid Dominus, ac Magister vester Christus præcipiat: nec enim existimo, eo vos dementiæ, & improbitatis deveniisse, ut exuta omni religione Chri-*

sto

sto Divinæ sapientiæ, ac veritati fidem abnuatis. Quod supereſt (*inquit*(h) *ille*) date eleemoſynam, *quaſi diceret: Divites! vos rebus affluitis omnibus; ſunt, qui penuriam patiuntur; quod igitur ſupereſt vobis, ſeu de victu, ſeu de veſtitu, ſeu de reliquis ſuſtinendæ vitæ, ac domûs veſtræ neceſſitatibus date eleemoſynam, ſive in pauperes erogate: hoc enim præcipit Chriſtus, ut omnia ſuperflua pauperum uſui debita eſſe cenſeatis. Non meum, ſed Angelici Doctoris verba iſta explicantis eſt effatum:* omnia ſuperflua Dominus jubet pauperibus exhiberi. *Advertite! quid dicat? non ait: hortatur, vel conſilium dat, ſed jubet pauperibus exhiberi; ut intelligatis eleemoſynam è ſuperfluis dare non eſſe Chriſti monitum, ſed præceptum: non conſilium, ſed mandatum, cui vos, O Divites, quotquot eſtis, pro facultate veſtra conformare debeatis; ſecus eandem miſeram cum Evangelico Divite ſortem eſtis experturi,* qui mortuus eſt, & ſepultus eſt in inferno.

Concluſio: Ergo divites obſtringuntur ad dandam pauperibus eleemoſynam. *Hæc cum ita ſint, quid agitis O luxui dediti mortales? ecquando tandem ad tam apertam legis Divinæ lucem oculos aperietis? quando capita veſtra ſubmittetis? eritne tempus, quo creditoribus veſtris, ideſt, pauperibus ſatisfacietis? Eja expergiſcimini tandem! en pro foribus veſtris ſtat ingens mendicorum, ſtat viduarum, ſtat pupillorum, ſtat orphanorum turba, altisque ſuſpiriis, manantibus oculis, contenta voce debitam ſibi reddi opem implorat. Nolite miſe-*

ros

h) *Luc.* 11. ℣. 41.

ros morari, minus existimare: vos absolutos perfectosque superfluorum esse Dominos, ut ea libere in vestra commoda, in luxum, in pompam usurpare valeatis. Quod superest, date eleemosynam: *hoc enim deposcit à vobis communis Patrum sensus: hoc divina exigit providentia: hoc luculentum Christi præcipit mandatum:* quod superest, date eleemosynam.

ARTICULUS IV.

MODUS CONFIRMATIONIS PER COLLECTIONEM ORATORIAM.

§ I.

Præcepta hujus Modi.

I. *Natura Modi.* Collectio Oratoria est argumentatio Authori ad Herennium, *absolutissima & perfectissima.* Magni usus olim apud Oratores, Ciceronem præsertim, quam à collectis, quas continet, rationibus collectionem Oratoriam appellavere. *In quinque partes est distributa* (ait Author ad Herenium) *propositionem, rationem, rationis confirmationem, exornationem, & complexionem. Propositio est, per quam ostendimus summatim, quid sit, quod probare volumus. Ratio est causa, quæ demonstrat id verum esse, quod intendimus. Rationis confirmatio est ea, quæ pluribus argumentis corroborat breviter expositam rationem. Exornatio est, qua utimur rei honestandæ, & collocupletandæ causa confirmata argumentatione,* id est, rationum in confirmatione allatarum amplificatio. *Complexio est,*

quæ

quæ concludit breviter colligens partes argumentationis. Ita author ad Herenium.

II. *Praxis Modi.* Quomodo hæc Oratoria collectio sit instituenda, datum est hujus exemplum superius, in gratiam tamen Tyronum exemplis delectantium adduco aliud. Sit hæc *propositio*, cujus jam ante meminimus: Homo Christianus tenetur reddere animam Deo, quia in anima Christiani est subscriptio Dei. *Ratio propositionis:* quia animæ Christianæ impressus est character baptismi nunquam delendus; sed in ea, vel ad gloriam, vel ad ignominiam (ut ait S. Thomas) perpetuo remansurus. *Unxit nos Deus* (inquit (*i*) Paulus) *qui & signavit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris.* Item Thomas: *Post hanc vitam remanet character, & in bonis ad eorum gloriam: & in malis ad eorum ignominiam. Rationis confirmatio:* quia anima Christiani per baptismum effecta est: 1. Ovis Christi. 2. adscripta est in familiam Christi; sed oves ad discrimen cæterarum ad ovile non pertinentium stigmate notantur: famuli Herorum insignibus distinguu tur; ergo etiam animam Christianam à cæteris nondum baptismo initiatis, charactere (*signo quodam, ut ait Florentinum spirituali, à cæteris distincto*) discriminari oportebat. *Exornatio.* 1. *Ab Exemplo* Seraphici Franciſci stigmatibus insigniti. 2. *A Similitudine* monetæ nomine Israelitarum signo Thau, ne Angelus noce-

i) 2. *ad Cor.* 1. ℣. 22.

ret, ſuper frontem ſignatorum. Vel à turma Apocalyptica, quos, ut Dei ſervos, Angelus Domini in frontibus ſignavit. *Concluſio.* Ergo homo Chriſtianus tenetur reddere animam Deo, quia in anima hominis eſt ſuperſcriptio Dei.

III. *Obſervanda in uſu Modi hujus.* 1. In collectione Oratoria *propoſitio* non debet eſſe diſtincta à re probanda, ſive à themate Orationis, vel membro diviſionis: nec concluſio à propoſitione, ut in allato patet exemplo. 2. Cum *proroſitio* ſit fuſior rei probandæ expoſitio, plerumque exponitur per paraphraſim, vel aliud amplificandi genus. 3. *Rationis confirmatio* poteſt eſſe una, vel multiplex, ex eodem, vel ex pluribus locis Rhetoricis deſumpta, ut allatum exhibet exemplum. 4. Cum *exornatio* nil ſit aliud, quam rationis amplificatio, inſtitui ea poteſt à paraphraſi, vel à contrario, aut ſimili, exemplo, comparatione &c. vel ſimul ab omnibus. 5. Quod dixi de Syllogiſmo, idem repeto de collectione: quælibet hujus pars redigi poteſt in aliquam argumentationis formam, ut Syllogiſmum, Enthymema, imo in novam iterum Collectionem, vel ſine his fit per amplificationem alicujus loci Rhetorici, ut Oratori placuerit. 6. *Exornatio* haud eſt tam neceſſaria, ut nequeat omitti, ſi Orator exiſtimet prætereundam, quod tunc plerumque fit, cum *Ratio confirmationis* paulo amplior, longiorve fuerit; vel in perſpi-

cua,

cua, & ornata, ut non egeat uberiori ornatu, & explicatione. 7. *Complexio* vel est directa, quæ brevi enumeratione per conductionem repetit dicta in ratione, & rationis confirmatione: vel est indirecta, per contrarium, aut consecutiones, sive corollaria ex directa conclusione inferenda, quod servit ad faciendas, ut ante de Syllogismo, & Enthymemate diximus, morum digressiones.

§. II.

Paradigma hujus Modi.

Paradigma Collectionis Oratoriæ. Sit Festo S. Jacobi Apostoli in illud: *Dic: ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram in Regno tuo*, hoc *thema* concionis: recta Parentum institutio facit, ut multi filiorum in die judicii sedeant à dextris; prava autem efficit, ut multi filiorum stent à sinistris. Si alteram divisionis partem *Collectione Oratoria* pertractare volueris, ita dispones, & eloqueris. (*k*)

EXERCITATIO.

Propositio. Prava Parentum institutio facit, ut multi filiorum in die judicii stent à sinistris. *Quemadmodum in Sacris literis dextera in futuro Christi Regno, ab ultimo judicii die inchoando, ubi* omne genu curvabitur, & omnis lingua confitebitur ei, *beatam Electorum sortem significat; ita Divini Judicis sinistra, ad quam*

k) *Vide Segneri serm. 25. Quadr.*

PARS II. CAPUT II. ARTICUL. IV. §. II.

reprobi hædos inter sunt constituri, infelicem damnatorum indicat conditionem. Congregabuntur autem (*inquit* (*l*) *Christus*) omnes gentes, & separabit eas ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis: & statuet oves quidem à dextris suis; hædos autem à sinistris. *O Patres, Matresque familias! quot erunt filiorum vestrorum, qui ad hanc tristissimam Judicis sinistram in ultimo conjicientur mundi die æternum perituri? Tot certe, quod prava institutione vestra fuerint depravati. Dixi: prava institutione: ea enim infelicia vivimus Parentum tempora, ut optabilius multo foret, nullos suscipi liberos; vel, si suscepti sunt, statim à baptismate vita fungi; vel canistro, ut olim Moyses, aut fiscellæ inclusos undis, & fortunæ exponi, quam Parentum curæ committi; felicius in alienis, quam in Parentum manibus instituendi.*

Ratio propositionis: quia plurimi Parentum filios pravis principiis, tota postea ætate retentis, consulto imbuunt. *Parcite Auditores, quod mei sensa animi tam libere, ape teque promam. Nollem equidem; at vel invitus cogor: tantam etenim in Parentibus video erga filios impietatem, ut ad eam detestandam cor mihi æneum, vocemque tonitru optarem. Sunt enim, hoc maxime tempore, quam plurimi Parentum, qui filios, ad omnem probitatem sanctissimis vitæ Christianæ legibus informandos, tam noxiis impiisque principiis, tota reliqua ætate retinendis, statim à puero imbuunt, ut pestifero hoc odore lanæ, ac tinctæ instar nunquam dimisso, de futura eorum salute actum esse videa-*

1) *Matth.* 25. *v.* 32.

deatur. Utinam (*ait* (*m*) *Chryſoſtomus*) hoc tantum culpa eſſet, nihil utile liberis parentes conſulere, poſſet id, quanquam graviſſimum ſit, aliquatenus tolerari; nunc vero eos ad ea, quæ ſaluti ſuæ ſunt adverſiſſima, impellitis, & ac ſi dedita opera liberos veſtros perdere omni ſtudio curetis; ita univerſa illos jubetis facere, quæ qui faciunt, ſalvi eſſe non poſſunt.

Confirmatio rationis: quia adverſus omnem doctrinam Evangelicam imbuunt peſſimis ſuperbiæ, luxus, avaritiæ, vanitatis &c. principiis. *Vultis, ut iſta vobis luce ipſa clariora eſſe demonſtrem? faciam; verum attentas huc aures diligenter advertite Nonne Lex Evangelica, quam teneris jam infantibus cum lacte ſtatim infundere deberetis, æternam divitibus intentat damnationem.* Væ vobis (*inquit*) divitibus (*n*) *Vos vero quid agitis? à primis ſtatim incunabulis cereis puerorum animis habendi cupiditatem ingeritis: omnem hominis felicitatem in eo repoſitam eſſe docetis, ut ſcrinia plena, pinguia marſupia, horrea referta, cellas omni rerum copia affluentes poſſideant. Ecce* (*aitis*) *aſpice! hunc inſtitorem, hunc Nobilem, hunc Prælatum: vide, ad quantam pervenit felicitatem. Hic ſuburbanum magnifice extruxit palatium: iſte opimum adeptus eſt beneficium: ille ſuam proſpero conjugio fortunam ſtabilivit. Tune eo te aliquando pertingere poſſe diffidis? Apage hujusmodi filium! à præcelſis parentum cogitationibus degenerem ac deſciſcentem. Hæc ſunt Patrum monita in animis*

m) *Chryſ. l. 3. contra Vituper.* n) *Luc. 6. ℣. 24.*

PARS II. CAPUT. II. ARTICUL. IV. §. II.

filiorum tam alte radices desigentia, ut aurum & opes suum veluti postea numen esse credant. Rursus. Evangelium docet Christianæ studendum esse demissioni: Recumbe *(inquit (o) Christus)* in novissimo loco. *Quid vos? altius, altis, connitendum est: viles cardui & urticæ humi repunt, nobiles arbores in cœlum provehuntur. Non decere generosum animum sua sorte, & fortuna, in qua primi eum natales posuerunt, esse contentum: novis, & majoribus in dies honorum, & opum incrementis augenda est familia, fluminis instar in ampliora semper terræ spatia semet latius diffundentis. Iterum. Evangelium affirmat dandam esse æmulis offensæ gratiam:* Diligite *inquit (p) Christus)* inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt. *At vos opposita liberorum mentibus institutis, neminem ullum injuriæ oblivisci oportere: dentem denti, canum instar, opponendum esse. Si latret quis, vicissim adlatrandus: si mordeat remordendus. Ipsæ etiam Matres, cæteroquin probæ, ac piæ, quibus, obsecro, doctrinis filiarum animos informant? fortasse Evangelicis ad vitandum luxum, fugiendam pompam, modestiam consectandam?* Ne soliciti *(q)* sitis corpori vestro, quid induamini. *Verum O tempora! O mores! nihil minus, quam ista cogitantur. Eja (inquiunt) age filia! dic Patri: te velle ad nornam æqualium aniciri: probrosum esse materno lateri inornatam adsistere, dic: promantur aurei è scriniis lemnisci: aptentur collo monilia: armillis ornentur brachia: auribus*

o) *Luc. 14. ℣. 10.* p) *Luc. 6. ℣. 27.* q) *Luc. 12. ℣. 22.*

ribus inaures inſerantur: nudetur pectus ad laſciviam: ceruſſa, fuco, pigmentis facies illinatur. Ecce Auditores! hæc illa eſt pulcherrima, qua hac ætate à plerisque parentibus liberi inſtituuntur, diſciplina; & quo fructu? eo nempe, ut ubi hæc prava ſemina mollibus animis fuerint credita, confeſtim profundas occipiant agere radices faſtus, ambitio, vanitas, audacia, commodi proprii ſtudium, cæteriq; pravi animorum affectus nulla hominum arte, ac induſtria extirpandi. Adoleſcens *(inquit (r) Sapiens)* juxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea.

Exornatio à ſimili. *Perſimiles mihi profecto videntur eſſe hujusmodi Parentes veſano Agricolæ, qui feracem, ac pinguem cæterum nactus eſſet agrum, peſſimis tamen conſulto ſeminibus conſereret, ut non alium, quam lolia, ac zizania in ignem projicienda, fructum ferret. Vel ejusmodi Olitori, qui teneras perfrigido aëri ſtudioſe plantas exponeret, ut à pruina in herba adhuc decoquerentur. Agri ſunt, O parentes, filii veſtri; plantæ ſunt, O matres, filiæ veſtræ, quas Cœleſtis Agricola, Divinus Pater, curæ veſtræ tradidit excolendos; principia autem teneris filiorum mentibus inſtillata quid ſunt? niſi ſemina, & illa quidem peſſima, ſi Chriſti legibus fuerint adverſa. His autem toties agros veſtros conſeritis O parentes, quoties impia liberorum animis, & auribus conſilia inculcatis.*

Concluſio cum digreſſione morali ad Parentes: ergo prava parentum inſtitutio facit, ut multi filiorum in die judicii ſtent à ſiniſtris.

r) *Prov.* 22. ℣. 6.

Et quo fine? triſtiſſimo certe: veniet enim feralis ille dies, in quo (teſte Paulo omnes ſtabimus ante tribunal *Judicis* Chriſti, *vel ad dextram vel ad ſiniſtram conſtituendi. Ubi, oro, tunc liberos veſtros collocandos eſſe putatis? Ad dexteram fortaſſe? opta em enimvero ex animo, ut hæc beata eos aliquando ſors maneret; at metuo graviſſime, ne forſan hæc perverſa inſtitutio una cum liberis vos etiam Parentes ad infelicem Judicis ſiniſtram conjiciat æternum interituros. Si enim Heli Sacerdoti nimia in filios improbos indulgentia tantum Dei odium concivit, ut nec ſacrificiis, nec victimis, nec ullis precibus crimen potuerit expiari*: Eo quod noverat indigne agere filios, & non corripuerit eos, idcirco juravi domui Heli, quod non expietur iniquitas domus ejus victimis, & muneribus usque in ſempiternum. (s) *Quod obſecro ſupplicium vos manebit O parentes, qui liberos veſtros non ſolum à vitiis non retrahitis; ſed perniciosis præterea ſuperbiæ, avaritiæ, luxuriæ, iræ, principiis ad ea impellitis, & incitatis. Si tam eſt inviſum Deo, non plectere peccata, quid erit ea laudare, ſvadere, propagare, eorum authorem eſſe. Ego equidem jam pridem latam in vos ea propter à Divino Sponſo reperio ſententiam*: (t) capite nobis *inquit ille)* vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas. *Hieronymus legit*: capite nobis vulpes, quæ parvulas demoliuntur vineas, *ut vox* parvulas *non ad vulpes; ve um ad vineas referatur. Hujusmodi vulpes eſtis vos O parentes, qui prava inſtitutione vineas demolimini par-*

s) *1. Reg. 3. ℣. 13.* t) *Cant. 2. ℣. 15.*

parvulas, id est teneras filiorum animas depravatis. Verum advertite, quid Divinus jubeat sponsus: capite, *id est: occidite, mactate, jugulate nobis vulpes, quæ parvulas demoliuntur vineas. En vestrum quod aliquando vos manebit triste factum!! Quare Patres, Matresque familias satagite, ut liberos vestros ad omnem recti, honestique normam quam optimis Christianæ vitæ principiis instituatis.* Filii tibi sunt (*inquit* (*u*) *Sapiens*) erudi illos, & curva illos à pueritia illorum. *Nostisne quid sit erudire? erudire est docere, verum non ambitionem; sed humilitatem: non avaritiam; sed divitiarum contemptum: non luxum; sed modestiam, & sobrietatem, hoc est erudire, hoc curvare, quod ni feceritis, ad Judicis sinistram procul dubio consistetis.*

ARTICULUS V.

MODUS CONFIRMATIONIS PER DILEMA.

§. I.

Præcepta hujus Modi.

I. *Natura Modi.* Dilema (latine cautio) est argumentatio duabus sibi oppositis propositionibus constans, quarum in alterutram necesse est incurrere. Unde Syllogismus cornutus appellatur. Tale est illud Tertulliani, quo Trajani Imperatoris rescriptum ad Senecam de Christianis non inquirendis; si tamen deferantur, puniendis in hunc sensum egregie confutavit: Vel impii sunt Christiani, vel non? si sunt impii? Imperatoris est curare, ut conquirantur, ne impii tolerati

u) *Eccli.* 7. ℣. 25.

noceant piis. Si non ſunt? tametſi deferantur haud tamen ſunt puniendi: cum ſola impietas plectatur. Ergo Trajani reſcriptum eſt iniquum.

II. *Obſervanda in hoc modo.* 1. Curandum, ut Dilema ſit verum, cui nullum medium interveniat; ſecus facile diluetur vel negando, vel retorquendo, aut diſtinguendo. 2. Dilema aliquando brevius; oratorie diffuſius aliquando tractatur, & tunc ſingulæ partes una, vel pluribus rationibus ex eodem, aut è diverſis locis probari poſſunt; quin ſingulæ rationes, ſi Oratori libuerit, in alias poterunt redigi argumentationes. 3. Obſervavi: interdum Dilema toti bipartitæ Orationi materiam præbuiſſe. 4. Quod ante dixeram; idem hic de complexione repeti debet.

§. II.

Paradigma hujus Modi.

Paradigma per Dilema, in illud Lucæ(x) feria II. Paſchatis: *nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam. Thema:* adverſitates patienter, conſtanter, hilariter ſunt ferendæ. Dilema I. partis: Vel peccaſti, vel non? Si peccaſti? adverſitatibus premi mereris. Si non peccaſti? gloriam cœleſtem haud aliter, quam per adverſitates patienter toleratas obtinebis. Ergo adverſitates patienter ſunt ferendæ.

Ex-

x) 24. ℣. 26.

EXERCITATIO.

Tametsi res inter humanas nihil crebrius, ac pervulgatius soleat evenire, quam miseriis premi; attamen nihil perinde arduum, ac difficile accidit hominibus, quam immissas æquo patientique animo tolerare calamitates. Quot sunt mortalium, qui vel modica pressi adversitate confestim effunduntur in querelas, solvuntur in murmura, jaciunt blasphemias, ac pœne in ultimam adducuntur desperationem.

Dilema proponitur: Vel peccastis, vel non? *Verum adeste mortales, quicunque immissas repugnanti animo à Deo excipitis adversitates. Dicite: quis vestrum est sine peccato? volui dicere: peccastisne aliquando, vel non? Respondite? quid vobis videtur? siletis? cur ita? Pudet fortasse ream conscientiam crimen fateri? aut Christiana demissione erubescitis palam prodere vitæ innocentis sanctitatem?*

1. Pars Dilematis: si peccastis, meremini premi adversitatibus. *At tametsi nihil quicquam respondeatis; video tamen è signis haud obscuris latentem animi vestri sensum, quid cogiteris? Quid enim ab imo pectore ducta longius volunt suspiria? Quid notant oculi in terram depressi? quid iteratæ pectoris percussiones? nunquid tacite innuunt Evangelico vos persimiles esse Publicano, qui* à longe stans, nolebat nec oculos ad cœlum levare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori? (y) *Quod equidem, si animo sentitis, verissimum cogitatis: Divino etenim*

Joan-

y) *Luc. 18. V. 13.*

Joannis teſtimonio (z) ſi dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. *Si porro peccaſtis, vel ſaltem peccati aliquando perpetrati reos peragit conſcientia, qui, oro, poteſtis refugere tantopere calamitates? Nunquid peccatum vel ſemel admiſſum promeretur vindice Dei manu acerbiſſime caſtigari? Poteſt Deus ob unum Adæ crimen tot adverſitatibus mundum premere. Potuit Angelicos Spiritus è cœlo ad inferni barathrum rudentibus deturbare. Potuit mundum univerſum ob peccata diluvio perimere. Amplius dico: poteſt Deus homines nullius ſceleris conſcios ad oſtendendam ſolummodo gloriam ſuam miſeriis affligere, quemad nodum afflixit hominem à ſua nativitate cœcum. Interrogaverunt eum (a) diſcipuli ejus:* Rabbi, quis peccavit? hic, aut parentes ejus, ut cœcus naſceretur? Reſpondit JEſus: neque hic peccavit, neq; parentes ejus; ſed ut manifeſtentur opera Dei in illo. *Quid exiſtimatis? non poterit Deus, nec vos promerentini, ut ob ingentia, quæ olim perpetraſtis, vel etiam nunc adhuc perpetrare pergitis, crimina, quidpiam calamitatum immittat, quibus vel ad ſobrietatem revocemini, vel admiſſa ſcelera ſalutari pœnitentia expietis? ſi Deus illo ipſo, quo peccaſtis, momento, nulla pœnitendi mora vobis conceſſa, ſtatim, ut poterat, ad infernum præcipites egiſſet, futurusne injurius erat? vel potius juſtiſſimi Judicis promerito ſupplicio fontes caſtigantis officium expleviſſet? Jam ſi infinita ſua benignitate, & miſericordia hanc ſummam*

z) *1. Joan. 1. v. 8.* a) *Joan. v. 2.*

mam cum parva: hanc extremam cum modica: hanc æternam cum brevi vitæ hujus adversitate commutet, hicne injuriam irrogabit? Imo vero beneficentissimam ostendis, O Deus, clementiæ tuæ manum, quam pio supplices osculo veneramur. Hic ure, hic seca; modo in æternum parcas. Peccavimus, fatendum est; sed en paratos in flagella! Immitte morbos, immitte cruces, immitte ignominias, en paratos in flagella. Feremus animo æquo, & patienti, quæcunque immiseris; agnoscimus enim cum pœnitente latrone: quoniam digna factis recipiepiemus.

PARS II. CAPUT II. ARTICUL. V. § II.

2. Pars Dilematis: si non peccastis; ob cœlestem tamen gloriam, non aliter, quam per multas tribulationes obtinendam, perferre debetis. *At demus Auditores, vos esse homines nullius admissi peccati reos: divina mandata jam inde à juventute cum Evangelico homine sancte custodisse: cum Zacharia, & Elisabeth ante Deum incessisse in omnibus mandatis, & justificationibus Domini sine querela. Verbo: tam sancte vitam innocenterque traduxisse, ut in vobis totidem mihi Aloysios, vel Joannes, aut Emericos videar intueri. Verum quamcunque sanctos, ac integros vos esse contingat, putatisne vos idcirco à ferendis calamitatibus immunes, ac eximios fore? Imo vero id ipsum, quod pii, sanctique sitis, ampliorem tolerantiæ materiam, & causam præbet.* Omnes (*inquit* (b) *Apostolus* qui pie volunt vivere, persecutionem patientur: *nec cœlestem ad gloriam sine laboribus pervenitur,* vel

b) 2. *ad Tim.* 3. ℣. 12.

PARS II. CAPUT II. ARTICUL. V. §. II.

vel ultro susceptis, vel si aliunde humeris impo-nantur, patienter toleratis. Reflectite mentem ad ipsum, quem ante memoravi, Aloysium. Hic tametsi moribus Angelus extiterit, cœlestium tamen ille donorum distributor Deus, in hoc ipso Angelico Juvene miram vitæ innocentiam cum pari pœnitentia, id est, vitæ austeritate voluit sociatam. Sanctissimum fuisse Joannem, Domini præcursorem, quis nescit? adeo, ut ipsius Christi c) *testimonio*: non surrexerit inter natos mulierum major Joanne Baptista. *At Superi! quam austeram, quam severam, quam rigidam egit vitam? Quid perfectius Christo Deo homine vel cogitari potest? At* nonne oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam. *Et vos alia, quam crucis via, ad cœlum perventuros existimatis? Credite Paulo* (d) non coronabitur; nisi qui legitime certaverit. *Arcta via est, quæ ducit ad cœlum. Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Qui non accipit crucem suam (*ait* (e) *Christus*) & sequitur me, non est me dignus. *Advertistis, quid dicat? si non? repeto, dicit*: qui non accipit crucem suam, suam *inquam*, non est me dignus, *ut intelligatis unicuique hominum* suas *inesse* cruces, *quas non ferre; sed accipere oportet, id est: æquo, patientique animo tolerare, ut vos Christo, illiusque gloria dignos efficiatis. Quis jam vestrum est Auditores, quem cœli obtinendi desiderium non teneret? certe hæc ipsa vitæ*

vestræ

c) *Joan. 11. v. 11.* d) *2. ad Tim. 2. v. 5.* e) *Matth. 10. v. 38.*

vestræ probitas maximo mihi est argumento, vos ardentissimo illius adipiscendi studio flagrare, at nunquam illud sine cruce, sine tribulatione, sine adversitate à vobis obtineri posse, persuasum habeatis.

Complexio cum enumeratione: ergo adversitates patienter sunt ferendæ. *Quare obsecro vos Christiani, ut si adversitatibus premi contingat,* non abhorrescatis (*f*) propter adversos casus; sed reputate ea, quæ accidunt non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri. Christianus in adversis (*inquit Augustinus*) aut probatur, si justus est, aut emendatur, si peccator est. *Probatur si justus est, ut cum probatus fuerit, accipiat coronam vitæ, quam Deus diligentibus se repromisit. Sic Isaac, sic Jacob, sic Moyses, & omnes, qui placuerunt Deo, per multas tribulationes, transierunt. Si peccator est, emendatur:* à Domino *enim* corripimur (*inquit* g) *Paulus*) ut non in hoc mundo damnemur. *Corripe ergo O Domine, corripe! verum corripe in judicio, non in furore,* ut intelligat homo, medicum esse Deum, & tribulationem esse medicamentum ad salutem, non ad damnationem, *inquit Augustinus.*

ARTI-

f) 2. *Machab.* 6. ℣. 12. g) 1. *ad Cor.* 11. ℣. 23.

PARS II. CAPUT. II. ARTICUL. VI. § I.

ARTICULUS VI.

MODUS CONFIRMATIONIS PER SORITEN.

§ I.

Præcepta hujus Modi.

I. *Natura Modi.* Sorites, à Græco Σωρὸς, quod cumulum, acervum significat, nomen habet. Est argumentatio, qua ex multis coacervatis propositionibus, quarum una gradatim ducitur ex altera, aliquid infertur. Talis est Pauli (*h*) ad Romanos scribentis, ac probantis: gloriandum esse in tribulatione. *Sed & gloriamini in tribulationibus: scientes, quod tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio vero spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.*

II. *Observanda in hoc modo.* 1. In hac argumentatione attendendum ad singula membra: nam vel uno gradu fallente, tota gradatio perturbatur. 2. Singulæ partes suis rationibus confirmentur, quæ per alias novas argumentationes, vel sine iis per aliquem locum Rhetoricum poterunt expoliri.

§ II.

Paradigma hujus Modi.

Paradigma per Soriten. Thema Concionis in illud (*i*) *Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus:* frequens in peccatum prolapsio: 1. est indicium actæ fallæ pœnitentiæ. 2. Est

(*h*) *ad Rom. 5. ℣. 3.* (*i*) *Matth. 12. ℣. 45.*

2. Est obstaculum agendæ veræ pœnitentiæ. Si alteram divisionis partem probatam velles per Soriten, ita facies: frequens prolapsio in peccatum inveteratam parit consuetudinem, consuetudo obdurat animum, obduratus animus Divinarum Gratiarum causat contemptum, contemptus peccatoris à Deo derelictionem, derelictio desperationem; ergo frequens in peccatum prolapsio est obstaculum agendæ veræ pœnitentiæ.

EXERCITATIO.

Propositio: frequens in peccatum prolapsio est obstaculum veræ pœnitentiæ. *Est hæc miserrima hominum crebrius in peccata relabentium sors, & conditio, ut non modo veram non agant; sed ne agere quidem facile queant pœnitentiam. Frequens enim scelerum iteratio tam validum, ac pertinax agendæ veræ pœnitentiæ obstaculum præbet, ut nunquam perrumpi, vel saltem difficile admodum valeat superari. Temerarium profecto, & audax, quin etiam dictu incredibile, hoc esse putarem; nisi me Pauli, Gentium Doctoris, ad hoc proferendum authoritas commoveret.* Impossibile est (*inquit* (*k*) *ille*) eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus Sancti --- & prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam. *Videte, quid dicat? impossibile, id est* (*ut Calmetus* (*l*) *explicat*) *difficile admodum veram iis agere pœnitentiam, qui semel prolapsi, iterum*

k) *Ad Hebr. 6. ℣. 4.* l) *Calmet in locum eundem.*

ac iterum, ac sæpius in scelera relabuntur; quemadmodum avaro diviti difficile est injuste parta reddere, ac idcirco, Christi testimonio, Cœlum adipisci: Dives difficile intrabit in Regnum Cœlorum. (*m*)

1. Pars: quia inveteratam parit consuetudinem. *At quæretis ex me Auditores, unde ista pœnitendi difficultas in hominibus, sua in peccata sæpe relabentibus, ortum trahat? Si me auditis, ab inveterata certe consuetudine, quam frequentati lapsus parere solent, repetenda videtur. Ex iterata enim prolapsione nascitur quædam peccandi facilitas, ut peccator sine horrore, sine stimulis, sine repugnantia; immo cum gaudio, & voluptate quadam, è mente* (*n*) *Jobi*, bibit quasi aquam iniquitatem, *& quo amplius hauserit, eo ardentiori peccandi æstu, ac siti urgeatur, adeo, ut ne advertat quidem se peccare.* Habet hoc (*inquit Emissenus*) infelix peccandi consuetudo, ut quanto amplius quisque peccaverit; tanto minus intelligat se peccasse. *O miseram, & infelicem hujusmodi peccatorum conditionem! quam dum ego reminiscor, offerre se mihi videtur hominis cujuspiam catenis toto corpore vincti, funibus arctissime colligati tristissima species, & imago, quem videor cum Davide gementem audire: heu me miserum,* funes peccatorum circumplexi sunt me (*o*)! *Expertus rei hujus gravitatem olim Augustinus malo simili implicatus.* Suspirabam (*ait* (*p*) *Vir sanctissimus*) ligatus non

m) *Matth. 19. ℣. 23.* n) *Jobi 15. ℣. 16.*
o) *Psal. 118. ℣. 61.* p) *l. 8. Confess. c. 5.*

non ferro alieno; ſed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & conſtrinxerat me: quippe ex voluntate perverſa facta eſt libido: & dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo, & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas, quibus, quaſi annulis quibusdam ſibimet innexis (inde catenam appellavi) tenebat me obſtrictum dura ſervitus.

2. Pars: quia conſuetudo animum indurat; induratus autem animus omnes Cœleſtes Gratias contemnit. *Ex hac miſerabili quidem ſervitute (ægerrime licet) explicuit ſe tandem Auguſtinus aſſiduis Ambroſii hortationibus, & Matris Monicæ lachrymis, & precibus pulſatus. At quot ſunt Auditores, qui eidem implicati æternum periere. Audite rem horrendam!* Vix de centum millibus hominum (*ait (p) Hieronymus*) quorum mala fuit vita, meretur habere indulgentiam unus. *Tantum eſt mala conſuevisſe! Nec miror eam illi vim ineſſe: inveterata enim conſuetudo ita peccatorum corda, & animos cum Pharaone indurat, ut ſilicis, ac petræ inſtar, nullis Divinæ Gratiæ motibus percellantur. Pulſat quidem oſtium Deus, monet, hortatur, minatur; ſed fruſtra omnia,* impius *enim* cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. *Notate, quid Sapiens (q) dicat:* cum in profundum venerit, *id eſt, prava in eo conſuetudo inveteraverit, cor, & animus induruerit, tum enimvero omnes divinas cum Pharao-*

p) *Apud Segneri Serm. 1. Quadr.* q) *Prov. 18. V. 3.*

PARS II. CAPUT II. ARTICUL. VI. §. II.

ne gratias contemnit. Opportuna ſuggeruntur conſilia, contemnit: ſeveris inſtatur minis, contemnit: illatæ Deo exaggerantur injuriæ, contemnit: hiantes monſtrantur inferni fauces, contemnit, contemnit. Cur? induratum eſt cor Pharaonis (*r*).

3. Pars: quia Gratiarum contemptus, Divinam cauſat peccatoris derelictionem. *Si porro contemnit, quid mirum? ſi viciſſim peccator à Deo contemnatur. Solet equidem injuriarum tolerantiſſimus, & in peccatores miſericordiſſimus eſſe Deus, ut omnem, prodigus tametſi fuerit filius, ad ſe revertentem paterne complectatur; una tamen Medico perſimilem eſſe experimur. Noſtisne morem Medicorum? Hi, ſi morbus ita convaleſcat, ut ejus pertinacia nulla arte ſuperari queat: vel æger ſtomachi vitio, aut medicinæ horrore, vel etiam ſua repugnantia reſpuat ſalutis remedia; tum enimvero re quaſi deſperata conclamant, ægrum deſtituunt. Morbi ſunt ſcelera veſtra peccatores: Medicus eſt æternus Pater: Gratiæ ſunt medicinæ. Has ſi contemnatis, ſi refugiatis, quid, oro, ſperari poteſt, quam ut Cœleſtis Medicus dicat:* (*s*) Curavimus Babylonem, & non eſt ſanata, derelinquamus eam. *Experta triſtem hanc à Deo derelictionem grandi ſuo malo Hieroſolyma. Erat hæc olim Civitas ſancta, Civitas electa, Civitas Deo grata, & accepta. At poſtquam in profundum peccatorum delapſa, Divinas Dei vocantis comminationes, & gratias contempſit, tum Civitatem hanc ſanctam ita deſtituit Deus, ut per Titum fundítus everterit.*

r) *Exod.* 7. ℣. 13. s) *Jerem.* 51. ℣. 9.

terit. Jeruſalem *(t)* Jeruſalem! quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt; quoties volui congregare filios tuos; quemadmodum galina congregat pullos ſuos, & noluiſti? ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. *Hæc veſtra eſt facies O peccatores! Quoties Deus ad vos etiam ſuos miſit Prophetas: interiores nempe animi motus, Divinos impulſus, ſtimulos ſalutares, qui arcana, ac cœleſti quadam voce à vitiis deterrebant; & vos noluiſtis? Quoties ſacri præcones pro concione propoſito mortis metu, judicii horrore, inferni acerbitate ad deteſtandam peccatorum gravitatem inflammabant; nec tamen voluiſtis? Quoties immiſſis calamitatibus, morbis, ignominiis ad ſaniora revocabat; & ne tum quidem ſapere voluiſtis? Ne miremini, ſi ſcelerum vindex, & ultor Deus tandem edicat:* ecce relinquetur domus veſtra deſerta! curavimus *enim* Babylonem, & non eſt ſanata, derelinquamus eam.

4. Pars: quia derelictio adducit ad deſperationem. *O triſtem tunc derelicti hujuſmodi peccatoris ſortem! Quid eveniet? quam ut ad extremam devolvatur deſperationem. Vidiſtis perſæpe (non dubito) ægrum ad extrema deductum. Quid agit? quamdiu non deſtituitur Medicorum remediis, tamdiu ſpe, ſaltem dubia, ſalutis tenetur. At poſtquam de eo fuerit conclamatum; tum omnem abjicit fiduciam vitæ impoſterum retinendæ. Quid vos peccatores? à Divino deſerti Medico non abjicietis ſpem ſalutis conſequendæ? Nollem*

t) *Matth.* 23. ℣. 37.

PARS II. CAPUT II. ARTICUL. VI. §. II.

equidem, ut abjiceretis; verum aliud longe tristissimum desperantis Judæ exemplum docet. Hic minutis primum furtis insueverat: fur erat, & loculos habens, *inquit* (*u*) *Joannes. Crescente postea paulatim avaritia, eo sceleris prolapsus est, ut cum Principibus Sacerdotum impia de Christo prodendo consilia ceperit agitare:* Quid vultis, (*x*) *inquit*, mihi dare, & ego vobis eum tradam? *Quid illi?* constituerunt ei triginta argenteos. *Et ecce, O impium, ac scelestum hominem! pecuniæ amore captus, exinde quærebat opportunitatem, ut traderet eum. Satis quidem, superque hominem, ut saperet, in ipsa etiam, cui ultimum accubuerat, cœna admonebat Christus. At frustra*: impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. *Ergo abit, & acceptis triginta argenteis inaudita proditione Christum tradit. Juda! quid agis? ergo discipulus Magistrum, creatura Creatorem, homo Deum prodidisti. O te infelicem! Nescis*: Væ homini illi, per quem Filius hominis tradetur? *Revertere à male ceptis, retracta impia consilia, projice argenteos, dic*: peccavi tradens sanguinem justum. *Dixit, projecit, pœnitentia ductus est. At novimus: pœnitentia sera raro vera. Videns igitur Christum ad mortem damnatum esse, in desperationem actus, abjectis argenteis abiit, & laqueo se suspendit.* Ista est *inveteratorum infelicitas peccatorum*, & peccati pœna justissima (*ait Augustinus*) ut qui recte facere, cum possit, renuit; amittat posse, cum velit.

Com-

u) *Joan. 12. ℣. 6.* x) *Matth. 26. ℣. 15.*

Complexio: ergo frequens in peccatum prolapſio, eſt obſtaculum veræ pœnitentiæ. *Videte jam Auditores! quantum agendæ veræ pœnitentiæ præbeat obſtaculum crebra peccatorum perpetratio: hæc enim inveteratam parit conſuetudinem: conſuetudo indurat animum: induratus animus Divinarum Gratiarum facit contemptum: contemptus cauſat derelictionem: derelictio deſperationem: deſperatio quid? niſi æternam adſert damnationem. Quare ſi vos aliqua ſalutis veſtræ cura tenet, exſurgite O peccatores! nolite comperendinare; ſed auſu generoſo diſcindite funes, confringite compedes, diſrumpite vincula peccatorum, quæ vos circumplectunt. Hoc unum eſt remedium, quod facere oportet, ut aliquando aſſeramini in libertatem Regni Cœleſtis. Noſtisne, cur æmuli Alexandri Magni regnum Aſiæ conſequi non potuere; contra Macedo ſine ullo temporis, & laboris impendio confeſtim fuerit conſecutus? Illi nodum Gordium ſenſim ſolvere volebant; hic uno gladii ictu diſcidit, & Aſia potitus eſt. Ita agendum eſt vobis, O peccatores! ut Regnum Cœlorum, quod vim patitur, & violenti rapiunt illud, feliciter obtineatis, diſcindite nodos; at non ſenſim; ſed ictu uno, id eſt: concepto generoſo animi propoſito, dicite cum prodigo ad Patrem revertente:* Surgam, & ibo ad Patrem meum, dicam: peccavi in Cœlum, & coram te, jam non ſum dignus vocari filius tuus.

PARS II. CAPUT. II. ARTICUL. VII. § I.

ARTICULUS VII.

MODUS CONFIRMATIONIS PER INDUCTIONEM.

§ I.

Præcepta hujus Modi.

I. *Natura Modi.* Inductio eſt argumentatio, in qua ex multis ſingularibus non dubiis infertur aliquid ipſis ſimile. Ita S. Ambroſius (*y*) de vera libertate diſputans, ab inductionibus exemplorum fuſe probat ſapientem eſſe liberum; inſipientem vero ſervum. Similiter Paulus (*z*) fidem extollit ab inductione Patrum à mundi exordio uſque ad David, ac Prophetas multa fidei virtute operantium. Libet adſcribere exemplum Cypriani (brevius utpote) unitatem Dei adverſus Idola gentium ab inductione ita comprobantis: *Ad Divinum imperium etiam de terris mutuemur exemplum. Quando unquam regni ſocietas aut cum fide cepit, aut ſine cruore deſiit? Sic Thebarum germanitas rupta: ſic Romanos Geminos unum non capit Regnum, quos unum uteri ſuſcepit hoſpitium: Pompejus, & Cæſar affines fuerunt; nec tamen neceſſitudinis fœdus in æmula poteſtate tenuerunt. Neque hoc tu de homine mireris, cum in hoc omnis natura conſentiat. Rex unus eſt apibus, & Dux unus in gregibus, & in armentis Rector unus. Multo magis mundi unus eſt Rector, qui univerſa, quæcunque ſunt, verbo jubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat &c.*

II. *Ob-*

y) *l. 2. epiſt. 7. ad Simplicianum.* z) *Ad Hebr. 11.*

II, *Obſervanda in hoc Modo.* 1. Multiplex eſt inductio: 1. Ab enumeratione partium ſpecificarum. 2. A congerie plurium ſimilium. 3. A pluribus comparatis, ſeu exemplis, ut patebit ex paradigmate. II. Dupliciter inſtituitur hæc argumentatio: 1. quando multa ſingularia in antecedenti per congeriem adducuntur; poſtea in complexione ex omnibus aliud ſimile infertur, quin prius ſua ſingulis apodoſis addatur, ut patet in allato exemplo. 2. Quando cuilibet ſingulari ſua apodoſis additur; poſtea rurſum in complexione aliud ſimile infertur, V.g. Aquæ putent; niſi moveantur: ita homo, ni labore exerceatur. Aer deſes fit peſtilens: ita deſidia ignavi corrumpuntur. Agri inarati fiunt ſenticeta: ita homo otio diffluens, totidem quaſi ſentibus, defœdatur. *Complexio*: ergo otium non erit ſine vitio.

§. II.

Paradigma hujus Modi.

Paradigma per Inductionem. *Thema Concionis:* Adverſis gaudendum magis, quam proſperis. Partitio: quia 1. adverſa hominem ad Deum adducunt. 2. quia proſpera à Deo facile abducunt. Prima pars probatur 1. Ab inductione plurium exemplorum cum apodoſi ſingulis ſubjuncta. 2. Ab inductione plurium partium ſpecificarum. 3. Ab inductione plurium ſimilium. 4. Ab inductione

plurium rursus exemplorum; at sine apodosi singulis subjuncta. (*a*)

EXERCITATIO.

Propositio: Adversa hominem ad Deum adducunt: *Si quid verissimum unquam, illud certe dixit Gregorius:* mala, quæ nos premunt, ad Deum ire compellunt. *Si enim omnia nobis è voto, ac sententia fluerent, si secunda semper aura rebus nostris adspiraret, si nihil adversi, nihil timoris haberemus, Superi! quot nostrum essent (fateamur ut res est) qui Dei ne meminisse quidem vellent.*

Inductio plurium exemplorum cum apodosi singulorum: *Convertite mentem ad discipulos naufragii periculum subeuntes. Hi quamdiu tranquillo fruebantur cœlo; reliquere Christum solum in puppi dormientem. At ubi* motus magnus factus est in mari; ita, ut navicula fluctibus operiretur; *tum enimvero anxii ad Christum accurrunt, opem implorant:* (*b*) Domine, salva nos, perimus! *Hoc ipsum in dies usuvenit Christianis:* si cessaret Deus (*ait Augustinus*) & non misceret amaritudines felicitatibus sæculi, oblivisceremur Dei. *Ut Divinæ igitur reminiscamur bonitatis, immittit animi tempestates, casus adversos, vitæ naufragia, calamitates, ut mala, quæ nos premunt, ad Deum ire compellant. Fratres Josephi ubi, oro, sceleris sui gravitatem leguntur agnovisse, nunquid in Ægypto? dum carcere, vinculis attenti, justo Cœli*

a) *Vide Segneri Serm. 27. Quadr.* b) *Matth. 8. v. 25.*

li judicio vexarentur; tum admissi in fratrem criminis recordati, merito hæc patimur, *ajebant*, (*c*) quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius, dum deprecaretur nos, & non audivimus: idcirco venit semper nos ista tribulatio. *O quoties Numinis obliti, suis sordibus, velut sus cœno, ac volutabro, adhærerent homines, nisi adversitates, quæ sobriam faciunt animam, sapere, ac intelligere docerent: merito hæc patimur, quia peccavimus in Deum, idcirco venit super nos ista tribulatio. Divus quidem gentium Doctor Paulus incredibili semper in Deum amore ferebatur; quando tamen ardentius Dominum dicitur oraſſe:* Ter Dominum rogavi, *nonne cum gravioribus tentationibus acrius pulsaretur?* Datus est mihi (*d*) stimulus carnis meæ Angelus Sathanæ, qui me colaphizet, propter quod ter Dominum rogavi, *cur?* ut discederet à me; *quid autem Deus?* Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. *Haud secus nobiscum evenire solet. Pervidet sua infinita sapientia Deus, tam imbecillam esse virtutem nostram, ut rebus prosperis quam facillime labefactetur: ut eam igitur infirmitate perficiat, ac corroboret; immittit* Angelum Sathanæ (*ut olim in Jobum*) *qui gravissimis tentationibus, ignominiis, morbis, detrimentis, cæterisque calamitatibus nos veluti* colaphizet: *rogamus tum equidem, & obsecramus, ut discederent; verum reponit Deus:* Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perfici-

c) *Gen. 42. ℣. 21.* d) *2. ad Cor. 12. ℣. 7. &c.*

ficitur. *Videte Auditores, quis fructus, quod lucrum, quæ sit utilitas adversitatum: mala nempe, quæ nos premunt, ad Deum ire compellunt.*

Inductio enumerationis partium. *Ac ut veritas ista luculentius pateſcat, revocate in memoriam, quibus, oro, temporibus majora in Deum pietatis opera exercuiſtis, quam adverſitatum? Nonne tunc piam peregrinationem ſuſcepiſtis; cum ſterilitate damnati prolem à Deo flagitabatis: tunc liberalius eleemoſynas erogaſtis; cum morbo detenti pro ſalute obtinenda Cœlo ſupplicabatis: tunc precibus, orationi ardentius vacaſtis; cum calumniis petiti, ab infamia liberari petebatis: tunc jejuniis, corporis afflictationibus carnem macerastis; cum variis tentationibus gravius exagitati fueratis. En Auditores! quam veriſſimum: mala, cum nos premunt, tum maxime per opera pietatis ferventius exercita ad Deum ire compellunt.*

Inductio plurium ſimilium. *Certe immiſſis adverſitatibus id ipſum video evenire, quod chordis fidium accidere intuemur. Ut ſuavem illæ ſonum edant, nonne violente attrahi, intendi, nec aliter, quam reus in equuleo, torqueri debent; ſecus laxatæ continuo diſſonum quid, ac tumultuoſum canere videbuntur? Vinea ut palmites, uvas, botros progerminet, an non pampini ſcirpicula, id eſt: falce vineatica incidi debent; ſecus ſteriles remanſuri? Nunquam juniperi grana ſuavem redderent odorem, niſi ardentibus prunis injicerentur. Noſtisne, qua arte, & induſtria aquæ in altum provehantur? certe cum patentem per campum quietius diſcurrunt; tum facile exundare,*

in

in ſtagna, & paludes diffundi, atque illic puteſcere ſolent. Ut vero altius attollantur, anguſtos inter ſyphones, & canales conſtringi, ac impelli debent. Haud ſecus evenit mortalibus: cum proſpere omnia ad votum fluunt, humi ſerpimus, facile diffundimur, quaſi aquæ delabimur in terram, *inquit Divinus(e) Spiritus, hæremus in ſtagnis vitiorum. At calamitatibus, velut inter anguſtias, conſtricti, tum enimvero caput in cœlum erigimus, manus, & oculos ad Deum attolimus*: levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi (*f*). *Quam appoſite igitur olim de populo tuo Iſaia dixiſti* (*g*), Domine: in anguſtia requiſierunt te: *mala enim, quæ nos premunt, ad Deum ire compellunt.*

Inductio plurium exemplorum ſine apodoſi ſingulorum. *Nunquam ego dicendi finem facerem, ſi numerum eorum inire cuperem, qui anguſto hoc tramite ad Deum pervenere. An unquam filium prodigum ad Patrem reverſurum fuiſſe creditis; niſi calamitates, quibus premebatur, reditum perſuaſiſſent? Cum nudus, & famelicus porcos paſceret, nec paſceret ſolum; ſed ſiliquis eorum veſci coactus, fame propemodum interiret; tum è labris expreſſum eſt*: Surgam, & ibo ad Patrem meum. *Manaſſes poſt graviſſimam in Deum perfidiam Divinæ iterum ſe legi ſubmiſit, dirutasque aras inſtauravit; at iſtud carceris diutini ſqualor, & pondera catenarum extorſerunt. Antiochus poſt atroces Divini honoris injuriam*

e) 2. Reg. 14. ℣. 14. f) Pſal. 120. ℣. 1. g) Iſa. 26. ℣. 16.

injurias pacem à Deo supplex popoſcit; ſed vermes coegere miſeri corpus crudeliter depaſcentes. Ipſe David (h) palam confitetur: nunquam ſe Deo ardentius ſupplicaſſe, ac in calamitate: In die tribulationis Deum exquiſivi; *qui tamen in proſperis, Dei oblitus, cum Bethſabæa petulantius laſciviebat. Quis jam ambigat Auditores, adverſitates non eſſe viam, ac tramitem illum, qui nos ad Cœlum ducat? Certe* mala, quæ nos premunt, ad Deum ire compellunt.

Concluſio totius Inductionis. *Hæc ſi ita ſunt. Quantopere igitur gaudere, & exultare vos oportet, immo non gaudere ſolum; at inſuper ſubmiſſas, quam poteſtis maxime, Deo vos prementi gratias habere. Quod enim grandius beneficium eſſe poteſt, quam ad Deum, ad Cœlum compelli. Nunquid vos ipſi Deum optimum, Maximum oratis, ut voluntates veſtras, quamvis repugnantes, vi quadam amica ad ſe trahat:* noſtras rebelles (*inquit Eccleſia*) ad te propitius compelle voluntates; *hoc ipſum eſt, quod inimiſſis efficere calamitatibus contendit Deus. Cur ergo ad primum fræni morſum, equi velut indomiti, aſſurgitis? Ponite, quæſo, ferociam, certoque perſuaſum habete: calamitates regiam eſſe ad cœlum viam:* mala *enim*, quæ nos premunt, ad Deum ire compellunt.

ARTI-

h) *Pſal. 76. ℣. 3.*

ARTICULUS VIII.

MODUS CONFIRMATIONIS PER EXEMPLUM.

§ I.

Præcepta hujus Modi.

I. *Natura Modi.* Exemplum eſt argumentatio, qua ab uno pari ad aliud ſimile argumentamur. Vix differt à loco comparationis. V.g. Wenceslaus Bohemiæ Dux fratri ſuo Boleslao magna ſua gloria injuriæ gratiam fecit, ergo glorioſum eſt parcere inimicis. Differt ab Enthymemate, quod in hoc ſemper aliquid genericum ponatur, vel intelligatur. Hac argumentationis ſpecie crebro utuntur *Itali* Oratores, cumprimis *Segneri*, alteram Concionis partem illuſtri exemplo ſolitus concludere.

II. *Obſervanda in hoc modo.* 1. Hæc exempla (ut ante dixi, meliora erunt ſacra) quam profana. 2. E Scriptura potius, quam aliunde deprompta. 3. Ad leges bonæ Narrationis, vel amplificationis ſunt exigenda, quas dicemus in Narratione, & amplificatione.

§ II.

Paradigma hujus Modi.

Paradigma per Exemplum. *Thema Concionis.* Mors peccatorum eſt acerba: 1. Recordatione præteritorum. 2. Intuitu præſentium. 3. Metu futurorum. Si primam partem per exemplum probare velis, ita argumentationem inſtitues: Sauli commiſſa præ-

PARS II. CAPUT. II. ARTICU. VIII. §. II.

præterita vitæ crimina ſummos in morte angores peperere; ergo mors peccatorum eſt acerba recordatione præteritorum. (*i*)

EXERCITATIO.

Propoſitio: recordatio præteritorum acerbe angit in morte peccatores. Inter multiplices (*ait Gregorius*) animæ tribulationes, & innumerabiles afflictionum moleſtias, nulla major eſt, quam conſcientia delictorum. *Eſt enim hæc crudelis quidam animi tortor, qui tacitis ita aculeis mentem dies, noctesque diſcruciat, ut vel ad auræ ſibilum trepidet cum Adamo, vel ad folii motum expaveſcat cum Caino. Hi poro angores licet ſemper, in extremo tamen vitæ articulo, cum fatalis imminet hora, quam maxime torquent animum peccatoris. Tunc etenim velut mare coorta fervens tempeſtate ſordes omnes egerit; ita ſcelerati hominis conſcientia triſti præteritorum recordatione fœdam ſcelerum imaginem ſub aſpectum ponit. Quis tunc animum ſenſus, quæ anguſtiæ, qui dolores occupent? vos ipſi judicate.*

Exemplum: Sauli commiſſa præteritæ vitæ crimina ſummos in morte angores peperere. *Rex Saul geſto infeliciter prælio, cum à Philiſtæis victus, fugatusque fuiſſet, actus in deſperationem gladium arripuit, & irruit ſuper eum, quo lethale ſibi quidem vulnus inflixit; necem tamen, ut optabat, conſciſcere non potuit. Quid igitur conſilii capit? videt prætereuntem tunc forte juvenem Amalecitem, ſupplici voce rogat, ut ulti-*

i) *Vide Segneri Serm. 24. Quadr.*

ultimam ceptæ jam morti manum admoveret: Sta (*inquit*) ſuper me, & interfice me (*k*). *Verum quid agis O Saul? Ergo tuusmet carnifex truculentam tibi ipſi necem inferre paras? Neſcis: nos vitæ haud eſſe Dominos, ſed adminiſtros? Præſtat in manibus hoſtium inglorium vivere; quam æternum infamem mori. At fruſtra: ingentibus animi doloribus preſſus mortem præoptabat, ut ſe ocyus ab anguſtiis expediret*: Sta, *inquit*, ſuper me, & interfice me. *Cur*? quoniam tenent me anguſtiæ.

Non dubito, quæretis ex me Auditores: cujusmodi fuerint in Saule angores iſti? Corporisne, an animi? Ab hominibusne, an à Dæmonibus excitati? Dicam: verum triſtem prius Regis Antiochi caſum percipite. Hic poſt graviſſima, quæ Hieroſolymis patraverat, ſcelera; eo dementiæ venit, ut exiſtimaret ſe præ ſuperbia terram ad navigandum, pelagus vero ad iter habendum deducturum. Tandem ad mortis confinia delapſus, gravibus adeo ceperat conſcientiæ ſtimulis agitari, ut nec ſomnum capere valuerit: receſſit (*inquit*) ſomnus ab oculis meis, & concidi, & corrui corde præ ſolicitudine, & dixi in corde meo: in quantam tribulationem deveni, & in quos fluctus triſtitiæ (*l*). *At quid, obſecro, turbaris Regum potentiſſime? recordare ingentium, quas retuliſti, victoriarum. Tu Ægyptum, tu Paleſtinam, tu Syriam poteſtati tuæ ſubjugaſti. Tu fortiſſimis quatuor exercitibus Aſiam inundaſti: terrore nominis tui extremis Nili accolis leges iuupoſuiſti. Tua eſt*

k) 2. Reg. 1. ℣. 9. l) 1. Machab. 6. ℣. 10.

PARS II. CAPUT II. ARTIC. VIII. §. II.

Babylon, tua Susa, tua Antiochia, tua Hierusalem, urbes celeberrimæ. Quid ergo times? quid expaveſcis, ut nec quietem capere valeas præ horrore? Receſſit ſomnus ab oculis meis. *At his nihil proficientibus timet miſer Antiochus. Et vero quis non timeret ad funeſtam tot graviſſimorum, quæ Hieroſolymis patraverat, nunc vero ſo midanda ſpecie mors objicit, ſcelerum recordationem?* Receſſit igitur, *ait*, ſomnus ab oculis meis, & concidi, & corrui. *Cur?* nunc enim reminiſcor malorum, quæ feci in Hieruſalem (*m*). *En videte Auditores, & intelligite, quales anguſtiæ Saulis animum occupavere! Reminiſcebatur nempe Rex impius malorum, quæ fecit in Nobe, cum Achimelechum Sacerdotem, Davidi hoſpitium præbentem, præceperat jugulari; idcirco ajebat*: Sta ſuper me, & interfice me: quoniam tenent me anguſtiæ. *Non meum, ſed Abulenſis, celeberrimi Scripturarum interpretis, è phraſi Hebræa, verborum loco*: tenent me anguſtiæ, *hoc legentis*: tenent me oræ veſtimenti Sacerdotalis, *eſt hoc teſtimonium.* Videbatur ſibi Saul (*ait Abulenſis*) propinquus morti videre Sacerdotes Domini, accuſantes eum, in judicio coram Domino. *Atque iſtud eſt, quam ob rem graviſſimis anguſtiis premebatur Saul.*

Ut hoc intelligatis, libet rem ab ovo, paulum diffuſius, qui contigerit, explicare. Fugerat David Saulem perſequentem. Accidit, ut laſſus fame ac itinere, diverterit ad Achimelechum, urbis Nobe Sacerdotem. Exceptus multa, ut par erat, humani-

m) *1. Machab. 6. v. 12.*

manitate; quin etiam commeatu, & Goliathi gladio instructus ad reliquum iter tuto prosequendum. Advertit res ista perfidum, quod pone aderat, Saulis servitium: quare usitata famulis proditione, rem omnem confestim prodit Regi. Quid Rex? incredibile dictu! in quantam illico rabiem exarsit. Jubet extemplo adesse Achimelechum cum reliqua Sacerdotum turba, quos corrugata fronte, diductis labiis, adducto supercilio, minacibus oculis, ignem, & flammam spirantibus severe intuitus, ita affatur: Heus Achimelech! tu ille sceleratus Vir es, qui Davidem, hostem meum, hospitio excepisti? Quin immo, reponit Achimelech, generum putabam, cui neminem in tota servorum tuorum corona scio tibi fideliorem. Recepi illum, ac porro recipiam: quis enim non recipiat Regis generum, & amicum? Vah perfide, respondit Saul, ergo tu quoque in caput meum, & coronam meam conjurasti? dabis meritas sceleris pœnas! Eja, agite, satellites! actutum Sacerdotes omnes interficite. Rem miram! ne unus equidem repertus erat, qui auderet in Viros Sanctos manum admovere. Conversus ergo Saul ad servum Doeg Idumæum, illum ipsum, cujus ante memineram, Davidis proditorem. Hic vero irruit (n) in Sacerdotem, & trucidavit in die illa octoginta quinque viros vestitos ephod lineo. Hæc est tragica Saulis, quam peregerat, scena. Jam ad propositum revertamur. Cum extremum morte Saul luctaretur, videbatur sibi (ait Abulensis) hos infelices octoginta quinque viros, omnes Sacerdotis habitu

n) 1. Reg. 22. ℣. 18.

PARS II. CAPUT. II. ARTIC. VIII. §. II.

bitu conſpicuos, vulneribus lividos, ſanguine conſperſos, qui crudelem homini impietatem exprobrabant: & animam, jam jam abituram, violente morabantur, ut graviori doloris ſenſu moreretur. En! hæ fuere anguſtiæ, quæ miſerum excruciabant: Interfice me, quoniam tenent me anguſtiæ.

Concluſio. Ergo recordatio præteritorum acerbe angit in morte peccatores. *Quod Sauli, utinam non hoc ipſum eveniret unicuivis peccatori! At uſu docemur: terribilem, ac funeſtam in extremo illo mortis conflictu eorum mentibus ſcenam aperiri. Tunc horribili ſpecie ſe ſe objicient mercenarii debita mercede defraudati. Tunc lugebunt, velut ante oculos poſiti, pauperes injuriis affecti. Tunc è faucibus inferni prodibunt pravis conſiliis ſeducti adoleſcentes, mulieres conſtupratæ &c. Et quid ad hæc peccatores? an non clamabunt cum Saule:* tenent me anguſtiæ. *Ita enimvero clamabunt; nam inter multiplices animæ tribulationes nulla major eſt, quam conſcientia delictorum. En! quam vere, ſapienterque dixit David: Mors peſſima peccatorum.*

ARTICULUS IX.

MODUS CONFIRMATIONIS PER SUBDIVISIONES.

§. I.

Præcepta hujus Modi.

I. *Natura Modi.* Plerique recentiorum hujus ævi Oratorum, Galli præſertim, ſuæ partes Confirmationis per ſubdiviſionem tra-

tractare ſolent. Quid ea ſit, quibusve legibus niti debeat? jam ante docuimus, cum de ſubdiviſione egeramus; ſunt tamen aliqua in uſu Methodi hujus obſervanda.

II. *Obſervanda in hoc modo.* 1. Subdiviſio plerumque initio ſtatim proponitur vel in Majore, ſi ſit Syllogiſmus; ſi vero Enthymema, in propoſitione, ſeu antecedente, cujus dein partes ſingulæ ex ordine reſtant probandæ. En utriusque exemplum. 1. Syllogiſmi; ſit partitio: homo recte agendo neminem timeat; male agendo omnem timeat. Primæ partis ſubdiviſio ita effertur Syllogiſmo: *Tres ſunt, qui ab homine timeri poſſunt: Deus, Angelus, homo; ſed recte agendo nec Deus, nec Angelus, nec homo eſt timendus; ergo recte agendo nullus eſt timendus.* Si vero enthymema uſurpare velis, præterita majore dices: *Recte agenti nec Deus, nec Angelus, nec homo eſt timendus; nullus ergo timendus.* 2. Fit tamen, ut ſubdiviſio nec in majori, nec in minori; ſed in minoris probatione proponatur, cujus exemplum habetur in paradigmate. 3. In Syllogiſmo, poſita majore ſæpe omittitur minor, & ſtatim ipſa ſubdiviſio inchoatur. 4. Quin obſervavi, celebriores etiam apud Oratores, prætermiſſa tam majore, quam minore, ac etiam Enthymematis antecedente, ipſas ſtatim ſubdiviſionum partes, unam ex altera per ordinem pertractari; quin ulla prius earum mentio vel generatim habeatur; in complexione tamen fit omnium anacepha-

leosis, sive enumeratio. Hujusmodi arte constructa est Panegyris Sanctæ *Catharinæ Bononiensi* dicta à *Cæsare Calini*. 5. Singulæ partes subdivisionis rursum probari possunt, vel Syllogismo, aut Enthymemate, aut per Collectionem Oratoriam, vel Inductionem, aut Exemplum, vel etiam sine argumentatione per aliquem locum Rhetoricum, unum, aut plures. 6. Sunt, qui subdivisiones iterum, ac iterum subdividunt. At morem hunc *Vincentius Houdri*, nisi materiæ, vel artis ratio deposcat, in vulgaribus præsertim concionibus, quæ breviores plerumque fieri solent, non admodum probat; in Panegyricis tamen, vel si typis danda sit concio, non ausim improbare, cum à celeberrimis Oratoribus videam usurpari. 7. Non omnes partes æque sunt tractandæ: aliæ solent brevius; diffusius aliæ: immo sæpe Oratores per figuram præteritionis aliquas quasi præterire videntur, ut postea longius uni, ubi vis major posita est Orationis, immorari queant. 8. In complexione breviter subdivisionis membra colliguntur; quamquam hæc collectio, si Oratori videbitur, omitti possit. Reliqua huc attinentia jam ante retulimus.

§. II.

Paradigma hujus Modi.

Paradigma per subdivisiones. Sit *thema*: Extremum Judicium peccatori est summe formidandum. *Partitio*: 1. ob Judicis potentiam.

tiam. 2. Ob Judicis sapientiam. 3. Ob Judicis justitiam. Si primam partem per subdivisionem Syllogismo propositam pertractare velis, ita institues.

EXERCITATIO.

Propositio, sive Major, cum subdivisione generatim posita: Judicum potentiam faciunt formidandam: 1. Si Judices summam habeant quam severissime reos judicandi authoritatem. 2. Si rei nullam habeant evadendi hujus Judicii facultatem. *Ita existimo AA. Judicum tribunalia, ubi de hominum vita, sanguine, capitibus quæstio peragitur, duabus potissimum de causis reddi reis formidanda. Prima est Judicum authoritas; altera est reorum difficultas. Authoritas: quam severissime reos judicandi; difficultas: hoc judicium arte ulla evadendi. Utraque tanto formidabiliorem facit Judicum pro tribunali sedentium potentiam; quanto Judices majori præditi fuerint judicandi authoritate; fontes autem ampliori eam evadendi destituentur spe, & facultate.*

Assumptio, sive Minor, cum subdivisione themati applicata: sed Divinus Judex in extremo mundi die summam habebit peccatores quam severissime judicandi authoritatem; peccatores vero nullam habebunt hoc judicium evadendi spem, & facultatem. *Cogitate jam peccatores, quantus non pavor, quanta non formido occupare debeat animos vestros in extremo mundi die, cum feralem tubæ graviter insonantis vocem percipietis*: Surgite mortui,

venite ad judicium. *Sanctus Hieronymus, magnum illud sanctitatis, & doctrinæ prodigium, palam de se profitetur: quoties tristissimi hujus soni vel cogitatio mentem subibat: toties totus corpore, totus animo contremiscere solebat. Et vos peccatores non expavescetis? cum è tumulo prodituri, terribilem subibitis aspectum advenientis non jam Servatoris, sed potentissimi Judicis, cui summa inerit, quæ in orbe esse potest, vos quam severissime judicandi potestas; vobis autem nulla suppetet eam evadendi spes, & facultas.*

I. Pars primæ subdivisionis: Divinus Judex in extremo mundi die summam habebit peccatores judicandi authoritatem, per Syllogismum quinquepartitum, cujus in probatione assumptionis fit secunda subdivisio. *Ac ut primum de authoritate loquamur: erit hæc tanta, quanta esse potest maxima, & severissima.* (Major) *Vesanus sit oportet, quisquis summam neget esse æterno Patri justissimo Judicio scelera judicandi, vindicandi, plectendi potestatem.* (Ratio Majoris.) *Quis enim Spiritus Angelicos Cœlo deturbavit? Quis primum Parentem Paradiso expulit? Quis Sodomam, & Gomorrham igne delevit? Quis mundum ipsum diluvio peremit? Tua sunt hæc æterne Pater, tristissima profecto, manus ultricis monumenta, peccatoribus in terrorem, & exemplum relicta, futurum aliquando, ni sapiant, ut parem Divini Judicis cum potestate magna, & majestate adventuri severitatem experiantur.* (Minor) *Et experientur certe. An nescitis? omnem à Cœlesti Patre in Filium traductam esse judican-*

di

di poteſtatem? Neque enim Pater (*ait* (*o*) *Chriſtus*) judicat quemquam; ſed omne judicium dedit filio. (Ratio Minoris) *Advertite, quid dicat*: omne judicium, *id eſt: omnem, quæ ad formam, & rationem attinet judicii quam ſeveriſſime peragendi, authoritatem dedit Filio.* (Subdiviſio ſecunda.) *Dedit, ut quam ſtrictiſſimam de rebus omnibus exigat rationem. Dedit, ut quam rigidiſſimam exactis de rebus proferat ſententiam. Dedit, ut quam fideliſſime prolatam exequatur. Et quid putatis? defuturumne triplici huic muneri Judicem Chriſtum exiſtimatis?*

1. Pars ſecundæ ſubdiviſionis. *Ego equidem jam nunc intueri mihi videor ingentem impiorum hominum ad judicis ſiniſtram conſiſtentium turbam, vultu pallidam, ore trepidam, crine horrentem, toto corpore contremiſcentem. At cur expaveſcitis? mementote: Judicem eſſe Chriſtum, illum equidem Chriſtum, qui pro vobis homo factus de Cœlo deſcendit, qui vitam, & ſanguinem fudit, qui eo conſilio venit, ut mundum ſalvet; non judicet. Nolite timere, nunc etiam pro innata ſibi benignitate propitius erit. Eſſet; ni verſa rerum alea* omne ei judicium dediſſet Pater, *id eſt: arctiſſime præcepiſſet quam ſeveriſſimam à nobis exigendi rationem. Tunc certe id nobiſcum eveniet, quod Evangelicus cum Villico iniquitatis feciſſe legitur Herus. Hic cum ſua ab eo vidiſſet bona diſſipari, jubet hominem accerſiri* (*p*): Vocavit illum, & ait illi: quid hoc audio de te? *quaſi diceret: Heus perfide! en villicum te con-*

o) *Joan. 5. V. 22.* p) *Luc. 16. V. 2.*

PARS II. CAPUT. II. ARTICUL. IX § II.

stitui, & meam fidei tuæ substantiam credidi; tu prodigi instar filii dissipasti. Toti te domui œconomum, velut olim Pharao Josephum, præposui, ut mihi fœnori, ac utilitati fores; tu gravissima detrimenta intulisti. Redde rationem (*q*) villicationis tuæ; jam enim non poteris villicare. *Hoc, aut simili modo Cœlestis nos etiam appellabit Judex, vocabit ferali tuba:* Surgite mortui, venite ad judicium; *tum unicuique dicet:* quid hoc audio de te? *Substantiam meam pessumdedisti, gratias contempsisti, beneficiis ingratus respondisti,* redde rationem. *O quantus pudor, quanta tunc confusio cooperiet facies vestras peccatores! Si nunc ægerrime fertis pro tribunali vel uni pandere crimen Sacerdoti, quid erit? cum toti pandentur orbi, cum abscondita tenebrarum illuminabuntur, cum occultissima scelera in lucem protrahentur: detegentur grandes injustitiæ, horrendæ lasciviæ, immania sacrilegia &c. An non timore, ac horrore concutiemini ad hanc Judicis, vos in quæstionem vocantis, severitatem?*

2. Pars secundæ subdivisionis. *Quid jam si sententia proferetur? Erit hæc etiam terribilis prorsus, ac funesta, quam Divinus ipse proferet Judex, voce alta, voce exaggerata, voce furoris, ac iræ plena peccatores allocutus:* Discedite (*r*) à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus. *Quid ea horribilius, quid rigidius, quid tristius esse potest? Si primi parentes grandi affecti sunt tristitia, cum se*

q) *Ibidem.* r) *Matth.* 25. *v.* 41.

se de paradiso voluptatis ad aratrum, & sulcos Dei sententia damnatos, & ejectos viderent: si Agar magno occupata est mœrore, cum se è laribus Abrahami cum filio Ismaele expulsam cerneret: si ingens Mariæ, Aaronis sorori, injectus est pudor, cum lepra percussam è papilionibus ejecere. Nihilne miseris accidet peccatoribus in die judicii? cum Divinam audierint sententiam, qua Cœlesti Paradiso excludentur: à Dei conspectu discedere jubebuntur: maledicti pronuntiabuntur: ad Dæmonum consortia damnabuntur, ad ignem tota æternitate duraturum projicientur.

3. Pars subdivisionis secundæ. *Erit hoc certe eò horribilius; quo exactius, ac fidelius hæc omnia Divinus confestim exequetur Judex. Christus quidem nunc misericordissimus est omnium Pater, qui nullius vult mortem peccatoris; sed ut convertatur, & vivat; in extremo tamen judicii die alia longe ei facies est futura: tunc severum Judicem indutus, deposita misericordia sumet justitiam quam severissime exercendam. Exequetur enim latam ab se sententiam sine ulla mora, sine ulla spe illius vel in minimo relaxandæ. Audite, quid Matthæus dicat (s)* Et ibunt hi in supplicium æternum. *Ibunt: qui? hi, in quos Cœlestis Judex hoc terribile vibrabit fulmen*: discedite à me maledicti; *hi, hi, confestim ibunt in supplicium, sive ignem æternum, quorsum Divinæ Justitiæ sententia in perpetuum conjicientur.*

Complexio primæ partis primæ subdivisionis. *Quid ad hæc peccatores? non contremi-*

sci-

s) *Matth. 25. v. 46.*

PARS II. CAPUT II. ARTICULUS IX. § II.

scitis? non agnoscitis formidandam Divini Judicis potestatem? Agnosco O Deus, agnosco, summam tibi inesse peccatores judicandi authoritatem; at una te oro, & obtestor, ut (t) non intres in judicium cum servo tuo: *à judiciis enim tuis semper timui, & nunc tanto timeo magis, quanto clarius perspicio: nullam mihi superesse illius evadendi facultatem.*

II. Pars primæ subdivisionis: Peccatores nullam habebunt hoc judicium evadendi spem, & facultatem, per Syllogismum tripartitum, cum nova subdivisione in majori proposita. Major. *Est hæc reorum in humanis tribunalibus damnatorum persæpe felicitas, ut severam Judicum evadant authoritatem vel fugam capessendo, vel ad altius tribunal, aut Regis gratiam provocando.* (Minor) *Grandis profecto vestra etiam beatitas foret peccatores, si è Divini Judicis conspectu hac arte elabi possetis; sed O miseram vestram conditionem! tanta est Judicis Dei Filii potentia, ut ab ejus tribunali nec detur locus fugæ, nec appellationi.*

1. Pars subdivisionis secundæ. *Paulus Gentium Apostolus Festo Prætori falso insimulatus à Judæis, cum videret ferendæ in caput suum sententiæ iniquitatem haud evadere posse, Civis Romani jure usus, quo Tarsus, urbs socia Romanorum, Pauli vero patria, gaudebat, ad Cæsarem appellavit:* Cæsarem (u) appello. *Tum Festus:* Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. *Quid vos infelices peccatores, ad Divinum Christi Judi-*

t) *Psal. 142. ℣. 2.* u) *Act. 25. ℣. 11.*

dicis tribunal constituti, quorsum, oro, ibitis? cujus ad tribunal appellabitis? Cæsarum fortasse? at hi omnes stabunt ante tribunal Christi una vobiscum judicandi; & tametsi non starent, an putatis humana Cæsarum tribunalia Dei tribunali esse potiora, ut hinc eò liceat tuto appellare? Ad æterni Patris (inquietis) qui major est Filio hominis, judicium confugiemus. O vos miseros, & infelices! non ergo scitis: quia neminem judicat Pater; sed omne judicium dedit Filio? *Quid ergo agetis? gratiam fortasse implorabitis? verum cujus? Christi? sed hic Judex erit, qui orbem judicabit in veritate, & justitia. Nec Cœlestis Pater ullius tanget miseratione:* judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam (x). *Quid ergo consilii suscipietis?*

2. Pars subdivisionis secundæ. *Scio, scio, quid suscipietis? fugam, dicitis, corripiemus. Egregium, si placet Superis, consilium! Verum, priusquam illud ineatis, quæro è vobis peccatores: à facie Dei quo fugietis, ut suo non vos illico brachio comprehendat? Scytharum Rex Itansura legitur Dario Regi, hosti suo jurato, tria diversæ indolis animalia: glirem, piscem, volucrem cum sagitta veneno illita misisse, ad significandum (ut refert Clemens (y) Alexandrinus) ni se talpæ instar terræ visceribus abdiderit, aut piscis instar undis immerserit, vel in modum volucris in nubes, & auras avolaverit, manus, & sagittam suam haud evasurum. Barbara hæc Scythici Regis, & plena fastus erat jactantia; non item foret*

x) *Jacobi 2. ℣. 13.* y) *Strom. l. 5.*

PARS II. CAPUT. II. ARTIC. IX §. II.

ret Dei. *Quis enim est in orbe locus tam abditus, ac remotus, in quo Divinæ Justitiæ immensa manus non vos illico corripere queat? Cœlum dicetis? verum audite, quid (z) Psaltes dicat:* Si ascendero in Cœlum, tu illic es. *Infernum? at* si descendero in infernum, ades. *Extrema maris?* si habitavero in extremis maris, illic tenebit me dextera tua. *Stellas, & sydera?* si inter Sydera posueris nidum tuum inde detraham te, dicit (a) Dominus. *Et si detraxerit, putatisne fieri posse, ut iterum amittat?* tenebit prædam, & amplexabitur, & non erit, qui eruat *eam, inquit (b) Isaias.* (Conclusio) *Frustra ergo peccatores, frustra spem vestram in fuga collocatis: frustra ad altius tribunal provocatis: frustra in gratia confiditis: in extremo enim judicii die nec fuga, nec appellatio, nec gratia locum habent. Tam horrendum est in Judicis Dei manus incidisse!*

Conclusio totius argumentationis cum enumeratione, & motu. *Hæc si ita sunt, videte jam Auditores, quod principio Orationis dixeram, quam terribilis, quam formidandus sit futurus extremi judicii dies ob Divinam Judicis potentiam. Judex enim summa præditus erit quam severissime peccatores judicandi authoritate, sive spectemus quæstionis in eo instituendæ rigorem, sive sententiæ proferendæ gravitatem, sive exequendæ severitatem. Peccatores vero nullam habebunt judicii hujus tam rigidi, seu gratia, seu fuga, seu appellatione evadendi facultatem. Et quid vos ad*

hæc

z) *Psal.* 138. ℣. 8. a) *Abd.* 4. b) *Isa.* 5. ℣. 29.

hæc O Peccatores? non expaveſcitis? non contremiſcitis ad tam triſtem, ac funeſtam rei memoriam? adhucne ſceleribus veſtris Divini Judicis iram irritare pergetis? &c. Abſit, O JESU abſit, ut porro te laceſſam! Peccavi, fateor, peccavi in cœlum, & coram te, ut non ſim dignus vocari filius tuus; ſed en delicta mea paveſco, *&* ante te erubeſco! *id unum per tuum amorem, & ſanguinem obteſtatus:* dum veneris judicare, noli me condemnare.

CAPUT III.

DE DISPOSITIONE RELIQUARUM PARTIUM ORATIONIS.

RElIquæ partes Orationis, quarum diſpoſitio reſtat explicanda, ſunt: *Confutatio, Narratio, Digreſſio Moralis*, & *Peroratio*, quas totidem Articulis exponemus.

ARTICULUS I.

DE CONFUTATIONE.

§. I.

Leges Confutationis.

COnfutatio (Ciceroni (*c*) *reprehenſio*) eſt pars confirmationis, qua rationes objectæ, vel ſaltem objiciendæ diluuntur. Dixi: *pars confirmationis*: nec enim ſufficit Oratori propoſitum ſuum argumentis ſtabilire; ſed præterea opus eſt rationes oppoſitas infirmare, ut cauſæ veritas magis pateſcat. In uſu hujus ſequentia ſunt ſervanda.

I. Con-

c) *l. 1. de Invent.*

I. Confutatio olim in genere judiciali vix unquam poterat præteriri; at nunc etiam ſacris in Concionibus crebro eſt uſurpanda, maxime in genere Polemico; cum fidei noſtræ capita explicamus, vel tuemur, aut firmamus adverſum Sectarios; quin ſæpe adhibetur in themate etiam morali, maxime difficiliori, quod ſenſui, vel rationi repugnare videtur.

II. Licet tota interdum Concio (ſi ſit Polemica) vel ſaltem pars una impendi poſſit diſſolvendis ex ordine difficultatibus; plerumque tamen ſub finem totius argumentationis, cum ad complexiones, vel perorationem acceditur, ſubjici ſolent; quanquam objecta levia, ac breviora non ſint ad finem differenda; ſed ſtatim ipſi, ubi occurrerint, argumento per figuram anteoccupationis ſubdenda, ac diluenda.

III. Caveat tamen Orator, in Concionibus maxime Polemicis, ea objicere, quæ vix Auditori (præſertim rudiori) in mentem veniſſent; vel difficilius intelligi, aut explicari queunt.

IV. Refellantur autem objecta ordine converſo, quam dixerimus argumenta in confirmatione eſſe proponenda: initio, & in fine debiliora; validiora in medio, ob rationem oppoſitam.

§. II.

§ II.

Modi Confutationis.

Confutatio (ut ait (*d*) Cicero) *fonte inventionis eodem utetur, quo utitur confirmatio, propterea, quod quibus ex locis aliqua res confirmari poteſt, iisdem poteſt ex locis infirmari; exponemus tamen modos reprehenſionis, quos, qui obſervabunt, facilius ea, quæ contra dicentur, diluere, aut infirmare poterunt.* Septem autem modos ſuis cum exemplis proponam.

I. Modus: *Negando.* Cum rem objectam oſtendimus non eſſe factam, vel aliter factam, abſurdam, incredibilem, repugnantem loco, tempori, perſonæ, ingenio, moribus, cæterisque adjunctis. Aut ſi comparabile, vel ſimile adferatur; diſſimile eſſe oſtendatur. Vel complexio male conſequi demonſtretur. Hujusmodi à repugnantia morum factæ confutationis exemplum habetur ſupra de Joſepho Ægyptiaco in loco Definitionis. Sit alterum ex *Campiano* (*e*) mutatis paulum verbis, quo res objecta oſtenditur non eſſe facta: item aliter facta. *Nunquid ad Concilium, quorſum ſemper antea provocaverant Adverſarii, fide publica Tridentum invitati fuere? cur igitur adeſſe recuſarunt, ut nos refellerent, in quos velut ranunculi coaxant è cavernulis? Dicent: triſtia Huſſi, ac Hieronymi Pragenſis exempla cautos reddiderunt, quibus fidem fregere. Qui? Conſtantienſis Concilii Proceres. Falſum eſt: nullam enim dedere. Sed nec in*

d) *Lib. 1, de Inv.* e) *In decem Rationibus, Rat. 1.*

PARS II. CAPUT III. ARTICUL. I. § II.

Huſſum tamen animadverſum fuiſſet, niſi homo perfidus, ac peſtilens, retractus ex fuga, quam ei Sigiſmundus Imperator periculo capitis interdixerat, violatis etiam conditionibus, quas ſcripto pepigerat cum Cæſare, vim omnem illius diplomatis enervaſſet, &c.

II. Modus: *Redarguendo.* Cum oſtendimus rem objectam ſecum ipſo pugnare, ſibique contradicere. Exemplum. *At quæro ex vobis Adverſarii: quo jure, qua authoritate corpus Biblicum diripitis? Quis illius detruncandi poteſtatem vobis dedit? Scio perbelle, quid reſpondeatis: vos veras Scripturas non exſcindere; ſed excernere ſuppoſititias. Verum, quo Judice? aitis: Spiritu Sancto. Si Spiritu Sancto? cur ergo alias alii Scripturas lancinatis? cur non pari conſenſione conſpiratis ad eaſdem vel probandas, vel condemnandas? tamen omnes eodem Spiritu gloriamini? Calvinianorum ſpiritus recipit ſex epiſtolas, quæ ſpiritui diſplicent Lutherano; freti tamen uterque Sancto Spiritu. O bellum hunc ſpirituum! Aut igitur fatendum eſt: vos Divino non agi Spiritu, aut certe Divinus Spiritus falli, ac fallere neſcius ſecum ipſo pugnat, ſibique contradicit; dum aliud uni, aliud inſpirat alteri. Quis hoc ſcelus ferat?*

III. Modus: *Retorquendo.* Cum tela ab Adverſariis objecta retorquentur, in eodem, vel pari genere ſolvenda. Exemplum: *O barbarum (aitis) tranſubſtantiationis vocabulum! quod nuſpiam in Scripturis reperitur, quod tota antiquitas ignoravit. At demus, ſit ita: ignora-*

noravit, non reperitur. Quid tum postea? nunquid nec Homousii, *nec* Trinitatis *nomen sacris in litteris habetur? nonne ante Nicæni tempora neutrum orbi notum erat? Quis tamen vestrum cum Ario barbarum ausit appellare? impium asseverare? Dicetis: Rem (quod satis est)* Homousii, *ac* Trinitatis *nomine significatam, scimus in Scripturis reperiri; à tota retro Christianitate credi; Nicæni calculo approbari. Miseret me vestri magnopere Auditores, quod hoc responso non modo nodum non dissolvatis; sed gravius implicetis. Certe res* transubstantiationis *nomine expressa sacris quoque in Bibliis invenitur: hanc jam ante, quam ipsum vulgo nomen usurparetur, Græca, æque ac Latina credidit Ecclesia: Tridentini quoque Patres suo illud suffragio comprobarunt, & tamen vos in dubium revocare audetis? Si audetis? revocate etiam Sanctissimum* Homousii *nomen, revocate Sacrosanctum Trinitatis mysterium, tricipitis Cerberi cum impio Serveto, blasphemia notate, Videte, quantum in præcipitium vestra vos adducat opinandi libido &c.*

IV. Modus: *Elevando.* Cum adversa argumenta nequeunt negari; elevantur tamen, ac imminuuntur: 1. Ostensa eorum infirmitate: non esse tam valida, ac videantur: sumpta esse dubia pro certis: esse fallacia, æquivoca: nullo, vel exiguo, aut falso fundamento nixa. 2. Excusando ab adjunctis personæ, temporis, occasionis &c. Vel ea, quæ crimini dantur, facta esse casu, fortuna; immo ex virtute, vel alia de causa. 3. Si

dicatur rem objectam majoris boni utilitate compensari. Denique si refellatur comparatione. Sint exempla: 1. Attenuando. *Serva cor tuum, ait Sapiens, O Christiane. Servarem, inquies, perlibenter, ni à Dæmone, hoste potentissimo, gravissimis omni loco, & tempore, per vim, & fraudes tentationibus infestarer, quibus vel invito est succumbendum. O imbellem animum! Ergo tu Dæmonem tam potentem, tam validum hostem esse putas, ut nequeat superari? Verum est: attenta nocendi voluntate Leonem esse rugientem, qui circuit, quærens, quem devoret; at si potestatem spectes, persimilis est Melampo catenis adstricto, qui latrare potest, mordere non potest, nisi accedentem. Contemne, & vinces.* 2. Excusando. *Gravissima me affecit injuria, scelus ulciscar. At quæro ex te Christiane: quali injuria? nonne verbo quodam paulum ignominioso, subita ira, imprudenter verius, quam nefarie prolato? & hoc ulcisceris? si ulcisceris? ostendes profecto potentiam tuam contra folium, quod vento rapitur, & stipulam siccam persequeris.* 3. Compensatione: *Durum est, ais, contra stimulum calcitrare. Durum enimvero; at suspice Cœlum O Christiane! vide, quantis illic hæc modica difficultas præmiis compensetur. Modicum, & leve tribulationis æternum gloriæ pondus operatur in nobis, inquit Paulus.* Comparationis exemplum habes in loco Comparationis.

V. Modus: *Distinguendo:* vel rei objectæ sensum, aut verba explicando. Barclajus

jus (f) *Neque validius in nos telum expediunt à Domini verbis :* Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam. *Nam si simpliciter velint intelligi carnem Christi nihil prodesse, quæram ab ipsis, cur dixerit Christus :* Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis ? *sibine repugnantem autumant Christum? absit! quid igitur ? omnino coguntur distinguere de modo, quo sumpta Domini caro prosit, & de modo, quo non prosit : nempe Capharnaitas, qui Christum audiebant, finxisse animis pinguem aliquam, indignamque rationem, & omnino carnalem, qua is se manducandum asseret ; ideoque in hunc sensum locutum esse Christum : non prodest caro sic sumpta, ut intra vos cogitatis ; at altiori, magisque spirituali, quam creditis, ratione me tradam, & à vobis sumptus in cibum vivificabo animas vestras. Ita de modo sumptionis ; non de ipsa simpliciter sumptione dixit Christus :* caro non prodest quidquam.

VI. Modus : *Irridendo, vel indignando.* Sit exemplum primi: *At nos teneriori fuimus natura comparati; quam ut libidinis æstum domuisse poteramus. O molles, ac delicatos trossulos! Ergo Cœlites ferrei erant, aut ænei ? non perinde, ac vos ex ossibus, & nervis : ex carne, & sanguine compacti? gravissimis tentationibus exagitati? Et tamen poterant hi, & hæ, & tu non poteris, quod isti, & istæ ?* Exemplum alterius. *Non possum, ais, non committere, ne veteres in libidines*

f) *In Paræneſt l. 2. c. 2.*

non relabar. O te canem, vel ſuem, non vero hominem! Hic enimvero approbas, quod Divus olim dixerat Petrus: contingit eis, ut illud veri proverbii: canis reverſus ad ſuum vomitum; & ſus lota in volutabro luti.

VII. Modus. *Contemnendo adhibitis jocis, ſalibus*; cavendum tamen in Concionibus maxime Polemicis adverſus Sectarios, ne degenerent in ſcurilitatem, maledicta, vel dicacitatem. Exempla: 1. Contemptu. *Vis, ut reſpondam? facerem profecto, ni tua ejusmodi ponderis eſſent objecta, quæ protuliſſe jam eſſet refutaſſe.* Item: *Videris mihi ſane his objectis domum in arena ædificare, vel in aere arcem conſtruere: tam levia ſunt, quæcunque attuliſti, argumenta, ut uno conſeſtim halitu diffiari queant.* 2. Jocis, ſalibus. Ut ſi cum Hieronymo adverſus Vigilantium Hæreticum diceres: *Vigilanti! tu vigilans dormis, & dormiens ſcribis: proponis mihi librum apocryphum, qui ſub nomine Eſdræ à te, & ſimilibus tui legitur. Ubi ſcriptum eſt: quod poſt mortem nullus pro aliis audeat deprecari? quem ego librum nunquam legi. Quid enim neceſſe eſt in manus ſumere, quod Eccleſia non recipit.* Vel Anonymi in Calvinum. *Non agam tecum bone Vir convitiis: ſcio, reverenda eſſe tua, quæ in corpore portas, ſtigmata, præſertim, ſi eſſent Jeſu Chriſti; illud tamen dico &c.*

§ III.

Formulæ Confutationis.

Confutatio, ut ornatior evadat, figuris veſtiri, ac perpoliri ſolet, quarum formu-

mulas ex præſtantiorum Oratorum lectione condiſces; ſint tamen aliqua earum exempla.

I. Per Præoccupationem. *At tametſi non videam, animo tamen præcipio: quid cogitetis?* Durus eſt hic, *aitis*, ſermo: & quis poteſt eum audire? *At nunquid Capharnaitis etiam durus erat; Chriſtus tamen dicit:* Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. *Si vere? non igitur tropice, non figurate ſolum; ſed vere, id eſt: re ipſa cibus, re ipſa potus &c.* Item: *At dicet forſan veſtrum aliquis: rem hanc clariſſimis Scripturæ teſtimoniis adverſari. Verum ubi? apud Joannem aitis*: verba, quæ ego locutus ſum, ſpiritus, & vita ſunt, *id eſt, Chryſoſtomo interprete*, ſpiritualiter intelligenda ſunt. *Ergo ad obſcuram hanc Chriſti ſententiam alia aperta, perſpicua, clariſſima dicentis verba:* caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus *in veſtrum præpoſterum ſenſum detorquere audetis? &c.*

II. Per Interrogationem. *Quid ad hæc reſpondebitis (opponetis) quod non confeſtim validis rationibus refelli queat? Illud fortaſſe*: Ego ſum vitis, vos palmites? *&c. At quis neſcit, hic Chriſtum figurate locutum eſſe &c.* Item: *Quid ais O Chriſtiane? Ergo impoſſibile eſt Divina implere mandata? ſi impoſſibile? qui igitur poterat dixiſſe Chriſtus:* jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve.

III. Per Diſtributionem. *Video omnia, quæ vos retinent, rationum momenta* (Vel: *ne quid*

quid difficultatis ad declarandam rei præsentis veritatem videar præteriisse, omnia, quæ vos retinent, rationum momenta ad tria potissimum video capita revocari, primum: quia Christum in Eucharistia vere esse præsentem non sensui tantum; sed etiam rationi asseritis repugnare. Alterum: quia Divinissimam ejus Majestatem dedecere putatis. Tertium: quia apertissimo Christi contrarium perhibentis testimonio adversari existimatis. Verum hæc omnia haud ita firma sunt, ut iis propositæ jam ante rationes valeant infirmari. Rem ex ordine prosequamur.

IV. Per Apostrophen. *Adeste jam Adversarii! vos ego hic appello: te cumprimis sceleratissime hominum* Socine! *exurge tuo de sepulchro, dic: quibus rationum momentis miserrimam hanc, & infelicem populi multitudinem à credenda Christi Divinitate poteras abduxisse &c.*

V. Per Præteritionem. *Sunt equidem multa, & pene innumera, quæ ad labefactandam rei hujus veritatem congeruntur verius, quam solide adferuntur argumenta. At ego hæc brevitatis gratia prætereo; illud tamen dissimulare haud possum, ut non hoc confutem: offensæ gratiam præbere, ignavi prorsus animi argumentum esse.*

VI. Per suspensionem. *Miseret me vestri magnopere Auditores, vos eo cœcitatis, ac tenebrarum prolapsos esse, ut ad apertam Divinæ veritatis lucem cœcutiatis. Dicite: quid esse poterat, quod tantam oculis vestris caliginem valuerat affudisse? &c. Fortasse illud? &c. At &c.*

VII.

VII. Per admirationem. *Admiror vehementer Auditores, quid esse potest? Vos cæterum viros oculatos, ingenio perspicaces, doctrina præcellentes, rem tam perfacilem haud capere posse, dicam potius: nolle. Ergo hæ minutiæ tantum apud vos momenti, ac ponderis habere possunt, ut &c.*

Similiter institui potest per Concessionem, cujus exemplum habetur in Modo III. Item: per Communicationem &c.

ARTICULUS II.

DE NARRATIONE.

§ I.

Leges Narrationis.

NArratio olim in genere Judiciali non ultima pars erat Orationis, alterum statim ab exordio locum obtinere solita; his temporibus in Eloquentia Sacra nullum certum locum habet; sed jam huic, jam illi Orationis parti brevius, aut fusius, ut res postulaverit, admiscetur. Est autem Narratio rerum gestarum, vel quasi gestarum expositio. Dixi: *quasi gestarum*: ne fabula, aut parabola, vel apologus excludatur. Suas hæc etiam leges habet.

I. *Sit brevis.* Erit, si narrandi initium non altius, ab ovo (ut ajunt) repetatur; verum unde necesse est. 2. Si adjuncta ad rem solum pertinentia adferantur. Unde plures historiæ partes, ac eventus ad propositum parum, aut nihil conducibiles, omittantur.

PARS II. CAPUT. III. ARTICUL. II. § I.

3. Si inutiles periphraſes, aut digreſſiones reſecentur.

II. Sit *perſpicua*. Fiet, ſi 1. verbis propriis, & uſitatis inſtituatur. 2. Si ordo temporis ſervetur; ſervabitur autem, ſi Narrationem (ut plerumque faciunt) diviſeris in eventus initium, medium, ac finem. Sic in parabola Filii prodigi, diſceſſus è domo paterna ſuis cum adjunctis antecedentibus, comitantibus, & conſequentibus deſervit initio: commoratio extra domum paternam ſuis iterum cum circumſtantiis eſt medium: reditus ad domum paternam eſt finis, quæ tria, ne aberret Narratio, diligenter ſunt obſervanda; niſi ratio, aut varietas aliud depoſcat. 3. Senſus, & periodi ſint breves, nec circumductæ, nec multis, aut longioribus parentheſibus, vel relativis interſtinctæ.

III. *Probabilis* erit: 1. Si rei geſtæ ſeriem exponat ſine fuco, ſine lenociniis, ac verborum calamiſtris. 2. Si fidei nihil abſonum adferat, vel à communi hominum ſenſu abhorrens. 3. Si quid vero ſimile non appareat, præmuniat Auditorem, vel cauſam reddendo: *ſprevit avarus pecuniam: quoniam inde videbat ſibi periculum imminere.* Vel confitendo, quod negari nequit. *Mirabile dictu, ſi referentibus fidem habemus. Mirum eſt; verum tamen: nam certis authoribus compertum habemus.* 4. Si clare, aperteque exponas circumſtantias, & adjuncta perſonarum, locorum, ac tem-

temporum, unde maxima Narrationi fides conciliari ſolet.

IV. Sit *ſuavis*. Ad hanc obtinendam utatur Orator verbis nitidis, elegantibus, ac numeroſis: interſpergat ſententias, adagia, vel acute dicta. 2. Stylus jam ſit tenuior, jam amplior pro varietate, & ratione materiæ, qui affectum exprimat, id eſt: triſtia triſtiter: læta hilariter: iraçunda irate: horrenda ad horrorem narret. 3. Ornetur figuris, maxime ſententiarum, cujusmodi ſunt: hypothipoſis, ſuſpenſio, apoſtrophe, exclamatio, communicatio, dialogiſmus, ſubjectio, ironia, &c. 4. Præmittatur Narrationi proœmii inſtar brevis ſententia, aliena, vel Oratoris propria: rurſum in fine claudatur brevi epiphonemate, vel etiam apodoſi diffuſiori, cum digreſſione, & applicatione morali, ſi Narratio ad motum, & affectum in Auditore excitandum uſurpetur.

§. II.

Paradigmata Narrationis.

Paradigma I. Narrationis diviſæ in eventus initium, medium, ac finem, cum brevi proœmio, & epiphonemate, per figuram apoſtrophes, hypothipoſeos, ſuſpenſionis, ſubjectionis, exclamationis, dialogiſmi &c.

EXERCITATIO.

Initium Narrationis cum brevi proœmio. *Juſto Dei judicio fit (ait Innocentius hoc nomine Papa tertius) ut, qui cum poteſt homo converti,*

PARS II. CAPUT III. ARTICUL. II § II.

verti, & non vult; cum vult, forte converti non poſſit. Id perſæpe evenire, in parabola decem Virginum triſti ſane exemplo docet Chriſtus. Accidit, ut Sponſus Evangelicus ſuæ nuptias Sponſæ adornaturus, pro more regionis, etiam Virgines invitarit, quæ Sponſum paternis ab ædibus diſcedentem, accenſis veſpere lampadibus in Sponſi domum comitarentur. Horum quinque erant fatuæ; quinque prudentes. Prudentes: ſuas tempeſtive lucernas oleo inſtruxerunt; venienti igitur Sponſæ confeſtim paratæ occurrerunt. Fatuæ contra, hic etiam (ut erant) ſe fatuas probavere; neglecta enim comparandi olei cura, accenſis haud poterant lampadibus obviam proceſſiſſe.

Medium Narrationis. *Quid fit? Sponſo, moram caſu faciente, dormitare cœperunt, ac reipſa altum etiam indormierunt omnes. Interea mediam ſub noctem ingens repente exoritur clamor:* (Apoſtrophe) *Heus Virgines! quam ocyſſime adeſte, veſtras quanta maxime poteſtis celeritate lucernas apparate, obviam exite, ecce Sponſus venit!* (Hypothipoſis) *Tunc ſine mora conſurgunt omnes, lampades arripiunt, exornant, prudentes accendunt, atque in occurſum adventantis Sponſi non tam procedunt, quam currunt. Quid autem fatuæ? hæ etiam ſuas corripiunt lucernas; verum oleo deſtitutæ, ut repente fuerat accenſæ; ita ſubito extinctæ.* (Suſpenſio cum ſubjectione) *Quod igitur conſilium ſuſcipiunt? cum ſororibus abierunt fortaſſe? abiiſſent; at Sponſi metus ſine lumine venientes repulſuri magnopere prohibebat. Remanſerunt? remanſiſſent enimvero; ſed*

a

*à nuptiis excludi noluerunt. Quid ergo? sero sapere cum Phrygibus docta, anxie, ac solicite (semper enim (*sententia aperta *malum præsens gravissime angere solet animos futuri incurios) ultimam, quæ superfuerat, tabulam arripiunt, vertuntur ad preces, rogant prudentiores:* (brevis dialogismus) *O bonæ sorores!* date nobis de oleo vestro: quia lampades nostræ extinguuntur. *Dederuntne prudentes? dedissent enimvero, ni prudentia præditæ fuissent:* ne forte (*inquiunt*) non sufficiat nobis, & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis.

Finis Narrationis. *Tandem abierunt, ac dum emere pararent* (exclamatio) *O miseras & infelices!* ecce Sponsus venit, & quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, & clausa est janua. *Tum noviſſime adveniunt cum oleo & imprudentes, fores pulsant, orant:* Domine, Domine, *ecce adsumus*, aperi nobis. *Audiitne Sponsus? audiit; haud tamen exaudiit; verum indignabundus eas facessere jussit*: Amen dico vobis: nescio vos. *Tanti refert* (Epiphonema) *in tempore sapuisse! Est hæc justissima peccati pœna, ut qui recte facere, cum possit, renuit; amittat posse, cum velit.*

Paradigma II. Narrationis rursum divisæ in eventus initium, medium, & finem cum apodosi, & applicatione morali, per figuras apostrophes, suspensionis, exclamationis, fictionis, prosopopœæ, intersersis sententiis apertis, occultis. (g)

Ex-

g) *Vide Segneri Serm. 13. Quadr.*

PARS II. CAPUT. III. ARTICUL. II. § II.

EXERCITATIO.

Initium Narrationis cum proœmio. *At demus familiam vestram bonis inique partis fama crescere, gratia florere, altum provehi, honoribus augeri, fortunis stabiliri. Quid tum postea? an inde quoddam operæ vestræ pretium referetis? Mihi certe, ut videtur, nullum, nisi illud fortasse, ut justo Dei judicio hunc ipsum exaltatæ per vos familiæ splendorem seris aliquando lachrymis cum Agrippina Neronis matre deploretis. Romani referunt fasti: mulierem hanc ardentissime exoptasse, ut Neronem filium Romæ imperantem videret. Monuerant eam quidem Chaldæi Aruspices in consilium vocati, futurum, ut filius sceptrum teneret; sed matris sanguine aspergendum* (suspensio) *Quid ad hæc mulier? destititne à proposito? mutavitne consilium? debuisset enimvero* (sententia occulta) *ni cæca insipientem ambitio excæcasset. Quid ergo?* Nil interest, *ait*, occidat; modo imperet. *O stultam vocem! O præposterum judicium!* (Apostrophe) *Agripina! quid agis? ergo exiguum filii honorem vitæ tuæ præfers? tibi mortem; illi gloriam exoptas? Si sapis, muta consilium, dic: non imperet, si occidet. At frustra:* (sententia aperta) *tam stultus est amor, tam stulta ambitio, ut suam suo etiam detrimento velit expleri cupiditatem.*

Medium Narrationis. *Explevit quidem infelix Agrippina; at non diu expletæ cupiditatis solatio perfruita: cum cerneret imperantis filii crudelitatem; vota inconsulte concepta damnavit, totaque in id incubuit, ut pulso Nerone privignum*

Bri-

Britannicum regno sufficeret; cui natalium jure sceptrum debebatur; quin palam nunciat Neroni: futurum, ut ipsamet ad exercitum proficiscatur, militum animos muneribus, adhortationibus, lachrymis permotura, ut novi decernant Principis electionem. Verum quid minæ profecerunt? an Neronem à vitæ instituto abduxerint? an scelera correxerint? (sententia aperta) *Durum est annosam quercum radicitus extirpare: secari potest, non evelli; at tum etiam magnopere metuendum, ne securis impatiens repente opprimat ferientem. Oppressit Nero: nam Britannicum veneno tolli; Matrem vero honoris specie jussit ad palatium reduci arcte custodiendam.* (Fictio cum Prosopopœa) *Fingite jam Auditores in hoc rerum articulo, unum aliquem ad Agrippinam solandi causa accessisse. Eja Princeps Augusta! quid affligeris? recordare vocis generosæ:* occidat; modo imperet. *En jam filium throno insidentem, totique Romæ jura dantem vides! cur angeris? cur mortem times? quam ultro elegisti, ut Neroni tuo imperium parares. Edicite, obsecro,* (communicatio) *Auditores, quid vobis videtur? si unus aliquis hoc, aut simili sermone Agrippinam aggressus fuisset, putatisne, ullum inde solatium habituram?*

Finis Narrationis. *Quin existimo majores in furias agendam fuisse, ut re ipsa* (teste *Tacito*) *acta fuit: dum enim stricto acinace ingredientem intueretur centurionem, ut ei vel gulam secaret, vel pectus transfoderet, vesanæ similis uterum ostendit: hic, inquit, feri hic!* In mortem Centurioni ferrum distringenti (*ait Tacitus*)

pro-

PARS II. CAPUT. III. ARTICUL. III. §. II.

protendens uterum: ventrem feri exclamavit. *Quo id consilio fecerit Agrippina? an in detestationem parricidii, aut vindictæ de se ipsa repetendæ, quod Neronem tam crudele orbi monstrum utero peperisset? nolim definire; illud tamen fidenter assevero: justam à Deo punitæ ambitionis pœnam extitisse.* (Epiphonema) *Ita nempe fit, ut per quæ quis peccat, per eadem etiam puniatur.*

Apodosis cum adhortatione morali. *Veniam peto Auditores, quod hanc profanam, meo tamen proposito admodum profuturam paulum productius expenderim narrationem. Si Agrippina amore filii sanguinem fundere parata, ut ei purpuram tingeret; in mortis tamen articulo adeo mentem, affectumque mutavit; quid vobis accidet miseris ad æterna inferni supplicia (quod Superi avertant) eapropter damnatis, quod filios, & hæredes non Imperatores, sed è plebejis cives, è civibus nobiles, è nobilibus optimates injuste effeceritis? an non præ omni frendebitis Agrippina? Nunc quidem exaltatæ familiæ splendoribus capti, aitis: pereat anima; modo floreat familia; at erit aliquando tempus, erit, quo inconsultum hunc posteritatis amorem, nil proficientibus lachrymis sero estis deploraturi. Si tunc ex inferni faucibus emergere, ac lares vestros repetere liceret, certe omnes familiæ opes, ac divitias: omnia scrinia, & horrea: omnes agros, & fundos: omnia inique congesta, quamcunque amplissima forent, fortunæ bona, tanquam tristissima vestræ infelicitatis instrumenta, momento in cineres, & favillas redigeretis. Ne vos igitur tam sera, ac funesta*

nesta sceleris vestri aliquando subeat pœnitentia, per amorem, ac salutem vestram vos oro, & obtestor O Christiani! deponite hunc perversum posteritatis amorem, vestram potius curate salutem, curate animam, omni auro, omni honore potiorem. Amate quidem, haud moror, propinquos vestros; sed magis animam: amate caducam, fluxamque felicitatem; sed æternam longe magis amate beatitudinem: amate gloriam terrestrem; sed multo amplius Cœlestem. Verbo: amate, non obsistimus, amate filios vestros; sed tamen secundo à vobis gradu. Ita illos diligite (*O verba eximia*) ita illos diligite, ne vos odisse videamini: inconsultus namque, & stultus amor est, alterius memor, sui immemor. *Ita Salvianus.*

ARTICULUS III.

DE DIGRESSIONE MORALI.

§ I.

Leges Digressionis Moralis.

DIgressionem veteres etiam adhibuere Oratores, quam, teste (*h*) Quinctiliano, *alienæ rei, ad utilitatem causæ pertinentis, extra ordinem excurrentem tractationem* dixere, plerumque delectationis, vel ornatus, vel amplificationis gratia usurpatam. Hujusmodi sunt: expositiones rerum gestarum, descriptiones locorum, regionum, personarum; tractationes communium locorum de vitiis, virtutibus &c. quas his, aut similibus formu-

h) *Inst. Orat. l. 4. c. 3.*

lis exprimebant initio: *Liceat hic parumper altius progredi Auditores.* Vel: *Concedite, ut hic paulum longius immoremur, Orationis vela protendamus.* In fine claudebant: *jam vela contrahamus.* Vel: *amplius, quam deluiſſet, procurrit Oratio, nunc ad propoſitum revertamur.* Licet hæc digreſſio, quam Rhetoricam appello, ut ſecernam à morali, in Sacra etiam Eloquentia locum teneat, Moralis tamen Digreſſionis nomine intelligimus factam ab Oratoribus Sacris ad informandos, vel arguendos hominum mores procurſionem, quam alii *adhortationem*, alii *moralem* vocare ſolent *applicationem*, vel *fructum Concionis.* Plurimum momenti habet in Concione, ut igitur rite fiat, ſequentia ſunt ſervanda.

I. Nulla Concio in genere etiam Panegyrico, ad rudiorem præſertim Auditorem, ſua morali careat digreſſione, ni ſperato fructu deſtitutam velimus. Hæc autem non verſetur in theſibus, ſed ad hypotheſes, ſive ſingularia deſcendat; ſecus Auditores (ut ait (*i*) Segneri) veritatem glutient tantum, non mandent; haud alio inde ſenſu affecti, quam qui granum ſinapi non contritum devoraret. Nolim tamen, ut ab uno extremo ad alterum declinet, id eſt, ne ad minuta nimis, ac ſpecialia delabatur, in genere maxime lubrico, coram adoleſcentioribus. Helleborum, quod turturi cibus eſt, venenum eſt columbæ.

II. Sit

i) *In Inſtit. Parochi. c. 7.*

II. Sit opportuna, id est, suo loco adhibita. Sunt autem aptissima Digressionum Moralium loca: 1. Singularum Orationis partium complexiones: postquam enim Orator Sacer susceptam affatim probaverit veritatem, opportune digredietur ad mores. 2. Epilogus, qui terminat Orationem, estque ultimus veluti aries ad pervincendum Auditorem.

II. Sit conformis proposito, id est, ne vagetur extra oleas; non autem vagabitur, si Digressio Moralis totidem quasi corollaria ex themate, vel membris partitionum deducta contineat. Hæc autem consectaria pluribus modis institui possunt: 1. Particulares virtutum, aut vitiorum pro themate Concionis assumptorum actus, vel species enumerando per figuram distributionis, repetitionis &c. 2. Proponendo modos, aut praxes, unam, vel plures exercendæ speciatim virtutis, aut vitii defugiendi, designata temporis, loci, occasionis opportunitate. Paradigma dabitur inferius. 3. Contraria complexioni inferendo, sive propositæ ab Oratore veritati oppositos hominum mores aperte, vel occulte arguendo. V. g. si Charitatem patientem, ac benignam probasses, recte in complexione cum Paulo (*k*) inferes contraria: ergo *Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit, quæ sua sunt, non irritatur, non*

k) *1. ad Cor. 13. v. 4.*

PARS II. CAPUT III. ARTIC. III. §. I.

cogitat malum, non gaudet super iniquitate; congaudet autem veritati &c. quæ oratorie deducta erunt aptissima digressionis capita. Unde Orator hanc digressionem facturus, diligenter dispiciat, quales è suo themate, vel membris partitionum consequentias, sive corollaria eruere possit, quæ inventis statim partitionibus inveniri, ac determinari queunt. Sit exemplum: de cura animæ dicendum foret: 1. *quia anima nihil est homini pretiosius.* 2. *quia anima nihil homini potest esse charius.* 3. *quia perdita anima perduntur omnia.* En corollaria è loco contrariorum desumpta singularum partium digressionibus servitura: 1. *Si anima nihil est pretiosius, cur igitur toties pro vili venditur voluptate &c.* Quis furor est viles à vobis animas vestras haberi, quas etiam diabolus putat esse pretiosas, *ait Salvianus.* 2. *Si anima nihil est charius, pluris igitur facienda, quam Orbis universus &c.* Cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima sua, *inquit Jobus.* 3. *Si perdita anima perduntur omnia, quid juvat cum jactura animæ, vel totius mundi opes congregasse? &c.* Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero detrimentum patiatur. *Matth.* 16.

IV, Digressio sit ornata. Ornatur autem variis figuris, maxime moventibus, ut interrogatione, comminatione, obsecratione, increpatione, conversione, complexione, repetitione sacræ alicujus sententiæ, ma-

maxime pro themate Concionis assumptæ. Vel ut Itali faciunt Oratores: clauditur argumentum historia, aut exemplo, vel similitudine breviter proposita, cujus in apodosi ad mores postea fit delapsus. Vel sacra quæpiam Scripturæ, aut Patris sententia, præsertim adhortans, increpans, obsecrans, aut minitans &c. arripitur, qua oratorie amplificata motus, ac digressiones fiunt.

V. Sit prudenter instituta. Non igitur in digressionibus (ut ante dixi) se acerbum exhibeat Orator, vel Auditorum status, & conditiones traducat; minus Principum Virorum, vel publici Magistratus vitia carpat. Sunt, qui ad vitandum, in aulicis præsertim concionibus, odium, ac invidiam profanum quoddam, aut sacrum ex historia exemplum adhibent, ac per apostrophen, aut prosopopœam personam in ea contentam alloquuntur, omniaq; digressionis capita eo, quasi res nec ad Auditorem pertineret, dirigunt. Alii Scripturam, vel sanctum Ecclesiæ Patrem loquentem inducunt. Sunt, qui laudando, ut in suis ad Regem Christianissimum Concionibus facit *Bourdaloue*, officii admonent Auditorem. Multi utuntur excusatione, vel deprecatione, se non odio, non ira concitatos loqui; sed pro sui muneris ratione, ac salutis uniuscujusque desiderio veritatem profari.

§. II.

Paradigmata Digressionis Moralis.

Paradigma I. Per Historiam cum enumeratione actuum exercendæ virtutis. *Hæc si ita sunt Auditores, quid igitur consilii suscipiendum? si tam dura, ac difficilis est curatu inveterata hominis lascivia, ergo desperandum? absit! quid ergo? generosius, sed ad normam Saulis dimicandum. Hic paucis copiis, & exiguo labore feliciter devicit Ammonitas, Moabitas, cæterosque populos Palestinæ. At dum cum Amalecitis pugnandum erat, quoniam hostes reliquis potentiores fuere, vi eos majori aggressus, totum exercitum convocavit, atque ita junctis viribus conflixit, vicit, triumphavit.* Congregato exercitu percussit Amalec. *En Auditores è mente Gregorii Amalec obduratæ typus est lasciviæ: in hanc nunquam vis proficit mediocris, toto, si vincere velimus, conatu progrediendum.* Ad extinguendum fornicationis spiritum (*inquit Gregorius*) virtus una non sufficit, *vires omnes colligendæ.* (Enumeratio) *Adhibete preces; sed admodum ferventes: erogate eleemosynas: sed valde liberales: usurpate jejunia; sed austera: castigate corpus; sed severe: vitate occasiones; at vel minimas: adite Sacramenta; sed quam creberrime. Non igitur satis sit vobis Marianam corollam decurrisse, aram quampiam visitasse, concionem audiisse: nec enim ad extinguendum fornicationis spiritum virtus una sufficit: viribus omnibus connitendum est, ut victoria obtineatur.* Congregato exercitu percussit Amalec.

Para-

Paradigma II. Proponendo modum, & praxim exercendæ virtutis, v.g. juſtitiæ cum enumeratione, & repetitione ſacræ ſententiæ per figuram complexionis. *Quare fixum vobis, ratumque ſit Auditores, hoc adhuc veſpere, quamprimum ab hac ſacra Concione domos veſtras repetieritis, antequam cubitum concedatis, omnia, quæ poſſidetis, ſaltem mente, & cogitatione perluſtrare, ac ſeverius in examen revocare: an quiſpiam ſit, cui fraudem, ac injuriam intuleritis? quem debita mercede defraudaveritis? apud quem contractum expungere nomen neglexeritis? an ſit, quod à vobis, vel à majoribus veſtris inique partum, aut retentum foret? Et ſi vos prudenter ambigere contingat, tum excutite ſcrinia, pervolvite monumenta, inveſtigate jura, ſapientum ſenſa exquirite, dicite cum Zachæo*: Siquid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. *En ſi huic famulorum mercedem retinui, reddo quadruplum. Si huic creditorum, cum poteram, ſatisfacere conſulto neglexi, reddo quadruplum. Si hanc emptionem, aut venditionem non ſine injuria inſtitui, reddo quadruplum. Si hoc teſtamentum depravavi, hanc litem injuſte intentavi, hanc ſententiam præpoſtere tuli, reddo quadruplum. Si hunc agrum, hanc domum, hoc prædium inique uſurpavi, reddo quadruplum. Ac tum ſperare poteſtis, ut Divinus vobis etiam, quemadmodum Zachæo, Servator dicat*: hodie ſalus huic domui facta eſt.

Paradigma III. Per contraria. *Si tantum eſt animæ pretium Auditores, ut illius amore*

PARS II. CAPUT III. ARTIC. III. § II.

Christus ipse vitam, & sanguinem profuderit: si Dæmon tam ardenti vel unius animæ desiderio tenetur, ut ejus obtinendæ causa omnia mundi bona lubens impenderet: hæc omnia dabo tibi, si cadens adoraveris me, *ajebat olim Christo. Dicite*: Quis furor est (*verba sunt Salviani*) viles à vobis animas vestras haberi, quas etiam Diabolus putat esse pretiosas? *Quis, inquam, furor est, tam viles à vobis haberi, ut pro modica voluptate, tenui lucello, inani honore, exiguo domus, aut familiæ vestræ emolumento venalem exponatis? Ah Christiani! per Deum, & salutem vestram vos oro, & obtestor: nolite tam iniqui esse institores, ut rem tanti pretii, ac momenti pessumdetis; sed solicite* custodite animas vestras, *quas non Christus solum, sed Dæmon etiam, hostis, & adversarius vester, omni auro, omni honore, omni lucro putat esse pretiosiores &c.*

ARTICULUS IV.

DE PERORATIONE.

§. I.

Leges Perorationis.

PEroratio, quam, teste (*l*) Quinctiliano, *cumulum quidam, conclusionem alii vocant*, Cicero autem in Bruto *epilogum* Græce appellat, *est exitus* (*m*) *ac determinatio totius Orationis*, in qua Orator id, quod tota Oratione expetebat, majori vehementia evince-

l) *Quinct. Instit. Orat. l. 6. c. 1.* m) *Cicero l. 1. de Inv.*

cere, & obtinere contendit. Sequentibus legibus conſtat.

I. Licet ordine ſit poſtrema, dignitate tamen, & Oratoris cura prima eſſe debet. *Plurimum* enim (ut in Bruto ait Cicero) *pollet in Oratione;* cum ſit ultimus veluti aſſultus, quo animos Auditorum aggreditur Orator, totaque inde victoria pendet: res enim plerumque ab exitu, & fine probantur; cum poſteriora ſemper magis Auditorum mentibus adhæreſcant, quam priora. Unde

II. Omnes eloquentiæ nervi eo ſunt conferendi, ut Peroratio quam optime expoliatur. Peccant igitur, qui componendi laborem tamdiu protrahunt, ut debito elaborandæ illius tempore deſtituantur. Alii in exordio, confirmatione, maxime in complexionibus partium, & argumentorum, totam ita eloquentiam effundunt, ut poſtea in epilogo, ubi maxima vis eſſe deberet, admodum langueant, quaſi naves ad portum vento deſtituti. Sunt, qui in pronuncianda Oratione parum ſibi, aut nihil norunt moderari, clamando, vociferando ita ſe prius exhauriunt, ut ad extremum in epilogo, cum ſumma ſpirituum, & vocis contentione agere deberent, irrauceſcant, & ægre admodum intelligantur.

III. Utendum in Peroratione ſtylo acri, & ſublimi, membris, ac commatis diſtincto: item pathetico, figuris vehementioribus inſtru-

PARS. II. CAPUT III. ARTICUL. IV. §. I.

ſtructo, cujusmodi ſunt: interrogationis, repetitionis, apoſtrophes, exclamationis, proſopopœæ, obſecrationis, comminationis, indignationis, commiſerationis &c. quæ animum vehementius pungere, ac ferire ſolent.

IV. Quam vero prolixa, ac longa eſſe debeat? pendet à judicio Oratoris. Plerumque ex Orationis proportione ſolet æſtimari. Aliqui exordio parem, productiorem alii fieri poſſe contendunt. At brevior ſit potius, quam diffuſior. Longi affectus facile langueſcunt.

§. II.

Partes Perorationis.

DUplex ratio eſt Perorationis (ait (n) Quinctilianus) *poſita aut in rebus, aut in affectibus*, id eſt, in enumeratione rerum, & motu animorum. Cicero autem tres ſtatuit (o) *enumerationem*, *indignationem*, & *conqueſtionem*; in Partitionibus duas: *enumerationem*, & *amplificationem*; Authori autem ad Herenium (p) conſtat ex *enumeratione*, & *commiſeratione*; at hæc omnia (ut Petrus Burmannus belle (q) advertit) conſentiunt: nam in amplificatione moventur affectus: ad hos referuntur indignatio, conqueſtio, & commiſeratio: affectus autem ad motum pertinent. Unde duæ ſunt partes Perorationis: 1. Rerum repetitio, Græcis ἀνακεφαλαίωσις, Lati-

n) *Ibidem.* o) *l. 1. de Invent.* p) *Ad Heren. l. 2.*
q) *In notis ad l. 6. c. 1. Inſtit. Orat. Quinctil.*

Latinis enumeratio, quæ res per cauſam diſperſas colligit, ac in ſummam redigit, ut memoriam Auditoris reficiat: totam ſimul cauſam ſub aſpectum ponat: & ſi per ſingula minus moverat, turba valeat, ut ait Quinctilianus. 2. Motus, ſive affectuum concitatio, qui ſuam in epilogo videntur ſedem habere: cum in aliis partibus, ut fere naſcuntur, ita tractentur. De utroque agam ſeorſim.

I. De *Enumeratione*. Licet hæc utiliter fieri ſoleat in quolibet Orationis genere; maxime tamen in Concionibus Didacticis, & Moralibus, ut populo præſertim rudiori propoſita fidei, morumve capita tenacius imprimantur. Vel ſi longior fuerit Concio, ac pluribus argumentis defenſa. Si autem breves, ac ſimplices fuerint, aut cauſæ acriores, ubi magis eſt affectui indulgendum, neceſſaria non eſt: cum à præſtantiſſimis Oratoribus eam tunc præteriri obſervarim. 2. Quæ repetemus, quam breviſſime dicenda ſunt, & quod Græco anacephaleoſeos verbo patet, dicendum per capita; nam ſi morabimur, non jam enumeratio, ſed altera quaſi, vel certe renovata, fiet Oratio. 3. Initium autem enumerationis (ut monet Author ad Herenium) ſummendum eſt à diviſione; poſt, ſi fuerit, repetenda ſubdiviſio, vel ex unaquaque argumentatione, quoniam tota iterum dici non poſſit, id eligatur, quod erit graviſſimum, ad cauſam maxime pertinens,

nens, vel quod animis Auditorum præ cæteris altius impressum cuperet Orator. 4. Quæ enumeranda videbuntur, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententiis, & figuris varianda, ne nuda, ac jejuna repetitio, aut si semper eodem modo tractetur, recocta velut crambe, satietatem adferat Auditori. 5. Variis autem modis hanc enumerationem institui posse (*r*) docet Cicero: 1. Simpliciter: cum ex sua persona quid, quove loco dixerit, admonet Orator. Sit exemplum. *Atque hæc sunt, quæ ad vos dicenda habueram Auditores, nunc iterum, atque iterum repeto, & voce, qua possum, contentissima hortor, & oro: diligite vos ad invicem &c. Mementote, quod primo dixeram loco, unumquemque nostrum vivam, ac spirantem esse Dei imaginem. Quis erit tam impius, ac vesanus, qui Deum audeat odisse, audeat aversari; hoc enimvero agitis Auditores: cum proximos vestros odio prosequimini: qui enim non diligit proximum, non diligit Deum &c. Quid dico Deum? sed ne se ipsum quidem, quorsum natura impellimur: quoniam non diligit animam, nobilissimam sui portionem, cujus amor, salus nunquam sine proximi amore consistere potest &c.* 2. Cum ab iis, qui audiunt, per figuram interrogationis, vel communicationis quærimus: quid fit, quod sibi velle debeant demonstrari. Exemplum. *Sed quoniam finem attigit Oratio, jam ad vos conversus, quæro è vobis Auditores, di-*

r) *l. 1. de Inv.*

dicite: quid esse potest, quo validius amor proximi valeat demonstrari? Estne potentius aliquod amoris argumentum Deo, ac vobis ipsis? &c. En planum fecimus: qui non diligit proximum, non diligit Deum &c. Immo ne se ipsum quidem; quorsum tamen natura impellimur &c. 3. Per comparationem suorum, & contrariorum argumentorum. Exemplum. *Hæc si ita sunt, quid jam superat Auditores? quod à diligendo vos proximo avocare queat? Injuria fortasse, quam intulit? ignominia, qua affecit? &c. At cogitate: ne, dum hanc ulciſci meditamini, graviorem Deo, ac vobis ipsis irrogetis. Nescitis: proximum odisse est odisse Deum, est odisse seipsum &c.* 4. Cum per figuram Prosopopœæ personam, aut rem aliquam v. g. legem, locum, urbem, monumentum inducimus, eique totam enumerationem attribuimus. *Quid ad hæc Auditores? adhucne proximos vestros diligere dubitatis? Si Christus adspectabilem se præberet, & hoc à vobis, quod olim à Petro quæreret: Petre! amasne me? addo ego: amasne te? quid responderetis? nunquid humili voce confiteremini: Domine tu scis, quia amo te, amo me. Si amas? cur igitur proximum tuum aversaris? nescis scriptum esse: siquis dixerit, quia diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est &c.* Denique fieri potest per alias etiam figuras. Per exclamationem: *Quid restat AA. quam ut exclamemus: O summam amandi proximi vim! O ingentem necessitatem! sine qua nec Deum, nec nos ipsos vere diligemus. Non Deum: scriptum est etenim: siquis di-*

dixerit, quia diligo Deum, & fratrem ſuum odit, mendax eſt &c. Nec nos ipſos, qui etenim odit proximum, ſuam odit animam &c. Per præteritionem: *Finem facio Orationi. Nil porro loquar; illud præter: ſi Deum, ſi vos ipſos diligere velitis, diligite vos ad invicem &c.* Per conceſſionem: *Ite jam ſceleſti mortales, odio habete, per me licet, proximos veſtros; at noveritis: nec Deum, nec vos ipſos ſincere diligetis &c.* Per apoſtrophen: *Adeſte jam mortales, qui inveterato proximorum veſtrorum odio flagratis! Videte: quorſum hic præpoſterus veſter vos affectus ducat: ut Deum, ut vos ipſos odiſſe debeatis &c.*

II. *De Motu.* Altera, ac propria epilogi pars eſt motus: unde Peroratio à nonnullis motuum ſedes appellatur: nam licet aliæ quoque partes affectus recipiant, breviores tamen, ac remiſſiores; potiores huic reſervandi, &, ſi uſquam, hic certe, omnes eloquentiæ fontes aperiendi, ac vela pandenda; quapropter (ut monet (*s*) Quinctilianus) verbis, atque ſententiis hic uti licet magnificis, atque ornatis. 2. Excitatur autem motus amplificationibus, affectibus tam apertis, quam occultis: digreſſionibus item moralibus, aliquem in ſe affectum continentibus. *Probationes enim* (ut advertit (*t*) Quinctilianus) *efficiunt quidem, ut cauſam noſtram meliorem eſſe Judices putent; affectus præſtant, ut etiam velint, & id, quod volunt, credant quo-*

s) *Quinct. loco citato.* t) *Quinct. l. 6. c. 2.*

quoque. Quomodo autem tractari debeant, suo jam ante loco diximus. 3. Hi affectus sint materiæ propositio, ac Orationis generi convenientes. Unde in Genere exornativo si Orator laudet, cieri potest vel affectus admirationis, admirando miram vitæ sanctitatem: vel gratulationis, ac lætitiæ ob dignitatem, gloriam in cœlis obtentam: aut amoris, item gratiarum actionis ob beneficia collata: spei ob patrocinium: æmulationis ob exempla virtutum. Si vituperet, excitandus est affectus odii, contemptus, pudoris &c. In moralibus autem illius virtutis exercendæ, aut vitii defugiendi, de quo agimus, motus est excitandus v. g. humilitatis, superbiæ &c. 4. Motus varie disponi solet in Peroratione: plerumque secernitur ab enumeratione, & tunc crebrius novo urgetur argumento, tanquam fortiori telo ad finem reservato, vel illi affectui, qui excitatur, proprio. Sæpe à celeberrimis etiam Oratoribus cum enumeratione permiscetur. Frequentius enumeratio præit, nonnunquam tamen motum sequitur. Multorum mos est epilogum concludere apostrophe ad Deum, vel Sanctos. Urgetur etiam eleganter motus per aliquam Scripturæ, vel Sancti Patris, sententiam, maxime pro Concionis themate assumptam. Denique fit, ut in Peroratione solum motus sine ulla enumeratione adhibeatur. Sed hæc paradigmatis fient clariora.

§III.

§ III.

Modi Perorationum.

Modus I. Enumerationis cum motu permistæ, per sententiam sacram pro themate Concionis assumptam, ex sermone M. S. Anonymi.

EXEMPLUM.

Quare ut ubi cepit, ibidem terminetur Oratio, fas sit mihi Auditores, vos allatis principio dictionis meæ Christi verbis iterum affari. Christiani! diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, orate pro calumniantibus vos. *Repugnatis?*

Prima ratio. *Suspicite in hanc Crucem, quam æternus Pater, velut* Doctoris cathedram, *in monte defixit Golgothæo. Videte, quid in ea Divinissimus ultimum tradat Magister. Persæpe prius discipulos hortatus erat, ut se diligerent invicem, benefacerent inimicis, pro calumniantibus Deum orarent. At quoniam perspectum habuerat validius semper doceri exemplis, quam verbis; idcirco ut doctrinam prius ab se verbis traditam opere etiam confirmaret: non ante Sanctissimam edere voluit animam, quam toti exemplum orbi daturus, æternum pro inimicis Patrem deprecaretur:* Pater! ignosce illis, quoniam nesciunt, quid faciunt. *Quid vos jam O Christiani ad hoc pulcherrimum, Christi, è cruce, velut è* cathedra docentis *Magistri, exemplum agetis? Adhucne tam inveterato persistetis in odio, ut pro æmulis vestris non modo Deum non orare; sed ne minimam quidem offensæ gratiam iis præbere velitis?*

Alte-

Altera ratio. *Ah timeo Christiani, vehementer timeo, ne fortasse hæc* cathedra docentis *vertatur aliquando vobis in* tribunal judicantis. *Erit enim tempus, erit, ut, qui nunc se Magistrum præbet, Judicem exhibeat in ultimo mundi die, quo* parebit signum, *sive crux*, filii hominis; *ipse autem* veniet cum potestate magna, & majestate, *ad hanc crucem, velut ad tribunal, constituturus, ut ubi diligendos esse inimicos suo ultimum exemplo Magister docuerat; illic, velut in tribunali, severissimam in vos, hanc doctrinam aspernantes, sententiam ferat. Quis tunc vobis sensus erit O Christiani? nunquid, si fieri posset, animi consilia mutaretis, poneretis odia, offensæ veniam ultro offerretis; nec offerretis tantum; sed beneficiis eos afficeretis? Quod tunc, sero nimis, actum velletis; nunc, nunc, dum tempus suppetit, agatis oportet.* Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, orate pro calumniantibus vos, *ad Divinissimi exemplum Magistri: Pater! æterne Pater! ignosce illis, quoniam nesciunt, quid faciunt.*

Modus II. Per enumerationem à motu distinctam. Ex Panegyrico Cæsaris Calini S. Catharinæ Bononiensi dicto in illud Pauli: *Sive in corpore, sive extra corpus, nescio.*

EXEMPLUM.

Enumeratio. *Sic est Auditores dilectissimi, sic est: anima* Catharinæ *in corpore posita, videbatur extra corpus esse: nam in corpore iis erat dotibus prædita, ut nec corporeas appetitiones, nec onera, nec vincula persentisceret. Cum ageret in*

PARS II. CAPUT. III. ARTICUL. IV. § III.

terra, videbatur extra terram esse, velut in Cælo collocata: quoniam animæ beatæ fuere illi sociæ; quibuscum versabatur: cœlestes revelationes, sive admonitus, quibus mens illustrabatur: Divini affectus, quibus cor inflammabatur. Postea extra corpus in Cælo constituta, videtur in corpore super terram esse, seu corporis naturam, seu animæ opera spectemus. Naturam: reperimus enim illud integrum; quin deficiat: pulchrum; quin offendat. Operationes autem invenimus animæ proprias, seu vegetanti, seu sentienti, sive rationali.

Motus per affectum fiduciæ. *Quid jam supereſt O chari Auditores? illud certe, ut fiducia in* Catharinam *concepta, hac nobili fruamur opportunitate. Dum* Catharina *viveret in mundo in corpore super terram posita, videbatur extra corpus in Cælo esse collocata, quod ingens equidem, at soli datum* Catharinæ, *beneficium erat; nunc autem extra corpus in Cælo constituta, dum videtur esse in corpore super terram, hoc etiam grande beneficium est; at nobis concessum. Cujus rei causa? illius certe, ut quovis tempore ad opem* Catharinæ *perfacile refugium habere valeamus. Quo quid majus esse potest? Si enim nostris eam votis conveniamus, videmur ad eam, quasi ad viventem, accedere, quæ non è longinquo, sed prope: non remote, sed nobiscum, quasi nos inter versata, audiat vota supplicantum. Si precibus eam obtestemur; videmur illos ipsos oculos intueri, qui sanguineas lachrymas profudere cuncta de Cælo exorantes. Videmur labia illa affari, quæ obduratissimorum corda peccatorum fusis ad Divinissimum*

Ser-

Servatorem precibus ad pœnitentiam inflexere. Videmur aures illas interpellare, ad quas Christum è pane Eucharistico, & Crucis simulacro locutum ingentes Catharinæ *gratias novimus concessisse. Si prodigia quærimus? videmus manus illas, illas, inquam, manus, quæ solo Crucis signo bene precatæ miris beneficiis supplices affecere.*

Apostrophe. *Eja ergo O magna* Catharinæ anima! *tuas nunc etiam Sanctissimas attolle manus ad fauste precandum huic Urbi tibi devotæ, huic, inquam, Urbi, quæ te viventem, ut Cœli Civem fuerat admirata; nunc vero ut Civem Cœlestem, sua inter mœnia quasi adhuc viventem, supplex appellat. Dixi.*

Modus III. Per motum ab enumeratione distinctum, sed quem novis argumentis urget Orator. Ex Praxi Oratoria Sigismundi Lauxmin. Cap. 9.

EXEMPLUM.

Enumeratio. *Quæ cum ita sint, quis jam nostrum erit, Viri Religiosi, qui laborem aliquem magnum, curam singularem, admirabile obsequium, solicitudinem non vulgarem in promovendo honore Divino se aliquando susceperum putabit, si tot undique rationibus urgeri, atque impelli se ad colendum Numen sempiternum animadverterit? Etenim* (prima ratio) *si* officii nostri rationem *inquirimus, talem vitæ statum secuti sumus, cujus instituta omnia, cultum nobis Divinum præscribunt.* (Altera ratio) *Si* meritorum præmia *suspicianus, quæ majora esse possunt, quam ipsa vivendi ratio studio honoris Divini*

PARS II. CAPUT III. ARTICUL. IV. § III.

vini ad omnem honestatis normam directa, atque conformata? (Tertia ratio) *Si* beneficia divinitus accepta *memoria repetimus, ea tot, tantaque sunt, ut minima pars eorum nostri ipsorum pretio infinitis nominibus antecellat. Ecquid agimus Viri Religiosi? quando tandem eos induemus animos, ut præ cultu Numinis non modo nullam commodi nostri curam geramus; sed vilem sanguinem hunc, & vitam ipsam despicabilem habeamus.*

Motus per nova argumenta. *An non videtis, ita nos orbi terrarum in spectaculum datos, ut omnium oculis expositi simus. Ad nos* infideles populi *oculos convertunt, atque Christiani nominis gloriam illustrem institutis, obscuram hominum moribus, puram, atque sinceram aliquando intueri desiderant; & his veritatis lucem doctrina, & pietate nostra conspicuam non præferemus? Nos* Ecclesiæ hostes *diligenter observant: ut è calumniis nostris prætextum erroribus quærant: & adversum hos pro Christi religione omni vigilantia, virtutumque studio pugnare non debebimus? Sunt multi* inter fideles, *quos aut inscitia superstitionibus illigavit, aut licentia vitæ projecit ad scelera: & his non succuremus, unde suæ subsidium inscitiæ, ac remedium licentiæ habere queant? Nos cæteri fideles veluti luminaria quædam in sublime elata suspiciunt: à nobis Divinarum legum observantiam, à nobis vitæ Christianæ normam, à nobis virtutum exempla præstolantur: & his non lucebit lux nostra, ut videant opera nostra bona, & glorificent Patrem, qui in Cœlis est? In nos Sanctissimi Majores nostri*

ſtri, in quorum jura, & hæreditatem ſucceſſimus, è Cœlo proſpiciunt, conſiderant diligenter, utrum nos, qui ſimili Numinis beneficio vocati ad obſequium Divinum, & paribus obſtricti vinculis, idemque vitæ genus ſecuti ſumus, parem ad promovendum cultum Divinum curam adferamus: an ignavi, & ſocordes per ſummam ignominiam religioſo nomine, & officio abutemur? Ejiciamus ergo ex animis noſtris omnem, ſiquæ eſt, aut negligentiæ ſuſpicionem, aut laborum formidinem. Huc, huc, omnes animi curas, corporisque vires intendamus, ut virtutum ſtudio, religioſæ vitæ obſervantia, omnibus Chriſtianæ vitæ inſtitutis, quam maximum poſſumus, cultum, atque honorem Numini ſempiterno deferamus Amen.

Modus IV. Per motum ex digreſſione morali conſtantem, quem ſequitur enumeratio: ex laudatione funebri *Ignatii Chiabergæ*, dicta *Taurini Mariæ Joannæ Baptiſtæ Sabaudiæ Duci* in illud: *qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, vivet.* Joan. II.

EXEMPLUM.

Motus per digreſſionem moralem ad Auditores. *Jam vero quantacunque hæc demum ſit germanæ pietatis, atque in tanta Principe heroice dominantis, quam hactenus adumbravi, imago, quos vobis animos, quos ſenſus ingerit Auditores? Quid enim? an huc tantummodo funebris hujus pompæ Spectatores per otium futuri, aut orationem meam ſtudioſius audituri conveniſtis? Sinite jam, ut eo Eccleſiaſtici epiphonemate ſaluberrimo, quo mores omnium erga Deum inſtituit,*

in rem veſtram traducto dicendo finem faciam: Exaltantes eum replemini virtute. *Mariam Joannam Baptiſtam rebus geſtis illuſtrem, virtutibus eximiam haud dubie ſuſpicitis, atque laudatis. At niſi, quod admiramur, laudamusque, diligamus, atque opere complectamur; admiratio inanis eſt, otioſa laudatio. Placeat exaltantibus admiratio: ſed admirantibus imitatio non deſit:* Exaltantes replemini virtute. *Principes conſtituit Deus, non modo ut ſubditos legibus regerent, ſed ut exemplo, ac moribus glorioſius ſubditis prælucerent.* Mariam Joannam Baptiſtam, *Principem, Moderatricem voluiſtis: ipſam igitur non admirationis argumentum tantummodo; ſed ut exemplar, normamque vitæ animis veſtris ſemper impreſſam habeatis.*

Enumeratio. *En ipſam funeri ſuo adhuc eſſe ſuperſtitem vidiſtis, ac porro in perpetuum victuram videbitis. Videbitis* in memoriis hominum impreſſa iisdem regalium virtutum imagine. *Videbitis* in Rege filio, atque in Auguſta poſteritate nepotum. *Denique videbitis* in immortalibus Chriſtianæ præſertim pietatis operibus. *Quæ demum pietas Cedrus illa eſt nunquam marceſcens, mortis inſcia, ac vitæ immortalis fomes. Si ipſius ſpectatiſſimos mores, atque exempla virtutum in vivendi uſum referetis, perget adhuc in vobis vivere; perget vivere in operibus veſtris, ac immtortalis illa Cedrus multiplicabitur. Unde toties vivet, quot virtutum ſuarum non laudatores tantum inveniet, ſed imitatores:* Sicut Cedrus Libani multiplicabitur. *Dixi.*

CAPUT

CAPUT IV.

DE DISPOSITIONE TOTIUS SACRÆ ORATIONIS.

Explicata singularum partium dispositione, nunc quomodo totum corpus adornandum, ac variandum sit, explicandum venit. Non est autem mihi propositum hic specimen dare disponendæ, ac variandæ totius Concionis spectata etiam elocutionis forma; sed primam solum ideam, qui formari debeat, docere, pictorum more, qui rudi penicillo prius ducunt extrema imaginis lineamenta; postea coloribus illustrant; ac demum suprema perficiunt manu. Sit igitur

ARTICULUS I.

DE FORMANDA PRIMA CONCIONIS IDEA.

§ I.

Leges formandi primam Concionis Ideam.

PRimæ Ideæ nomine, ut dixi, intelligo rudia quædam Sacræ Orationis lineamenta sine omni ornatu, & forma Oratoriæ elocutionis. Hanc vulgo σκελετὸν; ducta metaphora ab ossea compage, nondum carne, ac nervis vestita, item *Orationis œconomiam* vocare solent. Est magnopere utilis, & necessaria Tyroni: nam 1. consuescet ordinate dicere ad propositum. 2. Nec inde à scopo facile aberrabit. 3. Citius, & alacrius

PARS II. CAPUT. IV. ARTICUL. I. § I.

crius Orationem componet: arduum enim est omnia simul agere; invenire nimirum, disponere, & eloqui. 4. Viso numero, ac vi argumentorum sciet, quid in argumentationibus contractius, quid amplius debeat expoliri. Denique longo usu id consequetur, ut vel ex tempore dicat ordinate. In hac ergo idea sequentia sunt servanda.

I. Ut in animalibus, teste Aristotele, primum cor ante omnia membra formari solet; ita in efformanda idea imprimis Oratori sententia sacra, tum propositio, ac partitio, tanquam cardines, & fundamenta partium cæterarum, sunt providenda.

II. Singulis partitionum membris suum, saltem princeps, quo firmetur, argumentum ex aliquo Rhetorum loco est inveniendum, modo jam ante tradito. Dixi *saltem princeps*: nam reliquæ principalium rationum probationes facile sub ipsa occurrent elocutione; quanquam sint, qui has etiam in prima statim idea determinant. Stat in arbitrio Oratoris.

III. Unumquodque princeps argumentum, si Oratori visum fuerit, redigatur in aliquam argumentationis formam ex propositis jam ante modis unam. Ad Orationis autem varietatem non semper eædem sunt adhibendæ; sed jam hæ, jam illæ pro placito Oratoris, vel thematis ratione.

IV. Quod autem amplificationes, figuras, periodos, transitiones, ac reliquum con-

cio-

cionis ornatum, & apparatum attinet, horum dispositio commodum sub ipsa nascetur compositione; digressiones vero morales, & præcipui affectus in complexionibus, & epilogo ciendi, initio statim, saltem generatim, poterunt constitui; multi tamen eos, quemadmodum & argumentationes, differunt ad elocutionem. Utriusque dabitur paradigma.

V. His inventis, ac dispositis postremo progrediendum est ad exordium, quod licet ordine sit primum; inventione tamen, ac dispositione ultimum esse solet, ut ante diximus.

§ II.

Paradigmata formandi primam Concionis Ideam.

Paradigma I. Ideæ brevioris, constitutis solum argumentis; non item argumentationibus, in genere Panegyrico, in laudem S. Ignatii Societatis JESU Fundatoris. (*t*)

Textus Sacer: *Non nobis Domine, non nobis; sed Nomini tuo da gloriam.* Psalm. 113. ℣. 1.

Thema Concionis: *S. Ignatius de Lojola Divinæ Gloriæ studio, omni, quæ in se redundare poterat, gloria se exuit.* Partitio è loco enumerationis partium, & dicto Alberti Magni: *Triplex est gloria hominis: gloria vanitatis, gloria veritatis, gloria æternitatis. S. Ignatius Divinæ Gloriæ studio* 1. *exuit se gloria vanitatis, sive ex naturæ bonis proveniente.* 2. *Exuit se glo-*

t) *Vide Calini serm. 91. Tom. 1. in Samuelem.*

ria veritatis, seu ex bonis Gratiæ promanante. 3. exuit se gloria æternitatis ex beatitudine Cœlesti oritura.

§ II. Confirmatio I. partis. *S. Ignatius Divinæ Gloriæ studio exuit se gloria vanitatis ex bonis naturæ proveniente.* Argumenta principalia: 1. *Exuit se gloria Nobilitatis, cum Vir illustris vile mendicabulum induit, nec ullam unquam sanguinis sui rationem habere voluit.* 2. *Exuit se gloria divitiarum, cum abdicatis rebus omnibus Christum pauperem vita omni est secutus.* 2. *Exuit se gloria honorum, cum ab omnibus contemni, ac velut stultus existimari non optavit modo; sed re ipsa æquo animo tulit.*

Confirmatio II. partis: *S. Ignatius Divinæ Gloriæ studio exuit se gloria veritatis è Gratiæ bonis promanante.* Argumenta principalia: 1. *Exuit se gloria honorum operum: nam licet è mente Pauli in iis in Domino gloriari potuisset, eam tamen totam in Deum transtulit, cum majorem ejus gloriam semper in ore habuerit, semper in omnibus quæsierit.* 2. *Exuit se gloria doctrinæ divinitus acceptæ: nam à Judicibus Sacræ Inquisitionis, unde rerum Divinarum cognitionem, qua homo, tunc adhuc literarum rudis, summa præditus erat, hauserit, interrogatus; humili silentio pressit; tametsi dicere potuisset, eam Manresæ cælitus ab se haustam esse.* 3. *Exuit se gloria Sanctitatis: peccatorem, & omni bono pauperem Ignatium professus; licet ab omnibus Vir Sanctissimus haberetur.*

Con-

Confirmatio III. partis: *S. Ignatius exuit se gloria æternitatis ex cœlesti beatitudine oritura.* Argumentum principale: *quia propagandæ Divinæ Gloriæ studio maluit salutis incertus vivere, quam Cœlo frui. Si optio daretur* (dicere auditus) *mallem beatitudinis incertus vivere, & interim Deo servire, & proximorum saluti; quam certus ejusdem gloriæ statim mori.*

Peroratio constabit 1. *Enumeratione.* 2. *Digressione Morali per contraria ad homines vanæ gloriæ appetentes.* 3. *Motu per affectum contemptus gloriæ humanæ; studii autem propagandæ Divinæ.*

Paradigma II. Ideæ plenioris, dispositis tam argumentis, quam argumentationibus, in genere morali, in Dominicam I. Quadragesimæ. *Vide Segneri serm. 26. Quadr.*

Textus Sacer. *Ductus est JESUS in desertum à Spiritu, ut tentaretur à Diabolo.* Luc. 4.

Thema Concionis: *Proxima peccati pericula non sunt temere adeunda.*

Partitio à negatione causarum efficientium: *quia in iis temere susceptis, ne homo labatur, nec suæ virtuti fidere potest.* 2. *Nec in Divina gratia confidere potest.*

Confirmatio I. partis: *In peccandi periculis temere susceptis, ne homo labatur, suæ virtuti fidere non potest.* Argumentatio per subdivisionem enthymemate propositam: *Sanctissimi Viri, summa licet virtute præditi, ne laberentur, peccandi pericula fugerunt, aut si fugere neglexerunt turpiter sunt prolapsi; ergo &c.*

PARS II. CAPUT IV. ARTIC. 1. § 11.

1. Pars subdivisionis probatur *exemplo Hieronymi*. Argumentatio per Syllogismum tripartitum: *Hieronymus severissimam, & virtutis perquam studiosam egit vitam* (Describetur vita Hieronymi) *sed hic in eremum Palæstinæ concessit, ad fugienda in Urbe Roma tametsi remota peccandi pericula.* Complexio: *ergo & nos proxima fugere debemus.* Amplificabitur 1. per comparationem *nostræ virtutis cum virtute Hieronymi.* 2. Per similitudinem *columbæ in montibus semper tutioris, quam in urbibus è verbis Ezechielis depromptam:* Salvabuntur, qui fugerint ex eis, & eruut in montibus quasi columbæ convallium, omnes trepidi.

2. Pars subdivisionis probatur: *inductione exemplorum Davidis, Petri.* Item: *Jacobi, Victorini, Macarii Romani, & aliorum Sanctissimorum Eremi incolarum in peccandi occasionibus, quas fugere neglexerant, fæde succumbentium.* Complexio utriusque partis: *ergo in pecati periculis nemo suæ virtuti fidere potest. Non enim est malum in civitate, quod fecit unus homo, ut Augustini testimonio, facere non possit alter homo.* Digressio Moralis *ad homines in sua virtute præfidentes, per contraria, cum enumeratione variorum periculorum.*

Confirmatio II. partis per collectionem Oratoriam. Propositio: *In periculis temere susceptis homo nec in Divina Gratia confidere potest.* Ratio propositionis: *quia Deus nemini in proxima peccandi pericula se temere conjicienti suo specialis Gratiæ auxilio adsistit.* Rationis

nis confirmatio per Syllogiſmum quinque-partitum. Major: *quia Deus nunquam adhibet remedia ſpecialia, cum adſunt ordinaria.* Majoris probatio ab inductione exemplorum: *Sic tres Magos ſtella deduxit in patriam ignotam, non item in notam: Petrum Angelus vinculis ſolvit, non calceavit: Paulum Deus è naufragio liberavit; ſed enatantem.* Minor: *ſed in peccati periculis adeſt ordinarium fugæ remedium, quo ſi homo uti vellet, ſe tutum, ac liberum præſtare poſſet.* Probatio Minoris. 1. *à teſtimonio* (u) *Scripturæ: qui cavet laqueos, ſecurus erit. Salvabuntur, qui fugerint--- quaſi columbæ convallium, omnes trepidi, inquit* (x) *Ezechiel.* 2. Ab inductione ſimilium: *quia peccati pericula ſe habent inſtar colubri: quaſi à facie colubri fuge peccata, inquit* (y) *Sapiens. Inſtar incendii, à cujus diſcrimine ſe Loth fuga liberavit.* Exornatio à confutatione contrariorum exemplorum: *ut trium Puerorum, Jonæ, Danielis, quos diſcrimini objectos Deus ſpeciali auxilio ſervavit. Ita eſt, ſervavit; non tamen temeritate; ſed neceſſitate, Dei nempe cauſa, in pericula conjectos, in qua ſemper ſe adfuturum ſpeciali gratia ſpopondit: Fidelis Deus eſt* (inquit (z) *Paulus*) *qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis, ſed facit etiam cum tentatione proventum, ut poſſitis ſuſtinere. Deus quidem Angelis ſuis mandavit, ut cuſtodiant te in omnibus viis, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum; verum addidit:*

u) *Prov. 11. ℣. 15.* x) *Ezech. 7. ℣. 16.* y) *Eccli. 21. ℣. 2.* z) *1. ad Cor. 10. ℣. 13.*

dit: in viis suis, id est, non temere; sed Dei causa susceptis. Confirmatur à loco dissimilium exemplorum: *Sic Deus ope Angeli Judith apud Holofernem libere diversantem custodivit; non item Dinam. Cur? quoniam Judith Dei causa, liberandæ nimirum patriæ amore, pericula adiit; Dina vero curiositate, ut videret mulieres regionis illius.* Complexio: *ergo cum Deus nemini temere peccati pericula adeunti sua speciali Gratia adsit, non igitur in Divina Gratia confidendum.* Digressio Moralis sit *per corollaria contraria ad homines in Dei Gratia præsidentes.*

In epilogo fiat 1. *Enumeratio argumentorum.* 2. *Motus per affectum fugæ, historia Josephi relicto pallio Heram fugientis amplificatum, cum enumeratione variorum periculorum, & repetitione sacræ sententiæ: relicto pallio fugit, & egressus est foras.*

ARTICULUS II.

DE VARIANDA DISPOSITIONE ORATIONIS SACRÆ.

§. I.

Modi variandi Orationem Sacram.

RECte ait (*a*) Cicero: *variare autem Orationem oportebit: nam omnibus in rebus similitudo est satietatis mater.* Unde non postrema Sacri Oratoris laus est: variandæ Concionis artificium nosse, ne usurpato eodem semper modo Auditori fastidium creet. Hæc au-

a) *Libr. 1. de Inv.*

autem varietas multis inſtituiur modis; juvat ſingulos explicare ad mentem *Amadæi*.

I. Variatur Oratio *materiæ, ac thematum diverſitate*: ſi non eandem ſemper cramben repetat Orator. Hoc eſt: non ſemper *de pœnitentia, de morte, inferno &c.* agat. Fit enim, ut repetitis quotidie hujuſmodi terroribus, tandem nec minas perhorreſcat auditor, quas ad incutiendum ſolummodo metum fruſtra compoſitas arbitratur. Unde variandæ ſunt Concionum materiæ: nunc acriores, mox iterum remiſſiores uſurpandæ, ut molliori themate delinitus Orator, æquiori animo audiat ſeverius argumentum. Haud tamen eapropter improbo, dum plures in eundem finem ſermones diriguntur. Ut enim guttis pluribus molleſcit lapis; ita inolita vitia haud ſtatim uno ſermone extirpantur. Hoc tamen cum varietate ſaltem formæ Orationis, vel argumentorum prudenter cenſeo adhibendum.

II. Variatur *partitionibus*. Cum jam ex uno, jam ex altero fonte ducitur diviſio Orationis. Modo bimembris, jam iterum trimembris adhibetur. Nunc ſubdiviſionibus, rurſum ſine iis uſurpatur. Jam nude, mox ornatius cum antithetis, vel incremento, aut alio elegantiæ modo profertur.

III. Variatur *forma Orationis*. Fit enim perſæpe, ut in diverſa licet materia, eadem tamen methodo, ac diſpoſitionis forma, conſtructa Oratio non parvum adferat tœdium

Au-

PARS II. CAPUT IV. ARTIC. II. §. I.

Auditori. Unde variandi sunt: 1. modi exordiorum, ne semper ex eodem inventionis fonte sumatur ingressus. Aliquando propositio confundatur cum partitione. Sæpe distinguatur, ac per introductionem inter se conjungantur: jam sine ea, sola partitio usurpetur. Confirmatio nunc per hunc, nunc per illum modum instituatur. Similiter & epilogus. Confutatio hic adhibeatur, ibi prætereatur. Denique varietur stylus: hic sit humilior, illic sublimior, isthic temperatus. Modo simplex, modo argutus: jam concisus, mox periodicus, pro materiæ, & artis ratione.

IV. Variatur *argumentis*, & *argumentationibus*. Si rationes non ex eodem Rhetorum loco depromantur; sed jam sint à definitione, jam à notatione, aut distributione, vel à causis, effectis, relatis, comparatione, simili &c. Nec iisdem, vel ex eodem Scripturæ loco, aut eorundem semper Patrum testimoniis utendum. Similiter variandæ sunt argumentationes. Pars ista Orationis syllogismo; illa enthymemate, vel collectione Oratoria confirmetur. Aliquando inductio, exemplum, dilema, sorites usurpetur. Interdum fiat per subdivisionem, vel in modum Chriæ, quin etiam ipsæ rationes minus principales jam per hanc, jam per illam argumentandi formam expoliantur. Denique, ut Cicero ait, *in ipsa argumentatione* (syllogismo nimirum) *non semper à propositione*

tione oportet incipere, nec semper quinque partibus abuti, neque eadem ratione expolire partitiones: sed tum ab assumptione incipere licet, tum ab approbatione alterutra, tum utraque, tum hoc, tum illo complexionis genere uti.

V. Variatur *figuris* ad amplificandas, & exornandas argumentationes adhiberi solitis; adeo, ut eadem argumentationis forma persæpe appareat quasi altera. Unde earum præcepta apprime sunt Tironi condiscenda, ususque crebriori exercitatione quam maxime familiaris reddendus. Multum etiam conferunt ad varietatem transitiones, præsertim occultæ, atque ex ipsis rebus natæ.

VI. Variatur *genere Orationis*. Cum adhibetur dicendi genus nunc *Didacticum* v. g. *Cathecheticum* in forma grandiori, aut *Polemicum*, vel *Paraphrasticum*. Jam *Panegyricum*, illudque purum, aut mixtum. Denique *Morale*, quo virtutes suademus, aut vitia insectamur.

§ II.

Paradigma variandæ Orationis Sacræ.

ADmodum foret operosum per omnes variandæ Orationis Sacræ modos progredi: sit paradigma unum, in eodem superioris thematis genere, in quo formandæ primæ ideæ specimen dedimus, ut inde cognoscat Tiro, quantum possit variatis argumentis, & argumentationibus ipsa etiam Orationis dispositio variari.

PARS II. CAPUT. IV. ARTIC. II. § II.

Sententia Sacra: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.* Matth. 4. v. 9.

Propositio: *Nemo se temere in peccandi pericula conjiciat.*

Partitio: *Quia hominem in peccandi pericula se temere conjicientem* 1. *nec sua virtus juvat:* 2. *nec Dei Gratia à lapsu conservat.*

Confirmatio I. partis. Argumentum à negatione specierum ad negationem generis: *Quia nec juvat virtus infirma, nec solida.* Argumentatio per subdivisionem dilemate propositam: *Vel juvaret virtus infirma, vel solida; at neutra.*

I. Pars subdivisionis probatur Enthymemate. Propositio: *Virtus infirma gravibus tentationibus nunquam obsistet.* Ratio propositionis: 1. *ab inductione plurium similium: sic miles debilis vincitur ab hoste robusto: infirmus graviori prosternitur morbo: ædificium exilibus nixum fundamentis facile valido corruit terræ motu.* 2. *Ab exemplo Petri, cæterorumque discipulorum.* Complexio: *ergo infirma virtus non juvat hominem in peccati pericula se temere conjicientem.*

II. Pars subdivisionis probatur per Collectionem Oratoriam. Propositio: *Nec solida virtus juvat hominem in peccati pericula se temere conjicientem.* Ratio Propositionis ab effectis: *quia tametsi aliquamdiu tentationibus obsistet; tandem tamen succumbet.* Rationis confirmatio à simili: *sicut quercus, licet altis defixa radicibus, ab acrioribus tamen ventis multum a-*

gita-

gitata tandem sternitur; ita virtus. Unde Sapiens ait: *qui amat periculum, in illo peribit.* Exornatio ab inductione exemplorum: *Davidis, Jacobi Anachoretæ, Macarii Romani turpiter prolabentium: denique Hieronymi, ne laberetur, in eremum secedentis.* Complexio: *ergo nec solida virtus juvat hominem in peccati pericula se temere conjicientem.*

Confirmatio II. partis: *Nec Gratia Divina conservat.* Argumentum rursum à speciebus: *Quia nec conservat Gratia communis, nec specialis.* Argumentatio per subdivisionem Syllogismo tripartito propositam: *Duplex est Gratia Divina: communis, & specialis; sed neutra conservat hominem in peccati pericula se temere conjicientem.*

I. Pars subdivisionis probatur Syllogismo quinquepartito. Propositio: *Gratia communis, seu ordinaria, hominem in periculis conservans, est Gratia fugæ periculorum.* Ratio Propositionis 1. à testimonio Scripturæ: *qui cavet laqueos, securus erit.* 2. A congerie similium: *quia peccati pericula se habent instar colubri, anguis, incendii, latronum, quos fugiat oportet, quisquis immunis esse cupit.* Assumptio: *sed ista ab homine in peccati pericula se temere conjiciente respuitur.* Exornatio à simili: *unde perinde se habet ac miles, qui in confertam hostium multitudinem, aut in rogum ardentem irrueret, nec tamen perimi, aut comburi vellet.* Complexio: *ergo Gratia communis hominem in peccati periculis non conservat.*

PARS II. CAPUT IV. ARTICUL. II. § II.

II. Pars Subdivisionis: *Sed nec Gratia juvat specialis.* Argumentum: *quia Deus hanc nulli dat in peccati pericula se temere conjicienti.* Argumentatio per Syllogismum quinquepartitum. Propositio: *Deus, seu in rebus naturæ, seu Gratiæ, nil agit modis specialibus, quod remediis communibus, ac ordinariis obtineri potest.* Ratio propositionis ab inductione exemplorum: *ut trium Magorum, quos stella deduxit in patriam ignotam; non item reduxit in notam: Petrum vinculis solvit Angelus; non vero calceavit: Paulum Deus è naufragio liberavit; sed enatantem.* Assumptio: *Sed in periculis temere susceptis adest ordinarium fugæ remedium, quo si homo uti velit, eximium se præstare facile poterit.* Ratio assumptionis 1. à testimonio Scripturæ: *qui cavet laqueos, securus erit.* 2. Ab inductione *trium Puerorum, Jonæ, Danielis, Judith, quos Deus in sua causa miraculo servavit; contra Dinam Jolius curiositatis gratia discrimini se exponentem nequaquam protexit.* Complexio: *ergo nec Gratia specialis juvat hominem in peccandi pericula se temere conjicientem.*

Epilogus fiat 1. per enumerationem argumentorum: *ergo peccandi pericula non sunt temere adeunda: quoniam nemo suæ virtuti, seu solidæ, seu infirmæ fidere potest: nec in Divina Gratia, seu illa sit communis, seu specialis confidere potest.* 2. *Fiat motus per affectum fugæ, & digressionem moralem ad homines in sua virtute, & Divina Gratia confidentes.* Totius Orationis cum sua elocutione deductæ hic spe-

ci-

cimen dare consulto praeterimus: cùm plura reperientur in Tomulo altero, ubi agemus de eloquentia Sacra speciatim. PARS III.

PARS III.

DE ELOCUTIONE ORATIONIS SACRÆ.

CUm *eloqui* (teste (*b*) Quinctiliano) *sit omnia, quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes perferre*; hinc elocutio recte Tullio dicta est: idoneorum verborum, ac sententiarum ad res inventas accommodatio. Hæc propria, & summa pars est Oratoris: nam *invenire*, & *disponere* (ut belle advertit (*c*) Cicero) sunt *propria magis prudentiæ, quam eloquentiæ*. Huc igitur omne studium Oratori tam profano, quam sacro adhibendum, ut suas quam eloquentissime expoliant Orationes. Compertum enim habemus, Concionatores elocutionis negligentiores nec libenter audiri, nec optatum, ut vellent, fructum consequi. Tribus autem de rebus agemus: 1. De stylo, seu forma elocutionis. 2. De ornatu. 3. De copia, seu amplificatione. Licet hæc pars ordine naturæ in structura Orationis ultima sit, ante cæteras tamen primo loco tradendam putarem, ut facilius in locis Rhetori-

b) *Quinctilian. l. 8. in Proœm.* c) *In Oratore ad Brutum c. 14.*

PARS III. CAPUT I. ARTICUL. I. §. I.

toricis, ac reliquis partibus Orationis rite excolendis Tirones exerceri queant.

CAPUT I.

DE STYLO IN ELOCUTIONE.

Stylus, si primam vocis originem spectes, est acus, seu instrumentum, quo ceratis olim in tabulis scribebatur. Unde factum, ut *Stylus* pro ipsa scriptione, ac dicendi charactere, seu forma elocutionis sumeretur. De hoc igitur, quantum ad Eloquentiam Sacram attinet, hoc capite agemus. Cum autem Conciones plerumque ad populum vulgari idiomate habeantur; hinc ea solum adferemus, quæ communia esse possunt *Stylo*, in quacunque etiam vernacula, excolendo.

ARTICULUS I.

DE STYLO ORATORIO GENERATIM.

§ I.

Natura Styli Oratorii.

Multiplex est Stylus: Familiaris, Poëticus, Historicus, & Oratorius; nos prætermissis reliquis, de solo Oratorio agemus. Est autem

I. Stylus Oratorius forma, seu character res inventas, ac dispositas apte eloquendi ad persvadendum. Dixi: *ad persvadendum*, quo differt à reliquis. Id autem cum vocibus perficiatur, prima styli Oratorii quasi materia sunt voces singulæ: hæ vero

jam

jam inter se in aliquam sententiam, vel periodum, aut membrum, vel incisum coordinatæ, sunt quædam velut styli elementa; quæ si ita componantur, ut apta ad persvadendum Oratio evadant, tum hæc compositio erit forma, & character, sive stylus Oratoriæ elocutionis.

II. Unde ille stylum habere bonum censendus est, cujus Oratio selectas voces, appositas sententias, debitas periodos, membra, incisa apte colligata habuerit ad persvadendum: quam si colligationem dissolveris, tum Oratio confestim defluet stylo idoneo destituta,

III. At quoniam ita quilibet de rebus loquitur, ut de illis cogitat, omnis elocutio est externa quædam cogitationum imago, ut talis stylus sit in dicendo, qualis fuerit comprehensionum animi de rebus in Oratore combinatio. Si itaque mens ordinate cogitaverit, stylus erit ordinatus: si perturbate, perturbatus: si clare, clarus: si obscure, obscurus: si tumide, tumidus. Atque istud est, quod *Juventius(d)* admonet, quemadmodum homo ex anima, & corpore constat; sic è sententia animi, sive cogitatione, & ejus per voces elocutione stylus efflorescit. Quare styli Oratorii primum fundamentum est bene cogitare, id est: prius internum mente stylum debite efformare, cui externa respondeat elocutio.

d) *In Rat. disc. ac docendi p. 1c. 1. Art. 2. §. 1.*

PARS III. CAPUT I. ARTICUL. I. § II.

§ II.

Dotes Styli Oratorii.

PRima dos est *puritas. Hanc spectamus* (ait Quinctilianus) *in verbis aut singulis, aut conjunctis.* In singulis intuendum est, ut Orator voces linguæ suæ, qua scribit, aut dicit, maxime proprias, domesticas, ac veluti nativas adhibeat. Unde abstinendum à novatis, obsoletis, peregrinis, ac externis; nisi forsan longo Majorum usu civitate forent donatæ. Cujusmodi plurimas in una quavis lingua adscitas reperies. In verbis conjunctis, seu sententiis curandum, ut modi loquendi, seu phrases, seu idiotismi, sint unicuivis linguæ proprii, ac usitati; in oratione tamen haud vulgares; sed culti.

II. Dos est *perspicuitas.* Posita 1. in proprietate dictionum, ut ad exprimendam rem unamquamque adhibeantur voces, quantum licuerit, suam simplicem, seu propriam, seu translatam significationem habentes. Non igitur sint verba impropria, ignota, abstrusa, æquivoca, ambigua, hyperbata. 2. In ordine rerum, & collocatione verborum. *Rerum*: ut belle noverit, quid primo, quid altero, quid tertio dicendum sit loco. *Verborum*: ne voces sensum unum efficientes longius à se trajiciantur, vel ibi verbum, aut nominis casus collocetur, ubi jure dubites, quorsum referatur. 3. Vitandæ sunt longæ interjectiones, & parentheses. 4. Ne congerantur verba non necessaria. 5. Ne quid ab-

sit, quo manca, & mutila reddatur Oratio.

III. Dos est *Ornatus*. Consistit 1. in *tropis*, temperate tamen adhibendis. 2. In *figuris* tam verborum, quam sententiarum. 3. In *argutiis*; at sobrie usurpandis. 4. In *sententiis* tam apertis, quam occultis. Denique in *transitionibus*, præsertim occultioribus, ex re ipsa prognatis.

IV. Dos est *suavitas*. Conciliatur 1. debita *collocatione* verborum. 2. Apta eorundem inter se *junctura*, ne aspera, & hiulca pronunciatu evadat Oratio. 3. *Numero Oratorio*, de quibus diffusius agunt Rhetores.

V. Dos est *copia*. Ut eadem sententia non modo proprie, & eleganter efferatur, sed cum varietate multiplici ceræ instar in alias, atque alias formas, & modulos transfundi queat. Nam ut in rebus omnibus, ita in Oratione varietas delectationem parit. Hæc *copia* alia est *verborum*, alia *sententiarum*, alia denique *rerum*, de quibus alibi acturi sumus.

VI. Denique stylus Oratorius sit 1. dicenti *naturalis*, id est: non coactus, nec affectatus. 2. *Rebus dicendis*, sive themati, & partibus Orationis *accomodatus*. 3. *Par sibi*, ut quo ceperit Orator, eodem prosequatur, & finiat; haud tamen prohibeo varietatem, quam res ipsa postulat: alia enim periodice, alia membratim, incisim alia sunt dicenda. Hic argutiæ, ibi nudæ adhibentur sententiæ. 4. Denique Oratio sacra *spiret religionem*, ac

pietatem, ut à *profanis*, & *Academicis* sermonibus secernatur. Unde Scripturæ, aut Patrum sensus, & verba, licet barbara, miram tamen vim, & efficaciam habentia, non sunt aspernanda.

§ III.

Vitia styli Oratorii.

QUæcunque styli dotibus adversantur, vitiis sunt adnumeranda. Sunt tamen præter hæc, alia etiam ejus peccata, Oratori magnopere vitanda. Horum aliqua libro primo jam retulimus, nunc reliqua speciatim exponemus.

I. Vitium est *tumor*, eorum, qui semper nubes, & inania captant, humi incedere nesciunt. Positus est tam in *verbis*, quam in *sensibus*. In verbis: *cum aut novis* (ut ait Author ad Herennium) *aut priscis verbis, aut duriter aliunde translatis, aut gravioribus, quam res postulat, aliquid dicitur.* Sit exemplum ex Anonymo: *Papæ! quid hoc? en Crates Philosophaster, cum Athenas, oculum Græciæ, argutandi gratia pedasset, aurum abjecit, & vos auro suffarcinati Christum Codrum sequemini, qui prætextu eleemosynæ Mammoni sacrificatis?* 2. *In sensibus*: cum verba sunt usitata; at sensu inflata. Ut illud ex Sole Mariano Panegyri VII. *Etiam Sarmatica Ignatii legio nova belli fulmina subministrat. Nimirum & sub axe frigido calent animi, & ignes cœlo excitant triumphales. Non soli ad Romulum volant vultures; & aquilæ Romanorum aquilis permiscendæ.*

Nempe

Nempe si columbæ filium colit Roma, nec pullos aquilæ aspernatur, quos terris educat Lechia, regnum aquilarum. &c. Quid tumidius? quid obscurius?

II. Vitium est: cum stylus est *frigidus, ac juvenilis*, qui puerilia quædam ornamenta, lepores insulsos, conceptus Scripturæ, & allusiones frivolas, descriptiones affectatas, putidas metaphoras, verba diminutiva, cæteraque hujusmodi crepundia plerumque à rebus venustis deprompta consectatur. Anonymus de S. Aloysio: *O bellum flosculum! O pulcellum adolescentem Aloysium! quem nescio, utrum lilium appellem, an rosam? Tantus in eo vitæ candor erat, ut merito candidum lilium dici queat: tam cruenta sanguinariæ pœnitentiæ severitas, ut rubens sanguine rosa vocari debeat. Verum utrumque de Aloysio dicamus; scriptum est enim: Dilectus meus candidus, ac rubicundus: candidus vitæ innocentia: rubicundus severa pœnitentia. Ibi lilium; isthic rosa.*

III. Vitium est: stylus *floridus*, crebrioribus metaphoris, ac tropis luxurians: inepte, aut nimium argutus: admodum allegoricus. Flores quidem, sententias, & argutias admittit Oratio Sacra, maxime Panegyrica, haud tamen coacervatas, aut per vim adductas. Patitur quoque allegorias, sed graves, ex appositis Scripturæ verbis potius, quam aliunde depromptas, & prudenter tractatas. Sint exempla: 1. *Floridi* ex Panegyrico Theodorici: *Adhuc in cano*

flore

PARS III. CAPUT. I. ARTICUL. I. § III.

flore degebas adoleſcentiæ, nec virtutum meſſem lacteus culmus attulerat, nec tingens faciem lanugo veſtiebat, quando ævi purpura, & floſculus ſupervenientis imperii promittebat ſollicitis de gratiæ commutatione terrorem. 2. Inepte arguti, quod olim memini me audiſſe: *Inter tonitrua, & fulmina dederat olim legem Moyſi Deus. Quid agam peccatores? an in vos legum Divinarum prævaricatores vocem animem in tonos, an in tonitrua? dubia ſuſpenſus, velut ad ſubitum quoddam tonitru, hæreo antitheſi.* 3. Allegorici ſimul & arguti: *Vulnera tua non aliter aſpicio Chriſte: quam in tanto alveari, id eſt: corpore tuo magna foramina, è quibus Hyblæo quovis nectare gratior ſanguis promanavit. Ita nempe ſuaviſſima apis etiam ſanguinem tuum mel facis, memorque te eſſe florem, de te ipſo mel legis. Merito dulciſſimus vocaris Salvator, quandoquidem te undique ſanguine, quaſi ſuaviſſimo nectare, perfudiſti.*

IV. *Humilis, & pedeſter*, qui humi repit, vix, aut nunquam altius aſſurgit, verbis eſt impolitus, nec figuris ornatus, minime autem gravis, vel argutus. Sit exemplum: *De Charitate hodie ad vos dicere conſtitui Auditores. Si de re aliqua, de hac certe, quam diligentiſſime debetis me audire. Eſt enim hæc inter omnes virtutes maxima: nam S. Paulus enumerans virtutes Theologicas ita loquitur: Fides, Spes, Charitas; horum autem major eſt Charitas.*

V. *Abruptus, ac diſſolutus*, in quo membra neutiquam, vel male cohærent; ſingulæ

læ ſententiæ ſingulis inciſis finiuntur. Exemplum: *Eſt Deus res inter omnes Optimus, Maximus. Eſt Charitas virtutum omnium maxima virtus. Habet Divinam bonitatem: in hanc, velut in ſcopum, fertur ſagittæ inſtar. Hanc colite, hanc amate.* Corriges, ſi dixeris: *Quemadmodum Deus Optimus Maximus res omnes creatas quam longiſſime antecellit; ita profecto Charitas, virtutum omnium præcellentiſſima virtus, cæteris quam maxime præſtat. Habet hæc Divinam Dei præpotentis bonitatem, velut ſcopum, & metam, in quam emiſſæ inſtar ſagittæ celerrimo curſu ſemper ferri ſolet. Si ſalvi eſſe cupitis: hanc colite, hanc amate.*

VI. Vitium: ſi ſit *Laconicus, ſeu nimium brevis*, qui omnia in pugnum contrahat, & plura cogitanda relinquat, quam dicat. Ut illud Cleomenis Spartanorum Ducis ad Samios: *eorum, quæ dixiſtis, prima non memini: media non intelligo: ultima non probo.* Vel: *Hominem Cæſar ut vidit, probavit, amavit.* Hæc, aut his ſimilia, licet in Oratione (quæ fluminis inſtar ferri debet) in modum Epiphonematum adhiberi queant; haud tamen aſſiduo; ſed interdum.

VII. Vitium: ſi *nimium ſit prolixus*, qui diffuse cuncta minutim proſequatur, accumulet ſynonima, dicta ſemel rurſum otiosè (quod *tautologiam* dicunt) jam iiſdem, jam aliis verbis repetat, aut ſupervacaneis (*pleonaſmum* vocant) verbis redundet. Ita *Cicero Panſam* irriſit, cum filium decem menſibus

à ma-

PARS III. CAPUT I. ARTIC. II. §. 1.

à matre utero gestatum dixisset: *ergo* (inquit) *aliæ in penula filios gestare solent?*

ARTICULUS II.

DE TRIBUS STYLI ORATORII SPECIEBUS RATIONE MATERIÆ.

§. I.

Natura hujus triplicis specie styli.

CUm Orator de rebus dicat, res autem aliæ sint *parvæ*, aliæ *graves*, aliæ *mediocres*; hinc alia exigunt dici *humiliter*, alia *sublimiter*, alia denique *temperate*. Dupliciter autem res parva, aut magna dici potest: 1. *rei natura*, ut sunt: *Deus*, *Angelus*, *cœlum*, *virtutes*, universim *res Divinæ*. Vel *hominum opinione*, ut *honores*, *pompæ*, *triumphi*, *victoriæ*. 2. Ex *Rhetorum fine*, & *æstimatione*. Sic de *mysterio Trinitatis* verba *didactice* facturus, rem natura quidem gravissimam; at ex Oratoris fine, ac existimatione parvam diceres. Unde *res parvæ* illæ sunt Oratoribus, in quibus eloquendis præstantia Oratoria, habita ad cæteras styli species ratione, minimum elucet. Hujusmodi sunt, quæ explicari, illuminari, doceri desiderant. *Mediocres* reputantur, ubi Oratoris præstantia paulo amplius conspici debet. Qualia sunt, quæ & illuminate, & cum delectatione proferuntur; ita tamen, ut delectatio potiorem locum teneat, & illuminatio serviat ad delectationem. Denique ubi non docere solum, & delectare, sed pluri-

rimum movere debet Orator, hoc *gravissimum est* Rhetorum existimatione: quoniam in eo maximè elucere solet Oratoris ars, & præstantia. Ex his confice: in Eloquentia tam profana, quam sacra, ratione materiæ, ac rerum dicendarum tres styli species exurgere: *submissum*, *sublimem*, ac *temperatum*. Nunc de singulis seorsim agendum est.

I. Stylus *submissus*, quem etiam *infimum*, *humilem*, *tenuem*, Author ad Herenium *attenuatum*, Quinctilianus (*e*) vero *gracilem*, *subtilem*, Græce ἰσχνὸν vocat, est tale dicendi genus, *quod* Authori ad Herennium *ad infimum*, & prope *quotidianum sermonem demissum est*. Nolim tamen hoc nomine intelligas neglectum quemdam, ac vulgarem scribendi modum. Habet enim submissus hic etiam dicendi character suas dotes, ac virtutes. Nam licet parcus sit in ornamentis, respuat amplificationes, affectus, figuras graviores: nec periodos, numeros accuratiores exquirat; utitur tamen verbis puris, & electis: admittit phrases, tropos, figuras, leniores tamen, ac docentes, atque ad Orationis ornatum spectantes; qualium in vulgari etiam consuetudine usus esse solet. Verbo: est stylus nitidus, simplex, naturalis, qui nudam rei naturam, & veritatem, ut in se est, dicendo exprimere conatur, quod in communi sermone præcipue spectari solet.

II. Sty-

e) *Instit. Orat. l. 12. c. 10.*

PARS III. CAPUT. I. ARTICU. II. §. 1.

II. Stylus *sublimis* est grandis, vehemens, incitatus, plenus vividis tam cogitationibus, quam sensibus, & animi motibus. Utitur verbis grandibus, ac sonantibus: sententiis virtutis energia, & majestate plenis. Præter invictam argumentationem gaudet gravioribus amplificationibus, figuris illustribus, præsertim moventibus, ut *interrogationis*, *repetitionis*, *apostrophes*, *obsecrationis*, *comminationis*, *prosopopœæ*, qua defunctos excitat: patriam, Ecclesiam loquentes inducit: ad Deum, & superos se convertit. Vehementiores affectus, ut iram, odium, misericordiam ciet. Per crebra incisa urget, mordet, perstringit, torrentis instar rapidus fertur. Denique cum *Pericle* tonat, fulgurat, fulminat, omnia permiscet.

III. Stylus *temperatus* humilem inter, ac sublimem medius est, unde mediocris appellatur: isto demissior, illo elatior, qui ornatus plurimum, minus vehementiæ habet. *Est translationibus* (ut ait (*g*) Quinctilianus) *crebrior*, *figuris jucundior*, *egressionibus*, & descriptionibus Rhetoricis *amœnus*, *sententiis dulcis*, frequenti eruditione, similitudinibus, argutiis, gnomis, periodis, ac numeris ad delectationem, plausumque conciliandum aptis, mire venustus. Continet affectus, sed leniores: ut amoris, spei, gaudii &c. Denique, ut verbis Quinctiliani (*h*) utar: *velutì quidam amnis lucidus, & viventibus utrinque sylvis*

g) *Instit. Orator. l. 12. c. 10.* h) *Ibidem.*

ſylvis inumbratus. Quibus poſtea omnibus efficitur, ut aurea quadam mediocritate, qua non poteſt non delectari Auditor, temperata Oratio ſuaviſſime in aures, animosque illabatur.

IV. Sed neque his tribus dicendi characteribus (ut recte advertit Quinctilianus) Eloquentia includitur. *Nam ut inter gracile*, ſive ſubmiſſum, *validumque*, id eſt ſublime genus, *tertium aliquid conſtitutum eſt; ita horum ſunt intervalla, atque inter hæc ipſa mixtum quiddam ex duobus medium eſt.* Ut enim ſubmiſſo datur ſubmiſſius, & etiam altius, quod temperato propius accedit; ita ſublimi, ac vehementi datur remiſſius, ac etiam vehementius, & ſublimius. In leni quoque, ac temperato datur gravius, & grandius, quod virtutis energia, & ſententiarum amplitudine aſcendit ad ſublimem: vel tenuitate ſubmittitur ad temperatum: non ſecus, ac inter quatuor ventos generales, aut in muſica principales inter ſonos plurimi medii reperiuntur; ita in ſingulis dicendi generibus dari differentias ſecundum *magis*, & *minus* ait *Turnebus.* Ex his autem characteribus ille cæteris præferendus eſt, qui ad rem, de qua agitur, maxime fuerit idoneus.

§ II.

Uſus triplicis hujus Styli.

RAro admodum, immo nunquam evenire ſolet, ut in quacunque thematis ſpecie, uno, eodemque ſtyli genere tota O-

ratio decurrat; hæc igitur adhibendi hujus triplicis ſtyli lex eſto generalis. Concionem elocuturus Orator, advertat ad *materiam*, ad *finem*, ad *circumſtantias* dicendæ Orationis. 1. *Ad materiam*: in rebus enim tam natura, quam hominum opinione magnis, ut de *Deo*, *Eccleſia*, *Patria*, &c. utimur ſtylo *ſublimi*, vel certe *grandiori*, temperatum inter & ſublimem medio: in parvis, & familiaribus infimo: in jucundis ad laudem, plauſum, delectationem pertinentibus temperato. 2. *Ad finem*, *& propoſitum Oratoris*, ut in qua dictione, aut dictionis parte docere intendit, ſtylum uſurpet *ſubmiſſum*, licet de Deo, ac rebus magnis agat; tunc enim iſta ad finem Oratoris evadunt parva. Contra in rebus tametſi natura, & hominum opinione parvis, ſi movere, ac flectere velit Orator Auditorem, adhibeat *ſublimem*. Ubi vero ſolum delectare animus eſt, utatur *temperato*. 3. *Ad circumſtantias*: quis nempe ad quos dicat. Nam ad *obduratos*, qui impetu magis, quam ratione impelluntur, recte ſectabimur ſummum genus. Ad *molliores*, ut *Nobiles*, *Religioſos*, *Viros doctos*, quorum eſt plerumque ratione, non affectu duci, vel ſi Orator authoritate præſtet, ut ſunt *Principes*, *Optimates*, *Præſules*, *Viri* doctrinæ fama conſpicui, adhibeat *temperatum*, grandiorem tamen, qui energia, & ſententiarum amplitudine ad ſublimem accedat. Qui voce exili, ac pectore anguſto præditus eſt, fruſtra ad

ſum-

ſummum genus aſpirat. Nec debilis memoria cultum ornatiorem affectet; argutus vero, ac temperatus character acutum ingenium depoſcit. Hæc in genere, nunc particulatim.

I. *Stylus infimus* locum habet: 1. in Concionibus *Didacticis*, fidei, morumve capita exponentibus: in *Paraphraſticis* Evangelium, vel alium quemcunque ſcripturæ locum explanantibus: in *Polemicis*, vel *Apologeticis* res fidei controverſas tractantibus: in *Dogmaticis*, quibus obſcurius aliquod Religionis myſterium, ut de *SS. Trinitate*, de *Cœleſti gloria*, de cauſis *Incarnationis* è Theologiæ fontibus declarandum venit. 2. In partibus Orationis, quibus docetur, ut in propoſitione, partitione, introductione, narrationibus, aliquando in confutatione, ac etiam exordio narrationem, vel paraphraſim Evangelicam continente.

II. *Stylus ſublimis* adhibetur: 1. in *Concionibus Moralibus*, ubi agitur de evellendis vitiis jam inolitis, aut de veritatibus Evangelicis, ſed durioribus, ut de relapſu vitando, de fuga occaſionum, de condonandis injuriis, de carne domanda, de charitatis Chriſtianæ officiis &c. 2. Ex partibus Orationis convenit *Peroratioui*, *complexionibus argumentorum*, *digreſſionibus moralibus*, *adhortationibus*, *narrationibus* rerum tragicarum, & ad motum comparatis. Universe: ubi graviores amplificationes, & affectus exciuntur.

PARS. III. CAPUT. I. ARTICUL. II. §. II.

III. *Stylus mediocris* ſedem obtinet: 1. in Orationibus *Panegyricis* Sanctorum: in *Euchariſticis* pro reportata victoria, confecta pace: in *Funebribus*, *Genethliacis*, & quidquid ad *Panegyricum* refertur, ubi pro ratione thematis, & circumſtantiis dicendæ Orationis, in eodem temperati genere jam grandior, jam argutior, ac etiam remiſſior eſſe poteſt. 2. In iis Orationis partibus, & locis, quæ nec docendi, nec movendi, ſed oblectandi, vel Auditorem conciliandi, aut ad reliqua diſponendi finem habent: cujuſmodi plerumque eſt exordium (niſi ex abrupto fiat) ingreſſus nobilioris argumentationis, vel narratio rei jucundæ, aut ad ornatum Concionis comparatæ. Denique quidquid ad laudem, gaudium, plauſum, voluptatem refertur, ſtylo mediocri, eoque grandiori, aut remiſſiori gaudet, ut res nempe poſtulaverit.

§. III.

Paradigmata in hac triplici ſpecie ſtyli.

PUlcherrima in hoc triplici ſtyli genere exempla proponit *Author ad Herennium*; nos etiam in ſuperioribus exercitationibus complura habemus; Tironum tamen gratia libet alia ſub unum velut aſpectum adducere, ut in eodem argumenti genere, triplicis hujus ſtyli natura, & diverſitas amplius exemplis pateſcat.

Paradigma I. *Styli ſubmiſſi.* Thema: *Peccator Dei Gratia deſtitutus nequit agere pœnitentiam.*

tiam. Elocutio in genere ſubmiſſo (Oratorio tamen) ſine ornatu periodorum, cultu illuſtrium figurarum, & graviorum affectuum, cum hic ſolum docere ſit propoſitum Oratori.

EXERCITATIO.

Magna eſt calamitas peccatoris, Dei præſertim Gratia deſtituti. Novit ille pœnitentiam certum, & unicum ſalutis eſſe remedium; nec tamen pœnitere curat: licet ad eam aſſiduo ſua illum Gratia urgeat Deus. Si hæc eſt peccatoris Divina Gratia prædiți infelicitas, quid eſſet Auditores, ſi omni Gratiæ præſidio deſtitutus foret? An ſpes aliqua affulgeret eum virtute ſua ad pœnitentiam converti poſſe? Mihi videtur nulla. Quoties enim hujuſmodi ſceleratorum reminiſcor, toties videor mihi intueri homines velut aquis merſos, qui Jobi teſtimonio, iniquitatem quaſi aquam bibunt; *aut cœcos utroque orbatos lumine, de quibus ſcriptum eſt:* (*k*) excœcavit illos malitia eorum: *vel quod miſerabilius eſt, totidem bruta omni ratione carentia:* Homo (*ait Divinus*(*l*)*Spiritus*)cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. *Hoc ſi ita? quis jam credat, peccatorem è profundo ſcelerum puteo emergere poſſe, niſi Gratia, velut fune, Divinus Pater traxerit illum? Nec Cœleſtem unquam videbit lucem, niſi ille, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ſuæ Gratiæ lumine illuſtraverit eum. Audiſtis-*

k) *Sap. 2. ℣. 29.* l) *Pſalm. 48. ℣. 21.*

PARS III. CAPUT. I ARTICUL. II § III.

ne brutum aliquod eo progressum fuisse, ut artes, & scientias condidicerit? Credite: simile quid contingeret, si peccator sibi relictus pœnitere posset. Sicut enim artes rationales superant rationis expertes brutorum facultates; ita pœnitentia, actus Divinus, & salutaris, excedit humanas naturæ vires; nisi Dei Gratia adjuventur. En, quam vere dixeram: magna est calamitas peccatoris Dei præsertim Gratia destituti.

Paradigma II. *Styli sublimis* in eodem, quod ante infimo etulimus, argumenti genere, ubi per crebriora membra, & incisa, graviores figuras, vehementiores affectus movere contendit Orator.

EXERCITATIO.

Hactenus infelicem miseri peccatoris Dei Gratia destituti conditionem ex me intellexistis; nunc grandius aliquid, omni majus admiratione, & animi horrore plenius, proponam vobis. Ruit sua fretus potentia de scelere in scelus miser peccator, & animi securus ad interitum audacissima fertur cœcitate. Huc, huc, oculos, & totum, quem habetis, animum, advertite Auditores! Videte peccatorem, quid agat? quid moliatur? Jacet ille, & quidem in teterrimo veluti carcere gravissimorum peccatorum tenebris involutus jacet. En, ut illic stringitur atrocissime avernalis Tyranni vinculis! En, ut sexcentis tota anima dilaniatus vulneribus squallet! Quid ad hæc Auditores? Non vos miseret tam miserandæ fratris vestri calamitatis? Sed aulio gementes: ah utinam quis misero vincula demat, cœco facem præferat, in-

firmum

firmum ſublevet, ſqualléntem abluat! Verum quid iſta in irritum optatis Auditores? Adeſt peccatori Divina Gratia, quæ vinctum ſolvat, cœcum illuminet, jacentem erigat, ægrum corroboret; & tamen peccator à lumine fugit, catenas firmius adſtringit, Cœleſte auxilium impudenter reſpuit, cur (ait) agam pœnitentiam, ſat eſt temporis, quo ſemper, ſi libuerit, potero pœnitere. O ſtultam peccatoris audaciam! O immanem ſuperbiam! obſtupeſcite ad hanc Angelici Spiritus! peccator ex homine jumentum factus, ſuis ſe viribus reſurgere poſſe putat; cum tamen vos, tam excelſi naturæ ſpiritus, ne id quidem virtuti veſtræ adpromittere audetis, ut vel ſtare valeatis? Ah quam ego vehementer de te, mi peccator, timeo! ne, qui hodie, cum adeſt Gratia, tam impie, tam ingrate, tam impudenter, tam ſtulte dicis: nolo; *cras in ſqualore tuo exclamare cogaris:* non poſſum. *Eſt enim hæc juſtiſſima peccati pœna (ait* Auguſtinus*) ut, qui recte facere cum poſſit, renuit; amittat poſſe, cum velit.*

Paradigma III. *Styli temperati* in eadem, ut prius, materia, ſed paulum verſa ad commendandam Gratiæ Divinæ virtutem per periodum ornatiorem: per figuras delectantes, ut antitheta, ſimiliter deſinentia, &c. per affectus, ſed leniores.

EXERCITATIO.

Etſi maxima ſit peccatoris infelicitas, quod à Deo, unica, & ſola hominis beatitate, quam longiſſime removeatur; habet tamen in hac ipſa infelicitate adjunctam mire felicitatem, quod Dei Opti-

mi Maximi sanctissima Gratia ex hac infelicissima conditione, si modo velit, semper emergere possit. Hæc enim est lux illa beatissima, hæc remedium illud Divinissimum, quod peccatorem è tenebris ad lucem: ex voragine ad portum: è tetro carcere ad auram suavissimam: ex vinculis averni ad auream filiorum Dei asserit libertatem. Divina Gratia ornatus peccator non jam squallebit sordidus; sed fulgebit in conspectu Angelorum super lunam, & solem. Non erit Dæmonis mancipium, aut jumentum; sed Dei filius efficietur. Non illum odio prosequetur ut inimicum; sed amicissima benevolentia complectetur ut amicum. Non stimulis acerbis turbulenta malefactorum agitabit conscientia; sed suavissima peccatorem animi dulcedine permulcebit. Denique peccator, qui mortuus erat, aut certe infeliciorem omni morte corporea vitam vixit, per Gratiam resurget, ac vitam vivet longe felicissimam. O vim Gratiæ excelsam! O virtutem admirandam! Ah igitur Auditores, si tanta est Divinæ Gratiæ præstantia, tanta virtus: nolite, obsecro, hoc præcellens Dei donum tam parvi facere, ut illud vili vestræ voluptati posthabeatis.

Paradigma IV. *Styli mixti* ex temperato, & sublimi, constans verbis sonantibus, epithetis, & substantivis, moderate crebrioribus, phrasibus, sententiis, tam apertis, quam occultis, sensu gravibus, subtiliter argutis: aptis similitudinibus. Haud tamen est vehemens figuris, & affectibus gravioribus, nec frequentioribus incisis concitatus, sed periodis, ac numeris ad delectatio-

tionem compositis amœnus. Verbo: mixtus, quem cum *Masenio* stylum grandem, vel gravem dicere potes, quali ad Auditores eruditos, & graves utendum est. Thema: *Vir sapiens non debet irasci ob peccata hominum.* Depromptum ex libris *Senecæ* de ira, atque ex conciso, & abrupto dicendi genere in hanc formam Oratoriam commutatum.

EXERCITATIO.

Si virum sapientem ob unum quodvis turpiter, aut malefactum confestim ira commoveri, tristitia conturbari oporteret, miserrima profecto, & ærumnis plenissima foret hominum sapientum sors, & conditio; cum omnem illi vitam in perpetua iracundia, & animi mœrore exigendam haberent. Quod enim est vel minimum temporis momentum tam felix, fortunatumque, ut nihil in eo jure improbandum, condemnandumve ab hominibus committeretur? Certe quoties processeris domo, toties fere per scelleratos, per avaros, per prodigos, per impudentes tibi erit procedendum. Flecte, quocunque libuerit, oculos, quorsum, oro, deflectes, ut non plurima, eaque maxima reperias, ob quæ justissima non indignatione, sed iracundia accendaris? Deficiat, oportet, quisquis toties à se iram exigit, quoties illam causa deposcit. Aspice! hæc ipsa tot hominum millia nunc ad forum properantia, Deum immortalem! quam turpes lites, quam fœdæ causæ habeant advocatos? Ille judicia Patris accusat: iste cum matre consistit: alius fratrem commissi sacrilegii, perpetrati parricidii reum in crimen, & judicium

vocat. Amplius dico: ipse Judex persæpe ejusmodi sedet pro tribunali, ut in id sententiam ferat, quod ipsemet nunc fecit, vel saltem aliquando patrati ejusmodi criminis reum mordet conscientia. Quid singula prosequor? cum videris forum multitudine refertum, & septa concursu omnis frequentiæ plena, & illum circum, in quo maximam sui partem populus ostendit: hoc credito, quantum illic est hominum, tantum pene est gravissimorum vitiorum. Hos ipsos, quos hic toga indutos considere vides, non toga; verum sago præcinctos intueri deberes. Nulla enim eos inter pax est: alter in alterius exitium levissimo compendio non ducitur; sed quodammodo ruit, ut ex damno alieno sibi commodum, ex miseria felicitatem adsciscat. Si unquam, nunc certe, comperio: humanam vitam ludo persimilem esse gladiatorio, ubi quot sunt viventes, totidem fere numerantur pugnantes. Aut certe ferarum quemdam video esse conventum, hoc tamen istum illo mitiorem, quod hæ similium morsu animalium abstineant; homines vero, tametsi ratione præditi, quasi rationis expertes, mutua non nisi laceratione satientur. Desine tandem, desine peccatis hominum irasci sapiens! nam nisi ultro desieris, nunquam desines: semper enim plus scelerum ab hominibus committitur, quam ulla possit coercitione persanari.

ARTI-

ARTICULUS III.

DE ALIIS STYLI SPECIEBUS RATIONE FORMÆ.

§ I.

De ſtylo Periodico, & Conciſo.

CUm delectus verborum, eorumve diverſa combinatio alium ab alio Oratorem faciat in ſtylo; hinc ratione hujus combinationis, quam elocutionis formam eſſe diximus, novæ ſtyli ſpecies exoriuntur. Ut *Periodicus*, *Conciſus*, *Argutus*. Primos hoc articulo, tertium ſeorſim cura majore exponemus.

I. De *ſtylo Periodico*, ſeu *Circumſcripto*. Eſt hic ejusmodi dicendi character, qui certa quadam verborum inter ſe connexorum, & numeroſe cadentium ſerie, & ambitu definitur. Exempla reperies in paradigmate I. Quid autem ſit periodus? quæ illius ſpecies? quibusve partibus conſtet? aut quomodo conſtruenda, ac definienda ſit? non eſt, cur his minutiis Sacræ Eloquentiæ majeſtas, gravioribus intenta, diffuſius occupetur. Si cui animus eſt intermiſſa in memoriam revocare, facile poterit ex obviis Rhetorum libris ſupplere. Stylus iſte locum obtinet etiam in Orationibus Sacris, licet vernacula dicendis, in *laudatorio* maxime *genere*, ad ſuavitatem, ac delectationem comparato. 2. *In exordiis*, ubi blandius ſemet inſinuare, Auditorumque benevolentiam,

&

PARS III. CAPUT I. ARTIC. III. § 1.

& attentionem conciliare voluerit Orator. 3. In *ingressibus argumentationum*. Reliquo autem confirmationis corpore jam periodice, jam membratim, aut incisim dicendum erit, perpetuis enim periodis & ars ostentaretur, & satietas adferretur. Cavendum tamen, ne Periodi sint longæ, aut inanibus verbis ita refertæ, ut vix pronunciandis spiritus sufficiat. Appositè miscentur: trimembribus, quadrimembres: vel unimembres, aut bimembres: nec eodem sæpius modo, aut numero claudanrur.

II. De *Stylo conciso*. Hujus nomine non intelligimus abruptum illum, obscurum, suspensum, sine nexu, numero, ac flumine scribendi modum; sed qualem suis in Orationibus sæpe admiscet *Cicero*, ac cæteri probant Oratores. Est autem ejusmodi dicendi genus, quo plurima membratim, aut incisim, vel utroque permistim: jam in periodis, jam extra, sensu completo, jam incompleto dicuntur. Res patebit exemplis in paradigmate adferendis. Stylo conciso utimur: 1. ad graves Auditores, cum de rebus gravibus sensate, sententiosè, & argutè dicere volumus. 2. In Orationibus breviculis, ubi multa paucis sunt comprehendenda: quas si periodorum ambitione circumduceres, nihil præter strepitum, ac fumos haberes. *Alia autem est justarum Orationum ratio, ut ait* (*m.*) Causinus, *quæ cum ma-*

m) *In Eloqu. Sacra, & Hum. l. 2. c. 16.*

majoribus fluviis similimæ videantur, non debent istis affectatæ brevitatis legibus constringi; ne videamur Hellespontо, Xerxis more, pedicas, & compedes injicere. Granditatem minuit Oratoriam frequens concisio periodorum; & licet plus floris ostentet, minus tamen habet majestatis. 3. Dum vehementius instamus, vel aliquid urgemus, aut acrius perstringimus: vel minamur, aut exaggeramus, vel laudibus extollimus, aut deprimimus, eleganter incisa congeruntur. 4. Similiter in epilogo, & complexionibus. 5. In ciendis item gravioribus affectibus.

§ II.

Paradigmata styli Periodici, & Concisi.

Paradigma I. *Styli Periodici* ex Quadragesima *P. Segneri* sermonis VI. exordio depromptum, & accomodatum. Thema: *Gentiles, maxime Ægyptii, vilissimos quosque Deos coluerunt.*

EXERCITATIO.

Quadrimembris. *Nescio Auditores, unde proveniisse dicam, quod infelices superiorum ætatum homines, licet non vulgari humanæ sapientiæ laude floruerint; nihilominus tamen eo dementiæ fuerint prolapsi, ut plerumque viles, & ignavos potius Deos, quam nobiles, ac generosos voluerint adorare.* (Bimembris) *Pervagamini, si libet, diversos cœcæ gentilitatis populos, videbitis eos immensam stupidissimorum quorumque Deorum turmam omni ratione, ac sensu destitutam coluisse.*

(Uni-

PARS III. CAPUT I. ARTIC. III. § II.

(Unimembris) *Præ cæteris tamen hac vesania laborasse Ægyptios comperio.* (Trimembris) *Tanta enim erat eorum cœcitas, ut vix colonum, aut Agricolam unum aliquem licuerit reperire, cui suus non in horto Deus nasceretur. Ad generandos Deos sat erat iis ligonem adhibuisse: omne porrum germinans, aut cepa è terræ visceribus effossa jam illico Numen erat &c.*

Paradigma II. *Styli concisi* ex *Vieira* sermone B.M.V. *de Gratia* accomodatum. Thema: *Divinæ Gratiæ pretium est Deus in Cruce.*

EXERCITATIO.

Si necdum nostis Auditores (Incisa sensu incompleta in periodo) *quod sit Divinæ Gratiæ pretium, quod pondus, quod momentum; attollite oculos in hoc Crucis simulacrum, & confestim videbitis, justissimum Cœlestis Gratiæ pretium esse Deum Cruci affixum. Quid enim est, quod se Divinissimus Servator appendi siverit in Cruce? An non aliis etiam modis eam nobis poterat promeruisse? Poterat enimvero.* (Incisa sensu completa) *Hoc enim tradunt scholæ: hoc asserunt Patres: hoc ipsa fides docet. Si poterat? Cur ergo noluit, nisi positus in Cruce? Volebat nempe, ut è Cruce, velut è statera, Divinæ Gratiæ pretii magnitudo nosceretur. Audite Emissenum:* In trutina Crucis se ipsum author Gratiæ passus est appendi, ut homini, qui à statu Gratiæ degeneraverat, dignitatem suam ostenderet pretii magnitudo. *Videte: quanti ponderis sit Gratia! Illius certe, ut cum toto in statera appendi possit Deo.* (Incisa sensu incompleta) *Ponite, si libet,*

libet, in illam regna, coronas, sceptra: ponite imperia, monarchias: ponite omne id, quod dare potest natura, fortuna: ponite mundum; immo ponite mille mundos: quin ipsum etiam ponite Cœlum cum sua gloria, quid, obsecro, horum cum Gratia vel in minimam comparationem venire potest? Bona hujus mundi vel sunt bona naturæ, vel gloriæ, vel Gratiæ. (Membra sensu completa) *Bona naturæ Deo non nisi uno verbo constiterunt suæ omnipotentiæ: bona fortunæ illi constiterunt una mica suæ providentiæ: bona gloriæ illi constant una visione suæ essentiæ. Bona vero Gratiæ quanti constiterunt? Crux illud loquatur:* (Membra sensu completa) *constiterunt vita Dei, constiterunt sanguine Dei, constiterunt honore Dei, constiterunt anima Dei. O ingens Gratiæ pretium! O pondus immane!*

Paradigma III. *Styli mixti* periodis, membris, incisis, in laudem S. Catharinæ Martyris. Thema: *S. Catharina Maximinum Tyrannum glorioſe ſuperavit.*

EXERCITATIO.

Periodus quadrimembris constans incisis, membris, sensu incompletis. *Quanquam vesana Maximini crudelitas omnem eo moverat lapidem, ut teneram Catharinæ mentem* (Incisa sensu incompleta) *qua promissis, qua blanditiis, qua tormentis ad arbitrium suum inflectere posset; ea tamen invictæ Martyris fuerat constantia, ea fortitudo* (Membra sensu incompleta) *ut nec ullis potentissimarum licet blanditiarum illecebris,*

nec suppliciorum, quantumvis immanium, atrocitate, à propositi firmitate potuerit dimoveri. (Bimembris) *Quod certe in Catharina tanto est admirabilius, quanto illud in tenella Virgine videtur esse incredibilius.* (Unimembris *Conspiraverant ad labefactandam Catharinæ constantiam amor simul, & furor. Amor,* (Incisa sensu completa) *ut eam blanditiis caperet, promissis deciperet, spebus deliniret. Furor, ut minis perterreret, suppliciis exarmaret.* (Incisa sensu incompleta) *Ille sceptra, purpuram, coronas offerebat; iste cataftas, secures, rotas adducebat. Quid hæc inter Catharina? an blanditiis capta? an fracta suppliciis? Absit! Quid igitur? stupete! Catharina,* (Incisa) *ætate tenera, sexu fragilis, corpore imbecilla, sed animo excelsa,* (Membra sensu incompleta) *ad declarandam Gratiæ Divinæ potentiam, ad probandam Cœlesti sponso fidem, nullis armorum munita præsidiis, sed Divina solum fortitudine roborata* (Incisa) *stupente mundo, frendente tartaro, plaudente Cœlo, incredibili constantia* (Membra sensu completa) *explosit fallaces inanis Philosophiæ versutias, contempsit blandientis Tyranni fucatam benevolentiam,* (Incisa sensu completa) *sprevit promissa, rejecit coronas, excepit secures, verbo: Tyrannum omnibus in se amoris, ac furoris artibus depugnantem vicit, infregit, exarmavit. O admirandam Catharinæ constantiam! O incredibilem fortitudinem! O victoriam toto Orbe celebrandam!*

ARTI-

ARTICULUS IV.

DE STYLO ARGUTO SPECIATIM.

§ I.

Leges ſtyli arguti.

STylus (*n*) argutus, quem alii *acutum*, *ſubtilem*, *ſplendidum*, *ingenioſum* appellant, eſt dicendi character, plenus variis elegantibus, acriter ingenioſis, & acutis cogitationibus, quæ rem ita depingunt, ut intellectum ad eam cognoſcendam alliciant, rapiant, mirifice delectent, imaginandi vim excitent, aut ſi veritas jam ante cognita fuit, multo adhuc amabiliorem reddant. Verbo: eſt ſermo intellectus acuti, & Auditori placere volentis ingenii. Ut recte uſurpetur, ſequentia ſunt ſervanda.

I. Argutiæ in Oratione Sacra, licet panegyrica, *non ſint nimium crebræ*. Quamvis enim hæ temperatius adhibitæ vividam, ſplendidam, florentemque faciant Orationem, intemperanter tamen congeſtæ, ſalis, aut piperis inſtar immoderatius affuſi, vim omnem ſaporemque adimunt concioni, ut non tantum non perſvadeant; ſed nec moveant; immo ne delectent quidem; quin Auditorem ſæpe argutias non ſatis aſſequentem, vel nimia tot acuminum mole obrutum, quodammodo delaſſent. Errant igitur, qui ſub

n) *Cum plerosque Oratorum hujus temporis (etiam Sacrorum) in Panegyricis maxime, ſtylo arguto delectari ſciam, operæ pretium duxi, ut eum Tyronibus curæ ſpeciali explanarem.*

PARS III. CAPUT I. ARTICUL. IV. § I.

affectato elegantioris Eloquentiæ nomine, ita omnes periodos, earumque membra argutiis inferciunt, ut nihil simplex, nihil non acutum dicant. Concionis Sacræ finis est veritatem persvadere; hæc autem nuda magis, quam ejusmodi immoderate compta dictione proponitur; quin nimiis argutiarum fulgoribus veritas occulitur, ut nec videri queat.

II. Argutiæ *sint veræ*. Nihil enim argutum esse potest, nisi verum, ut ait (o) *Bouhoursius*: aut si fictum sit, saltem verosimile esse debet. Hæc autem veritas in argutiis sæpe est aperta, sæpius occulta, velut latens sub cortice nucleus, ut in fabulis, apologis, parabolis, fictionibus Poeticis. Item: in metaphoris, allegoriis, æquivocis, dictis hyperbolicis &c. Sic graviter peccaret, qui exantlatos *Xaverii* pro salute animarum labores panegyri prosecutus, hoc epiphonemate concluderet: *En quam vere* JESUM *Salvatorem imitatus erat Xaverius, quid dico imitatus? immo superavit.* JESUM *enim prædicantem audivit una solum terra Israel, exigua mundi portio; Xaverium audiere innumeri populi, vastissima Orbis regna &c. Quid ni igitur non modo dicam Xaverium Salvatoris vestigia pressisse; sed multis partibus ea superasse.* Quid hoc insulsius, quid falsius? Contra recte argutum fuerat illud Oratoris è *Tertulliano* usurpatum:

San-

o) La maniere de bien Penser: *Sive Methodo de argutis operibus recte judicandi. Dial. 1. §. 1.*

Sanguis Martyrum semen Christianorum, eo plurium, quo complurium sanguis fundebatur. Si ubi, hic enimvero impletum: cadens in terram fructum feret centesimum. Vel illud Ignatii Martyris: *frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar.* Licet enim hæc aperto, ac proprio sensu vera non sint; tropico tamen, & occulto verissime dicta fuere.

III. Hæc autem veritas *in Sacris maxime Concionibus*, ubi nihil non verum dici potest, curanda diligenter, tam in formandis è Scriptura (ut ajunt) conceptibus, quam in cæterorum fontium argutiis. Unde merito risui haberetur Ecclesiastes, qui probaturus juvenes senibus præmori, Evangelico illo abuteretur: *Joannes præcucurrit citius Petro, & venit ad monumentum, cur? ut disceretis sæpius evenire, ut juvenes senibus morte præcurrant ad sepulchrum.* Vel: *Stupetis Christum ante Herodem siluisse? Siluit: erat enim Christus agnus; Herodes lupus. Ad lupi conspectum obmutescunt agni.* Fabula est.

IV. Argutiæ *non sint obscuræ.* Nam si Quinctiliano: prima est Eloquentiæ virtus perspicuitas; ea maxime debet esse argutæ. Acumina enim Orationem illustrant; luceant igitur oportet, ne in ipsa nox sit luce. Hæc autem obscuritas oritur: 1. ex Oratoris perturbate cogitantis ingenio, qui confusis ideis pares sufficit verborum notiones. 2. Si sit longe petita, à remota nempe metaphora; vel à comparatione ab re comparata penitus

nitus aliena, vel dum metaphoræ velut instruem accumulantur, aut alia per aliam diversi generis explicatur. Vel si argutia sit bifrons, ut, quo sensu accipi debeat, ignores: aut quando de veritate, vel ejusdem falsitate justa est ratio dubitandi. 3. Fit obscura nimia brevitate, aut dum acumini detrahuntur verba ad intelligentiam necessaria. Talis est *Tertulliani* libro de Carne Christi: *mortuus est Dei filius, credibile est, quia ineptum est: & sepultus resurrexit, certum est, quia impossibile.* Davus sis, ut assequaris. Dicere volebat: *mortem Christi vel ideo esse credibilem: quia humanæ sapientiæ inepta esse videtur; & resurrectionem vel propterea esse certam: quia non humana, sed Divina virtute scimus esse perfectam.*

V. Argutiæ *non sint viles, aut leves.* Cujusmodi forent: 1. à rebus vilibus petitæ: hæ enim dedecent Sacræ Orationis majestatem. 2. A Notatione, & Conjugatis: *O Agnetem veram Christi agni sponsam, quia agnam.* 3. Ab anagrammatis: *laurus est Ursula, martyrii laurea cingi debebat? Pus est Cor-pus, quid fœdius pure? hoc ne diligetis.* 4. A Paronomasia, & aliis levioribus verborum figuris.

VI. Est autem styli arguti usus in rebus Auditori gratis, quæ illum excitant, alliciunt cum quadam intellectus delectatione. Ut sunt *Panegyrici*, *Eucharistici*, *funebres &c.* An autem sana sit argutia? adhibe regulam à *Juventio* (*p*) traditam: revoca ad Syllogismum

p) *De Rat. disc. & doc. p. 1. c. 1. Art. 3. §. 3.*

ſmum Dialecticum acumen, & agnoſces fucum. Sit hæc argutia de S. Xaverio: *exſpirat in patulo tugurio Xaverius, ut vitæ Angelicæ hominem, è terris in Cœlos migrantem, Angeli de Cœlis intuerentur, brevi ſecum vitam immortalem victurum.* Jam admota amuſſi Dialectica facminorem: *Sed multi latronum, & barbarorum patente Cœlo in tuguriis vitam finiunt; igitur & hi ita moriuntur, ut ab Angelis conſpici queant.* Vide acuminis vanitatem.

§ II.

Fontes ſtyli arguti.

IN tres claſſes diſpeſcit *Bouhourſius* argutias. Alias vocat *ſublimes*, *venuſtas* alias, denique *ſubtiles*, ſive delicatas. *Sublimes* ſunt, quæ à rebus magnis, & ſublimibus petuntur. *Venuſtas* appellat: blandas, gratas, floridas, quæ haud ita admirationem, quam ſvavitatem, ac delectationem conciliant. *Subtiles*, ſeu *delicatæ* dicuntur: quæ pauculis verbis ſenſum continent nec obvium, nec apertum; partem retegunt, partem quærentium Divinationi relinquunt. Perſimiles ſubtilioribus naturæ operibus, quæ non niſi acres, iique ab arte, puta microſcopiis, aut teleſcopiis, adjuti oculi poſſunt perſpicere. Unde ſi nil in re, aut nova efferendi ratione reconditum habeant, ſi totas ſe, nudasque primo ſtatim obtutui objectent, quantumcunque ſint ingenioſæ: delicatæ, ac ſubtiles argutiæ dici non merentur. Singularum fontes aperit,

PARS III. CAPUT I. ARTICUL. IV. §. II.

rit, ac de iis regulas cum exemplis tradit (q) *Bouhourſius*. Accipe.

De argutiis ſublimibus.

I. *Fons* ſublimium argutiarum eſt à rebus *Divinis*, ac *Cœleſtibus*: cum talia dicuntur, quæ, vel in natura, vel in proprietatibus, aut cauſis, effectis, relatione, &c. ad Deum, resque Divinas referuntur. Ut: *omnium Divinorum Diviniſſimum eſt cooperari in ſalutem animarum*, quod jam ante Cicero ita protulit: *Homines ad Deos nulla re propius accedere; quam ſalute hominibus danda.* Item: *Beata Dei Mater tametſi de hominibus homo fuerit; immaculato tamen ſuo conceptu homine n exuit, ac Deum quodammodo induit: eo enim plurimum diſceſſit ab hominibus, & maxime acceſſit Deo.* Vel: *Ea fuit oris modeſtia Aloyſius, ut niſi hominem noviſſes, Angelum è Cœlo in terras humana in carne delapſum credidiſſes.*

II. *Fons* ſublimium argutiarum: à rebus *humanis*, & *naturalibus*, natura tamen, vel hominum opinione *magnis*, & *illuſtribus*. Ut à Regno, patria, potentia, generoſitate, ingenio acri, virtute, victoria, triumphis &c. Sit exemplum. *Godefredus Bullionius Altamori* dedititio Principi pro libertate Regni ſui opes, theſauros offerenti repoſuit: *Tibi retinet quidquid India pretioſum mittit, aut Perſia. Noſtis ſuum, qui ex aliorum vita quæſtum faciam.*

Bella-

q) *Qui plura de argutiis ſcire volet, legat* Maſenium *de epigrammatis, & argutiis. Item*: Emanuelem Theſaurum, *Il Cannocchiale Ariſtotelico, Oſia, Idea dell' argutezza, & ingegnoſa elocutione.*

Bellatorem in Asia ago, non Mercatorem. Sed hoc magis in profanis.

III. *Fons* sublimium: à *selectis* grandium rerum, sive Sacrarum, sive profanarum, *comparationibus.* Sint exempla. 1. Ex Bouhourſio: *Ignatius cum Cæsare consilio tribuebat omnia; Xaverius cum Alexandro audendum aliquando censebat. Ille major Cæsare Imperator; iste par Alexandro miles.* 2. Anonymi in Novatores ita ludentis: *Evangelicos vos esse dicitis boni Viri? estis enimvero; at ita, quemadmodum Scipio ab eversa Carthagine dictus est Affricanus.* 3. Ex Oratione Funebri à nobis dicta: *Si malo celeriter non poterat occurrisse, injecta mora consulto intercessit; ut commodum rescinderet, aut rescissa oportune componeret: Fabio similior Dictatori, quem novimus cunctando triumphasse.*

IV. *Fons* sublimium: ab *energia, emphasi,* vel *pondere* sonantiorum verborum, quibus gravior sæpissime redditur sententia. Cujusmodi sunt in sacris literis: *Siluit terra in conspectu ejus. Mare vidit, & fugit. Dominus regnabit in æternum, & ultra. Pax vobis, nolite timere, ego sum,* Emphasis est in voce: *ego sum. Ego, nempe Dominus, Magister, ac Redemptor vester, à quo nil omnino est, quod metuatis.* Item illud Davidis: *Vidi impium superexaltatum, & elevatum sicut cedros Libani, & transivi, & ecce non erat; & quæsivi eum, & non est inventus locus ejus.*

V. Ab *acribus sententiis,* sæpe Epiphonematis instar Orationi subjectis, quæ eo

acrius, & vehementius (ut recte monet *Demetrius Phalereus*) feriunt animos Auditorum, quo plura, & majora paucis verbis significant. Talia sunt 1. de Amano in furcam acto: *Huc eum ambitio extulit, non potuit altius.* 2. Illud Oratoris Propemptica Oratione militem Hungarum in bellum Prussicum proficiscentem cohortantis: *Denique pugnaturi, vos Ungaros esse semper cogitate.* Item: *quid est, quod de victoria desperetis? aderit Deus: hostes Turci sunt; vos Christiani. Christiani estis? Christum induatis.*

VI. *Fons* sublimium: cum *graviorem sacræ alicujus sententiæ sensum* suis primum verbis profert Orator, cui postea confirmando ipsam sententiam subjungit. Vel rebus suis opportunum Scripturæ textum accommodat. Exemplum primi: *Magnarum Urbium, si evertantur; vestigia saltem in ruderibus relicta superstant; at impiorum, si exaltentur ut Cedri Libani, nec locus, nec memoria manet. Vidi impium*, inquit David, *superexaltatum, sicut Cedros Libani, & transivi, & ecce non erat; quæsivi eum, & non est inventus locus ejus.* Exemplum alterius dat Juventius in Panegyrico Ecclesiæ Parisiensis. *Cum sanctissimos Antistites videritis in Conciliis amplius quadraginta (totidem enim in hac urbe celebrata memorantur) bellum hæresi, flagitiis, improbitati, lapsis in deteriora moribus indicere, &c. Appingerem Davidis illam turrim, de qua sacræ paginæ meminerunt, & quam hic adumbratam cernitis:*

nitis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

De argutiis venuſtis.

VII. *Fons* argutiarum, ſed venuſtarum, eſt à rebus *natura blandis*, amœnis, cum quadam gratia, & concinnitate conjunctis, quibus vel animi, vel ſenſus feriantur. Tales ſunt flores, fontes, horti, ſplendor luminis, Cœlum ſerenum &c. Sit exemplum è S. Ambroſio (*r*): *Virga es O Virgo! non curveris, non inflectaris in terram, ut in te flos primæ radicis aſcendat. Hortus clauſus es Virgo: ſerva fructus tuos: non aſcendant in te ſpinæ, ſed uvæ tuæ floreant. Hortus clauſus es filia, nemo auferat ſepem tui pudoris, quia ſcriptum eſt: deſtruentem ſepem mordebit ſerpens.... Paradiſus es Virgo: Evam cave. Fons ſignatus es Virgo: nemo aquam tuam polluat, nemo conturbet, ut imaginem tuam in fonte tuo ſemper attendas. Porta clauſa es Virgo: nemo aperiat januam tuam, quam ſemel clauſit ſanctus, & verus, qui habet clavem David* &c.

VIII. *Fons* venuſtarum: à *fabulis*, & *eruditione* apte, ac breviter inſertis. Hieronymus ad Bonaſum: *Clauſum cupio ſuis legibus ardere Vulcanum: nunquid hoſpes ejus es, aut vicinus, quod à delubris Idoli niteris incendia ſubmovere?* Item: *Exarſit in furorem, ut furiam agitari, aut Herculem baccbari putares. Literas ita coluit, ut Muſæ apud eum non diverſari, ſed hoſpitari, velut domi ſuæ, viderentur.* At hæc profana magis. IX.

r) *Libro de Inſtit. Virg. c.* 5.

PARS III. CAPUT I. ARTIC. IV. §. II.

IX. *Fons* venuſtarum : à *Tropis* gratia aliqua prædítis , ac debite uſurpatis. 1. A Metaphora. Qualis eſt Auguſtini (*s*) fallaciam Pelagianorum de Gratia Divina ita exponentis: *Vide acumen, ſed vitreum: quaſi lucet vanitate , ſed frangitur veritate.* 2. Ab Allegoria. Anonymus: *Denique Virgo Sanctiſſima te nobis velut alveum præbes , quo hominum ſupplicantum vota confluunt , ut per te , ceu per canalem , in animum filii influant , ac ſubinde in uniuscujusque commoda feliciter emanent.* 3. Ab Hyperbole, ſive auxeſi. *Non te pium , ſed pietatem : non clementem , ſed ipſam dixero clementiam. Uſque adeo virtutis cultor es , ut ſi virtus humanos induere vultus deberet , ſumeret tuos.*

X. *Fons* venuſtarum: ab *oppoſitis*, ut: contrariis , negantibus, repugnantibus &c. quæ plurimum ad ſplendorem , & venuſtatem conferunt Orationis, ac idem fere præſtant, quod in ſymphonia imæ voces ſummis oppoſitæ, aut in pictis tabulis umbra luci. Multis autem modis inſtituitur. 1. Cum oppoſita de ſe invicem affirmantur. Ut: *Magna fortuna , magna ſervitus. Summa in mundo felicitas eſt infelicem eſſe. Sapientia hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum.* 2. Cum oppoſita non de ſe ipſis invicem, ſed de re altera, eadem tamen , affirmantur. Ut : *O infelicem in ſumma felicitate Epulonem ! Franciſcus pauper , & humilis , dives Cœlum ingreditur. Quam oculis fue-*

s) *Serm. 11, de verbis Apoſtoli.*

fuerat perſpicax; tam cœcus animo. Virtus premitur, non opprimitur. 3. Cum oppoſita de rebus diverſis affirmantur, vel negantur: Vel per commutationem, aut ſine illa. *Felix Lazarus, infelix Epulo. Felix Lazarus in ſua miſeria; miſer Epulo in ſua felicitate.* 4. Cum oppoſita de eadem re mutuo convertuntur: *Lazarus tametſi à divitiis fuerit inops; in ſua tamen dives erat inopia. Felix infelicitas, quæ Cœlum aperit; infelix felicitas, quæ Cœlum claudit.* Hæc autem repugnantia eleganter figuris veſtiuntur: 1. Correctione. *Dives erat Epulo; ſi tamen dives dicendus eſt, qui divitiis uti neſciat. Præcipitantem multorum ſalutem morte ſuſtinuit, vitæ ſuæ prodigus; ſi tamen prodigum eſt pro ſalute aliorum vitam profundere.* 2. Interrogatione: *An Lazarum pauperem dicetis, qui ſua ſibi paupertate Cœlum comparavit?* 3. Exclamatione, ſimul & correctione: *O miſerum, & infelicem Lazarum! Quid dico miſerum? Erravi! immo feliciſſimum, quem ampliſſima Cœli hæreditas manet.* &c.

XI. *Fons* venuſtarum: ab *alienatis*, id eſt: cum aliquid rei, de qua agitur, non proprium loco proprii ſufficitur, & quod alienum eſt, tribuitur. Multipliciter fieri poteſt: 1. ſi ſit alienum à perſona. *Vidi perſæpe Viros etiam colum, ac fuſum duxiſſe*: id eſt, uxorum imperiis ſe ſubjeciſſe. 2. Cum alienum eſt à rei natura, definitione. Ut Chryſoſtomus: *Eleemoſyna eſt ars omnium quæſtuoſiſſima.* 3. A tempore: *Hyeme roſas quæritis.* 4. A

loco;

loco: *Arcem in aere conſtruitis. Lazarus in corpore tot vulnera, quot ulcera numeravit.* 5. A modo rei alicujus. Balbinus (*t*) *Regnum ſibi contemnendo paravit.* 6. A cauſis, effectis, dum ea, quæ non ſunt, in cauſas, & effecta aſſignantur (*u*): *Aurea nunc certe dici poſſunt ſæcula: quoniam plurimus auro habetur honos.* 7. A conſuetudine, moribus, ordine: *Servi imperant*; *Heri obſequuntur. Qui parere deberent; leges ſcribunt.*

XII. *Fons* à *ſimilitudine*, quæ non parvam argutiis perſæpe gratiam conciliat. Varie proponitur: 1. occulte in modum allegoriæ. *Minimus etiam capillus habet umbram ſuam*, id eſt: nemo tam miſer, qui nocere nequeat. *Sanato vulnere cicatrix manet. Spina quoque grata eſt, ſi ex ea ſperetur roſa.* 2. Aperte cum brevi protaſi, & apodoſi. *Quod naturæ ventus eſt; hoc animo levitas morum eſt. Ignis aurum, miſeria virum probat. Ut polypi, ſic avari hoc maxime tenent, cui adhæreſcunt.* 3. Sine apodoſi diſtincta: *Juſtiſſimus miſeriarum portus eſt patientia. Fortuna vitrea eſt, facile, cum ſplendet, frangitur. Pecunia ancilla eſt, ſi ea noveris uti; ſi neſcias, domina.*

XIII. *Fons* à *Comparatione rerum* non obvio; ſed venuſtiori modo propoſita. 1. Cum ad rerum diverſarum comparationem aliquid inopinatum tanquam cauſa, effectus, vel proprietas adjungitur, quo ſimilitudo ſtabilitur. Sit exemplum: *Miramini Auditores:*

t) *In Quæſit. Orat. Quæſit.* 21. u) *Ibidem.*

res: quod Christianam humilitatem Lunæ persimilem esse dixerim. Luna est vir humilis; hæc enim quo terris fit propior, eo semper apparet major. Qui minimus ille maximus. Aliud: *Tametsi nihil homini similius sit homine; Dives tamen Epulo canes potius, quam homines pascere malebat. Nil mirum: homines enim ventris studiosi plerumque sunt bestiis magis, quam hominibus propiores.* 2. Elegantior fiet hæc comparatio, si geminatæ oppositioni permisceatur. *Apes estis avari mortales, sed ejusmodi, quæ non aliis sed vobis; immo ne vobis quidem; sed aliis plerumque post fata mellificatis.* 3. Cum inter res dissimiles similitudo; inter res autem similes dissimilitudo vel in natura, vel in effectibus, aut proprietatibus per comparationem exhibetur. *Dives Epulo opibus affluebat; Lazarus inopia premebatur, uterque miser: hic, quod opibus uti nesciret; ille, quod non posset.*

XIV. *Fons à Nominis notatione,* & *Conjugatis* parce tamen, & cum delectu adhibitis. Hieronymus ad Bonasum. *An ideo tibi bellus videris, quia fausto vocaris nomine? quasi non & lucus ideo dicatur, quod minime luceat: & Parcæ, quod nequaquam parcant: & Eumenides furiæ, quod non sint benignæ: & vulgo Æthiopes vocentur argentei.* Item illud Oratoris, quod in Panegyri Divo Ignatio dicta memini me audisse. *Sanctum JESU nomen Salvatorem Hebræo sermone significat; O quam vere Sacra Ignatii familia JESU audiat Societas: hæc enim totidem complectitur Salvatores, quot pæne habet viros,*

PARS III. CAPUT I. ARTIC. IV. § II.

ros, qui pulcherrimum JESU nomen æmulati, dies noctesque hominum salutem seduli procurant.

XV. *Fons à relatis*: 1. Cum id, quod uni relatorum tribuitur, aut negatur; etiam alteri attribuitur, vel negatur. *Ut plerumque vivimus; ita morimur: nil mirum, si malam vitam mors mala consequatur. Qualis juvenis talis senex. Communius fit, ut eum, quem in adolescentia virtutis tramitem suscepimus, porro etiam viri retinere soleamus. Ut male adolescimus, ita pejus postea vivimus; dum tandem pessime moriamur senes. Est filius sui plerumque imago Patris: ea enim est parentum sanguinis ratio, ut per eum, ceu canalem, recti, pravique semina in posteros transfundantur: felix filius, cui Heros obtigerit Pater!* 2. Cum id, quod uni tribuitur ex relatis, alteri non attribuitur; sed negatur, & viciſſim. *Sæpe accidit, ut Patri probo improbus nascatur filius: nec enim semper Alexandri à Philippis; sed interdum Caligulæ à Germanicis, ideſt: pessimi ab optimis procreantur.* 3. Cum unum ex relatis de re aliqua affirmatur; alterum autem negatur, ac viciſſim. *Diu ante discipulus; quam fieret Magister.* 4. Cum unum ex relatis, quod rei convenire deberet, negatur; alterum vero, quod minus conveniret, affirmatur. Ita olim in Oratione funebri luſeramus: *Cum Domina sit potentissima; nihil minus, quam potentiam, dominatum, imperium exercere velit; aut si velit illud demum: ut singulorum animis amore, voluntatibus obsequio imperaret, & imperio famularetur.* 5. Cum de re aliqua utrumque

ex

ex relatis affirmatur, vel negatur. Ex eadem funebri Oratione: *Vix annos decem & octo natus erat, jam Sago præcingitur, ut in ipsa Virum se probaret adolescentia.* Item: *Fovisti terram Patriam, quam Matris instar charissimæ, ut olim Brutus suo illam osculo veneratus, agnovisti. Hinc ita Principum aulæ te totum Minister dabas, ut una proferendæ Patriæ utilitati te totum, operamque tuam filius commodares. O magnum Patriæ non modo filium, verum etiam Patrem! O Patrem immortalitate dignissimum, qui in animis Patriæ, ut Matris, & filiæ, post fata superstes & filius, & Pater Optimus æternum vivat!*

XVI. *Fons* à *diversis* (ut ajunt) *allusionibus*: 1. Ad insignia. Anonymus: *Christianæ Religionis scutum Crux est. Hanc Apostolicus primi Regis Stephani ardor tuo in tricoli defixit Hungaria. Utinam semper tam alto stetisset loco, nunquam tam fœde laceratam Christianæ Religionis faciem vidissemus.* 2. Ad Symbola. Ita olim in nostra Oratione funebri allusimus ad Symbolum Principis nostræ Mariæ Theresiæ, quod est: Justitia, & Clementia: *Est hæc laus illius constans, & maxima: ab ipsis hostibus attributa: eam esse justissimam, & clementissimam rerum arbitram, nihil justius, ac virtutem; nihil clementius, ac vitia nosse arbitrari.* 3. Alluditur ad nomen. Ita Petrus L' Abbe ludit in nomine *Pauli Olivæ* Præpositi Sotietatis nostræ: *Declarat hæc omnia gentilitia Oliva tua: hæc suavitatis efficacis symbolum est, & tu suavis adeo, & efficax es, ut inde nomen,*

PARS III. CAPUT. I. ARTIC. IV. § II.

& indolem trahas. 4. Alluditur ad circumstantias temporis, loci, &c. Sic Ignatius Chiaberge in Oratione anniversaria, anno sæculari MDCC. dicta, Gregorium XIII. Pontificem *sæculorum felicitatem esse probat.*

De argutiis subtilibus.

XVII. *Fons* argutiarum, at subtilium, à *simplici* quodam *sententiæ candore*, quæ suum ex sola veritatis, non tamen passim obviæ, luce splendorem trahit. Talia sunt à Masenio (x) relata: *Felicitas est nutrix iracundiæ. Mala causa est, quæ requirit misericordiam. Feras, non culpes, quod mutari non potest. Gratia sapientum Principum plerumque est virtutis præmium.*

XVIII. *Fons* subtilium à *brevi allegoria.* Tale est Galli cujusdam Poetæ, qui tempestate illa, qua Novatorum factio in Francia dominabatur, adeo, ut illatæ *Hugonottis* vel levissimæ injuriæ multa severitate vindicabantur, impune abire permissis iis, qui Catholicos gravissime vexabant, inducit sub allegoria canis verberibus enecti gementes Catholicos cum epigraphe: *quod Hugonottam.* Intellige: *allatraverim, occidi. Alias Sacerdotem momorderam; nemo tamen vel verbulo reprehenderat.*

XIX. *Fons* ab *animadversione* quadam *ingeniosa*, quæ per Correctionis, vel Parentheseos figuram, aut etiam sine his efferri potest, cum aut in rei, quam dicis, causa, aut effe-

x) *In Palæstra styli Rom. l. 2. c. 4. §. 4.*

effectu, ac cæteris adjunctis tale quidpiam latet, quod si animadversum edicas, merito ingenii tui aciem commendat. Sint exempla: *Hi suspectas de libidine amicitias serunt; si tamen libido amicitia dici potest.* 2. *Ne ignoti, & inglorii in animis solummodo Principum aelitescant; si tamen illic latere inglorium aliquid esse potest.* 3. *Secretiorem in Senatum (quorsum excellentes virtute viri, atque inde Excellentissimi dicti, semper legi solent) intimum administrum adscivit.* 4. Taciti de Galba Imperatore: *Major privato visus, dum privatus fuit, omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.*

XX. *A moderato paradoxo.* Ita luserat Anonymus Sacri cujusdam Oratoris facundiæ vehementiam collaudans: *Quot verba, totidem jaciebat fulmina, quibus duriora ipsis saxis peccatorum corda ad pœnitentiam emolliebat.* 2. Alius inferni cruciatuum acerbitatem expressurus ajebat: *tam acerbos illic esse cruciatus, ut minimum temporis momentum sit hora, hora annus, annus sæculum evadat.* Denique L'Abbe de S. Salesio: *Vultus ei Angelo similis, si Angeli vultus haberent. Fuit, qui crederet, se intueri vultum Christi, quoties intuebatur vultum Salesii.*

XXI. *Ab inexpectato*: cum sententia novam quampiam rationem, aut responsum inopinatum continet, quod elegantius effertur, si figura suspensionis, aut interrogationis præmittatur. Talis est Anonymi Oratoris: *Pauperes plerumque pro foribus, ac do-*

domibus divitum male excepti jacent. Quid apud Divam Elisabetham? jacuerunt? jacuerunt: & quidem molli lectulo excepti in palatiis jacuerunt. Alius illustris Orator de Hungaria: *Præ cæteris propemodum regnis crebrioribus bellis, frequentioribus calamitatibus premitur Hungaria? premitur: hæc enim sola, & unica est (quod sciam) quæ geminatam pro labaro crucem ferat.*

XXII. *Ab æquivoco.* Hujusmodi est de funere Viri cujusdam Principis multis invisi: *Faces præferebant ephebi, crucem nemo: quia currus vehebat publicam.* Item de Caligula Imperatore muliebri veste induto: *Bonum vaticis omen! in toga Imperatorem videmus.* Toga, & mulierum, & Romanorum in pace versantium, habitum significat. *Tenerrimo pietatis sensu ferebatur in Christum Cruci affixum, ut unum hunc maxime præ oculis haberet.* Sensus æquivocus est: nam præ oculis habere, & pro aspectu, & pro amore sumi potest.

XXIII. *A delicato, & minus obvio laudandi modo.* Adferam aliquos, ad imitationem exemplorum in Bouhourſio allatorum confectos. 1. Cum Orator alios loquentes, & laudantes inducit. Sit exemplum: *Ita de te, adhuc puero, Viros gravissimos, pone adstans ipse etiam tunc adhuc adolescens, loqui audierant futurum, ajebant, ut Virum aliquando ex hoc adolescente habeat Respublica utilissimum. Quibus ego nihil equidem addere vel poteram, vel audebam, ætate, & authoritate probibitus; sancta tamen æmulatione incitatus, naturæ tuæ felicita-*

ti

ti invidebam, meæ vero avaritiam accusabam, de quo nihil tale quicquam liceat ominari. Non multum absimile est, quod in Oratione domestica ad Religiosos dici audieram. *Videor mihi jam nunc videre innumeram hominum multitudinem citatissimo non tam gressu, quam cursu: non cursu, sed volatu catervatim in Cœlum rapi. At beatæ animæ! sancta Cœli agmina! sistite parumper, si festinato hoc in itinere licet vos paulum interpellare, edicite: quibus, oro, præsidiis, quorum opera hanc vobis licuit felicitatem obtinuisse? Silent nunc equidem; erit tamen, erit aliquando tempus: cum sanctus parvulorum, rudium, ac discipulorum chorus vobis Cœli atria subituris obviam effundetur: ille pia manibus vestris basia defiget, quibus olim virga correptos mala fugere, bona facere docuistis: iste sancta oris vestri labia devoto venerabitur osculo, quibus mentem sanctissimis Christianæ vitæ principiis imbuistis* &c. 3. Cum indignantis, ac vituperantis, vel conquerentis, aut obmurmurantis speciem præfert Orator, dextre tamen hac ipsa re quam maxime laudat. *Habemus Principem usque adeo religiosum, qui potiores pietati, & religioni, quam curandis civilibus Reipublicæ negotiis, curas impendit: qui bella refugit, pacem & otium amat: tributis, vectigalibus populum haud onerat: abjecta omni arthoritate eum se præbet, quasi nec Princeps foret, adeo, ut mirum profecto sit, quod hæc inter pietatis studia, dum gravissima Reipublicæ negotia quasi contemni, aut negligi, vel cursim, ac per*

PARS III. CAPUT. I. ARTIC. IV. §. II.

transennam aſpici videntur ; nihilominus feliciſſime decurrant, publica æraria pecuniis affluant, hoſtibus vel in pace ſit formidandus, populis ob ipſam benignitatem venerandus, &c. *Quem morem ſi porro retinueris O Princeps, egredieris profecto uſitatum aliis Regibus morem, pervertes ſolitum gubernandi ordinem, induces modum pietate potius, quam politicis artibus regna conſervandi, adverſum hoſtes pace fines tuendi : multum detrahes eorum Principum, verius Tyrannorum, famæ, qui à populis timeri volunt, non amari* &c. 3. Per inductam ingenioſe præteritionis figuram, qua virtutis alicujus natura deſcribitur, poſtea, an ejusmodi quis fuerit, Auditori conſiderandum relinquitur. *Quantum à natura ad prudentiam inſtructus fuerit, nolo memorare. Redite vos, ſi lubet, in memoriam, quibus longior cum eo uſus interceſſit. Prudentiæ potiſſima, immo unica pars eſt : præſentia rite ordinare, futura providere, præterita recordari. Videte : quam in rebus pervidendis ingenii habuerit perſpicaciam, in æſtimandis judicii acrimoniam, in mente complectendis memoriæ tenacitatem, in ordinandis providentiam, in exequendis ſolertiam, & continuo intelligetis.* 4. Cum officii, aut muneris cujuſpiam dignitas extollitur, ut inde illius, qui illud gerit, laus pateſcat. *Ærario Regio ampliſſimo Theſaurarii munere præficitur. Quo nomine quanti ab uno Sapientiſſimo quoque haberi debeat, nolo memorare. Nihil eſt Regum theſauris pretioſius, nihil eorum cuſtodibus oportet eſſe integrius. Huic pro-*

cu-

curando, & asservando delectus est, qua sit integritate, quo in pretio, quanta apud Regem polleat gratia, & authoritate, vos ipsi conjectate. Accedit: fuit hæc potissima, & præcipua semper Regni dignitas, quam maximi, clarissimique nominis Viri sustinuerunt &c. *Quæ idcirco longius attuli, ut inde dignitatis illius amplitudinem perspiciatis, à quo nempe initia acceperit, per quos continuata ierit, in quem demum, quantumve Virum debuerit devenisse.* 5. Cum Orator aliquem admonet, hortaturque, sed hortando, & admonendo dextre laudes adhibet. Hujusmodi arte constructas habet perorationes *Ludovicus Bourdaloue* suarum Orationum ad Regem Christianissimum dictarum. Sint exempla: 1. ex Oratione de mercede, & gloria Sanctorum. *Illa ipsa est gloria Rex Christianissime, quæ Majestati tuæ reservata in Cœlo, felicitati tuæ cumulum est additura. Cætera omnia quamquam magna, quamquam inaudita, quamquam omni laude majora, multo sunt infra Majestatis tuæ sortem. Debet sanctitas vitæ, eademque cœtesti gloria munerata tam præclaris facinoribus fastigium imponere. Nemo me assentari tibi suspicabitur, si dixero: Regem post homines natos nullum tibi in arte regnandi præstitisse; verum artis hujus scientia, qua tam sapienter hominibus imperitas, tibi Rex Christianissime valde inutilis, & supervacanea fuerit, si artem ignores illam, qua mortales cœlesti Regno fiunt idonei* &c. 2. Ex Oratione de vitando scandalo: *Ad vos potissimum, quos Deus populo secrevit,*

PARS III. CAPUT. I ARTIC. IV. § III.

quos evexit ad primos Regni gradus, ad vos, inquam, potissimum pertinet ista Christi doctrina. Vobis illam, quæso vos, aptate, & mementote: quo altius estis supra cæteros mortales evecti, eo graviorem vobis legem impositam esse alios non offendendi; ne exemplum vestrum infirmiores fratres eundem in casum, ac ruinam præcipites trahat. Simile habetur in Oratione in Natali Christi Domini de pace.

§ III.

Paradigmata styli arguti.

Paradigma I. *styli arguti* Oratorii, depromptum ex Masenio è Palæstra styli Romani. Thema: *Dehortatio Herodis à patranda infantum cæde* per argutias sublimes, delicatas, sed maxime venustas.

EXERCITATIO.

Conduplicatio. *Desine O Herodes, desine, tam funesta agitare mortis consilia: deponè hanc cogitationem de infantum cæde conceptam, tam tibi ignominiosam, quam Patriæ* (animadversio cum traductione) *cujus Pater esse deberes, maxime luctuosam.* (Conjugata) *Rex es, & quid Rege indignius, quam præcipiti* (alienatum) *furore regi, inconsulta indignatione abripi, & suis* (antitheta) *non posse cupiditatibus imperare, qui tot imperat populis sibi parituris.* (Antitheta) *Probrosum enimvero est tantæ in cæteris potentiæ Dominum sui adeo ad legem rationis componendi esse impotentem, ut quam aliis præscribit* (animadversio) *immo extorquet, æqui-*

quitatis observantiam, hanc à se ipso nequeat impetrare. Turpe est gestare purpuram non magis Assyriorum tinctam murice, quam innocentum sanguine fœdatam: gladium succinctum lateri ferre, (antitheta) *qui non in hostem, sed amicum: non in alienum, sed subditum: non in defensionem, sed oppressionem patriæ convertatur. Non ille bonorum Principum, sed vel perditorum sicariorum, vel Tyranorum habitus est.*

Memineris, sceptrum tibi cum gladio traditum esse: utrumque pro tutela subditorum: (antitheta cum comparatione) *hunc ad hostium terrorem; illud ad tuorum moderationem: noli permutare arma, tuique imperii insignia: gladium convertere in tuos, sceptrum porrigere ad alienos.* (Commutatio) *Boni Principis non est, vel opprimendos defendere, vel defendendos opprimere.* (A rebus divinis) *Excelsum quiddam, ac Deo proximum est Regia majestas, ac potentia, qua ipsius Dei ab humanis oculis subducti officium vicaria exequitur potestate. Qui, ut nihil, nisi æquum, nisi rationi, legibusque conforme à nobis postulat, ita flagitium, perversitasque summa Regum foret, aliud à subjectis sibi populis flagitare, quam quod divinis legibus concedatur. Nullum Regibus in vitam mortalium jus est, quod summus vitæ arbiter Deus non impertivit. Deus Regi, Rex hominibus imperat, qui idcirco coronam gestat, quod non tam dignitate, ac loco, quam virtute præstet cæteris. Hinc, si æquitatis, si pietatis, si clementiæ in commissum sibi populum oblivisatur: si præfixos legum terminos præter-*

vectus fuerit, jam illa, qua cingitur corona, illo, quo ornatur honore, indignus excidit.

Vide igitur, O Herodes, quid facturus sis, cum jugulum innocentium puerorum petis: cum non pro virtute, quam debes tueri; sed pro impietate, quam teneris opprimere, gladiis, cædibus, ue fueris grassatus. Expende, quam ignominiosum illud tibi bellum sit futurum, (antitheta) *quod Rex adversus subditos: armatus contra inermes: vir denique contra infantes sis susceppturus. Quid, obsecro, in tali ætate vel formidare potes, vel odisse? An, vir cum sis, metuas infantes? An, cum homo sis, vix natos oderis homines? Hæc posse fieri, fidem prope excedunt humanam. Cave Herodes, ne primus fidem facias, nec alia celebreris inter posteros memoria: quam quod incognitæ hactenus tyrannidis inventor habearis.*

Paradigma II. *Styli arguti* depromptum ex Oratione Funebri, dicta à nobis Cibinii Transilvanorum, ubi in laudem clementiæ, ac benignitatis Principis nostræ benignissimæ, Mariæ Theresiæ, ita procurrimus Rhetorica digressione.

EXERCITATIO.

Apostrophe. *Augusta Princeps, Maria Theresia, Regum optima,* (argutia ab animadversione) *ac idcirco maxima! Si supplicem pateris Oratorem, nullius unquam* (ab antithetis) *infimi cujusque, licet maximo esses, preces aspernata, pedibus tuis affundi. Si ad tuum* (ab Hyperbole cum allusione ad Symbolum) *non*

Cle-

Clementis Principis, sed ipsius Clementiæ solium flexo poplite venerabundum advolvi. Si gravissimis Reipublicæ curis (ab antithetis) intentam importune interpellari, dic, oro, (ab antithetis) adeone avara extitisti, quæ hactenus effusa usque videbare, ut egregiam tuorum virtutem nulla volueris gratia exornatam?

Absit Patriæ Patres, tantum nefas de Principe nostra non dicam dicere, sed vel cogitare! Est hæc laus illius constans, & maxima, ab ipsis hostibus non extorta, sed ultro attributa (ab allusione ad symbolum, cum traductione, & conjugatis) eam esse justissimam, ac Clementissimam rerum arbitram; nihil justius ac virtutem; nihil clementius ac vitia nosse arbitrari. Est pervagata apud omnes opinio: nos Regem habere ab iis Principibus (ab animadversione) verius Tyrannis, longissime remotam, (ab antithetis) qui populum sui potius timore, quam amore regere vetint: tum se feliciter imperare rati, si timerentur: infeliciter, si amarentur. (Ab antithetis cum commutatione) At Princeps nostra nihil pensius habet, ac ne metuatur: nihil metuit magis, quam ne diligatur. Hoc tamen amore (à repugnantibus) summum etiam sui timorem conciliat, cum populus magnopere caveat, ne Principem lædat, illius amorem avertat, quo se amari ab ea (à relatis) ceu à matre, filium intuetur. Hinc liberum est uni misero cuique ad Regem adire, depromere vota, calamitates deprecari, quas deposito grandiori supercilio (ab Ethopœia) abjecta omni authoritate, quasi

PARS III. CAPUT I. ARTIC. IV. § III.

nec Princeps foret, mira audit benignitate, vultu, voce teſtata, indolet, ſolatur, adjuvat, quantum maxime poteſt (ab antithetis) *ut aliena miſeria, quaſi ſua premi videretur.*

Eſt denique in nos Gentem Ungaram incredibile clementiæ illius, & amoris teſtimonium: (à relatis) *cum Domina eſſet potentiſſima, nihil minus, quam potentiam, dominatum, imperium exercere velit:* (à commutatione) *aut ſi velit, illud demum, ut ſingulorum animis amore, voluntatibus obſequio imperaret; & imperio velut famularetur. Cum Regum foret maxima, Regiæ propemodum authoritatis oblita, matrem ſe potius, quam Regem ferat, publicisque manſuram literis pollicita, innumeris pene Gratiæ argumentis* (ab Hyperbole cum animadverſione) *ſe Matrem in dies optimam, aut ſi optima melior aliqua dari poteſt, illam eſſe teſtatur.*

O Superi! hanc nobis Principem diu valentem præſtate, huic urnā fortunate, victorias augete, ſobolem dulciſſimam in Ungariæ ſpem, & felicitatem conſervate, ut qui jam Matrem habemus, (à relatis) *haud diu poſt in eo Patrem etiam habeamus; immo ſolam Matrem: cum in ſola Matre utrumque: Matrem, & Patrem:* (ab alluſione ad ſymbolum) *Patrem juſtitia, Matrem clementia, mira ſelicitate conjunctum videamus.* Sed hoc magis in themate profano, unde ſit aliud in ſacro.

Paradigma III. *ſtyli arguti* per Paradoxum, & argutias ſublimes à rebus divinis, & illuſtrioribus comparationibus petitas in illud

lud Exodi. 7. ℣. 1. *Ecce constitui te Deum Pharaonis.* Thema: *S. Xaverius fuit Indiarum Deus.* Depromptum ex Panegyri nostra M. SS.

EXERCITATIO.

Credo ego vos mirari Auditores, quid sit? quod Sanctum laudaturus Xaverium, insolito, & fortasse nunquam hactenus apud vos audito laudationis genere, non Indiarum, ut communius dicunt, Apostolum, (quamquam quod majus Apostoli nomine laudis argumentum esse potest) sed quasi omni homine superior homo foret, Indiarum Deum audeam compellare. At si ob Divinam, quæ Moysi data est, in Pharaonem authoritatem Deus ipse dicere poterat Moysen Pharaonis esse Deum: Ecce (inquit) constitui te Deum Pharaonis: Si Angelici Spiritus ob Cœlestem, qua ad homines in ministerio salutis funguntur legationem, Dii excelsi appellantur: quid injuriæ, (nisi Deum sibi ipsi injurium esse dicamus) Divinæ inferemus Majestati? si Xaverium dixerimus Indiarum Deum à Deo esse constitutum. Si enim homines ad Deum nulla re propius accedunt, quam salute hominibus danda; cum omnium Divinorum Divinissimum sit cooperari in salutem animarum: si nullo, vel certe modico distant inter se intervallo miracula, & Divinitas, fuisti Xaveri Indiarum Deus, qui tot centenis hominibus salutem impertivisti: tot innumera miracula patrasti, ut jure dici queat, Xaverii vitam in India perpetuum quasi prodigium extitisse. Atque istud est præsens, admirabile certe, quia de admirabili Xaverio dictionis

PARS III. CAPUT II. ARTIC. I. § 1.

ctionis argumentum: Xaverius fuit Indiarum Deus, patratis tot in India prodigiis; quod primum: impertita tot hominibus salute; quod alterum est dictionis caput. Audiatis.

CAPUT II.

DE ORNATU ELOCUTIONIS.

NUnc venio ad ornatum Elocutionis, quem quatuor potissimum rebus diximus comparari: *Tropis, Figuris, Sententiis,* ac *Transitionibus*; de singulis seorsim hoc capite agemus.

ARTICULUS I.

DE TROPIS.

§. I.

De Tropis speciatim.

TRopus, latine versio, Quinctiliano (y) est: *Sermo à naturali, & propria significatione translatus ad aliam ornandæ gratia; vel, ut plerique Grammatici finiunt: dictio ab eo loco, in quo propria est, translata in eum, in quo propria non est.* Ut in eo Davidis: *Exultabunt omnia ligna silvarum,* exultare, quod proprium est rei animatæ, traducitur ad ligna. Curandum, ne tropi nimium sint frequentes; secus floridam reddent Orationem, quod vitiis antea adnumeravimus. Tropi alii sunt *verborum*; alii *sententiarum.* In illis ponuntur verba alia pro aliis, cujusmodi sunt: *Metaphora, Metonymia, Antonomasia, Metalepsis,* Sy-

y) *Quinct. l. 9. c. 1.*

Synecdoche, *Onomatopœia*, *Catechresis*. In his una sententia usurpatur pro alia, ut sunt: *Allegoria*, *Ironia*, *Periphrasis*, *Hyperbole*. Prætermissis cæteris præcipuos solum exponemus: ut *Metaphoram*, *Allegoriam*, *Ironiam*, & *Hyperbolen*.

I. *Metaphora* est translatio verbi à propria significatione ad aliam ob aliquam similitudinem Sic Christus *Herodem* ob mores vulpinos, sive animi calliditatem, & versutiam, vulpem appellavit Lucæ 13. *Ite*, *& dicite vulpi illi*. Cavendum autem, maxime in Eloquentia Sacra, ne *Metaphora* sit humilis, sordida, ignobilis: item duriuscula, vel longius accersita, aut immoderate coacervata. Ducitur ab omnibus, unde similitudo duci solet, rebus: ut à Divinis, Cœlestibus, elementis, plantis, bestiis, hominibus, quadruplici, quem vulgaris Eloquentia tradit, modo.

II. *Allegoria* est metaphora continuata, qua aliud verbis, aliud sensu intelligitur. Ut illa Davidis: *Vineam de Ægypto transtulisti*, *ejecisti gentes*, *& plantasti eam*; *extendit palmites suos usque ad mare*, *& usque ad flumen propagines ejus*. Hic Regius Vates populum intelligit Israëliticum ex Ægypto in terram Chanaan translatum, atque illic propagatum. Creberrima est in Sacris litteris: Orientales enim parabolis, & allegoriis quam maxime delectabantur, quorum mori se conformabat & Christus, & Spiritus Divinus. Quibus poterit se etiam accomodare Orator Sacer; curet

ret tamen, ut sint graves, opportunæ, breves, nec nimium crebræ, ex ipsis quantum licuerit Scripturæ, aut Patrum verbis depromptæ. Denique ut eodem, quo ceperit, genere allegoria finiatur. Quis enim probet initium à tempestate ductum ruina, vel incendio terminari? Elegantiores sunt, quæ à rebus corporeis sumuntur, ut *animalibus*, *arboribus*, *pratis*, *montibus*, *vineis* &c. quas etiam Christus crebrius usurpat. Item, quæ ad aspectum referuntur, ut *lux*, *ignis*, *fulgur*, *tempestas*, &c. Denique, si allegoria cum similitudine conjungatur. Ut: *Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites.*

III. *Ironia*, latine simulatio, vel illusio, aut irrisio, quæ sensum verbis illis, ex quibus conflatur, habet contrarium. Talis est Dei ad Adamum Gen. 1. ℣. 22. *Ecce Adam! quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum, & malum.* Cognoscitur 1. ex pronunciatione: cum ipso vocis sono irridentis animus ostenditur. 2. Ex persona: ut si deformem pulchrum appellares. 3. Ex rei natura contrarium indicante. Elegantiores redduntur Ironiæ, dum ambiguam simul vocem continent. Talis est de Caligula Imperatore habitu mulebri induto: *Bonum pacis omen! En Imperatorem in toga videmus.* Ironia efferri solet adhibitis vocibus: *en*, *ecce*, *scilicet*, *nimirum*, *si placet superis*, *nempe*, cum amara, & falsa quadam

dam vocis inflexione. Aut per exclamationem, ut illa pervulgata: *O præclarum cuſtodem ovium, ut ajunt, lupum!* Adhibetur ad ſales, jocos, aut ſi quem mordere, vel rem aliquam, aut perſonam elevare, extenuare, aut contemnere velimus, maxime in Narrationibus, Confutationibus &c.

IV. *Hyperbole* eſt, quæ rem minuit, vel auget ſupra fidem. Ut illud Davidis: *aſcendunt usque ad Cœlos, & deſcendunt usque ad abyſſos.* Item illud Lev. 26. *Terrebit eos ſonitus folii volantis.* Servit ad rem exaggerandam, vel deprimendam: ad conciliandam admirationem, ad argutias. Cujusmodi eſt illa ſuperius allata: *Matrem ſe probat optimam, aut ſi optima melior aliqua dari poteſt, illam eſſe teſtatur.*

§. II.

Paradigma per Tropos.

Paradigma per Metaphoram, Allegoriam, Irroniam, & Hyperbolen. *Thema:* Cum ſvavi vita nequit conſiſtere ſolidum tam virtutis, quam Cœli obtinendi ſtudium.

EXERCITATIO.

Sunt non pauci hominum Chriſtianorum, qui in arduo etiam virtutum ſtudio ſvaves ducere volunt dies; & tamen ſperant Cœleſtem aliquando beatitatem, velut hujus bonæ vitæ mercedem, ſe poſſe adipiſci. (Ironia) *O felices vos Chriſtianos! quam ego venire percuperem in hujus tam beatæ veſtræ ſortis communionem.* (Allegoria cum Ironia) *Vivitis hic inter roſas; & Cœleſtes etiam in-*

ter

PARS III. CAPUT. I. ARTIC. II. §. II.

ter Paradisi delicias amœniore lucis aura perfruemini. Habetis hic terram lacte, & melle fluentem; nihilominus in Cœlis etiam Divino liber aliter nectare reficiemini. Profecto vos estis illi mortalium felicissimi, quibus hic suave Christi jugum est, & onus leve; attamen in Cœlis etiam omnibus vacui curis in pace, in otio, in tranquillitate vitam vivetis immortalem. (Sola Ironia) *Vobis nempe delectabilem, & omni hominum amore dignam se exhibet virtus, cum in sui exercitio tam suavem, tam jucundam, tam omni voluptate plenam pariat sortem.*

Verum erratis vehementer Christiani, erratis! (Metaphoræ) *Nunquam virtus molli cubat loco: Cœlum etiam positum est in excelso. Vultis ad apicem, & fastigium virtutis eniti? scandendi sunt montes difficillimi: acutissimæ calcandæ sunt spinæ, quibus consitum est arduum solidæ virtutis iter. Nolim tamen his difficultatibus terreamini. Aspicite vasta tot Eremicolarum loca: tot pœnitentium asperitatem, tot innocentium in se ipsos sævitiem, tot Apostolicorum Virorum labores, tot Virginum tenerarum martyria, tot fortissimorum Christi Athletarum generosas de suis cupiditatibus victorias, & intelligetis ad Cœlum non aliter, quam per ardua virtutum petere viam.*

Macti igitur animis Christiani! (Metaphora) *calcate quantum potestis, difficile virtutis iter. Credite: quo amplius calcaveritis; eo majorem non corporis, sed animi voluptatem sentietis.* (Metaphora) *Habet suas etiam Virtus rosas,* (Hyperbole) *immo aulim dicere: solidæ virtutis studiosi quemdam in terris paradisum, quin ipsum Cœlum habent.*

ARTI-

ARTICULUS II.

DE FIGURIS VERBORUM.

FIgura Quinctiliano est (z): *conformatio quædam Orationis remota à communi, & primum se offerente ratione.* Aliæ sunt *verborum*, aliæ *sententiarum*. Illæ consistunt in verbis, ita, ut iis mutatis tollatur figura. V.g. *amantes sunt amentes*, si voci *amentes* suffeceris *insani*, tolles figuram Paronomasiæ. Sententiarum in sententiis, ac sensu rerum positæ sunt, ut quæcunque adhibueris verba, semper remaneat figura. Curandum autem 1. Ne figuræ sint nimium crebræ, tunc enim ars ostentaretur, plusque verborum, quam rerum Oratio complecteretur. 2. Ne eædem sæpius adhibeantur; secus parient fastidium. 3. Sint ex rebus natæ; ne per vim adductæ videantur. 4. Dicendis rebus sint accomodatæ. Tribus vero modis fiunt figuræ verborum: 1. *Additione.* 2. *Detractione.* 3. *Similitudine.* De singulis agam seorsim. §. 1.

§ I.

De figuris verborum per additionem.

FIguræ per additionem fiunt, cum verbum verbo additur. Octo numerantur: *Repetitio, Conversio, Complexio, Conduplicatio, Traductio, Synonymia, Polysyntheton, Disjunctio, Gradatio.*

I. *Repetitio*, (Græce Anaphora) est: cum ab eadem voce periodi, membra, aut incisa inchoantur. Ambrosius (vel quisquis

Rr libri

z) *Ibidem.*

PARS III. CAPUT II. ARTIC. II. § I.

libri illius author est) ad Virginem lapsam. *Eras Virgo in Paradiso Dei, utique inter flores Ecclesiæ. Eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus Sancti, & cum dico totiens, eras; necesse est, ut totiens ingemiscas, quia non es, quod fuisti.* Hæc figura (ut ait Author ad Herenium) *cum multum venustatis habet, tum gravitatis, & acrimoniæ plurimum,* præsertim, si cum figura Interrogationis conjungatur. *Quare videtur esse adhibenda, & ad exornandam, & ad augendam Orationem,* seu amplificandum, maxime, cum aliquid vehementius urgemus, insectamur, laudamus, vituperamus &c. Aut totum aliquod suas in partes distribuimus. V. g. dicendum foret: nihil me separabit à Charitate Dei, eleganter repetitionem usurpabis cum distributione, & interrogatione, ut Paulus ad Rom. 8. ℣. 35. *Quis non separabit à Charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? &c.*

II. *Conversio* est, cum periodi, membra, incisa eodem verbo finiuntur. Ita Paulus 1. ad Cor. 13. *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus; sapiebam ut parvulus; cogitabam ut parvulus. &c.* Vel cum interrogatione idem Paulus: *Hebræi sunt? & ego. Israelitæ sunt? & ego. Semen Abrahæ sunt? & ego.*

III. *Complexio* utrumque conjungit, cum periodi, membra, incisa eodem verbo & inchoantur, & terminantur. Sint exempla: 1. *Vis Christiane frænare libidinem? ora. Vis hostem pudi-*

pudicitiæ frangere? ora. Vis temperantiæ coronam referre? ora. 2. Interdum non unum verbum; ſed integra ſententia repetitur. Ut in illo Davidis Pſalm. 135. *Qui facit mirabilia magna ſolus; quoniam in æternum miſericordia ejus. Qui fecit Cœlos in intellectu: quoniam in æternum miſericordia ejus. Qui firmavit terram ſuper aquas: quoniam in æternum miſericordia ejus.* Hæ tres figuræ eleganter uſurpantur cum enumeratione, & diſtributione partium, maxime in complexionibus argumentorum, vel epilogo, aut in digreſſionibus, & adhortationibus moralibus, cum ſacram aliquam ſententiam Scripturæ, vel Sancti Patris integre, vel ſaltem præcipua illius verba repetimus ad ciendos in Auditore motus. Exemplum habetur in ſuperioribus exercitationibus; dabitur adhuc in amplificatione.

IV. *Conduplicatio* eſt, cum idem verbum geminatur. 1. In principio, nulla voce alia interpoſita. Ut illud Chriſti: *Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt.* Item Jobi: *Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.* 2. In medio, aut fine Orationis. *Commotus non es, cum cum tibi Mater pedes amplexaretur, non es commotus?* Hæc figura (ut ait Author ad Herenium) *vehementer commovet Auditorem, & vulnus majus efficit, quaſi aliquod telum, cum ſæpius pervenit in eandem partem corporis.* Unde adhibetur exprimendi affectus gratia, aut ſi quid cum emphaſi dictum

PARS III. CAPUT II. ARTIC. II. § I.

ctum volumus. Ut: *Scio, scio, quid cogitatis. Utinam utinam saperent homines, & intelligerent, ac noviſſima providerent.*

V. *Traductio* (Græce Polyptoton) eſt, cum eadem vox crebrius ponitur, immutatis tamen paulum caſibus, generibus, temporibus &c. Ut illud Pauli ad Epheſ. 4. *Unus Dominus, una fides, unum baptiſma.* Hæc figura (inquit author ad Herenium) non modo non offendit animum, ſed concinniorem reddit Orationem. Adhibetur in loco Notationis, & Conjugatorum. V. g. *Cum de humo ortus ſit homo, & ab humo dicta ſit humilitas, quæ, oro, virtus cognata homini magis eſſe poteſt humilitate?* Item in ſententiis, & argutiis concinnandis. *Reguntur à Regibus regna non inſtabili, ut veteres credebant, cœcæ fortunæ impetu; ſed unius, qui omnium Rex eſt Regum, Dei Præpotentis imperio, cujus ſalutare niſi numen ſua ſibi Religione Rex propitium, & amicum reddiderit; neutiquam diuturnam Regno ſperaverit felicitatem.*

VI. *Synonymia* eſt: verborum idem, vel prope idem ſignificantium coacervatio. Ut Davidis Pſalm. 105. *Peccavimus cum patribus noſtris, injuſte egimus, iniquitatem fecimus* &c. Utimur amplificandi, poſtea inſtandi, urgendive gratia. Vel ad demonſtrandam rei dignitatem, uno verbo non ſat declaratam. Aut ad vim, & emphaſim Orationis. Ut illud pervulgatum: *abiit, exceſſit, erupit, evaſit.* Curandum autem 1. ut verborum delectus habeatur, ne Oratio oneretur potius,

quam

quam ornetur. 2. ut verba extremo loco posita paulo diversum, vel expressius aliquid significent, aut graviora sint significatione, vel saltem sonantiora, ut patet in allato exemplo.

VII. *Polysyntheton* est: earundem conjunctionum repetitio. *Peccator, cum in profundum venerit, contemnit: nec Deum, nec homines, nec Cœlum, nec infernum curat.* Utimur cum aliquid urgemus, instamus, aut cum emphasi majore, quam verba sonent, dicere volumus. Sic sonantius est: *Peccator cum in profundum venerit, & Deum, & Cœlum, & infernum contemnit*; quam dicere: *Deum, Cœlum, infernum contemnit.*

VIII. *Disjunctio* est: dum unicuique Orationis membro suum verbum additur, cum satis esset unum. Sic Paulus 1. ad Cor. 13. *Sive Prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur.* Vel: *Formæ dignitas aut morbo defloreſcit, aut vetustate extinguitur.*

IX. *Gradatio* (Græce Climax) qua ex uno ad aliud gradatim ascenditur ad summum; vel descenditur ad infimum. Dupliciter fit: 1. cum repetit, quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, resistit. Tale est Tertulliani de spectaculis: *Cui enim veritas comperta est sine Deo? cui Deus compertus est sine Christo? cui Christus exploratus est sine Spiritu Sancto? cui Spiritus Sanctus accommodatus est sine fidei Sacramento?* Hæc figura hoc modo proposita (ait Quinctilianus) *apertiorem habet ar-*

tem, & magis affectatam, ideoque rarior esse debet. 2. Sine repetitione prioris vocis, & tunc minus affectationis habet. V.g. *Si hac nocte, quid dico nocte? si hac die, hac hora, quin hoc ipso momento animam supremus, ut potest, à vobis vitæ author repetat Deus, quæ parastis, cujus erunt?* Sed tunc hic figuræ modus ad incrementum refertur, valetque ad rem exaggerandam, extollendam, vel deprimendam. Elegantes per incrementum fiunt partitiones, totaque construitur Oratio. Talis est Panegyris *Clementi XI.* Pontifici Maximo ab *Ignatio Chiaberge* dicta: *Clemens magnus fuit in Pontificatu detrectando, major in accipiendo, maximus est in administrando.* Haud multum absimile argumentum est funebris nostræ laudationis: *est Heros, quem Natura paravit, sua Virtus excoluit, Gratia Principis perfecit.*

§ II.

De Figuris verborum per detractionem.

AD figuras verborum, quæ vocis alicujus detractione fiunt, referuntur: *Adjunctio, Dissolutio, Synechdoche, Synæciosis.* Libet singulas explicare.

1. *Adjunctio* est contraria Disjunctioni, cum ad unum verbum initio, vel in fine positum plura membra, vel incisa referuntur, Ut ad Ephes. 4. *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollantur à vobis.* Item: *Defloruit formæ dignitas aut morbo, aut vetustate.* Cum autem interpositione verbi & superiores Orationis partes com-

comprehenduntur, & inferiores, Author ad Herennium ait esse Conjunctionem. V.g. *Formæ dignitas aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate.*

II. *Diſſolutio*, contraria Polyſintheto, cum ſine conjunctionibus multa copulantur. Facit hæc Orationem concitatiorem. *Illi invidia, odio, ira æſtuabant.* Item Pſal. 65, *Jubilate Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini ejus, date gloriam laudi ejus.*

III. *Synechdoche*, Latinis intellectio, cum Orationi deeſt verbum, quod è cæteris ſatis intelligitur. Sic David Pſal. 88. ℣. 38. *Thronus ejus ſicut ſol in conſpectu meo*, ſubauditur *eſt*, aut *verſatur. Illi furere, minari, arma tandem ſumere*, intellige: *ceperunt.* Utimur in Narrationibus.

IV. *Syncecioſis* eſt figura, quæ duas res inter ſe diverſas uno verbo conjungit, quod alibi, ubi deeſt, vel illi æquivalens facile ſubintelligitur. *Tantum tibi prodeſt tempus, quod vixiſti; quam quod non vixiſti.*

§ III.

De Figuris verborum per ſimilitudinem.

FIguræ verborum, quæ ſimilitudine efficiuntur, ſunt: *Commutatio, Compar, Paronomaſia, Similiter cadens, Similiter deſinens.*

I. *Commutatio* eſt: qua duæ ſententiæ inter ſe diſcrepantes ex trajectione ita efferuntur, ut à priore poſterior contraria priori proficiſcatur. Ut illud 2. Reg. 19. *Diligis odientes te, & odio habes diligentes te.* Item ad

Rom. 7. ℣. 19. *Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo malum, hoc ago. Christianus ita vivat, ut mori semper queat; ita moriatur, ut semper vivat.* Servit ad delectationem, ad argutias, & sententias concinnandas.

II. *Compar* (Græcis Isocolon) habet membra Orationis, quæ constant pari fere numero syllabarum. Dixi *fere:* nec enim anxie curandum, si quod membrum longius, aut brevius foret. V. g. *Illi fortuna felicitatem dedit, huic industria virtutem comparavit.* Item 2. ad Cor. 4. *Persecutionem patimur, sed non derelinquimur; dejicimur, sed non perimus.*

III. *Paronomasia* (Latinis Annominatio) est: figura, qua verba paulum immutata, & deflexa ponuntur in Oratione. Fit 1. adjectione syllabarum, aut literarum: *Virtutis studio non immorare; sed immoriare. Vetus dictum est: libri sunt liberi.* 2. Detractione. *Hara dignus, non ara.* Item S. Augustini de S. Magdalena: *Accessit ad Dominum immunda, ut rediret munda.* 2. Commutatione. Idem Aug. *Accessit confessa, ut rediret professa: importuna consilio, opportuna beneficio.* 4. Transpositione literarum. *Est animo parvo; ne dicam pravo.* Huc referri videtur, quod Cornificius, sive Author ad Herennium, Traductioni adnumerat, cum voces eædem in diversa significatione ponuntur; ut: *amari jucundum est, si curetur, ne quid insit amari.* Sed hæc figura perlevis est, caute igitur ea utendum;

tendum; maxime in Eloquentia Sacra, ubi nihil non grave esse debet.

IV. *Similiter cadens* est: qua vel nomina in eosdem casus, aut verba in eadem tempora, in principio, fine, vel medio Orationis cadunt. *Hunc ego non diligam, non admirer, non defendam. Qua sit integritate, quo in pretio, quanta apud Regem polleat gratia, & authoritate, vos ipsi conjectate.*

V. *Similiter desinens* est: cum Orationis membra, vel incisa desinunt in verba, nomina, adverbia similem exitum ultimarum syllabarum habentia. Anonymus: *Dum ageret, agebat; sed humaniter: cum lætaretur, lætabatur; sed graviter: cum tristaretur, tristabatur; sed hilariter: cum irascetur, irascebatur; sed multum dissimulanter.* Item: *turpiter audes facere, nequiter studes dicere.* Hæc figura delectat Auditorem, & Orationem ornat; haud tamen crebrius adhibenda, quod quibusdam Sanctis Patribus vitio datur.

§ IV.

Paradigma per figuras verborum.

UT exemplo pateat usus figurarum, en Paradigma subjicio, quod plerasque verborum figuras continet. Sit Thema: *Inter infernis supplicia nullus datur morti locus, sed æternum durabunt*, quod ita vesties figuris verborum. (a)

EXERCITATIO.

Repetitio cum Compari, & Similiter cadentibus. *Tametsi hæc misera hominum vita*

a) *Vide Segneri Serm. 14. Quadr.*

innumeris calamitatibus sit obnoxia; nullum tamen in ea malum est sine levamine, nullum vulnus sine balsamo, nullum toxicum sine antidoto, nullus morbus sine medicina. Alia multo tristior sors est damnatorum in inferno. (Similiter cadentia, ac desinentia.) *Hi acerbissime uruntur; at sine unguento, quod leniat: siti ardentissima cruciantur; at sine potu, qui refrigeret: fame canina premuntur; at sine cibo, qui levet: tristitia profundissima torquentur; at sine solatio, quod sopiat: pudore intolerabili suffunduntur; at sine velamine, quod cooperiat.*

Conduplicatio. *Utinam, utinam in tanta malorum acerbitate hoc unum solatii adesset, ut mori saltem; mori, inquam, miseris liceret. Sed hæc est summa infelicitatis eorum, quod neque remedii* (Polysyntheton cum Synonimia) *tam tristis, tam acerbi, tam funesti, quale est è numero viventium morte posse exterminari, spes ulla infelicibus præbeatur.* Non est illis medicamentum exterminii, *inquit Salomon.*

Exemplum. *Mithridates Rex Ponti famosissimus, cum ad evitandam servitutis ignominiam nec morte sibi viam patere cerneret, poculum veneno dilutum exhausit. At stomachus antidotis assuetus cum impune digessisset, ingemuit infelix eo se redactum calamitatis, ut nec morte vitam sibi eripere posset. Verum ficti fuere gemitus: si enim serio mori apud animum constituisset, num alia defuerint remedia, propositi ad finem deducendi?* (Repetitio cum Interrogatione, & Adjunctione) *An non defuerint arma ad dissecandum*

candum pectus? an non restis ad frangendam gulam? an non præcipitia ad vitam elidendam? (Traductio cum Disjunctione) *Certe quivis arboris truncus dabat furcam, quodvis spelæum præbebat feram, quilibet mons (si modo uti voluisset) præcipitium offerebat. Cum igitur familiari solum adjumento, veneno nimirum, mortem conscisere voluerit, palam est, eam serio nunquam exoptasse.* (Compar cum repetitione, ac similiter desinentibus) *Tunc justam dolendi causam habuisset, si fune gulam fregisset, si in mare semet demersisset, si ex rupe aspera se præcipitem dedisset, verbo:* (Dissolutio) *si furcas, bestias, rogos, fluctus, cæteraque tormentorum genera adhibuisset; nec tamen infelicem animam adhibita omni violentia edere valuisset,* (Conduplicatio cum Traductione) *tunc, tunc inquam, justam doloris causam habere potuisset, qualem omnino habent, ac æternum habebunt infelices damnatorum animæ, quæ, teste Joanne,* quærent mortem, & non invenient eam.

Conversio. *Summum equidem erit illis desiderium:* (Gradatio) *nec desiderium modo; sed conatus: nec conatus tantum; sed assiduus labor mortem quærere, nec tamen poterunt invenire:* Quærent mortem, & non invenient eam. *Clamabunt infelices; heu mors ubi es? ubi pugio? dicet Abimelech: ubi rogus? dicet Rex Zambri: ubi restis? subjunget Achitophel; at frustra:* quærent mortem, & non inveniet eam. *Quid agitis vermes* (Paronomasia) *qui voratis, nec tamen devoratis? Quid flammæ, quæ uritis, nec tamen*

combu-

comburitis? at incassum, quærent mortem, & non invenient eam

Traductio. *Sed hæc tolerabilia forent, si ad tempus solummodo præstitutum essent toleranda; at illud est prorsus intolerandum, quod harum calamitatum tota nunquam æternitate finis erit.* Et erit tempus eorum in sæcula, *ajebat olim David de hominibus ad inferni supplicia damnatis. Vultisne scire, quid hoc sibi velit* in sæcula? (Complexio) *An fortasse eo usque, dum avicula, delibata quot annis una guttula, maria omnia exhauriat? parum est, longe diutius, nimirum* in sæcula. *An fortasse, dum vermiculus repetito semel post annum modico morsu omnes mundi silvas, & saltus devoret? Ah parum est, multo longius, nimirum* in sæcula. *An fortasse dum limax anno quovis uno tantum lentissimo passu progressus, totum terrarum ambitum circumeat? Nec istud, multo diutius, nimirum* in sæcula, in sæcula *inquam, id est, sine numero, sine limite, sine termino, sine mensura in perpetuas cruciabuntur æternitates, donec Deus erit Deus.*

Quis jam vobis ad ista sensus est Auditores? an non pili præ horrore assurgant? Cujus cor, *ajebat olim S. Bonaventura*, non concutiatur, si consideret inferni pœnas, non solum intolerabiles acerbitate, sed etiam interminabiles æternitate. *Si unquam, nunc profecto, verissimum comperio: mors pessima est peccatorum!*

ARTICULUS III.

DE FIGURIS SENTENTIARUM.

§ I.

FIguræ ſententiarum (ut dixi) non in verbis, ſed in rebus, ac earum ſententiis poſitæ ſunt. Harum aliæ magis valent ad docendum; aliæ ad delectandum; aliæ denique ad movendum. Unde dici poſſunt: figuræ docentes, delectantes, ac moventes. At quoniam non de omnibus convenit inter omnes, quæ cui claſſi adſcribenda ſit, ac ſæpe utrique una, eademque deſerviat, in tres decades ordine alphabeti proponendas, ut facile à Tironibus inveniri queant, placuit eas diſpertiri. Primum exponam earum naturam; poſtea uſum; denique exempla, & formulas, ſaltem qui debeant inchoari, dabo, *Neumatum* in hoc imitatus; cuperem autem, ut in uſu harum figurarum Eloquentiæ Tirones ſe plurimum exercerent.

§ I.

Prima Decas ſententiæ figurarum.

I. *Admiratio* eſt, quæ ſtuporem, & animi affectum re aliqua concitatum exprimit. Hanc alii è numero figurarum excludunt; alii cum *Paulo Joſepho Ariaga* recipiunt; nobis de hoc diſputare non vacat. USUS FIGURÆ. Adhibetur in re, ac eventu inſolito, aut dum quidpiam attollere, vel elevare volumus, maxime in confutatione. Eleganter conjungitur cum figura Interrogationis. Ejusmodi eſt illud Eliſabethæ ad Dei Matrem Luc. 1.

PARS III. CAPUT II. ARTIC. III. § I.

℣. 43. *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* Item Mariæ ad Angelum: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Denique Thren. 4. *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum?* FORMULÆ I. *Admiror vehementer vos cæterò viros doctos ac perspicaces, rem adeo perfacilem haud tamen capere posse.* 2. *Nunquam credidissem, id in viros graves, & moratos cadere potuisse, ut &c.* 3. *Quid hoc Auditores? huc ergo progressum, huc deventum est? ut &c.* 4. *Nunquam vidi, nec audivi, immo si viderem, ne tum quidem credere possem, ut qui amat virtutem, non una oderit peccatum.*

II. *Admonitio* est, qua aliquem placide, ac benevole officii commonemus. Differt 1. ab adhortatione: hac enim non placide; sed graviter, ac vehementer impellimus Auditorem. *Quid agitis O Christiani? huc ergo scelerum prolapsi estis, ut palam luxui, commessationibus, libidini locum præbeatis? &c.* 2. Ab objurgatione, qua alios reprehendimus. Ut illud Deut. 32. *Hæccine reddis Domino populo stulte, & insipiens?* Interdum adhortatio fit per adjurationem, cum per rei cujuspiam attestationem aliquid ab Auditore contendimus ut Cant. 2. *Adjuro vos filiæ Jerusalem per capreas, cervosque camporum, ut ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam.* Item Ciceronis: *Per dexteram te istam oro, quam hospes hospiti porrexisti. Usus figuræ.* Usurpatur tam admonitio, quam adhortatio plerumque in complexionibus, epi-

logis,

logis, & universe ubi affectum fugæ, audaciæ, æmulationis &c. ciere volumus. Efferuntur plerumque stylo conciso. Ut Isaiæ 1. *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: quiescite agere perverse, discite benefacere: quærite judicium, subvenite oppresso.* &c. Eleganter conjunguntur cum figura Apostrophes, Interrogationis, &c. FORMULÆ. 1. Illa Leonis Papæ sententia. *Agnosce O homo dignitatem tuam, & Divinæ factus consors naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memento: cujus capitis, & corporis sis membrum. Reminiscere: quia erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen, & regnum.* 2. *Jam pro vestri imperii dignitate, & gloria: quoniam hic finis præstitutus est Orationi meæ, vos hortor, & oro, videatis, quem animum suscipere debeatis. Videte, ne, ut majoribus pulcherrimum fuit tantam vobis gloriam relinquere; sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, & conservare non posse &c.*

III. *Antithesis* est figura, qua verba verbis, sententiæ sententiis, periodi periodis opponuntur. USUS FIGURÆ. Valet ad delectandum, ornandum, laudandum, item ad argutias. Varie usurpatur: 1. Simpliciter, sine ulla alia figura. Ut illud Pauli: *Maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus.* 2. Per Interrogationem: *Quis ferat inertes fortissimis: stultissimos prudentissimis: sobrios ebriosis insidiari?* 3. Per commutationem: *Non ideo vicisse videris, ut triumphares; sed triumphare,*

umphare, quia viceras. 4. Per ſubjectionem: *Ades? abeſſe vis. Abes? reverti cupis.* 5. Per comparationem adhibitis particulis: hic, iſthic: iſte, ille: ibi, hic &c. *Conferte, ſi placet, vitam veſtram cum vita Sanctorum Cœlitum: Illi ſeveram egerunt vitam; vos mollem: illi ſuas frænaverunt cupidetates; vos relaxatis* &c. *Hinc pudor; illinc petulantia: hic pietas; ibi ſcelus* &c.

IV. *Apoſtrophe* eſt converſio Orationis ad aliquem præſentem, vel abſentem: vivum, aut mortuum, ut: Deum, Cœlites, homines, ſæpe res etiam inanimatas. USUS FIGURÆ: Valet ad urgendum, hortandum, increpandum, reprehendendum, commiſerandum &c. Adhibetur in narrationibus, complexionibus, adhortationibus, digreſſionibus moralibus. FORMULÆ HUJUS FIGURÆ. 1. Cum exclamatione, & expoſtulatione: *O generatio incredula! quousque ero vobiscum, uſquequo patiar vos.* 2. Cum interrogatione: *Aloyſi quid agis? cur tenerum in corpus adeo deſævis? Ergo tibi vitam hac cruenta ſævitie eripere paras? Recordare: te non eſſe vitæ Dominum; ſed adminiſtrum.* 3. *Eja Chriſtiani, reſumite animos, deponite timorem.* 4. *Vos ego hic appello Sanctos Cœlites, vos Chriſti Martyres, te cumprimis Sancta Dei Mater!* &c. 5. *Extremum ad vos me converto, vos alloquor Sancti hujus Urbis Tutelares! Te cumprimis Sanctiſſime Præſulum Martine!* 6. *Vos Sacros parietes! vos Sancta templorum limina teſtor* &c. 7. *Heus tu perverſe, tu ſacrilege quid agis? adhucne Deum ſceleribus tuis laceſſere perges?* &c. 8. *Fundite*

dite uberes lachrymas oculi mei: eluite, si poteſtis, amaro fletu ſordes, & crimina veſtra, ad quæ patranda ſæpe mihi duces exiitiſtis &c.

V. *Comminatio* eſt, cum minas alicujus mali intentamus. Uſurpatur in affectu fugæ, odii, iræ &c. ſint Exempla. Math. 11. ℣. 21. *Væ tibi Corozain, væ tibi Betſaida: quia ſi in Tyro, & Sidone factæ eſſent virtutes, quæ factæ ſunt in vobis, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egiſſent. Verumtamen dico vobis: Tyro, & Sidoni remiſſius erit in die judicii, quam vobis.* 2. *Nunc quidem ſuavem in deliciis vitam agitis; at erit tempus, erit, quo ſeveram, at ſero nimis, vitam agere velletis.* &c

VI. *Commiſeratio* eſt, quæ triſtitiam, & animi mœrorem exprimit. Talis eſt 2. Reg. 18. *Fili mi Abſalom, Abſalom fili mi: quis mihi tribuat, ut ego moriar pro te?* 2. *Miſeret me veſtri magnopere Chriſtiani, eo vos calamitatis, ac miſeriæ deveniſſe, ut* &c. 3. *Ah quis vos de tantis malis eruet? quis auxilium feret?* &c. 4. *Suſpicite in hanc Crucem! videte Chriſtum JESUM toto corpore dilaniatum, vulneribus lividum! & nulla vos Servatoris veſtri miſeratio tenet?* &c. *Exultatio* autem eſt, quæ lætitiam animo conceptam ſignificat. Hujusmodi eſt illud Cantici Mariani: *Magnificat anima mea Dominum, & exultavit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo.* Item Simeonis: *Nunc dimittis ſervum tuum Domine, ſecundum verbum tuum in pace.* Effertur etiam exclamatione. *O vos felices! quibus Cœli atria ſubire contigit. Euge ſerve bone, & fidelis, quia in pauca fuiſti*

PARS III. CAPUT II. ARTIC. III. § 1.

fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. &c.

VII. *Communicatio* est, qua Orator causæ suæ confisus consulit Auditores, vel Adversarios, cum iis deliberat, quid agendum sit? &c. Exemplum Jerem. 5. *Circuite vias Jerusalem, & aspicite, & considerate, & quærite, in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium, & quærentem fidem? & propitius ero ei.* USUS FIGURÆ. Valet ad fidem faciendam, ad refellenda objecta in confutationibus, ad excitandam commiserationem, admirationem &c. præsertim, si cum figura sustentationis conjungatur. Item cum dilemate pugnamus, ut è duobus alterutrum eligatur, aut dicatur. FORMULÆ HUJUS FIGURÆ. 1. *Nunc ad vos conversus quæro è vobis Auditores, si dominus, & Magister vester pro inimicis orat, vos pro fratribus vestris quid facere debeatis? An fortasse vindictam repetetis? verum suspicite in hanc Crucem, vindictamne meditatur Christus?* &c. 2. *Nunc vos consulo AA, quid mihi in hoc rerum statu consilii suscipiendum existimassetis? Date consilium. An fortasse* &c. *verum, si sapitis, non aliud dandum esse judicassetis, quam quod ego mihi necessario capiendum intellexi. Quod illud? percipite* &c. 3. *Quid vobiscum disputo, ac verbis contendo? amice potius citra omnem contentionem agam, dicite* &c. 4. Cum Apostrophe: *Heus tu Christiane! quid ageres hoc in rerum statu, si te fors eadem, idem casus contingeret? Nunquid* &c. *Tuam conscientiam appello Christiane, an ferres hoc ab alio tibi fieri, quod nunc proximo tuo impune facis?* &c.

VIII.

VIII. *Concessio* est, qua Orator ex causæ fiducia concedit aliquid esse verum, quod negari posset, vel permittit fieri posse, licet reprehendi posset. Exemplum Eccl. 11. *Lætare juvenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus juventutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum; & scito, quod pro omnibus his adducet te Dominus in judicium.* UTIMUR in confutationibus, cum rem objectam ultro concedimus, vel aliquid permittimus, verum, ut rem gravioris momenti subjungamus. *Esto, sit ita, non repugno: transubstantiationis nomen nuspiam reperiri. Quid tum postea? Numquid nec Sanctum Trinitatis vocabulum uspiam habetur, quis tamen vestrum ausit illud inficiari?* 2. Valet ad objurgandum, comminandum: *Ite scelesti mortales, per me licet, indulgete voluptatibus, fruimini deliciis, at veniet tempus, veniet, quo tantum eritis in tormentis, quantum fueratis in deliciis* &c. 3. Eleganter conjungitur cum ironia, cujus exemplum est allatus Scripturæ textus. Item cum repetitione cum aliquid permittimus; sed in rem contrariam usurpandum. Tale est S. Cypriani de habitu Virg. *Locupletem te esse dicis, & divitem, & utendum putas iis, quæ possidere te Deus voluit? Utere, sed ad res salutares: utere, sed ad bonas artes: utere ad illa, quæ Deus præcepit, quæ Dominus ostendit. Divitem te esse sentiant pauperes: locupletem sentiant indigentes: Patrimonia tua Deo fœnera: Christum ciba.* 4. Cum Antithetis. Ut Paulini ad Aptum: *Sibi habeant literas suas Oratores:*

sibi Sapientiam Philosophi: sibi divitias suas divites: sibi Regna sua Reges; nobis gloria, & possessio, & lucrum Christus est: nobis sapientia in stultitia prædicationis: nobis virtus in infirmitate: nobis gloria in Crucis scandalo, quo mihi mundus occiditur, & ego mundo. FORMULÆ: *Esto, sit ita, quod dicis: patiar non molestè, non repugnabo, ut concedam, quod usque adeo urgetis; verum* &c. *En quod dicendum habebam, jam exposui, non amplius urgebo, sed rem omnem sapientiæ vestræ permitto, ut quod æquissimum videbitur, illud constituatis: non vereor, quin in sententiam meam abituri sitis. Deligite è duobus, quod vobis videtur pœnitentiam, vel infernum: alterutra enim vos sors haud dubio manet. Extollant alii, per me licet, & quantum velint, prædicent in Principibus viris ingentia auri, argentique pondera, pretiosam suppellectilem; ego omni pretio majus esse dico: amicum verum* &c.

IX. *Correctio* est, qua Orator verbum, aut sententiam cum aliqua animadversione corrigit, & retractat. USUS FIGURÆ. Valet ad vituperandum, laudandum, ut ex formulis patebit. Elegans est, cum fingimus nos memoria lapsos reduci in memoriam. *Quid generosissimus ille Christi Athleta? cujus me (parcite) nunc pæne memoria fugit, qui Nolæ Episcopus erat, ac pauperis cujusdam adolescentis è captivitate redimendi gratia in servitutem se dedit. Quid inquam ille (nunc nominis reminiscor: Paulinus erat) Quid inquam ille* &c. Exprimitur his verbis: quanquam, si tamen, dicam potius, vel potius, erravi, melius dixissem, si hoc est, quin immo,

immo, si dici meretur, quid dico? FORMULÆ: *O stultitiam! quid dico stultitiam? verius dicam impudentiam. Vitæ prodigus sanguinem profudit; si tamen prodigum est pro Deo sanguinem profundere. Quos hic lætos lætissimus, erravi! immo tristes tristissimus primum saluto. Omni studio hominem defendit; si est defendere, alienæ cupiditati obtemperare. Omni officio, immo pietate, Patrem colatis. Vos Christianos appello, si tamen Christianus dici meretur, qui talia in Christum perpetrat. Opes, & divitias suas in pauperes effudit; quanquam non sumus usi eo verbo, quo decuit, non enim effudit, sed optimo in loco apud Deum in fœnus elocavit.*

X. *Dubitatio* est, qua Orator ambigit, & fluctuat, quid sibi, aut quomodo dicendum, agendumve sit. Sic Jobi 16. *Sed quid agam? si locutus fuero, non quiescet dolor meus: & si tacuero, non recedet à me.* Item ad Rom. 6. *Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut Gratia abundet? Absit!* UTIMUR ad rem extollendam, aut deprimendam, vel ad exprimendum perturbati animi affectum. Valet pro ingressu in exordiis: *Nescio, qui fieri dicam Auditores, quod homines Christiani, à Christo Servatore dicti, tam exiguam Christi imitandi habeant rationem* &c. Servit etiam ad refellendum, & tunc eleganter conjungitur cum figura Interrogationis, Suspensionis. *Quo vos nomine appellem? Cives? sed à patria vestra desciviistis. An milites? sed imperia abnuistis. An sacratos? at religionem rupistis. Hostes? corpora quidem, ora, vestitum civium agnosco: sed facta, dicta, consilia hostium vi-*

PARS III. CAPUT II. ARTIC. III. §. I.

deo. *Hostes, hostes estis, & si quid hostibus amplius aliquid dari potest, illud estis.* FORMULÆ. 1. Ex S. Ambrosio ad Virginem lapsam. *Unde incipiam? quid primum, quid ultimum dicam? Bona commemorem, quæ perdidisti? an mala defleam, quæ invenisti?* &c 2. *Quid agam Auditores? quo me vertam? nescio. Si taceam me reum existimabitis; si loquar mendacem.* 3. *Tanta sunt Auditores, quæ dicenda habeo, ut merito anceps hæream, quid è multis arripere: ubi aggredi debeam?* 4. *Quo te nomine vocem scelestе proditor? Insanum? Utinam fuisses, nunquam tibi venisset in mentem tanti sceleris cogitatio. Latronem appellem? quis latro ita barbarus fuit, ut* &c.

§ II.

Altera Decas sententiæ figurarum.

I. *Emphasis* est, qua plus Orator significat, quam dicat. Eleganter usurpatur 1. Per Conduplicationem, ut Isaiæ 43. *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Et vos Christiani hæc agitis? vos inquam Christiani?* 2. Per Exclamationem: *O rem stupendam! Christiani hæc agunt.* 3. Per Interrogationem cum pronominibus, & nominibus propriis. Ut illud Joan. 13. *Tu mihi lavas pedes? Et tu fili mi Brute?* 4. Huc etiam referuntur epicheremata totum Syllogismum continentia: *Servus Dominum accuset? suimet negligens, aliena curabit?*

II. *Epiphonema*, sive acclamatio, est grave pronunciatum, quod rei narratæ, vel probatæ, velut coronis rei summam continens,

subji-

ſubjicitur, & acclamatur. Uſurpatur in fine narrationis, vel in complexione alicujus argumenti. 1. Per graviorem ſententiam cum particulis: ita, nempe, ſic, profecto, enimvero, tantum eſt, tanti refert, multum eſt, multum intereſt. *Ita eſt: lento gradu ad vindictam procedit ira Dei; at tarditatem ſupplicii gravitate compenſat. Sic odium, quod in alterum inique detortum ejus voluerat, in ſe tandem grandi ſuo malo derivavit.* 2. Per optationem: *Volupe fuerat hominem audire, & eo volupe magis, quo majori convivantium voluptate noverat ipſas interdum epulas, bene coctis ejusmodi condire ſermonibus, exemplo utinam pluribus imitando!* 3. Per exclamationem S. Bernardus (*b*) *O miſeram ſponſam talibus creditam paranymphis!* 4. Per diſtributionem: *Hoc ſentire prudentiæ eſt: facere fortitudinis: & ſentire vero, & facere, perfectæ, cumulatæque virtutis.* 5. Per admirationem: *Sine religione officium nec Principes ſuum, nec ſubditi ſuum, nec Heroes faciunt ſuum. Ad vitia deflectent, ſi deflexerint, nihil Heroum agent, aut agere volent, nec poterunt quidem. Tanti refert ad Reipublicæ ſalutem religionem coluiſſe!*

III. *Ethopœia* eſt, expreſſio morum, aut affectuum alicujus perſonæ. Ut ſi iratum deſcriberes: *Toto vultu inflammatus oculis ardebat, ſtridebat dentibus, ore ſpumabat, partem in omnem jactabatur.* Differt ab *Hipothipoſi:* hæc enim res potius, vel acta, quam mores, aut affectus depingit. Usus FIGURÆ. Adhibemus eam in

b) *Lib. 3. de Conſid.*

Narrationibus, vel ad motus iræ, odii, timoris, miserationis, cæterosve affectus exprimendos. Plurimum acuitur à causis, effectis, adjunctis rerum antecedentibus, comitantibus, & consequentibus, per incisa, aut membra conglobatis. Proderit ad hoc legisse Poetas, qui mores, & affectus hominum vivacius exprimere solent, & persæpe uno epitheto multo illustriorem reddunt. Juvat etiam pictorum tabulas conspexisse, imaginandi vim, quæ in formandis descriptionibus acrior esse solet, multum adjuturas. FORMULÆ HUJUS FIGURÆ: 1. *Quid agit homo calamitatibus pressus, cum videt nulla malis superesse remedia? ad Deum convertitur, oculos in Cœlum tollit, tundit pectus, ducto altum suspirio ingemiscit, humili voce confitetur: peccavi in Cœlum, & coram te, propitius esto mihi peccatori.* 2. *Non observastis, quid agunt homines assentandi studio dediti? submisso capite, ore renidenti, oculis jam depressis, jam sublatis, voce blanda, hominem, cujus gratiam aucupantur, alloquuntur, laudibus exornant* &c. 3. *Intuemini Aloysium! en quanta in oculis modestia, in ore pudor, in vultu submissio, & ingenuitas. Non illi vox frattior, non incessus solutior, tota corporis figura imago est probitatis.* 4. *Perspectum est mihi hominis ingenium. Hic noctes, diesque in id assiduo intentus, ut fraudibus unumquemque circumveniat.* &c.

IV. *Exclamatio* est Orationis elatio, vehementiorem animi motum in re gravi exprimens. Dixi *in re gravi*: nam levibus in rebus ridiculum foret exclamare. Usus FIGURÆ adhi-

Adhibetur post rem aliquam graviorem multis amplificatam, vel probatam, vel in narrationibus, dum gravius quoddam, aut damnum illatum, vel acceptum proponimus &c. Effertur interjectionibus: *O, heu, eheu, ah, vah, prob Superi, prob Superum, hominumque fidem.* Vel sine illis: *Me miserum, bonum Deum, Deum immortalem, mirum dictu, res mira.* Usurpatur ad varios (ut dixi) affectus exprimendos. 1. Ad dolorem, & misericordiam. Sic Thren. 1. *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus! Ah me infelicem in quantam calamitatem deveni!* 2. Ad indignationem: *Superi! quid agitis? tantumne scelus inultum feretis?* &c. 3. Ad obtestandum: *O Cœlites succurrite miseris!* 4. Ad admirationem: *O clementiam admirandam, omnium gentium linguis, monumentisque celebrandam!* 5. Ad gaudium: *Felices vos beatæ animæ, quibus Cœlestem in patriam ingredi licuit! Incredibile dictu, quanto me gaudio affici contingit: cum vestræ felicitatis reminiscor!* 6. Conjungitur eleganter cum Ironia, cum dictum aliquod, aut factum volumus elevare, quasi per contemptum: *O præclaros Pastores, qui deglubunt oves, digni enimvero, quos supremus Pastor Christus obviam progressus curru excipiat triumphali! O stultos Macarios! O amentes Hieronymos! cur tam severam egistis vitam? en à voluptatibus etiam in Cœlum patet via.*

V. *Expolitio* est, cum in eodem loco manemus, & aliud, atque aliud dicere videmur. Hanc inter figuras refert Cornificius, Galli

Oratores ea utuntur in proponenda partitione. Sit exemplum ex Bourdaloue (c): *Ut ad propositum accedam, ordineque procedat concio, duo in nobis ad Divinum judicium necessario referri animadverto: fidem, & rationem. Ut Christiani, fide; ut homines, ratione sumus à Deo donati. Fides supremum est lumen in ipso ortu divinitus acceptum: ratio est lumen naturæ nobiscum natum. Ad insignes has humanæ vitæ regulas, ad duo hæc lumina judicia sua exiget Deus. Ut Christianos, judicabit ex fide: ut homines, ex ratione. Igitur, si severitatem in nos adhibebit, è duobus his capitibus, ac veluti principiis, severitas illa omnis petitur. Concionis scopum, & partitionem percipite: Divini judicii severitas ducta ex fide: hoc primum. Divini judicii severitas ducta ex flagitiosi, & irreligiosi hominis ratione, hoc alterum erit Concionis caput.*

VI. *Hypothipoſis* est, qua res gestæ, vel etiam gerendæ ita describuntur, ut geri potius, & videri, quam narrari, & audiri videantur. Dixi *gerendæ*: nec enim ea solum, quæ facta sunt, sed etiam, quæ futura fuissent, aut erunt describi poterunt. Differt ab Ethopœia quod illic mores, & affectus; hic res gestæ depingantur. Usus idem est hujus figuræ, qui Ethopœiæ. FORMULÆ. 1. *Hic ego mihi videor videre atroces inferni pœnas, percipio crepitum furentis flammæ, audio tristem, ac feralem inter acerbissima tormenta ejulantis animæ vocem: ah me miseram, quo deveni!* 2. *Agite ascendamus in Calvariæ montem, videte hanc Crucem, ecce homo! immo*

c) *Tom. 1. in Adv. 1. in Dom. 1. Adv. de Judi. extremo.*

immo vermis, non homo, in quo à planta pedis usque ad verticem capitis non est sanitas. 4. *Ponite vobis ob oculos miseram illam, ac flebilem speciem, qua ad tristem tubæ insonantis vocem, surgite mortui, venite ad judicium, totum consurget humanum genus* &c. 4. *Descende cogitatione in tartarum, cerne ignes illos, rotas illas, & verbera: cerne voragines prealtas: sine fundo fossas, mephitim exhalantes intolerabilem, flammam atro fumo mixtam evomentes. Aspice: ut laniantur isti: ut torrentur alii: ut discerpuntur illi: ut omnes incredibiliter cruciantur.* 5. *O Superi! si præsentes vos esse contigisset, cum Herodis satellites in Urbem irruerant, quam cruentum, oro, spectaculum se se vobis objecisset. Vidisse tis plateas puerili sanguine consperssas* &c. Servit hæc figura ad delectandum, ad movendos varios affectus, maxime ad amplificandum. Utimur in ea stylo conciso, distributione &c.

VII. *Imprecatio*, seu *execratio*, est, qua alicui mala imprecamur. Hac figura sacri Oratores rarius utuntur; sanam potius mentem, vel alia hujus generis precantur; quam diras in cujusquam caput conjiciant; nisi forte desperata fuerit salus, vel ejusmodi sit, qui jam inferno sit addictus. Ut Christus in die judicii: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus. Sit dæmonum socius, qui peccatis suis dum viveret, eorum administer esse voluit.* FORMULÆ. 1. Illud Jobi: *Pereat dies, in qua natus sum, & nox, in qua dictum est, conceptus est homo. Dies ille vertatur in tenebras, non requirat eum Deus desuper* &c. 2. *Abi in malam pestem*

PARS III. CAPUT. II. ARTIC. III. § II.

ſtem, malumve cruciatum! Dii te perdant ſcelerate! Item: *O Deus! hunc ergo tui contemptum feres? hanc arrogantiam diſſimulas? ubi tua morantur fulmina, quibus innoxia montium cacumina feris? Mitte, mitte hæc ſcelerata in capita, pereant, qui te tot injuriis laceſſere non deſiſtunt.*

VIII. *Interpretatio* eſt, qua dictum, aut factum noſtrum, vel alterius, juxta ſententiam noſtram, vel authoris alicujus interpretamur. USUS FIGURÆ. Valet ad docendum, explicandum, declarandum, amplificandum. Uſurpatur cum particulis explicantibus, cujuſmodi ſunt: *id eſt, hoc eſt, quaſi dicat, ac ſi diceret, dicere voluit, ut ego arbitror, hoc eſt. Paucis dixit, hoc intellexit. Vultis noſſe? dicam, ſed mentem huc advertite.* Sæpe etiam ſine his. FORMULÆ. *Quid eſt, quod potui facere vineæ meæ, & non feci? quaſi diceret: O Chriſtiani! quid eſt, quod Dei filius pro ſalute animarum veſtrarum impendere potuit, & non fecit? En de Cœlis deſcendit, hominem induit,* &c. 2. *Ama, & fac, quod vis, ajebat olim Auguſtinus. Quid eſt, quæritis ex me, ama, & fac, quod vis? Vultis noſſe? En hoc eſt: amori nullæ leges poſitæ ſunt, nulli præſcripti termini: Sibi ipſi lex eſt* &c.

IX. *Interrogatio* eſt, qua Orator non ſciſcitandi cauſa, ut fit in vulgari ſermone; ſed alterius rei gratia, ad excitandum aliquem motum, ſe, Auditoresve interrogat. USUS FIGURÆ. Nulla eſt, quæ minus affectationis habeat, & cujus crebrior uſus ſit, quam hujus. Unde anima Orationis, ac figurarum di-

ci

ci ſolet. Utimur ea inſtandi, urgendive gratia, quod eleganter fit per inciſa frequentia, quibus nec reſpirandi tempus concedatur. V.g. *Stipulatus es? verum ubi? quo die? quo tempore? quo præſente?* &c. 2. Conjungitur etiam cum repetitione: *Non te deterruit præſens Angelus? Non oculus Dei? non ipſa ratio? non ſceleris turpitudo?* Item cum aliis figuris, ut dubitatione, ſubjectione, ſuſtentatione, communicatione, apoſtrophe &c. Denique reſponſione. Eſt autem reſponſio, qua interroganti aliud diverſum, quod utilius eſt, reſpondetur. Uſurpatur ad rem augendam, vel minuendam. Sic 2. Reg. 18. quærit David: *Eſtne pax puero Abſalem?* reſpondet Chuſi: *fiant, ſicut pueri inimici Domini mei Regis.* Lejajus. *Nocentes vis perdere? perdes innocentes. Infenſos perſequeris? mactabis amicos. Civium ingratorum ſangvinem appetis? tuorum fundes cruorem.*

X. *Licentia* eſt quædam Orationis libertas, qua Orator pro ſuo jure audacius aliquid dicit apud eos, quos cæterum vereri, ac formidare deberet. USUS FIGURÆ. Olim in genere Judiciali crebrior erat; adhiberi tamen poteſt etiam in Oratione Sacra, præſertim, dum pro libertate Apoſtolica confidentius quidpiam dicere velimus. FORMULÆ. 1. *Date veniam Auditores, quod mei ſenſa animi liberius fortaſſe, quam par eſſet, promam: ea vivimus tempora, in quibus magnopere graſſantur luxus, ambitio, dominandi libido* &c. 2. *Scio ſermonem hunc durum vobis, ac inſolentem accidere; at officii mei*

ratio depoſcit, ut palam veritatem edicam. 3. *Grave dictu eſt Auditores, dicam tamen: nec enim vellem, ut Divinus aliquando Judex ſtrictam à me de animabus veſtris rationem exacturus, ob preſſam ſilentio veritatem in ultimo coarguat Judicii die.*

§ III.

Tertia Decas ſententiæ figurarum.

I. *Obſecratio*, ſeu *deprecatio*, *obteſtatio* eſt, qua alicujus induſtriam, auxilium, fidem, opem, miſericordiam imploramus. Hæc figura præ cæteris vehemens eſt, adhibeturque in epilogis, & complexionibus argumentorum ad ciendos varios affectus. Sint exempla: 1. illud Davidis Pſal. 43. *Exurge, quare obdormis Domine, exurge, & ne repellas in finem.* 2. *Quare per animam, per ſalutem veſtram, per hunc, quem intuemini, JESUM cruci affixum vos oro, obteſtorque Auditores, habete rationem animarum veſtrarum. Nolite committere, ut pretioſiſſimus Chriſti ſangvis incaſſum effundatur.* 3. *Non peto O Chriſtiane, ut aſſiduis te vigiliis exhaurias, ut laboribus conficias, ut omnibus vitæ commodis nuncium remittas, capitis periculum adeas; Hoc unum peto: fruaris deliciis; ſed honeſtis: utaris voluptatibus; at ſobrie, quibus nec anima, nec Religio, nec Deus offendatur.* 4. *Nunc ad te converſi, tuum O Deus auxilium imploramus: ne ſine miſeros tot miſeriis affligi, tot calamitatibus premi* &c.

II. *Optatio* eſt figura, qua Orator vehemens aliquod deſiderium ſignificat. Sic Jobi 14. *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, & abſcondas me, donec pertranſeat furor tuus.* Exprimi-

primitur particulis optantibus: utinam, faxit Deus, dent Superi, cuperem, vellem, optarem &c. *Utinam saperent homines, & intelligerent, ac noviſſima providerent. Vellem O Chriſtiani, ut hunc vobis animum, hanc mentem bonus inderet Deus* &c. *O ſi viverent nunc illi Heroes, quorum induſtriæ, labori plurimum Religio debet, aliam profecto rerum faciem videremus.*

III. *Præoccupatio*, aliis *Anteoccupatio*, *Occupatio*, Græce *Prolepſis*, eſt, per quam ea, quæ ab adverſariis, aut ab auditoribus objici poſſent, prævertimus, ac ultro rationem facti, aut dicti reddimus. Usus FIGURÆ eſt 1. in exordiis per præmunitionem. *Erit fortaſſe veſtrum aliquis, qui miretur, quid ſit? quod primo ſtatim ſermone, de fraterna ad vos dicam charitate; at ſi conſilii mei rationem cognoveritis, non modo mirari deſinetis, ſed una id, quod facio, quam maxime probabitis.* 2. In probationibus, & confutationibus. FORMULÆ. *At dicet veſtrum aliquis: hæc eſt igitur tua diſciplina?* &c. *Quæretis ex me forſitan Auditores, quid eſſet, quod* &c. *At licet non videam, percipio tamen, quid cogitetis?* &c. *Erunt qui dicant* &c. *Non dubito cogitaturos quoſdam* &c. *At ſunt aliqua, quæ diſſimulare haud poſſum* &c. *Multum videor dicere, verum advertite, quemadmodum intelligam* &c. *Jam, ne quis adhæreat, hoc addo.* &c.

IV. *Præteritio* eſt, qua profitemur nos prætermittere, aut nolle dicere, quæ tamen tum maxime dicimus. Sic Paulus ad Hebr. 11. *Et quid adhuc dicam? deficit enim me tempus enarrantem*

PARS III. CAPUT. II. ARTIC. III. § III.

rantem de Gedeon, Barac, Samſon, Jephte, David, Samuel, & Prophetis, qui per fidem vicerunt regna. USUS FIGURÆ eſt: 1. cum aliquid contractius dicendum habemus. *Sed video ad finem vergere Orationem.* Vel: *ne præſtitum dictioni tempus egrediar, contrabo vela Orationis, prætermiſſis cæteris, hoc unum breviter adfero* &c. 2. Valet pro tranſitione cum correctionis figura: *Verum quid his tantopere immoror? tempus eſt, ut præteritis his ad alia tranſeamus.* 3. Ad objurgandum, exaggerandum, laudandum, dum multa ad ignominiam, vel laudem pertinentia congerimus. FORMULÆ: *Nihil hic de ſtupris, de adulteriis, cæterisve turpiſſimis flagitiis dicam; hæc enim ejuſmodi ſunt, quæ honeſtas refugit dicere; Divus autem gentium Doctor Paulus, nec nominari vult in nobis.* 2. *Dies me deficeret, ſi cuncta virtutum ornamenta vellem commemorare. Non igitur adferam illius modeſtiam: non ſobrietatem* &c. *Solam animi ſubmiſſionem prædicabo.* Vel: *Poſſem hic multa dicere de præclariſſimis illius virtutibus, ut modeſtia, ſobrietate* &c. *At una mihi humilitas concionis argumentum præbebit.* Vel: *Sinite me hoc loco præterire* &c.

V. *Proſopopœa* eſt perſonæ loquentis ficta inductio. ut Prov. 8. *Sapientia clamitat, & prudentia dat vocem ſuam, dicens: O viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum: intelligite parvuli aſtutiam* &c. USUS FIGURÆ eſt ad amplificandum, perſvadendum, objurgandum, ad movendos affectus: odii, doloris, miſerationis &c. Fit, cum Patriæ, Eccleſiæ, virtuti alicui,

alicui, Urbibus, artibus, parietibus, Angelis, Sanctis, Deo ipsi sermonem tribuimus. Vel corpus adversus animam, animam adversus corpus consurgentem, expostulantem, exaggerantem, aut dæmonem sceleratos in Divino tribunali accusantem fingimus. Vel templorum parietes, fornices &c. interrogamus, alloquimur, in testimonium vocamus. FORMULÆ usurpandi hanc figuram. 1. *Si nunc Sanctissimi nostri Reges Stephanus, & Ladislaus reviviscerent, & hic ante nos consisterent, an non hac gravi uterentur Oratione: O Ungari! Ungari! huc ergo primus ille, quem tantis laboribus, tot sudoribus fundavimus, Religionis Christianæ ardor devenit?* 2. *Audite animas ex inferni faucibus ingemiscentes: O miseras nos, & infelices!* &c. 3. *Quod si tunc Jacobum lamentantem audissetis, quid, oro, audissetis? nisi has miserabiles voces: O me Parentem infelicem! Fili mi Joseph, ubi es? ubi es?* 4. *Si Urbs ista loqui posset, loqueretur profecto, & apertissimum testimonium perhiberet, ac una voce hoc diceret &c.* 8. *Venite vos pauperes, vos claudi, vos mendici, testimonium perhibete: an non fuerit Pater pauperum?* &c. 6. *Non amplius ego loquar, sed loquantur hi parietes, hæc tecta, hi muri, edicant: cujus rabie, furore sint diruta?* &c. 7. *Si nondum satis, descendite mecum, saltem cogitatione, antequam descendatis corpore, ad inferni specum, quærite ab una earum aliqua: heus tu infelix anima! quid, oro, te ad hanc miseriam præcipitem egit! an non tua ambitio? an non superbia;* &c

VI. *Ratiocinatio* Authori ad Herennium est, *per quam nos ipsi à nobis rationem poscimus, quare, quidve dicamus, & crebrò nosmet à nobis petimus uniuscujusque propositionis explanationem.* Utimur ea in narrationibus, in probationibus, confutationibus. Hæc figura (ut ait Cornificius) *ad sermonem vehementer accomodata est, & animum auditoris reddit attentum tum venustate sermonis, tum rationum expectatione.* Exprimitur his particulis: quam ob rem, quid ita, quid tum, cur ita, quo pacto, quos istos, quid postea, quare, quomodo. Sit exemplum. *Bene sapienterque majores nostri constituerunt, ut nemo ullus Sacrorum Virorum profanæ hominum potestati subjiciatur. Cur ita? Non enim addecet, ut Viri peculiari religione Deo consecrati, qui loco altiori consistunt, humili submittantur. Quid quod Sacerdotes Judices sint profanorum? Quo pacto? Hi enim amplissima authoritate præditi potestatem habent, & peccata dimittendi, & retinendi* &c.

VII. *Reticentia*, sive *Interruptio*, Græce *Aposiopesis*, est, cum ad affectum iræ, vel doloris &c. exprimendum abrupto sermone sententiæ partem supprimimus. Sint exempla: *Tu ista audes dicere? qui nuper alienæ domi.... Non audeo dicere, ne dum te digna dixero, me indignum quid dicam. Si morem gesseris præmium feres, sin... Sed abrumpo sermonem, ne fortasse hodie, asperior esse videar.*

VIII. *Sermocinatio*, sive *Dialogismus*, est ficta personarum collocutio, seu solus secum ipso, seu plures simul inter se loquentes inducantur.

cantur. Frequenter conjungitur cum Prolepsi in confutatione; plurimum tamen adhibetur in narrationibus, ubi mirifice delectat, & attentum facit Auditorem, si vox, & sermo consentaneus tribuatur personis, quod maxime curandum in dialogismo. Exemplum elegans hujusmodi narrationis cum sermocinatione habetur apud *Segneri Sermone* II. *Quadr. Num.* 8. quod, cum longius sit, exscribere non vacat.

IX. *Suspensio*, sive *sustentatio*, est, qua suspensos aliquamdiu tenemus Auditorum animos, donec aliquid, sive gravius fuerit, sive levius, quod quasi reconditum animo servabatur, exponamus. USUS FIGURÆ est ad amplificandum, ad conciliandam attentionem, ad extollendum, vel aliquid diminuendum. Utimur in narrationibus, aut si inusitatum quidpiam, vel inexpectatum, aut admirabile dicere velimus. Jungitur eleganter communicationi, interrogationi, subjectioni, in fine conduplicationi, exclamationi. Sit exemplum: *Nunc ad vos conversus quæro è vobis, dicite Auditores: quid hæc inter tormenta bonum egisse Christum existimatis? An fortasse carnifices suos diris devoverit? devovisset, si moribus vestris præditus fuisset. An ultionem à Cœlesti Patre depoposcerit? poterat; quin ipse etiam de medio omnes tollere poterat. Egitne? absit! quid igitur? audite, verum attentis auribus audite, ac stupete: eo ipso, quo gravissimis suppliciis afficiebatur loco, Cœlestem pro carnificibus Patrem orat: Pater ignosce illis:*

quoniam nesciunt, quid faciunt. O inauditam Christi clementiam! O stupendam benignitatem!

X. *Subjectio*, sive *compensatio*, est, qua Orator vel interrogat se ipsum, & respondet sibi, vel cum alium interrogat, non expectato responso aliud de suo subjicit, vel quidpiam concedit, ac fatetur, cui aliud æque firmum opponitur. Hæc figura eo illustrior esse videtur, quod plerumque è tribus, ut concessione, antithesi, & subjectione conflari soleat. Ut patet ex allato suspensionis exemplo. Valet ad amplificandum, docendum, exornandum, maxime ad confutandum. Sæpe conjungitur cum figura Interrogationis, sæpe sine illa cum particulis adversantibus: at, sed, verum, &c. Sint exempla: *Principem unusquisque, ut cæterarum principatum obtinet, religioni curam impendat. Hæc fundamentum, hæc basis est, sine qua molem quidem extrues; sed brevi ruituram. Societatem coges; at non diu post dissolvendam: tribunal eviges; at opinione citius evertendum. Quam adfers negligentiæ tuæ excusationem? Fuisse te morbo impeditum? at valebas. Negotiis distentum? at ludendo diem totum consumpseras.* Elegantius effertur subjectio, si prius verbum repetatur. *Deum immortalem! quanta est pernicitas humanæ mentis! Vis pervadat terras, & maria? pervasit. Jubes in Cœlum evolare? evolabit.* Vel sine particulis adversantibus. *Sapientiam in eo requiris? eximia est. Fortitudinem? præcellens est. Religionem? religiosissimus est. Mansvetudinem? nihil eo sedatius.*

ARTI-

ARTICULUS IV.

DE SENTENTIIS.

AD ornatum elocutionis spectant etiam sententiæ, quas Fabius (*d*) *lumina Orationis*, ac velut *oculos* quosdam *Eloquentiæ* vocat. Differunt ab argutiis; nec enim omnes sententiæ argutæ sunt, nec quævis argutia est sententia. De his ergo agam, potissimum ex mente *Fabii Quinctiliani*, & *Cornificii*, vel quisquis est *Author ad Herennium*.

§. I.

Natura Sententiarum.

DUpliciter usurpatur, ut belle *Fabius* advertit, sententiæ nomen. 1. Veteres quidquid animo sensissent, sententias vocaverunt. Unde juraturos, & gratulantes examini sententia loqui dicimus. Et licet sensus corporis esse videantur, nihilominus consvetudo invaluit, ut etiam mente concepta sensus dicantur, unde, *sensa sua dicere*, usurpamus. *Lumina autem* (ut ait (*e*) Quinctilianus) *præcipue in clausulis posita, quæ Græci gnomas appellant, sententias vocamus, quarum utraque ex eo nomen accepit, quod similes sint consiliis, & decretis.* Quare

I. Sententia Authori ad Herenium est *Oratio sumpta de vita, quæ, aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breviter ostendit.* Sive: est dictio doctrinam, saltem probabilem, ad vitam, hominumque mores pertinentem in se breviter continens. Dixi *breviter*: nam longi-

d) *Instit. Orat. l. 8. c. 5.* e) *Ibidem.*

ores non ornant Orationem, nec in ea luminis rationem habent. Hujusmodi sunt: *Divinorum omnium Divinissimum est cooperari in salutem animarum. Nemo est, qui omnibus horis sapiat. Difficile est virtutem revereri, qui semper secunda fortuna sit usus.*

II. Sententia alia est *aperta*, alia *occulta*. Illa est dictio Universalis, nullis circumstantiis particularibus adstricta, cujusmodi sunt nunc relatæ; item: *mortales non debent iras gerere immortales. Occulta* est dictio singularis adstricta determinatis circumstantiis loci, temporis, personarum. Ut illa Afri Domitii: *Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere. Non potest fieri, O Cato, ut omnibus horis sapias.* Unde formaturus sententiam apertam, sive universalem, vide: quid in re, de qua loqueris, potissimum occurrat doctrinæ morali, aut politicæ serviturum; revoca illud ex *hypothesi* ad *thesin*, sive abstrahe à particularibus circumstantiis loci, temporis, & confestim habebis sententiam. Sit exemplum. De Apostolis sermo tibi foret, quos Christus Dei filius Divina authoritate delegit ad munus Divinissimum, ut sibi cooperentur in salutem animarum. Omissis adjunctis, dic sententiose: *Divinorum omnium divinissimū est cooperari in salutem animarum.* Aut si de Alexandro Magno, qui ob fortunæ prosperitatem Jovis se filium haberi, nec hominem nosse voluit, loquereris, dic: *arduum est in fortunæ fastigio se hominem nosse.* Si vero occultam, sive particularem

forma-

formare libet, reſtringe univerſalem v. g. *omnium Divinorum diviniſſimum eſt cooperari in ſalutem animarum*, ad circumſtantias v. g. perſonæ per Apoſtrophen: *Viri Apoſtolici! quanta eſt muneris veſtri dignitas? Certe Divinorum Diviniſſimum eſt, dum cooperamini in ſalutem animarum.* Vel ad locum, tempus: *dilata auxilia magna ſæpe evertunt conſilia. Etiam hodie perſæpe fit, dum Roma conſultat, Saguntum perit.*

III. Utraque ſententia alia eſt *ſimplex*, alia *compoſita*. Simplices ſunt, quæ nec ex pluribus ſententiis componuntur, nec rationem dictionis continent; verum ſine ulla ratione prolatæ confeſtim intelliguntur. Ut: *optima hominis res eſt valetudo. Hujuſmodi ſimplices ſententiæ* (ait Author ad Herenium) *Non ſunt improbandæ, propterea, quod habet brevis expoſitio, ſi nullius rationis indiget, magnam delectationem.* Compoſitæ ſunt, quæ vel ex duabus, aut pluribus coaleſcunt, ut: *obſequium amicos, veritas odium parit*, vel ſunt inſtar enthymematum antecedens, ac conſequens complectentium: *Vult Princeps omnia ſcire? neceſſe habet multa ignoſcere.* Vel denique rationem dictionis continent: *Adoleſcentem à prima ſtatim ætate ad virtutem formes: nam qualis fuerit juvenis, talis erit & ſenex.* Præſtantiſſima tamen ſententiarum ſpecies eſt, quæ nec enthymema, nec rationem aperte continet; ſed ratio, & ſententia in unam propoſitionem, aut periodum, velut in epicherema, contrahitur. *Homo nihil humani à ſe alienum putet. Servus Dominum accuſet?*

PARS III. CAPUT II. ARTIC. IV. § II.

IV. Unde sententiose dicere non est collectis unde unde Authorum dictis Orationem farcire: tunc enim testimoniis uteremur verius; quam sententiis.

§. II.

Leges usurpandi Sententias.

QUemadmodum in argutiarum; ita in usu sententiarum, certæ leges sunt servandæ, quas ex *Fabio* depromptas accipe.

I. *Sententiæ sint veræ, vel saltem verosimiles.* Nec enim opportunam ad formandos hominum mores doctrinam continet, quod verum, aut verosimile non est. *Tales* autem *frequenter ab iis dicuntur* (ait Quinctilianus) *qui καθολικὰ*, id est, nimium generica *usurpant, & quidquid pro causa videtur, quasi indubitatum pronunciant.*

II. *Ne sint nimium crebræ*, idque ob varias, quas *Fabius* adducit, rationes. 1. Lumina sunt sententiæ, quibus Oratio enitere, & extare debet; verum non flammæ, sed scintillis inter fumum emicantibus persimiles. Quemadmodum igitur minora sydera in sole cerni desinunt; ita sententiæ gratiam omnem, & admirationem, quam haberent, ammittunt; quin ne apparent quidem; si iis immoderate usurpatis pleno lumine solis instar colluceat Oratio. 2. Nimia densitas reddit Orationem concisam, & abruptam: omnis enim sententia subsistit; cum quælibet sensum finiat, & nova novi sensus initium ducat. Unde fit, ut Oratio evadat dissoluta, &

è sin-

è singulis non membris; sed frustis quasi collata, suo flumine careat. Accedit: quod solas captanti sententias, necesse sit multas dicere leves, frigidas, ineptas; non enim potest esse delectus, ubi numero laboratur.

III. *Ne sint obviis de rebus*; secus facile vilescent; aut certe, si de obviis dicendum sit, eleganti aliqua metaphora, translatione, aut figura, vel similitudine, rei obviæ gratiam conciliante, vestiantur. Eæ vero plurimum sapiunt, quæ inexpectatum aliquid, vel epigrammatica quadam argutia conditum complectuntur; quod tamen ad rationem sententiæ necessarium non est.

IV. *Sententiis compositis potius, & occultis, quam simplicibus, & apertis est utendum.* Compositæ enim præter nudam rei veritatem unam dicti rationem continent; apertæ vero artem affectant, & cum universalem doctrinam contineant, sunt Oratoris, velut Judicis, & Legislatoris consilia, & decreta, quas dum proferimus, docendi, monendive authoritatem sumimus, ac totidem quasi oracula è tripode fundere videmur, quod in Oratore, præsertim humiliore, plerumque est affectatum, & gravi Auditori fastidiosum. Occultæ autem sententiæ, cum doctrinam singularibus adstrictam tecte proponant, retenta tota vi, & efficacia, dictam evitant affectationem. Unde apertum sententiose dicendi genus convenit personis gravibus, ac inter eos, quibus cum differunt, ob ætatem, aut usum,

vel doctrinæ famam, aut muneris dignitatem, authoritate præditis. Cujuſmodi ſunt, qui aliis præſident, ut Principes, Prælati, Optimates. Vel, qui mores ex inſtituto formant, ut: Parentes, Præceptores &c. Aut qui cum authoritate ſvadent, ut Viri ſenes, docti, eruditi &c.

V. *Sententiæ ſint opportunæ*, id eſt: ſuis locis debite aſperſæ. Aſpergentur autem: 1. Cum agimus de rebus gravibus ad formandos hominum mores pertinentibus. 2. Cum docemus. 3. In narrationibus, exordiis, aut ſi gravius aliquid dicere volumus, vel rei probatæ, aut narratæ epiphonemate acclamamus.

§ III.

Fontes, & modi ſententiarum.

FOntes, & modi ſententiarum pene iidem ſunt, qui argutiarum. Tironum gratia eorum aliquos hic iterum repetemus, ut in exemplis videant, qui formandæ, & ornatius efferendæ ſint ſententiæ. Agemus autem potiſſimum de apertis, ex quibus facile feceris occultas.

I. Formantur ſententiæ ex locis Rhetoricis. Sint exempla. 1. A definitione, præſertim, ſi metaphoricum aliquid contineat. *Superbia multorum fons, & mater eſt malorum.* 2. A Notatione, haud tamen obvia. *Si clericus pars eſt Domini, vel Dominum partem habet, talem ſe exhibeat, ut & ipſe poſſideat Dominum, & à Domino poſſideatur.* 3. A conjugatis. *Propria juventutis*

ventutis dos est (si vitium dos dici potest) inconstantem esse, quæ sibi in re nulla magis, quam in una inconstanti levitate constat. 4. A simili. *Juventutem arundini persimilem esse comperi, quam ut facile flectes; ita facile franges. Vitia, & vites, ni falcem sentiant, latius excrescent. Sunt Reges in regno quemadmodum sol in Cœlo: hic tempora; ii moderantur imperia: astrorum iste; illi obtinent principatum populorum.* 5. A Relatis. *Ut vivimus, ita morimur. Sunt mores fidissimi interpretes, qui mentis arcana fideliter explicant; ut quales nos aspectu ferimus, tales reipsa & animo simus.* 6. A Comparatione. *Si malo celeriter non poterat occurrisse, injecta mora consulto intercessit, Fabio similior Dictatori, quem novimus cunctando triumphasse.* 7. Ab eruditione. *Qua fuerit religione, compertissimum reddidit in ultimo vitæ discrimine, in quo, Heraclio ut in lapide, vera solet hominis explorari virtus. Non semper videmus Alexandros à Philippis; sed interdum Caligulas à Germanicis, id est, pessimos ab optimis procreari.* 8. Ab adagiis. *Non omnis fert omnia tellus; sic nec omni unus omnia tempore potest: Expectandum est sæpe, sæpe connivendum, quin scenæ (ut ajunt) persæpe serviendum, ut conniventia deteriora prohibeas; expectatione utiliora acceleres. Mora sanat, quod interimit temeritas. Sero sapiunt Phryges: nec Piscator aliter; quam ictus sapit.*

II. Formantur sententiæ per Tropos. 1. Per metaphoram. *Nunquam in molli virtus cubat loco. Per ardua pervenitur ad apicem virtutis.* 2. Per Synechdochen: *Omnis caro corrupit*

PARS III CAPUT II. AUTIC. IV. § III.

rupit viam ſuam, ideſt: homo. Per Metonymiam: *Semper pavidum eſt ſcelus*, ideſt: ſcelerati. 3. Per allegoriam, ut ſi dicere velles: *multorum ambitio raro concordat*, dic: *multorum capitum ambitio nunquam unum in corpus coaleſcit*. Vel: *unam Rempublicam unus gubernet*; dic allegorice: *unum Reipublicæ corpus uno animetur ſpiritu. Etiam ſol ſuas habet maculas*, id eſt: Vir Sanctus labes. Vel illud Conſtantini Magni: *Aulici ſunt tineæ, & ſorices palatii*. 4. Per Hyperbolen: *Tanta erat juſtitia, ut ipſam in eo juſtitiam pro tribunali conſediſſe putares*. 5. Per Ironiam: *O pulcherrimam invidiæ faciem, quam boni ament omnes*.

III. Formantur ſententiæ per figuras. Sint exempla. 1. Per Paranomaſiam; at non affectatam. *Arctiſſimo ſibi nexu junguntur præeſſe, & prodeſſe. Docent, quæ nocent. Fruſtra illic adhibentur verbera, ubi non proficiunt verba*. 2. Per Traductionem. *Qui nihil habet in vita jucundius vita, is cum virtute vitam non poteſt colere. Divitias ſine divitum eſſe; tu vero virtutem præfer divitiis*. Per Correctionem, & animadverſionem. *Franges potius, quam corriges; ſi tamen frangi queant, qui in pravum obduruerunt. Viliſſimo cuique creſcit audacia, maxime, ſi ſe timeri ſentiat*. 4. Per ſimiliter cadentia. *Vitia non ſolum Principes concipiunt, ſed etiam in Civitatem infundunt, pluſque exemplo, quam peccato nocent*. 5. Per ſimiliter deſinentia. *Nulli jactantius fidem obligant, quam qui maxime violant*. 6. Per commutationem. *Chriſtianus ita vivat, ut ſemper mori queat; ita moriatur, ut ſemper vivat*. 7. Per Con-

dupli-

duplicationem. *Errant, errant, qui rebus in prosperis omnes fortunæ impetus se fugisse putant.* 8. Per interrogationem. *Eum tu hominem appellabis, qui hominis vitam ferro appetiit?* 9. Per interrogationem cum responsione, vel subjectione. *Imperium habere vis magnum? impera tibi.* 10. Per Optationem: *Utinam saperent homines, ac novissima providerent.* 11. Per Epiphonema. *Usque adeo miserum est in peccatis mori.* 12. Per antitheta, & repugnantia, qui fons est pulcherrimus, & uberrimus. Tales sunt: *Arcum frangit intensio; animum remissio. Bonis nocet, quisquis pepercerit malis. Est vita misero longa; felici brevis. Pudorem alienum qui eripit, perdit suum.* 13. A Paradoxo. *Nil prodest, quod non idem obesse queat. Nemo læditur, nisi à se ipso.* 13. Per Synonimiam, quæ tanto admirabilior est, quo sensus Synonimi longius procurrunt. *Stipendium deficit; langvet militia: corpus sine nervo, est miles sine ære: displicet ferri usus, ubi suum deest ferro pretium: hebescit acies, quam aurum non acuit: & absque æmulo est virtus, quæ caret præmio.* Hæ autem sententiæ eleganter efferuntur, dum causam facti alicujus assignamus per particulas: nempe, scilicet, enimvero, documento sit, ut constaret, non ignarus, noverat, quippe, nimirum, verissimum illud &c. *Noverat: Principes Rempublicam sic gerere debere, ut scirent rem populi esse, non suam. Relicto tristi omnibus documento: malum consilium consultori esse pessimum. Verissimum illud: quanto quis fuerit minor; tanto erit major.* Similiter elegantiores

sunt

sunt sententiæ in secunda (ut ajunt) persona prolatæ. Sic illud: *regnum scelere partum firmum non est;* venustius dices: *Quod scelere paraveris regnum, instabile puta.*

ARTICULUS V.

DE TRANSITIONIBUS.

§ I.

Natura, & species Transitionum.

TRansitionem alii cum *Cornificio* figuris adnumerant, cum *Fabio* excludunt alii. At utcunque res sit, illud certum: quemadmodum corporum decor non ex solo colore; sed ex apta, maxime membrorum, connexione consurgit; ita Orationis venustas è singularum partium, tanquam artuum, apte inter se colligatarum nexu enasci solet. Unde merito ad elocutionis ornatum refertur. Est autem

I. Transitio vinculum quoddam, quo membra Orationis apte inter se colligata unum quasi corpus efficiunt. Dicitur *transitio*, quoniam per eam ab una Orationis parte ad aliam progressio instituitur. Hanc Tirones usu potius, ac præstantium Oratorum lectione, quam arte condiscant, & si quam elegantiorem, ex occultioribus præsertim, reperererint, sua in adversaria conferant, ut commodum uti possint.

II. Duplex est Transitionum genus: *Majorum*, & *Minorum*. Illæ partes principaliores, ut: confirmationem, partitionum, ac

suppar-

ſuppartitionum membra, narrationem, confutationem, epilogum connectunt. Iſtæ: minores, ut periodos, membra, Syllogiſmi propoſitionem, aſſumptionem, rationes utriuſque: vel in exordio deſcenſum, propoſitionem, introductionem, partitionem conjungunt.

III. Utraque: alia eſt *compoſita*, ſeu perfecta, quæ breviter repetit, & quæ dicta ſunt, & quæ dicenda reſtant, proponit, ut: *Non ſatis eſt Heroem ſolis Naturæ dotibus comparari, virtutibus præterea excolatur oportet.* Alia *ſimplex*, & imperfecta, ſola commemoratione dictorum, vel dicendorum conſtans. *Hæc ſunt, quæ de utilitate humilitatis dicenda fuere.* Vel: *Accipe nunc exercendæ miſericordiæ modum.* Rurſum alia eſt tranſitio *aperta*, cujuſmodi ſunt nunc allatæ; alia *occulta*. Illa facilior; hæc multo difficilior, quam idcirco ingenioſam ſoleo compellare.

IV. Tranſitionum *apertarum*, ſive *ſimplicium*, ſive *compoſitarum* uſus eſt in partibus majoribus; quanquam in Orationibus, maxime panegyricis, vel etiam moralibus doctiorem ad Auditorem occultas facilius obſervantem, iisque delectari ſolitum, ingenioſæ ſunt adhibendæ. In Didacticis autem, vel rudiores apud Auditores, aut ſi longius procurrat Oratio, ut audiendi tædium levetur, præſtat apertas uſurpare. In partibus autem minoribus adhibeantur occultæ, vel minores in particulis potiſſimum connectentibus poſitæ.

§ II.

PARS III. CAPUT II. ARTIC. V. § II.

§ II.

Modi Transitionum toti Orationi Sacræ communes.

CUm ars Transitionum (præsertim occultarum) magnum Tironibus negotium facessat, proponam aliquos earum modos: primum toti Orationi communes: postea cuilibet parti speciales.

I. Fiunt Transitiones, præsertim minores, per particulas connectentes. Cujusmodi sunt: *Cum, tum. Si unquam, tunc certe. Si quando, tum enimvero. Si uspiam, illic profecto. Etsi, tametsi, quanquam; nihilominus, at, verum, tamen. Quemadmodum, sicut; ita etiam, non secus, haud aliter. Non modo, non tantum, non solum; verum etiam, sed etiam. Adeo, usque adeo, tam; ut. Ita, ita sane, ita prorsus, immo, immo vero. Præterea, deinde, his adde, ad hæc, huc accedit, his affine est, huic simillimum est. Postularet hic locus, ut dicerem. Restat, ut dicam. Hoc unum superest. Nec illud est prætereundum. Omitto cætera, hoc unum referam. Illud profecto præterire haud possum. Ex his jam advertere, vel intelligere potestis.* Aut cum vehementius excandescit Oratio: *Jam vero, age vero, vel agite Auditores. Quid est? quod. Quid? quod. Quid putatis, quid existimatis, quid vobis videtur? Quid referam, quid superest, vel superat? Adhucne, quousque tandem, ecquando, quando tandem? Itaque, igitur, idcirco. Quid igitur, quid itaque, eccur, quamobrem, ut quid, quid ita? Quare, quapropter &c. Ego vero sic existimo. Sic constitutum habeo. At utcunque hoc sit; illud certum. Mihi ita videtur &c.*

II.

II. Fiunt transitiones, maxime occultæ, & ingeniosæ ex re nata, sive cum Orator advertit ad ea, quæ præcedunt, & quæ consequuntur; ac tum ex fine præcedentis argumenti cum initio sequentis collato transitionem adornat. Quod multipliciter fieri potest: 1. Ex sensu argumenti. Hujusmodi est illa Oratoris ab religione fortiter defensa ad religionem beneficiis amplificandam transire volentis. *Dicere auditus: ne quid detrimenti capiat religio, extremo etiam capitis periculo se illud defendere, ac propulsare comparatum. Quo majus haud equidem beneficium conferre poterat; cum vita nihil in orbe charius esse queat; hac tamen egregia voluntate nihil quicquam præstitum putabat: nisi cum vita ipsas etiam fortunas ad eam beneficiis amplificandam impendisset.* 2. Ex verbis: fit enim sæpe, ut ex ultimo præcedenti verbo detur opportunitas ad novum aliud argumentum transeundi. Sic Orator cum dixisset: *In supremo aulici honoris gradu collocavit: quia Regem propiore, unde cæteri lucem omnes accipiunt suam:* hæc vox *lucem* occasionem præbuit progrediendi ad novum similitudinis argumentum: *Sunt Reges in regno, quemadmodum Sol in Cœlo: sunt minora Ministri sydera, eo luciora, quo Regibus fuerint propinqviora* &c. 3. Aliquando fit transitio per repetitionem prioris vocis. *Tam stultus est amor, tam stulta ambitio, ut suam suo etiam detrimento expleri velit cupiditatem. Explevit Agrippina Neronis Mater. Hæc* &c. 4. Sæpe consulto Orator prio-

ris partis, vel argumenti complexioni interserit aliqua, quorum verba, aut sensus dant occasionem aptæ ad alterum argumentum transitionis. Sic Orator à fidelitate Principis ad pietatem in patriam progressurus dixit: *Ita se fidelem Principi approbavit, ut se pium in patriam semper exhibuerit. Quod certe tanto majus est laudis argumentum, quanto difficilius est commoda Principum fideliter curare; nec tamen in oblivionem patriæ utilitatis unquam adduci. Rara tamen arte conjunxit utrumque* &c.

III. Ducuntur transitiones è locis Rhetoricis. Illustremus exemplis. 1. Similitudinis: cum brevis similitudo, vel exemplum præmittitur; in cujus dein apodosi ad propositum suum Orator delabitur. Hujusmodi est illud Anonymi, quo ab excellentia virtutum (ut ajunt) Theologicarum: Fidei, Spei, Charitatis ad ostendendum earum usum, & facilitatem transiturus, attulit exemplum *Davidis, adversus Goliam pugnaturi, qui galea, lorica, gladio Saulis instructus, cum incedere haud posset, deposuit ea. Non possum* (inquit) *incedere, quia non usum habeo, & deposuit ea. Haud absimiliter dicetis, & vos Auditores, magna quidem est Virtutum Theologicarum excellentia, magna dignitas; at non possum incedere, id est exercere: nec enim earum usum compertum habeo. Verum audite quid facilius? quam* &c. 2. A relatis. Sit exemplum ex Cæsare Calini. *At hæc ipsa* (Philippi videlicet Nerii in pauperes, ægros, peregrinos, peccatores, cæterosque) *benefi-*

cen-

centia, *qua placebat hominibus, cum fuerit radicata in ferventissima Dei charitate, simul efficiebat, ut uno eodemque tempore placeret etiam Deo. Placebat tam Deo, quam hominibus.* 3. A contrario. Sic Orator postquam rectam pueritiæ institutionem probasset multum prodesse ad mala fugienda, ostensurus eam multum prodesse ad bona etiam facienda; ita per contrarias rationes transgreditur. *Qui peccata fugit, putatisne non simul virtutem colet? Nunquam audivi; munus vidi; immo si viderem, ne tum crederem quidem fieri posse, ut si quis malum oderit, oderit etiam bonum. Sunt enim horror peccati, & amor virtutis ita apta inter se, & connexa, ut unum sine alterius societate nunquam consistere possit.*

IV. Fiunt etiam transitiones per figuras. 1. Per interrogationem, & communicationem. *Quid existimatis AA, an superbiam solitantum Deo, non etiam hominibus invisam esse dicetis? Verum audite, quid Divinus Spiritus dicat: odibilis est superbia coram Deo, & hominibus.* 2. Per correctionem. *At quid ego tantopere invehor in superbiam, quasi uni solum Deo invisa foret? an non orbis universus agnoscit ipsis etiam hominibus summe esse detestandam?* 3. Per optationem. *Utinam Auditores, utinam solos apud homines invisa foret superbia: hoc equidem tolerandum foret; at illud est horrendum, ac terribile, illam non hominibus solum, sed ipsi etiam Deo magnopere esse detestandam.* 4. Per prosopopæam. *Parum dixi, cum superbiam hominibus invisam esse dixi: descendite mecum, si libet Auditores,*

ad inferni ſpecum, quærite ex Angelicis Spiritibus: heus Spiritus nobiliſſimi! quid vos è Cœlo rudentibus detractos in hæc tartara præcipites egit? Nunquid uno ore dicent, & clamabunt: odibilis eſt coram Deo, & hominibus ſuperbia &c. Similiter tranſitiones inſtitui poſſunt per alias etiam figuras, quarum exempla brevitatis cauſa præterimus.

§ III.

Modi Tranſitionum cuivis parti ſpeciales.

ALiæ tranſitiones ſunt cuilibet parti propriæ, ac ſpeciales, potiſſimum per formulas apertas, eaſque majores: compoſitas, & ſimplices. Sint exempla.

I. Ab ingreſſu ad deſcenſum exordii, præſertim ſi Narrationem Evangelicam contineat. 1. *Hæc eſt hodiernæ Evangelicæ narrationis ſumma, quid inde utilitatis, & fructus in nos dimanet, videamus.* 2. *Hæc, quam retuli, Evangelica narratio parabola ſolum eſt Auditores; ſed utinam non eſſet vera hujus temporis hiſtoria.* 3. *Hanc hiſtoricam Evangelii narrationem his etiam temporibus perverſis Chriſtianorum moribus video perſæpe renovari.* 4. *Quod fecit Chriſtus; hoc poſtea repetiit Ignatius: ſinite parvulos ad me venire* &c. 5. *Darent Superi immortales, ut in audiendis alienæ famæ obtrectationibus omnes Apoſtolum Thomam imitaremur: niſi videro non credam.* 6. *Nunc ad vos converſus quæro è vobis Auditores? an non his etiam temporibus hujuſmodi perverſi Iſcariotes reperiantur, qui dicere audeant: quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?*

II.

II. A deſcenſu exordii ad propoſitionem, vel partitionem. 1. *En pulcherrimum, & nobiliſſimum ad vos dicendi argumentum.* 2. *Hoc igitur eſto Concionis thema: Ignatius ſua ſe exuit gloria, ut in omnibus unam Dei quæreret gloriam.* 3. *Atque iſtud eſt præſens, ſalutare enimvero dictionis argumentum, dicam, atque ita rem omnem conficiam.* 4. *Fateor diu anxius hærebam, quod argumenti genus ad vos dicendum ſuſciperem; at Evangelici thematis explanatio me quaſi manu arreptum eo ducit, ut* &c. 5. *Adeſte jam Auditores, percipite hodiernæ dictionis, & ordinem, & argumentum.* 6. *Multa mihi hodie dicenda forent, verum rem omnem ad tria contraham capita: primum* &c. *poſtea* &c. *demum* &c. 7. *Ac ut ne vos diutius morer, ita ſermonem inſtituam, ut univerſa in duas partes feratur Oratio: primum docebo: quantum gula noceat corpori; poſtea quantum animæ, demonſtrabo.*

III. Ad primam Confirmationis partem, quam quidem elegantius ſine omni tranſitionis formula per aliquam ex quadruplici periodorum genere unam aggredietur Orator; nihilominus obſervavi à præſtantioribus etiam Oratoribus in hac prima quoque Orationis parte tranſitiones uſurpari, pro primo etiam ſubdiviſionis membro valituras. 1. *Ac ut primum intelligatis, quam inviſa ſit Deo ſuperbia, advertite: nihil Deo deteſtabilius evenire poſſe, quam* &c. 2. *Dixi ſemel, iterum repeto: inviſa eſt Deo ſuperbia.* 3. *Ita exiſtimo: nihil Deo inviſum magis eſſe poſſe, quam* &c. 4.

PARS III. CAPUT. II ARTIC. V § III.

ut omisso principio rem ipsam aggrediar, sic existimo. 5. *Atque ut facilius intelligere possitis, quod dicturus sim, illud initio præmittendum judicavi.* 6. *Verum antequam primam propositi partem aggrediar, advertite ad illud animum Auditores, cui velut fundamento mea innititur Oratio.* &c. 7. *Et primo quidem ponite vobis ob oculos, quam multos hac etiam in vita ad altissimos gradus provexit Christiana submissio.* 8 *Et vero, si fateri, quod res est, volumus: nihil est humilitate Christiana homine dignius* &c.

IV. Ab una divisionis, aut subdivisionis parte ad aliam. 1. *Satis multa de Christianæ humilitatis necessitate; nunc de utilitate dicendum videtur.* 2. *Hactenus de Christianæ humilitatis necessitate; dicam deinceps, quod proposui, de illius utilitate.* 3. *Demonstrata humilitatis necessitate, jam utilitatem pertexamus.* 4. *Nunc alteram Orationis partem, humilitatis nempe utilitatem, aggredior.* 5. *Hæc mihi fere in mentem veniebant, quæ de humilitatis necessitate dicerem; superest, ut illius utilitatem exponam.* 6. *Sed qui ego humilitatis necessitatem, velut res obscura foret, & dubia, tantopere exaggero: progrediamur ulterius ad contemplandam humilitatis utilitatem.* 7. *Agite jam Auditores, & qui humilitatis necessitatem audistis; utilitatem cognoscatis.* 8. *Nescio Auditores an humilitatem necessariam magis, quam utilem dicere debeam? Est magna illius necessitas, at credite, si non tanta, par certe, vel saltem haud multo inferior erit utilitas.*

V. Ab una argumenti parte v. g. majore,

jore, ad aliam v. g. minorem. 1. *Agite jam Auditores*, &c. 2. *Hæc si ita, quis jam inficiari audeat* &c. 3. *Quid putatis? quid existimatis* &c. 4. *Creditis hæc? Si creditis? eccur igitur?* &c. 5. *Parcite Auditores, quod mei sensa animi tam libere, aperteque promam* &c. 6. *Novi pervelle doctrinam hanc complurium vestrum auribus arduam insolentemque accidere* &c. 7. *Quid ad hæc Auditores? dubitatis forsan adhuc de rei veritate.* &c. 8. *Utinam rei hujus veritatem intelligerent homines, aliud profecto sentirent* &c. 9. *Non opus est causas altius repetere, reflectite vos in vosmetipsos, & continuo intelligetis.* 10. *O felices illos, qui forti animo calamitates suscipiunt; at O miseros, qui iisdem succumbunt.* 11. *Libeat ad confirmandam rei hujus veritatem, cæteris omissis, unum Tiburtium, fortissimum Christi militem, attulisse.* 12. *Quod ne speciosius, quam verius à me dictum putetis, placeat in rei hujus testimonium ipsum gentium Apostolum attulisse.* 13. *Quod si necdum dictis fidem habetis, audite Christum ipsum suo suffragio nostram in sententiam abeuntem.* 14. *Si gentium Doctor Paulus reviviscceret, sua id profecto sententia confirmaret* &c. 15. *Si hæc falsa sunt, erravit Christus, errarunt Apostoli* &c. 16. *Te nunc appello Gentium Apostolum, an non idem approbasti?* &c.

VI. Ad complexionem, & epilogum. 1. Per particulas vulgares: *quare, quapropter, quamobrem.* Item: *En videte quam verissimum dixerim. Longius fortasse, quam par erat, procurrit Oratio, quare abrumpo sermonem. Quæ cum*

ita sint, ad extremum vos oro, obtestorque Auditores. Hæc si ita sunt, quid restat agendum. Ite jam scelesti mortales vestris indulgete cupiditatibus &c.

CAPUT III.

DE COPIA IN ELOCUTIONE.

INter cæteras elocutionis virtutes numeratur etiam copia. Alia est Grammatica, alia Oratoria. Illam sua cujuslibet linguæ ornata Syntaxis docet; istam Rhetores communiori nomine amplificationem appellant. Est hæc gravissima Eloquentiæ pars per omnes Orationis partes, velut sanguis per venas, diffusa. Consulto huc eam retuli: cum elocutionem reliquis præmittendam existimem, ut Tirones prius in ea exerceri queant, quam ad inventionem, ac dispositionem progrediantur. Dicitur à Cicerone *gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem*, sive, ut hanc gravioris affirmationis subobscuram definitionem Dominicus explicat (c) De Colonia: *est vehementius quoddam copiosiusque dicendi genus, quo rei vel dignitatem, & amplitudinem, vel indignitatem, & atrocitatem pondere verborum, & enumeratione circumstantiarum, ita demonstramus, ut non animos, aures que prætervolet, ut ferme fit, cum res leviter, ac stricte attinguntur; sed ut feriat animos, permoveat affectus, & audientium memoriæ penitus insideat.* Ita si *Christum* simpliciter diceres *flagellatum*, nunquam Auditorem

(c) *In Element. Rhet. c.* 4.

rem sic commoveres ad misericordiam, vel indignationem in Judæos, quam si adjectis circumstantiis sententiam hoc modo amplificares: *Christus æterni Patris filius, hominum causa homo factus, acerrimis flagris, toto corpore, à planta pedis ad usque verticem capitis fuerat dilaniatus.* Unde amplificare (ut belle advertit (d) Juventius) non est rem inani exaggeratione supra modum augere, sed ea, quæ rei insunt, aut cum ea affinitatem habent, dicendo exprimere, explicare propolæ instar, qui merces variis in scriniis reconditas, convolutas, & complicatas evolvit, ac unamquamque suo loco in officina proponit. Duplex autem genus est amplificationis, (ut inquit Cicero) *verborum, & rerum.* De utraque præsenti capite agam.

ARTICULUS I.

DE AMPLIFICATIONE VERBORUM.

§ I.

De amplificatione Verborum per additionem.

VArii, & multi sunt modi amplificationis verborum, quos perspicuitatis gratia ad tria contraho capita: *Additionem, Mutationem*, & *Extensionem*, vel, ut alii dicunt multiplicationem, dilatationem. Per additionem fit, cum retento (ut ajunt) prædicato, & subjecto simplicis sententiæ, alia adjiciuntur; quod variis fieri modis potest.

I. Adjectione illustrium epithetorum

(d) *In Candid. Rhet. p. 4. c. 1.*

PARS III. CAPUT. II. ARTIC. I. § I.

ad ſubſtantiva, & ſubſtantivorum ad alia ſubſtantiva, vel adjectiva. Sit hæc ſimplex ſententia: *S. Auguſtinus fuit quondam Antiſtes ſanctitate, & doctrina conſpicuus.* Amplificatio: *S. Auguſtinus, ævi ſui quondam in Affrica Antiſtes celeberrimus, incredibili vitæ ſanctitate, & eximia, ſingularique doctrinæ fama toti Orbi eſt conſpicuus.*

II. *Adjectione adverbiorum* ad verba, ſubſtantiva, adjectiva. Sit exemplum: *S. Catharina Virgo licet fuerit tenera; omnia tamen, quibus cruciabatur, tormenta ſuperavit,* Amplificatio: *S. Catharina tametſi Virgo fuerit ætate perquam tenera, omnia tamen, quibus acerrime à ſæviſſimis carnificibus cruciabatur, tormenta, fortiſſime, conſtantiſſimeque toleravit.*

III. *Adjectione ſynonimorum,* vel ſubſtantivorum (ut inquiunt) continuatorum, aut definitionum ad ſimplicis ſententiæ prædicatum, ſubjectum, vel utriuſque affectiones. Sit exemplum: *Deus Adamum expulit per Angelum è paradiſo ob peccatum.* Amplificatio: *Deus, ſummus ille mali vindex, Adamum, primum humani generis caput, & parentem, è paradiſo, voluptatis horto, expulit per Angelum, Divinæ juſtitiæ nuntium, & ſatellitem, ob peccatum, pomi morſu factam divinæ legis tranſgreſſionem.* Item: Deus omnes amat creaturas, præ ceteris tamen homines innocentes. Amplificatio. *Tametſi Deus, ſummum illud Cœli, terræque numen, omnes omnino creaturas, pulcherrima infinitæ ſuæ omnipotentiæ opera, amet, &*

pro-

prosequatur, præ cæteris tamen teneriori amore fertur in homines innocentes, vitæ, morumque integritate conspicuos.

IV. *Adjectione incisorum, vel membrorum* ad partes periodi, fit simplex periodus: *Quanquam insana Maximini crudelitas omnem eo moverat lapidem, ut Catharinæ mentem suum ad arbitrium inflecteret; ea tamen invictæ Martyris fuerat constantia: ut à proposito nullo eam modo potuerit dimovere.* Amplificatio: *Quanquam insana Maximini crudelitas omnem eo moverat lapidem, ut teneram Catharinæ mentem qua tormentis, qua blanditiis suum ad arbitrium inflecteret; ea tamen invictæ Martyris fuerat constantia, ea fortitudo, ut eam nec immanitate suppliciorum, nec blanditiarum insidiis à propositi firmitate potuerit dimovere.*

§. II.

De amplificatione Verborum per mutationem.

FIt etiam amplificatio Verborum per mutationem, cum verba simplicis sententiæ in alia illustriora, vel significantiora, consonantiora, graviora, aut translata, vel superlata commutantur. Sint exempla.

I. *Illustrium Verborum, & phrasium.* Sit hæc sententia: *peccatores mortem magnopere timent.* Amplificabis: *Habent hoc sceleribusediti mortales, ut vel adipsam, tristem profecto, mortis memoriam ingenti metu exhorrescant.*

II. *Significantiorum.* Sic majorem habet significationem ira incensus; quam iratus: truculentus; quam sævus: trucidavit; quam occi-

occidit. Sit exemplum: *Herodes Rex iratus occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem.* Amplificabis: *Herodes crudeliſſimus ille Judææ non Rex, ſed tyrannus; cum ſe à magis deluſum cerneret, rabie incenſus, omnes omnino Bethlemi pueros ſæviſſime trucidavit.*

III. *Conſonantiorum.* Hujuſmodi ſunt pluralia pro ſingularibus, ſuperlativa pro abſolutis, compoſita pro ſimplicibus, longiora pro brevioribus uſurpata. Sit ſimplex ſententia: *Eſt ea peccatoris miſera, ac triſtis conditio, ut mortem ultimum illud vitæ punctum magnopere horreat.* Amplificabis: *Eſt ea hominum peccatorum miſerrima, ac triſtiſſima conditio, ut mortem extremum illud temporis momentum immane quantum perhorreſcant.*

IV. *Graviorum.* Cujuſmodi ſunt, quæ majorem bonitatis, aut vitioſitatis: utilitatis, vel detrimenti: ignominiæ, vel laudis: agendi, vel patiendi, aut nocendi, medendi vim præſeferunt. Sic gravior eſt charitas, & pietas, quam amor, & benevolentia: latro, quam fur: vulnerare, quam percutere: curare quam mederi. Sit exemplum ſimplicis ſententiæ: *A natura inſitum eſt, ut in filios affectu, in parentes benevolentia, in patriam amore feramur, quo ſi careat quis, non dicam eſſe hominem.* Amplificabis: *A natura congenitum habemus, ut ſingulari in filios amore, in parentes pietate in patriam charitate non feramur tantum; ſed quodammodo rapiamur; quo ſi careat quis, næ ego illum quoddam hominis monſtrum eſſe dicam.*

V.

V. *Translatione.* Qualia ſunt verba metaphorica, allegorica &c. Sit exemplum *Erras peccator, ſi de tuis flagitiis veram in morte pœnitentiam te agere velle arbitraris. Pœnitentia ſera raro vera.* Amplificabis: *Erras mi peccator, & quidem graviſſime erras, ſi tuorum maculas flagitiorum veris pœnitentiæ lachrymis te in articulo mortis eluere velle arbitraris. Crede ſis: morbo invaleſcente fruſtra plerumque medicinam apparari. Pœnitentia ſera raro vera.*

VI. *Superlatorum*, quæ veritatem excedunt, & plus dicunt, quam re ipſa eſſe poſſit. Tale eſt illud Ciceronis: *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas.* Huc etiam referuntur, quæ hyperbolen ſapiunt.

§ III.

De amplificatione verborum per dilatationem ſententiæ.

AMplificatio per Dilatationem, quam alii extenſionem, ac ſententiæ multiplicationem vocant, fit cum mutatis verbis, ſenſu tamen retento, ſententia redditur diffuſior, & explicatior. Multis hæc modis fieri ſolet.

I. *Per periphraſim*, ſive circumlocutionem, cum id, quod paucioribus verbis dici poſſet, pluribus exponitur. Hujuſmodi eſt illud Sap. 18. ℣. 14. *Cum quietum ſilentium contineret omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo tuus de cœlo à regalibus ſedibus durus debellator in mediam exterminii terram proſilivit*, id eſt: media nocte ſermo factus

ctus est de Cœlo. Item 2. ad Cor. 5. ℣. 1. *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam æternam in cœlis*, id est: Si moriemur in Cœlo habitabimus.

II. *Per sensus synonimos* non re, modo tamen significandi diversos, quod fit inductione plurium similium, aut metaphorarum, vel allegoriarum &c. fit hæc sententia: *quamdiu in hac vita degimus, miseri sumus*: quam per sensus synonimos à navigatione, agricultura, via, militia sumptos ita extendes, & amplificabis: *O miseram hominum sortem! quamdiu in hac vita degimus, quantis Deum bonum, cum calamitatibus conflictamur: jactamur in hoc rerum humanarum pelago, & cum ventis, aut fluctibus perpetuo colluctamur: infelices coloni terram arentem colimus, & sæpe præter uberem doloris messem nihil quicquam reportamus: dura est profecto, quam calcamus via, variis objecta insidiis in multiplices errorum flexus inplicita: premunt hostiles ærumnarum exercitus: pugnandum est semper, semper pro statione solicitis excubandum* &c.

III. *Per definitiones:* cum singula sententiæ verba definiuntur: quod duplici modo instituí potest: 1. Per affirmationem, sive genus, & formam: cujus exemplum jam ante dedimus. 2. Per negationem eorum, quod res non est; postea per affirmationem eorum, quod res est. Sit exemplum: *Templis Deo sacratis debetur reverentia.* 1. *Templis*, id est: non

foro

foro nundinantium, non ſpeluncæ latronum, non tabernæ veneris; ſed domui Dei, domui Orationis, loco Divini Sacrificii. 2. *DEO*, non Iſidis, aut Iſiridis; ſed ſupremi Cœli, terræque Domini cultui, honori deputatis. 3. *Debetur:* non divino conſilio, ſed lege unumquemque graviter obſtringente tenemur. 3. *Reverentia:* ad præſtandam non externam modo corporis, ſed etiam internam mentis reverentiam. *Chriſtiani! cum Dei templa ingredimini, nolite putare vos ſubire tabernas Veneris, ſpeluncas latronum, fora nundinantium; ſed ingredimini Dei Domos, ædes Orationis, loca Divini Sacrificii, ac præſentiæ, quæ non Iſidi, aut Iſidiri; ſed ipſius Cœli, terræque dominatoris cultui, & honori ſpeciali religione ſunt conſecrata: ubi unuſquiſque veſtrum non conſilio, ſed Divina lege obſtringitur ad præſtandam non ſolum externam corporis, ſed etiam ad internam mentis, animique reverentiam.* En quantum diffunditur vel una ſententia.

IV. *Per diſtributionem*, cum ſingula ſententiæ verba totum aliquod continentia in ſuas partes phyſicas, aut metaphyſicas, morales, aut ſpecificas diſtribuuntur. Sit hæc ſententia: *Licet miſera ſit hominum vita; omnes tamen ei magnopere afficiuntur.* Amplificatio: *Admiror vehementer, quod homines non modo rudes, ſed etiam ſapientes, qui cætero æquioribus rem momentis ſolent ponderare, tanto mentis affectu, cordis gaudio, animi deſiderio huic miſeræ noſtræ vitæ afficiantur; quæ tamen innumeris calamitatibus*

eſt

est referta. Date, si potestis, quemcumque hominem, non pauperem modo, sed etiam divitem; non ignobilem tantum; verum etiam nobilem; quin ipsos Principes Viros, opibus, honoribus, deliciis affluentes, an non ab ipso statim infantiæ exordio per omne reliquum vitæ tempus, pueritiam, adolescentiam, juventutem, virilem ætatem, ipsam denique senectutem quam plurimas adversitates, & miserias: in corpore morbos, in animo angores, in honore ignominias, inter ipsas opes penuriam crebrius perpetiantur. Sit alia Sententia: impii cruciabuntur apud inferos. Amplificatio per distributionem prædicati, & subjecti. 1. Subjecti: *Impii, qui vitam, moresque suos probrosis contaminaverunt flagitiis, qui infami libidinis cœno volutati, omnes corpori illecebras indulsere, qui per summum scelus alienas opes aggressi, suas auxere divitias* &c. Amplificatio prædicati *Quid, oro, expectare poterunt? quam cum ex hac vita emigraverint, acerbissimis apud inferos pœnis torqueantur. Torqueantur, inquam, superbi æterna ignominia, ac tenebrarum caligine: torqueantur impudici igne perpetuum devorante: torqueantur divites, & avari extrema egestate* &c.

V. *Per adjuncta* antecedentia, comitantia, & consequentia. Sit sententia: *S. Catharina intrepide, ac gloriose mortem subiit pro Christo.* Amplificatio per circumstantias mortem antecedentes: *Educitur ad destinatam crudeli supplicio arenam Catharina Virgo innocentissima: cingunt latera circumfusi satellites, vultus ferocitate animi atrocitatem superantes: vinctis post ter-*

terga manibus trahitur, atque ad ſupremam pugnæ ſtationem adducitur: ubi jam rota fevalis, ſecures, enſes certam in necem expeditæ innoxiam operiebantur. Amplificatio per circumſtantias mortem comitantes: *Quid ad hæc Catharina? an viſis crudelitatis apparatæ inſtrumentis, terrore correpta in ſua ceperit nutare conſtantia? Abſit! Quid igitur? Stat ſecura ſui ſine metu quoniam pro Chriſto pridem didicerat mori: cervicem intrepida ſecuri ſubjicit, majorique conſtantia ferientis ictum excipit, quam ſatelles armatus infligit.* Amplificatio per circumſtantias mortem conſequentes. *O inſignem Catharinæ fortitudinem! Digna profecto, quam Chriſtus ſponſus Diviniſſimus, curru triumphali venienti obviam progreſſus, gratulabundus excipiat, atque Martyris laurea coronatam cœleſtem in thalamum deducat.* Similiter amplificatio fieri poteſt per adjuncta actionum: *quis, quid, ubi* &c. cujus exemplum habetur (*e*) in loco adjunctorum; duorum tamen admonitos eſſe volo Tirones. 1. Adjunctorum ordo in verſiculo expreſſus, non ita religioſe ſervandus eſt, ut nequeat permutari. Verbi cauſa: amplificaturus hanc ſententiam: Judas Chriſtum prodidit: non à particula *quis*, ſed ab *ubi*, aut *quando*, vel *cur* inchoare potes, reliquis etiam inter ſe permixtis. 2. Singulæ particulæ elegantibus figuris, ac tranſitionibus ſunt veſtiendæ; quin aliis quoque intermixtis amplificationum generibus poterunt e-

c) *Pag.* 251.

PARS III. CAPUT III ARTIC. I. § III.

xornari. Exemplum reperies apud Lauxm in (f) de S. Catharina.

VI. *Per figuras illustriores.* Cujusmodi sunt: interrogatio, repetitio, apostrophe, exclamatio, hypothiposis, prosopopœa, deprecatio, comminatio, adhortatio, suspensio, subjectio &c. quarum naturam jam ante explicuimus, & exempla non uno loco nostris in exercitationibus dedimus; unum tamen Tironum gratia adjicimus. Sit hæc sententia; Judas nefarie Christum prodidit, quam per figuras interrogationis, apostrophes, exclamationis, deprecationis, comminationis ita amplificabis.

EXEMPLUM.

Grandia, & innumera hactenus peccata ab hominibus in orbe sunt perpetrata; at nefandum Judæ crimen si non superare, cuncta certe exæquare videtur. (Interrogatio.) *Quid enim execrabilius esse potest, quam Christum, Deum, Servatorem, & magistrum, tam benignum, tam benevolum juratis suis hostibus nefarie prodere?* &c. (Apostrophe) *Juda! quid agis? quid moliris? ergo filium hominis osculo tradis? & illum quidem hominis filium, qui tuos tibi pedes non visa clementia paulo ante lavit, suo te pretioso corpore, & sanguine pavit, hunc osculo tradis? O scelus inauditum! O crimen horrendum! Christum Dei filium, Cœli, ac terræ conditorem, nefandæ carnificum cohorti tradere trucidandum, quis istud ferat? quis audiat?* (Deprecatio) *Ah Juda! per salutem, &*

(f) *In Praxi Orat. c. 3. quæst. 3.*

& quidquid tibi charum esse potest, te oro, & obtestor, desiste obsecro à male ceptis, revoca scelerata consilia; nisi enim revocaveris (Comminatio) *væ homini illi per quem filius hominis tradetur. profecto melius esset, si homo ille ne natus quidem fuisset; erit enim tempus, cum severissimam tanti sceleris pœnam justissimus exiget criminum vindex Deus. At frustra: abiit, & nefarius latro Christum prodidit.* Similiter institui possunt amplificationes per alias figuras, quarum exempla brevitatis gratia præterimus.

ARTICULUS II.

DE AMPLIFICATIONE RERUM.

§. I.

De amplificatione rerum per modos communes.

INter communes amplificationum modos refero chriam, locum Rhetoricum, divisionem, ac subdivisionem, incrementum, congeriem. Juvat singulos explicare.

I. *Modus per Chriam*, non equidem legitimam, & perfectam, quæ partes omnes suo ordine prosequatur, sed imperfectam, quæ prætermissis aliquibus, v. g. encomio, aut paraphrasi, rem à causa auspicetur. Unde si quam in oratione sententiam, vel thema amplificandum habes: 1. Adfer paraphrasim, aut ea præterita, excogita causam, dein contrarium, postea simile, exemplum, denique testimonium, & confestim ampliſſime amplificatum habebis. Non opus est exemplis illustrare, jam ante dedimus. (g)

g) *Pag. 325. & 434. 437.*

PARS II. CAPUT III. ARTIC. II. § 1.

II. *Modus eſt per locum Rhetoricum*: Sit aliqua ſententia oratorie amplificanda, verbi cauſa: *in quovis ſtatu poſſunt homines eſſe Sancti*; primum excogita argumentum ex aliquo Rhetorum loco, v. g. à comparatione: *quia multi hominum è quovis ſtatu ſunt in Cœlo, qui fuere Sancti.* Vide, quibus locus iſte modis, & figuris ſoleat ornari; reperies per fictionem, converſionem, complexionem, antitheta, congeriem tractari poſſe: ſimiliter tu aſſumptam ſententiam exorna, & confeſtim erit amplificata. Exemplum habetur in loco comparationis. *(b)*

III. *Modus eſt per diviſionem, ac ſubdiviſionem*, qui pulcherrimus, & uberrimus eſt, hodierniſque Oratoribus, maxime Gallis, perquam familiaris. Hæc autem diviſio, ac ſubdiviſio varie inſtitui poteſt. 1. Si ſententia genus aliquod contineat, divides illud in ſpecies, v. g. *Apoſtoli variis à Deo gratiis ſunt prædiți*: Gratia *eſt genus*, *ſpecies* ſunt: *gratia ſanitatum*, *operatio virtutum*, *prophetia*, *diſcretio ſpirituum*, *genera linguarum*, *interpretatio ſermonum.* Similiter: ſi ſententia communem virtutis commendationem, aut vitii deteſtationem complectatur; tu utramlibet in ſuas ſpecies partieris. 2. Si ſermo ſit de una quadam ſpecie virtutis, aut vitii, tunc ſpecies in ſua individua, virtus autem, ac vitium in ſuos actus dividendum erit. *Humilitati ſtudeas oportet, id eſt: abjecte*

h) *Pag. 280.*

jecte de te sentias, nemini ulli te præferas, cum modestia, ac submissione unumquemque alloquaris, contemptus æquo animo feras &c. 3. Totum integrale dividatur in suas partes integrantes. V. g. *Apostoli profecti sunt in mundum universum: Petrus Romam, Andreas in Scythiam, Thomas in Indiam, Jacobus in Hispaniam* &c. 4. Si vox *Deus* occurrat: enumera illius personas, aut perfectiones, & attributa. 5. Si doctrina de re corpori conveniente obveniat, ut de mortificatione, aut modestia, opportune partes corporis, quibus mortificatio, ac modestia exerceri solet, enumerabis. 6. Siquid de universitate, aut communitate quadam dicendum foret, tum status, ætates, personas ad eam pertinentes recensebis. 7. Si contigat sermonem fieri de observatione præceptorum, aut de Sacramentis, vel remediis salutis, aut de causis, effectis rei alicujus, vel modis exercendæ virtutis, ac vitii defugiendi: tum præcepta, Sacramenta, causas, effecta, modos percensebis. Verbi causa: famæ obtrectationem pro concione infectandam haberes; referes artes, & modos, quibus alii alios infamia afficere solent; cavendum tamen, ne modi, maxime vitiorum, nimium sint particulares, ut dum dedocere volumus, re ipsa vitia perpetrare doceamus. Sæpe fit, ut membra divisa rursum in suas partes subdividantur. Exempla dedimus in subdivisione.

IV. *Modus est per incrementum*, dum per

PARS III. CAPUT III. ARTIC. II. §. I.

quosdam veluti gradus paulatim increscit Oratio. Dupliciter fit: 1. Aperte, cum gradus distinguuntur, ut in ea Senecæ ad Lucilium sententia: *Magna vitæ pars elabitur male agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.* Item de S. Catharina: *magnum fuit eam opes contempsisse: majus parentum amorem exuisse: maximum pro Christo vitam ultro morti objecisse.* 2. Occulte, cum citra graduum distinctionem semper priore majus aliquid subsequitur. Ut in ea Davidis Psal. 47. ℣. 6. *admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor aprehendit eos.* Item de S. Catharina: *Parum erat Catharinæ Divini Sponsi amore ad servandam integritatem mundi illecebras contemnere: ad probandam constantiam promissa Tyranni respuere: squalores carceris perpeti: siti, ac fame discruciari: catastis, & equuleis torqueri: nisi etiam vitam & sanguinem inter acerbos tormentorum cruciatus generose posuisset.* Multo autem elegantius est, ac inter præcipua Rhetoricæ ornamenta connumerandum, si hoc per incrementum amplificandi genus haud ita partes, quam ipsum orationis corpus, & structuram pervadat: quod perfamiliare est Gallis maxime Oratoribus, de quo jam ante (*i*) locuti sumus: atque dum hæc typis mando, perelegantem dici audio laudationem Admodum Reverendo Patri Laurentio Riccio Societatis nostræ Generali Præposito recens delecto, qua Orator probat *miram*

DEI

i) *Pag. 630.*

DEI providentiam eluxisse in eo in Præpositum deligendo: multo mirabiliorem extitisse ejus submissionem in acceptando: maxime admirabilem esse ejus rationem in gubernando.

V. *Modus est per comparationem:* cum diversa inter se non eo solum, ut res probetur; sed maxime, ut exaggeretur, ac major fiat, conferuntur. Verbi causa: si obedientiam, & Sacrificium Christi conferres cum obedientia, & sacrificio Abrahami, ut ex utriusque collatione majorem Christi fuisse, quam Abrahami sacrificii, & obedientiæ præstantiam demonstrares. Porro in his comparationibus (ut admonet Quinctilianus) utriusque partis circumstantiæ, rem augere valentes, diligenter sunt excutiendæ: nec vir solum cum viro, aut res cum re; sed partes etiam singulæ cum aliis partibus sunt componendæ. Talis est illa comparatio Chrysostomi Paulum cum Moyse conferentis superius (*k*) relata. Ejusmodi foret, si magnitudinem misericordiæ Divinæ in sustinendis Christianorum peccatis exaggerares per comparationem peccati Angelorum à DEO severissime puniti.

EXEMPLUM.

Advertite Peccatores grandem in vos Dei Maximi benignitatem! Si enim DEUS, summus ille misericordiæ Pater, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat, Angelis peccantibus non pepercit; sed

k) *Pag.* 279.

PARS III. CAPUT. III. ARTIC. II. § I.

rudentibus detractos, eo, quo crimen admisere, momento, in tartara de Cœlo percipites egit: an non summa sit Dei Optimi Maximi bonitas, qua vos tam benigne sustinet, quantumvis infinitam ejus misericordiam gravissimis in dies sceleribus lacessere audeatis? Angeli præcellentissimi fuere Spiritus, prima, eaque nobilissima Divinæ omnipotentiæ opera, pulcherrimis naturæ, & Gratiæ donis exornata: vos contra peccatores quid estis? quam vilissima terræ portio; si animus spectetur vas plenum ignorantia, & malevolentia; attento autem corpore, plenum putredine, ac fœtore. Angeli semel tantum Dei legem sunt transgressi, idque una solum modo cogitatione, priusquam apertum viderent infernum, immo prius, quam nosse poterant, quid infernus esset: vos contra Divina transgredimini mandata, innumeris sceleribus non mente solum, sed verbis, nec verbis tantum, sed fœdissimis operibus, eo quidem tempore perpetratis, quo fides accensum, & peccatoribus refertum exhibet inferni ignem, ut eorum exemplo sapere disceretis. Angelis nullam temporis moram ad agendam de commisso peccato pœnitentiam indulsit Deus: vos porro quot Gratiæ stimulis in dies non excitat tantum; sed urget assiduo, ut peccata detestati ad frugem meliorem rediretis. Jam si Deus vasis aureis non pepercit, sed ea confregit; an ligneis, & fictilibus parcendum existimatis? Si superbientibus Angelis Deus non pepercit; quanto magis tibi putredo, & vermis *inquit Bernardus. Et tamen hæc est Dei Optimi Maximi benignitas, ut vos ipsa inter scelera benevolus patiatur. O immen-*

sam

ſam Dei bonitatem! O inauditam clementiam! Quouſque ergo peccatores Deum tam propitium, tam miſericordem criminibus veſtris irritare pergetis? Non vos movet hæc ipſa Dei patientia, ut tandem ſceleribus veſtris finem imponatis? Deſiſtite ergo, deſiſtite peccatores, nam ſi deſiſtere neglexeritis, erit tempus, ſerius licet, quo Divina clementia in furorem verſa, parem de vobis, ac olim de Angelis, exigat ultionem.

VI. *Modus per Congeriem*, ſive frequentationem, quæ multiplex eſſe poteſt: definitionum, partium, cauſarum, effectuum, ſimilium, diſſimilium, contrariorum, adjunctorum, comparationum, exemplorum: Longum foret progredi per exempla ſingulorum; adducam aliqua.

EXEMPLUM. I.

Congeries definitionum. *Quidquid virtutis, & excellentiæ, in rebus creatis, etiam pulcherrimis diſperſum eſt, id omne in Virgine Sanctiſſima, veluti creaturarum primogenita, ita collectum reperitur, ut ipſas communes perfectiones non communi, ſed ſingulari quadam ratione poſſidere videatur. En quam caute, & appoſite loquatur Eccleſiaſticus, cum eam per arborum ſymbola ſuperius allata adumbraret. Vocavit illam Cedrum; ſed adjunxit de Libano. Vocavit Cypreſſum; ſed addidit in Sion. Vocavit palmam; ſed adjecit in Cades. Vocavit Olivam; at ſpecioſam, & pulcherrimam, quæ in campis floret. Dixit Platanum; ſed ex altiſſimis unam, quæ ad aquarum crepidines, & fluminum littora excreſcunt. Similiter appellavit*

PARS III. CAPUT. III. ARTIC. II. § I.

Myrrham, Cinamonum, & balſamum; ſed myrrham electam, Cinamomum odoriferum, balſamum non permixtum, ut eam inter ea, quæ ſelecta ſunt, ſelectiſſimam eſſe demonſtraret.

EXEMPLUM II.

Congeries partium, & exemplorum. *Si mihi per temporis anguſtias liceret, quam ego perlibenter omnium ætatum exemplis commonſtrare cuperem: impios plerumque morte non ſolum accelerata, ſed etiam penitus improviſa è vita deturbari. Verum ut intra Divinarum ſcripturarum ſepta conſiſtamus, DEUM bonum! quot impios illic triſtiſſimo caſu periiſſe comperietis. Hunc aquarum vorticibus hauſtum, illum flammis in cineres redactum, alios à beſtiis diſcerptos, hos terra abſorptos, illos ruinis oppreſſos deprehendetis. Nunquid morte ſubita raptus interiit ſuperbus Pharao, numeroſiſſimo cum exercitu mari Erythræo tumulatus? Nunquid morte inproviſa ſublati ſunt helluones ollas carnium & Ægypti cacabos anhelantes? Pari etiam fato ceſſere temerarii illi calumniatores fictis criminationibus terram populo Iſraelitico promiſſam proſcindentes &c. ut vere cum Salomone dici queat:* Viro, qui corripientē dura cervice contemnit, repentinus ei ſuperveniet interitus.

Congeries cauſarum. *Neque deſunt rationes ex ipſo naturæ lumine rei hujus veritatem comprobantes. Impii enim ſæpe numero intemperantia, & ingluvie ſibi vitam præpropere ſuccidunt: ſæpe corpus effrænata libidine debilitant, ac vires enervant. Sunt, qui indomita oris libertate, & maledicentia inimicos conſciſcunt, luſu rixas ſuſci-*

scitant, rivalium odia concitant. Multi nimia fallaciam promissorum facilitate, vel latentis invidiæ stimulis, aut animum tacite rodentibus ambitionis internæ curis, vel alio demum vitiorum genere ita se conficiunt, ut morte intempestiva subito extinguantur.

Congeries similium. *Hæc sic ita? Quis tam demens, ac vesanus erit, ut periculosam adeo impiorum viam posthac tutus sequi volet? Vos ipsos appello! an non in componendis domus, & familiæ vestræ negotiis magna cura, & solicitudine proceditis? Si morbus lecto vos repente affigat, nunquid confestim medicos advocatis? Si cum hoste confligendum testamenti tabulas solicite conscribitis? Si mutuum amico dandum, nonne Tobiam imitamini, à Gabelo tametsi fideli, & integro, chirographi cautionem deposcentes? Si semina terræ credenda sunt, diem aptissimam deligitis, si lis coram judice contestanda expertissimum causæ advocatum inquiritis, si mercaturæ vacandum, probatissimos commercii socios indagatis. Quid? in negotio salutis adeone desides eritis, & ignavi, ut eam, summi licet rem ponderis, & momenti, incerto, ac periculi pleno eventui committere audeatis? Si uspiam, hic profecto ingens vesanæ temeritatis vestræ proditis argumentum.*

§ II.

De amplificatione rerum per modos speciales.

PEr modos amplificandi speciales intelligo quosdam particulares, & Orationi Sacræ veluti proprios. Sunt autem sequentes.

I.

PARS III. CAPUT III. ARTIC. II. § II.

I. *Modus per paraphrasim*, sive expositionem sententiæ sacræ, duplici modo instituendam. 1. Cum sententiæ Sacræ singula, vel saltem præcipua verba, aut sententiæ sensus per aliquem locum Rhetoricum, ut definitionem, notationem, enumerationem partium, causas, effecta, vel etiam per adjuncta actionum *quis*, *quid*, *ubi*, &c. aut ex sensu antecedentium, & consequentium textuum explicantur. 2. Cum sententia sacra authoritate cujusdam Sancti Ecclesiæ Patris, vel Scripturæ interpretis declaratur. Posterioris paradigma habetur (*l*) superius. Sit exemplum primi mutatis paulum verbis ex Segneri (*m*) ubi illud Jobi 31. v. 1. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de Virgine: quam enim partem haberet in me DEUS desuper, & hæreditatem omnipotens de excelsis*, eleganti paraphrasi sic amplificat.

EXEMPLUM.

Atque hæc assidua, & inveterata scelerum consuetudo, qua lasciviæ dediti mortales, velut quibusdam funibus, & catenis arctissime constringuntur, ut nec cogitationes dent, (ut ait Oseas) quibus ad Deum revertantur, quoniam Spiritus fornicationis in medio eorum est, araneæ instar, quæ in medio telæ suæ residet, & fortiter omni è parte prædam tenet, causa fuit Jobo, cur fœdus inierit, ut nunquam oculos in faciem mulieris defigeret: Pepegi, *inquit ille*, fœdus cum oculis meis

l) *Pag. 307. n. 3.* m) *In homine Christiano Discursu 24. n. 13.*

meis, ut ne cogitarem quidem de Virgine. *Quasi diceret: pepegi, sive fœdus arctissimum, nullo unquam tempore infringendum cum oculis meis percussi, ne eos in ullius unquam mulieris aspectum conjicerem: nam si oculis fræna indulgentius laxavero, facile inde oborientur cogitationes, à cogitationibus prolabar ad desideria, à desideriis veniam ad opera, ex operibus frequentius iteratis consurget consuetudo adeo pertinax, ut Deus nullam in me porro sit partem habiturus:* quam enim partem haberet in me Deus desuper, & hæreditatem omnipotens de excelsis? *In cæteris peccatis pars adhuc aliqua remanet peccatoris; si anima contaminetur, non inficitur corpus: si mens corrumpatur; saltem sensus externi salvi, & immunes persistunt. Alia est libidinis ratio: hæc malignæ instar febris omnes simul humores ita corrumpit, ut nullam ejus partem à capite ad calcem, sive ab ipso rationis vertice ad imum usque sensum intactum relinquat. Unde in homine lascivo nulla Deo pars obtingit:* quam enim partem haberet Deus? *Non auditum, non visum, non linguam, non pedem, non manum, cum omnes in lasciviæ operibus, ceu in feris venatione capiendis, perpetuo occupentur. Non memoriam, utpote turpissimis semper cogitationibus distractam: non voluntatem, deliciis, veluti cœno, ac luto defixam: non intellectum, novis identidem modis, ut corpus oblectet, assiduo meditantem.* Quam enim partem haberet in me Deus desuper? *Nullam profecto habet in præsenti; at quod pejus est nec habiturus est in futuro: cum infelicibus his constitutum*

sit

PARS III. CAPUT. III. ARTIC. II. § II.

ſit nunquam ſcelerum ſuorum catenam rumpere: Non dabunt cogitationes ſuas, ut revertantur ad Deum, *cur?* quoniam in medio eorum eſt ſpiritus fornicationis. *Atque iſtud eſt cur Jobus haud contentus dicere: quam enim partem haberet in me Deus deſuper? confeſtim adjecerit, & hæreditatem omnipotens de excelſis? Sciebat enim Vir Sanctiſſimus: quemadmodum Deus nullam laſcivorum partem, dum vivunt poſſidet; ita cum mortui fuerint, nullius eorum partis hæres eſſe poteſt: vel ſi hæres eſt, eſt hæres; ſed tanquam* omnipotens *de profundo cum juſtitia; non vero hæres eſt tanquam* omnipotens *de excelſis cum miſecordia.*

II. *Modus eſt per ſimilitudinem Biblicam*, ſive cum in Sacra Sententia aperte, vel occulte contenta ſimilitudo eruitur, ac diffuſius, per protaſim, & apodoſim, aut ſine his, explicatur. Verbi cauſa: ſit hæc Jobi ſententia: *in circuitu meo pueri mei*, vox *circuitu* dat occaſionem eruendæ, & ampliſicandæ ſimilitudinis: parentes erga filios ſe puncti inſtar in circulo poſiti gerere debere, ut æquali in eos affectu ferantur, quemadmodum punctum æqualiter diſtat à circuli peripheria. Vel de morum levitate dicendum foret in hanc Eccleſiaſtici ſententiam: *non ventiles te in omnem ventum*, vox *ventiles* oportunitatem præbet inſtituendæ cum vento comparationis. Hæc autem tripliciter fieri poteſt: 1. Cum ſententia ſacra præmittitur, & latens in ea ſimilitudo in protaſi explicatur, cui

po-

postea apodosis subjungitur. 2. Cum similitudo propriis Oratoris verbis, tanquam sua, in protasi adducitur, dein in apodosi sacra sententia similitudinē complexa in confirmationem adfertur. Utriusque exemplum habetur (*n*) superius. Elegantior autem erit utraque, si occulte sine particulis similitudinem aperte significantibus fuerit proposita. 3. Cum sine apodosi comparatio utriusque rei similis instituitur. Sit exemplum ex oratione de votis religiosis à nobis dicta in illud: *Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.*

EXEMPLUM.

Cum hominis Deo dicati conditionem tacitus mecum dispicio, magnam nuptias inter, & vota religiosa affinitatem intercedere comperio.

Comparatio similium. *Nuptiis vir mulieri, & mulier viro desponsatur; votis religiosis homo cum Deo, & Deus cum homine conjungitur. Nuptiis Sponsus cum Sponsa in communem, & individuam vitæ Societatem cooptantur; votis religiosis viri Deo sacrati in unam Deo sacratam familiam adsciscuntur. Nuptiæ fide potissimum, & amore perficiuntur, & perfectæ conservantur; nec vota aliter religiosa quam fidei, ac Divini amoris spiritu concipiuntur, & concepta custodiuntur.*

Similitudo cum protasi, & apodosi. *At quemadmodum in nuptiis persæpe contingit, ut principio, dum adhuc fœdera calent nuptialia, mutuo, eoque sincero sē conjunges amore prosequantur; postea deficiente primo sensim calore, sui tædio,*

ac

n) *Pag.* 301. *& pag.* 213.

ac fastidio correpti se invicem aversentur; ita religiosis etiam in ordinibus quam creberrime usuvenit: donec primus tirocinii ardor fervet, tamdiu prospere omnia feliciterque decurrunt; at quamprimum spiritus hic intepescere incipit, tum confestim religiosa etiam anima intepescit; dein increscente tepore elanguescit; dum tandem viribus exhausta, & omni spiritu destituta penitus emoriatur.

Sententia similitudini subjungitur. *Bene igitur sapienterque sanctissimus, ac providentissimus familiæ nostræ parens Ignatius constituit, ne primus Societatis nostræ spiritus, & ardor in nobis unquam deficeret, ut eum instituta quot semestribus votorum, ac spiritus instauratione, velut ignem suffectis foco lignis, suscitaremus. En Viri Religiosi!* Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.

III. *Modus per exemplum Biblicum.* Cum ad sensum Sacræ Sententiæ illustrandum adfertur historia Biblica (vel si hæc non suppetat, etiam profana) materiæ accomodata. Sit exemplum ex Cæsare Calini in illud: *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

EXEMPLUM.

Parum refert Auditores vos olim in contubernio, aut in scholis celeres in curriculo pietatis progressus fecisse, si postea remisso fervore, aut in via sistatis, vel omnino de semita exerretis. Enimvero, qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Notate quid Christus dicat*: hic salvus erit, *quasi diceret: qui perseveraverit, hic, & non alius salvus erit.*

Exem-

Exemplum Biblicum. *In templo Hierosolymitano studiose quondam asservatus erat Goliæ gladius; non item Davidis funda. At ego existimassem honorem hunc fundæ potius, quam gladio esse deferendum: gladius enim Goliæ servierat ad iniquitatem; funda vero Davidi ad justitiam: ille erat memoria viri audacis; ista probi, & Sancti adolescentis. Et tamen gladius religiose in templo reconditus erat; non autem funda. Cur ita? percipite: noveritis, haud dubito, Gigantem duobus ictibus à Davide fuisse interfectum: primum funda, quæ impacto mediam in frontem lapide humi Goliam prostravit quidem; haud tamen interfecit. Quare generosus Adolescens gladium pone jacentem arripit, eoque caput Goliæ amputat, ac certamini finem facit.*

Sic est Auditores, non reponitur in templum funda, quæ cepit, sed gladius, qui victoriam terminavit, ut quisquis eum conspicatus fuerit, discat: Paradisum non esse hominis pietatis victorias inchoantis, sed terminantis. Qui perseveraverit usque in finem, hic, *& non alius*, salvus erit.

IV. *Modus est per descriptionem*, sive hypotiposim facti alicujus Biblici cum protasi, & apodosi, quæ mire ornat Orationem, ac idcirco ab Italis maxime Oratoribus creberrime solet usurpari. Fit autem hoc modo. 1. Descriptio Biblica instituitur in protasi; ad hanc autem rite faciendam perpende: quid in assumpto exemplo præ cæteris describi mereatur. Ejusmodi sunt: 1. Personæ, ac earum dignitas, dotes, mores, affectus, mu-

nia, operą &c. 2. Loca: ut horti, fluvii, montes, valles &c. 3. Ætas: ut juventus, ſenectus, &c. 4. Tempus: ut dies, nox, aurora &c. 5. Acta inſigniora: ut convivium Aſſveri, victoria Davidis &c. 6. Eventus: ut tempeſtates, pugnæ &c. His perpenſis delige pro deſcriptione unam, vel etiam plures circumſtantias ad finem, propoſitum, & apodoſim tuam valituras: has per imaginationem vivaciter menti obtende, quî nempe in ſe ſint, vel eſſe poſſint, aut actæ ſint, vel ſaltem quî agi potuerint: ſic apud te effictas in chartam conjice. Sit exemplum: Jonæ hiſtoriam amplificandam haberes, conſule Biblia: reperies potiſſimam in ea circumſtantiam eſſe maris tempeſtatem, hanc primum in protaſi per hypotipoſim deſcribes, poſtea apodoſim inſtitues per enumerationem partium, cum figura repetitionis, complexionis, vel converſionis, ſententiam ſacram, aut præcipuum ejus verbum initio, vel in fine, aut utrobique repetendo; quod eleganter uſurpatur non ſolum in apodoſi exempli, vel ſimilitudinis; ſed etiam in epilogo Orationis, vel in complexione argumenti (ut ante diximus) cum aliquid ornare, urgere, exaggerare, vel motum ciere volumus. Sit paradigma utriuſque(*u*).

EXEMPLUM.

Non me latet communem hanc eſſe hominum perverſitatem, ut qui nullam mali cauſam præbent,

ii

u) *Vide Segneri ſerm. 15. Quadr.*

ii plerumque malis moveantur : qui contra rei sunt, minime cogitant, nec pensi habent, ut incumbentem suis cervicibus calamitatem removeant. Contingit nimirum iis, quod Jonæ fugitivo Prophetæ.

Protasis cum descriptione tempestatis. *Hic navem conscendit Tharsum appulsurus. Verum, ac si cum homine omnis eo calamitas conscendisset, perinde putares. Serenum antea Cœlum erat; mox atris nubibus obducitur, conturbatur aer, consurgunt venti, mare commovetur : mitius primum, post acrius, demum ultima sumit incrementa, ut navim jam jam fluctibus crederes operiendam. Quid nautæ, & epibatæ? Hi visa gravissima tempestate terrore perculsi, confestim vela demittere, purgare sentinam, exonerare navim, imperare, consulere, opitulari, accurrere ad temonem, urgere remos, ligare rudentes, suspirare, plangere, clamare. Ecquid interea Jonas? tametsi maxime mali causa foret, in fundo quassati navigii altum, & tranquille dormiebat, nec ventorum sibilis, nec undarum mugitu, nec stridore tonitruum, nec fremitu fulminum, nec clamoribus remigum expergefactus; dormiebat sopore gravi, adeo, ut navarchus ipse cogeretur dormientem compellare, eumque percutere; ac ingestis etiam probris excitare :* Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei : quid tu sopore deprimeris? surge, invoca Deum tuum, si forte recogitet Deus pro nobis, & non pereamus. (x)

Apodosis : *O quam metuo vehementer Auditores ne fortasse id ipsum contingat nobis. Fu-*

x) *Jonæ* 1. *V.* 5.

nesta videmus signa, & portenta. Cœlum undique minatur, infremit, excandescit, extrema quæque intentat: an quisquam est, qui placare illud studeat? Sunt equidè non pauci; sed ii duntaxat, qui alieno scelere patiuntur. Miseri isti lachrymis, eleemosynis, veste cilicina, jejuniis, flagris in se desæviunt, nec quidquam sedandæ tempestati intentatū relinquunt. Qui porro maxime rei sunt: usurarii nimirum, vindictæ cupidi, blasphemi, lascivi, tantum abest, ut doleant, quin potius altissime dormiunt, suisque cupiditatibus in sinu otii, & inter brachia voluptatis indulgent. O Christiani estne inter vos somnolentus quidam Jonas, cujus culpa procellæ temeri possint, quæ nos absorbeant? Siquis ejusmodi est, edocete me, en ego quam ocyssime accurram, eumque prudentis illius Navarchi vocibus suo è veterano excitabo: Quid tu sopore deprimeris? surge, surge, invoca DEUM tuum, si forte recogitet Deus de nobis, & non pereamus.

Repetitio cum enumeratione. *Surge, ac defere infame, quod detines, scortum: Deus enim propter luxuriam, & libidines tuas pestilenti nos lue punit.* Surge, *reconciliare inimico tuo: ecce Deus ob simultates tuas, & odia integras hostili ferro devastat provincias.* Surge, *restitue usuras: en Deus ob avaritiam tuam prædia nostra sterilitate flagellat* &c. Surge *inquam*, surge, & invoca Deum tuum, si forte recogitet Deus pro nobis, & non pereamus. *Neque enim videtur ad clementiam velle inflecti, nisi eos ipsos supplices videat, qui ejus indignationem provocaverunt.*

V.

V. *Modus est Amadæi per difficultatem è scripturæ loco propositam, & solutam.* Fit autem hoc modo. 1. Præmittitur Scripturæ locus. 2. Latens in ea difficultas proponitur, & contrariis rationibus impugnatur, adhibitis figuris apostrophes, interrogationis, suspensionis, subjectionis, exclamationis, communicationis, &c. ut materiæ ratio postulaverit. 3. Solvitur difficultas primum propriis verbis Oratoris, dein in confirmationem dictorum adjicitur testimonium Sancti Patris, vel Scripturæ interpretis dictam sententiam, ac difficultatem ita explicantis. 4. Fit apodosis ad propositum materiæ cum enumeratione, & figura repetitionis, conversionis, complexionis, vel etiam sine his. Sit exemplum ex Cardinale (*y*) Casini probante: in die judicii ipsas etiam virtutes contremiscere, in illud Marci: *Mulier vero timens, ac tremens venit, & procidit ante eum.*

EXEMPLUM.

Verum illud judicii horrorem immane quantum exaggerat, quoniam magno illo in tribunali ipsæ etiam virtutes pertimescent, ignaræ, an non vitiis sint permixtæ.

Præmittitur sententia. *Mulier Hemorroissa, quæ diu sanguinis fluxu laborabat, confisa in virtute Christi, si vel fimbriam vestimenti ejus tetigerit, salva erit; accessit ad JESUM in turba à tergo, & tetigit vestimentum ejus, confestimque siccatus est fons sanguinis, & sensit se to-*

 to

y) *Tom. 1. Orat. 7 n. 5.*

to corpore consanatam. Quid Christus? cognita virtute, quæ exierat de illo, conversus ad turbam, severius appellat: quis tetigit vestimenta mea? Hoc audito mulier velut fulmine percussa continuo Christi pedibus advolvitur, animo consternata magis, quam viribus restituta. Mulier vero timens, ac tremens --- venit, & procidit ante eum.

Proponitur difficultas cum figura apostrophes, & suspensionis. *At O bona mulier! quid times? cur tremis? an non tuta redderis prodigio perpetrato? valetudine recuperata? fide ab ipso postea Christo collaudata? Sed dices: contingi fimbriam vestimenti. Deum immortalem! hocne ergo tantum scelus, tantum timoris argumentum, ut timens, ac tremens procidere debueris ante eum? Tetigisti, sed nunquid fiducia, non audacia; pietate non iniquitate impulsa? Cur ergo metuit? rogatis?*

Solvitur difficultas verbis Oratoris. *Dicam: metuit, quoniam causam sibi indici audit ad summæ tribunal majestatis, ubi reddendam esse rationem intelligit prodigii in præmium fidei suæ obtenti, admodum solicita: ne quid vitii in opere, cæteroquin bono, tacite subesset. Dum à tergo Christi stabat, tunc equidem miracula sperabat; at nunc coram Judice apparitura rigorem timet. Aliud nempe est virtutem experiri sanantis; aliud vocem audire citantis:* quis tetigit vestimenta mea?

Confirmatur authoritate Sancti Patris. *En Auditores coram Divina Christi Judicis majestate*

jestate non vitia solum timent; sed etiam virtutes contremiscunt severius in examen revocatæ. Tremens, ac timens cecidit (*ait Petrus Chrysologus*) ut quæ virtutem probarat, agnoscerét majestatem, *ipsas etiam justitias judicantem:* cum accepero tempus, ego justitias judicabo.

Apodosis cum enumeratione, & figura repetitionis: *Jam si Christi peregrini, pacifici, mansueti majestate adeo percelluntur homines, qui vestis tantum fimbriam, & quidem pietatis impulsu contingunt*, an non timens, ac tremens veniet, *& procidet Divinum ante Judicem, qui membra Christi, id est, proximos, suos, maledico ore lacessit, pravo exemplo præcipites agit, vel, ut agantur, sua incuria sinit?* An non timens, ac tremens veniet, *qui corpus Christi, id est: Ecclesiæ, domus, familiæ charitatem scindit, unionem dissolvit, pacem conturbat* &c. *Certe hoc non est vestimenta Christi; sed ipsum corpus, cor, animam, Spiritum, immo Divinitatem contingere. Et hujusmodi homines si aliquando ad tribunal supremi Judicis vocati audierint:* quis tetigit vestimenta mea? *an judicium hoc sine timore sustinebunt? Si ubi, hic profecto eveniet*, timens, ac tremens cecidit, ut agnoscerét majestatem.

VI. *Modus per novam difficultatem.* Cum aliqua Scripturæ difficultas per aliam novam Scripturæ difficultatem propositam, & solutam explicatur. Fit hac methodo. 1. Proponitur difficultas cum figuris ante memoratis. 2. Ad eam intelligendam, & solvendam adducitur alia difficultas. 3. Hæc solvi-

tur è mente cujuſdam Eccleſiæ Patris, vel Scripturæ interpretis, aut gravioris authoris. 4. Reſolutio accomodatur primæ difficultati. 5. Fit apodoſis, & digreſſio moralis cum enumeratione, & figura repetitionis, aut converſionis, ut ante diximus, vel ſine his. Complura hujus amplificationis paradigmata reperies apud Cæſarem Calini. (a)

EXEMPLUM.

Proponitur prima difficultas. *Nunquam poteram admirari ſatis: cur Anna Samuelis mater, in celebri illo, quod Numini perſolvit, laudis cantico, Deum appellarit ſuum:* Exaltatum eſt cornu meum (*inquit*) in DEO meo. *Anna! quid ais in Deo meo? dic potius in Deo noſtro. Nunquid Deus eſt omnium Deus? quî ergo dicere potes: in Deo meo, quaſi Deus tui ſolius foret Deus?*

Proponitur nova difficultas. *Edicam; at prius ſinite me ex vobis quærere: cur Rahab mulier illa Jerichuntina, quæ duos exercitus Iſraelitici exploratores domi ſuæ habuerat, eos allocuta, Deum non ſuum, nec noſtrum, ſed quaſi alienus foret, veſtri nomine compellarit. Nonne ipſa etiam agnoſcebat Deum Iſraelis ſupremum eſſe Cœli, ac terræ Dominum?* ipſe eſt Deus in Cœlo ſurſum, & in terra deorſum. *Cur igitur ait Deus veſter? dicere utique debuiſſet Deus noſter? Similiter Saul Samuelem affatus ait:* Honora me, & revertere mecum, ut adorem Deum tuum. *Vah Saul! quid hoc? Ergo non idem eſt Saulis, qui eſt Samuelis Deus? nonne uterque ean-*

a) *Vide Calini in Samuelem tom. 1. ſerm. 52.*

eandem profitemini fidem? eundem adoratis Deum? quam igitur ob causam ais Saul: ut adorem Deum tuum? dic: revertere mecum, ut adorem Deum nostrum.

Solvitur posterior difficultas è mente Ecclesiæ Patris. *Ad pernoscendam rei hujus rationem advertite Auditores: ab homine justo singulari quopiam jure Deum possideri, ut merito dicere queat: Deus meus, bonum meum, & omnia mea. At quamprimum peccatis offensum turpiter dereliquerit Deum, confestim hoc jure privatur, ut quamvis dicere queat Deus; haud tamen dicere potest: Deus meus. Jam percipite Auditores: cur Saul dixerit ad Samuelem:* ut adorem Deum tuum; *Rahab vero:* Dominus Deus vester ipse est Deus. *Gravissimo enim contumaciæ scelere Divinum transgressus mandatum, ne quid è præda Amalecitarum retineret, Deum tunc offenderat Saul; Rahab vero mulier erat impudica, suorum igitur criminum conscia, tametsi verum corde agnoverit Deum; haud tamen dicere audebat esse suum. Non meum, sed Cyrilli Jerosolymitani, Magni Ecclesiæ Patris, rem ita explicantis dictum est:* Deum suum dicere non audebat, quia se impuram esse sentiebat.

Resolutio accomodatur primæ difficultati. *Desinite jam mirari Auditores, quod Anna Deum dixerit esse suum:* exaltatum est cornu meum in Deo meo. *Erat enim Anna mulier justa, mulier sancta, mulier Divino amore inflammata, & quasi in Deo absorpta; justorum igitur prærogativa, ac jure usa, dicere poterat:* in

Deo meo, *quem per gratiam, & amorem, bonum velut ſuum, poſſidebat.*

Apodoſis, & digreſſio moralis cum enumeratione, & figura repetitionis. *Felices vos Auditores! ſi Annæ ſanctitatem, piumque fervorem imitati dicere valeatis: exaltatum eſt cornu meum in Deo meo. Si enim Deum poſſidetis? quid eſt, quod amplius deſideretis? Ubi Deus, ibi omnia.* Deus meus, *ajebat Seraphicus Franciſcus*, & omnia mea. *At quot veſtrum ſunt Auditores, de quibus illud Cyrilli uſurpari queat: Deum ſuum dicere non audent, cur? quia ſe impuros eſſe ſentiunt. Deum ſuum dicere non audent, cur? quia ſe avaros, & injuſtos eſſe ſentiunt. Deum ſuum dicere non audent, cur? quia ſe maledicos, blaſphemos, obtrectatores eſſe ſentiunt* &c. *O bone Deus! fac, ut vera pœnitentia tibi conciliati dicere poſſimus:* Deus meus, *tum ex vero dicere audebimus:* & omnia mea.

INSTITUTIONIS ELOQUENTIÆ SACRÆ GENERATIM

LIBER III.

DE REBUS POST STRUCTURAM ORATIONIS SACRÆ.

LIBRI III. PROLEGOMENON.

REs, quæ Orationis Sacræ ſtructuram conſequuntur, potiſſimum ad eam rite ex memoria pronunciandam referuntur. Licet hæc poſtrema ſit Eloquentiæ pars; tanti tamen momenti, ut Ciceronis (z) judicio *in dicendo una dominetur. Demoſthenes* etiam (a) Tullio, & (b) Quinctiliano memorantibus, *quid eſſet in toto dicendi opere primum interrogatus, pronunciationi palmam dedit, eidem-*

z) *Libr. 3. de Oratore,* a) *Ibidem.* b) *Inſtit. Orat. l. 11. c. 3.*

demque secundum, ac tertium locum, donec ab eo quæri desineret: ut eam videri possit non præcipuam; sed solam judicasse. Ipsi quoque usu experimur (quod Fabius advertit ex Cicerone) mediocrem persæpe Orationem commendatam viribus actionis plus habere momenti; quam optimam eadem illa destitutam. Ut enim audimus, ita plerumque movemur: cum affectus languescant; nisi voce, vultu, totius prope corporis habitu inardescant. Huic igitur Eloquentiæ parti singularem Tiro operam navabit, si perfecti laudem Oratoris consequi velit. *Cum sit autem omnis actio* (ait Fabius) *in duas divisa partes: vocem, gestumque; quorum alter oculos, altera aures movet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus*, prius de voce, postea de gestu dicemus; utrique tamen memoriam, velut totius actionis fundamentum, præmittemus: *nam*, Quinctiliano teste, *bene pronunciare non poterit, cui aut in scriptis memoria, aut in iis, quæ subito dicenda erunt, facilitas prompta defuerit.* (t)

CAPUT I.

DE MEMORIA ORATORIS.

Memoriam (inquit Fabius) *quidam naturæ modo esse munus existimaverunt: estque in ea non dubie plurimum; sed ipsa excolendo, sicut alia omnia, augetur, & tatus*

t *Hæc fere omnia libro hoc pertractata ex Cicerone, & Quinctiliano sunt depromta, unde cæteri etiam*

totus de quo libris prioribus *diximus*, *adhuc inanis est labor*, *nisi cæteræ partes hoc veluti spiritu contineantur*. Unde non immerito à Cicerone *thesaurus Eloquentiæ dicitur*. Duobus de hac Articulis agam: primum de ejus natura, & legibus generatim; postea de industriis juvandæ illius speciatim.

ARTICULUS I.

DE MEMORIA ORATORIS GENERATIM.

§ I.

Natura memoriæ.

MEmoria, ut est Eloquentiæ pars, dicitur Tullio: *firma rerum, ac verborum recordatio*. Juvat singula explicare.

I. Dicitur: *Firma*, ut ea, quæ didiceris, firmiter, tenaciterque retineas. Quibusdam enim adeo debilis est memoria, ut non magis quidquam in ea, quam in aqua, imprimere valeas: aut certe velut res in arena scriptæ confestim obliterantur. Tenacem igitur papyri instar cupio esse Oratoris memoriam, quæ rem ediscendam facile menti imprimat, impressamque fideliter conservet. Dixi: *facile imprimat*: nam quorundam ingenia adeo sunt dura, ac difficilia, ut saxo, vel marmori citius, quam eorum menti quidquam insculpere queas; licet semel incisa tenacissime postea adhæreseant. Hoc tamen arduum foret Oratori, præsertim quot hebdomadis, quin etiam frequentius pro muneris

deprompsere: ut Wagner, de Colonia, Ducygne, Moine Amadæus &c.

CAPUT I. ARTIC. I. § 1.

neris ratione ad concionem dicenti. Quare, ut Fabius inquit, *non firme tantum continere; verum etiam cito percipere multa acturos oportet.*

II. Dicitur: *rerum, ac verborum recordatio.* Id est: ut non partes modo majores, cujusmodi sunt: partitionis, ac suppartitionis membra; sed etiam minores, ut argumentationes, & argumentationum partes, ac illustriores amplificationes, quin ipsa verba memoriæ mandentur: nam eloquentia non in rebus tantum, sed maxime in verbis, eorumve ornatu, ordine, junctura, numero consistit.

§ II.

Leges memoriæ.

LIcet graves Oratores, ut Viri Principes, ac Prælati, Reipublicæ, vel Ecclesiæ negotiis multum distenti, quorum autoritas supplet memoriæ defectum, excusari queant, ne suam de scripto concionem pronuncient; hæc tamen aliis venia promiscue dari non debet. Unde.

I. Curent SACRÆ ELOQUENTIÆ Tirones, ut dicendam concionem quam optime edisscere consuescant. Nihil turpius, & Auditori molestius est, quam memoria crebrius Oratorem vacillare, verba identidem repetere, à scripto commentario vix unquam oculos, ac vultum avertere, vel saltem frequentius illud consulere. Longe autem turpissimum foret, si penitus memoria destitueretur. Quare author sum Tironi, concionandi

di præsertim munus aggressuro, ut suæ confisus memoriæ scriptum commentarium, ne quidem sinu, multorum more, adferat in pulpitum, aut si attulerit, non illud explicet. Pariet hæc, iterata sæpius generositas, ut superata prima difficultate ingentem in dicendo audaciam, & facilitatem consequatur.

II. Nec juvat summas tantummodo partes comprehendere; cætera eventui, vel ingenii felicitati permittere. Nam præterquam, quod hac dicendi ratione nunquam præclari famam Oratoris Tiro consequetur; insuper nec eos, quos oportet, animorum motus concitabit. Consuescet enim multa impolite, ac solicitus dicere, sæpe confuso ordine posteriora prioribus præponet, superflua addet, denique necessaria creberrime omittet. Quare de periodo saltem ad periodum, sive de sensu ad sensum mente complectatur.

III. Sunt, qui ad verbum judicant ediscendam, ne collocationis, figurarum, troporum, & admirabilis illa numeri, ac totius elocutionis venustas, in verbis potissimum posita, depereat. Ita cum *Fabio* suaserim & ego, si memoria suffragatur, tempus non desit, ut nulla vel syllaba effugiat, Tironem maxime, nondum ea verborum copia præditum, ut fallenti memoriæ statim aliud sufficere queat. Accedit: adhibita hac industria liberiorem futurum, advocem, & actio-

CAPUT I. ARTIC. I. § II.

actionem ex arte moderandam. Veteranos tamen Oratores, quos longior dicendi usus ampliori verborum ubertate, & audacia instruxit, ab hoc arduo singula verba memoriæ defigendi labore censeo eximendos. Similiter, quibus natura durior est memoria, vel non suffragabitur tempus, inutile erit ad omnia se verba alligare; cum sæpe oblivio unius deformem hæsitationem, immo silentium inducat. Tutius multo fuerit comprehensis animo rebus ipsis libertatem sibi eloquendi relinquere.

IV. Scripturæ tamen, & Sanctorum Patrum textus ad verbum sunt recitandi. Pariter cura majore præ cæteris partibus infigenda censeo verba exordii, & perorationis. *Exordii:* quoniam illud initio excipit auditor, & sententiis instructius, verbis acutius esse solet. Postea *perorationis:* in hac enim vis omnis eloquentiæ, & spes victoriæ collocata est; quanquam sæpe contingit, ut prioribus ediscendis lassatus Orator, minorem his operam impendat.

ARTICULUS II.

DE INDUSTRIIS JUVANDÆ MEMORIÆ SPECIATIM.

§. I.

De industriis juvandæ memoriæ artificiosis.

DUplex est adjuvandæ memoriæ genus: *artificiosum*, ac *naturale*. Utrumque pertractat Fabius Quinctilianus memorato loco

co (c) è quo, ut de fonte, sequentia promimus. Ac primum de adjumentis artificiosis.

I. Inter industrias artificiosas referuntur *loci*, & *imagines*. Sunt autem loci spatia quædam, in quibus collocantur imagines, id est: figuræ, & effigies, quarum memores esse cupimus. Experimur enim (ut ait Fabius) *cum in loca aliqua post tempus reversi sumus, non ipsa tantum agnoscimus; sed etiam, quæ in his fecerimus, reminiscimur, personæque subeunt: nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in mentem revertuntur. Nata est igitur, ut in pleriſque, ars ab* hoc *exprimento* memoriam ope locorum, & imaginum adjuvandi. Ubi loca se chartæ, aut pugillarium, vel (ut Cicero loquitur) ceræ instar habent, imagines autem sunt scripturæ instar, vel literarum. Qui ergo memoriam hac arte voluerit excultam, hæc ferme observabit. 1. Deligat animo locum quam maxime spatiosum, multa rerum, & partium varietate distinctum, cujusmodi foret ipsum templum, in quo dicenda est Oratio, vel aliud illustre quodcunque id genus ædificium. 2. Hic locus apprime sit notus, & familiaris Oratori, ut sine cunctatione, ac mora partes omnes, ac recessus cogitatione possit percurrere: *plus enim quam firma* (inquit Fabius) *debet esse* eorum *memoria, quæ aliam memoriam adjuvat*. 3. Has autem partes oportet esse multas, illustres, explicatas, modicis intervallis disjunctas, ne confertæ

c) *Instit. Orat. l. 11. c. 2.*

CAPUT. I. ARTIC. II. § I.

nimis pariant confusionem, aut longius disjunctæ distrahant animum. Ut sunt: templi atrium, janua, turres, statio musicorum, (vulgo chorus) sacella, aræ &c. 4. His ergo ordine credenda sunt seu scripta, seu cogitata, quorum volumus meminisse, ac primum templi atrio committatur exordii ingressus, januæ descensus, choro propositio, turribus partitio, &c. 5. Singulis addatur signum quodpiam naturale, sive imago, quæ rei discendæ sensum saltem generatim complexa, ejus memoriam statim, & facile adducere queat. Hæc vero signa dupliciter sumi possunt: 1. Ex re tota: ut si exordium Evangelicam de Christo à Dæmone tentato narrationem complectatur: imago sit Dæmon lapidem manu tenens. 2. Ex verbo aliquo: comperimus enim sæpe nos vel unius verbi admonitione in memoriam reponi; id autem potest esse vel genericum, ut de agricultura dicturo spica, vel aratrum: de navigatione anchora &c. Aut etiam metaphoricum, ut de mansuetudine ovis: de castitate dicenti columba &c. Imaginibus autem (ut Cicero monet) utendum est agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere, celeriterque percutere animum possint. 6. Cum memoria repetenda fuerit Oratio, incipe loca hæc recensere, &, quid cuique creditum est, reposcere, cujus te imago admonebit.

II.

II. Alterum juvandæ memoriæ artificioſum induſtriæ genus ſunt *notæ arithmeticæ*, *& compendiariæ*. Fit hoc modo: 1. E liturís in chartam puram deſcribe Orationem: nam ipſa ſcriptio multum juvat memoriam; in deſcribendo autem obſerva, ut præcipua Orationis capita, ſingula item argumenta, & amplificationes majores à nova linea, ac verſu inchoatæ in plures ſectiones dividantur. Poſtea in ora, ſive margine cuilibet ſectioni adverſo apponatur numerus arithmeticus cum nota compendiaria, rem omnem ea ſectione comprehenſam paucis verbis, uno, vel altero complectente. Verbi cauſa de tentationibus dicenda foret concio, atque exordii ingreſſus hiſtoricam Chriſti tentati narrationem continens, memoriæ mandandus: ſcribe ad marginem numerum primum arithmeticum cum hac nota: 1. *Chriſtus tentatur à Diabolo.* Ad alterum: 2. *Pane.* Ad tertium: 3. *Præcipitio.* Ad quartum: 4. *Oſtenſo mundo.* Similiter in exordii deſcenſu: 5. *Nos etiam tentamur.* 6. *Gula.* 7. *Superbia.* 8. *Avaritia.* Sic de cæteris. Has dein notas compendiarias, cum Oratio ediſcenda fuerit, ſecundum numeros recoque. Si libuerit, poterunt notæ memnoſynæ in carmen redigi, aut in rejectaneis chartis ſemel, iterum, ac ſæpius ſcribi, reſcribi, in illis maxime Orationum partibus, quas præcipue velles menti impreſſas, aut quarum te memoria fugit, vel difficiliorem experiris. Proderit etiam à

CAPUT I. ARTIC. II. § II.

medio, fine, vel etiam retrorsum incipiendo memoriam repetere. Vel siquid durius addiscitur, non est inutile (ut monet Fabius) quo facilius hæreat, ei loco signum aliquod (ut ante diximus) apponere, cujus recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam. Nemo enim tam infelix est, ut quod cuique loco signum dederit, nesciat. Illud observa: vox, carmen, signum quo fuerit insulsius; eo amplius feriet memoriam: cum rerum insolitarum sensus acrior esse soleat

§ II

De industriis juvandæ memoriæ naturalibus.

VErum ut ingenue cum Fabio mentem edicam: tametsi allata hæc artificia prodesse queant ad rei substantiam, vel sensum saltem generatim ediscendum. *At sermonis alicujus habiti* verba singula, & *verborum contextus eadem arte quomodo comprehendentur?* quærit Fabius. *Mitto: quædam nullis simulacris significari possunt, ut certæ conjunctiones.* Infinitum etiam foret quibuslibet verbis aptas, & idoneas formas, & imagines invenire, easque memoriæ mandare tam operosum, quam ipsa verba; quin multo (ut Fabius advertit) operosius, ob duplicem memoriæ curam, qua propter singula verba, ut copulata fluat oratio, ad singulas formas esset respiciendum. *Quare, & Charmadas, & Scepsius (de quo modo dixi) Metrodorus, quos Cicero dicit usos hac exercitatione, sibi habeant sua; nos simpliciora tradamus*, inquit Fabius.

I.

CAPUT. I. ARTIC. II. § II.

I. *Scribatur Oratio.* Scripta enim semper altius in animum demittuntur, quam lecta, vel audita: cum ſcriptio ſit quædam localis memoria. Ex iis autem, quibus primum Orationem ſcripſeras, chartis ediſcendum monet Fabius. Sequitur enim veſtigiis quibuſdam memoriam, & velut oculis intuetur non paginas modo, ſed verſus ipſos. Et ſi litura, aut adjectio aliqua, vel mutatio interveniat, hæc ipſa erunt ſigna quædam, quæ intuentes deerrare non poſſumus.

II. Verum, & in his, quæ ſcripſimus complectendis (inquit Fabius) multum valet, & in iis, quæ cogitamus: *diviſio, & compoſitio.* Nam qui recte diviſerit, nunquam poterit in rerum ordine errare. Res una ordinate excipiet alteram. Etiam quæ bene compoſita erunt, memoriam ſerie ſua ducent. Nam ſicut facilius verſus ediſcimus, quam proſam Orationem; ita proſam vinctam, quam diſſolutam: quæ enim apte cohærent inter ſe, ea quodammodo unum fiunt, ut ex pluribus annulis fit una catena; unum autem facilius eſt retinere, quam plura.

III. *Diſcatur per partes*, id eſt: tota ſemel, ac iterum perlegatur Oratio, poſtea per partes, ſingillatim, ac per intervalla memoriæ detur; at diſcendo ultra progreſſus, priora ſemper repetas. Has autem partes non debere fieri perexiguas, monet Quinctilianus, alioquin nimis multæ erunt, & Orationem diſtinguent, ac concident. Opti-

CAPUT I. ARTIC. II. § II.

mum fuerit comma unum, vel colon ſemel ad diſcendum ſumpſiſſe.

IV. *Aptus diſcendo locus, & tempus deligatur.* 1. Locus, qui ſit ſolitarius, liber à ſtrepitu, ac interventoribus. Ubi deſit opportunitas oculis aliorſum evagandi, ac commode ambulari poſſit: ſedendo enim haud ita prompte diſcitur, tædiumque citius conciliari ſolet. Denique ſi fieri poſſit, ejuſmodi ſit, ubi clara voce, vel ſaltem articulata uti queas, quod ad numerum ſervandum, vocis, geſtuſque moderationem multum confert. 2. Tempus, quod omnium conſenſu opportuniſſimum eſt veſpertinum, ac matutinum. Veſpertinum: quod ſomnum præcedat, ut quemadmodum cibus in ſtomacho; ita Oratio in cerebro quaſi concoquatur. Poſtea matutinum: mens enim diurno labore fatigata, nocte conquieſcit, redditurque operi habilior. Unde in proverbium abiit: *de mane conſilium.*

V. Siquis tamen unam, & maximam (ut Fabius inquit) à me artem memoriæ quærat: *exercitatio* eſt, & *labor* multa ediſcere, multa cogitare, & (ſi fieri poteſt) quotidie, potentiſſimum eſt. Nihil enim eſt, quod æque augeatur cura, & negligentia intercidat, quam memoria. Quare Tironi ad concionandi munus deſtinato, ſi per temporis intervallum licuerit, quot diebus penſum aliquod, initio parvum, ſenſim majus è Pauli epiſtolis, vel aliunde perdiſcendum eſt,

ut

ut hac exercitatione mens convaleſcat ad plura, & majora quam facillime comprehendenda.

CAPUT II.

DE PRONUNCIATIONE ORATORIS.

Pronunciatio (teſte Fabio) *à pleriſque etiam actio dicitur; ſed prius nomen à voce; ſequens à geſtu videtur accipere. Namque actionem Cicero alias quaſi ſermonem, alias eloquentiam quamdam corporis dicit. Idem tamen duas ejus partes facit, quæ ſunt eædem pronunciationis, vocem, & motum. Quapropter utraque apellatione indifferenter uti licet.* Nos eam uſurpabimus pro voce, de qua primum generatim, poſtea ſpeciatim agemus.

ARTICULUS I.

DE PRONUNCIATIONE ORATORIS GENERATIM.

§ I.

Dotes Pronunciationis.

QUinctilianus, & ex eo Amadæus quatuor dotibus præditam volunt eſſe Oratoris pronunciationem. *Non alia eſt* (inquit ille) *ratio pronunciationis, quam ipſius Orationis.* Nam *ut illa emendata, dilucida, ornata, apta eſſe debet; ita hæc quoque.* Erit autem.

1. Emendata, *id eſt* (ut Quinctilianus ait) *Si vitio carebit*, eoque triplici: oris, vocis, ſpiritus. 1. Carebit vitio oris: *ſi fuerit*

CAPUT II. ARTIC. I. §. 1.

os facile, explanatum, jucundum, urbanum, id est, in quo nulla neque rusticitas, neque peregrinitas resonet. Non enim sine causa dicitur barbarum, Græcumve: nam sonis homines, ut aera tinnitu agnoscimus. 2. Vocis: ut *sit ipsa vox primum (ut dicam) sana, id est, nullum eorum, de quibus modo retuli, patiatur incommodum: deinde non subsurda, rudis, immanis, dura, rigida, vasta, præpinguis, aut tenuis, acerba, pusilla, mollis, effæminata.* Addo: nec sit rauca, strepera, blæsa, balba, ac per nares effiata. 3. Spiritus: qui *non sit brevis, nec parum durabilis, nec in receptu difficilis.*

II. Dilucida erit pronunciatio: *primum, si verba tota exegerit, quorum pars devorari, pars deflitui solet, pleriſque extremas syllabas non proferentibus, dum priorum sono indulgent.* Unde huic vitando vocis cadentis syllabæ durius aliquanto sunt pronunciandæ. *Ut est autem necessaria verborum explanatio, ita omnes computare, & velut adnumerare literas molestum, & odiosum. Nam & vocales frequentissime coeunt, & consonantium quædam insequente vocali dissimulantur. Secundum: ut sit distincta, id est, ut qui dicit, & incipiat, ubi oportet, & desinat. Observandum etiam, quo loco sustinendus, & quasi suspendendus sit sermo (quam Græci ὑποδιαζολὴν, vel ὑποσιζολὴν, vel ὑποσιγμὴν vocant) quo deponendus &c. Sed in ipsis etiam distinctionibus tempus alias brevius, alias longius dabimus: interest enim sermonem finiat, an sensum?* Suspenditur autem spiritus, id est, mora quædam sine respiratio-

ratione, saltem majori, & aperta, interponitur ad cola, & commata, sive incisa, & membra; item ad interpunctiones, & ante conjunctiones; ad puncta vero, & finem periodi, ubi sensus perfecte terminari solet, deponendus est, ac cum initio novæ periodi novus resumendus. CAPUT II. ARTIC. I. § 1.

III. Ornata est pronunciatio ex mente Fabii: *cui suffragatur vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans aera, auribus sedens. Est enim quædam ad auditum accomodata non magnitudine, sed proprietate: ad hoc velut tractabilis, utique habens omnes in se, qui desiderantur, sonos, intentionesque, & toto (ut ajunt) organo instructa, cui aderit lateris firmitas, spiritus cum spatio pertinax, tum labori non facile cessurus. Neque gravissimus, ut in musica, sonus, nec acutissimus Orationibus convenit. Nam & hic* (gravissimus nempe) *parum clarus, nimiumque plenus, nullum afferre animis motum potest; & ille* (nimirum acutissimus) *pertenuis, & immodicæ claritatis cum est ultra verum, tum neque pronunciatione flecti, neque diutius ferre intentionem potest. Nam vox, ut nervi, quo remissior; hoc & gravior, & plenior: quo tensior; hoc tenuis, & acuta magis est. Sic ima vim non habet; summa rumpi periclitatur. Mediis igitur utendum sonis; hique cum augenda intentio est, excitandi; cum submittenda, sunt temperandi. Nam prima est observatio recte pronunciandi æqualitas, cantui opposita, secunda: varietas est, quæ solum est pronunciatio, non æqualitati* (huic enim

CAPUT II. ARTIC. I. § I.

inæqualitas ſive cantus adverſatur)ſed monotoniæ, de qua poſt paulo dicemus, contraria. Ita ferme Quinctilianus.

IV. Quæ autem apta ſit pronunciatio? reſpondet Fabius : *certe ea eſt, quæ iis, de quibus dicimus accomodatur*, at de hoc toto conſequente Articulo agemus. 2. Apta ſit auditori. Sic ad agreſtes paulo durior, ad nobiles ſuavior, ad ſtupidos acrior, ad doctos gravior, & decora, ad obduratos vehementior, ad pauciores remiſſior, ad multos contentior eſſe debet. 3. Sit apta loco. Et quidem, ſi aperto cælo dicendum fuerit: 1. Vox ſit clara, diſtincta, aerem facile ſecans, & robuſta. 2. obſervet: qua parte ventus ſpiret, atque ita pulpitum locet, ut ſecundo aere facile vocis ſonus ad Auditorem deferri queat. 3. Optimum foret, ſi juxta ædificium ſuggeſtu collocato, à tergo murus ventum impediret, vocemve reflecteret. Aut ſi id fieri nequit; ſaltem dicentis tergo, capiti, lateribus tabulatum quoddam, aut velum, aliudve repagulum objiciatur, quod venti flatus arceat, vocem, ne diſpergatur, contineat, & facile reddat. Si vero intra parietum ſepta declamandum fuerit, primum exploret Orator, ac poſtea eo ſemper vocem dirigat, unde repercuti, ac in auditorem diffundi ſolet. Obſervavi ad diſpenſandam latius vocem multum mihi profuiſſe, præſertim cum affectus ciendi erant, intra ſacri pulpiti tabulatum, propius murum,

me

me intimius contraxisse. Denique pronunciatio sit conformis naturæ, & actioni, quod in gestu explicabimus.

§ II.

Vitia pronunciationis.

INter vitia vulgaria pronunciationis sex ista referuntur: cantus, monotonia, vociferatio, languor, præcipitantia, lentitudo. Singula ex mente *Fabii* exponemus.

I. Vitium est *Cantus*, sive modulatio quædam ad rhytmi modum tota fere Oratione decurrens. Vel, ut *Fabius* explicat, ejusmodi inæqualitas dictæ prius æqualitati opposita, qua *sermo subsultat imparibus spatiis, ac sonis, miscens longa brevibus, gravia acutis, elata submissis, & inæqualitate horum omnium, sicut pedum, claudicat.*

II. Vitium est *monotonia*, varietati contraria, cum eodem insulso vocis tenore prope nulla flexione utitur Orator, eademque veluti chorda ad extremum decurrit. Quæ res longe molestissima Auditori evenit. Quare varianda vox est: *ars enim variandi* (quod ait Fabius) *cum gratiam præbet, ac renovat aures; tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit: ut standi, ambulandi, sedendi, jacendi vices sunt, nihilque eorum pati diu possumus. Illud vero maximum, quod secundum rationem rerum, de quibus dicimus, animorumque habitus conformanda vox est, ne ab Oratione discordet. Vitemus igitur illam, quæ Græce monotonia vocatur, una quædam spiritus, ac soni intentio: non solum ne dicamus*

omnia

CAPUT II. ARTIC. I. § II.

omnia clamoſe, quod inſanum eſt: aut intra loquendi modum, quod motu caret: aut ſummiſſo murmure, quo etiam debilitatur omnis intentio: ſed ut in iis partibus, iiſdemque affectibus ſint quædam non ita magnæ declinationes, prout aut verborum dignitas, aut ſententiarum natura, aut depoſitio, aut inceptio, aut tranſitus poſtulabit, pictorum inſtar, qui licet ſingulis pinxerint coloribus; alia tamen eminentiora, alia reductiora fecerunt, ſine quo nec membris quidem ſuas lineas dediſſent.

III. Vitium eſt *vociferatio*, ſive contentio vocis immoderata, quæ dicentem fatigat, aures verberat, & Auditorem magnopere delaſſat. Unde *vox* (ut inquit Fabius) *ultra vires urgenda non eſt. Nam & ſuffocata ſæpe, & majore niſu minus clara eſt, & interim eliſa in illum ſonum erumpit, cui Græce* κλοσμὸν *nomen à Gallorum immaturo cantu dederunt.*

IV. Vitium eſt *languor*, cum voce media, frigide, oſcitanter, nihil variato ſono, nihil mutato vultu, ſine impreſſione, aut contentione ulla dicitur, quod dormitantes facit Auditores. *Præcipitantia* vero eſt, eorum, qui celeritate nimis volubili, vix ullo ad reſpirandum, vel auditoribus ad cogitandum dato intervallo, rapidi inſtar fluminis, præcipitem trudunt Orationem, ſeque, & auditores adeo delaſſant, ut ſufflamine, quod Auguſtus monebat, opus habeant. Fabii itaque conſilio *non ſunt nimia volubilitate confundenda, quæ dicimus, qua & diſtinctio perit, & affectus, & nonnunquam etiam verba, ali-*

qua

CAPUT II. ARTIC. II. § I.

qua ſui parte, fraudantur; ſed ſatis erit ad laudem Oratoris, ſi prompta, facilis, nuſpiam hæſitans memoria, æquabili velut alveo, pacatam duxerit Orationem.

V. Vitium eſt *lentitudo*, eorum, qui ad ſingulas fere voculas adſiſtunt, guttatim quodammodo loquuntur, ut diu hiandum ſit, dum ad finem periodi prorepant. Nihil hoc genere moleſtius, nihil quod minus in animum deſcendat. *Promptum igitur ſit os* (quod Fabius admonet) *non præceps: moderatum, non lentum. Spiritus quoque non crebro receptus concidat ſententiam; ſed nec eouſque trahatur, donec deficiat.*

ARTICULUS II.

DE PRONUNCIATIONE SPECIATIM.

§ I.

De pronunciatione thematis, & partium Orationis.

DIxi pronunciationem aptam, & conformem eſſe oportere rebus diſcendis. Sicut autem res diſcendæ, ita pronunciatio varie ſpectari poteſt.

I. *Ratione thematis*, ſive cauſæ. Sic genus *Didacticum*, quo plerumque docet Orator, ſicut ſtylum, ita pronunciandi modum univerſe depoſcit ſubmiſſum; & quidem *Catecheticum* in genere infimo ad pueros, ac rudes, de primis fidei Chriſtianæ rudimentis: admodum familiarem, jucundum, & quotidiano ſermoni prope ſimillimum. In genere medio-

CAPUT II. ARTIC. II. § 1.

mediocri ad provectiores paulo gravior esse debet, familiaris tamen. Si autem grandior sit ad homines eruditiores, ac civiliores, quemadmodum ipsa Oratio, ita ejus pronunciatio amplius assurgit. In reliquis didactici generis concionibus, ut *Paraphrasticis, Polemicis*, convenit quidem gravior pronunciatio, facilis tamen, moderata, & familiaris. Genus *Panegyricum* in laudationibus, gratiarum actione postulat vocem lætam, claram, & explicatam: in vituperationibus, & insectationibus vitiorum, acriorem, & commotam: in funebribus, & consolationibus subtristem. Genus *Morale* in suasoriis, ac dissuasoriis gravem: in hortationibus fortem: in precando lenem. Si de bonitate Divina sermo sit, vox adhibetur tenera, & suavis: si de justitia, & pœnis Divinis, ac peccati enormitate vehemens, & minax: in operibus autem Divinæ potentiæ mirabilibus gravis cum sono admirationis. Verbo: si res dicenda sit humilis, humilem: si mediocris, mediocrem: si sublimis, sublimem exigit pronunciandi rationem.

II. *Ratione partium Orationis.* Exordio, nisi ex abrupto ducatur (ut ait Fabius) frequentissime lenis convenit pronunciatio, id est: modesta, tranquilla, nec intensa multum, nec multum remissa. Non intensa: ne exordientis vociferatio Oratoris, plerumque Auditori ingrata, principio statim delasset, ac tandem voce destituat dicentem.

Non

Non remissa: ne Auditori, dicta haud satis percipienti, languor, fastidiumve creetur. 2. Propositio, & partitio exigit vocem claram, & distinctam, ut Orationis fundamenta, in his potissimum partibus posita, clare ab omnibus percipi queant. In narratione adhibetur vox familiari sermoni proxima, apertior tamen. 4. In confirmatione usurpamus vocem jam acriorem, jam remissiorem, ut ipsa Oratio pro modo affectuum acrior, ac instantior esse solet. In complexionibus, digressionibus item moralibus, & epilogo plerumque vehementior, & concitatior dicendi ratio adhibetur, ob graviores, qui hoc loco exciuntur, affectus.

§ II.

De Pronunciatione periodorum, verborum, & interpunctionum.

I. *De pronunciatione periodorum.* Periodus inchoatur voce moderatiore, ac non nihil profundiore, quæ sensim attollitur, donec periodus sit absoluta. 2. In fine diligenter sunt exprimendæ ultimæ syllabæ, maxime vocalibus E. J. U. terminatæ, præsertim ad confertum, ac frequentiorem auditorem, cujus ad aures, vox, postremæ cum primis syllabæ, semper difficilius accidere solent. 3. Periodus ad sensum est pronunciandа, ac ne illius pronunciatio continuo spiritu ita longius extrahatur, ut tandem deficiat, certis spatiis, ac intervallis, quæ spiritum morentur, est concidenda, ac distinguen-

CAPUT II. ARTIC. II. § II.

da. Pro uno autem intervallo non multæ ſummantur voces, ſed vel una, vel duæ, vel tres, ac etiam plures, ut res, ac ſenſus, & cujuſque ſpiritus poſtulaverit. Verbi cauſa pronuncianda foret hæc periodus (quam jam ante retulimus) ita eam ſuis intervallis diſtingues: *Credo ego vos mirari Auditores*, prima mora: *quid ſit?* altera mora, *quod ſanctum laudaturus Xaverium*, tertia mora, *inſolito*, quarta, *atque hactenus nunquam fortaſſe audito*, quinta, *laudationis genere*, ſexta, *non Indiarum*, ſeptima, *ut communius dicunt*, *Apoſtolum*, octava, *ſed quaſi omni homine ſuperior homo foret*, nona, *ipſum Indiarum Deum audeam compellare*, decima: ubi ſpiritus deponitur, & pro nova periodo (ut ante dixi) novus ſumitur; interpoſita longiori, quam in prioribus intervallis, mora.

II. *De pronunciatione verborum.* Sunt in periodis verba quædam, quorum ſignificatio peculiarem exigit pronunciandi modum. Sic 1. Verba magnifica, ſublimitatem quandam in ſe continentia, efferuntur cum gravitate, & magnificentia. Ut ſunt: *admirabilis*, *immenſus*, *auguſtus*, *incredibilis*, *ſublimis*, *majeſtas*, *omnipotentia*. 2. Particulæ affirmantes, cujusmodi ſunt: *profecto*, *certe*, *eninvero*, *neceſſario* &c. petunt exprimi firmiter. 3. Voces malum aliquod ſignificantes, quales ſunt: *infelix*, *funeſtus*, *lugubris*, *deplorandus*, *deſperatus*, *triſtis*, pronunciantur mœſto accentu. Quæ autem ad vituperium referuntur, vo-

ce

ce clara, commota, ac velut horrente, ut: *execrabilis*, *atrox*, *immanis*, *enormis*, *sacrilegus*, *sceleratus* &c. Quæ porro suavitatem significant, ut *suavis*, *dulcis*, *blandus*, *amœnus*, voce pariter suavi, blanda, tenera sunt exprimenda. Sic de aliis.

III. *De pronunciatione interpunctionum.* Valerianus *Zellnerus* in sua Rhetorica sacra has leges pronunciandis interpunctionibus præstituit. 1. Si sententia commate finiatur, tunc penultima ultimæ vocis syllaba uno (ut ajunt) tono ascendit: ultima vero syllaba descendit; consequens autem sententia eodem, ut penultima ascendit. Si sententia absolvatur semicolo, aut puncto minore, ultima, aut duæ ultimæ syllabæ uno circiter, ac dimidio tono descendunt; punctum vero majus duobus tonis completis. 3. Punctum interrogationis sensim descendit duobus; dein quatuor, aut pluribus ascendit; postea iterum uno descendit. 4. Punctum exclamationis uno descendit, ut duobus ascendat. Sed hæ *Zellneri* regulæ non omnibus probantur; tu fac id, quod in præstantioribus dicendi magistris optimum usu compereris; mihi videtur natura esse imitanda, ut quam vocis flexionem in communi, ac naturali pronunciatione usurpare solemus; eandem in dicendo etiam retineamus; modo tamen haud scenico, sed graviore, ac Oratoribus sacris proprio.

CAPUT II. ARTIC. II. § III.

§. III.

De pronunciatione figurarum, & affectuum.

1. *De pronunciatione figurarum.* Longum foret per singulas ire, adferam præcipuas, & usitatiores. 1. *Interrogatio* habet suam naturalem flexionem, ac in fine elationem: si sit amica, leniorem, ut illa Christi: *Juda! osculo filium hominis tradis?* Si acris, acriorem: *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? Usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem? & quæritis mendacium?* 2. *Exclamatio* pariter altiorem in fine sonum habet; & quidem si proveniat ex lætitia, exigit vocem hilarem, sonoram: *O vos felices, & beatas animas, quibus Cœlo frui contingit!* Si ex tristitia ortum ducit, sonum deposcit remissum, & interruptum: *O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in divitiis suis!* Si ex desperatione, vocem petit ululantem: *O æternitas! O infelix æternitas!* Si ex ira, acrem, & concitatam: *O generatio incredula, & perversa! quousque ero vobiscum?* 3. *Antithesis*, ut rem, ita sonos amat compositos: prius membrum pronunciatur voce altiore, posterius remissiore, ut in illo Pauli: *Nos stulti propter Christum; vos autem prudentes in Christo: nos infirmi; vos autem fortes: vos nobiles; nos autem ignobiles.* 4. *Subjectio* parte priori habet modum interrogationis; posteriori profertur voce demissiori. Ut illud Eccli: *Pecora tibi sunt? attende illis---- Filii tibi sunt? erudi illos -- Filiæ tibi sunt? serva corpus illarum.* 5.

Gra-

Gradatio, cum in ea res, quasi gradatim augeantur, vel minuantur, vox etiam sensim increscere debet. Ut: *magnus bello, major pace, maximus religione.* 5. *Jusjurandum* pronunciatur voce intensa, & si plura congerantur, semper intensiore. *Si de meorum fidelitate verborum dubitatis, vos testes invoco Sancti Cœlites, te Sancta DEI Mater, te Christe JESU* &c. 6. In *apostrophe* attendendum: quis, quem, quo fine alloquatur. Si Deum, & Sanctos precibus compellamus, vocem exigit supplicem. Si Dominus servum: audadacem, & sonoram. Si inferior superiorem: debilem, & submissam. Si ex indignatione: asperam, iratam. 7. In *prosopopœa* cum Orator alium loquentem faciat, ejus personæ, quam inducit, modum, & affectum imitetur, oportet. Unde tria sunt diligenter considerandа: persona, quæ loquitur; causa ob quam loquitur; circumstantiæ, in quibus loquitur: & tum vox jam est hilaris, jam tristis, jam sonora, jam demissa, jam irata, jam tranquilla &c. ut res postulaverit. 8. In *prolepsi*, dum Orator objicit, vox est remissior; dum autem objecta dissolvit, est contentior. *Dicetis, durum est inimicis ignovisse; verum suspicite in hanc crucem, videte Christum* &c. 9. In *optatione* vox attollitur, & si fiat per *conduplicationem*, sono semper altiori geminatur. *Utinam, utinam homines intelligerent, ac noviſſima providerent.* 10. *Si instet*, & urgeat Orator, vox est gravis, acris, & incitata. Si *obsecret*,

CAPUT II. ARTIC. II. §. III.

tenera, & ad motum comparata. *Per salutem vestram vos oro, & obtestor, habete rationem animarum vestrarum* &c. 11. In *suspensione, & dubitatione* partem priorem enunciamus inmodum interrogantis; posteriorem voce paulum remissa. Reliquas prætereo.

II. *De pronunciatione affectuum.* Ad affectus rite pronunciandos hæc universe lex esto: dispiceat Orator (quod ante monueram) quo tenore vocis utuntur homines ejusmodi affectu à natura agitati, atque hunc in se prius commovere conetur; tum ad affectum dicet. Speciatim autem. 1. In *amore*, natura sua suavi, festivo, utimur voce blanda, amœna, subridente. 2. *Odium* natura sua asperum, & severum, exprimitur pariter voce aspera, & severa. 3. In *gaudio*: suavi, hilari, sonora. 4. In *tristitia*: debili, protractata, querula. 5. In *dolore* ob acceptam maxime injuriam: ardenti, ac vehementi. 6. In *commiseratione*: flebili, & mœsta. 7. In *audacia*: vehementi, ac geminata. 8. In *timore*: dejecta, ac tremula. 9. In *ira*: acuta, incitata, crebro incidente. 10. In *desiderio*, si violentum sit, & ex amore proveniat: tenera, & urgente; si ex conatu adverso: indignante, ac inflammato. Si vero sit moderatum: vocem petit debilem. In *fuga* usurpatur vox clamosa. In *spe*: sonora. In *æmulatione*: elata.

CAPUT

CAPUT III.

CAPUT. III. ARTIC. I. §. 1.

DE ACTIONE ORATORIS.

NUnc de actione dicendum venit. Est autem actio Authori ad Herennium: *Corporis gestus, & vultus moderatio quædam, quæ pronuncianti convenit, & probabiliora reddit ea, quæ pronunciantur.* Multis de illa tractat Quinctilianus; at quoniam ex antiquorum gestibus quam plurima jam sunt obsoleta, adferam solum sæculi nostri moribus accommodatiora: primum acturus generatim, postea speciatim.

ARTICULUS I.

DE ACTIONE ORATORIS GENERATIM.

§. I.

Dotes Actionis.

SAnctus *Salesius* in sua ad Concionatores instructione quibusdam dotibus præditam vult esse Sacri Oratoris actionem, quas mutatis paulum verbis referre placet.

I. Gestus sint liberi, & nobiles. 1. Liberi: *ut improbem* (inquit Salesius) *gestus quosdam affectatos, & coactos, pedibusque, & nescio, quibus mensuris,* metri instar, *ligatos.* Præterea, ne sint molles, exquisiti, & nimia quadam elegantia velut effæminati. 2. Nobiles: ne dum mollitiem fugimus, in duros, & agrestes, vel (ut Sanctus *Salesius* loquitur) *in gestus quorundam rusticos* incidamus, *qui so-*

CAPUT III. ARTIC. I. § I.

lent pugnis, pedibus, ſtomacho percutere cathedram, clamare, mirandumque boare, & ſæpius extra propoſitum.

II. Geſtus ſint generoſi, fortes, innati. 1. Generoſi: *ut arguam eos*, ait *Saleſius*, *qui formidoloſos præſeferunt geſtus, quaſi non loquerentur diſcipulis, ſed venerarentur Magiſtros.* 2. Dixi innatos, ſeu naturales: *ut excludam artem, & affectationem.* 3. Dixi fortes: *ut improbem geſtus quoſdam mortuos, languidos, omni privatos efficacia.*

III. Geſtus ſint Sancti, graves, parumper tardi. 1. Sancti: *ut vitentur vernſti, aulici, & politici.* 2. Graves: *ut abſtineatur à reverentiis, quibus quidam ſuis blandiuntur auditoribus, ſicut & à quibuſdam manuum agitationibus, ſimilibuſque motibus indecentibus.* 3. Parumper tardi: *ut quis ſibi temperet à geſtibus abbreviatis, & collectis, qui magis occupant oculos, quam animum movent.*

§ II.
Leges Actionis.

HÆ actionis leges pleræque etiam pronunciationi deſerviunt. Quare SACRÆ ELOQUENTIÆ Tiro eas non geſtui tantum, ſed etiam voci accommodatas eſſe velit.

I, *Actio materiæ conſentiat, ac vocem comitetur.* Errant igitur, qui vocem alio, alio geſtum, quam oporteat, convertunt. Verbi cauſa: *Cœlum* nominant; manum in terram deprimunt, quod Rhetores actionis *Solœciſmum* merito vocare queunt. 2. Dixi *comitetur*, id eſt: nec vocem præeat, nec ſequatur;

tur ; ſecus facile geſtus ab ea deſſentiet. Sunt tamen, qui tardiori pronunciatione, vel memoria præditi, ne hiantem faciant Orationem, conſulto geſtum præmittunt, ut memoriæ, vel tarditatis moram Auditori faſtidioſam, hac arte celent. Alii tamen nonnihil præmittendum cenſent, ut jam prius Auditor, quæ dicenda ſequuntur, ex geſtu intelligat, eaque gratiori aure, & affectu excipiat, quæ jam ante prævidit ſecutura. CAPUT III. ARTIC. I. §. II.

II. *Actio naturam imitetur*, ſive ita rem in pulpito ſacro voce, ac geſtu exprimere conetur Orator, ut res illa, & affectus in uſu, ac ſermone familiari apud homines civiliores agi ſolet. Unde *Ludovicus Granatenſis* Tirones *monotoniæ* vitio laborantes ad naturalem pronunciandi artem revocaturus, binas mulierculas invicem verbis contendentes in exemplum proponit, ut earum vocis ſonos, figuras, affectus, geſtus obſervet, & ſuis pariter affectibus, geſtibus exprimere conetur, pictorum more: qui avem manu prehenſam adumbraturi, ſuam, vel alterius dextram, aviculam prehendentem, contemplantur. Sic affectum verbi cauſa *timoris* expreſſurus Orator, tacitus ſecum diſpiceat, quali vocis ſono, & flexione, quo oris, ac vultus habitu, quibus geſtibus uti ſoleant homines timore correpti; atque hunc ſi expreſſerit, actio naturam imitabitur.

III. *Actio ſit moderata*, id eſt: magnopere caveat Orator, ne nimia, & affectata

CAPUT. II. ARTIC. I § II.

ræ imitatione mimum, vel hiſtrionem, aut comœdum agat. Alia enim eſt theatri, alia ſacræ dictionis agendæ ratio. Multa illic tolerari, immo non ſine gratia ſpectari queunt; quæ tamen in pulpito ſacro minime poſſunt ſuſtineri. Unde ita naturam imitetur, ut decorem, gravitatem, & Sacræ Eloquentiæ majeſtatem haud exuat.

IV. *Geſtus non ſint crebri, nec iidem.* Ut enim in voce vitioſa eſt *monotonia*; ſic in actione geſtus æqualitas. Quemadmodum vox, ita geſtus variari debent, ac rebus dicendis cum voce conformari. Ne vero ſint *nimium crebri*, hanc tibi legem præſtitue: in qualibet ſententia, inciſo, vel membro, quod una mora, ac temporis intervallo (cujus ante me minimus) proferri ſolet, ſumatur geſtus unus, voci, in ea ſententia, principali reſponſurus, totumque ſententiæ ſenſum expreſſurus. Hic tamdiu duret, donec ipſa ſententiæ, aut membri, vel inciſi pronunciatio duraverit. Moderaberis hac arte geſtum, totique gravitatem actioni conciliabis.

V. *Optimum fuerit geſtus ad ſpeculum examinare.* Quod Demoſthenem feciſſe ſcribit Quinctilianus: *Demoſthenes grande quoddam intuens ſpeculum componere actionem ſolebat.* Idem de eo ex Demoſthenis ore tradidit Demetrius Phalereus referente Plutarcho. Apulejus vero ita teſtatur: *Demoſthenem primarium dicendi artificem, quis eſt, qui non ſciat,*

at, semper ante speculum, quasi ante magistrum, causas meditatum?

ARTICULUS II.

DE ACTIONE ORATORIS SPECIATIM.

§ I.

De actione quarundam corporis partium.

IN actione Oratoris multa sunt ratione corporis, earumve partium, ut capitis, vultus, colli, humerorum, brachiorum, præcipue autem manuum observanda, quæ singillatim prosequemur.

I. *De actione corporis.* Corpus sit erectum, media circiter superiore sui parte è pulpito prominens. Non igitur antrorsum recurvum, nec ad latus recline, minus inurbane incumbens. Nolim tamen, statuæ loquentis instar, immotus adstet; sed pro ratione materiæ suis intervallis stet, sedeat, seque in partem hanc, aut illam moveat. 1. *Stet* toto *exordii*, *propositionis*, ac *partitionis* decursu: post, cum acrius, ac vehementius loquendum est: denique in epilogo, & complexionibus. 2. *Sedeat*: si libuerit, initio *introductionis*, & singularum concionis partium, donec primæ periodi proferantur, nullam fere, quam manus, actionem deposcentes. Dein *Narrationis* tempore, vel si quidpiam docendo proponendum est. Aut vehementi, & acri pronunciatione lassatus Orator moderatiorem aggreditur. Duo au-

CAPUT III. ARTIC. II. § 1.

tem hæc inter cavenda ſunt: ne alternatim ſubito identidem jam ſedeat, jam ſurgat, quod leve foret, & indecorum. Dein, cum ſedet, ſuggeſtus ſedile ita ſit locatum, ut totam ſuperiorem Oratoris (mediocriter ad cathedram inflexi) corporis partem Auditoribus ſpectandam exhibeat; Orator vero, manu parumper demiſſa, anteriorem pulpiti partem tangere, eique carpo, aut dextera manus palma libere, ac facile inniti queat. 3. Cum fuerit opus, ſe *moveat* (moderate tamen) ne crebris, & incompoſitis corporis motionibus, vel agitationibus agrtam agat. *Diſcurſare vero* (ut Fabius ait) *&, quod Domitius Afer de Sura Manlio dixit: ſaltare, ineptiſſimum: urbaneque Flavius Virginius interrogavit de quodam ſuo antiſophiſta: quot millia paſſuum declamaſſet.* Minus vero urinatorum more intra pulpitum jam deſideat, jam ſubſiliat.

II. *De actione capitis* hæ regulæ præſtituuntur. 1. Caput ſit rectum; nam dejecto humilitas, ſupino arrogantia, & audacia, in latus inclinato languor, præduro, ac rigente barbaria quædam mentis oſtenditur. Non igitur abjecte, ac ſeniliter propendeat, non ad latus, niſi ad languorem, triſtitiam, luctum, pœnitentiam, iræ divinæ placandæ ſtudium exprimendum, ſit rejectum. Nec juveniliter, vel frequenter moveatur, giretur: nam frequens ejus nutus (ait Fabius) non caret vitio, jactare autem, & comas excuti-

cutientem rotare, fanaticum eſt; ſed & eo ſolo facere geſtum ſcenici quoque doctores vitioſum putaverunt. Haud tamen dedecet caput decenter inclinare, cum annuimus, confirmamus, approbamus, gratias agimus: leniter abnuere, cum negamus: in latus avertere cum averſamur, indignamur: paululum erigere, cum admiramur, & dubitamus. *Detegitur:* cum Orator conſcenſo pulpito Auditores reverenter primum ſalutat. 2. Cum Sacra JESU, Mariæ, vel Sancti nomina, cujus panegyrica laudatio agitur, pronunciantur, vel ſi apoſtrophe ad Deum, & Sanctos habeatur.

III. *De actione vultus, frontis, oris.* 1. In actione dominatur maxime vultus. *Hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſumminſſi ſumus. Hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc ſpectant, etiam antequam dicamus. Hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus. Hic eſt ſæpe pro omnibus verbis.* Unde aſpectus, qui ſemper eo vertitur, quo geſtus, argumento eſt conformandus: in rebus triſtibus ſit triſtis: in lætis exporrectus: in ira ſeverus: in amore blandus: in comminatione torvus. 2. *Frons* exporrecta, ac diffuſa hilaritatis indicium eſt. Corrugata, & caperata cum ſuperciliis contractis, vel inæqualibus, iram, ac ſeveritatem indicat, cum elatis ſuperbiam, cum diductis triſtitiam, cum remiſſis hilaritem. Annuendi quoque, & renuendi ratio-

CAPUT. III. ARTIC. II. § I.

tione ſupercilia demittuntur, aut allevantur. 3. *Naribus, labrisque non fere quidquam decenter oſtendimus; tametſi deriſus, contemptus, faſtidium ſignificari ſoleat. Corrugare nares, ut Horatius ait, & inflare, & movere, & digito inquietare, & plana manu reſupinare indecorum eſt, cum emunctio etiam, frequentior non ſine cauſa reprehendatur.* 3. Os renidentibus labiis amorem, lætitiam, ſuavitatem exhibet. Ejus vitia ſunt: labra porrigere, ſcindere, adſtringere, diducere, dentes nudare. Lambere quoque, & mordere deforme eſt: in efficiendis etiam vocibus modicus eorum eſſe debet motus: *ore enim magis, quam labris, loquendum eſt.*

IV. *De actione colli, humerorum, & brachiorum.* 1. *Collum* nec ſit contractum, nec protenſum, nec rigidum, & immobile. 2. Humeros jactare, attollere, deprimere, vel contrahere vitioſum eſt. 3. *Brachia* nec deorſum incompoſite propendeant, nec immodice projiciantur, niſi in affectu vehementiori; *brachia* tamen brachiis innectere, aut decuſſatim componere fas eſt, dum proſtrati Deum oramus; exporrigere autem, vel protendere potentiam, authoritatem, robur indicat; continere vero, ac prohibere pudoris, ac verecundiæ ſignum eſt. 4. *Cubitis* nunquam cathedræ innitendum: nec *pedibus* ſupplodendum.

V. *De actione oculorum.* 1. In ipſo vultu plurimum valent oculi, per quos maxime ani-

animus emanat. *Sic elati indicant ſuperbiam, arrogantiam: demiſſi pudorem, modeſtiam, ſubmiſſionem, triſtitiam: in cælum ſublati indicant orantem, ac Deum deprecantem: averſi ſunt ſigna animi faſtidientis, averſantis, vel negantis: clauſi meditantem: immoti abreptum: defixi notant admirantem.* 2. Oculus ſemper geſtum conſequatur, cæteriſque motibus vitam præſtet. 3. Qui oculis dicunt clauſis, vel unum in locum defixis, non tam agunt, quam recitant Orationem. 4. Non ſint vagi; ſed modeſti, mediocriter aperti, ad eam cœtus partem, quam Orator alloquitur, converſi.

§ II.

De actione manuum ſeorſim.

Manus ſine quibus (ut ait Fabius) *truncа eſſet actio, ac debilis, vix dici poteſt, quos motus habeant, cum pæne ipſam verborum copiam proſequantur. Nam cæteræ partes loquentem adjuvant: hæ, prope eſt, ut dicam, ipſæ loquuntur. An non his poſcimus, abominamur, amamus, interrogamus, negamus? Gaudium, triſtitiam, dubitationem, confeſſionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus oſtendimus.* Sunt autem certæ, ac definitæ illius leges: aliæ generales, aliæ ſpeciales.

I. *Generales.* Manus ſiniſtra nunquam ſola geſtum recte facit, dextræ ſe frequenter accommodat. 2. Mota dextra quieſcit ſiniſtra ſuper pulpitum poſita, niſi moveri debeat. 3. Geſtus à ſiniſtro incipit latere,

ac

CAPUT. III. ARTIC. II. § II.

ac dextro deponitur. 4. Vitiosum est manum ultra caput attollere, vel infra pectus demittere, præterquam in summis affectibus. 5. Non statim cum initio Orationis gestus est faciendus; sed manus parumper quiete supra pulpitum sunt tenendæ, dum pronunciata prima periodo, vel illius parte, Oratio efferveſcat, ac tum cum ea exeratur, ac finita deponatur. 6. Motus manuum sæpe rei dicendæ, aut verborum significationi exprimendæ conformandus est. Ejusmodi sunt: *cœlum, terra, attraho, repello, extollo, deprimo, unio, separo, miſceo, divido, ſcando, deſcendo, verto, teneo, tumeo, rumpo* &c. 7. Cavendum ne in rebus quibusdam exprimendis peccetur contra judicium. Ut si Christum, pro inimicis in Cruce deprecantem, manibus invicem conjunctis orantem induceres. 8. Similiter curandum ne digiti sint distracti, aut tribus extremis in volam contractis solo indice, & police à se disjunctis, vel conjunctis, gestus peragatur. 9. Multis non probatur manus complodere, cathedram ferire, strophio nares crebrius extergere, superpelliceum, stolam, aut quadratum (ut ajunt) dirigere inurbane screare, tussire &c.

II. *Actiones manuum ſpeciales*, quas in ordinem alphabeti libet disponere. 1. *Admiramur*: capite, & oculis sublatis, manibus autem elatis, vola utraque ad populum versa. 2. *Alloquimur nos*: manu ad nos inflexa; alios vero ad eos porrecta. 3. *Aſſeveramus*:

dex-

dextra vel pectori admota, aut manibus leniter complosis. 4. *Aversamur, execramur*: caput in sinistram, manum vero utramque sublatam in dextram vertendo. 5. *Confirmamus*: manum dextram pronam gravi quodam, & decenti motu deprimendo. 6. *Dimittimus*: aversa manu celeriter mota. 7. *Distinguimus contraria, antitheta*: dextram supinam in sininistrum latus; dein pronam in dextram transferendo. 8. *Dolemus*: complicatis inter digitos manibus, vel ad pectus sublatis, vel infra pectus dejectis. Idem præstamus dextra manu pectori admota. 9. *Exclamamus*: brachiis sursum decenter extentis, utraque manu non nihil explicata, & ad invicem conversa, qua rei magnitudo ostenditur. 10. *Exprobramus*: tribus digitis pressis, & indice explicato. 11. *Hortamur*: manu aliquantum cava, & aperta, ac identidem sublata. 12. *Interrogamus*: dextram modice sublevando, ut vola dicentem respiciat. 13. *Irascimur*: manu alias in pugnum contracta, alias porrecta, & ad latus extenta. 14. *Ironiam exprimit*: vultus paulum aversus, os subridens, caput leniter annuens, indice in latus protenso. 15. *Minamur*: suspenso supercilio, indice elato, & aliquoties moto. 16. *Mitigamus*: manu aliquoties leniter elata, & cum quadam gravitate demissa. 18. *Multitudo* manibus disjunctis; *paucitas* conjunctis, & cavis significatur. 18. *Negamus*: dextram manum aversam in latus dextrum removendo. 19. *Narramus*, expo-

CAPUT III. ARTIC. II. § II.

exponimus; *docemus*: dextro indice ad pollicem applicato, cæteris digitis mediocriter deductis, & inflexis. 20. *Numeramus*, *distribuimus*, *partimur*: dextræ digitis: primum police, postea indice, medio, ordine sublatis; reliquis interea ad volam inflexis. Vel siniſtræ digitis inflexis, ac per ordinem, primum police, dein indice, demum medio, ordine sublatis, ac per indicem manus dextræ compressis. 21. *Pœnitudinem ostendimus*: manibus ante pectus decussatim positis, capite paulum ad latus declinante. 22. *Prohibemus*: manu elata & quiescente. 23. *Permittimus*: dextra conversa, & porrecta. 24. *Silentium indicimus*, *vel*, *ut audiamur*, *poscimus*: manu prona ad auditores extensa; index autem ori admotus tacentis, ac silentium suadentis signum est. 25. *Supplicamus*: junctis manibus, vel elatis, vel ante pectus positis. 26. *Timemus*: manibus sublatis, aliquantum palpitantibus, ac sensim versus pectus recedentibus. 27. *Urgemus*: brachio liberalius prolato, & manuum alterno motu impressionem crebriorem faciente.

Atque hic *Eloquentiæ Sacræ generatim* finem imponimus; daturi propediem tomulo altero *Institutionem Eloquentiæ Sacræ speciatim*, modo vitam, vires, & impendia boni dederint Superi. Interea utere hoc primo tenui conatu nostro *Eloquentiæ Tiro*, quem ad Dei Optimi, Maximi gloriam, animarum salutem, atque tuam ad utilitatem suscepimus.

CON-

CONSPECTUS
TOMULI PRIORIS

LIBER I.

De rebus ante Structuram Orationis Sacræ. 5

CAPUT I. De rebus ipsius artis Eloquentiæ Sacræ. 6

ARTICUL. I. De natura Eloquentiæ Sacræ, & artificio in ea consectando. 6

§ I. *De natura Eloquentiæ Sacræ.* 6

§ II. *De artificio in Eloquentia Sacra consectando.* 7

ARTICUL. II. De fine, & officio Eloquentiæ Sacræ. 11

§ I. *De fine Eloquentiæ Sacræ.* 11

§ II. *De officio Eloquentiæ Sacræ.* 13

ARTICUL. III. De materia, & partibus Eloquentiæ Sacræ. 16
§ I. *De materia Eloquentiæ Sacræ.* 16
§ II. *De partibus Eloquentiæ Sacræ.* 18
CAPUT II De rebus Sacri Oratoris 20
ARTICUL. I. De munere Oratoris Sacri eccui conveniat? 20
§ I. *Munus Oratoris Sacri præcipuum eſt Epiſcoporum.* 20
§ II. *Eſt etiam Presbyterorum.* 24
§ III. *Conceſſum eſt Diaconis.* 25
§ IV. *Incumbit Sacris Curionibus.* 26
ARTICUL. II. De dotibus Oratoris Sacri. 28
§ I. *De dotibus naturæ.* 28
§ II. *De dotibus ſcientiæ.* 31
§ III. *De dotibus virtutum.* 33
ARTICUL. III. De vitiis Sacrorum Oratorum in ſcribenda Oratione Sacra. 38
§ I. *De vitiis in delectu materiæ.* 39
§ II. *De vitiis in rerum deductione.* 46
§ III. *De vitiis in elocutione.* 52
CAPUT III. De rebus ad Eloquentiæ Sacræ adjumenta ſpectantibus. 56
ARTICUL. I. De lectione Librorum. 56
§ I. *De numero legendorum.* 57
§ II. *De delectu legendorum.* 58
§ III. *De modo legendi.* 76
ARTICUL. II. De ratione excerpendi ex Libris. 78
§ I. *Utilitas excerpendi.* 78
§ II. *Leges excerpendi.* 80

§.

§ III. *Methodi excerpendi.* 81
ARTICUL. IV. De Scriptione. 86
§ I. *Scriptio sit meditata.* 86
§ II. *Scriptio sit emendata.* 88
§ III. *Scriptio sit ordinata.* 90
ARTICUL. IV. De auditione, ac dictione. 92
§ I. *De auditione* 92
§ II. *De dictione.* 93
ARTICUL. V. De imitatione. 94
§ I. *Qui sint imitandi?* 94
§ II. *Qua in re sint imitandi?* 99
§ III. *Qua ratione sint imitandi?* 101

LIBER II.

De rebus in Structura Orationis Sacræ generatim. 109

PARS I.

De Inventione Orationis Sacræ generatim. 110
CAPUT I. De Inventione materiæ. 110
ARTICUL I. De Textu Sacro. 111
§ I. *Origo usurpandi sacrum textum.* 111
§ II. *Leges sacrum textum usurpandi.* 112
ARTICUL. II. De themate sacro. 115
§ I. *Leges inveniendi thematis sacri.* 115
§ II, *Fontes inveniendi thema sacrum.* 122
§ III. *Modi elevandi sacrum thema.* 134
ARTICUL. III. De partitione sacra. 144
§ I. *Dotes partitionis sacræ.* 146
§ II. *Fontes partitionis sacræ.* 149

§ III. *Elegantiæ ſacrarum partitionum.* 160
ARTICUL. IV. De ſubdiviſione ſacra. 166
§ I. *Leges ſubdiviſionis ſacræ.* 167
§ II. *Fontes, & Paradigmata ſacrarum ſubdiviſionum.* 170

CAPUT II De Inventione argumentorum ex Locis Oratoriis. 172

ARTICUL. I. Locus à definitione. 174
§ I. *Præcepta hujus loci.* 194
§ II. *Paradigmata hujus loci.* 177
ARTICUL. II. Locus à notatione, & conjugatis. 184
§ I. *Præcepta hujus loci.* 184
§ II. *Paradigmata hujus loci.* 188
ARTICUL. III. Locus ab enumeratione partium. 192
§ I. *Præcepta hujus loci.* 192
§ II. *Paradigmata hujus loci.* 196
ARTICUL. IV. Locus à genere, & forma. 199
§ I. *Præcepta hujus loci.* 199
§ II. *Paradigmata hujus loci.* 203
ARTICUL. V. Locus à ſimilitudine, ac diſſimilitudine. 207
§ I. *Præcepta hujus loci.* 207
§ II. *Paradigmata hujus loci.* 218
ARTICUL. VI. Locus ab Oppoſitis. 226
§ I. *Præcepta hujus loci.* 226
§ II. *Paradigma hujus loci.* 233
ARTICUL. VII. Locus ab adjunctis. 242
§ I. *Præcepta hujus loci.* 242
§ II. *Paradigmata hujus loci.* 251

AR-

ARTICUL. VIII. Locus à cauſis. 259
§ I. *Præcepta hujus loci.* 259
§ II. *Paradigmata hujus loci.* 263
ARTICUL. IX. Locus ab effectis. 267
§ I. *Præcepta hujus loci.* 267
§ II. *Paradigmata hujus loci.* 272
ARTICUL. X. Locus à comparatione. 275
§ I. *Præcepta hujus loci.* 275
§ II. *Paradigmata hujus loci.* 279
ARTICUL. XI. De locis generalibus, & uſu locorum. 283
§. I. *De locis generalibus.* 283
§ II. *De uſu locorum.* 288

CAPUT III. De Inventione argumentorum ex locis Concionatoriis. 291
ARTICUL. I. De Scriptura Sacra. 292
§ I. *Leges utendi Scriptura Sacra.* 292
§ II. *Modi Scripturæ Sacræ ſententias uſurpandi.* 299
§ III. *Praxis inveniendi argumentum ex Scriptura.* 303
§ IV. *Modi conceptuum è Scriptura formandorum.* 306
ARTICUL. II. De Sanctis Patribus. 312
§ I. *Leges utendi SS. Patrum teſtimoniis.* 312
§ II. *Modi argumenta depromendi è Patribus.* 316
ARTICUL. III. De Theologia. 321
§ I. *Leges utendi Theologia.* 321
§ II. *Uſus Theologiæ.* 323
ARTICUL. IV. De Hiſtoria. 326

§ I. *Leges utendi Hiſtoria.* 326
§ II. *Modi hiſtoriam uſurpandi.* 329
CAPUT IV. De Inventione affectuum. 332
ARTICUL. I. De affectibus generatim. 333
§ I. *Leges tractandorum universe affectuum.* 333
§ II. *Fontes ciendi affectus universe* 336
§ III. *Paradigmata ciendorum universe affectuum.* 341
ARTICUL. II. De affectibus ſpeciatim. 346
§ I. *De præcipuis affectuum ſpeciebus theorice.* 346
§ II. *De quibuſdam affectuum ſpeciebus practice.* 355

PARS II.

De Diſpoſitione Orationis Sacræ generatim. 368
CAPUT I. De Diſpoſitione Exordii. 368
ARTICUL. I. De legibus, & partibus exordiorum. 369
§ I. *De legibus exordiorum.* 369
§ II. *De partibus exordiorum.* 373
ARTICUL. II. De fontibus, ac modis exordiorum. 382
§ I. *Fontes exordiorum communes.* 383
§ II. *Modi exordiorum Orationi Sacræ proprii.* 410
CAPUT II. De Diſpoſitione confirmationis. 432
ARTICUL. I. Modus confirmationis per chriam. 433

§ I. *Præcepta hujus modi.* 433
§ II. *Paradigma hujus modi.* 436
ARTICUL. II. Modus confirmationis per ſyllogiſmum. 446
§ I. *Præcepta hujus modi.* 446
§ II. *Paradigma hujus modi.* 450
ARTICUL. III. Modus confirmationis per enthymema. 457
§ I. *Præcepta hujus modi.* 457
§ II. *Paradigma hujus modi.* 459
ARTICUL. IV. Modus confirmationis per collectionem Oratoriam. 464
§ I. *Præcepta hujus modi.* 464
§ II. *Paradigma hujus modi.* 467
ARTICUL. V. Modus confirmationis per dilema. 473
§ I. *Præcepta hujus modi.* 473
§ II. *Paradigma hujus modi.* 474
ARTICUL. VI. Modus confirmationis per ſoriten. 480
§ I. *Præcepta hujus modi.* 480
§ II. *Paradigma hujus modi.* 480
ARTICUL. VII. Modus confirmationis per inductionem. 488
§ I. *Præcepta hujus modi.* 488
§ II, *Paradigma hujus modi.* 489
ARTICUL. VIII. Modus confirmationis per exemplum. 495
§ I. *Præcepta hujus modi.* 495
§ II. *Paradigma hujus modi.* 495
ARTICUL. IX. Modus confirmationis per ſubdiviſionem. 500

§ I. *Præcepta hujus modi.* 500
§ II. *Paradigma hujus modi.* 502
CAPUT III. De Diſpoſitione reliquarum partium Orationis. 511
ARTICUL. I. De confutatione. 511
§. I. *Leges confutationis.* 511
§ II. *Modi confutationis.* 513
§ III. *Formulæ confutationis.* 518
ARTICUL. II. De narratione. 521
§ I. *Leges narrationis.* 521
§ II. *Paradigmata narrationis.* 523
ARTICUL. III. De digreſſione morali. 529
§ I. *Leges digreſſionis moralis.* 529
§ II. *Paradigmata digreſſionis moralis.* 534
ARTICUL. IV. De Peroratione. 536
§ I. *Leges perorationis.* 536
§ II. *Partes perorationis.* 538
§ III. *Modi perorationum.* 544
CAPUT IV. De Diſpoſitione totius Sacræ Orationis. 551
ARTICUL. I. De formanda prima Concionis idea. 551
§ I. *Leges formandi primam Concionis ideam.* 551
§ II. *Paradigmata formandi primam Concionis ideam,* 553
ARTICUL II. De varianda diſpoſitione Orationis Sacræ. 558
§ I. *Modi variandi Orationem Sacram.* 558
§ II. *Paradigma variandæ Orationis Sacræ.* 561

PARS

PARS III.

De Elocutione Orationis Sacræ. 565

CAPUT I. De Stylo in Elocutione. 566

ARTICUL. I, De Stylo Oratorio generatim. 566

§ I. *Natura ſtyli Oratorii.* 566

§ II. *Dotes ſtyli Oratorii.* 568

§ III. *Vitia ſtyli Oratorii.* 570

ARTICUL. II. De tribus ſtyli Oratorii ſpeciebus ratione materiæ. 574

§ I. *Natura hujus triplicis ſpecie ſtyli.* 574

§ II. *Uſus triplicis hujus ſtyli.* 577

§ III. *Paradigmata in hac triplici ſpecie ſtyli.* 580

ARTICUL. III. De aliis ſtyli ſpeciebus ratione formæ. 587

§ I. *De ſtylo periodico, & conciſo.* 587

§ II. *Paradigmata ſtyli periodici, & conciſi.* 589

ARTICUL. De ſtylo arguto ſpeciatim. 593

§ I *Leges ſtyli arguti.* 593

§ II. *Fontes ſtyli arguti.* 597

§ III. *Paradigmata ſtyli arguti.* 614

CAPUT II. De Ornatu Elocutionis. 620

ARTICUL. I. De Tropis. 620

§ I. *De tropis ſpeciatim.* 620

§ II. *Paraditma per tropos.* 623

ARTICUL. II. De figuris verborum. 625

§ I. *De figuris verborum per additionem.* 625

§ II. *De figuris verborum per detractionem.* 630

§ III. *De figuris verborum per ſimilitudinem.* 631

§ IV. *Paradigma per figuras verborum.* 633
ARTICUL. III. De figuris ſententiarum. 637
§ I. *Prima decas ſententiæ figurarum.* 637
§ II. *Altera decas ſententiæ figurarum.* 646
§ III. *Tertia decas ſententiæ figurarum.* 654
ARTICUL. IV. De Sententiis. 661
§ I. *Natura ſententiarum.* 661
§ II. *Leges uſurpandi ſententias.* 664
§ III. *Fontes, & modi ſententiarum.* 666
ARTICUL. V. De Tranſitionibus. 670
§ I. *Natura, & ſpecies tranſitionum.* 670
§ II. *Modi tranſitionum toti Orationi communes.* 672
§ III. *Modi tranſitionum cuivis parti ſpeciales.* 676
CAPUT III. De copia in Elocutione. 680
ARTICUL. I. De amplificatione verborum. 681
§ *I. De amplificatione verborum per additionem.* 681
§ *II. De amplificatione verborum per mutationem.* 683
§ *III. De amplificatione verborum per dilatationem ſententiæ.* 685
ARTICUL. II. De amplificatione rerum. 691
§ *I. De amplificatione rerum per modos communes.* 691
§ *II. De amplificatione rerum per modos ſpeciales.* 699

LIBER III.

De rebus post structuram Orationis Sacræ 715

CAPUT I. De Memoria Oratoris. 716

ARTICUL. I. De memoria Oratoris generatim. 717

§ *I. Natura memoriæ.* 717

§ *II. Leges memoriæ.* 818

ARTICUL. II. De industriis adjuvandæ memoriæ speciatim. 720

§ *I. De industriis juvandæ memoriæ artificiosis.* 720

§ *II. De industriis juvandæ memoriæ naturalibus.* 724

CAPUT II. De Pronunciatione Oratoris. 727

ARTICUL. I. De pronunciatione Oratoris generatim. 727

§ *I. Dotes pronunciationis.* 727

§ *II. Vitia pronunciationis.* 731

ARTICUL. *II.* De pronunciatione speciatim. 733

§ *I. De pronunciatione thematis, & partium Orationis.* 733

§ *II. De pronunciatione periodorum, verborum, & interpunctionum.* 735

§ *III. De pronunciatione figurarum, & affectuum.* 738

CA-

CAPUT III De actione Oratoris. 741
ARTICUL. I. De actione Oratoris generatim. 741
§ I. *Dotes actionis.* 741
§ II. *Leges actionis.* 742
ARTICUL. II. De actione Oratoris speciatim. 745
§ I. *De actione quarundam corporis partium.* 745
§ II. *De actione manuum seorsim.* 749

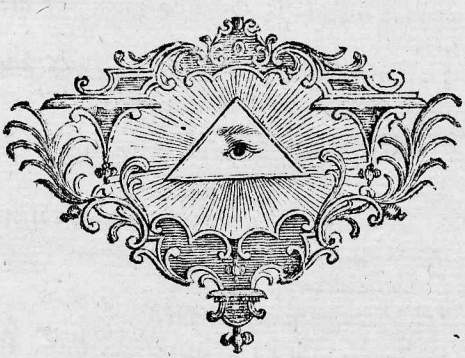

MENDA TYPOGRAPHICA.

Pag.	Vers.	Mendum	Corrige.
17	15	ὑποτεσις	ὑπόθεσις
46	24	σκελετον	σκελετὸν
61	29	*Gottſcheden*	*Gottſched*
70	10	*Cariolaui*	*Coriolani*
70	26	*Delaubruſſel*	*Delabruſſel*
73	9	*Bonnefons*	*Bonnefon*, & *Baillet*
73	19	*Steph. Illyés*	*Andreas Illyés*
74	10	*Antonius Boucat* NB.	non fuit Scotiſta, ſed Ordinis Minimorum.
74	17	*Ludovicus Abelli* adde	Epiſcopus Rhutenenſis.
74	18	Presbyteri	Presbyter
96	31	*Dunaeau*	*Duneau*
115	11	*themata elevandi*	*themata* (ut vulgo adjunt) *elevandi.*
121	11	*inim cis*	*inimicis*
121	12	*&ic.*	&c.
134	16	ut Rhetores dicere ſolent	ut Rhetores vulgo dicere ſolent
136	16	ſive	&
143	27	*rempli Dei*	*remplum Dei*
158	28	diceres *Sanctum: Aloyſium*	diceres: *Sanctum Aloyſium.*
159	24	ſint tamen aliqua	ſint rurſum aliqua
169	10	*ſubdiviſionibas*	*ſubdiviſionibus*
171	27	Diviſio: *adde*	*Luxuria inveterata nocet corpori, nocet animæ.* Subdiviſio
182	31	t) *apud Segneri*	u) *apud Segneri.*
182	32	s) *Matth.* 21	x) *Matth.* 21.
184	30	℣. 31.	℣. 21.
192	26	*ſeminaverit*	*ſeminat*
194	12	*ma dici*	*maledici*
195	22	in uſu loci	in modo argumentandi
223	7	(i)	(k)
223	19	(k)	(l)
233	32	c) *Eccli* 10.	d) *Eccli* 10.
234	33	d) *Lucæ*	e) *Lucæ*
283	25	*adde poſt vocem*: agemus	§. I. *De locis generalibus*

Pag.	Verſ.	Mendum	Corrige.
287	15	diſſuadeir	diſſuaderi
358	9	adde ante vocem *Superi*, Aperte.	
398	21	*utrumquo*	*utrumque*
415	30	Primi vero dat	Primi vero idæam dat
442	14	Exemplnm	Exemplum
455	23	Conſilium	Concilium
462	29	*ambigatis s*	*ambigatis*
462	30	*Chriſtu'*	*Chriſtus*
462	31	*a*	*ac*
465	24	diſtinguntur	diſtinguuntur
465	27	*diſtincto*	*diſtinctivo*
465	30	monetæ nomine	monetæ nomine Principis notatæ :
466	12	proroſitio	propoſitio
466	32	vel in	vel ita
473	5	*triſte factum*	*triſte fatum*
475	13	*Reſpondite*	*Reſpondete*
477	11	*recipiepiemus*	*recipiemus*
482	15	bibit	bibat
485	20	derelinqunmus	derelinquamus
486	26	*Deſperationam*	*Deſperationem*
514	32	*demns*	*demus*
515	21	*notate*,	*notate.*
526	5	*pſtea*	*poſtea*
559	13	Orator	Auditor
563	29	*aut in rogum*	*aut qui in rogum*
616	7	*cædibus ve*	*cædibusve*
634	32	*An non defuerint*	*An non adfuerint*
639	3	plerumqs	plerumque
681	11	explicare	& explicare
723	18	mariginem	marginem
733	21	diſcendis	dicendls
733	22	diſcendæ	dicendæ
736	2	ſummantur	ſumantur
740	27	inflammato	inflammata
743	1	deſſentiet	diſſentiet.
748	7	*cum emunctio*,	*cum emunctio*

Reliqua hic præterita benevolus Lector facile corriget.

K.K. RECHTSAKAD. BIBLIOTHEK IN KASCHAU